

A

VÁRADI REGESTRUM.

ÉRTELMEZI

KANDRA KABOS.



BUDAPEST, 1898.

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI OSZTÁLYA.



ANDRA KABOS tagtársunk a következőkben számol be jelen munkája létrejöttének körülményeivel:

„Azelőtt sokat foglalkoztam Borsodmegye multjával. Borsodi adatokat keresve, vettem kezembe a Váradi Regestrumot. Az történt velem is, ami sok másokkal: talányszerű, szokatlan tartalma és nehezen érthető volta annakutána is kézben tartatta velem e bűbajos történetírási kútfőt, melyet átérteni volt majd titkos vágyam, majd bevallott törekvésem. Nyírségi lelkész koromban meg nem csupán a benne sokat emlegetett bihari helyek szomszédságába jutottam, hanem akadt tanulmánytársam is: Bunyitay Vincze ismert történet-írónk személyében. Mélyen t. barátommal jobbra együtt vitattuk meg a Regestrum általános vonásait, majd az ügyesetek jó részét, mik 1881. ápril 4-én a m. tud. Akadémián egy kettős vendégszereplésben nyertek kifejezést.

„A Váradi Regestrum (ezen) ismertetésénél“ többre azonban nem igen mehettünk. Társam Szent-László városának, Váradnak ősegyháza kiépítése után látott, rám meg szintén új teendők színtere nyílt meg. O c z i u m-képen azonban elő-elővettem e kísérteties kútfőt,

Nem régiben történt, hogy a Szent-István-Társulat kebelében felállított „Tudományos és irodalmi Osztály” tagjául választott. Köszönő viszonzásnak a Váradi Regestrumot szánván, egy füzetnyi előtanulmány és mutatvány kíséretében ajánlkoztam annak értelmezésére.

Az Osztály részéről fölkért bíráló a Regestrum értelmezett kiadását nagyon kíváncsnak s magamat annak kivitelére alkalmatlannak nem ítélvén, azon kellemben helyeztettem, hogy elnöki megbízatással láthatam hozzá a terjedelmesnek ígérkező munka folytatásához, mely pár év alatt, hála az ég sok irányú kedvezésének, befejezést nyerhetett.

Még csak azt kívánom megjegyezni, hogy a Regestrum-ban előforduló sok szláv hangzású névnek (dusnik, pranda stb. stb.) magyarázatát, bár tudom, hogy az munkám teljességéhez tartozott volna, nem adtam: mert nem adhattam. Én magam nem bírom a szláv nyelveket s a kiknek szlávistáink közül segítségét kértem, másnemű elfoglaltságuk miatt támogatásomra nem vállalkozhattak. Így tehát e tekintetben csonkán maradt dolgozatom s a jövőre kellett hagynom a földadatot, hogy Regestrum-unk commentálásában ezt a — reméllem, nem nagy és nem döntő fontosságú — hiányt kipótolja.

Ezek után a kiadó Tud. és irodalmi Osztálynak kevés, de annál kedvesebb a mondani valója.

Egyik az, hogy e nagyterjedelmű szakmunka bírálójául Dr. **Pauler Gyulát**, jeles tagtársunkat lehattunk szerencsések megnyerni, aki ezen megbízatásban is az őt jellemző nagy lelkiismeretességgel járt el, a melylyel csak a mi hálás köszönetünk őszintesége versenyezhet.

A másik épp oly megtisztelő szerencse, mely ezt a jelentékeny áldozatkészséget föltételező vállalatunkat

érte, az, hogy Dr. **Samassa József** Ő Nagyméltóságát vallhatja Maecenásának. Eger tudós érseke értesülvén a Váradi Regestrum ezen fölszereléssel való kiadásáról, az Osztály közbejötté nélkül, önként ajánlotta meg a nyomtatási költségeket.

Ilyen tett mögött messze marad a legékesebb szó is; de mi még sem hallgathatjuk el mélyen érzett hálánk kifejezését. Ha ez magában még oly jelentéktelen lenne is: szárnyára veszi azt és magával emeli az országos öröm, mely közt a mi nagylelkű Maecenásunk egri érsekségének huszonöt éves jubileumát ünnepli. A tisztelet és hála ezen ünnepi harmóniájába kíván olvadni a mi köszönő szavunk is, mely sokszoros visszhangra lel majd a hazai történetírás munkásai és barátai körében, kiknek használatára — úgy véljük — egy régen várt munkát nyújtunk a Váradi Regestrum jelen kiadásában.

BUDAPEST, 1898.

A Szent-István-Társulat

Tudományos és irodalmi Osztálya.

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
A kiadó nyilatkozata	III
Tartalom-jegyzék	VI
Név- és tárgymutató	XVI

*

Középkori istenitéletek.

1. Az istenitéletek ősrégi volta	3
2. Az ős istenitéletek főbb nevei	7
3. Ősmagyar istenitéletek	11
4. Az istenitéleti próbák elbírálása	17
5. Isténitéletek és az egyház	23
6. A tűz-istenitélet szertartásai	25
7. Az istenitéleti tűz kialakulása hazánkban	31

Istenitéleti oklevéltárunk.

1. A Váradi Regestrum	37
2. Fráter György, Bél Mátyás, Endlicher István	41
3. Kútfőnk helyrajzi gazdagsága	44
4. Megyés váraink a Regestrum Varadiense világitásában	49
5. A Vár. Registr. társadalmi osztályai	52
6. Műveltség-történeti mozzanatok	74
7. A Fráter könyvének személynévi tanúságai	82
8. A jegyzőkönyvi töredék chronológiája	89
9. A Regestrum használhatóságának nehézségei	92

A Váradi Regestrum.

1–10. szám. Hene határai. (Borsva). — Cseka felesége nem rontó asszony (Patak). — A mónospetri vádlottak kártevőknek bizonyosodnak (Bihar). — A curruí apátur vádlottai elmarasztalódnak. (Bihar). — Három Gönczre való emberre nem bizonyosodik rá az emberölés (Abaúj). — P. helységbeli Vata a tolvajságban elmarasztalódik (Szolnok-Szatmár). — A szolnoki vár kenyérsütőinek állítása igazolást nyer (Szolnok). — Sáp-falusi Hippolitot nem sikerül ellenfeleinek birtokából kipörölni (Nóg-

rád). — A tomaji és poroszlai apáturak husz márka miatt pörlekednek egymással. — A balajti, finkei, mucsunyi és császtai várnépek hadakozó fegyverviselők és nem börtönőrök 100—115. lap.

II—20. sz. A mocsiai Gumbertet beszámazottanak s földjök bitorlójának panaszozzák; de az istenitéleti próbát elodázzák (? Szolnok). — Kékesei Z. bebizonyosítja, hogy Szemere orv. (Szaboles). — Ladomérne asszony megvesz P. Paptól egy rabszolga-leányt, de az árával adós marad. (Szolnok). — Csehibe való Benedek a nála talált lovat nem lopta, hanem ajándékba kapta. (Bihar). — Az Apor-nemzetségből való Sámson bakafalvi Fábiánnak 30 márka kárt tett (Pozsony). — Tomonafalusi Kezed elhalt testvére értékét nem titkolta el. (Csanád). — A zekul-i kir. tárnokokat örökségileg illeti a birtokukban levő föld. (Bihar). — Pó-i Sebestyén jobbágyságtól tolvajoknak bizonyosodnak (Szolnok). — Némái Maksa Bedőt tolvajságról vádolja. (Győr). — Guttafalusi Aldoró nem a Katapán nemzetség szolgája, hanem királyi tárnok (Komárom) 115—125. lap.

21—30. sz. Tom- és társairól bebizonyosodik, hogy nem királyi tárnokok, hanem borsodi várszolgák (Borsod). — A Pál ellen indított két márka keresetről. — . . . -i Medve atyjának gyilkosaival kibékül. (Bihar). — Absolonnak szöghe és toronyai földje nem zemplén-vári föld. — Cseleji Csépan elveszett lovát vásárhelyi Péternél megtalálván, keresetet indít ellene. (Zemplény). — Izsó szemei kitolatása tárgyában emelt követelésétől néhány szolnokmegyei nemes közbejöttére eláll (Borsod). — Czinke asszony Pál szolgát gyanúsítja férje meggyilkolásával, de az istenitéleti próbára nem jelenik meg (Bihar). — Bogdányfalusi Csépan fölporos létére nem jelenik meg (Szaboles). — Bél jobbágyságtól istenitéletileg kívánja beigazolni, hogy leánytestvére nem böcstelen személy; azonban ellenfelei nem jelentek meg. — Zonukmegyei Makó a lopás vádjá alul tisztázza magát 127—137. lap.

31—40. sz. A halmi polgárok által istenitéletre utalt Telek a lopás vádjától tisztázza magát (Ugocsa). — Szentmártoni Gőss ellenében a Szent-Péter monostorának jobbágyságtól tisztázza magát (Szathmár). — Edő keresete Toka ellen nem bizonyosodik be (Bihar). — Pál ispánnak 60 márka követelése Lete szerpapon (Bihar). — Tassi Péternek négy márkányi keresetéről (Szaboles). — Csorbai Andrásnak elveszett lova nem az, a melyre gyanakodott (Tiszavidék). — A hernádméti németek ispánjának hat márka keresete van a zsadányiak ellen. — A nyíri izmaeliták Salamon falvából és Bissről némelyeket lopásról vádolnak. — Beldi Lőrincz az erdélyi káptalannal 12 márka ígérete mellett egyességre lép. — A debrewi monostor alattvalója az erőszakot vádjá alul fölmentetik 139—147. lap.

41—50. sz. A nyíri izmaeliták által vádlott vámosi és tapolczai jobbágyságok tisztázzák magukat. — Csab és Szikond békési várjobbágyságok igaztalanok és a nép vagyonárak. — Kalanda és társa tisztázzák magukat a vádtól, hogy lakostársaiknak kárt okoztak (Zaránd). — Vincze és

VIII

társai a zonoki várnak vitézlői s ennél fogva illetéktelenül lettek megadóztatva. — A megpörölt vasváriak, ácsai-, zsadányi- és papiak Váradon a fölperesekkel kiegyezkednek (Csanád). — Gotfrid aradi prépost követelése a berenteiken. — Tilaji Szőke törvényt állatott a Lőveick némelyikével javainak fölforgatása és elharácsolása miatt (Borsod). — Az abauj-vármegyeiek némely ruszkaikat pörbe fognak orzás miatt. — Abarai Márton tolvajsági bűnpöre (Zemplén). — A gutkeled-hadból való János 25 márka kárt okoz a curui apátnak egy tanya fölprédálása miatt (Bihar). 147—161. lap.

51—60. sz. Peles-i India nem szolgáltatta ki földes urának testvére hagyatékát (Bihar). — Péterfalvai Vitány lakostársát lopásról vádolja (Ugocha). — Viss faluba való Péternek falubelije 60 pénzzel tartozik (Szabolcs). — *-falusi János néhány bagosi embert lopással vádol (? Szabolcs). — Ósafalusi Szirond testi sérelmezéséről és 50 márka kártételről vádoltatik (Abauj). — Dénes jobbágysai egy márka erejéig megkárosítják Pa . . . falusi Andrást (mai Szolnok). — Gyapol jobbágy perli Ecsöd ellenében (Szilágyság). — Csaholyi Tima tolvajnak bizonyosodik (Szathmár). — Mikó jobbágysai Márokkalvi Péter jobbágysai ellenében kibizonyosítják, hogy nem erőszaktevők (Bereg). — Rozgonyi Bene nem rabló 163—171. lap.

61—70. sz. Tekenye és Pósa beismerik, hogy falubelijöket méltatlanul terhelték a lopás vádjával (Szilágyság). — Ábrányi Sink igazolja, hogy négy márkával tartoznak neki (Bihar). — Három négyesi ember Szilfalusi Istvánt emberölés gyanújába fogja (Borsod). — Tunyog-i Milost hetényi Varsát a szabolcsi főispán elé idézi (Szabolcs). — A koksaiak utonállásról vádoltatnak, de törvényes bizonyításra nem kerül (Abauj). — Álmosdi Mikola kokad-i Szentős ellenében a tolvajlás vádját magáról elhárítja (Bihar). — Vesze-i Jordán és Csolt-i Kenyész tolvajokat abajgatnak (Békés). — A berettyói apátúrság udvarbirája bizonyos asszonyszemélyt boszorkányságról vádol (Bihar). — Miska ispánnak és az erdélyi püspöknek jobbágysai emberölésben marasztaltatnak el. — Tamás-i Miklós vádja: hogy Sarángi Mártonnak hat jobbágysa rabló, — nem bizonyosodik be (Bihar) 171—181. lap.

71—80. sz. Kávásfalusi Ozékus és Illéd helységbe való Magadiás nem tolvajok (Szolnok). — Gyarakai Farkas a lopás vádját magától elhárítja (Bihar). — Moocsfalusi Atakur magát a lopás vádja alul tisztázza (Zonuk). — Foltfalusi Gábor fiának gyilkosaival a Bagyiakkal egyességre lép (Borsod). — Ambrus a váci egyház udvarbirája csomádi Csomáddal egyességre lép. — Néhány szécsényi lakos ellen indított ötöd-fél márka kereset (Nógrád). — A váci püspökség jobbágysai a tolvajlás gyanújában. — Vezekényi Pósnak tolvajságáról (Heves). — Borsod vára köznepei magukkal egyrangbelinek vitatnak némely lovagrendűeket. — A pásztói monostor egynémely fegyveres jobbágysairól . 181—191. lap.

81—90. sz. Betlenre embergyilkosság bizonyosodik (Szilágyság). — Nagy-gégényi András büntelen a nőrablás vádjában (Bihar). — Őz, a

királyi udvarnokok ispánja a zsarolás vádja alul tisztázódik (Békés). — Némely Rábé-ieknek a Dorog jobbágyán három ló miatt van keresetök (Bihar). — Bedeg rablónak bizonyosodik (Bihar). — Császlai Fajér csengeri Árván bizonyos eltolvajlott holmik miatt kereskedik (Szathmár). — A szerenési ispotályosok és a zempléni vár jobbágysai kiegyeznek egymással. — Ujlaki Ilmér és oluptiváni Elesd a pásztói monostornak nemesei és nem lovásza (Tisza-vidék). — Márton kanonok gyanakodása Ugod jobbágyaira. Egyik fölmentődik, másik elmarasztalódik (Bihar). — Fileka a gyilkosság vádját magától elhárítja (Békés) . . . 193—203. lap.

91—100. sz. Herpályi Jánosnak jobbágya: Mátyás nem tolvaj (Bihar). — Némely kóthiak tolvajoknak bizonyosodnak (Békés). — Péter nem rokona Mároki Márknak (Borsva-Bereg). — Fábián, a Komlós falusi s atyjafia az alpörösökkel kiegyeznek. (U. o.) — János, szolnoki váralattvaló Vadáról tolvajnak bizonyosodik (Erdély). — Három, Szerep-faluba való ember garázdálkodását panaszzalják a Kemej-vidékiek. — A megpörölt lekencziek a két ekényi földet jogosan birják és a haszonvételnek megtérítésére nem kötelesek (Doboka). — Gotfrid prépostnak három márka kártérítést adnak Simon és Bereczk (Zonuk). — A Báriak két márkát érő panasza a Borsiak ellen (Patak). — A mező-keresztesiek néhány ember felől vitatják, hogy velők egyrangúak (Bihar) 203—213. lap.

101—110. sz. Néhány békés- és biharvármegyei tolvajokról. — András ispánnak vadai hét ekényi földje nem igaztalan foglalás (Szathmár). — Pata és Csomor nem szabad emberek, hanem királyi udvarnokok (Erdőd). — Sajtény-i Szentösre rábizonyosodik egy szolgálonak eltolvajlása (Osánád). — A tolvajok zaklatása (Bihar). — Kerek-i Unoka gyujtogatásban részes (Bihar). — Hízéről bebizonyosodik, hogy nem tolvaj (Zonuk). — Horvát-i Zavida igazságtalanul gyanusítja Gecsát, hogy ő az ökrének elsikkasztója (Zonuk). — Geszt-i Apak a tolvajság gyanuját magától elhárítja (Bihar). — Vatafia Julia igazolja, hogy Poyáspataka öröklött földje (Kraszna) 215—225. lap.

111—120. sz. Leonárd a vár népei ellen igazolja a birtokjogát (Kraszna). — Csökmői Erős és atyjafia Béda ellenfeleikkel megalkuszna (Bihar). — Goroszlói Madaras és társai tisztazzák magukat a tolvajlás vádjától (Zonuk). — Szántai Unoka falubelijét lopásról vádolja, de a vádat visszavonja (Bihar). — Imre nádudvari Bertalannak visszabocsátotta a rabszolgáját (Kolos). — A hernád-völgyi németek dékánjai kettejének üzelmeiről (Újvár). — Megyeri Folkus jótállás mellett kölcsönadott négy márkáját sürgeti (Bihar). — Nádudvari Banzsa és Izsó testi sértés miatt pörölnek, de kiegyeznek (Kolos). — Munkács és a bucsafalusiak az emberölés vádja alul fölmentődnek. — A kolosmegyeiek több községbeli garázdálkodó szegénylogények ellen panaszkodnak Mika előtt (Kül-Kolos) 225—235. lap.

121—130. sz. Keszibe való Vacs néhány rabszolgát rablásról vádol (Bihar). A szentimrei apátur és a monostor patronusa törvényre adják az Istvánfiakat, hogy elvittek erőszakkal száz márkát (Bihar). — Lőrincznek

jobbágya az Erdeién háromnegyed márka kártérítést követel (Bihar). — A sárvári várjobbágyok egy birtokban kárt tesznek (Szathmár). — Pereskedés Écsi ispán és Mihály között a Camana föld hovátartozása tekintetében (?). — Egy örökös szolga miatt támadt per (Békés). — A bisztrei apátság suptali alattvalóinak panasza ellenében (Csanád). — Egy rabszolga szabadlábba helyeztetése (Bihar). — Fizetéstől föltételezett rabszolga-visszanyerés (Bihar). — A Szent-János-rendnek adományozott gellényesi birtok visszaváltása (Bihar) 237—249. lap.

131—140. sz. A Szent-István első vértanu prépostságának Tamási birtokáról (Bihar). — Szent-György egyházának dúsnoka (Várad szomszédsága). — Pethnek négy ekényi vitás birtoka nem várföld (Nógrád). — Pál bizonyos asszonyokat szolgálójának elbujtatásával vádol (Vác). — Egy örökös szolga fölszabadulása. — Jánosfia Omoczelnek végrendelete (Bihar). — Ibrahim szoboszlai főesperes fölszabadítja Pál szolgáját. — Debreczeni Tekő és a sógora között való versengés egy rabszolgálo miatt. — Rózsa nagyasszony lemond özvegyi járandóságáról. — A körözi apátur esküre kész abban, hogy Tarján monostorának a birtoka (Bihar) . 249—261. lap.

141—150. sz. Agya kolosmegyei illetőségű miként veszíti és nyeri vissza szabadságát. — Benedikta nagyasszony, a Borsa-hadból mint az ugrai monostor jóltevője. — Egy zonukmegyei lőkötnök kérekerülése. — Két szabolesmegyei pörösködő Váradon békejobbot nyújt egymásnak. — Beesi-nek két márka követelése van a szováthi várparaszságon (Hajdu megye). — A zarándmegyei Hegön egy egész falunak pört akaszt a nyakába. — A mező-sasiak igazolják, hogy nagyonis nem tartoznak a várparasztkok osztályához (Bihar). — Feliczian- és Tamásnak semmi közülük a szolnoki várparasztkok hadához. — A vádolt bihar-poklostelkiek rablás elkövetésében nem részesek. — Szarkó-i Máza bűnös volta kiderülván, eladatik (Bihar) 265—275. lap.

151—160. sz. Orrodi Pál rontás miatt háborgatja egyik asszonyfalubelijét (Bihar). — Az Uthalmiak közül többen rablásról vádoltatnak (Szaboles). — Könsöd, a szílfalusi Adorján örökös szolgája tisztázza magát a vád alól (Bihar). — Vid özvegyének végrendelete. — Kezefalusi Zalóktól törvénytátság czimén négy ökröt hajtának el (Kraszna). — Az Ipp-iek és Kaznács-iak nyolez márka miatt torzsonkodnak a zoványi apátur előtt (Szilágy). — Nádudvari Banzát a kolozsi vár jobbágjai jogbitorlásról vádolják, mely vádtól utóbb elállanak. — Az aradi vár jobbágjai a Besenyő nevezetű várföld miatt a Csanád-nemzetséggel tusakodnak. — A Bonia-helységbeliek egy rablási betörésben bűnrészesek (Bihar). — Száncs-i Keva a lopás vádját magától elhárítja (Bihar) 277—285. lap.

161—170. sz. Kamarás-i Tompa az egy márkatartozás vádjában elmarasztalódik. — Figmaoz szabadosítottik, mi felesége tekintetéből a káptalani könyvben is örökitést nyer (Bihar). — Salamon- és társairól nem bizonyosodik be, hogy Écsnek gyilkosai. — Janosd-i Erő Varsány-i Szatymázt eltolvajlott sertések miatt pörli (Bihar). — Piski Tengőd

magát a lopás vádja alól tisztázza (Zaránd). — Berettyói Búta és degöst-i Kocsi Váradon a pernek véget vetnek. — Gourou-i Apaj vádol, de az istenitélet határidejét elmulasztja (Szilágy). — Discilu Golatil szakácsot a lóeladásban csalásról vádolja. Golatil Váradon nem mutatja magát (Gömör). — Degöst-i Fehérese adósnak bizonyosodik (Bihar). — Hat-falusi Györk nem tisztázódik a lopás vádjától (Bihar). 285—293. lap.

171—180. sz. Nyéki Káta elmarasztalódása (Bihar). — Két kerek-i lakos igazolja, hogy lopásban nem részes (Bihar). — Ponoz-i Kerő nem tolvaj (Bihar). — Beő-i Rováról és társairól bebizonyosodik, hogy nem kevesebbek, mint született jobbágysai a várnak (Hevesújvár). — Visoly-i Merth nem bizonyosodik be tolvajnak (Abaúj). — A Kávás-iak lopási pöréről (Szolnok). — Békés-i Hilár fiaí vásári közhírrététel által értesítettnek hétszeri törvényes megidézés után, mi vár rájuk, ha a törvényen meg nem jelennek. — Hajmó királyi megbízatásra tíz márka és egy szolgál-jobbágy elidegenítése ügyében tart vizsgálatot (Bereg). — Gős jobbágy nem bűnös a tolvajságban (Szathmár) . . . 293—303. lap.

181—190. sz. Pátyod-i Mogus tolvajnak bizonyosodik (Szathmár). — A Reszegeiek és Portelekiek nem hibásak a szolnoki várjobbágyok által fölhozott vádban. — Bizonyos fejér-gyarmathiak a szent-király jobbágyainak bizonyosodnak (Szathmár). — Apafalusi Simon felesége tisztázódik a gyilkosságban való bűnrészesség vádjától (Szolnok-Doboka). — Haláp-i Ipolynak keresete a Bagos feleségén. — Nádasd-i Tiborecz a Sámsoniak ellen (Erdély). — Zilah-i Farkas a lopás gyanújában. — Makra-falusi Viza testvérének gyilkosát puhatolja (Zaránd). — Cseősz-i Vitális lopás miatt családostúl szolgaságba taszítatik (Bihar). — A bárándi pap jószívűsége . . . 303—311. lap.

191—200. sz. Négy Gönyűi-re a gyilkosság rábizonyosodik (Abaúj). — Tekse nyíri izmaelita Váradon ellenfeleivel alkura lép. — Szopor-i Kösöny eláll a pertől, melyet egyik azon falubeli asszony ellen kezdett (Szilágy). — A bihari várjobbágyok az alsórendűekkel nincsenek megelégedve. — Gyán-falusi Bánd az ellene emelt vádak alól kimentí magát (Bihar). — Peér-i István a Simon tolvaj voltát kivilágosítja (Zonuk). — Csukad asszony beismeri, hogy Fábiánnak szolgálója — Babud és Kerő kiegésznek a gyilkosságról vádolt Tiváddal. — Zada keresetét Teka ellenében elveszíti. — Hertigfasusi Hertig testvérének gyilkosával egyes-ségre lép (Bihar) . . . 311—318. lap.

201—210. sz. Kéres-i Péter a tolvajság gyanúját magáról elhárítja (Újvár). — Az abaújiak lak-i Mátyást lopásról igaztalanul gyanúsítják. — Gotfrid prépost szolgálójának gyilkosát nyomozza (Arad). — Kemecei Farkas igazolja, hogy ő nem tolvaj (Szaboles). — Balsai Ehellős Makodot tolvajnak tartja (Szaboles). — Bizonyos Erk-iek nem tartoznak a százados keze alá, hanem a szabad denárok fizetői (Újvár). — A ságh-i és halász-i lakosok kártevésről vádolják a nógrádi vár jobbágyait. — A székely századosság területén levő várnépek közéjük tartozónak vitatják Deést, ki szabadnak bizonyosodik (Bihar). — A gaborjani

monostor néhány örökös szolgálai- és szolgálóiról (Bihar). — Sahar-i Detusa falubelijét tolvajnak vitatja (Újvár) 319—331. lap.

211—220. sz. Bihar-i Helg három szabados szolgálja miatt pörösködik. — A szabolcsmegyei tolvajok zaklatásáról. — Bóth-i Amadé tisztázza magát a rablógyilkosság vádjától (Szabolcs). — A szabolcsmegyeiek közgyűlésileg kikelnek a tolvajok ellen. — Tura-i Báka tolvajnak bizonyosodik (Szabolcs). — Szegény legények Szabolcs megyében. — Másik tolvajper Szabolcsban. — Csuri Fintur igazságtalanul vádoltatik tolvajságról (Szabolcs). — Nánás-i Pál vesztes félnek ítéltetik (Hajdu). — Két szolnoki embernek lopási pöre (Szabolcs) 333—341. lap.

221—230. sz. Emőd-i Miklós és Ibád egyességre lépnek Váradon (Borsod). — Emőd-i Csamáról megbizonyosodik, hogy nem orv. — Mihál, a debrői monostor jobbágya igazolja, hogy nem tolvaj (Heves). — Nolaj-i Tarsa a lopás vétségében elmarasztalódott (Borsod). — Emőd-i Ormán és alperes asszony Váradon békejobbot nyújtanak egymásnak (Borsod). — Pánd-i Simon sőregh-i Andrásón ötven márkát követel (Pest). — Hodaj-i Lőrincznek 30 márkás pöre Dengeleg-i Dániellel (Szathmár). — Smaragd pozsonyi ispán és a Csallóköziek. — Az iványi szent Péter egyháza néminemű dúsnokairól. — Petri Egyednek szolgálja nem orv (Újvár) 341—351. lap.

231—240. sz. A Beél nemzetségéből való Márton rááll, hogy a tomor-iaknak hét márkát fizet (Újvár). — A győ-i erőszakos emberölésről (Erdély). — Bárcza-i Móriéz öt márkára menő kárát adja törvényre (Abauj). — Ágya és Dénes ispánok Pelbártnak pelbárthidi jobbágyaival törvénykeznek (Bihar). — Ágya és Dénes ispánok adósairól. — Köcsed, a Domonkos felesége a rontás vádjában ártatlannak bizonyosodik (Zonuk). — Furta-i Boncz Samát nővéreinek megfojtásáról vádolja (Bihar). — Mankó a hertvigieket és margitaiakat orvgazdaság- és lopásról gyanúsítja (Zonuk). — Írász-i Váro hétszeri megidőzés után tolvajnak nyilváníttatik (Bihar). — Andrásnak fogadalma levén a Jeruzsálembé való zárándoklás, feleségéről gondoskodik 351—361. lap.

241—250. sz. A bihari vár köznépei és Farkas s Kelemen elegyednek pörbe bizonyos szabadosok miatt. — Bebizonyosodott: hogy szabolcsfalusi Márton elrablója, a Gyamafia Farkas és Szegő a czinkostársa megvakíttatik (Bihar). — A batár-i németek a Benedek gyilkosai (Ugocea). — Pósa a Szent-István monostorától annak két szolgáját akarja elvitatni (Bihar). — Az Aba-hadból való Vitálisnak pöre Dedafia Mihálylyal (Abaúj). — Vezekényi Pál a másfél márkára rugó kártételben elmarasztalódik (Heves). — Az örökös nélkül elhunyt Zakariás volt felesége nevében a rokonok nászajándéki pert indítanak (Békés). — A borsodi vár parasztjainak sokasága keresetet indít főispánja, Dömötör ellen. — Az aradi vár köznépei a magukénak vitatják Bassaraga földét. — Thépe-i István szökött szolgáját Benzánál Tordán találja meg (Bihar) 361—375. lap.

251—260. Szil-i Barcsa és Thépe-i Dedös szolgák miatt pörösködnek (Szaboles). — Paulina nagyasszony törvény útján szerez vissza egy szolgáló leányt (Várad vidéke). — A szolnoki vár jobbágysai sorsos társuknak vallják gyó-i Angelust. — Kolosnak várnépsége igaztalanul vitatja néhány jobbágyról, hogy velök egy rangban állanak. — A szathmári alöspörös bíráskodása rontási perben. — Gyánta-i Beka törvény előtt áll, de a tolvajság vádját magáról elhárítja (Bihar). — Generosa nagyasszony nem rontó személy (Erdély). — Basur békési főhirdetőnek János ellenében nincsen igaza. — A Szent-István vértanu monostora udvarbírájának keresete Lőrincz jobbágyain (Várad). — Rahinának nincsen igaza, midőn szerszámját Zámán keresi (Kraszna). 377—387. lap.

261—270. sz. Bán-i Zsedény nem gyujtogató (Kraszna). — Batiz-i György és Lázári Mikó a nőrablási pörnek Váradon kibéküléssel vetnek véget (Szathmár). — Gyánté-i Orbán tolvajnak bizonyosodik (Bihar). — Kelemen ispán két márka keresete nem alapos. — Geszt-i Kalad keresete Szarkó-i Mázán (Bihar). — A krasznai orvokról és orvgazdákról. — Tíz márkás pör (Zonuk). — Döresök-i Döresök hatalmaskodásról vádolja a Vathafiakat (Kraszna). — Vitán-i András és Haláp-i Ipoly Váradon kiegyeznek (Debreczen melléke). — Váncsod-i András és Guszár-i Tömő nem tisztázódnak a gyujtogatás vádja alul. (Bihar). 387—395. lap.

271—280. sz. Ugorna-i Péter igazolódik, hogy nem orv (Borsva). — Gyán-i Tompa a tolvajlás vádjától fölmentődik (Bihar). — Terebesi Deduha, a leánya, meg a fia nem bűnösök a kuruzsolásban (Erdőd). — Esztár-i Egyöd a tolvajságban elmarasztalódik (Bihar). — Tekusról bebizonyosodik, hogy Bajnok feleségének a gyilkosa (Szathmár). — Zolos-i Pósa nem tartozik a szolnoki vár parasztjai közé. — Petribe való Váró ellenfeleinek kimaradása (Zonuk). — Fegyvernek-i Saul bűnös volta (Bihar). — Tárnok-i Suka fölmentődése (Borsod). — Két márka s egy fertős pör kimenetele. 397—405. lap.

281—290. sz. Bors-i Vilmos és Temes négy márka követelése (Bihar). — Néhány jobbágy istenítéletének bírói elhalasztása. — Nazalas-i Dömötör ellenfeleivel kiegyezik (Szathmár). — Zopor-falusi Antal a váradi káptalan előtt annak idejében nem jelenik meg (Békés). — Gyó-falusi Samu kifogásolja az őt istenítéletre idéző pristáldust (Zonuk). — Várad-olasz-i Lőrincz nem gyilkos. — Pör Lázd-i Egyed és az egyedi monostor szűcese között (Bihar). — A bágy-falviak és az orobágyiak vitájáról (mai Hajdu). — Tarján-i Becse keresete Gálon és Szemerén (Borsod). — Valter és Péter Váradon egymásnak békejobbót nyujtanak. 405—413. lap.

291—300. sz. Azon ingoványok nádasainak haszonvételéről, melyek Bajom és Rábé körül vannak (Bihar). — Budfalusi Váró falubelijével Váradon kibékül (Bihar). — Barnabás és Ágya ispán jobbágya Váradon kiegyeznek. — Bizonyos Lök nevű jön Váradra istenítéletre, hanem ellenfele kimaradt. — Hodos-i Fuhrman nem megy el Váradra, hogy magát a tolvajság vádjától tisztázza (Szathmár). — Farkas száza-

dos és simánd-i Pósa Váradon békés útra térnek (Zaránd). — Somfalusi Henecs falubelijét tolvajságról vádolja (Borsva). — Besseneöd-i Kiliánnak a varsányiak és náményiak ellen indított keresete Váradon békés kiegyenlítést nyer (Borsva-Szaboles). — Kupa faluba való Pósa libertinus a gyujtogatás gyanujába esik. — A karaszai várparaszток több bánfalusiakat sorsos társaiknak vitatnak. 415—423. lap.

301—310. sz. Urkony Radának tartozik másfél márkával. — Bagos-falusi Mieicu nem varázsló (Kraszna). — Mónfalusi Ölyvény nem tartozik 25 márkával (Zonuk). — Ereösd egyike a szent-király jobbágynak (Doboka). — Dereg-i Miros igazolódik (Kolos). — Pecselyi Pomel rablásról vádol némelyeket a falujából és a vidékről (Kraszna). — Nadabi Pósa megbékél ellenfelével (Zaránd). — Dalmi Lőrincz feleségének lopási vádjáról (Zaránd). — Szalacsi Borz a lopás gyanuját magáról elhárítja (Zonuk). 425—431. lap.

311—320. sz. Kérfalusi Jánosnak keze sérületlen, hanem a kötés peesétje feltörve találtatott (Bihar). — Össi Gyuna tolvajnak bizonyosodik (Bihar). — Kolosmonostorának Hér pusztán jobbágynak vannak, kiknek egyike elmarasztalódik. — Vaád és Bulkán Meskó beregi ispán előtt. — Márton a Jobág-iakkal, Zór-iakkal és Ség-iekkel gyilkosság miatt pörösködik; de Váradon megbékéllenek (Arad). — A balkányi Zuda gyilkosainak nyomozásáról (Szaboles). — Torsa-falusi Vasasnál elveszett ökrök találtatnak és elmarasztalódik (Szathmár). — A Csösz-falusiak a Homorogdiak ellen támasztott rablási panaszt visszahúzzák (Bihar). — Udvar-i János a kézvizsgálat elül az egyházba menekszik (Bihar). — Szeme rontásról vádoltatik, de ellenfele a vádtól eláll (Zonuk) . . 433—439. lap.

321—330. sz. Sal és Bodon, valamint Belusnak jobbágynak kimentődnek, Albeus pedig és Szenező elmarasztalódnak (Kraszna). — Pál és Ádám jenői lakosok Váradon kiegyeznek (Bihar). — Gyánfalusi Magnus papi osztálybeli igazolja, hogy nem jöttment és telkét és földjét nem jogtalanul birtokolja (Bihar). — Eghe-i Bagomér az emberölés vádját magáról elhárítja (Békés) — Pud és Banalk nem gyilkosok (Küküllő). — Tomaji Tivadarfia Sándor 60 márka követelése (Kemej). — Cseke, András jobbágynak elrejt egy szökőncz-szolgálot (Bihar). — Szigetfalusi Pál igazolódik, hogy a két zálogos lovat visszaadta (Bihar). — Gotlib és Csepus oktanul vétetnek gyanuba, hogy hatalmasul várhoz tartozó földet foglaltanak el (mai Hajdu). — Bizonyos ipp-falusi bölényvadászok pörlik a Dédács nevezetű földet (Szilágy). 441—453. lap.

331—340. sz. Septelyi Simon pörpatvara a bojtakkal (Bihar). — Nyüvedi Cupes keresete falubelijön (Bihar). — Az útvári jobbágynak istenitélete balul ütött ki. — A Gregefia Márton száz disznajáról (Bihar). — Koesidfia és vasvári Nuna Váradon kiegyeznek (Szathmár). — Vada és Hegön az istenitéleti próba helyett békejobbot nyújtanak egymásnak (Várad). — Fölszabadított szolgákról. — Kenéz-i Busu papnak és atyjafiai-nak földéről (Bihar). — Bodon ispán jobbágynak sérelmét torolja meg. — A kereki közbirtokosságról (Bihar). 455—463. lap.

341—350. sz. Ürög dúsnok kötelezettsége. (Bihar). — Rabszolgák ára (Bihar). — Sucoro-i Pósa fia Ősz nyolcz márkás perét elveszti (Zaránd). — Sureud-i Máté Dezső esanádi püspöknek ítélő széke előtt (Csanád). — Országbirói bizonyosságlevél Léta és Jobogi birtokoknak eseréjéről (Bihar). — A biharmegyei Csenkefiaknak vizsgálja a Natusfiakkal (Bihar-Békés). — Kechen nem békési várföld. — A talált kincsről való per (Bihar). — Mórícz pap végső rendelkezése (Várad). — A deb-rezun-i Szent-András egyháza lélekvtóiról. 465—475. lap.

351—360. sz. Kusajfia Benedeknek szabadságlevele László ország-bírótól. — Ürögdi Kelemen szabadosának családjáról intézkedik. — Pál szabados kiváltja a feleségét és leányát. — Egy szabados vásári értéke. — Egy szolga miatt pöröskölvén, Bala-i Antal és Pulgár-i Varsán Váradon kiegyeznek. — A pályiak tagadják, hogy kárt tettek Chuejtora-i Istvánnak és igazolódni. — Boroslónak régi és újabb birtokosáról. — Kolosban a Pata határában levő vitás várföld és határjárása. — Rabszolgavásárlás hitelesítése. — A leginer-falusi szent-királyfajta jobbágyok gyanusítása (Bolondócz) 477—487. lap.

361—370. sz. Soltnak védekezése, hogy nem foglalt el békési várbirtokot. — Negyvenkét márkás hatalmaskodási kártétel. — A királynénak Monunya faluba való tárnokai várparasztokul pöröltetnek (Sempte). A vasmegyei közrendű váralattvalók Tazár faluból várföldek igaztalan elfoglalása miatt bolygatják a kaku-iakat. — Ugyanazon fölpörösök saden-i Obulgán ellen. — A tordai monostornak néhány örök jobbágyát a bihariak, mint hozzájuk tartozókat pörlik. — A borsodi várparasztok sikertelen kísérlete a cseh vendégfiakkal. — Az Orosi- és Kaland-, meg a Gyánté-falviak várföld miatt pörölnek (Bihar). — Domokos a Szentemágócs hadból és szükevény szolgálai. — A szolga-sorsú Istvánt a szathmári alispán előtt tolvajnak mondják 489—503. lap.

371—380. sz. A pataki asszony rontásban elmarasztaltatik. — Boltfalusi Lőrincz a tolvajság gyanuját magáról elhárítja (Szaboles). — Tamás püspök, Simon, Pósa és Mórícz ispánok királybíróasága. — Bodony ispán eladja solomus-i földjének egy részét. — Kaba-i Cseke és Mad nem tolvajok (Zonuk). — Gindes és Sungud a tolvajságnak és anyjok a rontásnak gyanujába estek (Doboka). — Moyzun-i Emre ügyéről (Doboka). — Eős hadnagy Váradon elleneseivel alkura lép. — Szalka-i Karaesun ártatlan voltát igazolja (Szathmár). — Kolozsi perlekedők 503—511. lap.

381—389. sz. Szabolesiak. — Vésztőiek a ladányi vic'-esperest előtt (Békés). — Csanádmegyeiek. — Jordánnak jobbágyairól. — Kalóz jobbágy feleségéről. — Hat-falusi Péter igazolódik, hogy nem orv. — Vatafia Gyula korogyi birtokos. — Kalathai Engues igazságáról. — Kügy és Herbort mostoha testvérek osztozkodásáról . . . 511—519. lap.



NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

	Lap.		Lap.
Aba ntség . . .	368. 413	Alatka (Heves) . . .	324
— szn.	466	Albert: 231. 239. 242.	
Abaj Patak m. . . .	104	250. 358. sz.	
Abauj: 5. 37. 40. 48.		Albeus: 141. 163. 271.	
55. 60. 65. 116. 175.		321. 337. 360. sz.; .	186
191. 201. 202. 223.		Alnémet	192. 200
230. 231. 233. 245.		Alsok Hont m. . . .	487
sz.;	107	Alszeg Szilágy m. . .	425
Abara Zemplén m. . .	160	Amadeus (Homodeus.	
Ábel: 242. 273. sz.		Omodoi): 4. 212. 213.	
Ábrahám: 45. 139. 242.		232. sz.	
291. 375. sz.		Ambrus: 4. 42. 65. 75.	
Abod szn.	176	82. 88. 288. 343. sz.	
Ábrány (Szent-György-) 394		Ananiás: 188. 208. (vá-	
Absolon: 45. 150. 359.		radi lector) 226. 330.	
385. sz.		szám.	
— 345. 354. 465. . .	480	Andacs Bihar m. . .	446
Achilles (Echilleus.) 103		András (Andreas. En-	
110. 205. 334. sz.		dre): 36. 42. 43. 45.	
Ácsa (Csanád) . . .	154. 219	55. 56. 61. 67. 82. 91.	
Ádám: 85. 172. 322.		96. 100. 102. 140.	
339. 376. 385. sz.		148. 167. 183. 226.	
Ádámi Biharban . . .	294	234. 240. 269. 270.	
Aga (comes)	178	283. 286. 307. 314.	
Ágad szn.	380	327. 358. 368. 370.	
Ágoston: 116. 353. sz.		372. sz.	
Ágya:	264. 387. 417	Angelus: 179. 196. 253.	
Agyasz	176	szám.	
Aka (Bihar)	129	Antal: 37. 284. 333.	
Ákos nts.	260. 343	355. sz.	
Aladár: 25. 28. 103. 122.		Anth (Bihar)	203
274. 321. sz.		Apaj:	290. 414

	Lap.		Lap.
Apatelekek L. Makra . . .		Balassi szn.	436
Apáthi (Biharban) 230.	234	Balázs. 77. 174. 207.	
— Biharban öt . . .	496	316. sz.	
Apátságok és monostorok 48. — A munka és szorgalom egyetlen gyarmatai . . .	74	Bálint: 151. 267. 363. sz.	
Apor ntség. 15. sz.		Balkán (Szabolcs) 335.	
— „	120	346.	504
—i prépostság . . .	121	Bala Borsod m.	481
Arad vm. 46. 158. 203.		Csuda-Balla . 6. 210. 450	
249. 315. sz.		Balsa (Szabolcs) . . .	323
— 33. 48. 78. . . .	155	Bályog Bihar m. . . .	519
—i comesek: . . . 53—68		Bán Szilágy m. 261. sz.	
—i prépostság: 46. 98. szám.		Bánok	53—68
— Aradon istenitélet .	472	— Losonczy Bánffyak	
Arany „A hamis tanu“	6	őse	112
— „Tetemre hívás“ .	13	Bánd	315
Arnold (Ornoth) 5. sz.		Bánk ispán	518
Átány (Heves) . . .	325	Baracs	186
Azariás: 62. 329. 330. sz.		Barakony 9. sz.	
		Báránd (Bihar) . . .	311
Tisza-Bábolna (Borsod) 133		Bárcza Abauj m. . . .	453
Bábonny (Ugocsa) . . .	138	Nagy-Bárcza Borsod m.	373
Babud (Babota) . . .	408	Bárkány (Nógrád) . .	254
Bács-i comesek . . . 53—68		Barla szn. 18. sz.	
László o. b. 338. sz.		Barnabás: 232. 292.	
Szilágy-Bagos	424	300. 310. sz.	
Bágy, Debreczen mellett	411	Bárod (Bihar)	172
Bagha	246	Báros (Csanád) . . .	218
Bágya b.	183. 188	Bás (Basa, Boso) 158.	
Bajnok	315. 399	248. 306. 389. sz.	
Bajom (Bihar) kettős hely	414	Bas ispán	518
Bajvivás	15	Bata 101. 136. stb. sz.;	323
Bak ispán	430	Batár Ugocsa m. . . .	366
Báka (Pozsony) . . .	120	Batiz (Szathmár) . . .	387
Baksa (Szilágys.) 110.	223	Bartal 33. 89. 97. . .	133
Balajt (Beleta) Borsod.		Becse Gregor nts. 202.	
10. sz.		309. 393.	519
Balássy Ferencz 50. 91.		Béda: 112. 157. 346.	
100. 103. 105. 106.		347. sz.	
128. 139.	161	Bedeg szn.	197
		Begécs Bihar m. . . .	424
		Bekény: 145. 383. sz.	
		Békés-i comesek . . 53—68	
		— m. 42. 67. 90. 101.	
		126. 178. 189. 258.	

XVIII

	Lap.		Lap.
324. 346. 347. 361.		Bodony szn. 33. 203.	
382. sz.		294. 300. 339. sz.	
Bél Mátyás . . 38. 41. 43		Bodrog-i comesek . 53—68	
Bél nts. 453		Bogáth (Szabolcs) . . 165	
Béla király 485		Bogdanb. (Szabolcs) 102. 135	
Béld (Fejér m.) . . . 146		Bokszög (Zaránd) . . 309	
Beled sznév 375		Ipoly-Bolk Nógrád m. 327	
Béltek (Nyir-) Szathmár 165		Bolyok Borsod m. . . 498	
Belus nts. 321		Bolondocz vára . . . 486	
— 29. 231. 250. 321. sz.		Bors (Bihar) 176. 367. 404	
Bencze, Böncze . . . 117		Borsa nts. . 266. 370. 375	
Benedek (Benedictus,		Borsod-i comesek . 53—68	
Beneduc) 14. 30. 34.		— megye: 10. 21. 41.	
41. 47. 48. 62. 75.		47. 63. 79. 168. 221.	
136. 146. 211. 212.		224. 248. 367. sz.	
243. sz.		Borsorog Arad m. . . 374	
Benjamin: 247. 351.		Borsva és a beregi erdő-	
382. sz.		ispánság: 1. 59. 83.	
Bense 366		93. 94. 271. 314.	
Beő (Száraz-) Hevesb.		335. sz.	
296. 368		Boba 320	
Bere (Szathm.) . . . 216		Bodol 341	
Bereczk: 98. 134. 139.		Bodolo hn. 355	
152. sz.		Bojt (Bihar) 172. sz.	
Bereg. (L. Borsva). . 434		— 214. 285. 411. . . 455	
Berendia birtok . . . 156		Bökény (Ugocsa) . . 164	
Berettyói apátság. L.		Bol (Bal) 334	
Szent-Jób.		Bölényvadászok . . . 73	
Bertalan: 31. 47. 115.		Bolyk (Nógrád) . . . 327	
171. 183. 233. 381. sz.		Borbánd (Fejér Erdély-	
Berzeviczyek őse . . 179		ben) 146	
Bessenyő (Arad) . . 283		Bors-Miskolcz nts. . . 212	
— Bihar m. 465		Börtönőrök 72	
— d Szabolcs m. . . . 421		Bosód (Bihar) . 220. 235	
Beszter (Abauj) . . . 167		Bot szn. 42. 55. 94. 131.	
Betlen 193		133. 135. 211. 316. sz.	
Betus 265. sz.		— ispán 251	
Bezteron (Borsva) . . 206		Bót (Szabolcs) 335. 436. 504	
Bibac (Bibó) szn. . . 328		Bóta: 34. 71. 120. sz.	
Bihari comesek . . 53—68		Botka Tivadar 91. 133.	
Bir (Szabolcs) . . . 145		137. 331. 458	
Bistrei apátság (Csanád) 244		Buda: 126. 171. 253.	
Boczonád (Heves) . . 296		298. 300. 325. sz.	
Bodon villa 466		Ó-Buda 33	

	Lap.
Bug. Buga	404
Bugyi 325. sz.	
Bukán	415
Buldus: 48. 323. sz.	
Bulsu	273
Bunyitay Vincze 39. 75.	
79. 80. 89. 119. 141.	
155. 163. 248. 329.	
274. 275. 276. 285.	
289. 294. 295. 309.	
311. 314. 315. 316.	
319. 328. 329. 331.	
390. 395. 398. 403.	
416. 418. 430. 440.	
444. 445. 447. 455.	
458. 473. 475. . .	500
Buttha: 4. 171. 318.	
340. sz.	
Cepanus palatinus . . .	453
Csahol (Szathmár) 169. 279	
Csák nts.	205
Csama, Csoma: 3. 32.	
100. 140. 222. 229.	
275. 291. 346. 351.	
sz.;	213
Csanád-i comesek . 53—68	
— megye 45. 104. sz.	
— nzt.	202. 282
Csánky D. 245. 270.	
289. 293. 310. 335.	
363. 400. 408. 421.	
435. 454.	501
Csapat-szemlék . . .	69
Császta Borsod . . .	115
Csász Heves m. . . .	188
Csáth (Borsod) . . .	158
Csebb (Zempl.) . . .	160
Csedreg Ugocsa . . .	366
Cséfa Bihar m. . . .	445. 477
Cseger	302
Csegze	246
Csege villa	312
Csehi (Bihar) 14. sz.	

	Lap.
Cseka, Cséka, Csika,	
(Cheka, Chyka, Ceca,	
Ceka, Cega): 2. 32.	
54. 72. 163. 180. 192.	
234. 282. 309. 315.	
348. 375. sz.	
Cseke, Cseko	182
Csekehida (Bihar) . .	106
Csekez	169
Csekezd	179
Cseklő	391
Cselej (Zemplény) . .	132
Csenger (Szathmár) .	407
Csenke	320
Csentő (Chentu) férfi-	
és nőnév 317. sz.	
Csépán (Chepan, Cepan,	
Cepun): 4. 18. 24.	
25. 28. 32. 102. 123.	
207. 320. 337. 357.	
380. sz.	
Chumburd villa 13. sz.	
Csiga (Csanád) . . .	155
Csiszér (Kraszna) . .	226
Csobánka szn.	
— birtok (Nógrád) . .	326
Csög (Szilágys.) . . .	401
Csohaj (Bihar) . . .	300
Csökmő (Bihar) . . .	226
Csolt nts. . . 393. 471. 488	
—i monostor	370
Csomád birtok	182
— Pest-Pilis-Solt m. .	185
Csősztelek (Bihar) 310. 438	
Czécze (Ujvár) . . .	231
Czegény (Szabolcs) . .	336
Czente (Szolnok-Dobok.)	210
Dabra Szathmár m. . .	437
Dalom Bihar m. . . .	430
Dánfok Békés m. . . .	472
Dániel 227. sz.	
Dank. Dankó	334
Fülpös-Daróc (Szathm.)	241

	Lap.		Lap.
Dasó	367	Edemen	241
Debreczeni monostor		Ege Békés m.	384. 448
350. sz.;	48. 75	Egecs:	180
Debrői monostor: 40.		Eger	33
223. sz.;	48. 75. 146	— i egyház	146. 334
Décsér Békés m.	470	— istenitéleti hely	470
Dédács (Kraszna)	454	Egyed: 3. 14. 41. 60.	
Deés-Akna	153	70. 80. 123. 156. 212.	
— Deés (Deus)	328	214. 230. 241. 274.	
Dekő	405	286. 346. sz.	
Dénes: 1. 42. 56. 83.		— i apátság Biharban	
120. 136. 206. 210.		287. sz.;	48. 75
234. 323. 342. sz.		Ehellős	323
— Urkony atyja	102	Ekel: szn.	168. 189
Desze	388	— falu (Komárom).	125
Detre: 7. 210. 316. sz.		Ekőcs f. Szabolcsban	
Detreheim Szilágy m.	356	12. sz.	
Dezmér birtok	191. 519	Eliacim 101. sz.	
Dezső 16. 249. 344. sz.		Ellu szn.	277
— csanádi püspök	467	Encsencs (Szabolcs)	165
Doba (Szolnok) 13. sz.		Endlicher István: 41.	
— Doboka	426	43. 226. 291. 295	425
Doboka: 11. 97. 304.		Engel K.	18
376. 377. sz.		Énok: 41. sz.	
Doboka-besztercei mo-		Eős Bihar m.	343
nostor 127. sz.		Erdő szn.	339
Dobsza (Újvár)	231	Erdőd ispánság és falu	
Dögös	199	217.	398
— Kaba mellett	247	Erdőörök Beregben	72
Domonkos: 8. 236. 247.		Ér-Endréd (Szathmár).	304
250. 366. sz.		Erk falu Hevesben	325
Dömötör: 11. 17. 46.		Eskü. (Megesketés). Es-	
121. 124. 189. 248.		kümintá 1446-ból	5
274. 383. sz.;	177	A hűtelen nő megesket.	7
Dorog	196	Esztár falu Biharban	399
Dorogma (Borsod)	190	Fő-Étekfogók	53—68
Dörsök(Kraszn.) 268.sz.		Etellaka Szabolcsban	335
Dusnok (Bihar) 398. sz.		Eufemia asszony. 424. 445	
		Eustach: 374. sz.	
Ebes hely Szatmárban	406	Exemptusok	71
Nagy-Ecsed Szathm. m.	169		
Écsi személyn. 241. 303. 441		Fábián: 15. 94. 157.	
Ecsireh szn.	388	197. sz.	
Edeles f. Békésben 123. 205		— rablólovag 15. sz.	

	Lap.		Lap.
Fábiánháza Szathm. m.	168	Gátszeg Bihar m. . . .	203
Fancsal, ma Mező-Ke-		Gégény Bihar m. . . .	193
resztes Biharban 212.	263	Gellényes Szathm. m. .	248
— Kécz mellett Bihar m.	431	Gemzse Szabolcs m. . .	173
Farkas: 14. 21. 23. 34.		Gergely 2. 19. 20. 38.	
56. 65. 72. 76. 99.		90. 140. 169. 200.	
105. 107. 117. 126.		299. 364. sz.	
130. 151. 164. 174.		— ág a Ják-nembeliek-	
182. 187. 197. 198.		nél	494
204. 206. 212. 239.		Gerváz: 144. 158. sz.	
241. 242. 268. 275.		Geszt Biharban	224
279. 296. 299. 302.		Gesztteréd Szabolcs m.	309
308. 320. 323. 329.		Gesztrágy Kolos m. . .	179
331. 336. 337. 339.		Géza 182. 214. sz.	
358. 363. 387. sz.		Göde (Guda)	299
Fegyvernek Biharban		Gogán szn.	425
403.	518	Golosa	280
Fejér, férfi- és nőnév:		Göncz Újvár m. . 107.	231
86. 255. sz.		Gonga	283
Fejértó falu Szabolcs-		Gonozd szn.	317
ban	322	Gönyő Abauj m. . . .	311
Ferked	334	Goroszló Erdélyben .	228
Fila személynév: 15.		Gős	302
54. 232. 358. sz.; .	353	Guszár Bihar m. . . .	395
Finke várbirtok Borsod	114	Guta Komárom m. 20. sz.	
Fintur	326	— személyn.	315
Folcus: 27. 117. 132.		Gutkeled nts. 162. 165.	
286. sz.		260. 277.	354
Földes Biharban . . .	415	Gyaluháza (Kolos) . .	179
Foltegyháza Heves m.	183	Gyama	239
Fráter György dicsérete	41	Gyana	275
Fuhrman német szn. .	418	Gyán Bihar m. 195. 241.	
Fülöp: 59. 84. 135. sz.		273. 323. 360. sz.; .	442
Tisza-Füred	233	Gyánté Bihar . . . 220.	500
Furta Bihar m. . . .	357. 395	Gyapol, Gyapold. 168.	469
Füstpénz	325	Gyarak Zaránd m. . .	289
Gaborjáni monostor 209.		Mező-Gyarak Bihar m.	
sz.;	48. 75	182.	433
Gábor: 74. 127. 178.		Gyarán Bihar m. 141.	
198. 253. 260. 340.		sz.;	369
355. stb. sz.		Gyarmat Békésben . .	227
Gabus szn.	438	— Szathmárban . . .	305
Garáb Nógrád m. . .	255	Gyenda Abauj m. 201. sz.	
		Gyó Szilágy m. . . .	378

	Lap.		Lap.
Gyoma Békés m. . . .	447	Hetény Szabolcs m. . .	173
Győr birt. Bihar. 223.	310	Heves-Újvár: 74. 78.	
Nagy-Győr 19. sz.		133. 174. 206. sz.	
Győr-telek Szilágys. .	290	— város	332
Győrmegyei ispánok 53—	68	Hévvízi apátság 321.	
Győrtelek Szilágyság,		sz.;	48. 75. 440
Erdély	290	Himes (Balmaz-Újv.) .	264
György, Gyuri: 33. 43.		Hodos nts.	283. 435
45. 58. 92. 101. 136.		— Szathm. m. 86. 295. sz.	
148. 174. 195. 206.		Magyar-Homorog . . .	438
216. 242. 253. 262.		Honos sz.-név. . . .	391
268. 269. 270. 285.		Horváth Erdélyb. 260.	
288. 291. 316. 368. sz.		sz.;	222. 387
Györk szn.	189	Husvét sz.-név . . .	261
Gyula. „Nagy-Gyula“ a			
Kán nemzetségből .	492	Ibrahím 137 (főesperes).	
Vathafia Gyula . . .	362	200. sz.;	258. 319
Gyúr Békés m. . . .	447	Illéd (Zonuk) 71. sz.	
		— 183. sz.	
Hadrián: 4. 11. 124.		Illés (Elias): 38. 42.	
131. 154. 163. sz.		67. 84. 101. 120. 136.	
Haláp Bihar m. . . .	307. 394	148. 212. 347. 361.	
Halász (Nógrád m.) .	326	363. 366. 368. sz.	
— telek Békés m. . .	447	— Eliássy-család . . .	147
Halmi Ugocsa m. 31. sz.		Ilye Csanád m. . . .	155
Hanyi falu (Heves . .	296	Imarád sz.-név . . .	184. 254
Haraszti (Újvár) . .	165	Imre (Henrik): 38. 93.	
Harsány Bihar m. 180.	220	115. 138. 238. 377. sz.	
Hat Bihar m. 170. sz.;		Sz.-Imrei (Bihar) apát-	
293.	515	ság: 48. 76. . . .	239
Ér-Hatvan	267	Ina személynév . . .	391. 333
Püspök-Hatvan Nógrád		Ipp Szilágy m. 156. sz.;	453
megye	187	Írász Bihar m. . . .	220. 359
Hégen-név	270	Iriny Szathmár m. . .	108
Heltai Gásp. 43. 93. 94.	96	Isov (Esau) 26. 31. 118.	
Henye Szabolcs m. . .	100	149. 163. 178. 243. sz.	
— iek	101	Izsép (József) 241. 279.	
Heraclius (Heraic.) 207.		szám.	
336. 350. sz.		— falu Zemplén m. . .	503
Herbort szn.	519	Ispánok (Megyész) 53—68	
Hercsek személyn. . .	265	Istenítéletek. Középkori	
Herpályi monost. Bihar		istenítéletek	1
megye	48. 204. 321	Az istenítél. régisége	3
Hertig Bihar m. 319.	358	Ósmagyar istenítéletek	11

	Lap.		Lap.
Istenitéleti próbák el-		Jánosda Bihar m. . . .	287
bírálása	17	Jánosi Bereg m. . . .	207
—ek és az egyház . . .	23	Kis-Jenő Bihar m. . . .	441
—ek tűz-szertartásai .	25	Jeremiás 351. sz.	
Az istenitéleti tűz ki-		Jerney János: 91. 128.	
aluvása hazánkban .	31	134. 140. 168. 316. 317	
István: 19. 44. 48. 53.		Jeromos 247. sz.	
58. 63. 90. 117. 120.		Joáb 182. sz.	
122. 128. 133. 136.		Joachim: 41. 45. 61.	
141. 156. 167. 187.		156. 160. 165. 174.	
192. 196. 229. 240.		200. 286. 287. 288.	
242. 247. 250. 251.		290. 323. sz.	
254. 273. 290. 320.		Jób: 183. 273. sz.	
333. 337. 346. 356.		Jobbágy: Arad m. . . .	434
370. 372. 378. 380.		Szent-király jobbágylai	
386. sz.		szabadjai	
— szabolcsi főispán .	376	született jobbágyok:	
Ivanka Borsod m. . . .	158	174. 183. 147. 248.	
Izmaeliták: 38. 41. 192.		sz. és 69. stb. lap.	
sz.;	49	Jobbágyok-fiuk	70
Izsák: 139. 157. 178.		Jolegen	209. 268
212. 329. sz.		Jónás 47. sz.	
Az Izsákiak öse. . . .	418	Jordán 176. sz.	
Jakab: 8. 29. 41. 45.		Juna személyn.	239
48. 59. 90. 105. 126.		Kaba Bihar m.	247
129. 172. 174. 206.		Kakat Biharban	239
216. 239. 296. 327.		Kalad	390
330. 338. 342. sz.		Kálmán 217. 248. sz.	
Ják nts.	493	Kálmánd Szathm. m. . .	302
—fa Vas m.	494	Kalocsa	33
Jankafalva Bihar m. .	285	Kama (Koma)	268
János: 5. 30. 38. 50.		Kán ntsg. 242. 284. 303.	
54. 63. 70. 73. 74.		353.	497
76. 91. 94. 107. 118.		—ből való László . . .	242
129. 130. 133. 136.		Kánya szn.	410
153. 162. 165. 174.		Kaplony nts.	216. 510
178. 179. 182. 208.		Kapus Kolosban	179
212. 214. 239. 242.		Karakó-i comesek . 53—68	
247. 255. 270. 283.		Karácsony szn. 12. 29.	
297. 311. 313. 319.		41. 365. 374. 379. sz.	
321. 323. 334. 337.		Kard-ordalia	15
345. 350. 357. 361.		— -rántás tilalma. . . .	413
370. 371. sz.		Karász Szabolcs m. . .	142

XXIV

	Lap.		Lap.
Kasód (Szathmár) . . .	139	Kolos (Kül-) megye . . .	452
Katapán nts. 20. sz.		Kölked	181
— nts.	125. 509	Komádi Bihar m. . . .	220
Kátha nts. 130. 221.		Komárom 20. sz.	
339. 250. 260. . . .	339	Komlós Csanád m. . . .	155
Ér-Kávás Szilágy m.		Kömlő Heves m.	296
181. 298.	507	Könsöd	278
Kaznács Szilágy megye		Kopáncs Csanád m. . . .	156
156. sz.		Körmösd Bihar m. 271.	439
Keczel Kraszna m. . . .	279	Korógy Bihar m.	516
Kécz Bihar m.	299	Kösön	313
Kegye Szilágyság . . .	207	Kőrösszeg Bihar m. . . .	261
Kékcse (Szabolcs) . . .	117	Kóti vagy csóti apát-	
Kelemen: 48. 241. 249.		ság 247. sz.	
264. 315. 323. 352. sz.		— 48. 75.	176
Kelen	307	Középlak (Kolos)	179
Kemecse Szabolcs m. . .	322	Kozma: 25. 90. 102.	
Kemej-vidék 96. 279. sz.		123 274. 363. 381. sz.	
— Borsodban	403	Kraszna megye: 110.	
Kémer Szilágy m.	519	155. 260. 261. 268.	
Kenéz Bihar m. . . 233.	461	300. 302. 307. sz.; . .	124
Kenyész	204	Kristóf: 21. 157. 176.	
Kerékgyártó Árpád tr.		254. 377. 380. sz.	
73.	89	— kolosi ispán	381
Kereki Bihar m.	221	Kügy szn.	517
Kerő.	295	Kuru-i apátság 4. 50.	
Késa (Géza)	174	129. 140. sz.	
Ér-Keserű Bih. m. 194. sz.		— 48. 75. 104.	162
Répás-Keszi Biharban .	237	Kusaly az erdélyi Szi-	
Keve	201. 451	lágyságban	273
— ispánok	53—68	Kusid	241. 308
Kilián (Gilian, Kilián)			
6. 23. 147. 298. sz.		Ladamér szn.	186
Király falu Szabolcs . .	268	Kőrös-Ladány Békés m.	
Kisfaludyak őse	205	5. 107. 163.	513
Kis-Várda (Szabolcs . .	117	Lapos Bihar m.	501
— iak őse	354	László: 45. 76. 82. 125.	
Kócs Szabolcs m.	236	126. 127. 129. 131.	
Márton-Koksó Abauj . .	175	133. 357. 338. 340.	
Kolosmegye: 120. 141.		345. 346. 347. 351.	
145. 157. 180. 254.		352. 355. 356. 357.	
306. 313. 329. 358.		sz.;	186
380. 383. sz.		Látamás: 209. 229. 238.	
— monostor 313. sz.		sz.;	358

	Lap.
Láz Bihar m.	330. 340
Lázári Szathmár m.	387. 400
Szent-Lázár Biharban	284
Ledény Hont m.	487
Lehel Zaránd m.	309
Léh Abauj-Torna m.	321
Lekenceze, ma Beszterce- Naszód m.	209
Lelez szn.	309
Leonárd 111. 247. sz.	
Léva	241. 186
Létha Bihar m.	468
Libertinusok	73
Litér szn.	267
Lőkös	243
Lőrincz: 3. 4. 5. 39. 43. 54. 55. 91. 92. 123. 173. 174. 189. 194. 227. 236. 246. 259. 299. 309. 316. 333. 350. 370. stb. sz.	
— érsek	33
Lovász-mesterek: . 53—68	
Lövő, ma Borsod	158
Lukács: 50. 51. 82. 86. 128. 129. 244. 259. sz.	
Macárius 34. sz.	
Macs nádor isp.	444
Mácsa Bihar m.	181. 284
Mada (Mada, Moda) szn. 2. 172. 257. sz.	
Magasmart falu Szol- nok-Doboka 184. sz.	
Magos szn.	302. 303
Majad ispán	100
Majsa (Moys, Moysa) 190. 196. 206. 296. szám.	
Makod szn.	199. 323
Makra (Apatelek)	309
Maksa, Moksa szn.	346
Mány, Mánya szn.	449
Maradék szn.	375

	Lap.
Marcel: 68. 155. 212. 360. sz.	
Margit Csanád m.	155
— a Bihar m.	358
Márk: 52. 90. 93. 94. 155. 295. 351. 356. sz.	
Markusi Bihar	290
Márok (Borsva m.) 169. 205	
Mártha nőnév	178
Márton: 1. 5. 8. 17. 21. 22. 26. 41. 49. 70. 79. 89. 92. 110. 111. 120. 144. 152. 168. 184. 190. 191. 202. 209. 229. 231. 242. 243. 253. 271. 280. 306. 315. 318. 319. 334. 335. 343. 345. 347. 360. 369. sz.	
Szent-Márton Szilágy m. 290	
Mata Hajdu m.	237
Mátyás: 14. 47. 72. 91. 98. 136. 138. 152. 202. 206. 241. 249. 296. 315. 323. 344. sz.	
Máté 47. 54. 65. 242. 316. sz.	
Mávogy.	167
Máza	291
Medve: 23. 182. 323. 331. sz.	
Megyer Békésben	214
— Biharban	232
Megyes Bihar m.	237
Méhes Békés m. 67. sz.	
Meka szn.	312
Méra Kolos m.	484
Mihál: 7. 18. 26. 45. 47. 48. 69. 77. 82. 87. 102. 116. 125. 133. 138. 150. 174. 178. 190. 203. 204. 212. 223. 229. 235. 245. 282. 292. 312.	

	Lap.		Lap.
316. 330. 337. 346.		Napkor.	269. 504
355. 373. sz.		Nyék Bihar m. . .	357. 359
Miklós (Mikus. Micula		Nemel szn.	172. 180
Mika Miko Nicus.		Néver	198
Niclus): 4. 18. 19.		Nemesi nevezetek . .	69
29. 39. 45. 59. 66.		Nyék (Kozmafalva) Bih.	
70. 80. 82. 110. 117.		272.	294
133. 179. 191. 207.		Hidas-Németi (Újvár) .	230
212. 214. 221. 242.		Kis-Németi (Újvár) . .	230
247. 249. 254. 255.		Tornynos - Németi (Újv.)	
257. 262. 284. 318.		159.	230
336. 343. 346. 357.		Négyes, ma Borsodban	172
363. 364. 373. 381.		Néma Győr m. 19. sz	
szám.		Nyesta Biharban . . .	233
-- nádor	106	Nyír 38. 41. 192. sz.	
Miska nts.	505	Nicula szn.	175
Miske ispán	179	Nógrád 76. 133. 207. sz.	
Miskolcz nts. (L. Bors		— 111.	253
alatt) és 499. lapon.		Numchiz 13. 45. 108. sz.	
Mize, Mizse szn. . . .	172	Nyüved Bihar m. 456.	517
Mocs Kolos m. 11. sz.		Nuhu szn.	320
Mocsi Zonukban. 71.		Nuzó szn.	320
73. sz.		Nuetlen bihari udvarbiró	
Mocsonok Sempte vár		259. 386. sz.; . 270.	385
birtoka	491		
Mojád Szilágy m. . .	193	Ohat (Hahothmunustra)	
Mon (Szolnok) 30. sz.		48. 76.	236
Móricz: 20. 94. 105.		Okány Bihar m. . . .	220
138. 161. 349. 350.		Várad-Olaszi, Várad ut-	
369. 373. sz.		czája	410
Mortun szn.	396	Oltumán szn.	388
Mosonym. ispánok . 53—68		Olsva Abauj m. . . .	457
Mucsi szn.	209	Ölyvös szn.	326
Mucsony Borsod megye		Omány Borsod m. . .	498
10. sz.		Omocel sz.	257
		Onga Abauj m.	368
Nadány nts.	371	Orbán: 21. 29. 99. 121.	
—iak őse	371	152. 272. 283. 363.	
Hadad-Nádasd	308	373. sz.	
Nádudvar Hajdu m. .	255	Orbó Szilágy m. . . .	268
Nagyfalu Szilágy megye		Ordaliák	18
281.	306	Oroszi Bihar m. . . .	106. 272
Nána ispán	212	Omocel szn.	257
Nánás Hajdu m. . . .	335	Óruszka Újvár m. . .	231

	Lap.		Lap.
Örös szn.	192	Pata szn. 103. 172.	
Örvénd Bihar m. . . .	363	327. sz.;	237
Tarna-Örs Heves m. . .	324	Patak megye: 2. 99.	
Ös, Ösz, Öz szn. . . .	194	371. sz.	
Ösi Bihar m.	253	Patonya szn.	305. 336
— (Ös): Vs. Vsi, Ws,		Pátyod Szathmár m. . .	303
Wz: 47. 83. 234.		Pauler Gyula: 327. 380.	
340. 342. 343. 347.		463. 485. 489. . . .	507
360. 370. sz.		Pelbárhida Bihar . . .	354
Oszkola Csanád m. . .	245	Peles birtok (Bihar) . .	106
Pál: 8. 13. 15. 21. 22.		Péntek szn. (férfi és nő-	
27. 34. 38. 40. 42. 48.		név) 41. 65. 75. 133.	
52. 61. 70. 74. 78. 79.		239. sz.;	254
81. 82. 91. 93. 94.		Perény Újvár m. . . .	231
102. 104. 106. 107.		Pereznek Szathmár m. .	304
114. 115. 120. 121.		Pesty Frigyes: 17. 21.	
127. 130. 132. 133.		50. 75. 91. 161. 163.	
134. 137. 147. 149.		273. 305. 319. 323.	
151. 159. 165. 167.		332. 434. 442. 443.	
170. 176. 178. 181.		452. 458.	503
206. 209. 210. 212.		Peszere Bihar m. . . .	220
219. 227. 234. 235.		Pete szn.	306
243. 244. 246. 247.		Péter: 10. 11. 21. 25.	
251. 252. 253. 259.		28. 29. 35. 38. 42.	
266. 273. 274. 276.		44. 53. 55. 59. 68.	
296. 298. 299. 308.		69. 74. 79. 89. 92.	
313. 320. 322. 323.		93. 97. 101. 102. 104.	
324. 326. 328. 350.		121. 131. 136. 138.	
353. 354. 356. 357.		145. 162. 163. 170.	
359. 361. 362. 368.		176. 180. 182. 183.	
373. sz.		185. 189. 201. 206.	
Pál, a vadászok ispánja	382	208. 210. 211. 213.	
Hosszu-Pályi Bihar m.		217. 225. 229. 232.	
239	376	234. 246. 253. 271.	
Panasz Bihar m. 173. sz.		282. 290. 295. 298.	
Pankotai apátság 43. sz.		302. 318. 321. 323.	
— apáts.	48. 76. 151	332. 333. 337. 338.	
Papi Csanád m.	155	342. 350. 356. 358.	
Páris szn.	256	361. 363. 366. 371.	
Pascha (Husvét) szn. . .	261	374. 378. 387. sz.	
Pászthó-i monostor He-		Péterfalva (Petur) Ugo-	
ves m.	48. 76. 255	csa m. 52. sz.	
Pásztó szn.	4. 51	Peth. Nógrád m. . . .	255
		— szn.	183. 255

	Lap.		Lap.
Petko	186	Saap Békés m.	215
Pétörmonostora 90. sz.		— Abauj m.	160
Pócs-Petri Szabolcs m.	335	— Nógrád m.	311
Mező-Petri Bihar. m.	401	Ság. Nógrád m.	126
Mónos-Petri Bihar m.		— Vas m.	495
104.	292	Sajtény Csanád m.	219
Pinna nővér	398	Sal (Sol)	329
Pintér Sándor	49	Salamon: 45. 50. 84. 87.	
Pintérek, királyiak	72	163. 209. 248. 284.	
Piski Zaránd m.	289	323. 326. 383. sz.	
Pó, ma Póhalom puszta		— bán	373
Békésben 18. 56. sz.		Sama. Som. Soma. 174.	
Pohárnok mesterek . 53—68		237. 285. 375. sz.	
Pók nts.	502	Sámson az Apor ntség-	
Poklostelek Bihar m.	274	ből 15. sz.	
Tisza-Polgár Szabolcs		— Szilágy m.	223
megye	480	— Tur- és Szalók-.	277
Pólyi Ujvárm.	232	Sándor: 64. 298. 326.	
Pongrácz (Pancra-		347. 348. 361. (1221).	
tius) 303. 308. sz.		373. sz.	
Pór Antal	242	Sapur szn.	271
Poroszlai apátság He-		Sárfő Bihar m.	410
ves m. 9. 74. 229. sz.		Sartiván-vecsei nts. 113. 295	
Pozsonyi ispánok . 53—68		Sárvár monostoros hely	
Prémontreiek Várad		32. 124. 180. sz.	
mellett	48. 78. 385	— 48. 76.	240
Primus: 9. 32. 212. sz.		Sas Bihar m. 271. 359. 461	
Privárt a Gutkeled nem-		Saturninus 116. sz.	
ből	353	Scema férfi- és nőnév 439	
Privát: 6. 234. sz.		Sebe szn.	386
Rabszolgák.	73	Sebestyén: 18. 266. 358.	
Rábé Bihar m.	415	szám.	
Radistyán Borsod m.	114	Ség Arad	435
Rajnáld prépost	315	Sempte vár	490
Rátold nts.	187. 199	Septely Bihar	455
Révész Imre	18	Servusdei	269
Reszege Szathmár m. 304		Sibrik (Sidrák) szn.	275
Ricse Zemplén m.	211	Sidrák 150. 209. (espe-	
— sznév	322	res) sz.	
Rogér	402	Simánd birtok	151
Rosdi (Rosti) nts.	497	Sikló Arad m.	466
Rostaforгатás	16	Simon: 34. 35. 56. 69.	
Ruga nőnév	357	90. 94. 98. 102. 120.	
		178. 184. 196. 226.	

	Lap.		Lap.
239. 261. 262. 264.		86. 102. 103. 124. 130.	
266. 331. 346. 367.		180. 181. 182. 183.	
373. sz.		238. 255. 262. 273.	
Simon: Várad püspök	377	275. 295. 298. 317.	
Sixtus 21. sz.		335. 370. 379. sz.	
Smaragd: 112. 148. (a		—i ispányok . . .	53—68
„Zsámbék“ nemzet-		Száznagy	327
ségből). 228. 234. 241.		Szécsény Nógrád m. .	186
253. 267. 286. 375. sz.		Szeghalom	218. 371
Solymos Bihar m. . .	389	Szele szn.	391. 433
— Szathmár m. . . .	382. 459	Szelesteiek őse . . .	494
Szilágy-Solymos . . .	227	Személynevek. . . .	83—88
Somály Szilágy m. . .	455	Folyóktól kölesönzött .	164
Somogy szn.	469	Szemere szn.	251
—i ispánok	53—68	Szénás Békés m. . .	448
Sőreg Pest m.	254	Szente-Mágócs nts. .	502
Sorlud szn.	374	Szentes szn.	175. 189
Sors-vetés	8	Szentjános monostora	
Sudán sz.- és nts.-név	440	Bihar m.	478
Suma (Kolos)	236	Szentpéter Szabolcs m.	336
Sumboz szn.	308	Szentgyörgy Bihar m.	252
Susa Gömör m. 168. sz.		Szentmárton (Kak) Szat-	
Szabolcs m. 1. 12. 28.		már m.	262
35. 54. 144. 204. 212.		Szentjánosimonostor Bi-	
213. 214. 216. 218.		har m. 130. 174. sz.	
219. 220. 258. 288.		Szentsimon Gömör m.	499
298. 313. 316. 355.		Széplaki apátság 60.	
372. sz.		65. sz.	
— ispányok	53—68	Szér (Szolnok) . . .	109
— Biharban	363	Szerecsen sznév . . .	298
Szakácsok, királyiak .	291	Szerencse	178
Szakasz Szathmár m. .	218	Szerencsimonostor Zem-	
Szalacs Bihar m. . .	431	plén m. 87. sz.; . .	198
Hegyköz-Száldobágy Bi-		Szerep Bihar m. . .	209
har	463	Szerhet Zaránd . . .	270
Máté-Szalka Szathm. m.	511	Szigeti Bihar m. . .	340. 451
Szállásadók	71	Szil Borsod m. . . .	172
Szalók szn.	279	— Bihar m. 11. 124.	
Szaniszló (Zovisló) . .	403	153. 154. sz.	
Szántó Bihar m. . . .	228	Szilágy a Hortobágyon.	411
— Tasnád	211. 379	Szilas Békés m. . . .	502
Szarkó Bihar m. . . .	274	Szoárd nts.	208. 371
Szapud szn.	317	Szoboszló (Hajdu, akkor	
Szathmár: 6. 32. 58. 64.		Kolos m.)	258. 451

	Lap.		Lap.
Ér-Szodoró	267	Tárnokmesterek . .	53—68
Szögh Zemplény) . .	131	Teca, Tica szn. . .	122
Szőke Heves m. . .	157	Teca bilotus . . .	397
Pecze-Szőllős Bihar m.	397	Teco szn.	159, 316
Szolnok: 6. 7. 13. 44.		Tedej Hajdu m. . .	337
57. 98. 108. 176. 182.		Teko szn.	178
187. 196. 236. 238.		Tekse szn.	313
253. 267. 276. 277.		Telegén	203
285. 303. 310. 320.		Erdő-Telek Heves m.	296
375. sz.		Tene szn.	181
—i ispánok	53—68	Tengörd 165. sz.	
Szombat szn. 185. 342. sz.		Tenk Heves m. . . .	296
Szopor helység 313. 381. 407		Tenkő (Tenke, Tenki)	328
Szor Arad m. . . .	435	Tépe Bihar m. . . .	375
Szovát Hajdu m. . .	269	Tepke Nógrád m. . .	255
Szücs mesterség . .	410	Tét nts.	472
Szunya Szilágy m. . .	439	Thadeus 352. sz.	
Susztulaháza Csanád m.	245	Tiborc: 45. 133. 186.	
		207. 347. 348. 361.	
Jus Talionis . . .	355. 385	366. sz.;	308
Tamás: 1. 17. 41. 42.		Tilaj Borsod m. . .	157
47. 48. 49. 67. 96.		Timotheus 326. sz.	
102. 110. 112. 131.		Tivadar: 10. 239. 326.	
138. 148. 150. 175.		342. 363. sz.	
180. 193. 202. 212.		Tiván, Tivánd . . .	317
213. 248. 264. 273.		Tóbiás: 6. 17. sz.; .	181
280. 293. 313. 316.		Tófő villa (Szabolcs)	102
331. 360. 361. sz.		Toka, Tokod, Tokaj	148
— egri püspök . . .	372. 505	Tőke-Terebes . . .	397
Tamási Bihar m. 249. sz.		Terebes Bihar m. . .	105
Tamási sáfárról szóló		Tomaji apátság 48. 76.	112
népmonda	6	— nemzets.	112. 449
Tapolczai apáts. Borsod		Tömő szn.	395
m. 41. 221. sz.		Tomona (? Tornyá) Csa-	
Tarcsa Békés m. . .	489	nád m. 16. sz.	
Tapos szn.	263	Toronya Zemplény . .	131
Tard. Borsod m. 21. sz.		Tomor Abaujv. . . .	320
Tisza-Tarján Borsod m.		Tomp, Tompa . . .	397
132.	412	Tordai monostor: 48.	
Tarpa Borsva m. . .	170	77. 215. 311. . . .	496
Tasnád Erdélyben . .	109	Tördemicz szn. . . .	210
Tass Szabolcs m. 35. sz.		Torozó (lélekváltó, dus-	
Taszár Vas m. . . .	493. 495	nok)	209
Távárnok Borsod m. .	403	Tuboly szn.	240

	Lap.		Lap.
Tuccia római hajadon		Vajdák	54—68
vizpróbája	22	Valerián: 142. 150. 174.	
Tuka a Hortobágyon	411	(cantor) sz.	
Tulka Bihar m.	403	Valk Borsod m.	189
Tupa szn.	280	Magyar-Valkó Kolos m.	511
Tussa Zemplén m.	160	Walter. 141. sz.	
Tyukod Szathmár m.		Váncsod Bihar m.	395
181. sz.		Varsány (Szatmár-Sza-	
Tűz-próba	10—24	bolcs) 100.	406
— szertartásai	24	Tisza-Varsány	113
Az istenitéleti tűz ki-		— Zaránd m.	446
aluvása hazánkban	31	Tisza-Várkony (Szolnok-	
		ban)	133
Ucsa szn.	308	Várnép 72. 1. Sütők,	
Ud szn. 237. sz.		halászek.	72
Udvarbirák. Királyi 53—68		Váró	401
— Királynéi	53—68	Vatha: 110. 268. (Gyula	
Udvari Bihar m. 224.		atyja) sz.	
333.	439	— 307. 393.	516
Ugod szn.	176	Vásárhely (Zemplény) 132	
Ugornya Bereg m.	396	Vasas szn. 274. 318.	
Ugrai monost. 142. 324.		Vasvári Csanád m.	154
sz.; . 48. 77. 267. 446		— Szathm. m.	399
Hugulin szn.	102	Vasvári comesek. . 53—68	
Ujlak. Berettyó-	395	Vasmegye 264 265. sz.; 493	
— Szilágy m.	291	Vázsony nts.	232
Unicus szn.	398.	Vazul 50. 51. sz.	
Unoka: 7. 106. 114.		Venczel (Vingislov) 181.	
126. 274. sz.		183. 295. 317. sz.	
Uraj Gömör m.	291	— szathmári főispán . 437	
Urkund szn.	100	Wendég szn. 34. 44.	
Uta szn.	325	298. sz.;	305
Utalo szn.	256	Vederő (Vedrőd) szn. . 330	
Utesa szn.	240	Véd szn.	223
		— Bihar m.	402
Vacs szn.	237	Végh Kálmán	6
Vác város	255	Veizlo b. Szabolcs . . . 102	
Vada Szathmár m.	215	Velejtke (Zemplén) . . . 132	
Vadasd, ma Pelbárlhida		Veszprémi comesek 53—68	
Bihar m. (L. Pelbárl-		Vésztő Békés m. 176. 512	
hida).		Vezekény Heves m. . . 369	
Wád szn.	434	Vida szn.	309
Vajda Gyula 39. 89. 91.		Vidal szn.	396
92. 103. 128. 140. . 283		Vigmán nts.	223

	Lap.		Lap.
Vilmos: 5. 69. 281. sz.;	404	Zavida szn.	222
Vika szn.	275	Zatymáz 164. sz.	
Vincze: 44. sz.		Zebegnyő szn.	130
Visoly Újvár m.	231	Zelemér Szabolcs m.	453
Visznek Heves m.	324	Zemplén m. 2. 24. 25.	
Vitalis. 23. 108. 189.		38. 49. 87. 99. 371.	
245. 278. sz.;	402	sz.; Lásd Patak	
Witány szn.	164	alatt is.	
Vista Kolos	485	—i ispánok	53—68
Vizpróba	9. 10	Zilah Szilágy m.	309
Voizló	305	Zela 266. sz.	
Zács (Szák) nts.	205	Zepe szn.	330
Zacheus 105. 206. 288.		Zomlin Bihar m.	409
376. sz.		Zonuk szn. 392. sz.	
Zada	318	Zoványi apátság 156.	
Zádor Debreczen mel-		227. sz.	
lett.	236	— apáts. 48. 77. 280. 440	
Zakariás 370. sz.		Zoth szn.	299
Zalai comesek	53—68	Zotmoz 164. 159. sz.	
Zalkod Szabolcs megye		Zölcze Szilágy m.	401
322.	335	Zuma szn.	322
Zama 260. sz.		Zup szn.	256
Zámi apáts. 120. sz.		Zsadány Abauj m.	143
— apáts.	48. 77. 236	— Szathm. m. 181. sz.	
Zaránd 146. 165. sz.		Zsámbok nts.	508
		Zsedény Vas m.	495
		Zsujta falu (Abauj)	107



KÖZÉPKORI ISTENITÉLETEK.

1. Az istenitéletek ősrégi volta.

Egész irodalma van külföldön a középkori istenitéleteknek. Hazai íróink közül is rátévedt ugyan egy-kettő ezen tágas és emlékekben gazdag területre, de majd csak nagyobb távolból tekintvén azt végig, majd a felé útról visszatérvén, csak megszorítással állítható: hogy taposott ösvényt hagytak hátra maguk után.

És ha a történetírónak elengedhetetlen kötelessége, hogy szokásaiba beleélvén magát, előbb polgárává avatódjék a kornak s csak azután lásson hozzá annak képe festéséhez, — készpénz gyanánt annál kevésbbé fogadhatjuk el a nyilatkozatot, mintha az istenitéletek egy sötét kornak még sötétebb szülöttei lennének; mert ezen körvonások inkább ijesztő, mint hű ábrázolatai az istenitéletek virágzó korának.

A középkorban apró részletekig megfigyelhető jele-
netekként tárúlnak föl előttünk az istenitéletek; de ezeknek nem ezen kor volt vala a dajkája és korántsem történetírói magaslat azon álláspont, honnét e tekintetben a korábbi időkbe nincsen bepillantás.

Az istenitélet régesrégi gyakorlat s egykorú az emberiség őshitével: hogy „él bíró a felhők felett“ s ezen bíró csalhatatlan és egyúttal nem rest, hogy a vétkesnek sujtásával az ártatlannak védelmére siessen.

Hogy az istenitélet ősrégi dolog, a világtörténelem s a nemzetek megírott vagy épen napjainkig lenyúló élő hagyományai váltig a mellett bizonyítanak.

Nagy istenitélet már az előszázadok közhite szerint a hadviselés és a háború kimenetele. Isten „a seregek ura”; ő a győzelem osztogatója. A hódítóknak ő adja, vagy több istenhívő népeknél: ők adják kezébe a leigázott világot. Atilla büszkélkedhetik vele, hogy Istennek ostora. Még kézzelfoghatóbban jelentkezik ezen vallási meggyőződés a védelmi háborukban. Minden nép Isten-vagy isteneinek megkérlelése és segítségül hívása mellett lát hozzá szentélyének és tüzhelyének védelmezéséhez. Ez a fogadalmak legkedvezőbb alkalmak is, midőn nem csupán mindenki hajlandó adózni az égnek, hanem egy-szersmind legkedvesebb értékét szánja el ajándéknak a hála oltárára.

Istenitélet valamint a Horátiusok és Curiátiusok harca: úgy a *párbaj* is, mely habár már régen elvesztette vallásias jelentőségét, még profán gyakorlatában is elpusztíthatatlannak látszik.

Ma is vallásias gyakorlat a törvényszéki *eskü*, régente egészen istenitéleti műveletnek tartott, sőt félelmetesebbnek a szokásos istenitéleti módok bármelyikénél, miután hagyományos közhit szerint a hamis eskűvés soha sem marad megtorlás nélkül.

Az eskü istenitéleti korára élénk világot vetnek egyházi legendáink, a régi esküformák, és a borzadalmak népmondák, melyek a hamis eskűvés istenitéleteit hagyományozák ránk.

„Vala egy nemes vitéz, mondja a legenda, kit a szükség rákényszerített, hogy egy kis ezüst-paizst, melyet atyjának a kegyes király, Szent László ajándékozott volt, egy [fő] ispánnak áruba bocsásson. Azonban az ispán azt hazudta, hogy azt tőle lopták. István, a Kálmán király fia tehát az ügyet a váradi püspökre bizta, hogy törvényt lásson fölöttök. A püspök azt ítélte, hogy a paizst tegyék Szent László sirjára: ott majd kiviláglik, kié a paizs? A szent király teljes életében védte az igazságot; mennybéli székében sem fogja tűrni, hogy győzedelmeskedjék a hamisság. Az ispán tehát nagyon bizakodva magában, a

sírhoz járula, hogy a paizst elvegye, de félholtan rogyott össze, és sem a paizst nem volt képes elvenni, sem a földről felkelni; a szegény, nemes jámbor pedig nagy alázatossággal hozzája járulván, nagy hálaadással elvevé és házához méne.“

A régi magyar eskü-formák még visszatükrözik az esküvésnek nagy becsületben álló és a hamisságtól elijesztő félelmetes voltát. Még az kevés, ha az esküvő azt kívánja magának, hogy ha hamisan esküszik: eleventen nyelje el a föld!

Megilletődés nélkül alig lehet csak elolvasni is egy, nyelvi emlék számába jövő régi hivatalos esküformát. Hogy valóságos istenítélet még a Hunyadiak korában is az esküvés, erre elegendő az 1446-ki esküvési szöveget figyelemre méltatnunk:

„Isten téged úgy segéljen, Bódog Asszony neked irgalmat úgy nyerjen, istennek mind szenti éretted úgy támadjanak, istennek szent teste te vég napodon idvös-ségedre úgy méltódjék [váljék], fewld tetemedet úgy fogadya, onnat harmad napon wgy ki ne vesse, magul magod úgy ne szakadjon, itélet napján istennek ő szent színét úgy láthassad, örök pokolba úgy ne temetessél: hogy az szerzést, kit ez ország hasznára megirtanak volna, azt erőssen és tökéletességgel mind megtartod, semmit ellene nem tésszsz, sem tetetsz.“

És a népmondák úgy tudják, hogy a hamis esküvőt meg is szokták fogni az átok szavai: „meghal az nap esztendőre.“

„Régen, talán már száz esztendeje is lehet, midőn még a föld bőven volt s az emberek a határokkal nem gondoltak úgy mint most, a kőrös-ladányiak „a tarcsai határ“ egy részét magokénak tulajdoníták, miből villongás támadván, törvényre került a dolog. Az öreg Márkus volt a ladányiak tanuja, ki is miután csizmájába a talpa alá előre ladányi földet tett, hogy majd ne hamisan esküd-jék, a hely színére a bírósággal kiment, s ott az élő Istenre megesküdött, hogy azon föld, melyen ő áll, kőrös-

ladányi föld, s rettentően átkozta magát, hogy ha igazat nem mond, testét a föld ne vegye be, hanem azon örvény nyelje el, melynek közelében áll, s lelke nyugalmat ne találjon. A bíróság ezen eskü szerint csakugyan a ladányiaknak ítélte a földet. Nem sokára azután az öreg Márkus meghalt, temetésére roppant nép gyűlt, s az egész szertartás szép renddel végbe ment; midőn azonban már a koporsót a sírba eresztették, s a sír-ásók a földet kezdték ráhányni, egyszerre csak az egész nép csudálatára a koporsó a földből felvetődött, s a holt-test a koporsóból kizuhanva egyenesen az örvénynek tartott, hol az öreg életében hamisan esküdött.“

Aranynak muzsája irodalmi remeket alkotott a nép ajkáról ellesett ezen prózai elbeszélésből. Ki ne ismerné nagy költőnk „*A hamis tanu*“ című költeményét?

Egészen más a bűnhődése a mátrai hamis esküvőnek, mely népmondáról egy gyűjteményes munkában a következőket találjuk:

„Azon idő után, mikor a népek szaladása megszűnt, visszatért Almásy Énok is uradalmába: Vécsre, hogy annak birtokában magát megerősítesse. A különféle zavarok következtében elmosódott határt helyre kellett állítani, mely munkára Almásy Énoknak Tamásy nevű tisztje vagy sáfárja vállalkozott, ki emlékezete után is hajlandó volt a határdombokat kijelölni. Megérkezett a hivatalos küldöttség. Tamásy vitte előre a mérnöki lánczot és a falusiak szerint, galádúl holmi vakondturásféle hancsikokra hivatkozva a falusiak földéből is elvett igen sokat, legkivált az erdőborította bérczek között. Mikor a munka be volt fejezve, Tamásy ünnepélyes esküt tett vallomása megerősítésére. De utólérte Isten büntetése: sírjában nyugtot nem találva kóborog a hegyeken, s éjjelenként látható, a mint maga után a tüzes lánczot húzva a földre görnyed, hogy a láncz szegét a földbe szúrja balkezevel, miközben égő jobb kezét az égre emeli esküvőleg feltartott három újjával.“ (Végh Kálmán: Adatok az egri egyházmegye történelméhez III. köt. 66. l.)

2. Az ős istenitéletek főbb nemei.

Tévedés lenne az ó-világ istenitéleteiben egyöntetűséget keresnünk, sőt a korszakok és népfajok szerint nagyon is elütnek azok egymástól. Az eskü és párbaj mellett a sorsvetés is az igazság isteni nyilvánulásaként jelentkezik; de az ó-kornak művelt és műveletlen népei mégis a tűz- és vízpróbák körül csoportosúlnak legszívesebben. Hiven vallási meggyőződésükhöz, mely szerint tűz és víz önálló istenségek, vagy ezek közvetlen nyilvánulásai levén, — istennél közvetlenül keresék az igazságot.

Az ordaliáknak alapja a hit és isteni félelem levén, az nem szorítkozék a pogány világra, sőt ellenkezőleg istenitéleti esetekkel találkozunk az ó-szövetség szent könyveiben is. Dávidnak Góliáttal való egyenetlen harcza istenitéleti párbaj. Ilyen, miként az idézetből is kitetszik, *a hűtelen nő megeskütésének szertartása*:

„A férfit, kinek felesége megtéved és ezt férje föl nem födözheti, hanem titokban van a házasságtörés és tanukkal nem vádolható, mert nem érték a házasságtörésen; ha a házassági féltés lelke fölindítja a férfit felesége ellen, ki vagy megfertőztetett, vagy hamis gyanuval terheltetik, vigye őt a paphoz és vigyen áldozatot érte

A pap tehát vezesse őt elé, és állítsa az Úr elé; és vegyen szent vizet cserépedénybe, és egy kevés földport tegyen belé a hajlék padlatáról. És mikor az asszony az Úr előtt áll, födözze föl annak fejét, és tegye kezére az emlékezetnek áldozatát, ő pedig tartsa a keserűséges vizet, melyre átkozódva átkokat halmozott; és esküvással kényszerítse őt, és mondja: Ha meg nem fertőztetél, ne ártson neked a keserűséges víz, melyre átkokat halmoztam. Ha pedig elhajlottál férjedtől és megfertőztetél, ezen átok alá vettessél:

Adjon téged az Úr átokra és mindenek példájára népe között; rothaszsza meg ágyéködat, és méhed földagadván, fakadjon meg; hasson az átkozott víz hasadba, és méhed földagadván, rothadjon meg ágyéköd. És az asszony feleljen: Amen, amen!

És a pap írja föl könyvecskébe az átkokat és törölje azokat a keserűséges vízzel, melyre az átkokat halmozta, és adja neki meginnia.

Mikor azt megitta, ha megfertőztetett átjárja őt az átok vize, úgy, hogy a hasa földagadván, ágyéka megrothad, és az asszony átokká lesz és példává az egész nép között.

Hogyha meg nem fertőztetett, nem árt neki“

És a *sors-vetés* isten-ítéletének is, mely mai torzalakjában, mint amerikai párbaj évenként annyi családot gyászba borít, — a szentírásban találunk nyomaira. Jeleül, hogy kelet különös előszeretettel gyakorolta az istenítélet e fajtáját.

„Sors“ által tudta meg és büntette meg Istennek egyenes parancsára Józsué Ákánt.¹

Jónás prófétának, ki Kr. előtt több mint 823 évvel élt, bibliai esete a gyermekek előtt sem ismeretlen.

Az Írásnak idevágó szövege a következő: „És monda egyik férfiú az ő társának: Jertek, vessünk sorsot, és tudjuk meg, miért van rajtunk ez a veszedelem? És sorsot vetének, és a sors Jónásra esék.“

Sors-vetés által oszták föl maguk között a templomi szolgálatot a papok, sőt az áruló tanítvány apostoli helye is sors-vetéssel tölthetett be:

„És imádkozván, mondák: „Te, Uram! ki mindenek szívéét ismered, mutasd meg, melyiket választottad e kettő közül, hogy elfoglalja e szolgálatot és az apostoli hivatal helyét, melyből vétke miatt kiesett Júdas. Azután sorsot

¹ Józsué könyve VII. f. És „sors“ által tudta meg Saul, hogy fia Jonatás egy kevés mézet izlelt. Kir. I. könyve 14. f.

vetének, és a sors Mátyásra esék, ki a tizenegy apostol közé számláltaték.“

Talán ez az oka, hogy a sorsvetés próbájával azután is találkozunk a keresztény korban. Például: elővetek, mint BUNYITAY VINCZE írja, két vesszőszálat. Ezek egyikére keresztet róttak, azután mind a kettőt, kendőbe takarva, az oltárra tették. Ekkor a pap vagy valamely ártatlan gyermek az egyik vesszőt kivette: ha a keresztet találta kivenni, a vádlottat ártatlannak, ellenkező esetben bűnösnek tartották.

Különben volt talán száz fajtája is az Istentől való tanács- és ítéletkérés azon nemének, melyet itt a sorsvetés czimén tárgyalánk. Így a *könyves sorsvetés* szokása, mely abban állt, hogy a görögök Homéroszt, a rómaik Vergilius művét vaktában fölnyitották s a szóban forgó kérdés igen-je vagy nem-je körül a kinyitott helyen talált mondatok szerint döntöttek. A keresztény századoknak sors-könyve e részben a szentírás vala.

A *vizpróbák* istenitélete két nemű volt a szerint, a mint tavon, folyón, vagy csupán egy edény forró víz mellett eszközöltetett.

A *hideg víz próbáját* gót szokásnak mondják, mely a germán népek útján, főleg mint boszorkányokra szóló istenitélet nagy kelendőségre tőn szert s nem is valami régen veszíté divatát.

A középkornak sok baja vala a IX. századtól kezdve a boszorkányokkal és bűbájosokkal. Mert „az ördögtől megszállott boszorkányok parafa módjára úsztak a vizen,“ hidegviz-próbával a legkönnyebb vala a bűnöst a büntelentől megkülönböztetni. Általában itt az jött bűnös számba, kit a víz nem akart belsejébe fogadni, és az ilyen menten máglyára került. Az előkészület abból állott, hogy kezei-lábai összekötöztettek és pedig a jobb keze a ballábához. A kísérlet mély vizen történt: álló víz vagy folyó partjánál. Ha a vádlott elmerült, ez ártatlansága kétségbevonhatatlan bizonyságául vétetett.

A boszorkányoknak még a *mérleg-próbán* is keresztül kellett menniök. Megmázsálódtak annak kipuhatólására, ha meg van-e a testök természetes súlya?

Nem volt kíváncsi dolog a *forróvíz-próba* sem. Ez abból állott, hogy egy üstből, mikor benne javában forrt a víz, a beledobott követ, vagy gyűrűt vagy más valamit kellett a vádlottnak kivennie.

Tűz-próba. A tűz-próba az előbbinél elterjedtebb vala, de nagy volt a családja is. Némelykor a vádlottól az kívántatott, hogy tűzbe tegye a kezét, máskor hogy égő farakáson menjen keresztül viaszos ingben, bekötött szemmel tüzes ekevasak közt lépdeljen végig, izzó vaskezyűt húzzon kezére stb.

Hanem valamennyit háttérbe szorítá a *tüzes vas-hordozás* gyakorlata, mely szerint aki valamely vádtól tisztázni akará magát, vagy a törvény előtt tett állításának igaz voltát beigazolni, — bírói ítélettel bocsátatott ezen istenítéletre. Ez lényegileg nem állott kevesebb mutatványban, mint hogy az istenítéletnek alávetett férfi vagy nő egy jó nagy darab tüzes vasat a csupasz kezébe vegyen és azzal 9—12 lépést tegyen.

Nem volt könnyű dolog s a népek tapasztalati észjárása is ezen értelemben fogta szólás-mondássá avatni: „kiállotta a tűzpróbát.“ E helyütt nem oktanul még nagy régiségére és elterjedésére kívánunk röviden rámutatni. Említés van róla téve Sophokles „Elektra“-jában, mi régisége mellett eléggé megnyugtató bizonyítvány.

Sophokles Antigonéjában mondatja:

„Láthatatlan volt a vétkes, mert homály fedé,
Készek valánk kezünkbe fogni lángvasat,
S átmenni a tűzön, s az istenekre meg-
Eskünni, hogy mi nem tevők, s hogy nincs frigyünk
Azzal, ki ezt kigondolá és megtevé.“

Elterjedése tekintetében elég a Migne-gyűjtemény után említenünk, hogy Malabár partjain szintén szokásos

vala a tüzes vaspróba, mint az igazságszolgáltatás egyik módja. A bűnös kezét egy banánfa-levélbe takarták és úgy nyúlt az izzó vashoz. Azután a király egyik udvari tisztviselője a vádlottnak kezét rizs-vízbe mártott kendővel beborítá, madzaggal leköté, mire a király maga pecsételé le a kötés csombékját. Három nap elteltével kibonták a kötést és ártatlannak ítéltették, ha a kezen az égésnek nem vala nyoma, és elítéltették, ha a dolog balúl ütött ki. Mintha csak a középkori istenitéleteket olvasnók!

A tüzes vaspróbák szülőföldről különben is Kelet-Indiát tarthatjuk, Európában a görögöknél mutatkozik első nyoma, folytatólag Rómában.

A ridegebb Európa már inkább szent vizein üzte egy idejüleg az istenitéletek gyakorlatát, mit később a tűzpróba háttérbe szorított.

A keresztény szellem új istenitéleti formákat hozott mellékesen forgalomba, azonban sem olvasóim nem igénylik, sem tárgyam nem engedi, hogy mindenikről csak futólag is beszámoljak.

Minden kornak és minden népnek meglevén a maga ordaliai gyakorlata, kérdés: ha meg volt-e az magyar eleinknél is?

3. Ősmagyar istenitéletek.

A „Magy. Mythológiá”ban az eskün kívül más istenitéleti dologról nincsen emlékezet. A mű nagy tekintélyű szerzője bizonyosan azon hitben élt, hogy szó sem lehet eredeti magyar istenitéletekről. Tévesen, mert az ősmagyar világnak is voltak ordaliai, melyeket nemzeti sajátságok, részben meg épen eredetiség jellemeznek.

Ilyen a *holttest* próbája, vagy ismertebb nevén: *tetemrehívás*.

Oroszlánszívű Richárd hadi lábon állott atyjával, II. Henrikkel. Beszéli, hogy midőn Richárd a királynak ravatalához lépett volna, a holt tetem orrán-száján vérzeni kezdett; még Richárd királyra magára is bugygyant a véreből.

Skóciában történt, hogy fi- és nővér ellenkezésben élének. A fitestvér váratlanul meghala. Az eset hírére a hatóság megjelenvén, abban állapotodék meg, hogy a halál erőszakos és annak okozója az arczon látható seb, melyből azonban egy csöpp vér sem szivárga többé. A szomszédok tömegesen jövének siratására. Aki nem mutató magát és nem látszék a dolgot szívére venni, — az a nővér vala. Ez gyanút ébreszte és kényszeríték, hogy járuljon a tetemhez és illesse azt jobbjával. Nem ellenkedék és ezen szavakkal járula a holt testhez: Hatalmas Isten, ki a mindenség megvilágítására a napot rendelted, bocsáss e sebből egy fénysugarat, mely a bűnöst nyilvánvalóvá tegye! Egyik újjával gyöngédeden érinté a sebet, és a seb azonnal vérzeni kezdé. A hatóság ezt az ég nyilatkozatának vevé és a szerencsétlenül a halálbüntetés még az nap végrehajtaték.

A tetemre hívás példáival míg külföldön szórványosan találkozunk: nálunk már a törvényes gyakorlat alakjában lép föl és divatos volt még a mult században is.

Tehát a halálújíító tetemre hívásnak akkor vala ős gyakorlat szerint helye, mikor erőszakos halál esetében, daczára minden utána való járásnak, nem tudódott ki a gyilkos; mikor is a kiterített halotthoz rendelék a gyanúval terhelteket, kik eskü- vagy átokmondás között illeték annak sebet vagy köldökét. Akinek érintésére a halott megmozdult vagy színében megváltozott, sebei vérezni vagy szája tajtékzani kezdett: azt tartották gyilkosnak.

BALÁSSY FERENCZ történészünk ezen istenitéleti eljárását külön tanulmányra méltatá.¹ E részben is forrásul

¹ Tetemre hívás vagy halálújíítás „Új Magyar Múzeum“ 1858. I. 189—202. II.

szolgál a költők által megszólaltatott hagyomány. Arany-
nak „Tetemre hívás“-a nem csupán a költői elbeszélésnek,
hanem egyszersmind a történetű leírásnak is remeke.

Közlése ellen úgy véljük semmi kifogása sem lehet
Kliónak, a komoly muzsának.

Tetemre hívás.

A radványi sötét erdőben
Halva találták Bárezi Benőt
Hosszú, hegyes tör ifjú szívében.
„Ime bizonyság Isten előtt:
Gyilkos erőszak ölte meg őt!“

Kastélyába vitette föl atyja,
Ott letevék a hűs palotán;
Ki se terített, meg se mosatja:
Vérben, a hogy volt, nap nap után
Hever egyszerű ravatalán.

Allata őrzeni négy alabárdost:
„Lélek ez ajtón se be, se ki!“
„Hátha az anyja, szép huga már most
Jönne siratni?“ — „Vissza neki!
Jaj, ki parancsom, élve, szegi!“

Fojtva teremről rejti teremre
Halk zokogását asszonyi bú.
Maga, pecséttel „hívja tetemre“
Kit szemre vesz ölyvként, sanda gyanu,
Legyen a seb vérzése tanu.

A palotát fedi fekete posztó,
Déli verőn sem süt oda nap;
Áll a tetemnél tisztí pörösztó;
Gyertya, fészület, kánoni pap;
Sárga viaszfényt nyughelye kap.

„Jőjenek ellenségi, ha voltak!“
Jő, kit az apja rendre nevez;
Hijába! nem indul sebe a holtinak
Állva fejénél az, vagy emez:
Gyilkosa hát nem ez — újra nem ez“.

„Hát ki? — riad fel Bárczi sötétén, —
Bosszulatlan nem foly ez ősz vér;
Ide a gyilkost! . . . Bárha pecséttem
Váddal az önnön szívemig ér;
Mindenki gyanus nekem, aki él!”

„Jőjenek úgy hát ifju baráti!”
Sorra belépdél sok dalia;
Fáj nekik a hőst véribé látni,
S nem harcmezején elomlania,
Erre sem vérzik Bárczi fia.

„Jöjön az udvar! Apraja nagyja
Jöjön elő Bárcz, a falu, mind!”
Meggönyezetlen senki se hagyja
Kedves urára szánva tekint
Nem fakad a seb könyre megint.

„Jöjjön az anyja, hajadon huga!”
Künn a leány már messze sikolt;
Anyja reá rogy, öleli bűgva:
Mindre nem érez semmit a holt,
Marad a tört vér fekete folt.

„Jöjjön utólszor szép szeretője,
Titkos arája, Kund Abigél!”
Jő; szeme villan s tapad a tőrre,
Arca szobor lett, lába gyökér.
Sebből pirosan buzog a vér.

Könnye se perdül, jajja se hallik;
Csak oda kap, hol fészkel az agy:
Iszonyú az, mi oda nyilallik!
Döbbenet által a szív ere fagy:
„Lányom ez ifju gyilkosa vagy!”

Kétszeri mondást — mint lebfüvölten —
Hallgat el, aztán így rebegi:
„Bárczi Benőt én meg nem öltem,
Tanum az ég s minden seregi!
Hanem a tőrt én adtam neki.

„Bírta szívem már hű szerelemre,
Tudhatta, közöttünk nem vala gát!
Unszola mégis szóval „igen“-re,
Mert ha nem: ő kivégzi magát.
Enyelgve adám a tőrt: nosza hát!”

S vadúl a sebből a tört kiragadja,
Szeme szokatlan lángot lövell,
Kaczag és sír s fenvillogtatja
S vérese visongással rohan el
Vetni kezét rá senki se mer.

— — — — —
— — — — —

A *bajvivás isten-ítélete*, vagy a *kard-ordalia*. Nem hiányzanak, akik a bajvivást skytha eredetűnek tartják; annyi bizonyos, hogy az istenítéleti bajvivás, a mint azt a középkorban elterjedve és meghonosodva látjuk, a germán szellem szülötte. Csak szabad nemes embert ítéltek rája, kinek joga volt fegyvert viselni. Nem nemesek között a bajvivás csak bunkós botokkal folyt. Az elfogadott bajvivás teljesítése nem volt személyes kötelezettség; sokszor, nők és papok eseteiben mindig mások, a helyettesek valának annak megejtői. Európa más országaiban gyalog is vivotak, nálunk csak lóháton. A győzedelemre nem kívántatott, hogy az ellenfél a harcz közt megöletessék, meggyőzött volt, kinek vére legelőször festé a földet. A hűtlenségre mindig halálos bajvivás volt kimondva. Következő esetekben volt helye a bajvivási istenítéletnek: hazaárulás, felségsértés, pénzhamisítás, a kegyuri jog illetéktelen gyakorlata, a kegyuri jog elismerésének megtagadása, vagy az ennek gyakorlata ellen vetett akadály, jövedelmek bitorlása, jószágfoglalás, gyilkosság és rablás, fegyveres megrohanás, megsebesítés, megcsonkítás, marhahajtás, tolvajlás, verekedés, erőszakos letartóztatás, kétes rokonság, szűzeken elkövetett erőszak, halászatra, vámjövedelemre és földbirtokra való tulajdonjog és örökös kérdések megoldásánál. A rágalmazó vagyonát veszté és homlokára tüzes bélyeg sütteték. Mátyás király rendelte el, hogy bajvivásnak hatalmaskodási és birtokjogra vonatkozó esetekben soha se legyen helye. Hazaárulási perekben az ítéltetett rendszerint, hogy a vádlott egy szálingben, éles karddal élet-halálra küzdje az istenítéleti bajvivást, mely azonban csak alkonyatig vala folytatható.

Ha a küzdelemre kijelölt napon valamelyik fél alkonyatig meg nem jelent, vesztessül tekintetett. Ha a legyőzött rablásról vagy tolvajlásról volt vádolva, nem került ki a vagyonvesztésre és akasztófára szóló ítélet végrehajtását sem, hacsak az egyházba nem menekedett. Bajvívás által eldöntött ügyben perújításnak nem volt többé helye. 1540-ben találkozunk a magyarországi perdöntő bajvívások utolsó nyomaival.¹

Ezekén kívül van még nyoma a babonákban a népies, vagy magán istenitéleti próbáknak is. Ilyen a szita- vagy rosta-istenitélet tolvaj kitudása végett. Némely vidéken, ha valakinek valamije elveszett, egy kinyitott olló két hegyére állítják a szitát, az olló fogóját ketten megfogják, azután az egyik a következő verset mondja:

Szen Péter és Szen Pál
Monn még nekém igazán,
Ki lopta el a (. . . péld. ruhám).

Most egymás után elsorolják azok nevét, kikre gyanu van és a kinek nevére megfordul a szita, az a zsvány. (M. Nyelvőr IX. 560.)

Ha szőrin-szálán elsikkadt valami a palóczember házatól, s szeretnék megtudni, hogy ki volt a tettes, előveszik a „restá-t“ (rosta) s beleszúrnak a kávájába egy ollót mind a két ágával, aztán két asszony egymással szembe áll s az olló fülének alsó részénél fogva hüvelykujjával fölemeli a rostát. Az egyik aztán azt mondja: „Fordulj resta, Palya lopta-e el (. . . ezt vagy azt)?“ és ilyformán a gyanusak nevét sorba föl-
említi s a kinek nevénél a rosta jobbra vagy balra elfordul, szentül hiszik, hogy az volt a tolvaj.²

¹ Pesty Frigyes: A perdöntő bajvívások története Magyarországon 182. l.

² Istvánffy Gyula: Palócz babonák.

4. Az istenitéleti próbák elbirálása.

Komoly dolgok valának az istenitéleti próbák, mert Danielik szerint, aki ezeken megbukott, nem csupán ügyét veszíté el, hanem ráadásul még bűnhöde és pedig rettentő módon hamis esküvése és istenkisértése miatt is. Szemei kitolattak, javai elkoboztattak, családja szétszóratott s elátkozottként bolygott a világon. Ugy látszik, mit nem lett volna szabad tennie, hogy a „Prémontreiek“ szellemes írója egy kalap alá vette az egyes külön megtorlási eseteket, az egésznek sajátzerű színezetet adva. Nem lehetne, de nem is akarunk kitérni a legkényesebb és legnehezebb kérdések elül. Az ordaliák által sok, sőt gyakran minden koczkára lőn téve; de vajjon az istenitéletekben magukban megvolt-e a realitás; ok és okozat között az arány? Abban megegyezik mindenik számbavehető történetíró, hogy az istenitéleteknek eredeti forrása a népek közös hite, hogy az emberi dolgoknak Isten a közvetlen intézője s a ráhivatkozás pillanatában nem mulasztja el, hogy ne nyilatkozzék a büntelen mellett, a vétkes ellen. De annál nagyobb aztán az eltérés a többire nézve; a leggyanakvóbb nézetekre az istenitéletek tárgyalásánál bukkanunk úgy a világirodalomban mint hazai történetíróinknál. Hogy a rövidség sorompóit át ne lépjük, csupán egy-két irodalmi tekintélyünknek nézetét kívánjuk hallatni a részben, hogy milyen véleménynyel vannak az istenitéletekre s különösen a mostan hallani is oly borzadalmas tüzes vaspróbára nézve.

PESTY FRIGYES a „perdöntő bajvívások története Magyarországon“ című előkelő munkájában mondja egyik pontban: „A legmagasabb rangú nők is személyesen kiállották a tűzordaliát és például Kunigunda, I. Henrik német császár neje, szűz életét igazolandó, 12 tüzes szántóvason mezitláb ment keresztül. Csuda mind ez nem volt,

és ma már senki sem oly naiv a fölött bámulni, hogy mégis hány ember került ki ezen judiciumból a nélkül, hogy tenyerét megégette volna.“¹

RÉVÉSZ IMRE, „Az ordaliák“ czimű tekintélyes értekezésében írja: „Miután a tüzes vas hordozása által való istenitéletről, hazánkban fenmaradt köztekintélyű adatok gyakori példáit mutatják fel annak, hogy a tüzes vas nem égetett, holott ez a természet törvényeivel egyenesen ellenkezik: látni való, hogy itt csalásnak, sőt öntudatos csalásnak kellett szerepelni; hogyan és kik által? — annak fejtegetésével adós maradhatok.“

ENGEL már nem árul zsákban macskát, hanem amit gondol, ki is mondja: „Ha egy papnak a tűzpróbát kellett kiállani, úgy többnyire fölmentetett attól, vagy olyképen esett rajta keresztül, hogy titoktársai az éghetlenség titkát közlék vele. Meg lehet már ebből is győződni, hogy a jótékony keresztény vallás alig honosult meg nálunk, a hierarchia túlkapásai folytán az egyesek nem kis kára vallásával már is visszaélésekre vete-medett.“²

Három író és mennyi gyanusítás, mennyi vád; a megtámadott részen meg mily türelmes hallgatás! Különben alig van mit csodálkoznunk rajta, miután e kérdésnek más népek irodalmában is ez a sorsa és e tekintetben másutt is a történeti látszatnak hivei a helyzetnek egyedül való urai. Nem valószínű azonban, hogy e nézetek, ha próbára kerül a dolog, kiállhassák a történeti igaz tüzesvas istenitéletét.

Kivánságnak is nagy dolog kibontakozni akarni a látszat bűbajos erejének hatása alul, mely mindeddig lelkesítette a támadót s egyszersmind néma hallgatást parancsolt rá a megtámadottra. Nekünk úgy tetszik, hogy a kérdés sarka nem több ennél: a kezdetet a kez-

¹ Id. m. 135. — ² Geschichte des Ungarischen Reichs I. 321. l.

detnél keressük és a lényegest a lényegtelennel össze ne keverjük.

A középkor ordaliái közül csak kettő volt keresztény eredetű: a *feszület és az urvacsora próbája*. Az utolsót, vagy a szent ostya próbáját véve, az egész abból állott, hogy a vádlottat megáldoztatták, azt hívén magával a hitbeli meggyőződés, hogy aki bűnös létére áldozik, azt az Isten valami nyavalyával, hirtelen halállal s minden esetre örök kárhozattal bünteti. A feszület próbája szerint meg a perlekedő két fél a feszület elé állíttatott, karjaikat ki kellett feszíteniök s úgy állaniok; aki az állapotot tovább nem bírván, karját leeresztette, az volt a bűnös. Az ordaliák többi nemei pogány eredetűek levén, azok miatt a közvetlen felelősség az egyházat nem terhelheti. Azoknak sem hibája nem a kereszténység bűne, sem kifogástalan volta nem érdeme az egyháznak.

És az ordalia pogánykori származása daczára sem mondható istentelennek, sőt talán nagyon is istenfelő intézménye az őskornak.

A népek kivétel nélkül való ragaszkodása az istenítéletekhez, melyektől még a kereszténységben sem tudtak megválni, — mutatja, hogy az ordalia az isteni félelem szilárd alapján épült alkotmány vala és nem a csalás bűnbarlangja.

Az istenítéletek régibb korát tekintve, két körülmény vonja magára figyelmünket: azoknak általános elterjedése és a népeknek szivós ragaszkodása azokhoz még a keresztény korban is, miből nyilvánvaló, hogy az ordaliát az igazságyerés szent kútjának tartá az előkor, és a középkor areopágnak, melyen maga az ég lát törvényt. És ily közmeggyőződést alaptalannak és számbavehetetlennek tartani annyit tenne, mint a régiektől minden észrevevő tehetséget és igazságérzetet eltagadni. A tüzes vas istenítéleteit tehát [mert főleg ezt tartjuk szem előtt] az igazság lehető hű mérlegének, mely tisztázá a büntelent és kimutatá

a bűnöst, tarthatjuk, sőt kell tartanunk, ha csak az adatokkal könnyelmű részrehajlással nem akarunk elbánni.

Annyi legalább valóigaz, hogy némelyik megégett, másik nem. „Hordozván a vasat, megégett“ és „hordozván a vasat, tisztázódott,“ — mondja okmánytárunk hivatalos szövege. És arra a pusztá gyanunál nincsen egyéb okunk, hogy ezt titkos szerek hatásának, a jóhiszeműséggel való visszaélésnek tulajdonítsuk, mintán nem csupán a bajvivásnál, hanem itt is esküdni kellett a vádlottnak, hogy füvek vagy ördögös szerek használataival nem vágott eléje az istenitéletnek.

A váradi tüzes vas-próbákat elég közelről látjuk, lehetetlenség azonban valami visszaélést észrevennünk, sőt ellenkezőleg: sokszor az alattvaló az urával, az ügyefogyott a tehetősssel szemben lesznek nyertesek, miként erről az okmánytárból meggyőződhetünk.

És hihetetlen a csalás keresztúlvitelét csak elképzelnünk is. Vegyünk olyan esetet, hogy ugyanazon ügyben több a vádlott és péld. három vádlott közül kettő megég, egy nem; vagy megfordítva. Egymás ellenőrzése és a soha sem hiányzó világi bíró jelenlétében kíváncsiak vagyunk rá, hogyan képzeljük a részrehajlás keresztül vitelét?

És mivel fogott az eszközöltetni? Ellenszereket adni és azután esküt venni ilyesmik nem-használásáról, — nem tételezhető föl a romlatlan középkortól. A hordozandó vas meg nem tüzesítése a jelenlevők ellenőrzése miatt nem gondolható kivihetőnek.

A pörvesztés következményei oly borzasztók valának, hogy az elvetemültség kevés lenne a visszaélés megbélyegzésére.

Miként látni fogjuk: annyi megindító előkészülettel és áhitatos szertartásokkal vétetett körül az istenitéleti actus, hogy az öntudatos csalást kizártnak kell tekintenünk.

Az egyházfejedelmek az „Isten-kisértés“ czimén nem egy ízben kárhóztatják az istenitéletet; de azokat és jelesen a tüzes vaspróbát senki sem üldözi azon a czimen, hogy az az igazságot kereső tömeg kijátszása.

Mi a tényeket minden utógondolat nélkül tényeknek vesszük és az istenítélet való komolyságában nem kételkedünk, habár minden sikeresen végződött próbában a csodával határos és az égés törvényét meghazudtoló esetet kellene is megengednünk.

Különben épen e részben önálló és az eddigi fogással több tekintetben eltérő nézetet ápolunk.

PESTY a Kunegunda istenítéleti esetét nem tartja csodának; az egyház annak tartja. Mi is annak tartjuk. De nem vagyunk egy véleményben Révészszel sem, ki minden megnem-égési esetben ugyanannyi természetfölötti tünetenyre, csodára következtet. Mi ezen esetekben a csodaszerűt engedjük meg csupán.

A sérelem nélkül való vashordozásról szám szerint is értesülünk a Váradi Regestrum okleveleiből. De ez nem minden, miután az elvet kiterjesztjük az istenítéletek őskorára is. Ki kell terjesztenünk, mert ha a tüzes vaspróbánál annak minden fölvevője megég, a tűzből, daczára szent voltának, soha sem lehetett volna annyira fölkapott istenítéleti elem.

És a mint a középkori megnem-sérülési eseteket nem tekintjük csodáknak, még kevésbbé nézzük azoknak az előkoriakat. Egy nép, mely Isten ismerete nélkül szűkölködik, ha nem nélkülözi is egyszersmind gondviselését, de mégis lehetetlen, hogy állandó csodatevőként működtessük ott, hol az imádás és elismerés hódolatával nem neki adóztak.

Sok okunk van a meg nem sérülés csodaszerűségét az ős, természetimádó népeknél is föltételeznünk. Virgil szól Aeneisében (libr. 11) oly egyénekről, a kik Apolló tiszteletére mezitláb jártak égő zsarátnokon, és ezt csodának fogjuk-e tartani? A magyar ősvallás, miként arról meggyőződhetünk a Magyar Mythologia nyomán, a varázslat vallása levén, egykorú táltosaink akár-melyike oly mutatványokra lenne alkalmas, melyeket kelet fakirjainál borzadva lát a szemlélő, melyeket a tudomány is köznapí bámulattal szemlél.

Nekünk nem látszik valószínűtlennek, hogy a régibb kor mesterkéletlen gyermeke öntudatlanul nagyobb ura volt a természetnek, mint előrehaladott öntudatos korunk. Mintha akkor az ember személyes uralma bizonyos tekintetben nagyobb lett volna az őt környező természetén, mint most a tudomány minden készülékével fölfegyverzetten! Akkor nagyobb volt a hit, most a tudomány, mely mellől sohasem hiányzik az önbizalmatlanságnak anyja: a kétely.

Mindig bajos lesz egész biztonsággal meghuzni a természetes és csodás közt a határvonalat.

A szaktudomány a hypnosis-névhez vívmányai legmeglepőbbikét köti. E bámulatos erőnek, úgy gondoljuk, már a régi kor gyakorlati, tehát öntudatlan birtoában volt, és lehet mondani, van részben még ma is a természet miveletlen fia.¹ Ez ugyan hitét babonás szavakhoz és jelentéktelen miveletekhez köti csakúgy, mint a hypnosissal experimentáló tudós bizonyos fogásokhoz, holott mindkettőnél az akarat a ható őserő.

És ha ezen erőt megengedjük, el kell ismernünk hatványozhatóságát is oly körülmények között, mikor a nyugodt lelkiismeretet nem várt nagy veszedelem riasztá föl pihenő helyéből.

Soha sem nagyszerűbb a középkor hite, mint az istenitéletek félelmes tüze világításánál! Mi az ordaliákat lehetőknek tartjuk a nélkül, hogy azokban ámitást keressünk, vagy olyas természetfölötti jelenséget lássunk bennök, melyeket a hit nyelvén csodának nevezünk.

Ha elhiszszük a classicus írónak, hogy Tuccia szüzességének igazolására fogadta, hogy szitával vizet merít a Tiberisből és Vesta templomába viszi majd — és fogadását teljesíté: engedjük meg a keresztény tűz-istenitélet büntelen voltát is!

¹ L. Lehoczky Tivadar: Beregvármegye Monographiája: babona és rokonneműek című fejezetét (II. 248.)

5. Istenítéletek és az egyház.

Semmi esetre sem a véletlenség munkája, hogy míg az egyház a bajvívást vagyis a kard-ordaliát mindig nagyobb nyomatékkal ellenzé: addig szemet hunya a forró víz és tüzes vas-próbák előtt, melyek pedig a szent helyek pitvarában mentenek végbe. Ennek PESTY FRIGYES, „a perdöntő bajvívások történetének“ érdemes írója abban látja okát, hogy: a papság az ordaliák azon nemei iránt, melyek csodatevést látszottak előidézni, nagyobb hajlammal viseltetett, mint a bajvívások iránt.¹ És ez, szerinte, természetes is, mert vajjon miként járúlhattak volna hozzá, hogy azon bajvívó, ki az ő kegyüket megnyerni tudta, a küzdő téren csakugyan diadalmaskodjék is. A fegyverek áldása vagy megbüvölése nem mutatkozott volna biztos eszköznek a papi rejtélyes hatalom igazolására. De bezzeg másként állt a dolog a tüzesvas próbájánál, mely azon hiedelemre lőn fektetve, hogy a tűz az ártatlanokat, miként a három ifjút a tüzes kemenczében nem sérti, és hogy hasonlóképen a folyó tiszta hulláma bűntevőt magába nem fogad.²

Nem vitázunk a jeles történetíróval, ki egész életében őszintén kereste az igazságot s azóta, hogy a földi tudás átka: a tévedés alul föloldatott, e részben bizonyosan másként nyilatkoznék, — csak azt jegyezzük meg, hogy az egyházi törvények a papi jelleggel mit sem tartanak annyira ellenkezőnek, mint a vérengzést és gyilkosságot. Tudunk esetet, hogy rangja- és javadalmától fosztatott meg a főesperes, mert vér fertőztette meg kezét, pedig a kit elejtett, éjjeli betörő volt.³ Ehhez képest mi sem természetesebb, mint az, hogy a papság a baj-

¹ I. m. 123. l. — ² U. o. — ³ Bunyitay: Váradi Püspökség I. 97.

vívásnak, mely mindig véres és annyi esetben halálos kimenetelű vala, nem volt barátja, sőt határozott ellenzője.

A tűzpróbák szokása a Gangestől a Rajnáig vezető útjában nem találkozott fajunkkal. A tüzes vas próbájáról tudjuk, hogy mint germán pogány szokás lopta be magát a német egyház pitvarába, a hol annyira szokásos lőn, hogy a kereszténységnek mintegy járulékaúl tekintett. Valamely okozatot azonban több okra is visszavihetünk. Így az említett germán törzseknél az angol Emma királynénak¹ és a német Kunegunda császárnénak legendás istenítéletei nézetünk szerint többet hatának a tüzes próbák népszerűsítésére, mint a papi tekintélynek minden, úgy-gondolt latbavetése. De máskülönb is csak merő föltevés marad, hogy a papság annyira készséges szítója lett volna az istenítéletek tüzésnek. Ő ennek nem bírāja, hanem csak szertartásmestere vala, s ennek is csak nyugodalma teljes megzakkanásával tehetett eleget. Nem volt meg az e tekintetben való egyöntetű gondolkodás sem köztők: Agobárd lyoni püspök ellene, Hinkmár rheimsi érsek [882 †] mellette kardoskodának, mint két ellenséges tábor szóvivői. Az istenkísértés czimén nem egy pápa rosszalta és kárhoztatta az istenítéleteket s főleg a bajvívásokat Nagy Gergelytől kezdve (603) IV. Orbánig (1263) és az istenítéletek tüze még sem aludt ki, nem azért, mintha a papság különös előszeretettel szította volna, hanem azért, mert a korszak népei versenyezve hordák rá a tüzelő anyagot.

¹ Migne gyűjteménye.

6. A tűz-istenitélet szertartásai.

Hogy az olvasó ne csupán áttekintést szerezzen a dologról, hanem egyszersmind elbirálója is lehessen, — kell érintenünk a tűzes vaspróba végrehajtását.

Mondani is fölösleges és mégis a félreértés kikerülése miatt kiemelve érintjük, hogy a tűzes istenitélet mindig és csak is birói meghagyásra történt. A káptalan még ma nem tudta, holnap mely vidékről és kik toppannak be hozzá birói ítélettel ügyeiket istenitéletileg tisztázni.

A jelentkezők ezek valának: vádló (esetleg: vádlók), vádlott (olykor vádlottak) és a soha sem hiányozható hatósági képviselő: a pristáld. A megjelenés határnaphoz levén kötve, a megjelenő fél 8 napig várakozott a távollevőre, ennek utána az ügy istenitélet nélkül is a jelenlevő fél javára tekintetett eldöntöttnek. A pristáldus a káptalant birói levéllel értesíti a főnforgó ügyről. Vannak azonban esetek, hogy hiányzik a birói átirat, és élő szóbeli előadásra vesz tudomást a káptalan a vádló és vádlott között való viszonyról.

Az istenitéleti próbának három nap eltelte előtt nem volt helye. E három nap a magábaszállás napjai valának, kenyéren és vízen böjtölve töltendők és imádságban. A régi irásokban és a magyar istenitéletek jegyzőkönyvi töredékében határozottan mondatik, hogy „transacto triduo ieiunio“ vagy „peracto triduo ieiunio“ és másutt „per triduanum ieiunium“¹ nyílt meg az istenitélet csarnoka a vádlott előtt.

Hogy ezen előkészület saját buzgóságára volt-e bízva a vádlottnak, vagy felügyelet mellett történt? . . . adósak maradnak a felelettel a váradi Regestrum oklevelei.

¹ L. oklevéltárunk 24. 367. 368. sz. okleveleit,

Mintha azonban valahol olvastuk volna, hogy az illető felügyelet alatt állott, keze vászonba kötöttet s a kötés pecséttel záraték le, hogy az ellenszerek használásának útja elvágattassék.

A tűz-istenitélet eszköze nem volt más, mint egy 1—3 fontos vasdarab, melyet a püspök maga szentelt meg.¹ Ha e vas elveszett, másik vasnak nyéréseig az istenitéletnek szünetelnie kellett.

¹ I. A püspök megáldja az istenitéletre készült új vasat.

O r a c i o.

a)

Benedic Domine pater omnipotens! eterne Deus! per inuocacionem sanctissimi nominis tui, et per aduentum vni geniti filii tui, domini nostri Jesu Christi atque per donum Spiritus sancti, ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, ut sit sanctificatum et consecratum, ut omni demonum falsitate procul remota, fidelibus tuis, veritas veri iudicii tui, manifesta fiat, per dominum nostrum J-um Christ. etc. (Ritu Germanorum.)

b)

Benedic Domine, sancte pater omnipotens Deus, per invocacionem sanctissimi nominis tui et per aduentum filii tui atque per donum spiritus paraeleti, ad manifestandum verum iudicium tuum hoc genus metalli, ut sit sanctificatum, ut omni demonum falsitate remota, veritas veri iudicii tui, fidelibus tuis manifesta fiat, per eundem dnm. (Ritu Anglorum.)

O r a c i o.

Deus Abraham, Deus Isac et Deus Jacob, Deus omnium benevivencium, deus origo et manifestacio omnis iusticie, qui solus es iustus iudex, fortis et paciens! dignare exaudire nos famulos tuos orantes ad te, pro benediccione huius ferri. Vnde rogamus te domine, iudicem universorum vt mittere digneris sanctam et veram benediccionem tuam super hoc ferrum, vt sit refrigerium illud portantibus et habentibus iusticiam et credentibus in tuam iusticiam et fortitudinem. Et sit ignis ardens iniquis et facientibus iniqua et sperantibus in iniusticia sua et pompa diabolica. Conuerte domine incredulitatem iniustorum per virtutem et benediccionem tuam et per inuocacionem sancte trinitatis, patris et filii & spiritus sancti. Et mitte in hoc ferrum vim virtutis et veritatis tue, ut in eo semper per misericordiam et veritatem tuam, verissima iusticia, que tibi soli cognita est, fidelibus tuis ad emendacio-

A vas, az istenítéleti hely és tűz ezen kívül mindegyes esetben megszenteltettek, miknek utána a pap egyházi öltözetben, de misemondó ruha nélkül fogóval megfogá az oltár előtt heverő vasat a „Minden alkotmányok az urat áldjátok!” [Benedicite omnia opera domini domino] kezdetű zsoltár reczitálása között a tűzhöz viszi vala, tűzbe teszi és szentelt vízzel meghinti.

nem iniquorum manifestissime declaretur, de quacunque questione ratio fuerit agitata et nullam potestatem habeat diabolica virtus, veritatem tuam aut occultare aut depravare; sed sit servus tuis in monumentum fidei ad credulitatem majestatis tue ad certificacionem misericordie ac verissime tue veritatis, per dominum etc.

2. A püspök meghinti a vasat szentelt vízzel, mondván :

Benedictio Dei Patris et Filii & Spiritus Sancti, descendat super hoc ferrum ad discernendum iudicium Dei. Amen.

3. A tüzelő hely megáldása :

Benedic Domine! per inuocacionem sancti nominis tui hunc locum ad manifestandum verum iudicium vt omni demonum falsitate procul remota, fidelibus tuis, veritas iudicii tui manifesta fiat. Per Christ. domin. nostrum. Amen.

4. A tűz megáldása :

Domine Sancte Pater omnipotens eterne Deus, benedic hunc ignem, quem in nomine filii tui Domini nostri Jesu Christi et Spiritus sancti benedicimus et sanctificamus. Qui vivis et regnas. [Az angol ritusban más a szöveg és bővebb is.]

5. A tüzes vas-istenítélet miséje.

Introitus.

Iustus es Domine! et rectum iudicium tuum, fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Gloria Patri etc.

Oratio.

Acciones nostras quesumus Domine! et aspirando preveni, et adiuvando proseguere, ut cuncta operatio, omnis oratio et a te semper incipiat et per te cepta finiatur. [Az angol ritualében más.]

Míg a vas tüzesült, ő misét monda.

Áldozáskor a vádlott is az Úr asztalához járúl, kit átok alatt kényszerít, hogy ha bűnös, ne járuljon az oltárhoz.

Lectio Esaie prophete.

In diebus illis locutus est Esaías propheta, dicens: Querite Dominum, dum inveniri potest, invocate eum, dum prope est. Derelinquat impius viam suam et vir iniquus cogitationes suas et reuertatur ad Dominum, et miserebitur eius, et ad Dominum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum.

Graduale.

Custodi me Domine! ut pupillam oculi, sub umbra alarum tuarum protege me. V. De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant equitatem. Alleluia! Deus iudex iustus, fortis et pociens, numquid irascetur per singulos dies? Alleluia!

Evangelium secundum Marcum.

In illo tempore, respiciens Iesus in discipulos suos, ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti, tollere et mittere in mare, et non hesitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei: propterea dico vobis, omnia quaecumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et fient vobis.

Offertorium.

De profundis clamavi ad te Domine, Domine exaudi vocem meam!

Secreta.

Omnipotens sempiterna Deus, qui non sacrificiorum ambicione placaris, sed studio pie devocionis intendis; da famulis tuis fidem rectam, spem inconcussam, et cor mundum, ut fides hec tibi dona conciliet et humilitas commendet. Per Dominum nostrum etc.

Communio.

Amen dico vobis, quicquid orantes petitis, credite quia accipietis et fiet vobis.

6. A vádlott áldoztatása.

Adiuro te per Patrem et filium et Spiritum Sanctum et per veram christianitatem, quam suscepisti, et per sanctas reliquias, que in ista ecclesia sunt et per baptismum, quo te sacerdos regeneravit, ut non presumas ullo modo communicare, neque accedere ad altare, si hoc fecisti aut consensisti (Angol szokás).

Corpus Domini nostri Jesu Christi, sit tibi hodie ad probationem veri iudicii, Amen.

Mise után a pap kereszttel, szentelt vízzel és a néppel az istenítélet helyére vonúl a hét bűnbánó zsoldárt és a mindenszentek litániáját hangoztatva. A vasszente-lésnek imái élő hitet, teljes reményt tüntetnek föl a

Oracio post Communionem.

Fideles tuos Deus! perpetua dona confirmet et vota nostra, que preveniendo aspiras, eciam adiuvando proseguere. Per Dominum etc.

7. Toldalék a minden szentek litániájához.

Ut iusticie non dominetur iniquitas, sed subdetur nunc, semper falsitas veritati tue. *R.* Te rogamus audi nos. Ut verum iudicium hodie nobis manifestare digneris. *R.* Te rogamus &c. Agnus Dei

Oraciones ad ferrum.

Benedic Domine sancte Pater, per invocacionem sanctissimi nominis tui & per aduentum unigeniti filii tui, Domini nostri Jesu Christi, atque per donum Spiritus sancti, ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, ut sit sanctificatum et consecratum ad manifestandum verum iudicium tuum, ut omni demonum falsitate procul remota, fidelibus tuis veritas veri iudicii tui manifesta fiat, per eum, qui venturus est iudicare vivos & mortuos, & seculum per ignem. Amen.

Alia oracio.

Deus iudex iustus, qui auctor pacis es, & iudicas equitatem, te suppliciter exoramus, ut hoc ferrum ignitum ad iustam examinacionem cuiuslibet dubietatis faciendam benedicere et sanctificare digneris. Ita, ut si innocens sit homo iste, de prenominata causa, unde purgacio querenda est, hoc ferrum ignitum, cum manu acceperit, illesus appareat et si culpabilis sit, iustissima sit ad hoc virtus tua, ut in eo veritas declaretur, quatenus iusticie non dominetur iniquitas, sed subdetur semper falsitas veritati. Per Dominum etc.

Alia oracio.

Omnipotens Deus! te suppliciter rogamus pro huius negotii examinacione, quod modo inter nos ventillamus, ut iusticie non dominetur iniquitas, sed subdetur falsitas semper veritati, & si hanc presentem examinacionem aliquis per aliquod maleficium, aut per herbas tegere & impedire voluerit, tua sancta dextera iustissime iudex, evacuare digneris, per Dominum nostrum. &c.

(Az angol ordaliai ritus eltérő az első imádságban, mely szépségben és érzésben a mienket jóval felülmulja.)

részben, hogy Isten kimutatja az ártatlant s még ha ellenszereket használt volna is, leálcázza a bűnöst. S maga a vádlott ismételt faggatással lőn figyelmeztetve a megdölgölásra és csak miután véges-végűl is tisztának és ártatlannak vallotta magát, nyúlhatott a szentelt vashoz, eskűvéssel adván bizonyságát, hogy minden bűbájosság és a kéznek titkos előkészítése nélkül hivatkozik az igaz bíróra.

A ki azt állítja ezen kivíteli szertartások komoly áttanulmányozása után is, hogy az istenítélet ezen nemé-

8. Szentelt vízzel való meghintéskor.

Benedictio Dei Patris & filii & spiritus sancti, descendat super hoc ferrum, ad manifestandum verum iudicium. Amen. (Vagy: ad discernendum rectum iudicium Dei.)

Oracio.

Omnipotens sempiterna Deus! qui tua iudicia incommutabili dispositione iustus ubique iudex discernis, Tu clemens in hoc tuo iudicio ad invocacionem sancti tui nominis, quod a te fidelium intencio deplorat, tua iustissima examinacione declara. Per Dominum &c.

Alia oracio.

Deus iudex iustus, fortis et paciens, qui sedes super thronum & iudicas equitatem, quoniam iustus es & rectum iudicium tuum. Deus qui Susannam de falso crimine liberasti & tres pueros Sydrak, Misach & Abdenago de camino ignis ardentis per sanctum angelum tuum illesos eduxisti, quique per adventum unigeniti tui filii Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti & per eius passionem humanum genus redemisti. Deus pacis amator & auctor, qui respicis terram & facis eam tremere, respice quesumus ad fidem & preces supplicum tuorum, qui querimonie sue causas, ad tui iudicii examinacionem deferre & super hoc ferrum igne candens ad dissoluendas eorum lites gratiam tue benediccionis infunde ut per illius ministerium & iusticia patefacta clarescat & iniquitas victa succumbat. Tuam ergo omnipotenciam Domine supplices deprecamur & mente denota fideliter imploramus, vt sicut olim supramemorati pueri de succensa fornace illesi, tua sunt dextera liberati: ita quicumque innocens de hoc crimine, vnde nunc iudicium agitur, in hoc ferrum igne candens manum miserit sanam inde atque illesam tua adiutus inuicta potencia reducat, nec habeat ignis virtutem ledendi, in eius corpore, quem de consensu huius facinoris consciencia non accusat, in mente. Ita eciam Dominator Domine! quicumque culpabilis

nél nem volt meg az Istenre hagyatkozás őszintesége, — az a középkort annyira elfajúltak kell hogy tartsa, milyen még korszak alig lehetett.

7. Az istenítéleti tűz kialuvása hazánkban.

Nem hibáztatjuk a történettudósokat, midőn azt állítják, hogy Szent-István kora már ismerte a tüzes vas-próba istenítéletét, ámbár az igazat megvallva, a nagy király idejét nem tartjuk annyira sem megállapodottnak,

ingrassante diablo, cor habens induratum, maiestatem tuam tentare & male sibi conscius; hoc ferrum ad tui iudicii examinationem paratum, manu sua attingere presumpserit, aut per aliqua maleficia vel herbas diabolicas se tueri & crimen suum celare, fidemque credencium illudere tentauerit, tua quesumus domine, inuieta veritas per virtutem sancte crucis tue, quam apponimus, hoc totum euacuet & manifesto utionis signo occulti facinoris crimen detegat, vt reus hic per penitenciam correctus in futuri iudicii tui examine a culpa inueniatur penitus absolutus. Per dominum &c.

9. A vádlott újabb faggatása.

Interdico tibi o homo! coram omnibus adstantibus per Patrem & filium & spiritum S. & per tremendum diem iudicii, per misterium baptismatis, per veneracionem omnium sanctorum, vt si de hac re culpabilis es, aut fecisti aut scivisti, aut baiulasti, aut consensisti, aut propter actam culpam denominatam sciens factoribus iuvisti, vt ecclesiam non introeas, christianae societati non miscearis, si reatum nolueris confiteri admissum, antequam iudicio examineris publico.

10. Kérdések.

Frater! es iustus ab hoc crimine, de quo accusaris?

R. Justus sum. Interrogetur: mundus?

R. mundus sum.

II. Mikor a tüzes vasat a kezébe veszi:

Per illud corpus domini nostri Jesu Christi, quod hodie sumpsit, non confidens in vllum maleficium, nec in virtutibus herbarum accipio hoc ferrum.

sem nyugodalmasnak, hogy ezen istenítélet csarnokának megnyílását uralkodásához köthessük egész bizonyossággal.

Szent-László korszakában nagyon is gyakorlatban kezdett lenni a tüzes vas hordozása. Kitűnik ez azon intézkedéséből, hogy a tolvajságról gyanusak tíz-tíz főből álló csoportba osztassanak és a tizből egy hordozza a vasat a többi helyett is. Ő a szabolcsi zsinaton szabályozta a vas és forró víz próbájáért a járandóságot is. Alatta érte el a középkori magyar istenítélet virágzó korát, miután utóda már jelentékeny megszorítással veszi körül annak gyakorlását.

Bölcs Kálmán királyunknak bizonyára nyomós okai voltak, hogy félig eltörülje a szóban forgó istenítéleteket. Mert a feleeltörléssel azonos azon megszorítás, melyet életbe léptetett, rendelve, hogy másutt ne tartódjanak azok, csak püspöki székesegyházakban, káptalani egyházakban, a pozsonyi és nyitrai nagyprépostságokban.

Az 1094-ki esztergami zsinat is megszorítja az istenítéletet, midőn rendeli: Hogy a tüzes vas próbája nagyobbíttben, valamint más napokon, az élethalálra szóló ügyeket kivéve, kiszolgáltathatik, hogy azt megfogja és a kitűzött helyre vigye.¹

Az 1279-iki nemzeti zsinat óvja a papságot, hogy a szóban forgó ordaliákban semminemű áldás- vagy megszentelési szertartást ne végezzen, mert ha az ilyen próba következménye halál vagy tagcsontkítás találna lenni, a papság ki nem kerülhetné a törvényszerűtlenség vádját.²

Ime tehát az ordaliák tüze kialyóban, és miként hiszszük, magától aludt ki, mint a tűz, mely nem kap táplálékot. Eltörlésökre legalább nem tudunk törvényt.

¹ Péterfy Károly: Sacra Concilia (I. 60.) „Ut iudicium ferri in Quadagesima sicut in aliis diebus, excepta causa effusionis sanguinis, detur, ut accipiat, et in designato loco ponat.”

² Péterfy: Sacra concilia I. 108. Endlicher: Monumenta Arpadiana 569. II.

Nagy kérdés, hogy a visszaélések vagy a korszellem volt-e az ordaliák halála? Az őszintézmények olyanok, mint a forrásától messze szakadt folyó: mindig többet-többet veszíthetnek tisztaságukból. A visszaélésekre nincsenek adataink, és főellenzőik: a pápák is csak az „isten-kisértés“ czimén üldözik.

Valószínűbb, hogy az emberiség mindig jobban kinővén azon gyermeteg korból, melynek hite létesítette az ordaliákat, szünt meg magától örökre a forró víz és tüzes vas próbája is. A századok tengerén az apály és dagály egymásutánját tekintve, egy lelkesebb kor van következőben; de fiatal nem lesz többé az emberiség. A nemzetek gyermek- és ifjú korának utolsó nyilvánulása az ordalia vala.

A mennyire bizonyos, hogy minden székesegyház istenitéleti hely volt: oly nehéz az egyes püspöki és káptalani helyeket istenitéleti esetekkel megvilágosítanunk.

1103—1113 között kellett volna Lőrincz érsek előtt Esztergamban birtok-ügyben megtörténni egy tüzes próbának, „vt Deus justus et immunis iudex iustis iusticiam ostenderet aduersariosque offenderet.“ Hanem az ellenfél a kitűzött napon nem jelent meg.¹

1227-ben baranya-megyei peresek között fölmerült birtok-viszály döntetik el Kalocsán tüzes vas-próbával, melyen a vashordozó, kinek 156 márkája forgott szóban tekintélyes emberek ellen, ki is istenitéletileg [ferro judiciali portato volente Deo] igazolódott (iustificatus est.)²

Ó-Budán³, Aradon⁴, Egerben⁵ tartott ordaliákról szintén értesülünk; de legszerencsésebbek mégis a

¹ Knauz: Monum. eccl. Strig. I. 78. l. — ² Wenzel: A. U. Okm. VI. 440. l. — ³ Fejér: Cod. dipl. III. 1. 157. l. — ⁴ Okmánytárunk 347. sz. — ⁵ U. o. 346. sz.

várad i **istenitéleti** széssel vagyunk, melynek a tatárjárás előtti korból 21-30 évekre terjedő jegyzőkönyve is fenmaradván töredékesen, több mint 300 istenitéleti epizódot állít elénk.

És épen e páratlan történeti emléket kívánjuk méltatni s az olvasónak hozzáférhetővé tenni.



ISTENITÉLETI
OKLEVÉLTÁRUNK.

1. A Váradi Regestrum.

Nagy dolog az, hogy három évszázad óta hasztalan várja értelmezőjét a váradi tüzes vaspróbák jegyzőkönyve. Ez a titokzatos napló, rejtélyekben gazdag oklevéltár, mely a maga [darabszámra 389] olykor terjedelmesebb, máskor alig pársoros ügy-eseteivel több világosságot vet a nagy tatárjárás előtti Magyarországra, mint akár a honalapítás történetirója, akár a Sajó melletti véaszt kesergő ROGERIUS. Abban sincsen nagyítás, hogy jobban kidomborítva láttatja korának erkölcsét, szokásait, mint a mennyire együttesen visszatükrözik azokat többi egykoru történeti emlékeink.

389 oklevél a XIII-ik századból; ugyanannyi megnyert vagy elvesztett per; népies krónika a Váradi Regestrum. A többi krónika kivétel nélkül mind királyok könyve, ez a népé, melynek kihallgatja, hűségesen jegyzékbe veszi kívánságát, panaszait.

Egy darab megkövesült korszak, megjegyezsedett középkor a Regestrum, a mely egészben jeruzsálemi András király hanyatló korát [1205—1235] állítja elénk oly világításban, mely fényt vet a messze előkorra is. A 389 darab okiratban megörökített jelenetek majdnem egytől-egyig mind Váradon, a Szent-László király sírja közelében játszódznak le, de 600-nál több faluból s olykor nagyon is távolieső vidékekről való személyek által, a kik egymástól többnyire elütnek állásuk, nemzeti-ségök, igazaik keresése, vagy meggyőződésök tekintetében.

A Várad Regestrum nevezhető a sors könyvének is. Mint ilyen az igazságszolgáltatás azon rettenetes csarnokába vezet be minket, hol a hívő nép a külső jelekben égi nyilatkozatot keresett, megfellebbezhetetlen istenítéletre várt. Tudjuk már, hogy itt a kereseten kívül mennyi minden koczkáztatva lőn, mégis a kor eleven hitének kétségtelen megbizonyodására, másutt sem levén más-ként, a váradi egyház eme végzetes csarnokát módnélkül népesnek találjuk az istenítéletre utasított pörlekedők sokasága miatt. Kérdéses káptalani jegyzék, daczára annak, hogy csak töredékes részlet, 33 megyét képvisel állítólag és közel harmadfél ezer egyént szerepeltet, olykor kisebb-nagyobb mértékben jellemez is.¹

Az bizonyos dolog, hogy e Regestrum, a váradi egyház jegyzőkönyvi maradványa eléggé meg nem becsülhető történeti emlék, amint kitűnik ez bírálói nyilatkozatából is.

BÉL MÁTYÁS második Fráter-je = kiadója volt a Regestrumnak és elöljáró beszédében nem átalotta bevallani, hogy kutatásai között nem akadt hozzá fogható munkára. Kútffőre, mely hazánk régi állapotát ennél színesebb vonásokkal rajzolni, az egykorú erkölcsi és jogi szokások megismerésére gazdagabb készletet szolgáltatna, a magyar személy- és helyneveknek dúsabb tárháza lenne.²

BARTAL, a kedves szavú és éles ítéletű jogtörténetirő, „valóságos aranyos kis könyvnek, szeme fényének és világának“ szerette mondogatni a Regestrumot, melyet a „Commentarius-ok“ czimű művében derekasan föl is használa a várispánságot, a rabszolgákat, házasságot, bűnöket, büntetéseket, az egyházi és világi állapotokat illető külön fejezeteknél.

Ami a tudós kortársakat illeti, érthetetlen marad, hogy MARCZALI HENRIK tr. koszorús munkájában, mely-

¹ Kerékgyártó Árpád tr. a műveltség fejlődése Magyarországon 235. l. — ² Beli: Historia Hungariae (Decades I. Monumentum I.) „Ad lectorem.“

lyel az Árpádok korának összes magyar kútfőit külön bírálja, egy árva sorra sem méltatja a Várad Regestrumot.¹ Nem így a VAJDÁK és BUNYITAYAK.

VAJDA GYULA tr. szerint: a Várad Regestrum fölvilágosítást nyújt a XIII-ik században hazánk különféle néposztályairól, a rabszolgaság állapotáról, az uralkodó vétségek- és bűnökről, a közigazgatás közegeiről, a jogéletről, a várispánságok hadi szervezetéről, a pénzügyi, nemzetgazdasági, és szellemi műveltségi viszonyokról.²

BUNYITAY akadémia tag: „A Várad Regestrum azon főbecsén kívül, hogy egyedüli emléke a hazai istenítéleteknek, melyekről részletes képet nyújt, még ős magyar személynévi, továbbá jogtudományi, egyháztörténelmi, családtani, helynévi stb. tekintetben is bocsos, egyebütt nem található adatokat szolgáltat. És ez adatoknak általa lényegesen megvilágosítja nemzetünk és hazánk ős képét, mely a tatárjárás s annak következményei után annyira megváltozott, hogy később egészen feledésbe merült.”³

Ugyancsak ő a magyar tud. Akadémia színe előtt is értekezett a Regestrum kútfői becséről.⁴

Ha statistikai áttekintést kívánunk a Várad Regestrumról szerezni, KERÉKGYÁRTÓ ÁRPÁD tanárhoz kell fordulnunk, ki szerint a 389 ügyszer közöl 306 szolgáltat a művelődés történelméhez adatokat. E bűnügyek így oszlanak meg: 119 rablás s a tulajdonnak erőszakos sértése, — 104 tolvajlás, csalás, sikkasztás, — 34 per a személyes szabadság és néposztály körül forog, — 32 vád gyilkolás, embercsonkítás miatt, — 11 vád mérge-

¹ Hacsak azért nem tette, mert a Várad Regestrum oklevéltárat és nem író képviselet. — ² A Várad Regestr., magyar műveltség-történeti kútfő ismertetése és bírálata. Külön lenyomat. Budapest 1880. —

³ A Várad Püspökség I. 78. l. — ⁴ 1881. ápr. 4. tartott osztályi ülésen.

zés, boszorkányság miatt, — 5 leányrablás, — egy a feleségnek házasságtörése miatt.¹

Tudósaink a Váradi Regestrum ismertetésében rendszeren fő sajátosságát nem említik, hogy minden kútfőink között a legnehezebben érthető. Ebben is unicum.

Közel negyedfél század választ el 1550-től. Ekkor földöztetett föl és még mindig meg nem hódított szigete a magyar történetírásnak. Ezen idő alatt annyi nagynevű buvár hajózott el mellette, vagy kötött ki partjain, de valami babonás félelem vagy visszariasztó akadály, gát volt benne, hogy csak egy is áthatolt volna rajta.

A kísérletek méltatását későbbre hagyva, elég legyen itt csupán arra szorítkoznunk, hogy valójában nehezen megtörhető diónak kell ennek a regestrumnak lennie, hogy mind ekkoráig sem akadt SZABÓ KÁROLYA, ki magyarra fordítva s a critica tudós jegyzeteivel ellátva, a nemzet történetének hozzáférhető forrásai közé iktassa.

Kútfőnk csak egész, összes mivoltában értelmezhető a siker kilátásával, ennek pedig majdnem minden lépten-nyomon útjában áll: az istenítéletek titokszerűsége, az avúlt intézmények egész sora, a személy- és helynevek hűségének hiánya.

Úgy sejtjük, hogy a Váradi regestrum teljes értését még csak idők multával fogja KLIO edzett ítéletű és a nehézségekben kedvét találó fő-áldozói és rovói egyikének megengedni... hosszú, nagy szolgálatok jutalmául.

¹ „Adatok a magyar történelem XIII. századi kútfői ismertetéséhez“ (egyetemi előadásai után).

2. Fráter György. Bél Mátyás. Endlicher István.

Kútfőnk életében e három név ugyanannyi korszakot jelez. FRÁTER GYÖRGY megmenti az enyészettől, tehát életet ad neki; BÉL MÁTYÁS folians köteteibe fölvevén, a nagyobb könyvtárakba nyit neki bejárást; ENDLICHER pedig újabb kiadása által a nagykorúság tevékenységéhez juttatja azt. Az volt szándékomban, hogy kezdeményező leszek benne, hogy kútfőnk, melynek két első kiadása: „*Ritus explorandae veritatis*“ föliratot visel homlokán, s jelenleg „*Várad Regestrum*“ néven ismeretes, — a „*Fráter Kodex*“ nek neveztessek a lángeszű várad püspök után, ki azt fölfedezé, irodalmi becsét méltánylá s kiadása által a történetírás örökös kincsévé avatá. Mig ha szeme meg nem akad rajta, vagy halogatja, hogy annak Maecenása legyen, ma nincsen Várad Regestrum. Irodalmi nevét gondolám, egy kódexünk sem viselheti méltóbb büszkeséggel, mint a „*ritus explorandae veritatis*“ a „*Fráter Kódex*“ nevet. Kevesebb kegyelettel a történetcsináló várad püspöknek a magyar történelem nem adózhatik.

De be kellett látnom, hogy nyomtatványt szokatlan kódex-nek nevezni, hogy a Várad Regestrum már elfogadott és jellemző nevezete, s hogy Fráter György érdemét e kútfő tekintetében más kiadásban kell ünnepeelnünk.

Tüneményszerű, hogy a tüzes vas korának ez emléke hogyan élheté túl a tatárjárást és vele Várad fölprédálását és a szent királyok levelei elhamvadván, hogyan kerülé ki az emésztő lángokat egy megviselt, darabokra szakadt, talán bátorságosan már nem is olvasható jegyzőkönyv. Nemzetünk őrszellemének nagy súlyt kellett rá fektetnie, hogy azt annyi romlás közt a csodával határos

módon óvta meg az enyészet mindent elnyelő szájától. De mindez haszontalan, ha a görög és latin classikusok után áhitozó humanista főpapok után nem egy pálos keze alá jut a váradi egyházmegye.

Szent László városának e püspöke nagy munkája közben, mi nem volt kevesebb, mint a német és török birtokvágy ellenében a nemzeti önállóságot egyes sakkhuzásokkal föntartani, — szakít magának időt arra is, hogy a váradi egyház rejtékében heverő avúlt regestrummal megismerkedjék; annak becses voltát fölismerje. Vagy mint „a váradi püspökség“ történetírója mondja: „Míg újabb kori tudós írók is ama regestrumban csak barbár neveket, érthetetlen szavakat láttak: Fráter György megérté, hogy e regestrum gyöngye történeti forrásainknak, mely ős személy- és helyneveinket, nemzetünknek ős intézményeit, szokásait stb. a legérdekesebb világításban tünteti föl. És hazafisága nem engedé, hogy e kincs a váradi káptalan levéltárában tovább is elrejtve s az enyészet esélyeinek kitéve legyen. Kinyomatta a Váradi regestrumot.“¹

Igy jött létre 1550-ben Kolosvárott, Heltai Gáspár nyomtató műhelyében a *Ritus explorandae veritatis* = „az igazság kipuhatólásának módszere“ című könyv, mely csak két példányban maradván fön, méltán kézirat számba jön.

E kiadásról, mint nyomtatványról külön emlékezünk meg. Annyit mondhatunk előre is, hogy Heltaival nem vagyunk kibékülve nyomtatási botlásai miatt. De ezek csak elenyésző mértékben csökkentik a Regestrum becsét. Várad püspöke látván az akkor még büszkén ágaskodó lovas szobrot főegyháza előtt, talán irigylé is püspök-elődeitől az alkotás békés korszakát. S ime míg alkotásaiknak már régtől fogva sem hire, sem hamva, Fráter György lángeszét még a második évezred századaiban is fön fogja tartani szellemi alkotása, azon kútfő,

¹ Bunyitay: I. k. 401. l.

mely Váradi Regestrum név alatt is állandó emléke fog maradni Fráter György püspöknek.

BÉL MÁTYÁS, a Váradi regestrumnak a második áldozatkész barátja, ki a mult század elején [1735] az „Adparatus ad historiam Hungariae“ czimű gyűjteményes munkájában adott neki helyet. Egészen a kolosvári kiadás ez némileg módosítva és jegyzetekkel ellátva. Ezen kiadás vívmánya az egyes ügyeseteknek számokkal való ellátása, az egésznek 389 oklevélre történt különválasztása, könnyebb kezelésüvé tétele. Ami a bő jegyzeteket illeti, azok Tomka-Szászkytól származnak, értékökben egymástól nagyon elütnek: a jogiak maradandó becsei, a földrajziak kritikátlanok a boszantásig. Tekintetbe véve, hogy a Heltai-editio hibáit kihagyásaival öregbíti, úgy esik mondanunk, hogy a Regestrum ügyét nem sok eredménynyel szolgálta. Látszatra. Bél idejében a Fráterkiadás már fölötte ritka nyomtatvány levén, az új „Ritus explorandae veritatis“ megjelenése tünemény volt. Mintha csak akkor látna először napvilágot. A tudósok figyelmét magára vonja és kezd történeti kútfőként szerepelni. Érdeme Bélnek határozottan, hogy a kútfőt a régi könyvek gyűjtői kezéből kicsikarva, a tudósoknak kezébe adta maga legjobban csodálkozván a felfedezésen, melyet egyideig unicumnak tartott.

A harmadik kiadás eszközlője jó ENDLICHER ISTVÁN volt, a magy. történeti kútfők körül annyira érdemesült jelen századi tudósunk. Ő a régi „Ritus explorandae veritatis“ czim megszüntetője, és a Regestrum Váradienne (Váradi Regestrum) nevezet kereszt-atyja. Bél-ből kiürvén (az Árpádkori magyar emlékek) „Rerum Hungaricarum Monumenta Arpad.“ czimű gyűjteményébe 1849-ben. Jegyzetek nélkül való bírálatos kiadás és mint ilyen jobb Bélnél, melynek sajtó-hibáit kiigazítja. Kár, hogy a Heltai-kiadás nem volt kezénél és így nem emelkedheték annak értékeig. Tudósaink között jobbára az Endlicher-kiadás használatos, mint legkönnyebben hozzáférhető.

A szóban forgó ezen kútfő megérdemlené, hogy végtére egy jegyzetes magyar kiadásra lenne méltatva. Mondják, hogy lenne kiadatlan magyar fordítása is, mely KIS BÁLINT szentesi predikátor, esperes és akadémiai tag ajándékából a debreczeni főiskola anya-könyvtárában őriztetnék. De erről a könyvtárnoknak niucsen tudomása.

3. Kútfőnk helyrajzi gazdagsága.

Tudvalevő dolog a határjáró leveleknek helytörténeti fontossága, mint a melyek tüskön-bokron általvezetve, középkori lelkiismeretességgel mutogatnak meg hegyet-völgyet, termő földet, vadvíz-állást, szóval minden látnivalót. Bűvös lámpa a kezünkben egy sok százéves határjáró levél, melynek kísérteties világítása mellett sok tornyú alkotmánynyá nőnek az elhagyatott bagolyvárak, faluképen mutatkoznak, megnépesülnek az üres puszták, kikelnek elfeledett sirjaikból az egykori birtokosok, előállnak a barátság vagy ellenségeskedés nyilvánulása között a szomszédok. Sokban hasonló tájékoztatást nyújt a határjáró levelekhez kútfőnk: Fráter György könyve az ország keleti területére vonatkozólag.

Egy-egy előkori határjáró levél több a tájrajznál, a jelenet-festésnél. Nem kevesebb az, mint rövidre vont helyi krónika. Annak világításában városaink, falvaink tája a mostaninál komorabbnak, vadregényesebbnek tünik föl. Az erdők rengetegeeknek mutatkoznak, a lápok áttörhetetleneknek látszanak, mégis mintha középkori helységeink száma a jelenlegiekét nem csupán elérné, hanem jelentékenyen haladná is.

A mai falukat akkor, főleg vizek mentében két-három egy nevű részre, melyek között soha sincsen jelentékeny távolság, — látjuk földarabolva hagyomá-

nyáúl a letűnt nomád életnek és bizonyosságáúl a patriárchális háztartásnak. Minden birtok-darab a maga jobbágytelkeivel külön területet alkot és előnevek által lesz a szomszédságtól megkülönböztetve. Péld. Al-, Közép-, Fel-Kács, Egyházas-, Kápolnás-, Kis-, Közép-Tárkány. Nagy-, Kis-Maklár; Egyházas-, Lovásznána.

A határjáró királyi emberrel és a káptalan küldötével a négy világtáj irányát megjárván a birtok körül, melynek egyháza mellett majd elhaladtunk, majd csak távolabbról ötlött az szemünkbe, — — akadunk végleges megsemmisülésnek indult helynevekre is. Jelentőséges halmokra, kőrakásban jelzett sirokra, melyeknek emlékezetét a századok elemésztvén, ma már jobbára, főleg az alföldön neve-veszítettek. A határjáró leveleknek, nagyobb körökben mozogván, szakasztott mása e részben is az istenítéletek váradi jegyzőkönyve. Ami az okiratok között a határlevél, az a kútfők között a helynevek tekintetében a Váradi Regestrum: egy darab középkori földrajza hazánkna, melyet azonban nem járát meg velünk, hanem inkább csak oly magaslatról szemléltet, honnét már nem vehetők ki az apró árnyalatok, hanem annál messzebb terjed a látóhatár. Kútfőnk nélkül szó sem lehet az ország XIII-ik század előtti helyrajzáról.

Ha a kies Pannonhalmáról széttekintünk, tizen-négy megyén jártathatjuk tekintetünket végig. A váradi káptalan öreg jegyzőkönyve ennél többet láttató magaslat, sőt egyúttal világító torony, mely a multak nappaltalan messze korszakába vetvén sugarait, annál jobban megkülönböztethető területeket varázsol csodálkozó szemeink elé: mentől figyelmesebb és élesebb tekintettel vizsgáljuk azt. Az természetes, hogy a Váradi szomszédságára erősebb világítás esik, hanem egyszersmind gyakorlati tapasztaltunk, hogy itt e részben kivételes a közmondás: több szem többet lát. A területek összetartozásának és eredeti mivoltának kérdésében az látszik jellemezni kútfőnket, hogy élesebb szem lát többet.

Ennek értelmezésében a viláért sincsen meg az egyöntetűség, miután annak ugyanazon soraiból sokszor mást olvas ki Botka Tivadar, mást Pesty Frigyes és mást Pauler Gyula a vármegyék és várispánságok kérdésében. Hogy azonban melyikök látott be biztosabb tekintettel a Fráter könyve korába? — másodrendű kérdés itt, hol annak helyrajzi gazdagságáról van szó.

Az árpádházi királyok Magyarországot darabszámban 72 területre (vármegye, várispánság) fölosztottnak szokás venni. Ezeknek közel fele, látó határába esik a vaspró-bák váradi regestrumának, jelesen pedig a következőkre találunk benne több-kevesebb adatot:

1. Abauj területére s a hernádmenti német telepre;¹
2. Aradra.²
3. Békés megyére.³
4. Bihar tartományra.⁴
5. Bolondócz várára.⁵
6. Borsod vármegyére.⁶
7. Borsva vármegyére s a beregi erdőispánságra.⁷
8. Csanád vidékére vonatkozók.⁸
9. Doboka vármegyét illetik.⁹
10. Győr mai vármegye területén mozognak.¹⁰
11. Hevesi várispánság mellett tanuskodnak.¹¹
12. Kolos vármegye régi és mai területére.¹²
13. Komárom vármegyére.¹³
14. Kraszna tájkára.¹⁴

¹ Lásd kútfőnk 5. 37. 40. 48. 55. 60. 65. 116. 175. 191. 201. 202. 223. 230. 231. 233. 245. számú okleveleit. — ² U. u. 46. 158. 203. 249. 315. sz. okl. — ³ U. o. 42. 67. 90. 101. 126. 178. 189. 258. 324. 346. 347. 361. 382. sz. sz. — ⁴ Kútfőnk Biharra vonatkozó adatokban leggazdagabb. — ⁵ U. o. 360. sz. okl. — ⁶ U. o. 10. 21. 47. 63. 79. 367. sz. okl. — ⁷ U. o. 1. 59. 83. 93. 94. 271. 314. 335. — ⁸ U. o. 45. 104. sz. okl. — ⁹ U. o. 11. 97. 304. 376. 377. sz. sz. — ¹⁰ U. o. 19. sz. okl. — ¹¹ U. o. 74. 78. 133. 174. 206. sz. okl. — ¹² U. o. 120. 141. 145. 157. 180. 254. 306. 313. 329. 358. 380. 383. sz. sz. — ¹³ U. o. 20. sz. okl. — ¹⁴ U. o. 110. 111. 155. 260. 261. 268. 300. 302. 307. számok, sőt talán a 11-ik sz. oklevél is.

15. Neográd mellékére.¹
16. Semp te vár ispánságra.²
17. Szabolcs vármegyére.³
18. Szathmár vármegyére.⁴
19. Erdélyi Szolnok-ra vonatkozólag szintén nem tanúság nélkül való a V. Regestrum.⁵
20. Ugocha vármegyéhez nem jelentéktelen adatok kötik.⁶

- 21—22. Vas és Zala érintvék benne.⁷
23. Zaránd vármegyére több ügyi esete vonatkozik.⁸

24. Zemplén-re ki nem meritett kútfő.⁹

- 25—28. Némely önnállónak vélt területeket, vadász- vagy birtok-ispánságokat meg épen eredeti világitásba helyez, milyenek: Kemej,¹⁰ Nyir,¹¹ Erdőd,¹² Patak.¹³

29—33. Végül sok egykorú területet, illetőleg ispánságot csak mint czimet látunk szerepelni, mint: Bács-ot, Bodrog-ot, Kevé-t, Pozsony-t¹⁴ és állítólag legyen mondva, Sáros-t.¹⁵

Az annyira lelkiismeretes, mint tudós KERÉKGYÁRTÓ tanárnak igaza van, midőn biztosít bennünket, hogy: a váradi regestrum világosan 32 vármegyéről tesz említést.

A kisebb területek vagy egyes helyek tekintetében csak nem krónika a Fráter könyve, midőn azoknak majd

¹ U. o. 76. 133. 207. sz. sz. — ² U. o. 363. sz. okl. — ³ U. o. 1. 12. 28. 35. 54. 144. 204. 212. 213. 214. 216. 218. 219. 220. 258. 288. 298. 313. 316. 355. 372. sz. sz. — ⁴ U. o. 6. 32. 58. 64. 86. 102. 103. 124. 130. 180. 181. 182. 183. 238. 255. 262. 273. 275. 295. 298. 317. 335. 370. 379. sz. okl. — ⁵ U. o. 6. 7. 30. 44. 57. 61. 71. 73. 98. 108. 143. 176. 182. 196. 375. stb. sz. sz. — ⁶ U. o. 31. 52. s talán a 243. sz. okl. — ⁷ U. o. 264. 265. és 277. sz. okl. — ⁸ U. o. 146. 165. stb. sz. okl. — ⁹ U. o. 24. 25. 38. 49. sz. okl. — ¹⁰ U. o. 96. 279. sz. okl. — ¹¹ 38. 192. 546. — ¹² 103. 273. — ¹³ U. o. 2. 99. 371. sz. okl. — ¹⁴ U. o. 228. sz. okl. — ¹⁵ Századok, a maga helyén idézve Botka és Balássy vitáit.

apátságaival,¹ nemzetségeivel,² majd idegen jövevényeivel,³ vagy lakóinak polgári jogaival és állásá-

¹ Az aradi prépostság érintetik a 46. 98.	számokban.
A doboka-beszterczei a 127.	számban.
A debreczeni sz. András monostora a 350.	"
A deprői monostor a 40. 223.	számokban.
A gaborjáni apáturság a 209.	számban.
A hévvízi apáturság Erdélyben a 321.	"
A kürfői apáturság a 4. 50. 129. 140.	számokban.
A kóti vagy csóti apáturság a 247.	számban.
Az ohati apáturság a 120.	"
A pankotai apáturság a 43.	"
A pásztóhai apáturság a 133.	"
A békési Pétörmonostora a 90.	"
A poroszlai apáturság a 9. 74. 229.	számokban.
A sárvári monostor a 32. 124. 180.	"
A szentimrei apáturság a 122.	számban.
A széplaki apáturság Abaujban a 60. 65.	számokban.
A szerencsi jánosvitézek monostora a 87.	"
A tapolezai apáturság a 40. 221.	számokban.
A tomaji apáturság a 9.	számban.
A tordai monostor a 101. 366.	számokban.
A turpásztói apáturság Sima mellett a 36. 80. 88.	"
Az ugrai monostor a 142. 324.	"
A váradi prémontrei prépostság a 131.	számban.
A zámi apáturság a 120.	"
A zoványi apáturság a Szilágyságban a 156. 227.	számokban.
Továbbá: a berettyói vagy szentjobbii apáturság a 68. 166.	számokban.
Az egyedi apáturság Biharban a 287.	számban.
A kolosmonostori apáturság Erdélyben a 313.	"
A pályi Szent-György monostora a 129.	"
A templáriusok sz. János monostora Várad mellett a 130. 274.	számokban.
A templáriusok ismeretlen monostora Arad vidékén a 46.	számban.
A herpályi monostor Biharban a 203.	"

² Ezekkel később számolunk be.

³ Elég érdekes kűtfőnk e tekintetben is, a másutt nem található adatokat szolgáltat egyes vidékek lakossága és idegen telepei felül. Általában a városokban és monostorok körül látjuk ezeket nagyobb

sával számol be. A honvédelmi őszrendszert illetőleg meg-
épen egészen eredetiek tájékozásai, mint ezt a következő
fejezetből látni fogjuk.

4. Megyés váraink a Regestrum Varadiense világításában.

Bartal nyilván azon tájékozódás miatt nevezé el
kútfőnket megaranyozni való könyvnek, melyet ez az ősz
honvédelmi rendszer: a vármegyék tekintetében nyújt.
De tudósaink is e részletek értelmezésében térnek el leg-
inkább egymástól. Nem akarjuk az olvasót beleártani e
meddő vitába, mely a „megyét és várispánságot különböző
intézménynek“ tartja avagy e kettőt „azonosnak“ vitatja;
de adósok sem maradhatunk annak elhallgatásával, hogy
a történeti igazságot ez utóbbiak birtokában hiszszük.

Semmi sem látszik nekünk bizonyosabbnak, mint
hogy az első megállapítható területi felosztások hon-
védelmiiek voltak s külön-külön váraknak levén megyéi,
minden izőkben vármegyék, katonai területek voltak
s korántsem a mai értelemben vett közigazgatási kerü-
letek. Némely vidékek szólása a család-szó helyett
még mindig a „had-szót“ használja. PINTÉR SÁNDOR

számban, mint Biharon, Szathmáron, ennek vidéke is el van árasztva
(141. 253. 262.). Váradon külön városrészek is van: villa Latino-
rum, a mai Várad-Olaszi. Tekintélyes lehetett a Turpásztó vidékén
volt német telep, mely egész falukat tett ki (36. 80.) Abaújban 10 össze-
függő falu volt németekkel betelepítve (5. 37. 116. 175.)

Értesülésünk a batári flandriai telepről (246.)

Szilágy-Somlyó mellékére költözött ruthenokról, borsodi
cseh-jövevényekről (367.)

Többször találkozunk a Nyíren lakó izmaelitákkal (kozárok),
kik hogy nem csupán a Nyírségen laktak (38. 41. 192), bizonyítja
Böszörmény neve is, melyet a nyelvtudósok a muzulmán-szó magyar
alakjának tekintenek.

szerint még ma is hallhatni ilyen beszédet: „Kinek a hadából való kied?“. „Een az Andó hadábó(l) vagyok, a(z) meg a Lantos hadábó(l) való, de vagyón(k) mink itt több hadbó(l) is, láti ked im ahun van ni az a magos ember a Gordos hadáhó(z) nevezi magát, e(z) meg ehun a Zámbó hadáhó(z) szít.“¹ Hogy ami volt a nép legkisebb csoportjában, az fogott lenni nagyobb tömegében is, — több mint valószínű. Hogy a vármegye nem volt egyéb, mint nagyobb had, emellett bizonyít az a körülmény, hogy e csoportosulás várak szerint alakúl és hogy a vármegyei seregnek vezére (dux exercitus) hadnagy-nak neveztetik még kútfőnk korában is.

Nekünk úgy látszik, hogy a várispánságok története² a vármegyék és története; nekünk tárgyalannak tünik föl tudós Balássyval: „a (vár)megye és a várispánság vagyis e két intézmény közötti különbség“³ kutatása. Jobb ügyre érdemes buzgólkodás és sajnálatos idővesztegetés, főleg ha csakugyan nem támogathatók a megyék erősebb érvekkel, mint a latin ruganyos műszavakkal, mint: provincia, parochia, comitatus.⁴

Különben a Fráter könyve abban már megkésett, hogy szemtanuja legyen a honvédelmi vármegyék virágzásának. Ennek korában az úgynevezett várispánságok már csupán lézengő árnyképei a régieknek s romjai az ősök bölcseségét már inkább csak sejtető, mint fennren hirdető eredeti alkotmánynak.

¹ „A Palóczokról“ 19. l.

² Pesty Fr. A magyarországi várispánságok története, különösen a XIII-ik században. Budapest 1882.

³ Értekezés, olvastatott a m. t. Akadémia II. osztálya 1893. jun. 8-iki ülésén.

⁴ Hogy mennyire nem 13 próbásak e terminus-technicus-ok a föltétlen föltevés daczára, elég egy két példával megvilágítanunk. A provincia, szokás mondani, megyét jelent; de akkor megyének kell vitatni a Nyírt is, és Kemejt is. Szerencs, az egri káptalan tizedkerülete a XIII. században (1217) még parochia, a XIV. században comitatus, a XVI-ik században comitatus seu districtus, a mult században meg már districtus seu processus.

Eladományozás esetében a birtok fölszabadulván a megszabott kötelezettség alul, a vár kártalanítás nélkül esett el volt-jobbágyainak szolgálatjától. És amily mértékben következtek egymás után a királyi adománylevelek: oly arányban gyöngültek a megyés várak és szorultak évről évre szűkebb területre. A váradi jegyzőkönyv idejében nem nagyhatalom többé a vármegye, de még mindig tekintély. Ispánságának czimeért országnagyok versengének és a jelentkező körvonalakból összeállítható a kép: virágzási korának képe is.

És ez a Fráter könyvének egyik kiváló előnye. Tévednek, akik benne a mai politikai megyéket már szerepelni látják. A régi katonai vármegyék annyira nem adtak még helyet a közigazgatási megyének, hogy a megyés várakat fenyegető veszély akkor még elháríthatónak látszott. Ezért az 1221-iki rendelet a várföldeknek visszafoglalására, melyek érdekében kútfont is jelentékeny mozzanatokat jegyez föl.¹

Mit se tennénk szivesebben, mint hogy itt futólag és az oklevéltárak segítsége mellett föltüntessük kútfont vármegyéinek egykorú birtok-állapotát, a főnemesség s vele a monostorok térfoglalását, a tekintélyesebb jövevénytellepek önálló voltát s a Reg. Varadiense sokmás idevonatkozó sajátlagos adatait. De mert ez tanulmányunk egyensúlyát a kelletén túl megbillentené s vele különben sem tennénk minden olvasónak egyenlő szolgálatot, — ezuttal mellőzhetőnek ítéltük.

Áttérhetünk tehát a kútfont személynévi tanulságaira.

¹ L. a 361. 366. 368 sz. okl.

5. A Vár. Regestr. társadalmi osztályai.

Kezdjük az előbbkelő családokon. Róluk sok adatot találunk a váradi regestrumban daczára annak, hogy épen az ő ügyeikkel bajlakodik legkevesebbet az istenítéleti törvényszék. Nyoma van ebben a máshonnan is neves, ismeretes ABA- (245. sz. okl.), APOR- (15. sz.), BORSA- (142. 247), CSANÁD- (158), GUTH-KELED- (50), HODOS- (158), KALATHA- (124), KAPLONY- (379), KÁTHA- (24. 107), MISKOLCZ- (41), RUSD, vagy ROST- (366), SZENTE-MÁGÓCS- (369), SZOÁRD- (247), TÉT- (347), ZÁCS-nemzetség (229).

Vannak vonatkozások oly családokra is, melyek előkelőségének kútfőnk az első és olykor egyetlen kútforrása is. Így hogy volt e részeken is BÉL-nemzetség (231. sz. okl.). Hogy volt nemzetség, mely BUDLU püspököt vallotta hálásan alapvetőjének (323). Ez által alkalmasint BULDUS: egri vértanú püspök alakja nyer történelmi kidomborodást. A MISKA-család, a mennyiben nem tartjuk egynek az okiratok Dunán túl való nemzetiségével (373). A SMARAGD-nemzetség (247). Nem egy ok készlet, hogy az egykorú országnagyokban és méltóságviselőkben az arisztokrácia színejavát az olvasó előtt korrendben elléptessük.

Évek:	1205	1206
Nádor:	I Miklós, újvári ispán. Fejér III. 1. 22. 1. —	Moch, bihari ispán. F. III. 1. 32. —
Bán:	Mercur, simigi ispán. Fejér III. 1. 22.	Mikafi Chépán. Monum. Strig. I. 185. —
Vajda:	—	Benedek. III. 1. 32. —
Királyi udv. biró:	Smaragd, szolnoki ispán. III. 1. 22.	Smaragd, szolnoki ispán. III. 1. 32. —
Királyné ud. bir.	—	Tiborecz, fejérm. ispán. W. XI. 85.
Tárnok:	—	—
Lovász-m.:	—	—
Étekgőgő:	—	—
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	Chépán, István fia. Hazai I. 3. 1. W. VI. 500. —	Chépán. VI. 308. XI. 85.
Bodrog:	Macs (Moch). Hazai I. 3. W. VI. 300. Benedek. VII. 5. 170.	Gyula. W. XI. 85.
Békés:	—	—
Bihar:	Gyreo Wenzel. VI. 300.	Gyreon. Hazai VII. 4. a nádor W. VI. 308.
Borsod:	—	—
Csanád:	—	Miklós. W. XI. 85.
Fejér:	—	Marcell. Kn. I. 185. — a királyné u. b.
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	—	—
Mosony:	—	Póth. III. 1. 32.
Nyitra:	—	Miklós. W. XI. 85.
Pozsony:	—	Mercur. Knauz I. 185.
Somogy:	a bán.	a bán. III. 1. 32. —
Soprony:	—	Marcel. (Knauz 186.) Benedek. (U. o. 185.)
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szoluok:	a k. u. b.	az ud. b. (Kn. J. 185.)
Ujvár:	a nádor.	Bánk. Knauz I. 185. —
Vasvár:	Márton. Hazai o. 1. 3.	Márton. Knauz I. 185. W. XI. 85.
Veszprém:	—	—
Zala:	Ochuz. III. 1. 22.	Ogyuz. W. XI. 85.
Zemplény:	—	—

Évek:	1207	1208
Nádor:	Istvánfia Chépán, bácsi isp. F. III. 1. 47. —	Chépán, bácsi ispán. III. 1. 69.
Bán:	Mikafi Chépán, simigi isp. F. III. 1. 47.	Bánk. III. 2. 467.
Vajda:	—	Benedek. W. I. 98. —
Királyi udv. biró:	Marczell, csanádi ispán. III. 1. 47. —	Miklós, kevei ispán. W. VI. 325. —
Királyné ud. bir.	Péter, csanádi ispán. W. VI. 315.	Péter, csanádi ispán. W. VI. 325.
Tárnok:	—	—
Lovász:	—	—
Étekgógó:	—	—
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	a nádor. W. VI. 315.	a nádor. W. I. 98. VI. 325.
Bodrog:	Gyula. W. VI. 315.	Gyula. W. VI. 325.
Békés:	—	—
Bihar:	Moch. III. 1. 47. Miklós W. VI. 315.	Marcell. III. 2. 467. Smaragd. W. VI. 325.
Borsod:	—	—
Csanád:	a király u. b. a királyné u. b.	a királyné u. b.
Fejér:	Tiborez, III. 1. 47.	—
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	—	u. b.
Mosony:	Sándor. W. VI. 315.	Póth. W. I. 98.
Nyitra:	Miklós. III. 1. 47.	—
Pozsony:	Ochuz. III. 1. 47.	Mog vagy Moch, barsi isp. Kn. I. 187.
Somogy:	a bán.	—
Soprony:	Benedek. W. VI. 315. Jula. III. 1. 47.	Benedek. W. VI. 315. Marcell. W. I. 98.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	—
Ujvár:	—	—
Vasvár:	—	—
Veszprém:	Ochuz. W. VI. 315.	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek:	1209	1210
Nádor:	Póch, Póth, mosonyi isp. W. XI. 95. —	Póth. W. I. 104. mosoni ispán. W. XI. 108.
Bán:	Bánk. F. III. 2. 468. Berthold. F. 1. 78. —	—
Vajda:	Benedek Mihály. W. VI. 334 5. —	Mihály. W. VI. 343.
Királyi udv. bíró:	Miklós, kevei ispán. W. VI. 334. —	Miklós, kevei ispán. W. XI. 108. —
Királyné ud. bir.	Péter, csanádi ispán, W. VI. 334.	Péter, bácsi isp. W. XI. 108. VI. 343.
Tárnok:	—	—
Lovász:	—	—
Étekgógó:	—	—
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	Istvánfia Csépan. W. VI. 334—5. XI. 106. Marcel. Kn. I. 192. W. VI. 335.	Marcell. W. I. 104. a királyné u. b.
Bodrog:	Gyula. W. VI. 335. W. XI. 94. 96.	Gyula. W. VI. 343.
Békés:	—	—
Bihar:	Mihály. W. XI. 96. 102. Miklós. Kn. I. 192. Bánk. III. 2. 472.	Bánk. III. 2. 474. W. VI. 343.
Borsod:	—	—
Csanád:	—	—
Fejér:	Farkas. III. 2. 468. W. XI. 102. —	—
Győr:	Buzád. III. 1. 89.	—
Karakó:	—	—
Keve:	u. b.	u. b.
Mosony:	a nádor.	a nádor.
Nyitra:	Tamás. III. 1. 71.	—
Pozsony:	Moch. W. XI. 96.	Moch W. XI. 108.
Somogy:	Sándor. W. XI. 102.	—
Soprony:	Marcell. W. VI. 334. Ochuz. Kn. I. 192.	—
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	—
Ujvár:	Márton. W. XI. 102. Benedek. III. 1. 80.	—
Vasvár:	Moys. Kn. I. 192.	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek:	1211	1212
Nádor:	Póth, mosonyi ispán. W. I. 125.	Póth, F. III. 1. 125. Bánk, kevei és pozsonyi isp. F. III. 1. 124.
Bán:	—	Mihály, F. III. 1. 116. Márton, F. III. 1. 118.
Vajda:	—	Bertold, III. 1. 116.
Királyi udv. bíró:	—	Jula bácsi isp. III. 1. 120. W. VI. 154.
Királyné ud. bír.	—	Miklós, győri ispán. III. 1. 120.
Tárnok:	—	—
Lovász:	—	—
Étekfogó:	—	—
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	Péter, W. I. 125. VI. 349. XI. 113.	u. b. W. XI. 115.
Bodrog:	Gyula, W. I. 125. VI. 349. XI. 113.	Gyula, W. I. 118. András, W. XI. 115.
Békés:	—	—
Bihar:	—	Mika, W. XI. 115.
Borsod:	—	—
Csanád:	—	—
Fejér:	—	—
Győr:	—	a királyné u. b.
Karakó:	—	—
Keve:	u. b.	Bánk, nádor, III. 1. 124.
Mosony:	a nádor.	—
Nyitra:	—	—
Pozsony:	Miklós, W. XI. 113.	Miklós, W. XI. 115. Bánk, nádor.
Somogy:	—	—
Soprony:	Ochuz, W. XI. 113.	Ochuz, III. 1. 124.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	—
Ujvár:	Miklós, W. XI. 114.	—
Vasvár:	—	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek:	1213	1214
Nádor:	Bánk, pozsonyi. III. 1. 118. Miklós, csanádi. III. 1. 143.	Miklós, bodrogi ispán. F. III. 1. 163. —
Bán:	Márton. W. VI. 359. Jula, vasm. W. I. 132.	Oeuz, simigi W. XI. 129. Simon. F. III. 1. 152.
Vajda:	Miklós. III. 1. 148.	Jula, szolnoki ispán. W. XI. 129. —
Királyi udv. biró:	Jula, bácsi ispán. W. VI. 359. XI. 115. 118. —	Márton, csanádi ispán. F. III. 1. 163. —
Királyné ud. bir.	Miklós, győri ispán. III. 1. 149.	Miklós, győri ispán, W. 1. 135. —
Tárnok:	—	Salamon, bácsi ispán. ² III. 1. 163. W. XI. 129.
Lovász:	—	—
Étekfogó:	—	Simon, szabolcsi ispán. III. 1. 163.
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	Kelemen. III. 1. 163.
Bács:	u. b. Bertold, kal. érsek. W. I. 132. —	Jula. W. I. 136. a tárnok.
Bodrog:	András. W. VI. 359. Bertold. W. I. 132.	András W. I. 136. a nádor W. VI. 129.
Békés:	—	—
Bihar:	Mika. W. XI. 118.	Mika. W. XI. 129. —
Borsod:	—	Jakab. III. 1. 163.
Csanád:	Péter. III. 1. 149. a nádor III. 1. 148. —	az u. b.
Fejér:	Bagin. III. 1. 149. ¹ VI. 360. XI. 118. —	Ragin. W. I. 135. Miklós. III. 1. 163. —
Győr:	a királyné u. b.	a k-né u. b.
Karakó:	—	Sebus (Crassó?) III. 1. 163.
Keve:	Póth. III. 1. 149. —	—
Mosony:	Tiborez. W. I. 132. Póth. W. VI. 368.	Tiborez. W. I. 135. Póth. W. XI. 129. —
Nyitra:	—	Jula, a Rátold testvére. III. 1. 163. —
Pozsony:	a nádor Bánk. W. I. 132.	Bánk. W. I. 136. Smaragd. III. 1. 163. —
Somogy:	Sándor. W. VI. 360.	Sándor. W. I. 133. Oeuz. W. XI. 129.
Soprony:	András. W. I. 132. Miklós. W. VI. 360.	János. W. XI. 129.
Szabolch:	—	az étekfogó.
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	a vajda. —
Ujvár:	Sándor. W. VI. 368. —	Sándor. III. 1. 163. —
Vasvár:	Miklós. W. VI. 360. a bán.	Miska. III. 1. 163.
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	Márton. III. 1. 163.

¹ Miklós néven is előfordul W. VI. 368. és XI. 128. — ² Már a mult évben is W. VI. 368. Talán Bertold helyettese fogott lenni.

Évek:	1215	1216
Nádor:	Jula, sopronyi. Mon. Strig. I. 208.	Jula. F. III. 1. 178.
Bán:	János. Mon. Strig. I. 208.	Pousa. III. 1. 178.
Vajda:	Simon. III. 1. 170.	Ipaes (Ipoeh). W. XI. 136.
Királyi udv. biró:	Ochus, bácsi. M. Str. I. 208.	Ochuz. III. 1. 178.
Királyné ud. bir.	—	—
Tárnok:	—	Dénes, újvári ispán. III. 1. 175.
Lovász:	—	—
Étekfogó:	—	—
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	a k. u. b.	—
Bodrog:	Miklós. Kn. I. 208.	—
Békés:	—	—
Bihar:	Mika. Kn. I. 208.	—
Borsod:	—	—
Csanád:	—	—
Fejér:	—	—
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	—	—
Mosony:	—	—
Nyitra:	—	Tamás. III. 2. 475.
Pozsony:	Smaragd. Kn. I. 208.	—
Somogy:	—	—
Soprony:	a nádor.	—
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	—
Ujvár:	—	a tárnok.
Vasvár:	—	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek:	1217	1218
Nádor:	Jula. III. 1. 197.	Jula. III. 1. 249.
Bán:	Bánk. III. 1. 197.	Bánk. III. 1. 249.
Vajda:	Ipoeh. Rafain. III. 1. 203. 199.	Rafain. III. 1. 249.
Királyi udv. biró:	Ochuz. III. 1. 195.	Ochuz. III. 1. 249.
Királyné ud. bir.	—	—
Tárnok:	Dénes, újvári ispán. III. 1. 197.	Dénes, újvári ispán. III. 1. 249.
Lovász:	—	—
Étekfogó:	—	—
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	—	—
Bodrog:	—	—
Békés:	—	—
Bihar:	Nimcha (Mika). V. Registr. 208. okl.	—
Borsod:	—	—
Csanád:	Rajmond. III. 1. 197.	—
Fejér:	—	—
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	—	—
Mosony:	—	—
Nyitra:	—	—
Pozsony:	—	—
Somogy:	—	—
Soprony:	—	—
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	—
Ujvár:	a tárnok.	a tárnok.
Vasvár:	—	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek:	1219	1220
Nádor:	Miklós, sopronyi ispán. III. 1. 272. —	Miklós, sopronyi ispán. W. XI. 159. —
Bán:	Jula, szolnoki ispán. Kn. I. 223. —	Ernei. Ochiuz u. b., varasdi isp. III. 1. 302. 287. —
Vajda:	Neuka. W. XI. 156. —	Neuka. III. 1. 287. —
Királyi udv. biró:	Jula frater Ratoldi. Kn. I. 223. —	Jula fr. Ratold. kevei isp. III. 1. 287. —
Királyné ud. bir.	Ochuz, bodrogi ispán. Kn. I. 223. W. VI. 401. —	Ochuz bán, varasdi isp. III. 1. 287. —
Tárnok:	Dénes, újvári ispán. Kn. I. 223.	Dénes, bácsi ispán. III. 1. 287. —
Lovász:	—	László mester, pozsegei isp. W. XI. 159. —
Étekfogó:	Dömötör, vasvári ispán. Theiner I. 69.	Dömötör, vasvári ispán. III. 1. 287.
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	—	a tárnok. —
Bodrog:	a királyné u. b.	Jula major. III. 1. 287. szolnoki isp. is. W. XI. 159.
Békés:	—	—
Bihar:	Mika. W. XI. 156.	Mika. III. 1. 287.
Borsod:	—	—
Csanád:	—	Pál. III. 1. 287. —
Fejér:	János, Kn. I. 223. W. VI. 402.	Berafi? Gergely. III. 1. 287.
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	az u. b.	az u. b.
Mosony:	Batiz. Kn. I. 223.	Batiz. III. 1. 287.
Nyitra:	Samudfia Benedek. Kn. I. 223. W. VI. 402.	János. III. 1. 287.
Pozsony:	Smaragd. Kn. I. 223.	Smaragd. III. 1. 287.
Somogy:	—	—
Soprony:	a nádor.	a nádor.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	a bán.	a bodrogi ispán. —
Ujvár:	a tárnok.	Samudfia Benedek. III. 1. 287. —
Vasvár:	az étekfogó. W. XI. 156.	az étekfogó.
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek:	1221	1222
Nádor:	Borz Miklós, sopronyi. F. III. 1. 320.	Borz M., sopronyi ispán. Theodor, vicarius.
Bán:	Ochuz. k. n. u. b. III. 1. 320. —	Jula, bodrogi ispán. — Ochuz. III. 1. 381.
Vajda:	Neuka. Pál. III. 1. 320. 322. —	Salamon. VII. 1. 211. — Pál. Mihály. III. 1. 381. 371. —
Királyi udv. biró:	Bánkó, fejei isp. III. 1. 323. W. XI. 163. —	Bánkó, fejérm., bodrogi. III. 1. 381. W. VI. 409. Botyz. —
Királyné ud. bir.	Jula major, bodrogi isp. III. 1. 323. —	Miklós, sopronyi. VII. 1. 211. —
Tárnok:	Dénes, bácsi isp. W. XI. 163. —	Dénes, bácsi isp. W. VI. 408. 409. —
Lovász:	László, marescalco és po- zsegi. Hazai VII. 9. —	Dénesfia Dénes. VII. 1. 211. —
Étekgógó:	Dömötör, vasvári ispán. W. XI. 163. —	Dömötör, vasvári. III. 1. 381.
Pohárnok:	Ochuzfia Lőrincz, kevei isp. W. XI. 163.	—
Arad:	—	—
Bács:	a tárnok. W. I. 175. —	a tárnok. —
Bodrog:	a királyné u. b. W. I. 175. XI. 163.	a nádor. W. XI. 166. Bánk. W. VI. 409. —
Békés:	—	Illés. —
Bihar:	Mika. III. 1. 323.	Jula (Pous). VII. 1. 211. —
Borsod:	—	Pousa. VII. 5. 567. —
Csanád:	—	Miklós. VII. 1. 211. —
Fejér:	a k. u. b.	a k. u. b. Márton. VII. 1. 211.
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	a főpohárnok. —	—
Mosony:	Batiz. Hazai VII. 9. Rátold-Jula. III. 1. 323. —	—
Nyitra:	János. III. 1. 347.	—
Pozsony:	Smaragd. III. 1. 323.	Smaragd. W. VI. 408. Buzád. VII. 1. 211.
Somogy:	—	—
Soprony:	a nádor.	a k-né u. b.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	Borsfi (?) III. 1. 328.	—
Ujvár:	—	Bánkó. W. VI. 408. —
Vasvár:	a főétekgógó.	a főétekgógó. Lőrincz. VII. 1. 221.
Veszprém:	—	—
Zala:	—	Seeemer. W. XI. 166.
Zemplény:	—	—

Évek:	1223	1224
Nádor:	Miklós. Jula, bodrogi. Fülöp. —	Imre. III. 1. 445. Jula, bodrogi. W. I. 197. —
Bán:	Salamon. III. 1. 395. W. I. 197. —	Salamon. Márton. Domonkos. III. 1. 448. 456.
Vajda:	Péterfia Pál. W. XI. 173. —	—
Királyi udv. bíró:	Botiz, békési isp. VII. 1. 214. —	Botyz, békési isp. W. 1. 197. László. W. XI. 175. —
Királyné ud. bir.	Miklós, sopronyi ispán. VII. 1. 214. —	Miklós, sopronyi ispán. W. I. 175.
Tárnok:	Dénes, bácsi isp. W. XI. 173.	Dénes. W. XI. 175.
Lovász:	—	Dénesfia Dénes. W. VI. 425.
Étekfogó:	Dömötör, vasvári. W. XI. 173.	Dömötör. W. XI. 175.
Pohárnok:	—	—
Arad:	—	—
Bács:	a tárnok. —	—
Bodrog:	a nádor. III. 1. 395. Jula major. W. XI. 173. —	a nádor. Csák. III. 1. 448.
Békés:	a k. u. b.	—
Bihar:	Pous. III. 1. 403.	Tivadar. Hazai IV. 12. W. VI. 425.
Borsod:	—	—
Csanád:	Miklós. III. 1. 396. —	Csák Miklós. W. I. 197.
Fejér:	Bánkó. W. XI. 173. —	—
Győr:	Hedrie. III. 1. 395.	—
Karakó:	—	—
Keve:	—	—
Mosony:	Mihályfia Márton. III. 1. 395. —	L(ászló) W. I. 208.
Nyitra:	Mike. III. 1. 395.	László. W. VI. 425. —
Pozsony:	Buzád. III. 1. 395.	Buzád. W. I. 197. Miklós, k-né u. b. VI. 425.
Somogy:	—	—
Soprony:	a k-né u. b.	N(icolaus). W. I. 208.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	—
Ujvár:	Lőrincz (? vasvári). III. 1. 401. —	—
Vasvár:	Lőrincz. VII. 1. 214. László. III. 1. 395.	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	Salamon. III. 1. 458.
Zemplény:	—	—

Évek :	1225	1226
Nádor :	Jula, soproni isp. Fej. III. 2. 14. és 70. —	Miklós. W. I. 221.
Bán :	Aladár. W. X. 181. Vonic. III. 2. 482.	Valeginus III. 2. 92.
Vajda :	—	—
Királyi udv. biró :	László, nyitrai isp. III. 2. 70.	—
Királyné ud. bir.	Miklós. III. 2. 70. —	—
Tárnok :	Dénesfia Dénes. III. 2. 70. Pál (a Béláé). W. XI. 184.	—
Lovász :	Mihály? III. 2. 70. János (a Béláé). W. XI. 184.	—
Étekfogó :	Dömötör, pozsonyi ispán. III. 2. 70. András (Béláé). W. XI. 184. —	—
Pohárnok :	Bagomér (Béláé). III. 2. 482.	—
Arad :	—	—
Bács :	Póth. W. XI. 184. Ponith. III. 2. 482. —	—
Bodrog :	Chak. W. XI. 184. 185.	—
Békés :	—	—
Bihar :	—	—
Borsod :	—	—
Csanád :	—	—
Fejér :	—	—
Győr :	—	—
Karakó :	—	—
Keve :	—	—
Mosony :	Tivadar. III. 2. 73. —	—
Nyitra :	a k. u. b. —	—
Pozsony :	a főtekfogó. —	—
Somogy :	Mihály Mika W. XI. 184. 185.	—
Soprony :	a nádor.	Borchfia Miklós. W. VI. 437. N. Jula. W. VI. 435.
Szabolch :	—	—
Szatmár :	—	—
Szolnok :	—	—
Ujvár :	—	Dénes. W. VI. 218.
Vasvár :	Buzád. W. XI. 184. (Hahoti VII. 1. 216). Jula. III. 2. 73.	—
Veszprém :	—	—
Zala :	Gecha. W. X. 184.	—
Zemplény :	—	—

Évek:	1227	1228
Nádor:	—	Dénes. Moys. III. 2. 153. III. 2. 140.
Bán:	—	Jula. III. 2. 140. sopronyi ispán.
Vajda:	Soula (?) M. Sion II. 215.	—
Királyi udv. biró:	—	László, bácsi isp. III. 2. 133.
Királyné ud. bir.	—	Ochuz. bodrogi isp. III. 2. 133.
Tárnok:	Sous (? Pous) Bélacé. W. XI. 200.	Dénesfia Dénes, szolnoki isp. W. VI. 455.
Lovász:	—	Miklós. W. VI. 455.
Étekfogó:	—	Dömötör, pozsonyi ispán. W. VI. 455.
Pohárnok:	—	Jula, mosonyi isp. W. VI. 455.
Arad:	—	—
Bács:	—	a k. u. b. W. I. 252.
Bodrog:	—	a k-né u. b. László. W. VI. 455.
Békés:	—	—
Bihar:	—	Csák Miklós. III. 2. 133. Hazai I. 16.
Borsod:	—	—
Csanád:	—	—
Fejér:	Béla király tárnokja.	—
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	—	—
Mosony:	—	a főpohárnok.
Nyitra:	—	—
Pozsony:	—	az étekfogó.
Somogy:	Kaladmus. W. I. 242.	—
Soprony:	—	a bán.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	Euzidinus. (Theiner: Mon. I. 86).	a tárnok.
Ujvár:	—	—
Vasvár:	—	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek:	1229	1230
Nádor:	Moys, bihari isp. W. XI. 212.	Moys, bihari isp. III. 2. 206.
Bán:	Tamás. Hazai VII. 15.	—
Vajda:	—	Jula frater Rátold. W. XI. 214.
Királyi udv. biró:	László, bácsi isp. W. VI. 477.	László, bácsi isp. III. 2. 213.
Királyné ud. bir.	Ochuz. W. VI. 477. Péter. W. XI. 213.	Péter, a Marcel testvére, ujvári. III. 2. 213.
Tárnok:	Dénesfi Dénes, szolnoki isp. W. VI. 476.	Dénesfi Dénes, szolnoki isp. III. 2. 215. Pous Béláé. W. VI. 485.
Lovász:	Miklós. W. VI. 477.	Miklós, sopronyi isp. III. 2. 213. Solomfi Pósa Béláé. W. XI. 215.
Étekfogó:	Dömötör, pozsonyi. W. VI. 476—7.	Dömötör. III. 2. 213. Csák Béláé. W. VI. 485.
Pohárnok:	Lukács, barsi. W. VI. 477.	Lukács, barsi isp. III. 2. 213. Opudfi Mihály Béláé W. XI. 214.
Arad:	—	—
Bács:	a k. u. b. W. XI. 212.	u. b.
Bodrog:	—	—
Békés:	—	—
Bihar:	a nádor.	a nádor. Hazai VI. 25.
Borsod:	—	András. Hazai VII. 18.
Csanád:	—	—
Fejér:	—	—
Győr:	—	—
Karakó:	—	—
Keve:	—	—
Mosony:	—	Miklós. W. I. 269.
Nyitra:	—	—
Pozsony:	az étekfogó.	—
Somogy:	—	—
Soprony:	—	a kincstartó.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	a tárnok.	a tárnok.
Ujvár:	—	a k-né u. b.
Vasvár:	—	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Évek :	1231	1232
Nádor :	—	Moys. W. VI. 502. Dénes. W. VI. 506.
Bán :	Tamás. III. 2. 271.	Jula. W. VI. 506.
Vajda :	Jula fr. Rátold. III. 2. 253.	—
Királyi udv. bíró :	László. W. VI. 502.	László. V. 1. 306. Démötör. W. VI. 506.
Királyné ud. bír.	—	Miklós, Burics fia. V. 1. 306.
Tárnok :	Dénes. W. VI. 502. Pous (Béláé). W. XI. 235.	—
Lovász :	Pósa (Béláé). XI. 235.	—
Étekfogó :	S. András (B.) XI. 235.	—
Pohárnok :	István. VI. 234. Opudfi Mihály (B.) XI. 235.	—
Arad :	—	—
Bács :	—	—
Bodrog :	—	—
Békés :	—	—
Bihar :	—	—
Borsod :	—	—
Csanád :	—	—
Fejér :	—	—
Győr :	—	—
Karakó :	—	—
Keve :	—	—
Mosony :	Miklós. W. VI. 495.	László. W. 1. 293.
Nyitra :	—	—
Pozsony :	—	Edo. V. 1. 306.
Somogy :	—	Opoy. III. 2. 287.
Soprony :	—	Buzád. W. I. 293.
Szabolcs :	—	—
Szatmár :	—	—
Szolnok :	—	—
Ujvár :	—	Péter. V. 1. 306.
Vasvár :	—	—
Veszprém :	—	—
Zala :	—	—
Zemplény :	—	—

Évek:	1233	1234
Nádor:	Dénes. III. 2. 329.	Dénes. III. 2. 407.
Bán:	Jula. III. 2. 364. Lukács, szörényi. III. 2. 348.	Jula. III. 2. 407.
Vajda:	Dénes. III. 2. 364.	Dénesfi Dénes. III. 2. 407. 365.
Királyi udv. bíró:	Dömötör, bácsi W. XI. 257.	Dömötör, bácsi. W. VI. 551. László, bácsi.
Királyné ud. bír.	—	—
Tárnok:	Miklós, pozsonyi. W. XI. 257.	Miklós, pozsonyi. III. 2. 407. Jula. Kálmáné. III. 2. 413.
Lovász:	Apafi Mihály. W. XI. 257.	Mihály. W. VI. 549.
Étekgógó:	Móricz. XI. 257.	Móricz, mosonyi. VI. 549.
Pohárnok:	Bagin. XI. 258.	Bagin. VI. 552. Sándor. VI. 549.
Arad:	—	—
Bács:	u. b.	u. b. László. III. 2. 407.
Bodrog:	—	Jula iunior. III. 2. 407. W. VI. 549.
Békés:	—	—
Bihar:	István. Thein. I. 119. W. I. 303.	István. W. VI. 552.
Borsod:	—	—
Csanád:	—	Vetukfia László. W. VI. 552.
Fejér:	Opudfia Mihál. XI. 257.	Opudfi Mihál. W. VI. 552.
Győr:	—	Latin Simon. W. VI. 552.
Karakó:	—	—
Keve:	—	—
Mosony:	László. Thein. I. 119.	László. W. VI. 552. az étekgógó.
Nyitra:	Péter, Marcel testvére. III. 2. 366.	Kemény. III. 2. 407.
Pozsony:	a tárnok.	a tárnok.
Somogy:	Opoy. III. 2. 352.	—
Soprony:	Borsfi Miklós. W. VI. 518. 521.	Fila. W. VI. 552.
Szabolch:	—	—
Szatmár:	—	—
Szolnok:	—	Deés. III. 2. 407.
Ujvár:	Tivadar. W. XI. 257.	—
Vasvár:	Ábrahám. W. XI. 257.	—
Veszprém:	—	—
Zala:	—	—
Zemplény:	—	—

Év:	1235	Év:	1235
Nádor:	Dénésfia Dénes. W. VI. 568.	Fejér:	Lőrinczi (?) IV. 1. 27.
Bán:	—	Győr:	—
Vajda:	Pousa. IV. 1. 27.	Karakó:	—
Királyi udv. biró:	László, bácsi. W. VI. 568. Jula Rátold. IV. 1. 27.	Keve:	János. IV. 1. 27.
Királyné ud. bir.	—	Mosony:	Bagin. W. VI. 568.
Tárnok:	Miklós. W. VI. 568. Pous, bácsi. IV. 1. 27.	Nyitra:	Kemény. W. VI. 568.
Lovász:	Sándor. W. VI. 568.	Pozsony:	András. IV. 1. 27. Lukács. W. VI. 568.
Étekfogó:	Mihály. W. VI. 568.	Somogy:	—
Pohárnok:	István, bihari. VI. 568.	Soprony:	Osl. W. VI. 568. Csák. W. XI. 275.
Arad:	—	Szabolch:	—
Bács:	u. b. tárnok.	Szatmár:	—
Bodrog:	Demeter. IV. 1. 27.	Szolnok:	a nádor. IV. 1. 27.
Békés:	—	Ujvár:	—
Bihar:	a pohárnok.	Vasvár:	—
Borsod:	—	Veszprém:	—
Csanád:	—	Zala:	Arnold. W. VII. 7.
		Zemplény:	—

A *nemesekről*, kik akkoriban királyi szolgáknak és neveződének, szokatlant nem igen találunk ugyan kút-főnkben; de arra elég adatra akadunk benne, hogy a szabad emberek legfőbb osztályát irigylék bennök a fokozatosan kisebb jogkörben mozgó alsó rendű néposztályok. Ezen vitézlő férfait a Frater könyve majd urak-nak, majd szabad emberek-nak [boni homines 26. 357 sz.sz.] mondja. Nevezi egy ízben lovag-osztály-nak is, t. il. királyi vitézlők-nak [de genere equestri scilicet militum regis.] Hogy az aranybulla korának ezen vitézlő rendjét egykorú előkelősége magaslatán lássuk, erre nézve elegendő, hogy a fogyatékosabb jogokkal bíró alsóbb néposztályokat is számba vegyük.

A nemesekhez jogok tekintetében legközelebbesek a *szent-király jobbágysai*, a *szent-király szabadjai*, vagy harmadik nevükön is nevezve: a *született jobbágysok* voltak. Ha tudjuk, hogy az 1222-iki törvény jobbágys-névvel illeti a nádort, bánt, a király, királyné udvarbiráit, a jelentőségevesztett jobbágys-szó nem lesz akadály, hogy a vármegyei hadcsapatok ezen első rendű vitézlőiről magunknak kellő fogalmat alkossunk.¹

A Fráter könyvében érdekes dolgokat olvasunk róluk, melyek előnyösen egészítik ki az okirattárak szűk markú tájékoztatásait. Így innét tudjuk, hogy az ispán által tartott csapat-szemlék alkalmával elvegyülés nélkül, testületileg szoktak kiállani, és még a várjobbágnak sem nézék el, hogy melléjük sorakozzék.² Tehát osztály és fokozat vala.

Sándor újtvári ispán korában néhány (száraz-)beői lakosnak állása és rangja vált pörössé. Úgy látszik Hanyin (Horz), Erdőtelken, Teleken, Bodon, Tenken, Szőkén, Kömlőn laktak ellenfeleik, kik vitaták, hogy várszolgákból lett jobbágysok, ők pedig született jobbágysok-nak vallák magukat.³

¹ A Margit-legendában olvassuk: ez országbeli urak: érsekek, pispékek, jobbágysok. — ² 304. sz. okl. — ³ 174. sz. okl.

Szathmármegyében meg több gyarmatiak rangja vonatott kétségbe, kiket ellenfeleik hasonlóképen csak fölmentett várszolgáknak mondtak, míg ők a mellett viaskodtak, hogy született jobbágyok: a szent-király jobbágyai.¹

Biharban meg a körmösdi várszolgák estek neki a sasiaknak, hogy ők is a várnépséghez tartoznak. Azok pedig bizonykodnak vala, hogy született jobbágyok, akik t. il. a szent-király szabadjainak hivatnak.²

Borsodban a szent-király szabadjai abban adnak életjelt magukról, hogy egy zaklatási pörben az ispánnak fogják pártját.³

A *szent-király jobbágyainak fia* külön osztályt látszának alkotni, miután inkább a jogok kisebb voltát, mint a vérszerinti származást lehet ezen egykorú osztálynevezetből kiolvasni.

Biharban a gyáni szent-király jobbágyai fiaiból ismerünk néhányat.⁴

A bolondóczy várszolgák szívesen látták volna, ha néhány szent-király jobbágyfiut magukhoz leránthatnak.⁵

Erősen foglalkozik a váradi jegyzőkönyv a megyés várak *jobbágyai* viselt dolgaival. Nem csoda. Ők alkoták azoknak fő elemét, azok érdekében őket látjuk leginkább buzgólkodni. Lakóhelyeik azért érdekeseek, mert azokat a térképen a megyés vár részére vissza foglalhatjuk.

Ilyen várjobbágyi birtokok:

Abaujban Pólyi Nagy-Idától É-ra.⁶

Aradban Bassarag Batonyától D-re,⁷ Bessenyő.⁸ Szionda,⁹ Hodi.¹⁰

Békésben Decser.¹¹

¹ 183. sz. okl. — ² 147. sz. okl. — ³ 248. sz. okl. — ⁴ 323. sz. okl. — ⁵ 360. sz. okl. — ⁶ 333. sz. okl. — ⁷ 249. sz. okl. — ⁸ 158. sz. okl. Temesvár mellett Bessenova. — ⁹⁻¹⁰ Wenzel: VI, 504. l. — ¹¹ Decser (Keehen) 347. sz. okl.

Biharban Hat falu Komadi mellett.¹

Hajdu-Szoboszló.²

Szolnokban Mon-³

„ Robá-n.⁴

Kár, hogy szereplő jobbágyainknak helyi illetőségéről csak kivételesen értesülünk. Abban nem tájékoztat a kútfő, hogy vétel útján magán-birtokosok is lehettek; arra azonban már van adatunk, hogy rabszolga-tartók voltak, azokról rendelkeztek.⁵

A várjobbágyok fiaí épúgy külön rangosztályt alkottak és különböztek a törzsökös-jobbágyoktól, mint ezt fönnebb a szent-király jobbágyai *fainál* láttuk. A vármegyében utazó ispánt ők látták el, miért is szállásadóknak is neveztetének.⁶ Úgy látszik, hogy ezek személyesen nem voltak kötelezettek a hadbaszállásra, hanem ha úgy volt mindenütt, mint Turóczban: hatnak kellett egy páncezéló embert a király seregébe küldeni.

Bizonyosra vehetjük, hogy ezeknél többek voltak az *exemptusok*⁷ vagy várjobbágyokká lett várszolgák. Rangjokat illetőleg ingadozik a történetírás, ha vajjon a „szent-király szabadjai“ vagy „a vár jobbágyai“ után szabja ki illetékes helyöket. Szerintünk a váradi jegyzőkönyv nyomán eldönthető e kérdés, abban ilyen formán levén elléptetve: . . . „a vár jobbágyai, névszerint . . . nem különben a vár parasztjaiból lett vitézlők (item yobagiones de castrensibus exempti) . . . és mellé az egész várparaszttság . . . és a többiek bepanaszlották stb;“⁸ mert ha e fölmentett várszolgák többek lettek volna a vár jobbágyainál annak e kútfő épen úgy feltüntetője lenne, mint volt a szent-király szabadjainak.

¹ 342. sz. okl. — ² 329. sz. okl. — ³ 30. sz. okl. — ⁴ 44. sz. okl. — ⁵ 128. sz. okl. — ⁶ Sokfelé lehettek, mi a Regestrumból csak a gyániakról értesülünk 323. sz. okl. Pauler Gyula tr. ezen korszaknak legtekintélyesebb buvárlója úgy vélekedik, hogy: a szállásadás a várjobbágyoknak, kik nem voltak a szent király szabadjai, általános kötelezettsége lehetett. — ⁷ Jobbagiones de castrensibus exempti. — ⁸ 42. sz. okl.

A *várnép*, mondhatnók talán: a *vár paraszttal* szintén számtalan al-osztályba sorozódtak. A várnép eleje még fegyverviselő volt. Borsodban a balajtiak, finkeiek, mucsonyiak, Kurittyán- és Császa faluból valók sikeresen vitatják, hogy hadakozók és nem áll tisztökben a börtönőrzés.¹ Majd századokba vannak beosztva, majd csak a szabad denárok fizetésére kötelezettek.

Értesülünk a bihariak székelyszázi járásáról (de centurionatu Zeculzaz:² a bálai Kolosban,³ a septelyi Biharban⁴ csak innét ismeretesek.

Érdekes e részben a hevesi eset, mely szerint néhány viszneki, tarna-cörsi, tarcsai, erki és átányi ember pörbe fog valami hat erki polgárt, hogy egyrangbeliek. Ezek pedig azon erősködnek, hogy nem állanak századosi függés alatt, hanem a szabad denárok fizetésére kötelezvék.⁵ Mint máshonnan tudjuk, ez volt az ugynevezett „füstpénz.”

A várparasztokat szolgálmányaik tekintetében általában két csoportra oszthatjuk: a) sajátképi várszolgákra és b) udvartartási szolgálatttevőkre és mesteremberekre, kik alsóbb rendű ispányok alatt állottak.⁶ Az utóbbi népelem sajátlag az új megyék: a szolgagyőröknél fordul elő; de méltó csodálkozásunkra elvértve megvannak az ős vármegyéknél is.

Szeér-en laknak a szolnoki vár sütői.⁷ Egén Békésben a főkikiáltóval találkozunk, kinek a királyi ökrök számbavétele állott tisztében.⁸ Majdnem minden megyés várnak ismerik halászeit az oklevéltárak.

Mező-Keresztesen Biharban kir. pintérek laknak,⁹ Beregben erdő-őrök.¹⁰ Aradban Acsa, Csiga, Kopáncs, Száraz-Ér udvarnoki helyek.¹¹ Guttán a Csallóközben

¹ 10. sz. okl. — ² 208. sz. okl. — ³ 254. sz. okl. — ⁴ 147. sz. okl. — ⁵ 206. sz. okl. — ⁶ „Ministeriales regis, quorum officium est baetinia portare (italhordozók) conquesti sunt super comitem eorum scilicet Uz,” hogy kellenén túl zsarolja őket. [83. sz. okl.] — ⁷ 7. sz. okl. — ⁸ 258. sz. okl. — ⁹ 140. sz. okl. — ¹⁰ 314. sz. okl. — ¹¹ 104. sz. okl.

kir. tárnokok.¹ Ipp-en és Kraszna vármegyének két más falujában bölény-vadászok.² Eger vidékén kir. lovászok és tárnokok.³ Székelyen kir. lovászok és tárnokok.⁴ A turpásztói apátság lovászhai és lovas legényei.⁵ Italhordozók.⁶ A királyt közvetlenül szolgáló népek várnépekkel nem tévesztendőek össze. Itt rövidségkeresés miatt jutottak az ellentétes példák egymás mellé.

Valának *földesuri alattvalók* is, kiknek eseteivel tele van a Frater könyve.

Valának *rabszolgák* is. Kútfőnk szerint a bevett szokás azt hozta magával, hogy a lopásban istenitéletileg elmarasztalt családapa nejével, fiaival, leányaival, szolgálójával, ennek gyermekével és birtokával együtt eladatott. Adósság miatt is érhetett szabad személyt ezen állapot.

Jól mondja KERÉKGYÁRTÓ tanár, hogy a szolgálkával úgy bántak, mint a barmokkal. Darabonként, fejenként számították őket. A Vár. Regestrumban 7-szer olvasunk illetén számítást: nejének adott két emberfőt; elloptak 3 emberfőt; perlekedtek 5 emberfej fölött; talált 6 szökevény emberfőt; eladott 7 emberfőt [A miveltség fejlődése I. 202.]. A szolgálkat úgy lopták, rabolták s ütötték agyon, mint az állatokat. Egy rabszolgának ára 3 gira vagy kevesebb. Kútfőnk 14 szabadon bocsátásról tud.

A *libertinusok* fél-rabszolgák voltak, bizonyos szolgálatra köteleztettek ugyan csak; de szintén adás-vevés tárgyai valának.

¹ 20. sz. okl. — ² 330. sz. okl. — ³ 21. sz. okl. — ⁴ 17. sz. okl. — ⁵ 88. sz. okl. — ⁶ 83. sz. okl

6. Műveltség-történeti mozzanatok.

Ezen czimen a váradi jegyzőkönyvet úgy mutatjuk be, mint amely becses adatokat szolgáltat a hazai monostorok történelméhez és más tekintetben sem egyoldalú kora szellemének föltüntetésében.

Nagy súlyt fektetünk a középkori monostorokra, és nem is egy-ugyanazon okból. A Regestrum korában minden apáturság vagy monostor, amennyiben nem vala fejlődési alapítású: egy-egy főrangú, dinasztia-családot tételez föl. Minden efajta rom tehát ugyanannyi nemzetségnek vagy nemzetségi ágazatnak felírását vesztett emlékköve azon kornak, mely vallásos buzgalomból és nemesi büszkeségből egyiránt lelkesedett a szerzetesek mellett. De magukban véve még érdekesebb jelenségek a tornyos monostorok, mert a műveltség és szelídebb erkölcsök oázisainak tekinté azokat a saját kora. Az ország jóllétének és fenmaradásának legtartósabb alapköveinek a monostorok tekintődtek.¹ A nemzeti lételjavára a szerzetesek imázása mellett elenyésző számba vevődtek a hadi vívmányok.² A korszak szelleme kötelességévé avatta a nemeseknek, hogy a szerzetes férfiakat mindenekben segítség, hogy szabadon kérhessék az urat jóltevőikért és az országért.³ És a nyers erőnek ezen meghajolása érthető is, jogosult is, mert a monostorok a munka és szorgalom egyetlen gyarmatai valának, a történeti egyhangúság nagy pusztaságában az egyetlen szigetek, hol mozgásban voltak a művelődés

¹ Fejér: Codex dipl. I. 280. 296. 314. II. 41. II.

² Cum non ignoramus potius regni gubernacula oracionibus sanctorum et religiosorum clypeis, quam sudoribus bellicis defensari. [1252. Fejér: IV. 2. 126.]

³ „...mos est nobilibus religiosos viros in omnibus iuvare...” [Zichy-okmt. I. 1240. I. 4. 1.]

mindazon eszközei, melyek a korszaknak rendelkezésére állottak. Így állván a dolog, nem csoda, hogy egy perczre megállunk mindnyájánál, megjegyezvén, hogy nagyobb sokkal a számuk, mint gondolhatnók.

A berettyói vagy szentjobbi Biharban. Apátja ez időtájt Teko vala.¹

A bisztrei apáturság a csanádi egyházmegyében, mely vett sérelmek miatt panaszkodik és nyer igazolást.²

Békésben a csoltmonostori apáturságnak első biztos nyoma is kútfontokban fordul elő László apát személynében.³

Debreczenben a domokosrendűeknek volt regestrumunk korában gazdag monostora tudós Bunyitaynak értelmezése szerint.⁴

Hevesben a debreu-i monostor jobbágysággal bírónak, tehát apáturságnak igazolja magát.⁵

Biharban az eggedi apáturság történetének is a Fráter könyve az alapvetője.⁶

Biharban a gaborján-monostori apáturság élén akkor János apát állt, ki sikeresen perlekedett a monostornak ajándékozott öt conditionarius rabszolga miatt.⁷

Biharban Herpályi-ra értelmezi Bunyitay történetírónk a Regestrum 4. 50. 51. 129. 140. számú oklevelekben említett „de Curu“ apátságot.⁸ Vajjon nem hibásan-e? miután Herpályi falut e néven említi másutt a kútfont.⁹

A hollétére homályos hévvizi apáturság, mely egyik jobbágynak révén kerül szóba.¹⁰

A kolos-monostori Erdélyben, melyet szintén jobbágyságai szerepeltetnek.¹¹

A kürü-monostori apáturság Heves vármegyében, melyet illetnek Pesty Frigyes szerint a Herpályi alatt érintett kútfonti helyek.¹² Apátságunknak annyiban

¹ 68. sz. okl. — ² 127. sz. okl. — ³ 247. sz. okl. —

⁴ 350. sz. okl. — ⁵ 40. 223. sz. okl. — ⁶ 287. sz. okl. — ⁷ 209. sz. okl. — ⁸ A váradi püspökség tört. II. 361. l. — ⁹ 91. sz. okl. —

¹⁰ 321. sz. okl. — ¹¹ 313. sz. okl. — ¹² Magyarország helynevei. I. 219,

kedvez a Váradi regestrum, hogy két apátjának emlékezetét örökíté meg: VAZUL [abbas de Curru] és GERGELY [abbas de Kuru] személyében, kiknek mint BUNYITAY mondaná azon nemes, de örömtelen feladat jutott, hogy küzdjenek az erőszak ellen s védjék apátságuk jogait. A regestrum egyébiránt inkább a „körözsi,“ mint a „körüi“ apátság mellett bizonyít.

Az ohati apáturság a mai Hajdú megyében, az akkori Kemejben, mely az erdélyi Kolos vármegyének volt tartozéka.¹

A pankotai apáturat Zarándban birói széket látjuk ülni alattvalói közt igazságot teendő; de nevével adósunk maradt a kutfő.²

A Hevesben levő poroszlai apátúrságra két adatkunk van. Így hogy a tomaji apátnak a poroszlain 20 márka követelése vala, hanem öt márka is közeledést hozott köztök létre. Máskor meg a monostor egyháza, melynek kettős tornyát dicsérik a későbbi oklevelek, tisztító eskü letételi helyeül szerepel.³

A heves-pásztói cistercita apátúrságot, mely a helység megnevezése nélkül neograd-vármegyei birtokosnak van föltüntetve. A birtok Bárkány déli szomszédságában feküdt.⁴

Békésben a Pétörmonostora, melynek apátura István vala.⁵

A saarvári monostor Szathmár nyugati részén, mely szent Pétert tisztelé védő szentjéül.⁶

A széplaki apátúrság Abaujban.⁷

A szent-imrei monostor. „Szent Imre egyházának Biharban apátura és patronusa törvénybe adták az Istvánfiakat, amiért hogy száz márkát elvittek hatalmasúl.“⁸

A tomaji apátúrság a Tisza vidékén, miként Poroszlónál érintettük.⁹

¹ 120. sz. okl. „Comprovinciales de Dus“ (= Clus). — ² 43. sz. okl. — ³ 9. 74. számú oklevelek. — ⁴ 133. sz. okl. — ⁵ 90. sz. okl. — ⁶ 32. sz. okl. — ⁷ 60. 65. sz. okl. — ⁸ 122. sz. okl. — ⁹ 9. sz. okl.

A tapoleczai monostor a Bükkben a borsodi Hejő forrásánál. Alattvalóival az izmaelitáknak van bajuk.¹

A túrpásztói apáturság nem látszik másodrendűnek, a mennyiben hadakozó jobbággyokkal is, nem csupán lovászokkal rendelkezett és Egyed apát udvarbíró is tartott.²

A tordai monostor Biharban, sőt akkor talán még Békésben, néhány jobbággya miatt került bajba a vármegye uraival, kiket esküvel győzött meg az igazságról.³

Az ugrai monostor Biharban a Borsa nemzetség gondviselése alatt. Nem volt szokatlan dolog egyházában tisztító esküt letenni sem.⁴

A zámi monostor élén is apátur állott. Egy nádori gyűlésen látjuk szerepelni ohati collegájával.⁵

A zoványi apáturat sem vettük volna észre, ha bizodalmi férfiüként nem bíraskodik.⁶

Arad vidékén laktak valahol azon keresztesek, kiknek „Pap“ falujába véletlenül esik a betérésünk.⁷

A keresztesek várdamonostora Szent-Jánoson Várad mellett, mely hogy a korszaknak kedvelte volt, kútfőnk egymagában is elegendő azt igazolni.⁸

A szerencsi keresztesek, kikiről tudomásunk szerint más okiratok nem emlékeznek.⁹

Egynehány prépostsággal is be tudunk kútfőnk sorában számolni. Ilyen:

az aradi prépostság, melynek élén éppen akkor a tanult, de a világgal ellenkezésbe jött és a király ellen is kitartó GOTTFRIED állt, a volt korlátnok, ki egyike azon jellemekben nem gazdag kor legerélyesebb alakjainak. 1206. táján királyi kancellár vala.¹⁰ Nincs tudva melyik évben törvény elé állítá a berenteieket, mert 15 ökrét

¹ 41. 221. sz. okl. — ² 80. 88. sz. okl. — ³ 366. sz. okl. —

⁴ 142. 323. sz. okl. — ⁵ 120. sz. okl. — ⁶ 156. sz. okl. — ⁷ 46. sz. okl. — ⁸ 130. 140. 274. 353. sz. okl. — ⁹ 87. sz. okl. — ¹⁰ 1205-ben Fejér: Cod. dipl. III. 1. 21. Wenzel-nél VI. 300. XI. 84. ll. 1206-ban Fejérnél III. 1. 32. Wenzel. VI. 308. ll.

elhajták és 1 emberét lekaszabolák. A pör akkép egyenlitődött ki Nagyváradon, hogy alperesek a prépostnak négy márkát fizettek.¹

Nehány szolnok-vármegyei emberrel is van baja, kik ellen 15 márka erejéig indított keresetet. Az alperek nem fogtak tiszta lelkiismerettel lenni, mert Nagyváradon alkura fogták a dolgot, és három márka fizetésre kötelezék magukat.²

Miklós nádorispán és a nádori megyei gyűlés előtt Bodó szolgát gyilkosságról vádolá. A felek Váradra utasítottak, hol a prépost ügyvivője vesztett.³

Arra is bizonyosságot szolgáltat a káptalani ősi jegyzék-töredék, hogy az aradi egyház nem szerzetes monostor volt, hanem társas káptalan, a mennyiben prépostját királyi korlátnoknak más okiratok vitatják ugyan; de hogy Arad tüzes vas istenitéleti hely vala: erre kútfőnk marad a főforrás.⁴

A prémontreiek várad-előhegyi szent István első vértanu prépostsága. Fülöp prépost, Adorján perjel és Kornél gondnok idejében nagy aggodalomban vagyon a regényes fekvésű királyi monostor, mit kútfőnk alapján a következőkben ad elő a váradi püspökség tudós történetirója:

A prépostság egyik birtokát Tamásit, mely Várad alatt, Harsány közelében állt, bérbe adák Rafaëlnek, Tamás ispán fiának, ez azonban felségsértésbe esett s elkobzott jószágaival Tamasi-t László bácsi (fő-)ispán-

¹ 46. sz. okl. — ² 98. sz. okl. — ³ 203. sz. okl. Az egyetemes m. Encyclopaedia [III. 667. l.] érthetetlen okból teszi ez esetet 1245-re és tulajdonítja azt II. Gotfried prépostnak. — ⁴ 347. sz. okl. szerint: a békésvármegyei fő emberek pört akasztának a Miskafia Márton nyakába Decser föld, mint békési várbirtok miatt. Márton viszont azt állítja, hogy e föld neki ősi öröksége és hogy azt a felperesek hivatalbeli elődei már atyjától is várbirtok gyanánt porlötték Gyula nádorispán előtt és Aradon istenitéletileg elmarasztalódtak (et iudicio ferri candentis Orodini fuissent condemnati), és ezt az aradi káptalan bizonyosság-levelével is igazolá

s országbirónak adományozta a király. Fülöp prépost s említett társai ekkor előmutaták az oklevelet, mely Tamásihoz való birtokjogukat igazolá; mi történt mégis? Ahelyett, hogy a jogtalan királyi adományt visszavonták volna, a király és tanácsa azt határozá, hogy a prépostság visszanyerheti birtokát, ha László (fő-)ispánnak száz márka váltságot fizet. „És úgy lön; a prépost és társai lefizeték ez összeget, aminek mi is tanúi vagyunk,“ — mondja a váradi káptalan.¹

Más alkalommal a monostor két szolga-emberét akarák elpörölni. Mike, bihari főispán tehát azt ítélte, hogy a két szolgát állítsák a prépostság egyházába s az ellenfél esküdjék s kísértse meg, hogy őket onnan kivezesse. Erre azonban a felperesek nem vállalkoztak, sőt meg sem jelenének.²

Harmad izben is igazainak keresésében ad a monostor magáról életjelt. Ökröket loptak el tőlük. Két ember-nél ráakadtak az ökrök csalhatatlan nyomaira, de azok tagadák a tolvajlást. A vármegye alispánja tehát isten-ítéletre küldé a gyanusítottakat, hol azok egyike ártatlannak bizonyosodott, a másik ellenben bűnösnek, hanem ez a szentélybe menekedett.³

Monostorunk hiteles hely volt, BUNYITAY azonban elveti és méltán, a föltevést, mintha a Regestrum három, „Humilis conventus ecclesie Varadiensis“ kezdetű oklevél e prépostságnak lenne kiadványa.⁴

És ezekkel az istenítéleti jegyzőkönyv a monostorok tárgyában távolról sincsen kimerítve.

Korszakát a Fráter püspök könyve saját világitásában tünteti föl a lélekváltó torlók szokásában is. Ez alatt azon felszabadított rabszolgák értetnek kútfőnkben, akik a fölszabadítónak „lelke üdveért“ szabad szolgákul ajándékoztattak, vagy éppen teljesen szabadok lettek azon

¹ 131. sz. okl. V. ö. Bunyitay Vincze: A váradi püspökség II. 392. l. — ² 244. sz. okl. — ³ 259. sz. okl. — ⁴ 361. 362. 364. sz. okl.

kötelezettség mellett, hogy jötevőjük halála évforduló napján érette tort tartsanak. Ilyen valami hét eset említetik:

Benedikta nagyasszony egy szolganőt két fiával együtt oly kikötéssel ajándékoza a halálra való tekintettel az ugrai monostornak, hogy a nő, míg csak él, minden hónapban adjon a monostori egyház Szűz Mária oltárára egy sing hosszú viasz-gyertyát; továbbá az egyik fia legyen torló s minden évben Szent Mihály napján adjon tort az ő emlékezetére egy másodfüves tulokkal, megfelelő számú kenyerekkel s öt veder serrel; a másik fia pedig legyen a monostor harangozója nemzetségről nemzetségre.¹

Azon Dénes mesternek, ki Szent László sírját Béla király korában felnyitá, — fiának torozóját azon kötelezettség terhelte, hogy ő és maradékai évenként két szent misét szolgáltatassanak érette a besenyei (BUNYITAY tudósunk: a Várad melletti Besenyőt érti) egyházban, a torra adjanak egy juhot, harmincz kenyeret, egy libát, egy kakast és két cseber sert, a lelkésznek pedig fizessenek a föld termésétől tizedet, jelesen két köből szemes életet és egy kakast évről évre.²

Sebe nagyasszony öt főnyi felszabadultat hagy vala a gaborjáni Szent Mihály egyházának oly intézkedéssel, hogy azoknak egyike toros legyen s évenként szolgáltatson be a monostornak hatvan kenyeret, egy harmadfüves tinót, továbbá három ludat, öt tyukot, hat köből sert és végül három misére való denárokat. Ketteik, mivel nőszemélyek, legyenek a monostor mosónői, és a többi két férfi maradjon szabadnak, de szolgálati kötelezettséggel.³

Tájékoztató e részben a Szemere lélekváltójának esete, ki a Szent György egyházának adatott, hogy Szent Mihály napján tartson halotti emlékezetet róla egy meglett juhval, 30 kenyérrel, 4 vödör sörrel. A végrendelkező Szemere elhalálozván, ennek Kozma nevezetű atyja fia

¹ 142. sz. okl. — ² 341. sz. okl. — ³ 209. sz. okl.

magához fogá ama torozót minden vonakodása ellenére és meg nem engedé, hogy szolgálatát teljesitse. A meghaltuak leányai pörbefogták Kozmát és a torozó nem csupán vissza állíttatott tisztébe, hanem Kozma is kényszerítettett, hogy adjon neki egy tinót, négy juhot és 8 mérő gabonát, hogy ezek szaporúságából a tort megtartani tudja.¹

Ipolyi méltán keres e középkori sajátságos szokásban mythologiai nyomokat.²

De hű tükre a Fráter könyve kora hibái- és nyers voltának is.

Kütfőnkben, mely sajnos, hogy éppen az Árpádok egyik legszomorúbb korszakának tüköre, — a rablás, tolvajlás és gyilkosság bűneseteit első sorban és aránytalan számban látjuk jelentkezni, holott a törvények ős szigora még mindig érvényben vala. Így a tolvajsággal vádolt 3 rabszolga és 1 szabados istenitéletileg elmarasztalódván, fölakasztatott.³ A tüzes vas-próba szerencsétlenségei gyakran menekedtek a szentélybe, mi majdnem kivétel nélkül mind a tolvajlásról vádlottak élete vagy szeme világa mentésének sikeres kísérlete vala.

Az istenitéletileg elmarasztalt Masa az egyházba futott. Ellenfelei (a fölpörösök) eladták őt, feleségét, három fiát, két leányát 10 giráért (márkáért).⁴

Vitalis szintén lópás gyanújával terhelten hordozta az istenitéleti vasat, és az egyházba szaladt bevallván, hogy megégett. A végrehajtó őtmagát, feleségét, leányait, szolgálóját, ennek fiát és minden vagyonát menten dobra üttette.⁵

A személyi biztonságot is eléggé ingatag lábon látjuk, amennyiben elég gyakoriak az emberölés, gyilkosság és sebzés esetei. A ius talionis: a „forbát“ főleg itt volt alkalmazásban, mely szerint a ki mást szemében, lábá-

¹ 132. sz. okl. Érdekes a 349. sz. végrendelet is. — ² Magyar Mythologia 161—2. ll. — ³ 67. sz. okl. — ⁴ 150. sz. okl. — ⁵ 189. sz. okl.

ban, kezében karddal megcsonkitott, maga is megcsonkíttatott.

A babonák korát 11 mérgezési és két rontási pör képviseli.

A leányrablásnak valami 5–7 esetére akadunk csupán. Ez megvakítással járt.¹

Asszonyi házasságtörésről egyetlenegyszer van szó.

7. A Fráter könyvének személynévi tanúságai.

Nem csupán a régészt és történetíró-t foglalkodtatja a Regestrum, hanem olyan mértékben dolgot ad a nyelvtudósnak is a maga számos személyneveiben. A milyen jelentőséges számú e gyűjtemény: olyan bajos a vele való elbánás. Kútfőnk e részben a leghezáférhetetlenebb a neveknek eredeti alakjából való kiforgatása miatt. A helyneveknél könnyebb boldogulni, mert itt egyik helynév sok esetben értelmezője a szomszédjának és segítségünkre van, hogy társait a másolás vagy nyomtatás hibás alakjából kihámozzuk. A személyneveknél csak kivételes esetekben, ha ugyanazon egyénnel esik találkozásunk, számíthatunk támogatásra.

Nehéz e neveknek osztályozása is: az ős használatú és a kereszténységgel meghonosodott új nevek között az elválasztó vonalat meghúzni; a magyar származásúakat tulajdon- és köznévi jellegök szerint külön csoportosítani; a köznévi jellegűeket érteményök szerint a) rab-szolga-nevek, b) becsületbeliek és c) ragadvány-nevek al-osztályába sorozni, végül pedig a kölcsönzésekkel és idegen nevekkal beszámolni.

¹ 242. sz. okl.

A Fráter-kútfő oly dús magyar névtár, hogy a megírandó hazai Onomasticon minden fejezetéhez bő forrásnak ígérkezik kivonatos kimutatásunk szerint is.

A magyar ősz személynevek nyelvünk fájának lehullatott leveleit alkotják, melyek ma már csak a holt betűkben élnek, vagy a mennyiben a család-nevezetekben vagy hely-nevekben fenmaradtak, a hagyomány ajkairól értelem nélkül hangzanak le. Ilyenek kútfőnkben első sorban:

Ács (aci) 333. sz.

Bács 9. Bánk. Benk. Bod. Búd. Bő. Bagy. Bánd.
Búcs v. Böcs 78. 95. 148. 232. 358. Bös 42. 338. 347.¹

Ders. Déd. Dob. Dány. Dész.

Ecs. Ed. Eöd.

Göd. Gyügy.

Mágy. Mád.

Ond. Eős. Eöz. Öcs.

Pet. Pud.

Rusd. Rof.

Saap. Sal. Szab. Som. Szend. Szód.

Ug.

Kimagaslóbb személyneveknek látszanak:

Aba. Abád. Acsa. Acsád. Adony. Ákos. Apaj. Apsa.

Burakony. Bata. Bodony. Bököny. Buda. Becse.

Csaba. Csanád. Csege. Csolt. Csák.

Dank. Dorog.

Eözed. Erne. Edömén. Ege. Ete.

Füged. Finta.

Harkány. Hodos.

Keve. Kölked. Keled.

Lél (Lehel). Lövő.

Mada. Mikó.

Nyárad. Nána.

¹ Rövidség tekintetében elállok az idézettől.

Önd. Opud. Ompod. Opus.

Pata. Pécs. Póka. Pozsony.

Rád. Réde.

Saap. Senye. Szemere. Solt. Szabolcs. Szatmár. Szala.
Szólát. Sente.

Vata.

Igen gyakoriak a „d” képzős személy-nevek, melyek
mindenkének nem felelnek meg helynevek annak igazolá-
sára, hogy benne birtokos képzővel van dolgunk. * p. Acsád
annyit tenne, mint Acsa faluja.

*Abod 67. sz.

Árvad 348.

Beged 85.

Bogárd 74.

Csanád 254.

Csihod 149.

Csöbörd 68.

*Erdőd 226.

Etened 48.

*Ferged 212.

Füged 3. 323.

Hived 329.

Ihad 221.

Kalad 265.

Kalánd 120.

Kemed 239.

*Komad 264.

Kocsid 335.

*Kölked 106.

Kusid 336.

Magod 42.

*Nagyod 40.

Mocsod 42.

Ombod 20.

Opod, Ompod 323.

*Öcsöd 42.

Özed 110. 363.

Petend 340.

Sabud 198.

*Somod 242.

Sonkad, ? Sünköd 376. 54.

Szalád 90.

*Szemed 85.

*Szirond 55. 42.

Teköd 197.

Tengörd 195.

Tivand 152.

*Ugod 89. 360.

*Urkond (Örkény) 301. 305.

*Vadad 89.

A család- és személynevek körül szintén
nem könnyű az eligazodás. Családi neveknek tartjuk a
krónikások által emlegetett neveket, a nemzetségi neve-
zeteket, kútfontk azon értelem vesztett névalakjait, me-

lyek élő emlékezete családokhoz vagy helynevekhez kapcsolódik.

Az elszámláltaknak nagyobb részét ilyeneknek tartjuk.

Ilyeneknek látszanak még helynévi alapon a következők:

Apaj 167.	Munkács 119.
Baksa 342.	Maglód 105.
Bodony 374.	Mangod 237. 325.
Csoma 351.	Szada 199.
Csömör 103.	Szentes 21.
Endes 323. 337. 357.	Szereth 360.
Fiád 1. 242. 384.	Szerencse 69.
Gyoma 54. 123. 284.	Temes 281.
Gyapoly 345. 389.	Terebes 325.
Kaza 363.	Tikos 42.
Káta 171.	Tokaj 41.
Káloz 209. 385.	Tokod 351.
Kócs és Kocs 166.	Zádor 367.
Makó 120.	stb. stb.

Mutat föl kútfőnk ősi névalakokat, melyek helynevekben is megörökitvék, de élnek a vezeték-nevekben is; milyenek:

Agócs- Oguz, melyet	Csőde, Csuda 297.
Pauler Gyula tr. Agyasz-	Doba 266.
nak olvas. (228).	Ekes 264.
Ágya 7. 234. 261. 293. 387.	Iba 221. 224.
Aszó 206.	Litér 127. 143.
Bakó 351.	Ludány 133.
Bot 42. 44. 94. 316.	Póka 350.
Bata. 135.	Teke 29.
Bóta 159. 216.	Topa 155. 178. 323.
Cseke 72. 112.	Usz v. Hus 141.
Csolnok 30.	Vada 96. stb.

Itt lenne helyén és nem is látszik kivihetetlennek, hogy beszámoljunk, legalább nagyjából kútfőnk korának azon ős névalakjairól, melyek ma már csak a vezeték-

nevekben maradtak fel; de ezt, ezuttal legalább kárvallás nélkül mellőzhetjük.

Ide sorolhatók még a) a mythologiai vonatkozásuak, mint:

Isten, Deus 311., és a helynevekben: Istenhegy, Istenkutja, Istenmezeje.¹

Ördög, kinek a helynevekben nem csupán hegye, kútja; hanem árka, falva, laka luka, és malma is van, jeléül, hogy az ősvallásban nem volt ijesztő jelentőségű.

Áldomás, melyre ellentéte az „Átok“ vet világot.

A nehezen értelmezhető: „Látomás“. „Titok.“

A tündérekre emlékeztető Emőke-, Hize-, Ilmér-, Hab-lány-nevek.

A Kádár- és Táltos-nevezetek.

A személyneveknek szokatlan: Erdő, halom, föld, szálás, sziget, udvar.

Az időjelző személynevek: Aratás, husvét, karácsony, kedd, péntek, pünkösöd, szerda, szombat, vásár stb.

Szintén az őskorra vall b) az állat- és faneveknek személynévi használata, mint Bika, Borz (66. 230. 310), Bük, Csik, Csikó (239. 267. 323) Csóka (54. 358), Emse, Farkas (182, lehet Wolfgang fordítása is), Kakas (126, bizonyosan újabb és csak Gallus magyarítása), Kánya, Kaplony, Madár, Medve (23. 82. 271), Patkán (29), Rigó, Turul stb.

A magyar személynevek másik nagy csoportját az jellemzi, hogy élő szavak alkotják: k ö z n e v e k, melyek egyenes és nem átvitt értelemben veendőek és melléknévek, melyek dicsérők vagy becsmérlők. Ezek közül sok a keresztény vértanúk könyvéből vett nevek magyarításának látszik.

Ezen személynevek között úgy igazodhatunk el legkönnyebben, ha azokat a) becsületes-, b) ragadvány- és c) rabszolga nevekre osztjuk.

¹ Pauler Gyula tr. szerint itt a Deus alkalmasint Dees helyett áll; tehát Deés és nem Isten.

1. **Becsület es nevek.** Ezen osztályba azon személyneveket sorozzuk, melyek hivatalt, foglalkozást és előnyös tulajdonságokat jelölnek, mint:

Aga (246), Bajnok (275), Basa (158. 302. 306. 307), Bátor (225), Bölcs, Fejér [a fejér sokszor nemes embert, a fekete parasztot jelent], Csekelő (129. 266. 329. 358), Erős (81. 113. 161. 304. 329. 350), Halász, Galambos, Inas, Kovács, Lövvő, Nagy, Legény, Sajkás, Sípós, Szemes, Szekeres, Jólegény, Széplegény, Szabó, Paraszt (Rusticus fordítása is lehet), Poroszló stb.

2. **Ra g a d v á n y - n e v e k.** Szánalmat, gunyt fejeznek; aránylag igen számosak, mint:

Adós (76), Árva (349), Babszem, Banya, Béna (242. 340), Biczegő (87), Büdös, Csipás, Csiga, Csiz, Csobolyó, Csödör, Csuka, Csupor, Galád, Garázda, Hazug, Hitlen, Here, Hörcsög, Irigy, Kaján, Kényes, Kopasz, Körmös, Kis, Lator, Lipe, Lőcs, Lusta, Öklelő, Ravasz, Sánta, Sulyok, Süket, Suta, Sennyes, Szegény, Tökös, Tolvaj, Vénlegény, Vörös stb. Továbbá a származási nevek: Bessenyő, Cseh, Cserkesz, Bolgár, Horváth, Kazár, Kun, Német, Olasz, Orosz, Szerecsen, Tatár.

3. **R a b s z o l g a - n e v e k.** Érdekes nevek, annál érdekesebbek, mert igaz hangja szólal meg bennök a nemzeti geniusnak, melynek a nemzet legalsóbb rétegének családi tűzhelyénél még zavartalan otthona volt. E nevek világánál nyomasztólag tűnik föl a középkori magyar rabszolga-állapot; de családi körükben a bensőség és érzelem nagyobb foka mutatkozik, mint a mennyit a mai népelet fölmutat. A nő-nevek jóval fölötte állanak a férfi neveknek.

Férfi rabszolga-nevek:

Női rabszolga-nevek:

Jószág.

—

Mázsa. 150. 265.

—

Munka.

—

Szekér 209.

—

Csemeté.

—

Férfi rabszolga-nevek:

Női rabszolga-nevek:

Maradék.	—
Unoka.	—
Vendég.	—
Kalóz 209. 385.	—
Ajándék.	Ajándék.
Szombat.	Péntek 346.
Jólegén.	Jó-lán.
Szép legén. •	Szép 209. 349.
Mátka.	—

Aranyos, Báránka, Csinos, Csókadó 197, Derága, Fejér, Galamb, Gyöngyös, Gyönyörű, Hab, Himös, Kecs, Liliom, Magnes, Remény, Szerelmes, Szőke, Viola.

Az istenítéletek váradi jegyzőkönyvének még keresztény és idegen származású, valamint áthonosodott nevezeteiről szólhatnánk még. Mellőzük azonban és pedig annál inkább, mert tárgyunk érdekében még más szempontból is igénybe kell vennünk a szíves olvasó figyelmét. Van tovább nem időzésünknek másik oka is.

Regestrumunk ugyanis gazdag forrása az árpádkori személyneveknek; de kár, pótolhatatlan kár marad, hogy e forrás nem tiszta vízű. A személynevek megbízhatatlan alakban jelentkeznek, nagy része meg épen értelmezhetetlen, s aki összes okirattársaink támogatása nélkül fog értelmezéséhez, kiteszi magát minden lépten-nyomon az eltérő útra való tévedés veszedelmének.

A regestrum mindent összevéve, a magyar Onomasticonnak nem egészen oly kincsbányája, mint a hogy első tekintetre látszik.

8. A jegyzőkönyvi töredék chronológiája.

Az istenitéletek váradi jegyzőkönyvét mindenek fölött tiszteletre méltó nagy régisége teszi ajánlatossá és emeli első rangú kútfőink sorába. Érintettük már, hogy ezen történeti ereklyénk II. vagy jeruzsálemi András korának [1205—1235] terméke. És ezt el sem lehetne vitatni tőle, miután majdnem minden száma és oklevéldarabja külön-külön is ezen király idejéből valónak igazolja magát. A királyra történt hivatkozások Andrást emlegetik; birák-ként az uralkodása alatt szereplő főemberekre ismerünk. E mellett szólnak a mellékesen előforduló évszámok is.

Semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy regestrumunk ezen király koránál egy nappal sem fiatalabb. Más és eddigelé még nem vitatott kérdés: hogy a jegyzőkönyvi töredék hány évet ölel föl András királyunk uralkodásából, és az egyes bejegyzési számok külön-külön melyik évre esnek?

FRAKNÓI szerint: „az ugynevezett „Regestrum de Várad“ 1201 és 1232 között tárgyalt számos pörök és egyéb törvénykezési ügyek följegyzéséből áll.“¹

BARTAL a váradi egyház ezen regestrumának korát 1207—1235 évek időközére teszi.²

KERÉKGYÁRTÓ tr. a regestrum korát 1209—1235-ben állapítja meg.³

És többi tudósaink is, rövidség kedvéért csupán BUNYITAY VINCZE és VAJDA GYULA tanárra, mint a Fráter György könyve legérdemesültebbjeire hivatkozunk, — majd 1207-, majd 1209-ik évvel kezdik jegyzőkönyvünk chronológiáját. Helyesen annyiból; mivel ezen

¹ A nádori és országbirói hivatal eredete és hatásköre, 4. l. Valószínű, hogy toll- vagy sajtóhibával van dolgunk. — ² Commentarii I. 39. l. — ³ A műveltség fejlődése Magyarországon I. 266. l.

évekre csakugyan történik hivatkozás; de nem egészen szabatosan, mivel bajos lenne ezen évből való bejegyzést kimutatnunk.

Az igazsággal még talán azon körülírás lenne legösszhangzóbb, hogy a váradi káptalan töredékes jegyzőkönyve II. András korából való s különösen 1214. 1216. 1217. 1219. 1221. 1235. évekből való bejegyzéseket tartalmaz, miután ezen évek tényleg csakugyan előfordúlnak benne, részint mint évkezdő bejegyzések, részint mint a bővebb tárgyalás járulécai.

Ami azonban ezen évszámokat különös színben tünteti föl, azon jelenség, hogy nem folyó egymásutánban haladnak s következnek egymás után, hanem ilyen rendben: 1219. 1217. 1219. 1235. 1217. 1216. 1229. 1221. 1221. 1214; mit már száz évvel ezelőtt úgy magyarázott KOLLÁR: „A jegyzőkönyv, amint hiányosan és összehányva találtatott a váradi egyház sekrestyéjében, a szerint minden rendbeszedés nélkül-nyomatott ki.“¹

Ezen évszámos oklevelek amily döntő okkal járultak a káptalani jegyzőkönyv korának meghatározásához: oly végzetesek levének a többi, évvel meg nem jelölt számokra, melyeket egészen leigáztak olyképen, hogy az évjegyes számok mindmegannyi homlokiratúl tekintettek.

Ezen felfogás kútfőnk chronológiáját így domborította ki:

1219-ből való az	1—28.	számú bejegyzés.		
1217-ből „ a	29—109.	„	„	
1219-ből „ „	110—135.	„	„	
1235-ből „ „	136—207.	„	„	
1217-ből „ „	208—241.	„	„	
1216-ből „ „	242—344.	„	„	
1229-ből „ „	245—360.	„	„	
1221-ből „ „	361—367.	„	„	
1221-ből „ „	368—373.	„	„	
1214-ből „ „	374—389.	„	„	

¹ Századok 1873. 169. l.

András király uralkodása többi éveinek semmi jogsútsága sem volt kútfőkhöz ezen felfogás szerint, melynek megadák magukat a tudományosság tekintélyei is kivétel nélkül, mint a „Codex diplomaticus“ kiadója,¹ JERNEY a „magyar nyelvkincesek“ lelkes írója, a bámulatos szorgalmú és tevékenységű akademikus: PESTY FRIGYES,² BALÁSSY, a pápai tizedek buvárlója s kútfő-adattárunknak egyik specialistája,³ LEHOCZKY TIVADAR, Beregmegyének buzgó monographusa.

Nem vitatjuk azonban egyuttal azt is, mintha a jegyzőkönyvi töredék kuszált évszámját már mult századi érdekesültjeink észre nem vették, vagy kortársaink kivétel nélkül nem méltatták volna figyelemre. A fődolog az, hogy BOTKA TIVADARNAK előtte nem hangoztatta senki, hogy: „benne a chronologiai rend nagyon össze van zavarva és hasonlít az összekevert kártyához.“⁴

Botkának igazat ad a másik oldalon föltüntetett jegyzőkönyvi egymásutánja a bejegyzés évszámainak, melyek nem hogy fokozatosan növekedő sorozatban követnék egymást, sőt ellenkezőleg a nagyobbak a kisebbekkel nagyon is feltűnő szeszélyességgel váltakoznak, mintha egyszersmind szigorú figyelmeztetések kívánnának lenni, hogy nem évmutatói az ügyesetek egész sorozatának.⁵

VAJDA GYULA tanár, kútfőnknek komoly tanulmányozója helyesen mondja,⁶ ha rendezettek volnának a jegyzőkönyvi esetek, az évszámok közül a legkisebb volna az első s a legnagyobb az utolsó, a kettős számok pedig egymás után állanának.

Botka az ezen fölfogás által eltüntetett közbeeső évek érdekében is fölemeli szavát, de érvelésében őt ide is követni fényűzés lenne, miután szaporodó okirattáraink

¹ V. ö. C. Dipl. VII. 1. 220. és 250. ll. — ² L. „az eltűnt régi vármegyék“ és „a várispánságok története“ czimű testes köteteit. —

³ L. az egri érseki megye 1863-iki névkönyvét, és Századok 1873. évf. 169. l. — ⁴ Századok 1872. évf. 545. l. — ⁵ Rövidség kedvéért kimaradt. — ⁶ A Váradi Regestrum (1209—1235). Magyar műveltség-

történeti kútfő ismertetése és bírálata. Budapest. 1880. 12. l.

és kodexeink mellett a korábbi fölfogás többé már nem álláspont, hanem csupán fejlődési momentum ezen kútfő tárgyalásánál.

A multat érintve, az érdekes kútfő chronologiai jelenjét és jövőjét is érintenünk kell.

Rendben vagyunk-e immár e forrásmunka chronologiai nehézségeivel vagy legalább: van-e remény, hogy azzal valamikor rendbe jövünk?

E kérdések elsejére a kútfő barátja: VAJDA GYULA tanár a következőkben felel: Nem lévén a regestrumban pontosan megtartva a chronologiai rend, nem gondolhatunk mást, mint hogy a jegyzőkönyvi esetek II. Endre országlási évei alatt sok darab hártýára irattak, melyek időfolytán összekeveredvén, a későbbi kor a keletkezési sorrendet helyreállítani képes nem volt. Az egyes ügy- vagy peresetek mikor tárgyalattak az 1205—1225. évek közt, azt csak akkor vagyunk képesek meghatározni, ha meg van nevezve az ügy bírása és ha annak működési ideje kinyomozható.¹

A Váradi Regestrum chronologiai rendbeszedése csakugyan nem csupán jámbor kívánság még most, hanem egyszersmind a lehetetlenséggel látszik határosnak.

9. A Regestrum használhatóságának nehézségei.

A Váradi Regestrum néven ismert kútfőt azért kívántuk volna Fráter-kodexnek neveztetni, mivel fönlevő töredékében annak megmentője az ismert váradi püspök volt.

Magának Fráter György váradi püspöknek lehetett azonban legkevesebb oka, hogy maecenás voltának ezen kolosvári irodalmi termékével elégtelt legyen. A „ritus

¹ Id. m. 12. 1.

explorandae veritatis,“ az istenitéletek ezen „igazságkiderítésének módja“ a nyomtató műhelyéről neves Heltait inkább a maga írói dolgával bajlakodó szerzőnek tünteti föl, mint utánanéző nyomtató mesternek.

A Fráter kiadványa, melyre kétszeresen kíváncs lett volna, hogy hibátlan kiadásban lásson napvilágot, elannyira hiányosan és nyomtatási hibákkal megrakva került ki, hogy miként előszavából kitetszik, neki magának is megesett rajta a szíve, minek erős mentegetőzésében és bocsánatkérésében adott volt visszavonhatatlan kifejezést.

Nagy kára nélkül a könyvnek elképzelnünk sem lehet ezen megesett hibát. Hogy a kolozsvári nyomtatványt az idő őrlő foga két példányra leolvaszthatta a nélkül, hogy a történetírás tudomást vett volna róla, megfejtí a mult század egyik tekintélye, aki benne barbár neveknél és érthetetlen szavaknál nem látott egyebet.

A korábbi mult hallgatása és e nyilatkozatban mutatkozó visszatetszés eléggé sejtetik könyves Heltai őszintén bevallott mulasztásának rontását.

Erre a kritika Heltai nélkül is rájött volna ugyan, de azért nem haszon nélkül való ezt épen attól hallani, akinek még módjában, sőt kötelességében is állott a nyomtatványt az eredetivel, vagy a nyomtatás alá adott másolati szöveggel összevetnie.

Ezen mentegetőzés óvás az olvasóra, hogy a regestrum minden betűjére esküdni nem szabad; figyelmeztetés ezen kútfőnek tanulmányozójára, hogy olvasásánál a kritika legélesebb szemüvegét kell föltennie.

Ezen Heltai-féle hibák azonban, amint tárgyilagos szempontból kevésbé érintik a szöveget: úgy hitelét sem ingatják meg a Fráter könyvének.

Regestrumunk adott alakjában hasonlít egy adománylevélnek a római curián eszközölt átiratához, mely mig hely- és eredeti magyar neveiben fölismerhetetlen torzalak: addig többi részében hűséges másolat, melyre nyu-

godtan hagyatkozhatunk. Csakhogy nekünk szükségünk lenne az egész regestrumra s nem utolsó helyen épen a személy- és helynevekre, és végre sem szabad bele-nyugodnunk a megtörtént mulasztás következményeibe, hanem előbb-utóbb hozzá kell látnunk az „igazság kiderítésének módja“ ezen hibái kiigazításához.

A mi a személyneveket illeti, kevés a kilátás rá, hogy az első nyomtatás baklövéseit valamikor elsimítsuk.

Miként láttuk, a személynevek száz meg száz változatban előforduló és helyhez nem kötött termékei a kútfő korának, mely személy-névalakokban gazdagabb volt mint korszakunk, meg magyarabb is. Azok részben még az ősmondák körében mozognak s a nemzeti genius szülöttei.

És a váradi Regestrum oly gazdag az effajta személy-nevezetekben, hogy, miként láttuk, egész kis Onomasticon telnék ki belőle. De Heltai betűszedői épen ezek körül követték el a legcsufondárosabb csintalanságot.

Jerney, a „Magyar nyelv-kincsek“ című történelmi szógyűjteményében értelmezvén a Regestrumnak személy-neveit is, inkább lelkes mint sikeres munkát végzett, miután az övénél erősebb kritikán is kifog az.

Mig magát a ferdítést könnyű felismernünk: nehéz vagy épen lehetetlen annak mibenlételét megállapitanunk, s a valószínűség keresztútjánál közönségesen meg kell állapodnunk.

Könnyű az eredeti kiforgatott névalakra rábukkanunk történeti személyeknél; vagy ugyanazon személyeknek ismételt föllépése eseteiben, máskülönben azonban csak helynévi hasonlóságok és oklevéltári példák után tehetünk egykét tapogatózó lépést.

Koránt sem csalódnak, akik ezen oklevéltár személy-neveiben nagy nyelv-kincset látnak az Árpádok korából, csakhogy ezen kincset ha holt tőkévé nem tették, de értékben nagyon devalválják az első kiadás többé helyrehozhatatlan gyarlóságai. Még a tűrhető alakban jelentkező

személynevekről sem lehetünk biztosak, hogy nem kicserélt gyermekek-e?

És e szerint alig levén lehetséges, hogy akár különválaszszuk e kútfő kifogásos személyneveit a kifogástalantól, akár a kiforgatott neveket eredeti ruhájokba visszaillesztessük, az eddigi fölfogással sokban szakítva: a váradi Regestrumot ezúttal is gazdagsága daczára személynévi tekintetben csak másod rendű kútfőnek ítéljük. Ismételhetjük, hogy a készülő Onomasticonba csak azon adatai lesznek fölvehetők, melyeket vagy helynevek, vagy hiteles kiadású oklevelek személynevei igazolnak.

És a Heltai-hibák a mily buta kedvteléssel vetkőztetik ki a váradi Regestrum személyeit igazi nevezetők ruháiból: oly pusztítóan veszedelmesek lőnek annak helyneveire is.

A kútfőnek helyneveit több mint felerészben elpusztítva találjuk — — — a rá nem ismerhető névtorzítás miatt.

„Elpusztúlt vagy nevet cserélt“ szoktuk rájuk mondani köznapí monografikus szólás szerint. Elpusztult a tatár és török keze által, vagy nevet cserélt Isten tudja mikor? De a tudatlan másolót vagy a gondatlan nyomtatót nem szokás kérdőre vonni az elsikkadt falu vagy város miatt azon hiszemnél fogva, hogy a kútfőnek hitele ellen volna a helynevek betűire nem esküdni.

A Regestrum bírálatos értelmezésének marad teendője beigazolni ennek ellenében azon szokatlannak látszó állítást, hogy a váradi Regestrum birodalmában több azon helyeknek a száma, melyeket az első nyomtatás az eredeti szövegtől elűtő nevezetre keresztelt, mint azoké, melyeket a pusztulás keze csakugyan megsemmisített.

Ezen veszteség azonban mégis csak fele veszteség a bírálat megvilágításánál s a történelmi kár itt korántsem oly nagy, mint a személyneveknél.

És nagyon egyszerű oka van annak, hogy a helynevekkel sokkal könnyebb tisztába jönnünk, mint a személynevekkel. A helyjelzések párosával vagy épen

többsével fordulván elő az egyes ügyesetekben, a regestrumnak minden egyes oklevele ugyanannyi látó pontra állit beennünket: majd valamely síkföldi halomra, mely csupán egy-két határnak látó-halma, majd oly hegyi messzelátóra, mely nagy vidéknek panorámáját tárja föl előttünk.

S a helyneveket ekként csoportosítani amily természetes dolog, annyira megfelelő a regestrum szellemének. Ennek oklevelei közönségesen a vádló, vádlott és tanuk lakóhelyét említik, melyeket természetesen annál kisebb körben kell keresnünk, mentől jelentéktelenebb a pörnek anyaga.

A a felperes, *B* az alperes. *A*) hevesmegyei illetőségű három tyuk, vagy két juh, vagy hogy nagyobbbat mondjunk: egy ökör eltolvajlásáról vádolja *B*-t, nem kell bölcsellettudori diploma hozzá, hogy rájőjünk, hogy ezen *B*. a hetedik vármegyébe való nem lehet, még ha a Regestrum betűi oda utalnának is.

Heltainak bocsánatkérése, ami eddig nem igen jött tekintetbe: tiltakozás az ellen, hogy a Regestrumnak még betűit is szent valóságnak tartsuk az utolsóig. Ha valahol, itt nem lenne komoly eljárás és magát kifizető fáradság a látszat után indulni.

Nekünk az a tapasztalatra támaszkodó meggyőződésünk, hogy öntudatos alapelvek szerint kell a váradi Regestrum nehezebb helyneveinek értelmezéséhez fognunk, melyek nélkül a betűbálványozás következményei kimaradhatatlanoknak látszanak továbbra is.

Ugy látszik nekünk, törvénynyé tehetjük:

hogy helynévileg nem szabad esküdnünk a regestrum betűire, és megállapodnunk a tárgy számbavétele és a társ-helynevek összevetése nélkül;

hogy különböző vármegyéket vagy egymástól távol eső helyeket az értelmezésben alig lehet atyafiságosanunk az ügyeset tartalmából merített belső okok nélkül, miután két nem szomszédos vármegye helyneveit csoportosítani csak kivételesen engedi meg a regestrum szelleme;

hogy a fölperesnek (vádoló vagy panaszos) illetőségét a vádlott alperes lakóhelyével annál szomszédosabbnak tartsuk, mentől kisebb tárgyú az ügyeset;

hogy az ismeretlen helyeket eltérőleg az eddigi eljárástól, ne hangzási, hanem ősirási, illetőleg palaeographiai úton igyekezzünk visszaállítani;

hogy ugyanazon helynévnek többszöri előfordulta esetében különböző eltorzítását is engedjük meg;

hogy ne tegyünk kísérletet a Regestrum minden homályos helyneveinek értelmezésére, ennek egészben véve csak ott levén helye, ahol azok megközelíthetők, és a föltevést valószínű okok támogatják stb.

Szóval a Fráter könyve nehéz értelmezésű, és még sok idő kell rá, hogy azt rekonstruálhassuk és a Heltai-féle kiadás botlásaiért az igazság szellemét méltó áldozattal kiengeszteljük.

Hanem végre is a szöveget kell kezünkbe vennünk, ha megakarunk Bartallal győződni a felől, hogy mentől többször olvassuk: annál jobban ontja az igazságot (Comment. Tom. I. Lib. I. 42. 1.)



A VÁRADI REGESTRUM.

1.

Metales ville Hene.

Anno dominice incarnationis M^oCC^oXIX^o ¹ pristaldus ² regis nomine Martinus de uilla Shama ³ in prouincia Suprutus veniens cum curiali comite Moyad comitis nomine Fiod ⁴ et clerico Urcundo filio Dionisii contestatus est nobis diuisionem Hene ipso mediante factam inter Moyad comitem et Nicolaum

¹ Ennek alapján a következő számokat is 1219-ből szokás származtatni. Ez téves eljárás.

²⁻³ uilla *Shama* in prouincia Suprutus. „Suprutus“ vármegyét ki itt, ki amott keresi. Hőke Lajos az Ormányságban, Balássy Ferencz néhai tudósunk Kővár vidékén. (L. Századok 1882. 570. Suprutus provincia vagy megye tovább nyomozása.) Nekem úgy tetszik, hogy itt messze menő kombinációkat tenni nem lehet. Az ügyeset színtere Szabolcs azon része, mely a Regestrum idejében és azontúl is sokáig borsvai terület volt. Idevalónak kellett tehát lennie a pristaldusnak is. Vagy mivel ezen poroszló „pristaldus regis“ volt, lehetett a szomszédvármegyébe való is illetőség tekintetében. A fő az, hogy itt előbb a falut kell megállapítani, nem a vármegyét. Különböztetés. A kibontakozás.

A *Shama*-névalak mindjárt első tekintetre elárulja, hogy hamis, azt különben sem lehet *Soma* vagy *Somfalva* névalak egykorú kiírásának venni. De lehetetlen egyuttal róla egyéb módon, mint hozzátvetőleg szólni. *Sh* állhat *Ch* helyett, ekkor *Chamá-t* kapunk. Csomaköz van Szathmárban. *Sh* az eredetiben lehetett egy betű, p. *V* vagy *W* és ekkor eredeti alakjában *Vosián-* vagy *Wosián-*nak vehetjük, melynek a mai *Varsány*-olvasás és helynév felelne meg.

Oklevelek szolgáltak pedig alapúl, hogy Varsányt számításba vegyük. Ugyanis az itt szereplő „Márton nevezetű királyi pristaldust“

1.

Henye határai.

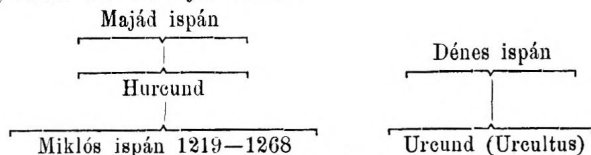
Az Úr megtestesülésének 1219-ik esztendejében Márton nevezetű királyi pristáldus B. vármegyének V. falujából Majád ispánnak Fiád nevezetű udvari bírójával és Dénes nevezetű ispánnak Urkony nevezetű papdiák fiával egyetemben elénk járulván, hiteles vallomást tőn minekünk Hene birtoknak fölosztásáról, mely is az

azonos személynek nézzük azon Simon fia, Varsányi Mártonnal, kit királyi poroszlóként 1231-ik táján szerepeltetnek az okiratok [Fejér: III. 2. 262. Wenzel: VI. 500.]

Varsán (Vossan, Wasan, Wassen) szathmármegyei hely, számitatik Szaboleshoz is, mit a „Suprutus-ból“ bajos kiolvasni.

* Moyad bizonyos, hogy Majád-nak olvasandó. A ritkábban előforduló név-alakok egyike.

Majád előkelő volta váltig igazolható ispáni (comes) ezimével, udvartartásával (udvari bíró). Ő fogott lenni alapítója vagy kegyura a közelben fekvő beszterecezi monostornak is. Nem valószínűtlen, hogy benne a gutkeledek nemzetségének egyik ágazatával van dolgunk, hanem több oknál fogva, melyekkel itt előhozakodni áttalunk, nem a Dunán túli Majádok hanem a sokáig virágzott szabolesi Hentyeiek őstét tiszteljük benne.



[Wenzel VIII. 199. Zichy-O. 61. 415.]

A Hentye család még a XVI. században is erős életjelt ad magáról (Polgári Lexikon.)

nepotem eius ex una parte et Vrcultus (Urcund) filium Dionisii cum fratribus suis hoc modo. quia cum locus uille Hene¹ in diuisione Mayad comiti accidisset, Vrcultus (Urcund) volens satisfacere, terram in Thoufő² mensurando Mayad comiti pro eo dedisset. sed Mayad comes eundem locum uille Vrcundino et fratribus suis gratis concessissent. Ipsa vero terra Hene tali ordine metarum diuisa inter predictas partes perhibetur. prima itaque meta egreditur de terra Bogdan³ et uadit ad Thoufeu et inde transit ad veyzlo⁴ et inde uersus domum Vrcultus etc.

2.

Uxor Cheka iniuste de ueneficio impetitur.

Yrgolin⁵ de uilla Fon⁶ impeciit coneullanam suam uxorem Cheka⁷ de ueneficio, quos Gregorius comes de Potoc⁸ discuciens misit Uradinum ad examen ferri

¹ Hene északi Szabolesbau puszta, a Besztereczre vivő út jobb oldalán Kék mellett. És e részben ideutasitanak a régi irások is. Így egy határjárásban olvassuk: . . . in beereh sunt tres mete terree que distingunt et separant ipsam terram K. a terra Nicolai filii Vrcund „Hene“ nominata [Wenzel: VIII. 199. l.]

Akkor még Hene Borsva vármegyében feküdt s egyházi ügyekben a borsvai főesperestől függött [Theiner Monum. I. 584. l.]

Nem fél-egyház, hanem parochiás hely vala s egyháza szent-Miklós egyháza néven volt ismeretes. Nem a tatárjáráskor pusztult el. 1414 körül, sőt még későbbben is falu. [Ibrányi levélt.]

² Toufeu = Tőfő ugy levén említve, mint Henével egyenrangú birtok, mint annak szomszédja, alig lehet abban megnyugodnunk Balássyval, hogy Hene körül ma is több jelentékeny tó van Tőfeu alatt Gégénynek (Gegen) lappangását gondolom valamint az alábbi Veizlő-ről is gyanakodom, hogy elpusztult hely lenne.

³ uilla Bogdán a mai Nyir-Bogdány, melynek Hene régente szomszédja, most pedig alkotó része.

⁴ Veyzlo. Emlékeink szerint [Knausz: Monumenta I. 556. Wenzel IV. 82. ll.] halászó hely betűszerinti értelmezéssel, csakhogy a vészlés-sel való halászat folyó vizeknél levén gyakorolható, betű

ő közbejöttével egyik részről Majád ispán és az ő unokája Miklós, más részről pedig Urkony, a Dénes fia között atyafiságosan következőkép ejtődött meg.

Ugyanis mivel Hene falunak helye az osztozkodás alkalmatosságával Majád ispánnak jött volt birtokába, Urkony hogy magához váltsa Tófőn akkora darab földet akart volna Majád ispánnak adni érte. De Majád ispán ingyenben engedte át Urkonynak és atyjafiainak a falu-helyet. Maga a hene-i föld pedig állítólagosan illetén elhatárolással osztódott volna fel a mondott felek között. Az első határ ugyanis Bogdán földéről indul ki és megy Tófőnek és innen halad a halfogón túlra és veszi útját innen az Urkony házának. (A többi hiányzik.)

2.

Cseka felesége nem rontó asszony.

...-faluba való Hugolin rontásról vádlotta az ő falubelijét, a Cséka feleségét. Kiket Gergel, a pataki ispán kihallgatván, Váraddá küldött, az istenitéleti

szerinti értelmezésének itt sem helye sem oka nincsen s talán Beszterecz lappang alatta.

⁵ Yrgolin Balássy szerint a Herkulán keresztnév németes vagy svábos variációja. Mi kevesebbet tételeztünk föl e szóban annál, hogy német a név és sváb telepre vall, — azt, hogy: első szótagja hibás.

⁶ uilla Fon. Balássy „Mutatvány-a“ Főny helységről egész fejezetben értekezik. Hibásan, ez nem magyarázandó az abaújvármegyei Főnyra. Ügyesetünk a pataki ispánság bodrog-közi részében mozog, nincs okunk más megyébe átesapni. Dr. Vajda meg épen túloz, midőn [A váradi Registr. 46. l.] Főny-t Heves területére teszi.

Mi Fon-t, melyről néhai Balássy biztos, hogy német telep, értelmezetlen hagyjuk; az olvasóra bizzuk, hogy helyette Long-ot vagy Lukát (egykorúan írva: Luca) írjon. Az utóbbit a prisztaldusi helynév, mely szomszédságos szokott lenni, — inkább javolja.

⁷ Cheka. Cséka egykori személynevet ma egy helynév tartja fenn. Miut családnév sem tartozik a ritkaságok közé.

⁸ A Comes de Potoc = pataki ispán a vármegyes ispánságokkal egyenlő rangú czim és állás volt.

candentis per pristaldum nomine Thomam de Kaboy,¹ sed cum illa pre nimia senectute ferrum non posse portare videretur idem iudex dispensans cum ea, filium suum Modam² nomine portare ferrum pro matre sua precepit, qui portato ferro iustificatus est.

3.

Fugod et Egidius de villa Petri sunt in octo marcis convicti.

Choma de uilla Petri³ impeciit conuillanos suos nomine Fugod et Egidium de damno rerum suarum ad estimacionem octo marcarum, iudice Laurencio curiali comite de uilla Terebus.⁴ predicti uiri Fugod et Egid portato ferro combusti sunt.

4.

Quidam per abbatem de Curru accusati pro condempnatis scribuntur.

Basilius abbas de curru⁵ impeciit quosdam pro

A pataki birtokispánságra kútfőnknek 99, 371. sz. oklevelei vonatkoznak még.

¹ uilla Kaboy. Balássy Kaboj-nak, mások Kabá-nak értelmezik és Biharban keresik, s talán mi vagyunk az elsők, kik azt Abaj-ra értelmezzük s a K-t H-ra véljük kiigazítandónak. Abaj ma pusztaság Patak közelében. Habaj = Abaj.

² Moda-m = Madát. Olvasásunkat helynévi emlékek is támogatják. A Regestrum korában e név még elég bőséges használatúnak látszik.

³ uilla Petri. Egész bizonyossággal alig állítható, hogy Szathmár és Bihar vármegyék közül melyik van érdekelve ezen számú bejegyzés által. Az utóbbi mellett sokkal több valószínűség vethető szerintünk latba. És e szerint itt a bihari Mónos-Petri-ről lenne szó.

⁴ Curiali comite de uilla Terebus. Első tekintetre nem kevesebb, mint egy várispánság székes helye tekintetében látszunk tájékozódni. Csakhamar meggyőződhetünk azonban, hogy e részben a szöveg csonka, és épen az egy számban sem hiányzó pristaldus maradt ki. Szerintünk a curiali comite után vagy egy főrangú

törvényre H a b a j ¹ falubeli Tamás nevezetű prisztdus közvetítésével. Mikoron pedig szemmel látható lenne, hogy az asszony nagyon élemedett korának miatta nem arra való, hogy tűzpróbára menjen, ugyan az a bíró ötet föloldozván, Mada nevű fiának hagyta meg, hogy anyja helyett az hordozza, ki hordozván a vasat fölmentődött.

3.

Mónospetri vádlottak kártévőknek bizonyosodnak.

Csama, Petri faluból pörbefogta a falujabeli Fügedet és Egedet a holmijában okozott kárnak, vagyis becsű szerint nyolcz márkának miatta. Bíró vala Lőrincz, udvarbirója [N-nek, a prisztdus N] Terebes faluból. A szóban forgó emberek Füged és Eged hordozván a vasat megsérültenek.

4.

A curru-i apátur vádlottai elmarasztalódnak.

Vazul, a curru-i apátur lopás miatt panaszlott be

nemesnek, vagy az illetékes vármegyének jelzése hiányzik, folytatólagosan pedig a prisdusnak neve, kinek származása helyét kívánja jelezni a „de villa Terebus.“

Alig kell mondanunk, hogy Terebes-t, mely ezek szerint nem udvarbirói, hanem prisdusi hely, — szintén Biharnak keleti részén, és nem Szathmár vármegyében keressük.

⁵ Curru. Az 50. 51. 129. és 140. sz. okleveleink érintik ezen apátságot, melynek neve- és fekvésére nézve a kibékíthetlenségig elágazók a tudósok véleményei. Balássy egészen a kegyelet terén áll, midőn azt a Szent László szekérének legendájával hozva kapcsolatba, Nagy-Kereki-ben vél az apátságnak s a benne fentartott legendai jelenetnek emlékezetére bukkanni [Mutatványok a Várad Regestrumból: A kereki apátságról 57. l.]. Csakhogy, ha a történeti kritikának nem szabad mód felett hiszékenynek lenni, méltán kérdezhetjük az érdemes tudóstól: miért lett a hely Kereki-nek és nem Szekeri-nek elnevezve; honnan lehet tudni, hogy a megörökitett legendás esemény nem Kis-Kereki, hanem Nagy-Kereki táján esett meg; és ha Nagy-Kereki tájékán történt; hogyan jutott becsületes nevé-

furto, scilicet Pazthu de Peles¹ item Adrianum Laurencium, Buhtem, Micor, Tekze, Uduor, Bencu de Vecher² . . . de uilla Cheke,³ item Homodoy de uilla Horz.⁴ qui dum a Nicolao comite palatino,⁵ facta discussione ad iudicium ferri candentis Uaradinum essent in septimana: domine in tua misericordia, per pristaldum nomine Chepanum de uilla Ladan⁶ directi, non uenerunt, et prenominaus iudex rescripsit de eis, ut scriberentur pro condemnatis.

5.

Impetiti homines de uilla Buncy non sunt occisores.

Reynoldus de uilla Sucta⁷ impeciit⁸ Joannem et Achyamanum⁹ Vilalmum et Ornoltum de uilla Buncy¹⁰ de occisione filii sui iudicibus Martino curiali comite de nouo castro¹¹ et Gipolto teotomeo

hez a jókora távolságban félreeső Kis-Kereki; a kereki apátság ezen több, mint kétes esetét leszámítva, mikor és miben ad magáról életjelt?

Mennyivel könnyebb és természetesebb, hogy a de Curru-ban, körösi, körösmenti apátságot keressünk, miként a szentjobbinak is berettyói volt egykorú neveze.

¹ de Peles. Igaza van „Peles és Vecser praediumokról“ szólóban Balássynak, hogy ily nevű faluk vagy puszták ma nincsenek Biharban. Peles-sel különösen nehéz, annál nehezebb megbirkoznunk, mert betűhíven ismétlődik (l. 51. sz. okl.), mi ha nem történik, a Csökmő mellett való biharmegyei puszta Halas-t vettük volna gyanuba a többi helynevek szomszédsága következtében.

² de Vecher. Két helynév fordulván elő egymás mellett, a szöveg csonkának látszik. Ha a de Vecser-t egy szónak, illetőleg személynévnek, Devecser, vesszük, a szövegcsomulás el van tüntetve. Mi azonban annál inkább helynévül vesszük, mert ügyesetünk vidékén van Vekerd puszta Furta mellett.

³ uilla Cheke, ma puszta Csekehida.

⁴ uilla Horz = horoz = Orosz v. Oros puszta Furta mellett.

⁵ Nicola comite palatino. Egyike kútfőnk legtevékenyebb személyeinek. Különben a korszaknak két Miklós nádor ispánja

egynémelyeket, nevezetesen pedig peles-i Pásztót, azonképen Adorjánt, Lőrinczet, Buhtát, Mikót, Tegzét, Udvart, Benkút, Devecsert Cseke³ faluból, valamint orosz falubeli Omodét, kik a vizsgálatnak megtörténte után, midőn Miklós nádor-ispán őket tüzes vas törvényre Váradra rendelte volt Ladány faluból való Csépány pristáldussága mellett, — Pünkösöd után való vasárnap hetében nem jelentek meg és az imént megnevezett bíró azt írta vissza róluk, hogy vesztes felekül vétessenek jegyzékbe.

5.

Három Gönczre való emberre nem bizonyosodik rá az emberlés.

Zsujta helységből való Rinót Gönczfalubeli Jánost s Akkermant, Vilmost és Arnótot az ő fiának meggyilkolásáról vádolják vala. Biráskodának Márton ujvári udvarbíró, és Lipold német, a királyné telepít-

is levén, bajos a chronologiai elkülönzés. E tekintetben összetartozók, de egyszersmind szétválasztandók is kútfőnk 7. 15. 18. 24. 26. 45. 46. 50. 51. 55. 60. 65. 74. 92. 93. 94. 96. 100. 103. 104. 158. 160. 207. 226. 227. 315. 321. 329. 364. 365. sz. oklevelei, melyek java részben a tiszai megyékben tartott nádori gyűlések egyes epizódjait örökítik.

⁶ Chepanum de uilla Ladan. Ladányi Istvánt körösladányi férfinak tartjuk. [V. ö. a 18. 50. 51. sz. okleveleinket.]

⁷ uilla Sucta, másutt (Wenzel X. 182) Suzta a mai Zsujta Göncz mellett Torna-Abaujban.

⁸ impeciit a Bél-kiadásban impetit.

⁹ Achyaman = Ackermann, agricola. Fölismerésére a mann összetétel vezetett leginkább.

¹⁰ Buncii = Gunczy = Göncz. B. és G. betűk a régi írásokban amint hasonlatosak: úgy könnyen össze is téveszthetők. Göncz ez idő szerint a hernádvölgyi tíz német falvak egyike.

¹¹ novo castro = Ujvár. Magába zárván a mai Abaujt, Sároست és Hevest, az egykorú legtestesebb vármegyék egyike. Abaujra vonatkoznak a 37. 40. 48. 49. 55. 60. 65. 116. 175. 201. 202. 223. 230. 231. 233. 245. számok.

hospite regine,¹ pristaldo alio Acyamano de uilla Buncii et Laurencio de uilla Hensy.² Predicti homines Johannes, Achyamus, Vilalmus et Ornoltus portato ferro iustificati sunt.

6.

Voca de uilla Pereznek reus est furti.

Priunatus de uilla Juren³ impeciit Vocam⁴ de uilla Pereznek⁵ pro furto iudice Tobia⁶ curiali comite de Zolnuk⁷ pristaldo Giliano de uilla Voznad.⁸ Fur Voca portato ferro combustus est.

7.

Villani de Nyr impetunt quosdam convillanos et iustificantur.

Villani de Nyr,⁹ qui sunt pistor es castr i¹⁰ Zolnuk impecierunt quosdam liberos homines eius-

¹ Gípolto teotomeo. Nem vettük egynek a magyar származású és másutt előjövő Gopol- (Guopold) névvel, miután már a szöveg is figyelmeztet, hogy német nevezettel van dolgunk, s értelmeztük Lipold-nak.

hospite regine. A hernád-menti német telepítvényről alább, a 116. sz. oklevélnél lesz bővebben szó.

² Hensy = Hejeze vagy Hécze Göncz szomszédságában, ugyanaz, melyet egy ős (1261) hagyomány szerint még Szent István ajándékozott volt az egri egyháznak. Item Heeze in comitatu Abaujar adiacens, similiter donata per eundem beatissimum regem Stephanum [Fejér: IV. 3. 40.]

³ uilla Juren. = Iriny, Szathmár vármegyében Portelek mellett. Eredetileg, illetőleg 1279 tájáig várbirtok fogott lenni, s jut egészen az irinyi Vidfiak kezére [Fejér: V. 2. 500.]

⁴ Vocam = Vatát. A középkori irások c és t betűi nagyon hasonlatos voltuknál fogva sokszor tévesztetnek össze. Lehetett irva Unocá-nak is.

⁵ Pereznek. Paraznuk és Perezne előfordúlnak ugyan az oklevéltárakban, de nem e tájékra vonatkozólag. E helynév a 182 számban ismétlődik. Helyi tájékozás szerint Portelek-re vélőők kiigazitandónak.

⁶⁻⁷ Tobia curiali comite de Zolnuk. A mily ritka kútfőnkben e személynév használata: magával udvarbiránkkal oly gyak-

vényese, pristáldusok valának a Göncz faluba való egy másik Akkerman és Hejczze falusi Lőrincz. Imént említett emberek, János, Akkerman, Vilmos és Arnót a vashordozással bünteleneknek bizonyosodtak.

6.

P. helységbeli Vata a tolvajságban elmarasztalódik.

Iriný falvából való Privatus lopásról vádlotta P. helységbeli Vata-t. Itélője vala Tobiás, a szolnoki udvarbíró, pristáldus Tasnád helységből való Gellény. Bepanaszlott Vata hordozván a vasat, elmarasztalódott.

7.

A szolnoki vár kenyérsütőinek állítása igazolást nyer.

Az . . . -falviak, kik a szolnoki vár részére kenyeret sütnék, pörbefogtanak azon falubeli egy-

ran találkozunk. L. a 44. 61. 71. 73. 98. 113 sz. okleveleinket. Sajnos azonban, hogy nagyon kevéssel járúl ezen számok éveinek meghatározásához.

⁸ uilla Voznad = Tasnád, akkora Szolnok-, ma Szilágy megyében. Ügyesünk vegyes: más megyei a fölpörös, más az alpörös, kinek hatósága dönt. Tasnád, mely 1283-ban az erdélyi egyház birtoka (Fejér: V. 3. 118. l.), ez eset korában vármegyei jószág lehetett. A hitújítás előtt itt lakott az erdélyi püspök helytartója, ki a „Meszesen túlna“ való egyháznak volt parancsosztója az erdélyi püspök nevében.

⁹ Uillani de Nyr. Az bizonyos, hogy Erdély Szolnok vármegyéjének történetét illeti ezen okirati szám, s valószínű, hogy helynévileg nem szabad betűinek hitelt adnunk. A Nyr-nevet se véljük az eredetiségéből ki nem forgatott nevek egyikének. A középkori irásokban a Z és N némely alakjai levén egymással hasonlatosak, minél fogva Zyr-re lenne szövegünk Ny r-je kiigazítandó.

Szér helység Szilágy megyében a szilágycsehi járásban. Zálnok szilágy megyei jelentéktelen helyben föltételezve és keresve a megyés várat, melynek sütői voltak, elfogadhatóbb Zeér sokkal inkább a nagy közelnél fogva, mint a „Nyires-ek“ akármelyike.

¹⁰ pistores castri. Kútfont ezen adata egyetlen és utolsó emléke annak, hogy megyés várainknál a kenyérsütők külön osztályt alkottak. Nincs ki zárva azonban ama lehetőség sem, hogy dícséretes

dem uille scilicet Facieten Agya, Michaëlem et alios eiusdem generis dicentes eos extorres. Illi autem e contra dixerunt se habere terram communem cum castrensibus a prima . . . occupacione sui generis iudice Nicolao palatino comite pristaldo Dettre de uilla Maysa.¹ Homo castrensiu portato ferro iustificatus est.

8.

Ipolytus de uilla Sap iustificatur qua legitimus possessor.

Gugus² pristaldus vt ipse dixit de se,³ Jacobi Uaciensis episcopi⁴ statuit ante nos quendam nomine Ipolitum de uilla Sap⁵ asserens quod ipse Ipolitus impeciisset consuillanos suos scilicet Jacobum, Paulum Moynolt Crispen Martinum et Dominicum dicens, quod arassent per uiolenciam terram suam empticiam. Illi autem respondissent eandem terram ad tria aratra non empcone, sed vadio ipsum Ipolitum possedissee. Prefatus itaque episcopus ipso uidelicet Gugus pristaldo constituto misisset vtramque partem Uaradinum ad examen ferri candentis dato termino in octaua

kútfőnk e részben nem új tanulságot, hanem új tévedést terjeszt; mert esetlegesen ha a „pistores“ helyett „pastores“ lenne olvasandó, akkor vége az illúsióknak, hogy századoknak előtte férfaink is süttöttek olyan kenyeret, hogy megehetette a vármegye is.

¹ uilla Maysa. Ki ne gondolna e helynévnel arra, a mire nem szabad gondolnunk: Kun-Majására; és ki fogja e helyet velünk együtt illetékes megyéje területén: a Szilágyságban keresni, s Magyar-Baksát (Diosad mellett) vagy Oláh-Baksát (Szilágy-Somlyó szomszédságában) tartani annak? — — —

² Gugus, Gögös-nek szokás olvasni és értelmezni. Meghagytuk magunk is, pedig alkalmasint azon értelmezés léssen maradandó, mely a további (351. sz. okl.) előforduló Gegus-sal egy csoportba sorozva, mindkettőt Gege v-re (Gegő) fogja kijavítani. Gegő, mint vezeté- és

némely nemős embereket, nevezet szerint Ferkedet, Agyát, Mihált és több más azon nemzetséghez tartozandókat, azt állítván felőlők, hogy jött-mentek. Ennek ellenében ők meg azt hajtották, hogy a mióta nemzetségök megszállott, a várnépekkel közös földet birnak. Törvénylátó Miklós nádor-ispán vala köztök, prisz-taldus meg — — — falvi Dettre. A várnépek embere hordozván a vasat, igazolódott.

8.

Sápfalusi Hippolytot nem sikerül ellenfeleinek birtokából kipörölni.

Göggös, ki magát Jákó váczai püspök pristáldusának vallotta, bizonyos Ipoly nevezetű embert állatott elibénk Sáp faluból, elbeszélvén miszerint azon Ipoly pörbefogta volt falubelieit, névszerint Jákót, Pált, Majnalt-ot, Krispust, Mártont és Domokost, vádolván őket, hogy erőnek erejével elszántották volt az ő vett földét. Azok pedig váltig erősítették, hogy azon három ekényi föld nem vétel, hanem csak zálogi jogon volt azon Ipoly-nak birtokában. A fönnemlített püspök annak okáért pristáldusnak őt, már mint Göggöst, rendelvén, mind a két félt Váraddá rendelte volt tüzes vas-próbára, a megjele-

Geges mint erdélyi helynév maig is fön van, melynek rokonául még Gégény jelentkezik.

³ ut ipse dixit de se = a pristaldus egy-pár sor irással sem igazolta küldetését, mire a kútfőben ezen kívül is van példa a 24. 174. 239. sz. oklevelekben.

⁴ Jacobi Vac. episcopi. 1213--1221 közt állott az egyházmegye élén. Nem csak magát a püspököt, de korát is jellemzi a róla fönmaradt kevés adat (Fejér: III. 1. 262. l.)

A váczai egyházmegyét még a 75. 77. sz. okl. érintik.

⁵ uilla Sap. Több, mint 11 falu és pusztá viseli e nevet. Nyilván a Vácshoz nem messze eső nógrádvármegyei Sáp-ról, mely ma pusztá Heréd mellett, lehet itt szóban.

sancti regis Stephani et Ipolitus quidem cum prenominateo prestaldo suo Gugus Uaradini fuit paratus candens ferrum portare, aduersarii autem eius in eadem septimanā non comparuerunt.

9.

Abbas de loco Triskay et abbas monasterii de Porozlo pro 20 marcis inter se litigantes.

Abbas de loco Triskay monasterio,¹ litigauit cum abbate monasterii Porozlo² et patrono eiusdem ecclesie scilicet Borokun³ pro viginti marcis coram Bacione⁴ comite iudice a rege delegato pristaldo Primo de uilla Vosian,⁵ qui ad examen ferri candentis directi taliter conuenerunt, quod abbas de Porozlo et Borocun darent abbati monasterii Triskai sex marcas, et iidem conuenerunt dare unam marcam pristaldo partem vero iudicis abbas Triskai persolvere teneretur.

¹ Abbas de loco Triskai = Tomajmonostor, azon ősnemzettség monostora, mely a vezérek korában jött be és szállotta meg a kemeji részeket a Tiszáig, hől most az Abád rév vagy on. Ezen nemzetségből való kútfőnk korában a hatalmas Dénes fia Dénes nádor (Endre király utolsó nádora). Ezen nemzetségből származott dr. Wertner szerint (A magyar nemzetségek II. 373) a kihalt Abádi, Losonczy és Szentimrei családokon kívül az élő Losonczy, Bánffy bárói és grófi család.

Triskai-t Pázmán jegyzéke után Tereskére szokás értelmezni. Hibásan. Neki, e részben kútfőnk szolgálván alapúl, több tekintélylyel nem adózhatunk, mint a forrásnak, melyből merített. Ez pedig zavaros; mert az eredeti Tomoy-t Triscoy-nak látjuk elferdítve.

A ki itt Tereskét lát, annak mulhatatlan kötelességévé válik, hogy birtokosnak bizonyítsa be ezen apátságot Poroszló szomszédságában.

nés idejéül Szent-István király ünnepének nyolczadát tűzvéni ki. És Ipoly ugyan a szóban forgó maga pristaldusával Gógössel megjelent Váradon készségesen arra, hogy fölvegye a tüzes vasat. Ellenfelei azonban azon egész héten sem mutatták magukat.

9.

A tomaji és poroszlai apáturak husz márka miatt pörlekednek egymással.

Tomaj hely monostorának apátura pörpatvarba egyveledett a poroszlai monostor apáturával és azon egyház patronusával t. illik Barakonnyal 20 márkának miatta. Biráskodék királyi megbizatásból Bácio, (Bánk) ispán, poroszló vala Varsány falusi Primus. Kik tüzes vas-próbára utasítódván, megállapodtak abban, hogy a poroszlai apátur és Barakun adjanak a tomaji monostor apáturának 6 márkát, kiegyeztek abban is, hogy a pristaldusnak az egy márkát együttesen adják, a bíró illetéket pedig a tomaji apátur.

² cum abbate monasterii Porozlo. Hevesben a Tisza mellett. Szóba se állunk azokkal, kik Pázmán zsinati jegyzéke után ezen apátságot Marmarosban keresik. Tereske Neográdban. Poroszló Marmarosban, szép szomszédság!

A poroszlai monostornak urai a sartiván-veesei nemzetség tagjai valának s voltak föltehetőleg alapítói is, miután Békés, Bihar, Heves és Szabolcsnak összeszögellő részein látjuk őket nagybirtokosoknak. A poroszlai Julák regestrumunk korában tekintélyben álltak.

³ Borokun [Bélnél Boroskun, mi aztán betűszerint való névértelmezésére szolgáltatott okot]. Barakonynak egykori személynévi használatát helynevek igazolják. A jelen szám nem bizonyítja, hogy Julia- vagy Gyulafi volt. L. 229. sz. okl.

⁴ Bacione comite. Sokan Bánk ispánnak értelmezik.

⁵ uilla Vosian. Egynek látszik az 1075-ből hagyományos „terra voscianorum-mal.“ (Knausz: Eszterg. okt. I. 58.) Tisza-Varsány a középkorban „oppidum“, ma alsó- és felső-előnévvel puszta.

10.

Castrenses de Beleta, de Lancy, de Mulchon, de Shasta sunt milites castris ad belligerendum.

Petrus¹ joubagio castris (de) Borsod² impeciit castrenses eiusdem castris scilicet de uilla Beleta³ et de uilla Lancy⁴ et de uilla Mulchon⁵ et de uilla Zudesthan⁶ et de uilla Shazka⁷ dicens quod officium eorum esset carceres custodire.⁸ Illi autem e contrario dixerunt quod milites quidem castris essent ad belligerendum, non ad carcerem custodiendum. Quos Theodor comes eorum discuciens per pristaldum nomine Stephanum de uilla Nemthy⁹ misit ad examen ferri candentis Uaradinum ubi predictus Petrus renunciavit iudicio ferri candentis dicens etiam, castrenses de pre-nominatis uillis falso de custodia carceris impeciisse.

11.

Castrenses de villa Mochy asserentes Cumpurdinum extorrem esse terram-que eorum vi occupasse supert fugiunt iudicium ferri candentis.

Castrenses Dubukai¹⁰ de uilla Mochy¹¹

¹ Petrus jobbágy, másutt vrbis prefectus-nak nevezetik.

² castris (de) Borsod. Borsod várára és megyéjére a következő okleveleink vonatkoznak: 21. 41. 47. 79. 168. 221. 224. 248. stb.

³ uilla Beleta, Balajt a Boldva folyó mellett, a székhelynek, vagyis Borsodnak egészen közelében.

⁴ uilla Lancy. Első tekintetre Bárcza-nak véltük, mely 1194-ig a Bors-Miskolcz nemzetség birtoka volt, mikor is a király megcserélte Domokos bánnal, Pély borsodi várbirtokot adván érlette; de Bárcza a királyi csőszöknek vagy kerülőknek adatván (exploratoribus), lakosai fegyvernökök nem lehettek. Különben is az a Sajó túlsópartjára esik. Azon szabályos egymásután, melyben helyneveink elsorolvák, egymaga is elegendő, hogy a torzitást F i n k é-re igazítsuk. Finke Edelény mellett a Boldva völgyében fekszik, közel a vár-as Borsodhoz.

⁵ u. Mulchon, a regényes Sajóvölgy oldalán a Szuha patak mellett.

⁶ u. Zudesthan. Radistván-ra legkönnyebben ráfogható lenne; de az ügyeset tárgya nem engedi a megyés várnak látó határán túlmenni. Ezen okon nem eshetik választásunk Dubicsány-ra, hanem Kurittván-nál kell megállapodnunk.

10.

A balajti, finkei, műcsonyi és császtai várnépek hadakozó fegyverviselők,
és nem börtönőrök.

Pétör a borsodi várnak jobbágya pörbe fogta azon várnak népeit, nevezetesen pedig a Balajt falubelieket, a finke-falviakat,⁴ a műcsonyiakat, a Kurittyán-⁶ és Császtá⁷ faluból valókat mondván, hogy az ő hivataljok lenne a börtönőrzés. Ezek ellenben azt állították, hogy igen is fegyverviselői a várnak, hanem hadakozók, nem pedig rabtartók. Teodor, az ispánjok a kihallgatásnak utána István nevezetűt Némethi faluból pristáldusnak melléjük adván, tüzes vaspróbára Váradra rendelte őket, hol a fönntemlitett Pétör letett a tüzes vas-ítéletéről, azt is kijelentvén, hogy a megnevezett falvakba való várnépeket alaptalanul bolygatta a börtönőrzés tárgyában.

11.

A moesiak Gumbertet beszármazottnak s földjök bitorlójának panaszozzák;
de az istenitéleti próbát elodázzák.

A Mochy (Mocs) falvából való *-i várnépek, a vár-

⁷ v. Shazka = Chaztha = Császtá Borsod várának nyugati szomszédságában.

⁸ carceres custodire. Hogy a börtönőrzés a fegyverviselők alsóbb osztályának volt teendője, arra nézve történelmünk csak ezen adatra támaszkodik.

⁹ v. Nemthy. Minden kiadásban Németh fordul elő a középkori írási mód ellenére. Sajó-Némethi a Bélusok vagy Beél nemzetség területén, mellette lép a Sajó a Borsok földére.

¹⁰ Castrenses Dubukai. Bélnél: Dubukaj. Alig lehet megnyugodnunk azon, hogy e kifejezés magyaros, mert a szöveget e részben inkább hiányosnak és hibásnak kell vallanunk. Az eredeti bejegyzést ilyen vagy hasonló alakban kell képzelnünk: Castrenses castrum de Duboka. Az is kérdés marad, hogy „Dubukai” alatt nem ez lapang-e? . . . Zolnove v. Zounove, miután Mochy-helynevet egynémely számok Szolnokba teszik.

Dobokában különben kútfőnk következő számai mozognak: 97. 304. 376. 377.

¹¹ uil. Mochy. Mocs falut csak egyet mutat föl Erdély földképe Kolozsmegyében, Kolozsvártól keletre. Ez nem esik messze.

coadiuvantibus ^{eum}/_{eos} ¹ castris ioubagionibus scilicet Quedue-
leu ² Tinta ³ et Petrus impecierunt Cunpurdinum filium
Telequen ⁴ dicentes quod ipse esset extorris et terram
eorum vi occupasset. Ille autem dixit dimidiam partem
eiusdem terre jure hereditario sibi attinere. Quos Deme-
trius magister ⁵ precepto regis discuciens per pri-
staldum nomine Adrianum de uilla Scil ⁶ ad examen
ferri candentis [misit Uaradinum ubi predicti castrenses
cum nominatis ioubagionibus eorum] supertugerunt iudi-
cium ferri candentis dicentes dimidietatem predictae terre
prefato Cumpurdino iure patronatus sicut ipse astrue-
bat [attinere].

12.

Z. de villa Fecie agit probari Zemert furem esse.

Zugna ⁷ de uilla Fecie ⁸ impeciit Zemert ⁹
de uilla Vrak a ¹⁰ de furto. iudice Cumazan ¹¹ curiali
comite de Zobolch ¹² pristaldo Karachun ¹³ de uilla
Ekulch, ¹⁴ predictus fur Zemer Uaradini portato ferro
combustus est.

Dobokától, ellenben távol esik Szolnok területéről, hol regestrumunk
szolnokmegyei Moesi-já mozog. V. ö. 57. 71. 73. sz. okl.

¹ ^{eum}/_{eos} A felső a hibás, az alsó a javított szó.

² A szövegben Queduelen áll Quedveleu (Kedvelő) helyett.

³ A T és F betűk hasonlatosságát nézzük és értelmezzük
Fintá-nak!

Telequen

⁴ Cunpurdinus, másutt (321. sz.) Telequen et filius eius Cumpert.
E család, melyet a szöveg várnépei nem áttálnak jöttment sehonnainak,
erőszakoskodónak föltüntetni, elég tekintélyesnek látszik. Úgyökben fel-
sőbb meghagyásra az országbíró jár el. Birnak kegyuri joggal valamely
egyház fölött is, mi főleg a regestrum idejében kiváló uri jog vala.

⁵ Demetrius magister. Ugyanaz lehet, ki később mint
országbíró fordul elő. V. ö. 16. sz. okl.

⁶ Adrianus de uilla Scil, nem járúl ismeretlen mivöl-
tánál fogva ügyesetünk színterének megvilágosításához egy szikrával sem.
Előjő a 124. 153. 154. sz. oklevelekben is.

jobbágyoknak nevezetesen Kedvelő, Finta és Pétör hozzájárulásával megpörlötték a Telegvény fiát Gumbertet, mondván hogy őke'me beszármazott s az ő tulajdon földjüket erőnek erejével ragadta magához. Dömötör mester a királynak meghagyására kihallgatván őket szilfalusi Adorján nevezetű pristaldus mellett tűzvaspróbára Váraddá rendelte őket, hol az említett várnépségi emberek a felsorolt jobbágyokkal egyetemben a tüzes vas-istenítélet elől meghátráltak, beismervén, hogy Gumbertet miként maga állítja vala, patronatusi jögon illeti meg a szóban forgó föld fele része.

12.

Kékcsei Z. bebizonyosítja, hogy Szemere orv.

K é k c s e ⁸ faluból való Zugna lopásról vádolta V á r d a ⁹ helységbeli Szemert. Biró Kumazán szabolcsi udvarbíró, pristaldus ekőcsfalvi Karácson vala. Említett Szemer Váradon hordozván a vasat, tolvajnak bizonyosodott.

⁷ Zugna magában áll, mint személynév és semmi kifogásunk sem lehetne, ha a Z és H írásbeli nagy hasonlóságánál fogva valaki Hugrá-nak olvasná.

⁸ uilla Fecie. Eredeti alakjában Keccé-nek véljük, vagy Kecché-nek. Kékcse Kis-Várda mellett fekszik.

⁹ Zemer-t. Sok tekintet tilt, hogy Szemeré-nek ne olvassuk és értelmezzük. L. 132. sz. okl.

¹⁰ v. V r a k a = Varada, ma Kis-Várda. A tatárjárás után a Guth-Keledek kezén találjuk. [Zichy-O. I. 66.]

¹¹ C u m a z a n. Még az Anjouk korában is találkozunk Szabolchban e névalakkal.

¹² Z a b o l c h, Szabolcs, ismert egykorú székhely.

¹³ K a r a c h u n L. a 365. sz. okl.

¹⁴ E k u l e h. Eköles v. Eköcs elpusztult hely felső Szabolcsban, mely 1266-ban még Joachim várjobbágyé volt s a Tisza mellett feküdt [Wenzel: VIII. 146] s 1284-ben ajándékozza IV. László a Kállay-család őseinek [Wenzel: IX. 407.]

13.

Uxor Lodmeri de villa Duba et Paulus propter pretium ancillae vendite inter se litigantes.

Paulus sacerdos de uilla Duba¹ impeciit conuilaniam suam uxorem Lodmer² dicens quod cum ancillam quandam vendiderat, illa nondum precium persoluit. Quoniam eadem ancilla instinctu eiusdem uidue res ipsius furtim subripiens aufugerit, cuius facti cum prefata uidua se ignaram esse contenderet curialis comes de Zonouk³ nomine Vitalis⁴ de ancilla et rebus subreptis de Paulo sacerdote ualentibus quatuor marcas et quatuor pondera argenti discuciens per pristaldum Numchiz⁵ de uilla Chumburd⁶ misit ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi homo Pauli sacerdotis portato ferro, iustificatus est.

14.

Equus apud Benedictum de villa Chehy inventus non est furtivus, sed ei pro servitio donatus.

Mathias comes⁷ impeciit Benedictum de uilla Chehy⁸ pro furtiuo equo, quem equum predictus Benedictus dixit ab eodem comite pro seruicio suo possedissee. Quos Forcasius curialis comes de Bichor discuciens

¹ uilla Duba. Nagy- és Kis-Doba Szilágy-Szent-Király mellett. Dobá-t az Ortwayféle térképen nem találván, nem bírok Pál papnak a XIV. században élt utódával beszámolni.

² Mintha ezen Ladomérné nem lenne más, mint a 139. sz. okl. előforduló

Bereczk
Róza.

³ Zonouk-ot a következő számok érintik közelebből: 6. 7. 44. 57. 98. 108. 176. 182. 187. 196. 236. 238. 253. 267. 276. 277. 285. 303. 310. 320. 375.

⁴ Vitalis, a 108. sz. okl. még leszen vele találkozásunk.

⁵ Numchiz, a 108. sz. okl. ugyanő Nunchiz-nek mondatik, másutt pedig Nymhez, Nemhyz a kiírási alakja. Kiejtésének a kulcsát egy helynévben találtuk föl. Ezeket méltán úgy tekinthetjük, mint a régi időből ránk szállott nyelvelmékeket, „a nyelv folytonosan

13.

Ladomérné asszony megvesz P. paptól egy rabszolga-leányt, de az árával adós marad.

Pál dobafalusi pap megpörlötte azon helység-beli Ladomérné asszonyt, hogy eladott volt nekie bizonyos szolgálóleányt, a vételárat azonban még mindig nem adta meg. Sőt azon szolgáló leány a mondott özvegynek biztatására az ő holmiját meglopván még meg is szökött. Mikoron az imént említett asszony állitaná, hogy ő mit sem tud a dologról, Vitális nevezetű zónuki udvarbíró a szolgáló leánynak és a Pál paptól elvitt négy márká- és négy pondus-érő holminknak ügyét megvizsgálván, őket Chumburd falubeli Nemcsiz pristaldus mellett Váradra rendelte tűz-vas próbára, hol Pál pap embere hordozván a vasat, igazolódott.

14.

Csehibe való Benedek a nála talált lovat nem lopta, hanem ajándékba kapta.

Mátyás ispán Csehi faluba való Benedökököt egy darab ló eltolvajlásával vádolá, mely lovat a szóban forgó Benedök azon ispán-adtának mondott szolgálata fejében. Kiket Farkas bihari udvarbíró kihallgatván a maga

fejlődő életfajának elhullatott ugyan, de semmire nem lett, sőt mintegy petrificált leveleit“ (Ipolyi).

⁶ uilla Chumburd. Zsombor nem lehet, mert a megye területén kívül esnek az erdélyi Zsomborok. Nem lehetetlen, hogy pristaldusi falunk emlékezetét azon puszta Zobor őrzi, mely Nagy-Dobának napjainkban tartozéka.

⁷ Mathias c. nem egy-e a 138. sz. o. Mátyás ispánjával? Ez úgy látszik, a Toldiak őse.

⁸ v. Chehy. Jelenleg Biharban csupán egy Csehy van, Várad alatt, mely a váradi káptalan ős birtoka. De itt azon másik, ma már ismeretlen fekvésű Csehi értendő, mely 1284-ben (Wenzel: XII. 421) következő határolással iratik körül: Csorgue folyó-ér (Osenta patak ma is van) Szakál-ér, Szakál, Csabod-ér, Tothi-út, Cseh-kereki (a mai Boldogasszony-telek, hajdan Bunytay szerint Tóth-Kereki is.)

per pristaldum suum Hegud de uilla Bichor¹ misit ad examen ferri candentis Uaradinum vbi Benedictus portato ferro iustificatus est.

15.

Fabianus de uilla Beka caussam agit cum Samsone de damno 30 marcarum.

Fabianus² de uilla Beka³ impeciit Samsonem de genere Opour⁴ de damno triginta marcarum iudice Fila comite vicario⁵ Nicolai comitis, pristaldo Paulo de uilla Ynata.⁶ Predicti aduersantes Uaradinum ad examen ferri candentis directi taliter conuenerunt, quod prefatus Sampson redderet aduersario suo tria capita hominum quos abstulerat et decem boues et quadringentos cubulos uini de cubulo de Somogy et quinquaginta cubulos siliginis quatuor palmarum et idem satisfaceret iudici, partem autem pristaldi Fabianus dare conuenit.

16.

Kezed de uilla Tomona fratris non occultavit pecuniam fratris sine herede decedentis.

Scymcha⁷ procurator Desiderii episcopi⁸

¹ Hajdan a megyének székhelye, mezőváros.

² Fabianus. Minden odamutat, hogy gazdag, előkelő s egyuttal azon Ambrusfia Fábán volt, ki más okleveleinkben rablólovagnak, s a pannonhalmi apátság birtokai háborítójának s végül kiközösítettnek vagyon feltüntetve [Wenzel I. 310. 317. 323. 336. II. 30].

³ v. Beka. E helynevet az egykorú írás szellemében Boká-ra igazítjuk. Al- és Fel-Baka Pozsony megye alsó-esallóközi járásában, közel Duna-Szerdahelyhez ma is népes hely. Az egyik Baka 1270-ben még a király udvarnokainak telepeként szerepel. [Hazai Okmt. I. 49. Ipolyi: Csallóköz műemlékei 7. sz.]

⁴ de genere Opour. Miként a Márk-krónika (34. fej.) és okirat-táraink bizonyítják Apoor, Apour, Opour, Opovr, Opowr személy-név is vala. A nemzetségnak lakóhelye kell hogy e helyütt leginkább érdekeljen bennünket.

A tatárjárás után való nemzetségi okiratok egy részt mind a győri káptalan által állítvák ki, más részt kivétel nélkül pozsonymegyei birtokosnak tüntetik föl a nemzetséget, s jelesen csallóközi birtokosnak:

pristáldusa, Bihar helységbe való Egöd kíséretében küldött Váraddá tüzes vaspróbára, hol Benedök hordozván a vasat, igazolódott.

15.

Az Apor-nemzettségből való Sámson bakafalvi Fábiánnak 30 márka kárt tett.

Bakafalusi² Fábián megpörölte az Apor-nemzettségbeli Sámson 30 márkányi kártételnek miatta. Biráskodék Fila, Miklós nádorispán helyettese, pristaldus vala Ynata-falusi Pál. Az említett felek Váraddá utasítódván tüzes vas-próbára, olyatén egyességre léptek, hogy a megpörölt Sámson adja vissza ellenfelének a tőle erőszakkal elvett három főre menő embert s tiz ökröt, négyszáz somogyi csöbör bort, ötven köből rozsot, négy arasztos mértékűt és ugyancsak ő elégitse ki a bírót, a pristaldus illetékét megadni meg Fábián vállálja magára.

16.

Tomonafalusi Kezed elhalt testvére értékét nem titkolta el.

Tomona (?) faluba való Szömke Dezső püs-

1270. Bős és Árpás határjárásban mondatik (Hazai Okm. I. 49). . . . Hinc uadit ad aquam Bálvány que est Syke de genere Opour . . . (sajátoságos, hogy Erdélyben meg ősi fészkek Bálványos-vár nevet viselt) és alább a másik Baká-val is szomszédosaknak mondatnak . . . vbi contingatur terre vduornicorum de Baka . . . Tehát e nemzetiség tévutra nem vezet, midőn Csallóközbe Bakára utal, ámbár az is igaz, hogy „Apor“ és az „apori prépostság“ nem itt keresendő. (Anj. O. III. 172).

⁵ Fila, l. az 54 sz. okl.

⁶ Ynata. Fejér- és Veszprém vármegyékben Inotama is helységet alkot. Ha pedig nem tudnánk belenyugodni, nem is lenne helyén, hogy máshová való pristaldusokkal kísértessük Váradra a pörlekedő feleket, akkor Jouca = Jókára lehet kiigazítanunk a szöveget. Kis- és Nagy-Jókára a közelben, Pozsony vm. felső-csallóközi járásában föltalálhatók.

⁷ Seymecha = Szömke. V. ö 89 sz. okl.

⁸ procurator D. episcopi. A 344. sz. ok. Seumecho comes. I. Dezső esanádi püspökségét 1204—1228 teszik adattáraink. Jellemzése a esanádmegyei Adattár 1873 évf. 217. l.

de uilla Tomona¹ litiganit cum quodam de eadem uilla nomine Kezed dicens quod pecuniam fratris sui sine herede mortui centum pensas ualentem occultasset iudice Desiderio episcopo pristaldo Scema² de supradicta uilla, prenomínatus Kezed portato candenti ferro Uaradini iustificatus est.

17.

Tauernici regis de uilla Zecul non sunt extorres.

Agazones regis³ de uilla Zecul⁴ scilicet Teca⁵ Tobias impecierunt tauernicos regis⁶ de eadem uilla scilicet Zotam et Thomam dicentes quod extorres essent. Quos Demetrius magister⁷ precepto regis discuciens per pristaldum suum Martinum de uilla Edelen⁸ direxit ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi predicti agazones conuenerunt dare tauarnicis medietatem terre illius metis impositis et iudici communiter satisfacere, pristaldi vero partem soli tauarnici persoluerunt.

18.

Jobbagiones Sebastiani de Pou sunt fures.

Youanka,⁹ filius Barlay¹⁰ impeciit joubagiones

¹ uilla Tomona. Értelmezetlen hagytuk, ámbár nagy a valószínűség, hogy Torna csanádmegyei, most a battonya-i járásban fekvő mezőváros lappang alatta.

² Scema, másutt (Wenzel: VII. 484. IX. 47.) Sceme; Szemő vagy Szöménének olvasható. Férfi- és nőnevül egyiránt használtatott. Egyik változataúl tekintendő Szemőd, mely ritkább használata daczára kútfőnkben is előfordúl.

³ Agazones regis. Egy részök a királyi ménés körül (in area equorum) volt foglalatos, más részök saját jószágukkal és költségekön köteleztetének lovas szolgálatra a király udvartartásában. Az udvari nyereg-, szerszám- és íjjkészítők is ezen nevezet alá valónak tudósaink szerint foglalva.

⁴ v. Zecul. Biharban keresendő, de nem Székelyhid, sőt talán nem is Székelytelek, hanem valahol Geszt tájékán. V. ö. 265. sz.

⁵ Teca. Tizenegyszeri előfordult a szövegünkben eléggé tanus-

pöknek gazdája belekapott azon falubeli bizonyos Kezöd nevezetű emberbe, mondván, hogy ez az ő ivadék nélkül elhalálozott édes testvérének száz penzát tevő pénzéről nem adott volt számot. Biráskodék Dezső püspök, pristáldus vala a fent említett faluba való Szeme. Megnevezett Kezöd Váradon fölvevén a tüzes vasat, igazolódott.

17.

A zecul-i kir. tárnokokat örökségileg illeti a birtokukban levő föld.

A zecul-falvi királyi lovászok, nevezetesön Teká, Tóbiás megpörlötték azon községbeli kir. tárnokokat, ugym. Zadát és Tamást, hogy csak olyan jöttek. Kihallgatván őket királyi parancsolatra Dömötör mester Edelény falvára való saját pristaldusa által Váradra menesztette őket, hol a mondott lovászok úgy egyeztek ki, hogy a pörös földnek fele részét körülhatárolva átadják a tárnokoknak, a bírót közösen elégitik ki, a pristáldus illetékét pedig csak a tárnokok fizessék.

18.

Pó-i Sebestyén jobbágysai tolvajoknak bizonyosodnak.

Barlafia Ivánka lopásról vádolja vala pói

kodik sűrű használata mellett. V. ö. 29. 33. 70. 199. 256. 263. 265. 309. 324. 340. 363. 366.

⁶ Tauernicos. A tárnokok a királyi asztalra szükséges czikkek beszerzése körül forgolódtak leginkább.

⁷ Demetrius magister. Ugy látszik, az, ki 1219—1224 étekfogó vala.

⁸ v. Edelen. Nem valószínű, hogy akár a Borsod-, akár Tolna megyék Edelény-éből hozott volna magával a főétekfogó pristaldust; sőt legvalószínűbbnek látszik, hogy e részben is a Körös mentén maradjunk s Edeles pusztánál megállapodjunk.

Edeles Körös-Tarcsa mellett fekszik.

⁹ Youanka = Ivánka. Egykori személynévi jelentőségét több mint 10 helynév örökíti.

¹⁰ Barlay Barlafalu látszik föntartani e névszónak személynevezeti emlékezetét,

Sebastiani de Pou¹ scilicet Michaëlem et Kepam filios Nicolai de furto iudice Nicolao palatino comite² pristaldo Cepam de uilla Ladan³ predicti fures portato ferro combusti sunt, sed Michaël confugit ad ecclesias.

19.

Nixa de uilla Nema impeciit Budew pro furto.

Nixa⁴ de uilla Nema⁵ impeciit quendam nomine Budev⁶ de alia Nema⁷ pro furto iudice Nicolao comite de Geuru⁸ pristaldo Gregorio de ciuitate Geuru⁹ predictus Budev portato ferro antequam solueretur aufugit.

20.

Oldurh de uilla Gusta non est seruus generis Catapani, sed tauornicus regis.

Eel filius Scema¹⁰ de uilla Eel¹¹ genus Catapani¹² impeciit quendam de villa Custa¹³ nomine

¹ de Pou. Szolnok vármegyében vagyunk. (V. ö. a 26. sz. okl.) E tájokon gyakoriak a Poó-helynevek, bizonyos régi összetartozás bizonyosságául. Póhalom, Pohamara, „Pusztá-Poó“ Mező-Tur határában Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében. Erre vonatkoztatjuk helynevünket.

Mely nemzetségi fogott lenni, illetőleg Poói Sebestyént kinek tartjuk? — biztos adatok hiányában bajos lenne eldönteni. Az bizonyos azonban, hogy a Tomajok nemzetsége vala szomszédos északról és hogy e nemzetségben a Sebestyén-név kegyeletes vala.

² Nicol. pal. com. V. ö. a 4 számot.

³ Cepam (Chepan) de v. Ladan. V. ö. a 4. sz. okl.

⁴ Nixa. Moxára véltük kiigazitandónak.

⁵ uilla Nema et alia Nema. Nyilván a mai Kis- és Öreg-Néma puszták Győrmege keleti szélén Pannonhalma irányában. Van Néma Komáromban is.

⁶ Budev. Helynevekre támaszkodva mertük Bedő-re igazítani.

⁷ de alia Nema. Tudósaink e helynevek nyomán ezen számra sűrűn és annak példájaként hivatkoznak, hogy az ország legtávolabbi vidékéről sőt végszéléről is érkeztek ügyesbajos emberek Váradra isten-íteleire és Szent-László tetemei fölött esküre. [Bartal: Comment. I. 39. Ipolyi: Kis. Munkái I. 286. II.]

Sebestyén jobbágysait, nevezetesön Mihált és Kepét, a Miklós fiait. Bíró Miklós nádorispán, pristaldus ladányi Csépán. Vádlottak hordozván a vasat, elmarasztalódának, Mihál pedig az egyházba meneke-dik vala.

19.

Némái Maksa Bedőt tolvajságról vádolja.

Néma faluból való Maksa lopásról vádol vala bizonyos Bedő nevezetű másik Némába valót. Birás-kodék Miklós győri ispán, pristaldus vala Gergel Győr megyéből. Bedő vasfölvétel után, mielőtt köteléke föloldatnék, elosont.

20.

Guttafalusi Aldoró nem a Katapán nemzetség szolgája, hanem királyi tárnok.

Ekli¹¹ faluból való Szöme fia Ekel, a Katpán nemzetségből megpörlött bizonyos Aldoró nevezetű

⁸ Nicolao comite de Geuru. II. András király győri főispánjai közül csupán négyet ismerünk. Bizonyosat nem mondhatunk, hogy főispánunk egy-e azzal a Miklóssal, ki a királyné udvarbírájaként szerepel? Ez Ugrin testvérének látszik.

⁹ de ciuitate Geuru. Hogy itt nem „város“ értelemben veendő a civitas-szó, erre Bartal (Comment. I. 273) és újabban Botka (Századok 1871 évf. 298) figyelmeztetnek. Csakhogy azon is könnyű fennakadnunk, hogy a pristaldusok soha sem jeleztetnek tisztán a megye után.

¹⁰ Scema = Szöme v. Szémő
Ekel, nevét Érsek-Újvár mellett a Vág balpartján helynév örökíti.

¹¹ v. Ekel = Ekel Komárom megyének csallóközi járásában.

¹² genus Catapani, másutt Cothpan, Catpan, Katpan és Koppány, mely nemzetségnek fészket méltán monostora táján Komáromban, birtokait a Duna és Vág mentén kereshetjük, mely hogy birtokos vala Borsodban is, Katapán egri püspök rokoni szeretetének lehet érdemül betudnunk. [V. ö. Knauz: Eszterg. Okmt. I. 552—555. Rupp: Magy helyrajza I. 485.]

¹³ Custa = Guta. Csallóközben a Katapán nemzetség Ekli és Bálványos birtokainak közelében [Archaeologiai Közlemények I. 98.]

Oldoruh dicens ipsum seruum suum esse, ille autem dixit se non esse suum seruum sed . . . tauornicorum regis¹ et duxit conuillanos suos cum joubagionibus tauornicorum Uiuiano Gregorio et Ombud,² qui eum dixerunt suum esse contribulem quorum unus nomine Daba specialius dixit eundem Oldoruh suum esse cognatum et portato pro illo ferro Uaradini iustificatus est iudice Maurino³ uice palatino, pristaldo Nicolao de uilla Árpás.

21.

Tum, Pousa, forkos, Mancía sunt castrenses de Bursod, illis se tauernicos esse asserentibus.

Vrbanus Martinus⁴ Santus⁵ Petrus⁶ et alii castrenses de Bursod⁷ impecierunt quosdam scilicet Tum Pousam Farkas Manciam⁸ dicentes illos suos esse contribules. Isti autem responderunt se regis esse tauernicos et tenuerunt causam eorum forcos et Moynolt de uilla Tord⁹ item Sixtus et Hunda¹⁰ de uilla Tauornuk.¹¹ Quibus a comite Gyula per pristaldum nomine Christophorum¹² ad iudicium ferri candentis Uaradinum destinatis prenomínatus Moynolt secundum sententiam iudicis portato ferro combustus est.

22.

Camb contra Paulum de 2 marcis.

Camb¹³ impeciit Paulum de duabus marcis et portato

¹ sed tauornicorum regis (unum esse). A szöveg hiányosnak látszik, kimaradván: unum esse.

² Ombud = Ombod. Egynek tartjuk vele Ompud-ot is.

³ Maurino, Mauricio helyett. A Moriczhidiak őse V. ö. 104. 369. 372. sz.

⁴ Martinus, a 79. sz. okl. szerint hadnagy volt.

⁵ Santus. Másutt (79): Sanctus százados. A Szentős-személynevezetet Szentes-helyneveink iagzolják.

⁶ Petrus. V. ö. 10. sz. okl.

⁷ de Bursod. L. a 10. számot.

⁸ Manciam nyilván Mancham = Mancsá-t helyett áll.

⁹ u. Tard, virágzó helység Borsod m. egri járásában.

Gutta¹³ falubelit, azt állítván, hogy szolgája, ő pedig azt mondá, hogy nem szolgája neki, hanem királyi tárnok, és bizonyságul falubelieit hozta elő a tárnokok főbbjeivel: Viviánnal, Gergelylyel és Ombudval. Kik azt vitaták, hogy ő csakugyan az ő sorsosuk. Egyikök, Daba nevezetű ezenfelül amaz Aldorót atyjafiának is vallotta és Váradon helyette a vasat hordozván, igazolódott, bíró lévén Móríc z vicze-nádor ispán, pristáldus árpás-falvi Miklós.

21.

Tum- és társairól bebizonyosodik, hogy nem királyi tárnokok, hanem borsodi várszolgák.

Urbán, Márton, Szentös, Pétör és a borsodi várnépek közül többen bépörlöttek némelyeket, nevezetesen Tumot, Pósat, Farkast, Mancsát mondván, hogy velök egysorsúak. Ezek pedig szabadkoztak, hogy királyi tárnokok és ügyöket felkarolták a királyi tárnokok, különösen pedig Tard faluba való Farkas és Majnalt, nem különben Tavornuk faluba való Sükösd és Zunda. Minek utána Gyula ispán Kristóf pristáld kíséretében Váradra rendelte őket, imént mondott Majnalt bírói ítéletre ő hordozván a vasat, megégett.

22.

A Pál ellen indított 2 márka keresetről.

Kama megpörlötte Pált két márkának miatta és

¹⁰ Hunda = Zunda. A regestrumban *H* gyakran áll *Z*. helyett. Dr. Vajda hibásan német szónak tartja.

¹¹ v. Tauornuk. Az Eger szomszédságába eső Tárkányra szokás értelmezni. Csakhogy ez az egri egyháznak ősbirtoka s 1261-ben már Torcan- és nem Tauornuc-néven jö elő. 1194-ben Domonkost a megye déli részén eső Pély birtokába Barrabas „de Tauarnuc“ vezeti be [Wenzel: XI. 56], mi nem csupán szövegünk helyességére s Távarnok egykori létezése mellett szól, hanem fekvését is sejteti.

Mi Mező-Kövesd ma is korona-város régi nevének véljük.

¹² Christoforum. Másutt is szerepel Gyula, a Rátold testvérének oldala mellett. V. ö. 79. sz.

¹³ Oklevelünk megyéje és községe tekintetében tájékoztatlan hagy,

ferro Uaradini iustificatus est iudice Martino comite pristaldo domino (nomine)¹ Budud.²

23.

Medue de uilla Kal in concordiam pacemque cum occisoribus patris sui venit.

Medue³ de uilla Kal⁴ impeciit Alexandrum de uilla Zub⁵ cum tribus seruientibus eius. item Legerum,⁶ Uitalem et Gyroltum de uilla Libesii⁷ pro occisione patris sui Forcasii coram Mica comite Bicoriensi⁸ scilicet iudice ab Andrea rege delegato. quos idem iudex per pristaldum nomine Gylianum de uilla Vruz⁹ misit ad iudicium ferri candentis Uaradinum. vbi impetrata licencia regis et prenominati iudicis pacificati sunt et mutuo iuramento pacem firmauerunt. Et Alexander conuenit satisfacere iudici et in festo omnium sanctorum dare aduersario suo 9 marcas et tres pristaldo Uaradini simul pro se et pro seruientibus suis. Item Leger duas marcas aduersario eidem, et vnam pristaldo. Gyrolt quatuor marcas dimidia minus et vnam pristaldo et satisfacere iudici sicut (et) Legur. Uitalis quoque 7 marcas aduersario ex quibus tres iam dedit quatuor autem daturus est in predicto

tartalma és alakja azonban nem csupán Bihart vallja ez ügyeset megyének, hanem elárulja Várad mellékét is.

Camb. Gumbu, Cumb, Cemb személynevekként egykorúlag előfordúlnak, de Camb nem; ezért kiigazítandónak vettük.

¹ pristaldo domino. A domino szerintünk „nomine“ helyett áll.

² Budud. Lehet Böde, Böde, Bödő s némi igazítással Bődös.

³ Medue. Elég gyakori oklevéltárunkban is előfordúlta. [182. sz.]

⁴ v. Kal. Kál helységek vannak, ezek közt a hevesmegyei esik legközelebb Váradhoz. Jerneynk nem is habozott ezt a deprői völgyi Heves-Kálra értelmezni, tanát elfogadák tudós Balássy és Dr. Vajda. Hibásan; mert ez minden izében bihari eset, melynek vitatása helyett elégnek tartom a szöveg figyelmes átolvasására utalni a kritikus olvasót.

Nekünk jelesen úgy tetszik, a poroszlónak: Oroszi Kiliánuak lakó helyét vévén tájékoztatóul, hogy ügyesetünk Bihar nyugati részén

Váradon hordozván a vasat igazolódott, bíró levén Márton ispán, pristáldus Budud nevezetű.

23.

**-i Medve atyjának gyilkosaival kibékül.

. . . -falusi Medve pörbe fogta Zub-faluba való Sándort három ő szolgálival egyetemben. Azonképen Libesy faluból Lögért, Vitálist és Giródot előtte Mika bihari ispánnak, tudnillik András király által küldött bírónak, Farkasnak az ő atyjának meggyilkolása miatt. Kiket azon bíró Oroszi faluba való Kilián nevezetű pristáldus kíséretében küldött Váraddá tüzes vaspróbára. Ott, a királynak és az imént megnevezett bírónak engedelmével egyességre léptek és egymásnak kölcsönösen békét esküdtek. És Sándor ráállott, hogy eleget tesz a bírónak és mindenszentek napján Váradon fizet ellenfelének magáért és embereiért összesen 9 márkát, a pristáldusnak pedig hármát. Lögér hasonlóképen ugyanazon ellenfélnek két márkát és a pristáldusnak egyet. Giród negyedfél márkát és a pristáldusnak egyet és, amiként Lögér is, eleget teszen a bírónak. Vitális is 7 márkát ad ellenfelének, melyekből hármát már kifize-

mozog, és pedig nem a Sebes-Kőrös mellett (pedig Oros-t itt is jelentőséges helynevek környezik); hanem a Berettyó mentén Kórógy táján, úgy hogy Kált illetőleg Aka (Haka) táján kell megállapodnunk. Most pusztá.

⁵ v. Zub. ? Cséffa v. Csiff, mely eredetileg alkalmasint Csépa fogott lenni. A nyomtatási hibák olykor helyrehozhatatlanok.

⁶ Legerum = Lögér-t; előfordúl a 379 számban.

⁷ v. Libesy. Másutt (85. sz.) még jobban kiforgatva: Libik. E tekintetben Kovácsira, Berettyó-Ujfalu mellett, esik gyanúnk.

⁸ Mica comite Bicoriensi. Gyakran esik még vele találkozásunk, itt csak annyit várunk tőle, hogy bizonyosság legyen a mellett, hogy az ügyeset bihari és nem hevesi területen mozog, mit a fizetés helyének megjelölése is bizonyít.

⁹ v. Vruz = Kis-Orosi p. Cséffa mellett.

esto sicut alii tenentur. Prestaldo vero iam satisfacit. Et si predicto die hec omnia non persoluerent, duplo dare tenerentur.

24.

Terra Absolonis nomine Sag et terra eiusdem ad 4 aratra in Tolna non pertinet ad castrum de Zemlun.

Quidam nomine Hubugenithu¹ vt ipse dixit se uocari² pristaldus Nicolai palatini comitis, vt ipse perhibuit de se. Statuit ante nos quendam nomine Absolonem de genere Ratha³ de uilla Tolna⁴ dicens quod joubagiones de Zemlun⁵ scilicet Scema hodnogio Mocud centurio⁶ Degus⁷ et Chepanus prefectus castri requisuissent terram ipsius Absolonis nomine Sag⁸ et terram eiusdem ad 4 aratra in Tolna pro terra castri et exhibuit quendam de joubagionibus eiusdem castri nomine Scentus, quem supradictus iudex vt ipse dixit iudicio ferri candentis addixerat. Qui cum transacto triduoano ieiunio, sicut mos est ad portandum candens ferrum accessisset quidam nomine Sumpo⁹ precedens dixit se a prenomatis castri joubagionibus esse directum et ex parte illorum subterfugit iudicium ferri candentis et memoratam terram memorato Absoloni remisit dicens illam non esse terram castri.

¹ Hubugunithu, Jerney és után-írói szerint: hibakönynyitő. Kérdés, visszaadhatjuk-e valaha igaz nevét? Mi a naiv kiigazítást Zebegnýő-re véljük módosítandónak, a hasonló zemplényi helynév alapján.

² vt ipse dixit... Óvatossági kitétel, mely arról tanuskodik, hogy az istenítélet sorompói szóban hozott ítéletre is megnyitak, de a jegyzőkönyvben e körülmény mindig nyomatékosan kiemeltetik.

³ de genere Rátha. A Kátha nemzetségre szokás értelmezni. Hibásan a hibás szöveg után, miután e nemzetség zemplényi honosságát történeti adatok nem támogatják.

⁴ v. Tolna. Zemplényben Tolna község nem levén, Beél értelmezője nem habozott a Dunán túlra való Tolnában keresni, (caput est

tett, négyet pedig fizetendő leszen a mondott időben, miként a többiek kötelezve vannak. A pristáldot máris kielégítette. Ha pediglen a kitüzött napon mindez fizetetlen maradna, kétannyi legyen a fizetségek.

24.

Absolonnak szögli és toronyai földje nem zemplén-vári föld.

Bizonyos ember, aki magát Hubugenithu-nevezetűnek mondotta, saját szája vallomása szerint Miklós nádorispánnak pristáldusa, elibénk állatott bizonyos Absolon nevezetűt a Rátha nemzetségből, Tolna faluba valót mondván, hogy a zemluni várjobbágyok, névszerint Szeme hadnagy, Makod százados, Degös és Csépán várnagy ennek az Absolonnak Ság nevezetű földjét és az ő négy ekényi földjét Tolnában a vár földjeként visszakövetelték és azon vár jobbágyainak egyikét, valami Szentös nevezetűt úgy állatott elő, mint akit a mondott bíró, miként állítá, kijelölt volt a tüzes vas ítéletre. Ki a szokás szerint való három napi böjt után, midőn épen a vas fölemelésre előállott volt, egy Sompó nevezetű ember érkezvén mondotta: hogy a vár megnevezett jobbágyainak küldöttje és az ő nevökben a tüzes vas ítéletről letesz és a vitás földet a szóban levő Absolonnak visszaadja, mondván, hogy az nem várbirtok.

comitatus Tolnensis.) Egyik megyének székhelye és a Tisza-Duna közbejött daczára egy másiknak birtoka legyen. Nem ide, de még Kálnára sem lehet gondolnunk. Szerintünk: Toronya. Tatárjárás után a Tolcsva- és Baksa-nemzetség birtokában találjuk (Wenzel: V. 59. Fejér: VIII. 2. 292.

⁵ de Zemlun. Vármegyénket a Fráter könyve következő számai képviselik még: 2. 25. 49. 87. 99. 371.

⁶ Mocud, alább Macodin, Makád helynevünk kétségkívül egykori hasonló nevezetű birtokosát örökíti.

⁷ Degus = Degös = Dögös.

⁸ terram Ság. Zemlénben nincsen Ság, hanem és a mi itt főkövetelés: Zemlin várától nem messze van Szögli.

⁹ Sumpón = Sumpov. L. 384. sz.

25.

Chepanus de uilla Chula caussam agit cum P. de uilla Vásárhely erga unum equum apud illum inuentum.

Chepanus de uilla Chula¹ impeciit Petrum de uilla Vasárhely² dicens quod cum equus suus furto esset sublatu apud illum inuenisset et cum vellet equum ab eo recipere et ipsum capere conuillani eius et precipue Ipsa³ eum uiolenter prohibuerunt. quos Olodarus curialis comes de Zemlun discuciens per pristaldum nomine Cozmam de uilla Velchea⁴ ad iudiciu ferri candentis transmisit Uaradinu vbi prenominaus Chepanus cum prefato pristaldo et homine suo ferrum portaturo in septimana, qua festum sancti Galli est celebratum, fuit Uaradini. Aduersarii autem eius scilicet Ipsa et Petrus et conuillani eorum non comparuerunt.

26.

Isoum propter eruicionem oculorum litigantem quidam boni homines de prouincia de Zonuk pacificant.

Isov⁵ de uilla Fulian⁶ citauit Martinu de uilla Barana⁷ pro eruicione oculorum ante Nicolaum palatinu comitem⁸ vbi cum essent quidam boni homines⁹ de prouincia Zounuc scilicet Michaël comes de uilla Mortun¹⁰ et Modoros de uilla¹¹ Pou

¹ v. Chula, a betük szerint, melyek kötelezők, ha nem is esküszünk rájuk, Cselej-nek olvasandó, és a szöveg szelleme sem ellenzi ezt, amennyiben a gonosz szándék segítségével eltévedt lóra ma sem a térszomszédságban akadhatunk rá.

² v. Vasárhely = Vásárhely Zemplénmegyében, Bánóc mellett.

³ Ipsa, Opsa = Apsa alakjában gyakoribb.

⁴ v. Velchea = Velejte.

⁵ Iso, Izsó, Ezsau helyett.

⁶ v. Fulian. Értelmezetlen hagytuk. Az ügyeset területe Szolnokkal levén némileg szomszédságos, nem ellenezzük, hogy az olvasó borsodmegyeinek tartsa ezen oklevelet s e helynevet Tarján-illetőleg Tisza-Tarján-ra értelmezze. Tisza-tarjáni Izsó tehát a borsodi nádori gyűlésen emelt volna panaszt.

25.

Cselej-i Csépán elveszett lovát vásárhelyi Péternél megtalálván, keresetet indít ellene.

Cselej-falusi Csépán megpörlötte Vásárhely faluba való Pétört, mondván, hogy midőn ő emennél eltolvajlott lovát megtalálta volna és elakarná vinni és őtet elfogni, az ő falubeliei és legkivált Ipsa őt erőnekerejével meggátolták. Kiket Aladár, a zempléni udvarbíró kihallgatván, Velejt faluba való Kozma nevezetű pristáldus kíséretében Váradá rendelt tüzes vas-törvényre, hol a szóban forgó Csépán a maga ítéletre kész emberével és a mondott pristáldussal szent Gallusz hetében (okt. 16—23) meg is jelentek. Ellenfelei azonban nevezet szerint Ipsa és Pétör és földiei nem jelentek meg.

26.

Izsó, a szemei kitolatása tárgyában emelt követelésétől néhány szolnokmegyei nemes közbejöttére eláll.

Fulian faluból való Izsó, Miklós, a nádorispán elé idézteti vala Babuna-falvi⁷ Mártont, hogy megfosztotta a szeme világától, holis midőn épen egy-két szolnokmegyei jómagabíró ember lenne jelen, nevezetesen Márton-falváról Mihály ispán és Poó-falusi

⁷ v. Barana, sajátlag tehát Bobona, vagyis a mai Tisza-Bábolna, mely okmánytárunkban másutt is (174. sz.) előfordúl s melyet 1259-ben a Koppán-nemzetség kezén látunk [Wenzel: VII. 514.]

⁸ ante Nicolaum palatinum, nádori gyűlésre vall e kifejezés.

⁹ boni homines, Bartal szerint [Comment. I. 214] liberi homines, vagyis nemesek, előkelők, Botka szerint (Ős megyék) bizodalmi férfiak, az ős vármegyék intézői, mi azonban itt tárgytalan, miután nem is a saját vármegyéjökben működnek.

¹⁰ v. Mortun, szerintünk Poó tájékozó irányadásához képest Worcun = Tisza-Várkony.

¹¹ v. Pou. V. ő. a 18. sz.

et alii boni homines impetrata licencia¹ prenomati iudicis reformauerunt inter eos pacem et memoratus Isov dimisit aduersario suo Martino omnem inimiciam suam et pepigit quod deinceps super exoculacione sua nunquam esset litigaturus.

27.

Cincea uxor asserens Paulum seruientem esse occisorem mariti sui Varadinum neque venit, neque misit.

Uxor Scilak² nomine Cincea³ impeciit Paulum seruientem Vhudu⁴ curialis Mice comitis⁵ de occisione mariti sui iudice Mica comite de Bihar pristaldo Fulcho. Prefatus itaque Paulus cum domino suo et pristaldo fuit Uaradini ferrum candens portaturus, memorata uero aduersaria non comparuit neque excusatorem misit.

28.

Chepanus de uilla Bogdan cum Petro litigans Uaradini non comparet.

Chepanus⁶ de uilla Bogdan⁷ impeciit Petrum coram comite Olodaro⁸ de quatuor equis et vno fure uiolenter ablato, predictus Petrus uenit Uaradinum, aduersarius autem non comparuit.

¹ impetrata licencia. Legrégibb joggyakorlat szerint bíróság elé vitt ügyekben a felek barátságos egyességre csak előzetes birói beleegyezéssel léphettek. L. a 23. 125. 126. 322. 340. sz. o.

² Scilak = Szilagy. Szilák eredetibb alak, mely mint látszik a gömöri Szilak-szó helynévben maradt fön.

³ Cincea = Czinke, eredetileg Cynke- vagy Cynkának iratlatott. Hogy Jerneyvel a Csinoskának rövidítését lássuk benne, az részünkröl lehetetlen.

⁴ Vhudu. Másutt nem jö elő, különben Ohod- vagy Ohot-nak olvasandó. Lehetett azonban Ubod, illetőleg Obod is.

⁵ Mica c. de Bihar. Bihar főispánja s a kútfőnek legtevékenyebb szereplője. A következő számokban találkozunk vele: 23. 34 (Heuca torzitással). 66. 89. 101. 105. 118. 119. 120. 147. 182. 184. 188. 194. 208 (Nimcha). 209 (Nuncha). 241. 237. 241. 244 (Neuka).

Madaras és több más tekintélyes férfiak a már szóban forgott ítélő birónak beleegyezésével megbékéltették őket és a mondott Isov az ő ellenfelének Mártonnak irányában minden neheztelésről letett és megfogadta, hogy világtalanná tétele miatt soha sem fog rajta kereskedni.

27.

Czinke asszony Pál szolgát gyanusítja férje meggyilkolásával, de az istenitéleti próbára nem jelenik meg.

Sziláknak Czinke nevezetű felesége bépörölte Pált, a Mika ispán udvarbirájának Ohodnak szolgáját, hogy ő gyilkolta volt meg az ő hűtös társát. Biráskodék Mika, a bihari ispán, pristáldus vala Fulkus. Az említésbe hozott Pál urával és a pristáldussal megjelent pedig Váradon a tüzes vaspróbát készséges levén kiállani, de a kérdéses asszony kimaradt, sem kimaradását nem igazolta.

28.

Bogdány faluba való Csépán Váradon fölperes létére nem jelenik meg.

Bogdánfalusi Csépán pörbe fogta Aladár ispán előtt Pértört négy lónak és erőnek erejével elvett tolvajnak miatta. A kérdésben forgó Pétör eljött Váradra, ellenfele azonban kimaradt.

265. 270. 272. 278. 312. 313. 323. 328. 334. 389, és ezek közt 4 esetben a király különös meghagyásából jár el a bírói tisztben.

⁶ Chepanus = Stephanus. Regestrumunknak 14 szereplő személye viseli e nevet.

⁷ v. Bogdan. Bogdán van Sáros, Szaboles, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Torna-Abauj Veszprém megyékben. Mi Szabolesban állapodunk meg. L. az 1. sz.

⁸ comite Olo daro. Megyés ispánt, főispánt kell alatta értenünk. Éles észrevesés nem fogja figyelmen kívül hagyni, hogy a 25. sz. oklevélnek is Csépán a vádlója, Pétör a vádlottja és Aladár a bírása, de az elűtő helynevek mutatják, hogy az véletlen játéka. Az Aladár nevet a Gutkeled nemzetség kis-Várdai ágánál tapasztaljuk későbbi időkben fölkapottnak.

29.

Jobagio Beli probaturus sororem suam non esse meretricem iudicio ferri candentis semet subiicit, aduersarii autem eius non comparuerunt.

Anno dominice incarnationis M^oCC^oXVII^o in septimana: Factus est¹ jobagio Beli uenit Uaradinum probaturus sororem suam iudicio candentis ferri non esse meretricem² et sigillata manu³ expectauit vsque diem veneris aduersarios suos scilicet raptorem sororis sue⁴ nomine Nicolaum et paralymphum uidelicet Karachynum et alios sodales⁵ sponsi uidelicet Tecam, Muchoriam Vrbanum Porcan⁶ Petu Koch⁷ Michedeum⁸ Jacob Michal Nican. sed aduersarii eius prenominati in predicto termino non uenerunt. Iudex huius cause Teca vice Archydiaconus, pristaldus Hoth.

30.

Mocius de furto accusatus semet iustificat.

Cholnuk⁹ yobbagio castri¹⁰ Houmik¹¹ de uilla Mon¹² impeciit suum conuillanum nomine Mocium¹³ pro furto iudice luan curiali comite Benedicti filii Samud¹⁴ pristaldo Tupas¹⁵ de uilla Cocil.¹⁶ Mociu portato ferro iustificatus est.

¹ in septimana: **Factus est** = Pünkösöd után való II. vasárnap = máj. 29-ikén azon évben.

² elszöktetésében ártatlan.

³ sigillata manu, próba előtt a kéz beköttetvén, az pecsétel záratott le.

⁴ raptorem sororis sue. Miként látszik, leányrabló számba jöttek azok is, kik a szülők beleegyezése nélkül kötöttek az elszöktetett leánynyal házasságot, melynek birsága Sz.-István törvényei szerint 5–10 tinó vala.

⁵ Muchoriam = Zachariam.

⁶ Porcan = Potcan.

⁷ Koch. Kocs, helynevekben maradt fenn.

⁸ Michedeum. Kiírási változatai: Michodeus. Micoudeus. Mihedeus [Wenzel: VII. 22. XII. 141.]

⁹ Cholnuk, olvasható Csálnok-nak is, értelmezésünket a Cholnuk = csolnok-személynév számos eseteire állapítjuk.

29.

Bél jobbágya istenitéletileg kívánja beigazolni, hogy leánytestvére nem böcstelen személy; azonban ellenfelei nem jelentek meg.

Az ur megtestesülésének 1217. esztendejében pünkösd II. vasárnapja hetében Bélus jobbágya jöve Váraddá tüzes vas törvényen bebizonyítandó, hogy leánytestvére koránt sem böcstelen személy és pöcsétes kézzel váarakozott ellenfeleire egészen péntekig, nevezetesen leánytestvérének elrablójára Miklósra és a násznagyra t. illik Karácsonra és a völlegény többi czimboráira, ugymint Tekére Zakariásra, Urbánra, Patkánra, Petőre, Kocsra, Mikedre, Jákóra stb. Azonban elsorolt ellenfelei a megszabott időben nem jöttek el. Ez ügyben Teke vice-Öspöröst vala a bíró, a pristáldus Both.

30.

Zounoukmegyei Makó a lopás vádjá alul tisztázza magát.

Monfalusi Csolnok, jobbágya a szolnoki várnak lopásról vádlotta Makó nevezetű falubelijét. Biráskodék Iván, Samudfia Benedeknek udvarbirája, prestáldus Kusaly faluba való Tapos. Mako fölvén a vasat, igazolódott.

¹⁰ yobbagio castri, tehát vármegyei tisztviselő, mint várnagy, vagy hadnagy avagy a századosok vagy a többiek valamelyike.

¹¹ castri Houmik = Zounouk. Még Botka Tivadar hitt Homok várispánsági voltában s azt Szathmárban kereste.

Szolnokra vonatkoznak még a 61. 71. 73. 95. 107. számok és a másutt (13. sz.) elősoroltak.

¹² v. Mon a mai Szilágymegye zilahi járásában Szilágymegye-Szent-Király mellett. Szamba jöhet ezen Nagymon mellett Nyirmon is, de ez távolabb fekszik Kusalytól, mely itt irányadó.

¹³ Mocium = Mocout. Névrokonai: Mak. Makad.

¹⁴ Benedicti filii Samud. Összevetésünk szerint szolnoki főispánkodása 1216—1217 évek közt ingadoz.

¹⁵ Tupas. Egynek vettük az oklevelileg itt-ott előforduló Thopus-sal (ide sorozván a 140. sz. Topur-ját, 330. sz. Topaziját is). Szalában van Taposházahelynév.

¹⁶ v. Cocil = Kusaly Szilágymegye zilahi járásában, a kusalyi Jakcsok későbbi fészke.

31.

Uillani Holmy ad iudicium ferri candentis faciunt destinari Teluk, quafurem, ubi hic iustificatur.

Uillani Holmy¹ scilicet Hemequei,² Lynthes³ et Bertholon impecierunt conuillanum suum nomine Teluk⁴ pro furto. Predictus Teluk portato ferro iustificatus est. Iudex autem huius cause Isou comes⁵ de Vgosa⁶ pristaldus Thomas de uilla Martin.⁷

32.

Gense de uilla Senmartin impeciit jobbacionem ecclesie s. Petri portato ferro iustificatum.

Gense⁸ de uilla Senmartin⁹ siue predio (ecclesie) sancti Petri¹⁰ de Sasuar impeciit Cham de uilla Ceunand¹¹ et yobacionem eiusdem

¹ Uillani Holmy, mezőváros Ugocsa megye tiszai járásában. 1274-ig királyi birtok, aztán a Káta nemzetsége [Fejér V. 2. 167].

² Hemequei = Emőke; helynévben főnvan; de itt valószínűbb, hogy német névvel van dolgunk.

³ Lynthes, Günther- és Linter-nek egyiránt értelmezhető.

⁴ Teluk = Telek; kútfőnkben magában áll.

⁵ Isou com. Izsó vagy Ezsau. Előfordúl a 243. sz.-ban is.

⁶ de Vgosa = Ugocsai. Miként Patak, ez is birtok ispánság a kútfő korában; mert

Kökényesd és Halmi később szakadnak el (Wenzel XII. 106. Zichy. O. I. 34),

Szászfalu és Fekete-Ardó 1319-ben is kir. birtokok [Zichy-O. I. 163].

Fekete-Patakot V. István szakítja el, és mellette Kovászó 1192 még királyi birtok. [Wenzel: V. 136] Szöllős- végardó ugyanott; Szöllős 1280-ban is kir. jogilletőségű [Wenzel: XII. 292].

⁷ v. Martin. Márton ninesen Halmi mellett, de Ugocsában sem; azért méltán hiszszük, hogy Bábo ny (= Babun) rejtőzik alatta.

⁸ Gense = Geus = Gős. Alább (180. sz.) így fordul elő: jobbacionem s. Petri nomine Geus. A középkorban volt Gős-Tuzsér, még ma is van Gősfá.

31.

A halmi polgárok által istenítéletre utalt Telek a lopás vádjától tisztázza magát.

Egynémely polgárok Halmiból, név szerint Henrik, Günther és Bertalan lopással vádlották Telek nevezetű lakostársukat. A mondott Telök fogván a vasat, igazolódott. Biráskodék pedig ez ügyben Izsó, az ugocsai ispán, pristáldus vala Márton faluba való Tamás.

32.

Szentmártoni Gős ellenében a Szent-Péter monostorának jobbágya tisztázza magát.

Gős, ki Szent-Pétör sárvári monostorának birtokára, Szent-Márton falvára való, lopással vádlotta Ceunand-falusi Csékát (és) ugyanazon monostor-

⁹ v. Senmartin = Szent-Márton, faluhely az ecsedi láp keleti részén.

¹⁰ predio (ecclesie) sancti Petri. Nem egyszerű, hanem monostoros egyházat szokott jelezni mindig a kútfőnkben előforduló ecclesia.

A monostornak nevét is említi a szöveg: de Sasuar (Sasvár) kifejezésben. Mi ezt kezdettől fogvást Sárvár-ra értelmeztük; nem így néhai Balássy Ferencz, ki e részben a czáfolás és kiigazítás figyelmében részesített.

Eredménytelenül, mert mi most is „Sárvár“, illetőleg a sárvári és nem a sásvári apátságunk vagyunk hívei.

Magát a helynevet illetőleg tehát azon Sárvárról van szó, melyen ezer évnek előtte akkor alakult földvár, mely miként a Névtelen mondja: először Tas várának nevezeték, most pedig, ugymond, Sár-vár-nak hivatik. [21. fejez.] És ez adat szerinte is a Szamos mellett, a moesarakon alul, tehát épen oda esik, hol azt a Regestrum dátumai után sejtjük: az ecsedi lápnak Mérk felé eső részén.

¹¹ Checám de uilla Ceunand. Másutt (180. sz.):

Ceca de uilla Curnad. Ki hinné, hogy e kettős kifejezés nem kevesebb, mint iker-gyermek. A helynévi tájékozódás Kasód-nál (Cosoud) állit meg, mely ma Domahidának pusztája.

ecclesie pro furto. Qui Checa portato ferro iustificatus est iudice Chepan filio Primi pristaldo Choma de uilla Jond.¹

33.

Tuca erga Eded debito non tenetur.

Tuca² impetitus (est)³ de Eded⁴ et Teca⁵ pro marca et tribus fertonibus. Qui Tuca portato ferro iustificatus est arbitris Chesario⁶ et Georgio pristaldo Budon de uilla Jarun.⁷

34.

Paulus contra Letem diaconum etc. in causa 60 marcarum agit.

Paulus comes filius Eufemie⁸ impeciit Letem⁹ diaconum Forcasium Macarium et Benczem de sexaginta marcis. Quorum Lete purgavit se iuramento iudice Simone episcopo. Reliquos uero Heuca comes Bichorien-sis¹⁰ discuciens misit Uaradinum ad candentis ferri iudicium, vbi cum essent Vendegu curialis comes predicti Pauli exemit Farcasium et Benczem a ferro candenti dicens dominum suum suspicionem suam ab eis remouisse. Macarius vero portato ferro iustificatus est, pristaldo Bota existente.

¹ v. Jond. Jánd-ra, melyre eddig értelmezték, nem lehet gondolnunk; de miként látszik Dob, vagy Doma-hida táján kell keresnünk.

² Tuca inkább csak helynevek alakjában maradt fenn. Tuka helynév az egri káptalan szent-margitai birtokán, Tok-aj, Tok-od ismert helyek.

³ impetitus, kihagyva vagy elhallgatva levén, ez: „est“, — hiányos; különben helyette ez is állhatott: „impetitur“.

⁴ de Eded. Jerney, Vajda és mások szerint „ma már ismeretlen helynév“, behatóbb megfigyelés azonban személynévnek fogja vallani.

⁵ Teca, régibb kiejtési alakja a mai Teké-nek, mely helynevekben is fennmaradt (Tekéháza).

nak jobbágyát, mely Cséka fogván a vasat, igazolódott. Biráskodék Primus fia Csépán, pristáldus jondfalusi¹ Csama vala.

33.

Edő keresete Toka ellen nem bizonyosodik be.

Edeő és Teka egy márkának és három fertónak miatta megpörlötték Tokát, ki hordozván a vasat igazolódott. Itélő bírák valának Czézár és György, pristáldus gyaránfalusi Bodon.

34.

Pál ispánnak 60 márka követelése Lete szerpapon.

Pál ispán, az Eufemia fia megpörlötte Léte diakonust, Farkast, Makáriust és Benczét hatvan márkának miatta. Ezek közül Léte Simon (váradi) püspök birói széke előtt esküvel tisztázta magát, a többieket pediglen Mika, bihari ispán kihallgatván, Váradra küldötte tüzes vástörvényre. Ott voltak már, midőn Vendég, a mondott Pálnak udvarbirája a tüzes vas alul kivette Farkast és Benczét mondván, hogy ura megszűnt őket gyanuval terhelni, Makáriust pedig a vashordozás igazolta. Bata pristálduskodék.

⁶ Chesario. Négy Czézár fordul elő kútfőnkben (62. 150. 338), kik közül egyik sem látszik azonosnak számunk békebirájával.

⁷ v. Jarun. Szakitani kell a régibb felfogással, hogy ez a szathmármegyei Jármí lenne. Bunyitay szerint ez Várad mellett Gyarán puszta, melynek egykori helyét Gyéres és Vizes-Gyán között téglá és törmelék jelölik.

⁸ Eufemia

Pál ispán. Előkelőségét udvartartása eléggé jellemzi. Eufemia nagyasszonnyal még esik találkozásunk.

⁹ Letem = Letét, melyet a tévedés gyanuja nélkül olvas-hatni Létá-nak.

¹⁰ L. a 27. számot.

35.

Petrus de uilla Tos in caussa quatuor marcorum.

Petrus de uilla Tos¹ impeciit de quatuor marcis Ebherum,² predictus Ebher portato ferro iustificatus est. Iudice Simone voyauoda,³ pristaldo Fener⁴ de uilla Marab.⁵

36.

Andreas de Porozka false impetit Gnynterum de equo furtim sublato.

Andreas de uilla Porozka⁶ cepit apud quendam nomine Gnynter (Ghunter) equum sine signo⁷ dicens illum sibi furtim sublatum, e contrario predictus Gnynter ei dixit eundem esse suum equum pullum scilicet corrigere sue. Iudice Bank comite de Bodrug⁸ pristaldo Rudolpho de theothonicis Paztuchy.⁹ Prefatus Gnynter portato ferro Uaradini iustificatus est.

37.

Merth comes theothonicorum pro sex marcis litigat contra villanos Sudan.

Merth¹⁰ comes theothonicorum¹¹ litigauit contra uniuersos uillanos Sudan¹² pro sex marcis a serui-

¹ v. Tos = Tass, Szabolcsmegyének kispárdai járásában.

² Ebherum = Echerum = Ecsér-t.

³ Simone voyavade. Itt tehát vajdának mondatik Simon; 102. sz. quondam voyvoda comes de Zathmar; 283. sz. vajda szabolcsi főispán.

⁴ Fener = ? Fenér, lehetne Fenev- illetőleg Fenő-re'is igazítani.

⁵ v. Marab. Kárász-ra értelmezzük helyi tájékozódás nyomán.

⁶ v. Porozka. Sokan Poroszlóra értelmezik e helynevet, nagyobb azonban a valószínűség, hogy ezen ügyeset kisebb körben mozog, s alatta Pohamara vagy még inkább Csorba (Chorba) értendő.

⁷ sine signo. Érdekes adat a lőbélyegzés régi volta mellett.

⁸ Bank comite de Bodrug. Mint országbíró látszik itt működni.

35.

Tassi Péternek négy márkányi keresetéről.

Tas faluból való Pétör négy márka miatt megpörlötte Ecsért. A mondott Ecsér vas-hordás által igazolódott. Biráskodék Simon vajda, pristáldusa kárász falusi⁵ Fenér vala.

36.

Csorbai Andrásnak elveszett lova nem az, amelyre gyanakodott.

Porozka (? Csorba) helységbe való András ráakadt bizonyos Günther nevezetűnél egy bélyegtelen lóra, melyről azt állította, hogy nem más, mint a melyet tőle elloptak, ennek ellenében mondott Günther azt vitatta, hogy az a sajátja és tulajdon szekeres lovának tudn. illik a csikaja. Biráskodék Bánk, Bodrognak ispánja, pristáldus vala a (túr-) pásztói németek közül való Rudolf. A már mondott Günther Váradon vashordozással igazolódott.

37.

A hernádmenti németek ispánjának hat márka keresete van a zsadányiak ellen.

Mert a németek ispánja (grófja) Zsadány község öszves lakosait megpörlötte hat márka erejéig,

⁹ de theothonicis de Paztuchy. Tur-Pásztó vidékének német telepeivel még alább is (80. 88. sz.) leszen találkozásunk.

¹⁰ Merth, német települtekre vall, kik között észrevehetőleg használatos vala. V. ö. a 48. 176. 330. sz. Talán Méreknek is olvasható.

¹¹ theothonicorum. A németek azon telepére látszatik vonatkozni, mely Kassán alul a Hernád mentén támadt s talán épen ez időszakban s Gertrúd királyné földieiből. Tiz falujáról s némileg önálló területéről lesz még módunk megemlékezni. L. 116. sz.

¹² v. Sudan. Ezen helynévnek kútfőbeli Sedan, Saden és Sadan változatai nem a középkor ingadozó orthographiájának, hanem a másolás pontossága hiányának tudható be. A 104. 181. 365. számok nem a mi Zsadányunkat érintik, mely Torna-Abauj m.-füzéri járásában keresendő.

trice sua per ipsos uiolenter ablati. iudice Bedeth¹ curiali comite comitis Martini,² pristaldo Fachia.³ Homo itaque Merth Uaradini combustus est.

38.

Izmaëlitae de Nyr quosdam impeiere de villa Salamonis et Bis de latrocinio.

Izmaëlite de Nyr⁴ Elias et Petur coadiuvantibus aliis impeiere Joannem Costam⁵ et Micoum⁶ de uilla Salamonis⁷ de latrocinio, iudice Bank comite, pristaldo Bola. Predicti Joannes Costa et Micon combusti sunt similiter filius Pose seu Scentes et frater eius vterinus Petur eodem iudice et eodem pristaldo et aduersariis eisdem existentibus combusti sunt. Similiter Hemricus et Gregorius de uilla Bis⁸ combusti sunt.

39.

Laurentius de villa Belud conuenit dare Capitulo ecclesiae Albensis 12 marcas.

Cum Neuca Uoywoda⁹ direxisset ad iudicium

¹ Bedech. Erdélyben gyakoriak a Bedecs-helynevek.

² c. Martini. Minden oda mutat, hogy Ujvár főispánját kell személyében tisztelnünk.

³ Fachia, Farkasra értelmezzük.

⁴ Izmaëlite de Nyr, a nyíri saracenusok- vagy mohamedán bolgárokról nem hallgatnak a krónikák és a többi okirat-tárak s egyiránt fene-gyerekeknek vallják őket.

Az itt említett Nyír alatt, úgy látszik, Szabolcsmegyét és Hajdumegyének vele érintkező részét kell tartanunk. Ha pedig egyes helyre vonatkozik, mely esetben a szöveget hiányosnak kell vullanunk, akkor Nyíregyháza értendő alatta.

Mi Polgár-t a Tisza mellett Bolgár-ral tartjuk egy jelentőségűnek, és Böszörmény-ről azt tartják a nyelvtudósok, hogy a műzülmán-nal lenne egy jelentésű.

Egyéb helynevek is, mint Kenéz és Kerecsen támogatják a nyíri bolgárok lakását illetőleg ezen föltevésünket, hogy kivehető nyomaikat Hajdumegyében még megtalálhatni a helynevekben.

mely szolgáló leányátúl általuk erőnek erejével vevődött volna el. Biráskodék Bedecs, Márton ispánnak udvar birája, pristáldus vala Farkas. Merth embere pedig Váradon (istenitéletileg) elmarasztalódott.

38.

A nyíri izmaeliták Salamon falvából és Bissről némelyeket lopásról vádolnak.

A nyíri izmaeliták közül Eliás és Petur (Péntek) kezét fogva több másokkal, rablásról vádlották Salamon falujából való Jánost, Csékát és Mikót. Biráskodék Bánk ispán, poroszló vala Bala. Szóban forgó János, Cséka és Mikó elmarasztalódtak. Pósa fia vagyis Szentes és édes testvére Péter, ugyanazok lévén a bíró és pristáldus és ugyanazok a vádlók, szint' azonképen elmarasztalódtanak. Bis-falusi Imre és Gergelyre ugyanoly módon ütött ki az istenitélet.

39.

Béldi Lőrincz az erdélyi káptalannal 12 márka ígérete mellett egyességre lép.

Neuka vajda az erdély-fejérvári káptalan bepana-

Ezt s különösen azt, hogy a pörlekedő Eliás és Péntek izmaeliták, a Nyírnek Borsod irányába eső részén laktak, egy alábbi eset (41. sz.) bizonyítja, melyben a Bors-Miskolcz-nemzetség embereit zaklatják terhelő vádakkal.

⁵ Costam, csak gondolom szerint igazítottuk Cseká-ra.

⁶ Micoum = Mikót.

⁷ v. Salamonis. Ungban ennek Zemplénnel és Szabolcssal öllelkező részén van Salamon; de itt nem erről van szó, miután ügyesetünk Nyiregyháza és Böszörmény tájára tehető. Ki lehetett azon Salamon, kinek falujáról itt szó van, — talán még kinyomozható.

⁸ v. Bis. Valószínűleg Bir Szabolcsban és nem Wiss.

⁹ Neuka 1219—1221 közötti évek vajdája. Sem helynevek, sem helynévi adatok nem nyugtatnak meg arra nézve, hogy oklevél-tárunkban előforduló alakja hibátlan. Knauznál (Eszterg. O. I. 22.) Neuké-nek, Fejérnél kettős kártétellel Jenké-nek találjuk írva a vajdát.

ferri candentis Laurencium de uilla Belud¹ contra capitulum Albensis ecclesie Transilvanie per pristaldum Laurencium de uilla Poznan² predictus Laurencius conuenit dare capitulo marcas 12 et seruum qui requirebatur dimittere fratri suo Nicolao super iuramentum suum, qui si non iuraret seruus sibi scilicet Laurencio redderetur.

40.

Jobagio monasterii de Debrew contra jobagiones ecclesiae Agriensis iustificatus.

Nogud³ yobagio monasterii Debrev⁴ portato ferro pro (forti) facto contra yobagiones Agrienses⁵ scilicet Ved⁶ et Vacy⁷ iudice Bank⁸ pristaldo Paulo iustificatus est.

41.

Jobagiones Martini comitis et monasterii de Taplucia contra Izmaelitas sunt iustificati.

Ismaélite de Nyr⁹ Ilias et Pentek¹⁰ coadiuantibus aliis impeiere yobagiones Martini comitis

¹ v. Belud = Beldu = Bêld = Maros-Bêld Alsó-Fejérmegyében.

² v. Poznan = Borbánd Gyula-Fejérvár mellett.

³ Nogud = Nagyod. Barsban még van ilyen nevezetű falu.

⁴ monast. (de) Debrev. A debrői apátságról más kútfőink egészen hallgatnak; bizonyos, hogy Pázmány zsinati történetírója kútfőnk nyomán újít föl emlékeztét. A mai Fel-Debrőn a parochia vagy a még halmosabb kálvária területén kell keresnünk lappangó nyomait. Némi tájékozódást nyújt ugyan a fel-debrői egyháznak oszlopszatos altemploma, falfreskói, melyek irányadó tájékoztatása mellett az egykorú fel-templomot három hajóúra kell kiépitenünk; de ez magában kevés arra, hogy a kérdéses apáturságot itt és nem más pontján a falunak keressük.

⁵ jobagiones (ecclesie) Agriensis. Kétségtelen, hogy itt az egri Münster = Monasterium s. Johannis apostoli et evangeliste,

szolására beludfalvai Lőrinczet pozánfalvai Lőrincz pristáldus kíséretében tüzes vas törvényre utasította. Fönn-
említett Lőrincz abban egyezett meg, hogy a káptalannak
ád 12 márkát s a szolgát, akit rajta kerestek visszaadja
Miklós testvérének, hogyha hitet teszen rá, ha pediglen
meg nem esküszik, hozzá vagyis Lőrinczhez kerüljön
vissza azon szolgál.

40.

A debrew-i monost. alattvalója az erőszakvétél vádja alul föl-
mentetik.

Nagyod, a debrői monostor jobbágya vas-
hordással az egri egyház jobbágjai, tudni illik Véd és
Vác ellenében az erőszakvételtől tisztázódott. Biró Bánk,
pristáldus Pál vala.

41.

A nyíri izmaeliták által vádlott vámosi és tapolezcai jobbágyságok tisztázzák
magukat.

Illés és Péntök nyíri szaraczénusok kezét
fogva több másokkal rablásról vádlották Márton ispán

a székesegyház értendő. A „szép egri völgy“ ősbirtoka levén a püspök-
ségnek s ez a debrői völgygel szögellvén össze, Pusztá-Szikszón túl
könnyű az érintkezési pontra is rámutatnunk. Fel-Debrő az egri járás-
ban fekszik.

⁶ Vedu = Véd. V. ö. 278.

⁷ Vacy = Vác. A középkori z (s) könnyen nézhető y-nak.
Olvasható Vacs-nak is (kiírva: Vach).

⁸ Bánk. Ügyesetünk a 223 stb. számmal egykorú; ezek a nádort
Ujvár és Szabolcs nádori gyűlésein szerepeltetik és e részben oklevelünk
alkalmas, hogy Abauj-Hevesnek egységes volta mellett bizonyosságot tegyen.

⁹ Ismaélite de Nyr. Lásd fönnebb a 38. számot.

¹⁰ Ilias et Pentek. Fönnebb (a 38. sz.) Petur; a valóság-
nak a Péntek-et tartjuk megfelelőbbnek, — tehát Eliás (honnét
az Eliássy-család) és Péntök.

de uilla Vamus¹ de latrocinio² scilicet Egud Botyka Zobotha Karasu Torka Zecus Joacyn, Tukay³ Iroslou Jacobum et item yobagiones monasterii de Taplucia⁴ pertinentis ad genus Mizidaczy⁵ de eadem uilla.⁶ Quorum nomina sunt hec. Beneduc, Nunige Zoboslov Borathe Henuc Lusutha Zamaczomut Buchi Tomas. pro iis omnibus Egud et Benedictus pro se ipsis et aliis portato ferro iustificati sunt iudice Banc pristaldo Bola.

42.

Sab et Sycund jobagiones de Bekues sunt iniusti et dilapidatores rerum populi.

Youbagiones de Bekues⁷ scilicet Sungut⁸ Bot⁹ Bus¹⁰ Chysce¹¹ Paul Nefaut¹² Dionis Tomas Pether¹³ Orocha¹⁴ Uiur¹⁵ Bochyur¹⁶ Elias et

¹ Martini comitis de v. Vamus = Sajó-Vámos a miskolci járásban. Ha itt ezen Vámosról van szó (gyanuba foghatjuk Sajó-Hidvéget is), akkor ismerősünk Márton ispán is, mint a kiről tudjuk a következőket, hogy a Miskolcz nemzetségből való volt, fivére Balázs vala, nőt pedig a beői nemes hadból vett (Wenzel: VIII. 359):

György

Balázs Márton, neje: a Beői nemzetségből való.

² de latrocinio. Tekintve, hogy ügyesetünk nagy területet ölel föl, valószínű, hogy lócsiszárság értetik a bűnvád alatt, mely a nádori vagy országbírói szék előtt Borsodban került tárgyalás alá.

³ Tukay. Toka, Tokad, személynévek, de Tokaj-jal nem találkozunk, azért nem lehetetlen, hogy tolvoy = tolvaj akar lenni.

⁴⁻⁵ monasterii de Taplucia. A tapolezai apátság-nak egyik legrégebbi s annál érdekesebb adata ez, mert a birtokos kegyuri családdal is beszámol a „Mizidaczy“ hadban, mely alatt, hogy a Miskóczi nemzetséget kell értenünk, alább látni fogjuk (221. sz). Tehát genus Mizidaczy, Miskoucz, Myskoleh, Myseouch, Miscouz, Miskoech, Miscouch stb. helyett. A „sas“-czimeres Miskolci had Borsod-nak vala egyik dinasztája köztudomásúlag. A 48-ik lapon hibásan történik hivatkozás a 40. sz. oklevélre.

vámusi jobbágyságot, vagyis Egödöt, Bacs-kát, Szombatot, Karácsont, Tarkát, Teköst, Joákimot, Tokajt, Irozlót, Jakabot és nem különben a Bors-Miskolczi had tapolczai monostorának tapolczai jobbágyságot, a kiknek nevei ezek: Benedök, Nimige, Szoboszló, Barács, Énok, Kocsuba, Heliácim, Böcsi, Tamás. Mindezeknek képében Egöd és Benedök magukért és a többiek nevében hordozván a vasat, a vád alól fölmentödtének. Biráskodék Bánk, pristáldus vala Bala.

42.

Csab és Szikond békési várjobbágyok igazságtalanok és a nép vagyonának tékozlói.

A békési várjobbágyok nevezetesen Sonkod, Bóta, Böös, Hize, Pál, ? Tiborcz, Dénes, Tamás, Péter, Geiza, Udvar, Bocsor, Éliás és Öszöd, nem-

⁶ de eadem uilla. Tapolcza Miskolcz mellett.

⁷ Bekues = Békés. Ezen megyére a következő számok vonatkoznak: 67, 101, 126, 178, 258, 324, 346, 347, 361.

⁸ Sungut, másutt (347. 361) Isungut és Sungud.

⁹ Bot, alább (347) Béda, mindkettő Botá-ra látszik visszavezethetőnek.

¹⁰ Bus, másutt (347) Buus.

Buus	126. sz.
Csigze	Jákó

¹¹ Chyse, ugyanő később (361) Hise. Okirattárainkban itt-ott: Hye. Mithologiai vonatkozásának tartjuk.

¹² Nefaut, más békési számokkal összevetve, Tiborcz torzalakjának véljük.

¹³ Pether. Talán =

Simon	361. sz.
Péter.	

¹⁴ Orocha Aracsá-nak lenne olvasandó, hanem idevonatkozó számokból arra bátorodtunk föl, hogy Geicha- vagy Gézának olvassuk.

¹⁵ Uiur, egy vonással Udvor = Udvar-ra lenne igazítható; de kérdés marad, hogy nem Jordán (361) szerénykedik-e alatta?

¹⁶ Bochyur, Boezor- és Bozsor-nak egyiránt olvasható.

Vsud¹ item yobagiones de castrensibus exempti scilicet Reche Banus Ambros et Thycus et postea vniuersi castrenses scilicet Mogug² Ega³ Vsud Pous et omnes alii conquesti sunt domino regi Andree super Sab⁴ et Sycund dicentes quod iniusti iobagiones essent et dilapidatores rerum populi et depauperatores omnium castrensium et auctores mortis trium hominum. Supradictus autem rex commisit Ilie comiti eorum discuciendos qui damnis castrensium computatis in trecentis marcis eos damnificatos esse comperiens per pristaldum nomine. Andream de uilla Egneg⁵ misit eos Uaradinum vbi homo predictorum castrensium nomine Pous portato ferro contra Sab et Sicund mundatus est.

43.

Villani de Ponkata impeiere de damno duos conuillanos, postea iustificatos.

Uillani de Ponkata⁶ impeiere conuillanos eorum scilicet Rolandam⁷ et Laurencium dicentes quod eorum peccatis exigentibus duarum marcarum damna pertulissent iudice abbate⁸ de eadem uilla et Andrea patrono eiusdem pristaldo Georgio de Chunad.⁹ Rolanda et Laurencius iustificati sunt.

¹ Vsud = Össöd vagy Öcsöd. Helynevekben fenmaradt.

² Mogug, Beélnél s talán nem helytelenül: Mogud.

³ Ega, Beélnél: Eva.

⁴ Sab et sicund. Egy későbbi számban (347), mely némileg kapcsolatos is ezenesettől, — Csab-nak mondatik. Lehetett természetesen Csaba is. Ugyanott sicund sucund-nak iratik.

⁵ Andream de uilla egneg. Andream de uilla Seureg (226. sz). Ha nem ez, kilétével nem birunk beszámolni.

⁶ Uillani de Ponkata. Pankota Arad megye világosi járásában, hajdan azonban Zaránd megyéhez s vele az egri egyházhoz tartozott. Az egri káptalan régi kiadványaiban találkozunk sumbun-i fő-

különben a vár parasztjaiból lett vitézlők, nevezet szerint Becse, Bán, Ambrus és Tikos és mellé az egész várparaszság, a többi között Magod, Ega, Öszöd, Pós és a többiek egy lábig András király ur előtt bepanaszolták Csabot és Szokondot azt erősítvén, hogy igazságtalan tisztviselők, a nép vagyonának elharácsolói és az egész várparaszságot elszegényítik, de meg három emberhalálnak is okozói. Az említett király pedig Illést, a saját ispánjokat bízta meg az ügy megvizsgálásával, ki a várparasztok kárának számbavétele után 300 márka erejéig találta őket hibásaknak, kiket Egneg⁵ faluból való András nevezetű pristáldus kíséretében rendelt Váraddá, hol a mondott várnépség embere: Pós fölvevén a vasat, igazolást nyert Csab és Szokond ellenében.

43.

Kalanda és társa tisztázzák magukat a vádtól, hogy lakostársaiknak kárt okoztak.

A pankotaiak odavaló lakosokat pörlöttenek meg, nevezet szerint Kalandát és Lőrinczet, azt erősítvén, hogy az ő hibájok miatt esett volt rajtok két márka kár. Biráskodék a helybeli apátur és András azon (monostor) patronusa, pristáldus vala chunadi György. Kalanda és Lőrincz fölmentődtek.

esperesekkel, melyek Zaránd vármegyét képviselik; ezeket a XIV. század közepén a pankotai főesperesek váltják föl ugyanazon minőségben. A püspöki megye elvesztette Zaránd vármegyei birtokát [Fejér IV. 3. 40), el a vármegyében egyházi főnhatóságát, de czimben a pankotai főesperesség most is egri egyházmegyei rangfokozat.

⁷ Rolandam = Kalandát.

⁸ abbate de eadem uilla. Apátságának, mely Czinár szerint benecerendű volt [Monasteriologia I. 291), nem határozható meg alapítási éve, miután kútfőnk szól róla először.

⁹ de Chunad Simánd-ra, Arad megye kisjenői járás, véljük értelmezendőnek.

44.

Vincencius et socii probarunt se esse castri yobagiones et in 6. marcis damnificatos.

Vincencius, Vendegu Voca¹ de uilla Roba² impeciere conuillanos suos scilicet Esaum Forcum³ Petrum Botem dicentes quod eorum falsa suggestione quidam potens nomine Voiawoda⁴ in sex marcis eos dampnificasset. Illi responderunt quod prenominate Wojawoda non eorum suggestione quidquam eis subtraxisset sed cum esset eorum centurio et ipsi castrenses castrensi-um pensione debitores pro debito censu tantum uel forte plus ab eis accepisset, illi autem e contra dixere se non castrenses esse sed castri yobagiones. Tobias igitur curialis comes de Zounuk eos et pro damno et pro condicione eos discuciens misit Uaradinum per pristaldum nomine stephanum de uilla Mire Aknaya.⁵ Voca portato ferro pro se et fratribus suis mundatus probauit se et fratres suos et sex marcarum damna pertulisse et se non castrenses sed yobagiones castri extitisse.

45.

Quidam de villa de Vosvary, de Achya, de Sadan, de Popi Varadini cum adversariis conveniunt.

Absolon et Gyuri filii⁶ Joachim et Solumun

¹ Voca = Vota = Vata.

² v. Roba. Szolnok megyében, a hová utalva vagyunk, ilyen vagy megközelítőleg hasonló helynév nincsen, miért a szöveget kiigazítás nélkül hagytuk. Nem lehetetlen azonban, hogy Bacza lappang alatta. Bacza Szolnok-Doboka megye déli járásában keresendő.

³ Forcum, Beélnél: Torcum.

⁴ nomine uoiawoda = Vajda nevezetű. Elesik a föltevés, mintha itt neve elhallgatásával, az erdélyi vajdáról lenne szó.

⁵ v. Mire Aenaia. Vagy azt kell föltételeznünk, hogy Deés-

44.

Vince és társai a zonuki várnak vitézlői s ennélfogva illetéktelenül lettek megadóztatva.

Roba faluba való Vincze, Vendég Vata megpörölték lakostársaikat nevezet szerint Ezsaut, Farkast, Pétert, Batát mondván, hogy az ő álnok besugásukra bizonyos Vajda nevezetű erőszakos ember hat márkáig meghuzta őket. Azok ellenben azt erősítették, hogy a szóba hozott Vajda nem az ő besugásukra vette el tőlük, amit elvett, hanem mivel századosuk az nekik, maguk pedig a várnépből valók, s mint ilyenek adófizetni kötelesek levén a törvényes adót vette meg rajtok csupán vagy esetlegesen valamivel többet. Ők meg viszont azt erősítették, hogy nem várnépek hanem várjobbágyok. Tóbiás, zonuki udvarbíró ennek következtében a kárra, nem különben állapotuk minémüségére nézve kihallgatván, Váraddá menesztette őket faluba való István pristáldus kíséretében. Vata maga és atyjafiai képében hordozván a vasat, magát és atyjafiait illetőleg igazolta, hogy hat márkányi kárt is szenvedtek és hogy nem is a várnépek, hanem a várjobbágyok osztályából valók.

45.

A megpörölt vasváriak, ácsai-, zsadányi- és papiak Váradon a felperesekkel kiegyeznek.

Absolon és Gyurkó, Joákimnak fiai és a veje

Akná-val van dolgunk, vagy Mike-aknájá-nak olvasva, a mai Mike-házával (Szolnok-Doboka m. deési járás) azonosítanunk.

* Absolon et Gyuri filii . . . Számunk első sorban is egy eddigelé ismeretlen csanádvármegyei előkelő családdal gazdagítja a korszak genealogiáját: Joachim † erőszakos halállal.

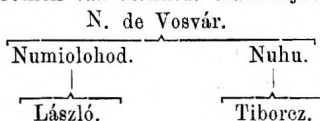
Absolon. Gyurka. Leány: N.

(férje: Salamon.)

A család Acsa-vidékinek látszik (V. ö. a 383. sz.).

gener eiusdem impecierunt Numicholohod¹ archydiaconum² et filium eius Ladislaum et fratrem eiusdem Numhium et filium eiusdem Tiburcium. Hos omnes de uilla Vosvary,³ item Jacobum de uilla Achya,⁴ Miculam de uilla Sadan⁵ cum filio suo, Andream de uilla Popi,⁶ Michaëlem de uilla Chiku,⁷ Cornelium de uilla Merluz,⁸ Tenkam de uilla Maria⁹ cum duobus seruientibus Andream et Felten de uilla Monor¹⁰ Demetrium et Narad et Poul de uilla Ylye¹¹ et omnes uillanos de uduornicorum de Er¹² pro quibus portaturus erat ferrum Thepsa, hos inquam omnes impecierunt de occisione prenominati Joachin. Quos Nicolaus comes palatinus discuciens per pristaldum regis Temam¹³ de uilla sui nominis et per pristaldum suum Miculam¹⁴ nomine misit ad iudicium ferri candentis Uaradinum, vbi omnes prenominati aduersarii taliter conuenerunt quod Absoloni et Gyurkoni persoluerent septuaginta et unam marcas coram capitulo Agriensi¹⁵ scilicet viginti quatuor in festo Marie

^{1—2} Numicholohod, alább Numuolohod. Az okirattárak hasonló, vagy megközelítő nevezetet nem mutatnak. Nem lehet a criticalának vele megbirkózni. A torzítás ellenmondásba is keveré ezen ügyeseti számot. Ezen Homorogd vagy miféle gyilkosságról vádolt egyén családfeinek és főesperesnek van mondva. Családfája:



³ v. Uosuary = Vasvári. Ha Fejér-nek e tekintetben igazat adhatunk, Csanád vármegye területén annak idejében két Vasvár (duo Vasvár IX. 5, 155) is létezett. Végzetes, hogy egyiknek sincsen másutt nyoma.

Mi ezt Vassian (Vosian, Wassian) torzításának véljük, s Vassány-nak értelmezzük. 1256—1337 közt van Makó mellett Vassán-tó (Csánki: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. 706.)

⁴ v. Achya = Acsa, a szöveg értelmében Ácsa. Alább (104. sz.) is előfordúl.

⁵ v. Sadan = Sajtényra emlékeztet a nagylaki járásban. Alább (104. sz.) ez is ismétlődik.

Salamon megpörlötték Numuolohod Öspöröst és fiát Lászlót és testvérét Nuhut fiával Tiborczczal. Ezek mindannyian vasváriak, szint'azonképen Acsa faluból való Jákót, Zsadány faluba való Mikulát fiával egyetemben, Andrást Papi-ból, Mihált „Chiku“ falvából, „Merluz“ falubeli Cornélt, „Mária falvából“ való Tenkét két szolgájával, Monor faluba való Andrást és Földöst, illyefalusi Dömötört és Nyáradot s Pált s „Ér-udvarnok“ összes lakosságát [kik helyett az istenitéleten helytállani Tapsa válalkozott). Ismételten legyen mondva, ezek mindnyáját törvény elébe állaták a fönnemlített Joákim életének kioltása miatt. Kiket Miklós nádor ispan kihallgatván „Tema“, a hasonló nevű faluba való kir. pristáldus és a maga Mikula nevezetű pristáldusának kíséretében küldött a tüzes vastörvényre Váraddá, hol a már megnevezett ellenfelek egy szívvel abban állapodtak meg, hogy Absolonnak és Gyurkának az aradi káptalán előtt fizetnek 71 markát és pedig 24-et jul. 22-ikén, ugyanannyit meg és ugyanott szept. 8-ikán, huszonhár-

⁶ v. Papi = Papi. Jerney a „magyar nyelvkincsekben“ 1211-ből említi egy Papi falut Csanád vidékén, forrásával azonban adós maradt. Ezen Papi vagy Lak-kal (Nagy-Lak) egyenlő, vagy annak vidékén állhatott, amint az egymásután tekintetéből merjük állítani.

⁷ v. Chiku = p. Csiga

⁸ v. Merluz, valószínűleg Komlós, illetőleg Békés megyében Tót-Komlós.

⁹ v. Maria, helyesebben talán Margaritha „in campo versus Zarazér.“

¹⁰ de (uilla) Monor. Értelmezetlenül hagyjuk, miután Mohol és Murony-ra (Muron) egyiránt magyarázható.

¹¹ v. Illye. Bunyitay Vince alkalmasint téved, midőn a köleséri fősperességbe helyezi (III. 465. l.). Murony és Száraz-ér puszták között látszik keresendőnek.

¹² de uduornicorum de Er = Száraz-Ér Csanád megyében, Földeák határában.

¹³ v. Tema, hasonló hangzású hely itt nincsen, ha a torzításnak helyt engedünk. Tompa-ra is értelmezhető. Ez egykorúlag személynév s egyuttal pusztá Mezőhegyes (Csanád) határában.

¹⁴ per pristaldum suum = hozott poroszló magával.

¹⁵ capitulo Agriensi = orodiensi = aradi káptalan.

Magdalene et totidem et ibidem in festo natiuitatis sancte Marie. item uiginti tres in festo omnium sanctorum, sed cum eis non crederent prenominati Numuolohod Nuhu Micula Tenka et idem Sopou¹ de uilla Achya, Abraham de uilla Kupanchi² et Nuodum archydiaconus pro illis fide iusserunt. Postea iidem aduersarii conuenerunt satisfacere iudici partem vero pristaldi Absolon et Gyurko tenentur persoluere. Item sepe iam memorati Numuolohod et Nuhu deberent constituere Chenadini homicidam Opodinum.

46.

Gutfredus prepositus Orodiensis contra uillanos de Berente.

Guthfredus prepositus Orodiensis³ impeciit uillanos de Berente⁴ de XV. bobus uiolenter ablati et de percussione vnus hominis gladio iudice Nicolao palatino comite pristaldo Zuma⁵ de uilla Janus,⁶ qui uenientes Varadinum taliter conuenerunt quod uillani de Berente darent predicto preposito quatuor marcas et pristaldo dimidiam, iudici vero prepositus satisfaceret. Hec autem persoluerent in festo Marie Magdalene in uilla cruciferorum nomine Pop.⁷

47.

Seucha de villa Tilos impeciit quosdam de villa Luen pro destruccione et direpcione rerum suarum.

Seuchea⁸ de uilla Tilos⁹ impeciit conuillanos

¹ Sopou, ily alakban szokatlan.

² v. Kupanchi = puszta Kopáncs Tót-Komlós mellett nyugatra.

³ Orodiensis = aradi. Gotfrid prépost, korábban kir. cancel-lár életéhez még a 98. és 203. számok szolgáltatnak adatokat.

⁴ de Berente. Berendia van ugyan Arad megyének Fejér-Kőrös mellékére eső részén (Boros-Sebes mellett), de e vidéket bajos az aradi káptalannal birtok-szomszédságba hozni. Mi ezen Berentét egészen Arad szomszédságában keressük s puszta Siondára gyanakszunk, hogy lappang e név alatt.

⁵ Zuma, másutt Cyama és Chama (100. 103. sz.).

⁶ v. Janus. Ivánfalva, Ivánháza és „János falva” volt

mat pedig novemb. 1-én. Mivel azonban nem volt elegendő hitelők, emlegetett Numuolohod, Nuhu, Tenke és azonképen ácsafalusi Sampo, Kupáncsfaluba való Abrahám és Nevetlön Öspörös a felelősséget magukra vették. Továbbá alpörösök abban is megegyeztek, hogy fizetik a bírót, de a pristáldus részét Absolon és Gyurko tartozzanak letenni, a már annyszor említett Numuolohod és Nuhu pedig Apad-ot, a gyilkost kötelesek legyenek Csanádon kézhez szolgáltatni.

46.

Gotfrid aradi prépost követelése a berenteiken.

Gotfrid aradi prépost megpörlötte a berentei lakosokat XV erőszakosan elvett ökör és egy emberének fegyverrel való megsértése miatt. Bíró vala Miklós nádorispán, pristáldus jános-falusi Csama, kik Váradra érkezvén, olyatény egyességre léptek, hogy a berenteiek adjanak a mondott prépostnak négy márkát, a pristáldusnak felet, a bírót pedig a prépost elégitse ki. Ezeket pedig fizessék július 22-ikén a kereszteseknek Papi nevezetű falujában.

47.

Tilaji Szőke törvényt állatott a Löveiek némelyikével javainak fölforgatása és elharácsolása miatt.

Tilaj faluból való Szőke pörbe fogta lakostársait

a régi Arad vármegyében. Utóbbi dr. Csánki akadémikusunk Solymos vára vidékére teszi. (I. m. I. 761. l.)

⁷ v. Pop = Papi, hajdan város, mely Arad és Pécska között feküdt.

⁸ Seuchea, Beélnél (helyesebben): Seucha. A „M. Nyelvkincsek” írója Szőké-nek olvassa. Tilaj pusztá szomszédságában Szőke-helynév vagyon ma is, melyet azonban bajos lenne szereplő személyünkkel viszonyba hozni.

⁹ Tilos = Tiloy = Tilaj ma pusztá és az egri káptalan birtoka Borsod megyében Szent-István határában. 1238-ban a Borsa nemzetségből való Jurko lesz a birtokosa (kiadatlan).

suos scilicet Pousam Mathyam Thomam Michaellem Gabrielelem Jonam de (uilla) Abram¹ Matheum Didou Bartholomeum Vs de uilla Luen² de destruccione et direpcione rerum suarum coram Benedicto Bano³ iudice a rege delegato qui sumpma damni computata et in quadraginta marcis constituta misit vtramque partem Uaradinum ad iudicium ferri candentis per pristaldum nomine Gurk de uilla Chaz.⁴ Quo sex de aduersariis scilicet Pousa, Mathyas, Thomas Michaël Gabriel et Jonas uenientes conuenerunt dare aduersario suo scilicet Seuche quatuor marcas fertone minus et satisfacere iudici, ius autem pristaldi Seuche dare teneretur. Alii autem quatuor de aduersariis non comparuerunt, quos nominatus iudex vt pristaldus dixit condemnauit et pro condemnatis scribi precepit.

48.

Comprovinciales Noui Castri caussam agunt cum quibusdam villanis de Rozka pro furto.

Comprovinciales⁵ noui Castri⁶ et horum specialiter teotonici de Felnemet⁷ scilicet Michaël Jacou et alii impeciere homines Saphiri⁸ et Ethened⁹ de uilla Rozka¹⁰ scilicet Paulum Zaldobam¹¹ Sunem¹²

¹ (v.) Abram. Eddig Ábrányra (egykorúlag: „egyházás Ábrány“ volt szokás értelmezni; az ügyeset azonban, mely a ros szomszédság panaszával áll elő, — ezt a felfogást helyteleníti. Mi a szöveget Hyvan-vagy Yuáné-á-ra véljük kiigazítandónak. Borsod-Ivánka az egrri járásban fekszik.

² v. Luen = Lueu = Lövő. Eger-Lövő Borsod m. egrri járásában. A „Lüveü-i“ Olán-család, mint hatalmas és áhitatos lelkületű család virágozik a középkorban Borsodnak e részén. Övék Fekecs, Gelmeth Poroszló mellett és Pazsag Bogács szomszédságában (Kiadatlan okl. és Anj. I. 497).

³ Benedicto Bano. A 122. számban fordul elő még egyszer.

⁴ v. Chaz = Chât v. Chath = Csáth. Mező-Csát város Borsodban, és gondolnunk sem szabad a hevesmegyei Császra.

nevezetesen Pósat, Mátyást, Tamást, Mihált, Gábort, Jónást, — — — faluból, Mátét, Dedót, Bertalant, Őst Lőveő faluból, hogy jószágát fölforgatták és elharácsolták a király megbízottja: Benedek bán előtt. Ki számba vevén a negyven márkára rugó kárt, mindkét félt tüzes-vastörvényre Váraddá menesztette Csáth faluba való Györk nevezetű pristáldus kíséretében. Hol is a vádlottak közül hatan jelenkezhén ugymint Pósa, Mátyás, Tamás, Mihál, Gábor és Jónás, abban egyeztek meg, hogy ellenfelöknek vagyis Szókének egy fertő-hiján négy márkát adnak és kielégítik a bírót, a pristáldust pedig Szőke elégítse ki. A pörbe fogottak többi négyje nem mutatta magát, kiket a nevezett bíró a pristáldus mondasaként elmarasztalt s elrendelte, hogy mint ilyenek jőjenek a jegyzőkönyvbe.

48.

Az abaúj-vármegyeiek némely ruszkaikat pörbe fognak orzás miatt.

Az újvármegyeiek, nevezetesen a fölnémethi németek és pedig Mihál, Jakab s több mások lopásról vádolták Szerafin és Ethened embereit tudniillik Rozka faluba való Pált, Száldobát, Scenét, Istvánt,

⁵ Comprounciales. Tudósaink, kik a régi vármegyékben külön várat és külön megyét látnak, e kitételre nagy súlyt helyeznek, holott az kútfőnkben jobbára csak nádori gyűlést jelez.

⁶ noui Castri: néhol új vármegyének, máskor csupán Abaúnak képviselője a kútfőben. Abaújra vonatkozólag l. az 5. számot.

⁷ de Felnemét, ma Tornyos-Németi.

⁸ Saphin Saphiri helyett; de lehetett Serafin is.

⁹ Ethened. 1310 táján él Ruszka vidékén egy Ethened-fia előkelő, ki a mi Etenedünknek ivadéka is lehetett. [H. Okm. V. 361. 373. ll.].

¹⁰ v. Rozka = Ruszka Göncz mellett.

¹¹ Zaldubam = Száldobát. Egykori használatát helynevek (Száldobos, Száldobágy) örököltik.

¹² Sunét Scenére véltük kiigazítandónak.

Stephanum Buchuc¹ Tomam Rasun² Banlum³ Merk⁴ Michaëlem Budam Milos Buldus Donk Obusc⁵ et Herye de furto. Judicibus Banko et Benedicto comitibus⁶ pristaldo Vgrun⁷ de (uilla) Sap⁸ Varadini Paul Zalduba Sune Stephanus Buchuc Tomas Rasun Banlus et Merk portato ferro iustificati sunt. Michaël vero Buda et Milus combusti sunt, Buldus autem Obusc et Herye dato termino non comparuere. Iudices vero habuere illos pro condempnatis.

49.

Martinus de uilla Abara impetitur qua fur.

Tomas de uilla Tuka⁹ impeciit Martinum de uilla Abara¹⁰ pro furto, iudicibus Bank et Benedicto comitibus pristaldo Sula de uilla Cheb.³ Martinus in septimana „Respice Domine!“¹¹ non comparuit et predicti iudices vt pristaldus dicit, habuere eum pro condempnato.

50.

Johannes de genere Gledguth per destruccionem predii infert damnum ad aestimacionem 25 marcarum abbati de Curu.

Basilius abbas de Curru¹² et curialis comes

¹ Buchuc, Beél-nél: Buchusi.

² Rasun. Abaujban Rásony-helynév.

³ Banlum. Kiigazíthatatlan.

⁴ Merk. Szathmárban Mérek helység.

⁵ Obusc = Obus-t = Abost. Ha nem magyar név-szó, akkor Obiehk v. Obuseu-nak rokona.

⁶ Banco et Benedicto. Szabolesban is tartottak együtt nádori gyűlést. L. 214. sz.

⁷ Vgrvn = Ugron. Családi és helyi neveken gyakorlatban van.

⁸ v. Sáp, ma is falu Forró mellett a „száraz“ völgyön.

⁹ v. Tuka = Tussa Zempl. m. gálszécsi járásb.

¹⁰ v. Abara Zempl. m. nagymihályi járásb.

¹¹ v. Cheb, ma Nagy- és Kis-Csebb.

Bosokot, Tamást, Rázsonyt, Bánlust, Mérkét, Mihált, Budát, Milost, Buldut, Dankot, Abost és Herjét. Biráskodának Bánk és Benedek ispányok, pristáldus vala saápi Ugrony. Váradon Pál, Száldoba, Scene, István, Bosok, Tamás, Rázson, Banlus és Merk a vashordás által igazolódtnak, Mihál pedig, Buda és Milos megégetődtek, Buldus azonban Abos és Herje a kitüzött határ-időben nem mutatták magukat, miért is a bírák az elmarasztaltak számába vették.

49.

Abarai Márton tolvajsági bűnpöre.

Tusa faluba való Tamás lopásról vádolta Abara helységből való Mártont, biráskodának Bánk és Benedek ispánok, pristáldus vala Csebb-falusi Sula. Márton pünkösöd után 3. vasárnap hetében nem jelent meg, és az említett bírák a pristáldus mondása szerint vesztetnek tartották.

50.

A gutkeled-hadból való János 25 márka kárt okoz a „curu-i“ apátnak egy tanya fölprédálása által.

Vazul curu-i apátur s udvarbirája Lukács pörbe

¹² Res pice Domine-vasárnapnak a misekezdő szavak után a pünkösöd után való harmadik nevezetett.

¹³ Abbas de Curru, a Beél-kiadásban: Curru. Már az okirattár elején (4. sz.) érintettük, hogy ezen apátság neve ép úgy beszélő, mint a „berettyó-i“, hogy a „Kőrös mentének“ apátsága és nem „kereki monostor“.

Megjegyeztük, hogy csak a Beél-kiadás adja az apátságot egyszer curru-inak, az máskülönben mindig „de Curu, Kuru és Kurud“; a látszat tehát inkább Pesty „Kürü-je“ mellett (Magy. Helynevek I. 219) mint Balássy „Kereki-je“ mellett szól.

De egyiknek sincsen igaza, ha a Curu- és Kuru-alakokat ragozottaknak és a „de“ prepositioval összeegyeztetettnek vesszük magyar mivolta daczára. A káptalani jegyzőnél, mikor az, Ányos volt,

eius Lucas impecierunt Johannem filium Salamonis de genere Gledguth ¹ pro destructione predii ecclesie siue damno ad estimacionem uiginti quinque marcarum iudice Nicolao palatino comite pristaldo Chepan de uilla Ladan in prouincia Heugd. ² Qui cum uenisset Uaradinum predictus Johannes conuenit dare sex marcas abbati et satisfacere iudici, abbas vero pristaldo satisfacere conuenit.

51.

India de villa Peles occultavit res, quas frater eius condempnatus possederat.

Basilius abbas ³ et curialis comes eius Lucas impecierunt Indiam ⁴ de uilla Peles ⁵ de occulta retentione possessionum sui fratris scilicet Paztuh ⁶ de furto condempnati scilicet duodecim capitibus hominum tribus equis, quinquaginta ouibus duodecim bobus sex acervis segetum, iudice Nicolao palatino comite pristaldo Chepan de uilla Ladan. ⁷ Homo supradicti Indie Uaradini portato ferro combustus est.

találunk magyaros tárgyragozást (Zemer-t, Ugud-ot, Obud-ot, Kebek-et, Isép-ut, Medvé-t, Egid-ut, Tedeus-ot), megengedheté tehát magának azt is, hogy a de Curus helyett három esetben ezt írja: de Curu, de Kuru, a negyedik esetben *Rurud* = *Rurus* áll.

Ezen felfogásnak látszólag a legenda, melyet ábrázolatok is főtartottak, ellenmond.

A kritikus olvasó nem vallja kárát, hogy a legenda szövegét nem adjuk. Tudja azt mindenki s még mellé azt is, hogy az effajta hagyomány, mint a dómok üvegfestménye a napsugarat kiszinezve juttatja hozzánk, melynek varázsát a legridegebb történetíró is uralja. Nem taglaljuk a legendát, de elvetjük annak értelmezését, mintha az esemény emlékére emelt monostor de curru, t. il. Szent László halottas szeke-réről neveztetett volna Kerek y-nek. Kézzel fogható, hogy ez, kútfőnk félreértésén alapúlván, annak magyarázatául nem tekinthető.

¹ de genere Gledguth = a gutkelek hadából:

Salomo

János Ismeretlen úgy lakhelyére, mint ivadékaire nézve.

fogták Jánost, a Gutkeled nemzetségből származott Salamon fiát, hogy fölprédálta a monostor majorját, mi által 25 márkára rugó kárt okozott. Biráskodék Miklós nádorispán, pristáldus Csépán Békés vármegyében Ladány helységből. Ki midőn Váradra jött volt, a szóba hozott János abban egyezett meg, hogy hat márkát fizet az apáturnak s kielégíti a bírót, az apáturat meg a pristáldus kielégítése kötelezze.

51.

Peles-i India nem szolgáltatta ki a földes urnak elítelt testvére hagyatékát.

Vazul apátur és Lukács az ő udvarbirája megpörölték peles-falusi Indiát, hogy az ő testvérének, nevezetősön a lopásért elítelt Pászthónak ingóságait titkon magamagának visszatartotta, nevezet szerint 12 főre menő embert, három lovat, 50 juhot, 12 ökröt, 6 kalangya gabonát. Biráskodék Miklós nádor-ispán, prisztáldus vala Ladány helységből Csépán. A szóban forgó Indiának embere fölvevén a vasat megégett.

² in prouincia Heugd = Békés vármegyében (Békes, Bekoes, Bekes, Bikes, Becues) be(cue)s = he(ug)d = Beeves = Békés.

³ Basilius abbas = a kürüi apát, mely Pesty Frigyes szerint a hevesmegyei Kürü-Monostorával azonos. Ő Bunyitay után lépven föl Kürü-monostorának illetén meghatározásával, legalább is annyit mondania kellett volna, a mennyit Bunyitay. Épen kútfőnk 4. száma, melyre hivatkozik Pesty, bizonyítja, hogy bihari és nem hevesmegyei apáturság volt.

Alább (140. sz.) még fölvetjük e monostor hol-lételének kérdését.

⁴ Indiam = Indiát. Kérdés: nem indrie akart-e lenni? Indrik alatt a szláv nyelvben, melynek e tájon nyoma van, Henrik szokott értetni.

⁵ v. Peles. L. a 4. számot.

⁶ Paztuh. Bünpöre és elíteltetése a 4-ik számú oklevélben olvasható.

⁷ Chepan de v. Ladán. A 4. 18. 50. szsz-ban fordul elő.

52.

Vitun de villa Petur impeciit convillanum pro furto.

Vitun¹ de uilla Petur² impeciit conuillanum suum scilicet Crisium³ pro furto. iudice Paulo comite de Ogocha⁴ pristaldo Marco de uilla Luueu.⁵ Crisius portato ferro mundatus est.

53.

Petrus de villa Vys contra convillanum agit pro sexaginta ponderibus.

Petur de uilla Vys⁶ impeciit conuillanum suum nomine Cuqt⁷ pro sexaginta ponderibus. iudice Stephano comite⁸ pristaldo Dema de eadem uilla Vys. Cuqt portato ferro combustus est.

54.

Joannes de villa Veytech impeciit quosdam de villa Bagad de furto.

Joannes de uilla Veytech⁹ impeciit quosdam de uilla Bagad¹⁰ Syencud Bodam Cyomoy et Barlabam, item de uilla Mehus¹¹ Matheum et Laurencium de furto. Iudice Fila¹² uicario (Nicolai) palatini pristaldo Chyeka de uilla Ztemur.¹³ Predicti fures Uaradini

¹ Vitun, melyről az a föltevésünk, hogy „Vitan“ = Witány akarna lenni.

² v. Petur = Péterfalva. A Tisza balpartján nem messze Ujlakhoz a tiszántúli járásban.

³ Crisium. A folyóktól kölcsönzött személynevezetchez nyilván valami óvó erőt tulajdonított az őshagyomány, korszakunkban jobbára még használatosak, mint: Körös, Morus, Nárád, Samus, Tiza, Ung, Záva.

⁴ c. de Ogocha V. ö. a 31. sz.

⁵ v. Luueu. Lövé, melynek betűszerinti olvasás megfelel, nincsen Ugocsában. Helynévi tájékozódásunk szerint az nem is Lövé akar lenni, hanem Bucun = Bökény. Bökény Ugocsa m. tiszántúli járásában.

⁶ v. Vys, a Beél kiadásában Viis, Szaboles megyének felső-dadai járásában.

⁷ Cuqt. Kiforgatott mivoltát alig szükség vitatnunk. Köke-, Köcsk-nek egyiránt gyanítható.

52.

Péterfalva-i Vitány lakostársát lopásról gyanusítja.

Petur faluba való Vitány lopásról vádolta falubelijét, nevezetesen Kőröst. Biráskodék Pál, ugc-sai ispán, pristáldus vala Lövő faluból való Márk. Kőrös hordozván a vasat, igazolódott.

53.

Viss faluba való Péternek falubeliye 60 pénzzel tartozik.

Viss faluból való Pétör megpörlötte Köke nevezetű falubelijét 60 pénz miatt. Biráskodék István ispán, pristáldus ugyanazon Viss faluba való Dema vala. Köke a vasat hordozván hibásnak találtatott.

54.

*-falusi János néhány bagosi embert lopásról vádol.

. . .-falusi János lopásról vádlott egynémely Bagos falubeliket: Csenködöt, Budát, Csamajt és Barlabást; szint'azonképen . . .-faluból való Mátét és Lőrinczöt. Biráskodék Fila, a nádornak (Miklósnak) képeviselője, pristáldus vala . . .-falusi Cséka. Említett vád-

⁸ Stephano comite, szabolcsi főispánnak látszik.

⁹ v. Veytech, valószínűleg Henchenech = Encsencs Szabolcsban a nyirbátori járásban falu. A szövegben különben nyílt kérdésnek hagytuk.

¹⁰ v. Bagad = Bogus = p. Bagos Martonfalva mellett. Lehet Bogát is.

¹¹ v. Mehush = Beltue = Béltek. Nyir-Béltek a nyirbátori járásban. A középkori barát-írásokban az *M* és *B* néha hasonlatosak.

¹² Fila, alnádor, v. ö. a 15. számot. Miklós nádorispánnak korára esik működése.

¹³ v. Ztemur = Zelemur = Zelemér, a Gutkeled egyik szabolcsi ágának a Zelemériknek fészke, mihez képest az ügyesetet Szabolcsba és pedig Bogát vagy Bagos tájékoztatása után annak keleti részébe kell tennünk.

portato ferro sunt iustificati. Postea Sceta de eadem uilla Bogad qui vt pristaldus dixit citatus fuit et ipse venire Uaradini non uenit.

55.

Sirund de villa Usa est pro uerberacione et de damno 50 marcarum impetitus.

Bot filius Laurencii de uilla Horvath¹ impeciit quendam de uilla Vsa² nomine Sirund pro uerberacione matris sue ad mortem quod scilicet misisset uerberantes et de damno suarum rerum iuxta estimacionem quinquaginta marcarum iudice Petus³ uicario Nicolai palati(ni) comitis pristaldo Andrea de uilla Qecher.⁴ Predictus Sirund portato ferro Uaradini combustus est.

56.

Jobagiones Dionisii damnum unius marce inferunt Andree de villa Pa.

Andreas de uilla Pa⁵ impeciit yobagiones Dionisii scilicet vtrumque Forcasium et Bogdanum de damno unius marce⁶ iudice Dionysio filio Simonis⁷ comitis pristaldo Manogy⁸ de uilla Cana.⁹ Homo Andreas portato ferro iustificatus est.

¹ v. Horuath. Abauj megyében van két Horváth is (Horváthi a tornai járásban és Erdő-Horváth, most Zemplén tokaji járásában, tehát még messzebb az eset szinterétől); de itt nem jöhetnek az ügyeset szellemében számba.

Mi Haraszti-ra gondolunk, Abauj-Torna megye, kassai járás.

² v. Vsa = Ósva (Olsva) Abauj-Torna megye, füzéri járás. L. 60. 65. 333. számokat. Ez az okleveles szám helyszínelésénél a kiinduló pont.

³ Petus, nyilván Petur = Pétör. Többé vele mint al-náddal nem igen esik találkozásunk.

⁴ Qecher. Akár esküdni is lehetne rá, hogy Keczer, s a megyében van Keczer-Lyuba, Buzita mellett; megvan azonban a

lottak Váradon vashordozással igazolódtnak. Osztán meg ugyanazon Bagos faluba való Szeta maga is megidézettődvén a pristáldus szerént, és Váradon nem jelentkezett.

55.

Ósa falusi Szirond testi sérelmezésről és 50 márka kártételről vádoltatik.

Lőrincz fia Bot . . . faluból pörbe fogott néminemű Osva faluba való Szirond nevezetűt, hogy az ő anyját halálra verte (a mennyiben tudni illik ő küldött volt rá embereket) és ingóságaiban neki 50 márkára tehető kárt okozott. Biráskodék Petur, a Miklós nádorispán képeviselője, pristáldus vala Keczer⁴ faluból való András. A mondott Szirond Váradon hordozván a vasat, elmarasztalódott.

56.

Dénes jobbágysai egy márka erejéig megkárosítják Pa . . . falusi Andrást.

. . . falusi András pörbe fogta Dénes jobbágysait, névszerint mind a két farkast és Bogdányt. Biró vala Simon fia Dénes ispán, pristáldus . . . faluba való Mávoy. András embere hordozván a vasat, igazolódott.

lehetőség, hogy e név is ki van forgatva eredetiségéből. Ilyennek tekintvén, értelmezhető Beszter-re is; de mi nem javítjuk ki a fordításban az eddigi fölfogást.

⁵ v. Pa = Poó (Pusztá-) Mező-Tur határában, Jász-Nagy-Kun-Szolnok m. területén.

⁶ unius marce, keveseljük s e részben a szöveget hiányosnak tartjuk.

⁷ Simon, comes

Dénes.

A Tomaj nemzetség egyik ágát sejtjük benne.

⁸ Manogy = Mauogy = Mávoy (Mauogi, Mouogy, Mawog).

⁹ v. Cana = Keme = Tomaj Tisza-Szalók határában, Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében.

57.

Lepoltus yobagio contra Ecyul de villa Perl est iustificatus.

Ecyul¹ de uilla Perl² impeciit Leopoltum³ yobagionem Schome comitis pro furto. iudice biloto regis⁴ de Zounuk⁵ pristaldus Nicolaus de uilla Mochy.⁶ Leopoltus portato ferro iustificatus est.

58.

Tima de uilla Chypud est fur.

Stephanus yobagio Georgii de uilla Torcan⁷ impeciit Timam⁸ de uilla Chypud⁹ pro furto. iudice Geztuh curiali comite de Zothmar¹⁰ pristaldo Zomoy de uilla Euchety.¹¹ Tima fur portato ferro combustus est.

59.

Jobagiones Micov contra jobagiones Petri de villa Mark probarunt se non esse latrocinantes.

Chequez¹² et frater eius yobagiones Petri filii Philippi comitis¹³ de uilla Mark¹⁴ impecierunt

¹ Ecyul = Echul = Eköl, mai kiejtésében Ekel.

² Perl, másutt (196. sz.) Perlu = Peher = Peér Szilágy megye tasnádi járásában.

³ Leopopoltum, Beél-nél Leopoldum = Guipold, Guopold.

⁴ biloto regis. A szöveg, a név hiányozván, csonka. Túloznak, a kik a megyei szolgabírák hivatal-elődeit tisztelik bennök, főleg ha Jerney-vel szólva, csakugyan bélyegzők voltak, kik a székely bélyegét sütötték a vagyon-háborítók arczára. A korábbi idők esend-biztosainak több joggal tarthatjuk őket.

Bilochusok a 67. 72. 78. 95. 113. 168. 170. 175. 178. 180. 230. 239. 256. 260. 263. 272. 274. 295. 307. 317. 386. szszban fordulnak elő.

⁵ de Zounuk. L. a 6. 7. számokat.

⁶ v. Mochy. L. a 71. 73. számokat.

⁷ v. Torcan = Fabian = Fábrián-háza Szathmár m. mátészalkai járásában.

57.

Gyapol jobbágy perl-i Ecsöl ellenében tisztázza magát.

... faluba való Ecsöl lopásról vádlotta Gyapolt, a Tamás ispán jobbágyát. Biró vala . . . a király zónuki bilotusa, pristáldus Mocsi faluba való Miklós. Gyapoly hordozván a vasat, igazolódott.

58.

Csaholyi Tima tolvajnak bizonyosodik.

István, a . . . falusi György jobbágya lopásról vádlotta Csahol helységbe való Timát. Biró Gesztös vala, a szathmári udvarbiró, a pristáldus Öcsed-falusi Zamaj. Tema vádlott hordozván a vasat, elmarasztalódott.

59.

Mikó jobbágyai Márok-falvi Péter jobbágyai ellenében kibizonyosítják, hogy nem erőszaktevők.

Csekez és atyjafia, a Márok faluba való Fülöp fia Péter ispán jobbágyai rablási erőszaktevésről vád-

⁸ Tima-m, Beél-nél: Timán s alább Timár.

⁹ v. Chypud = Chahul = Nyir-Csaholy Szathmár vm. mátészalkai járásában.

¹⁰ de Zothmár. A következő számok képviselik kútfőnkben Szathmár megyét 32. 58. 86. 102. 103. 181. 183. 255. 262. 273. 275. 295. 317. 370. 379.

¹¹ v. Euchety = Nagy-Ecsed Szathmár megye mátészalkai járásában.

¹² Chequez = Csekez. A régiségekben elég gyakori. Előkelők nem viselték, azért van, hogy helynevekben nem találjuk megörökítve.

¹³ Fülöp, előkelő

Péter, Márok birtokosa.

¹⁴ v. Mark = Márok, Bereg (akkor Borsva) megye tiszaháti járásában.

yobagiones Mikou scilicet Turhuzam¹ Jacobum et Narad de latrocinio. iudice Hunt comite de Borsua,² pristaldo Cyob de uilla Tumpa.³ Prenominati itaque latrones directi Uaradinum portato ferro iustificati sunt. De quibus pristaldus dixit quod tredecim capita hominum fuissent cum vxoribus et filys.

60.

Ab impetito Bena de villa Scerepin remota est suspicio latrocinii.

Cyegl⁴ abbas de Zeploc⁵ impeciit Benam de uilla Scerepin⁶ (de) nouo castro de latrocinio. iudice Nicolao palatino comite⁷ pristaldo Egidio de uilla Osa.⁸ Cumque Bena Uaradini portare ferrum esse(t) paratus prenominatus abbas subterfugit iudicium ferri candentis dicens quod falsa opinione predictum Benam de latrocinio impeciisset.

61.

Tekma et Pousa de villa Chibur incusationem de furto contra conuillanum factam revocant.

Tekma⁹ et Pousa de uilla Chybur¹⁰ impecierunt Andream conuillanum suum de furto. iudice Tobia curiali comite de Zounuk pristaldo Fintur de uilla Tibur.¹¹ Qui cum directi essent Uaradinum prenominati Tekma et Pousa subterfugerunt iudicium ferri candentis dicentes quod falsa opinione predictum Andream de furto impeciissent. Pro bono tamen pacis Andreas fur promisit satisfacere iudici.

¹ Turhuzam = ? Torozó-t, Tarbaj-nak is olvasható.

² Hunt comite de Borsua = H. Borsva vármegye főispánja. Másutt (271) Heim.

³ v. Tumpa = Tarpa, város Szathmár megye területén.

⁴ Cyegl valószínűleg Czegle, vagy Czigle helyett áll. Czigel nyitrai, Czigla sárosi helynév.

⁵ abb. de Zeploc = Széplak. Széplak van vagy 16, de apátsága csak az abaújinak vala.

lották a Mikó jobbágyait, nevezetesen Turhuzót, Jákót és Nyáradot. Biráskodék Hunt borsvai ispán, pristáldus tarpa-falusi Csab. Szóba hozott vádlottak ennek okáért Váradra utasítódván, vashordozás által igazolódtanak. A pristáldus azt mondotta róluk, hogy feleségeikkel és gyermekeikkel tizenhárman lettek volna.

60.

Rozgonyi Bene nem rabló.

Czigle, széplaki apátur utonállásról vádlotta . . . falubéli (ujvármegyében) Bennát. Birói széket üle Miklós nádorispán, pristáldus Egyed vala Ósva helységből. Midőn pedig Benna Váradon a tüzes vas próbának magát alávetni készséges vala, a szóba hozott apátur elodázta a tüzes vastörvényt mondván, hogy balvéleményből gyanúsította Bennát erőszakos utonállásról.

61.

Tekenye és Pósa beismerik, hogy falubelijöket méltatlanul terhelték a lopás vádjával.

. . . helységbe való Tekene és Pósa lopásról vádlották Andrást, a falubelijöket. Bíró vala Tóbiás, a zónoki udvarbíró, pristáldus a . . . helységből való Fin-tur. Kik midőn Váraddá küldődtek volt, Tekene és Pósa elodázták a tüzes vastörvényt mondván, hogy balhiedelemből vették Andrást a tolvajság gyanujába. A béke okáért pedig kötelezte magát a vádlott András, hogy a bírót kielégíti.

⁶ v. Scerepin = ? Rozgun = Rozgony, Abauj-Torna vármegye kassai j.

⁷ indice Nicolao palatino. Náadori gyűlés nyomaival találkozunk ezuttal is. Időre az 55. 65. szsz. vágnak vele össze.

⁸ v. Osa = Ósva. V. ö. az 55. sz.

⁹ Tekma. Tekme- és Tekené-nek egyiránt olvasható.

¹⁰⁻¹¹ v. Chybur, alább: Tibur = Zibov (Shibov) Szilágy m. zsbói járás. Különbözn inkább helyén van talán értelmezetlenül hagynunk,

62.

Senk de uilla Obonik est postulator quatuor marcarum.

Senk¹ de uilla Obonik² impeciit Texam³ Erdeum Bizam⁴ Cesare(m) et Salat de alia uilla Obonik pro quatuor marcis. iudice Benedicto comite, pristaldo Azaria de uilla Tinod.⁵ Prenominatus Senk portato ferro iustificatus est.

63.

Tres de villa Neugii impecierunt Stephanum de villa Scela propter homicidium.

Johannes Nehol⁶ Bensa de uilla Neugii⁷ impecierunt Stephanum de uilla Scela⁸ pro homicidio et de damno octo marcarum. iudice Tibacio comite⁹ a rege delegato pristaldo Samus. Stephan(us) portato ferro mundatus est.

64.

Milucy de villa Guneg est contra Vannam coram A. comite de Zobolehy.

Milucy¹⁰ de uilla Guneg¹¹ impeciit Vannam¹² de uilla Heten¹³ de damno suarum rerum ad estimacionem unius marce et dimidie¹⁴ iudice Alexandro

¹ Senk = Sink v. Sinka.

² Obonik villa }
de alia v. Obonik } Bihar megye élesd-i kerületébe vagyunk
utalva ügyesetünk Obonik-jának elhelyezésére. Kettős helység csak
kettő van Alsó-Lugos és Kis-Bárod
Felső-Lugos Nagy-Bárod. Mi az utolsó (Bárod) kifejezített
névének nézzük Obonik villát.

³ Texa-m = Teksát = Teksó-t.

⁴ Bizam = Miza-m = Mize v. Mizse.

⁵ v. Tinod. Bihar m. élesdi járás.

⁶ Nehol. Mihály vagy Nemel akar lenni. Ha Nemel, akkor egyszersmind azonos személy a 79. szám Nemeljével.

⁷ v. Neugii = Négyes Borsod m. egri járásában. A Szepessyeknek és az egri káptalannak birtoka.

62.

Obonik-i Sink igazolja, hogy négy márkával tartoznak neki.

. . . helységbe való Sink pörbe fogta Teksét, Erdőt, Mizsét, Czézárt és Zalát, akik a másik . . . helységbe valók, hogy neki adósak négy márkával. Biró Benedek ispán vala, a pristáldus Azariás Tinod faluból. A szóban forgó Sink hordozván a vasat, igazolódott.

63.

Három Négyesi ember Szilfalusi Istvánt ember-ölés gyanújába fogja.

Négyes községből János, Nemel, Bense ember-ölésről és 8 márka kártételről vádlotta Szil faluba való Istvánt. Biró vala Tibáciz ispán, királyi megbizott, pristáldus Szamos. István, hordozván a vasat, fölmentődött.

64.

Tunyog-i Milost hetényi Varsát S. szabolcsi főispán elé idézi.

. . .i Milost megpörlötte Heten helységbe való Vannát, hogy holmijában másfél márka kárt okozott. A biró Sándor szabolcsi ispán, a pristáldus Dobos

⁸ v. Scela = Scilu = Szil p. Borsod megyében, Bábolna határában. A középkorban Tetes-nek is hivatott és a montaji nemesek birtokolták. Érdekes okiratai az egri káptalan levéltárában kiadatlanok.

⁹ Tibacio comite, nyilván azon Tiborecz, ki az egri egyházmegye területén és különösen Borsodban 1221 körül szerepel, mint a várjavak visszaállítására kiküldött bizodalmi férfiak egyike. Kevesebb alig volt, mint borsodi főispán.

¹⁰ Milucy = Milost.

¹¹ v. Guneg = Gemzeh = Gemzse Szabolcs m. tiszai járásában.

¹² Vannam, Beél-nél: Vana, melyek nyilván Varsára igazítandók ki.

^{13—14} v. Heten most Szathmárban, akkor szabolcsi várbirtok unius marce et dimidie. Nagyobb összeg esetében Guneg villát a szamosmenti Tunyogra lettünk volna hajlandók értelmezni.

comite de Zobolchy¹ pristaldo Quesa² de uilla Dubos.³ Vanna portato ferro iustificatus est.

65.

Ab impetitis villanis Medueozu remota est suspicio latrocinii.

Abbas Cegl de Zeploc⁴ impeciit uillanos Meducuzo⁵ scilicet Zuuzo⁶ Pentek, Botam⁷ Forcasium Matheum et Gallum pro latrocinio. Iudice Nicolao palatino comite pristaldo Egidio de uilla Osa.⁸ Cum uentum esset Uaradinum predictus abbas renunciauit iudicio ferri candentis dicens⁹ quod falsa opinione homines supradictos de latrocinio impeciisset.

66.

Nicola de villa Janust in caussa furti contra Cantum de villa Cocot semet purgauit.

Cantus¹⁰ de uilla Cocot¹¹ impeciit Niculam¹² de uilla Janust¹³ pro suspicione furti eo quod cum

¹ Alexandro. Lakóhelyére karász-inak és mivoltára Pauler Gyula tr. nyomán Vaja nemzetségből valónak tartjuk:

Sándor, szabolcsi főispán, bán „de Karaz“

Sándor

László. (Alexander Banus de Kazna).

Zichy O. I. 68. Ladislaus filius Alexandri Bani de Karaz u. ott 412. Wenzel szerint a bánnak több fia volt s birták Mádat is. X. 236.

² Quesa = Késa, Kisa = Géza. Kesáلكodni = certare a régi nyelvemlékekben.

³ v. Dobos. Szabolcsban pusztá. (Wenzel: X. 225. Fejér: X. 4. 321. X. 7. 231).

⁴ abbas de Zeploc, a bold. Asszony egyházával. (Wenzel: VIII. 39).

⁵ v. Medueozu, Beél-nél: Meduözű. Nem csupán hibásnak, hanem egyszersmind összetett szónak, mint medve-azo, látszik. Megyaszóra azonban gondolnunk sem lehet s nem is úgy kell szétválasztanunk a két nevet, hanem inkább így: Medu - cozu. Az első részszel nem

helységből Késa vala. Vanna hordozván a vasat, igazolódott.

65.

A M.-Koksaik utonállásról vádoltatnak, de törvényes bizonyításra nem kerül.

Czigle széplaki apátur utonállásról vádlotta a . . . helységbelieket nevezetesen Zouzát, Pénteköt, Batát, Farkast, Mátét és Gált. Biráskodék Miklós nádorispán, pristáldus Ósya faluba való Eged. Midőn megérkeztenek Váradra, a szóban levő apátur letett a tüzes vastörvényről mondván, hogy balvéleményből gyanusította a mondott embereket utonállásról.

66.

Álmosdi Mikola Kokad-i Szentös ellenében a tolvajlás vádját magáról elhárítja.

Kokad helységbe való Szentös a lopás gyanujába fogta Mikolát . . . faluból azon okból, mert midőn a

birunk (lehet Medve, Mortu'; a másik kiigazítva c o x o). Koksó már a régiségben is többes hely, mi a mai puszta Koksónál állapodunk meg, mely Koxo Márton = Márton-Koxo néven fordul elő. (Wenzel VIII. 38—39).

⁶ Z u u z a, 169. sz. Z o u z a.

⁷ B o t a m, a Beel-féle kiadásban B r t a m.

⁸ v. O s a = Ó s y a.

⁹ d i c e n s. Az apáturat talán László sirja iránt való kegyelet vitte Váradra.

¹⁰ C a n t u s = S a n t u s vagy S a n c t u s = S z e n t ö s = S z e n t e s.

¹¹ C o c o t = K a k a d. Bihar megye székeklyhidi járásában. Középkori története B u n y i t a y n á l (III. 252) olvasható.

¹² N i c u l a - m, sokszor Miklós helyett áll.

¹³ v. J a n u s t, nem Jánosd, hanem helyi tájékozódásunk szerint Á l m o s d, Bihar megye székeklyhidi járásában.

Janust, Jánosddal a mai Jánosdá-val egynek véve, Várad alatt még egyszer oly távolban kellene azt keresnünk.

predictus Cantus apud ipsum Niculam pernoctaret quinque porci quos emerat furtim sunt sublati. Nicula ergo ad examen ferri candentis a Mica comite Bicoriensi¹ per pristaldum nomine . . . Burz² Uaradinum destinatus portato ferro se purgavit.

67.

Jordan de villa Keze et Keignez de villa Shol inquiri faciunt quosdam fures.

Jordan³ de uilla Keze⁴ et Keignez⁵ de uilla Shol⁶ impecierunt Ugudut⁷ Obudut⁸ Scecam et Scemhegit seruos Thome, et Andree et Dudorc⁹ et Benczium¹⁰ libertinos eorundem de furto. iudicibus Elia¹¹ comite de Bekes¹² et biloto Zeuen¹³ pristaldo de Machya¹⁴ de uilla Méh.¹⁵ prenominatorum furum quatuor scilicet Vgod Bunczy Obud et Sceca portato ferro combusti sunt et suspensi, Dodor ueniens pre nimia infirmitate ferrum portare non potuit, Scemhegi in eadem septimana scilicet „Exurge Domine“¹⁶ non comparuit.

¹ Mica c. Bicor. L. a 27. sz.

² Burz. A szöveg hiányosnak látszik s ehhez képest lehetséges, hogy ez a pristaldusnak nem neve, hanem származási helye: Bors, Várad fölött.

³ Jordan. E név kútfontokban négyszer fordul elő. L. a 174. 361. 384. szsz.

⁴ v. Keze = Veze = Vesze, ma Vésztő Békés megyének szeghalmi járásában.

⁵ Keignez, alább (92. sz.) Penquez.

⁶ v. Shol = Chol, sajátlag Cholt vagy Csót. Apátságos hely (247).

⁷ Ugod - ot. Vgodi, Vgud, Ughud, Wgud gyakori személynevek, melyek az Ugh és Ugod helynevekben ma is élnek.

⁸ Obud - ot = Abod - ot, Jerney Abád - nak olvassa.

mondott szentös magánál Mikolánál éjszakára szállást vőn, 5 vásárlott disznaját ellopták. Mikolát tehát Mika bihari ispán Borz nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá rendelte, ki is a vasat hordozván, igazolódott.

67.

Vesze-i Jordán és Csolt-i Kenyész tolvajokat abajgatnak.

. . . falusi Jordán és Csolt községbe való Kenyész lopásról vádlották Tamásnak és Andrásnak cselédembereit: Ugodot, Abodot, Zekét és Szemeget, valamint az ő Fodor és Bencze nevezetű szabadosait. Biráskodának Illés, békési ispán és Szövő bilotus, pristáldus vala Méhes faluból való Demecser. A szóba hozott vádlottak közül négyen és pedig Ugod, Gönczi, Abod és Zeke hordozván a vasat, elmarasztalódtanak és akasztófára kerültek, Tódor mikor megérkezett annyira beteg vala, hogy istenitéleti törvényt nem állhatott, Szemeg pedig a Pünkösöd után való 5. vasárnap egész hetében nem jelentkezett.

⁹ Dudore = Dutor-t = Peturt. L. 92. sz.

¹⁰ Benczium, alább Bunczy. Melyik a hibás, nehéz eldönteni. Mi úgy vettük, hogy az első latinúl ragoztatik, a másik nem, hanem a magyaros Bőncze = Beneze.

¹¹ Elia. Az egykorúak Iliás-nak fogták ejteni. A békési főispánra még oklevéltárunk elég számos esetében találkozunk. L. a 101. 361. 368. szsz.

¹² Bekes. L. a 42. 92. szsz.

¹³ Zeuen = Zeueu = Szövő.

¹⁴ de machya = demecher = Demecser.

¹⁵ Meh = Mehús = Méhös. Másutt (361) úgy értesülünk, hogy békési várföld volt. Ma pusztá.

¹⁶ Exurge Domine helyett úgy látszik „Exaudi Domine“ olvasandó.

68.

Curialis comes de Beruczyo impeciit quandam mulierem de ueneficio.

Petrus curialis comes de Beruchio¹ impeciit uxorem Chuburd de ueneficio² iudice Lek³ abbate de Berucio pristaldo Marcello de uilla Marcusy.⁴ Predicta mulier Uaradini combusta est.

69.

Jobagiones Miske comitis nec non episcopi Transilvani sunt unius occisores seruiantis.

Domina Macha⁵ uxor Age comitis⁶ impeciit Petrum et fratrem eius Shyrinchym⁷ yobagiones Miske comitis⁸ de uilla Gnezted⁹ et yobagiones Transyluani episcopi Vilelmi¹⁰ scilicet Palanum¹¹ et Zulupkum¹² de uilla Felcopusi¹³ de occisione seruientis sui et pro rebus suis quadraginta marcas ualentibus uiolenter ablati. iudicibus Shekezd¹⁴ curiali comite Miske et Herbort curiali comite iam dicti episcopi et Simone socero supradicti comitis, pristaldo Shama de uilla Cuzeplóc¹⁵ et Hyuet de uilla Shulusth.¹⁶ Homo predictae domine portato ferro mundatus est.

¹ de Beruchio = Berettyó-i (Berek-jó) = Szent-Jobb-i. Sz.-Jobb Bihar m. székhelyi járás. Előkelő apátság s már a régi korban hiteles hely volt [Wenzel: VII. 78].

² de ueneficio, Beélnél hibásan: beneficio.

³ Lek, másutt (166. sz.) Teku = Tekó.

⁴ v. Marcusi. Bunyitay értelmetlenül hagyja, miben része lehet az általa bőven ismertetett azon okirat-töredéknek, mely 1550-nél, vagyis kútfőnk kiadásánál csak fiatalabb lehet, daczára hogy Szent-László, Béla és Géza királyok koráról beszél (II. 327.). Mi Farnost gyanítjuk benne.

⁵ Macha, szakítva eddigi értelmezésével, mely „macza“-czimen ős személyszónak hitte, — Mártárá-ra igazítottuk.

⁶ Age comitis. Aga ős személynevezet, miként látjuk, királyhágón túl meg teljes érvényben van a magasabb néposztályok körében is.

⁷ Shyrinchym = Szerencsét.

68.

A berettyói apátúrság udvarbírája bizonyos asszonyszemélyt boszorkányságról vádol.

Pétör, a berek-jói udvarbíró rontásról vádlotta a Csöbörd feleségét. Bíró vala Tekó berek-jói apátur, pristáldus . . . falusi Marcel. A mondott asszonyszemély Váradon elmarasztalódott.

69.

Miska ispánnak és az erdélyi püspöknek jobbágjai emberölésben marasztaltatnak el.

Mártha nagyasszony, Agha-ispánnak hitves társa Pétert és annak atyjafiát Szerencset, Miska ispánnak-falusi jobbágyait és az erdélyi püspöknek jobbágyait, névszerint Felkaposi Palánt és Zulupkut azon váddal illette, hogy az ő szolga-emberét megölték és jószágából negyven márka-érőt erőnek erejével elvittének. Biráskodának Csekezd, a Miska ispánnak udvarbírája és Herbort a mondott püspöknek udvarbírája és Simon, a megnevezett ispánnak ipája, prestáldusok valának Csama Középlak helységből és-falusi Hived. A szóban forgó nagyasszonynak megbízottja hordozván a vasat, igazolódott.

⁸ Miske comitis, másutt nem fordul elő, pedig Kolos egykorú dinasztájának látszik.

⁹ v. Gnezted = Gesztrágy Kolos megye gyalui járásában.

¹⁰ episcopi Vilelmi = Vilmos erdélyi püspök, kivel az 1204–1221 évek okirattáiban elég sűrűen találkozunk és aki vörös betűkkel írta föl nevét az általa földult Kolosmonostora történet-könyvébe.

^{11–12} Paulum et Zolopkum, Polán, Palán személynév gyakran szerepel. A Berzevyeczky egyik őst is így hívták.

¹³ v. Felkopusi, talán a mai Nagy-Kapus Kolos megye gyalui járásában.

¹⁴ Shekezd = Csekezd.

¹⁵ v. Cuzeplac = Középlak Kolos megye almási járásában.

¹⁶ v. Shulusth = Gyaluháza = Gyalu Kolos megyében. Egyik névbeli talánya a Regestrumnak. Az ügyesetnek territoriumát ismerve, mintha Gyaluháza lappangana alatta.

70.

Jobagiones Martini de uilla Sarang sunt contra Nicolaum de villa Tumas de latrocinio mündati.

Nicolaus filius Johannis de uilla Tumas¹ impe-
ciit jobagiones Martini scilicet Nemel² Miklous Eguch³
Bibies⁴ Rubuzo⁵ et Tekam de uilla Sarang⁶
pro latrocinio et de damno rerum suarum ad estima-
cionem duodecim marcarum iudice Culqed curiali
comite de Bichor,⁷ pristaldo Paulo⁸ de uilla
Heideh.⁹ Predicti latrones portato ferro mündati sunt.

71.

Cicus de villa Caihas et Magodias de villa Yled non sunt fures.

Paulus et Tena¹⁰ de uilla [Yled¹¹ impecierunt
Cicum de uilla] Cayhas¹² et Magodiam de uilla
eadem Yled pro rebus suis duas marcas ualentibus
uiolenter ablatis. iudice Tobia¹³ curiali comite de
Zounuk, pristaldo Bota de uilla Mochy.¹⁴ Supra-
dictus Paulus pro se et pro fratre suo portato ferro
combustus est.

¹ v. Tumas = Tamási pusztá Harsány határában Ugra mellett.
A Tamásiakról nem találunk semmit Bunyitaynál.

János

Miklós-nak is nyomát veszítjük.

² Nemel, itt és más oklevéltárakban numale, nemelh,
nemy l, nimil-változékaival találkozunk.

³ Eguch. Az Egcese-helynévvel rokonnak vagy éppen azonos-
nak látszik.

⁴ Bibies = Bebus = Bebes. Utóbbi helynév.

⁵ Rubozó = Rugozu = Rogoz. Robogó-nak is olvasható.

⁶ v. Sarang, Beélnél Strang. Mi Harsány lappangását
látjuk benne. Bunyitay Vineze [III. 294.] Sáránd-ra értelmezi, de e
félreeső helyet bajos viszonyba hozni a bihari Tamási helynévvel.

Nagy- (a középkorban: Egyházas-) Harsány Bihar megyének
cseffai járásában fekszik. Még leszen vele találkozásunk.

70.

Tamás-i Miklós vádja: hogy Saráng-i Mártonnak hat jobbágya
rabló, — nem bizonyosodik be.

Tamási faluba való János fia Miklós rablásról vád-
lotta Mártonnak jobbágyait helységből név-
szerint Nemelt, Miklóst, Egecset, Bebest, Rogozt
és Tekét, és tizenkét márká-érő kártételről. Biráskodék
Kölked bihari udvarbíró, poroszló vala . . . falusi
Pál. A szóban forgó vádlottak hordozván a vasat, iga-
zolódtanak.

71.

Kávásfalusi Czékus és Illéd helységbe való Magadiás nem tolvajok.

Illéd helységből való Pál és Fenyő arról vád-
lották Kávás-falusi Czékust és ugyanazon Illéd hely-
ségből való Magadiást, hogy tőlök két márká-értékű
holmit erőnek erejével elvittének. Biráskodék Tóbiás
szolnoki udvarbíró, pristáldus vala Mocsi faluból való
Bata. Megnevezett Pál maga saját és az atyjafia képé-
ben hordozván a vasat, megégetődött.

⁷ Culqed. L. a 91. 106. 109. 114. 121. számokat. Mindezek
azonban csak annyit bizonyítanak, hogy ő Mike főispánnak korában volt
Biharnak alispánja = udvarbírája.

⁸ pr. Paulo. Arról nevezetes, hogy többször nem találkozunk vele.

⁹ v. Heideh = Hudus. Jákó-Hodosnak látszik, de érthető alatta
Tamási-nak szomszédsága is p. Mácsa.

¹⁰ Tena = Tene v. Teneu = Tenye, Tenyő. Tehua idegen szár-
mazásúnak látszik.

¹¹ v. Yled = Illéd p. Ér-Gírolt határában. A szövegnek záró-
jel közé rekesztett sora a második, harmadik kiadásban nincsen meg.

¹² v. Kayhas, másutt Kabas (b = v) = Kávás = Ér-Kávás,
Szilágy megye tasnádi járásában. Hajdanta kettős helység volt. Egykorú
lakosai közül négyet ismerünk, és ezek között három Pált. V. ö. 176.

¹³ Tobia c. e. v. ö. 6. sz.

¹⁴ v. Mochy. L. a 73. sz.

72.

Forcasius de villa Gyrok se non esse furem probavit.

Cheka¹ et Leſeu de uilla Solumus² impeci-
erunt Forcasium de uilla Gyrok³ pro furto. iudicibus
Culqued curiali comite et Forcasio biloto⁴ pri-
staldo Mathia⁵ de uilla Culchy.⁶ Fur Forcasius
portato ferro iustificatus est.

73.

Otoqur de villa Mochy probauit se non esse furem.

Johannes de uilla Mochy⁷ impeciit conuillanum
suum scilicet Otoqur⁸ de furto. iudice Tobia curiali
comite de Zounuk,⁹ pristaldo Macobio de villa
Elep.¹⁰ Otoqur portato ferro iustificatus est.

74.

Villani de Bagya probati sunt occisores esse filii Gabrielis de
uilla Folth.

Gabriel de uilla Folth¹¹ litigauit cum uillanis
Bagya¹² scilicet Pet¹³ Terpe Johanne Sycia¹⁴ pro

¹ Cheka, mai Cseke- Csekó család- és helynevekben birja örö-
köseit.

² v. Solumus. Biharban három Solymos is van. Itt a szalontai
járásban levő értendő Kőte-Gyán mellett.

³ v. Gyrok = Gyarak = Mező Gyarak pusztja.

⁴ forcasio biloto. Még kétszer fogunk vele találkozni (109. 164).

⁵ pr. Matthia. A bihar vármegyei pristáldusok nagy seregében
minden további nyoma elvész.

⁶ v. Culchy, látszatra a monostoros Kolt v. Csolt (Kót és Csót),
gyanításunk szerint azonban inkább (Szill-) Taresa ma pusztja Sza-
lonta mellett.

⁷ v. Mochy Illed pusztja és Ér-Kávás szomszédságában; vajjon
Ér-Mindszentnek vagy Ér-Szentkirálynak nem eredeti neve-e? — helyi
írók döntsék el!

⁸ Otoqur, ha nem Ottokár (pedig alig ha az) akkor Atakar.
Atkár helynév Hevesben.

72.

Gyaraki Farkas a lopás vádját magától elhárítja.

Solymos helységbe való Cséka és Leső lopásról vádlották Gyarakfalusi³ Farkast. Biráskodának Kölked (bihari) udvarbíró és Farkas bilotus, prisztáldus kolth-i Mátyás. A tolvajsággal vádolt Farkas, hordozván a vasat, igazolódott.

73.

Moesfalusi Ottokár magát a tolvajság vádja alul tisztázza.

Mocsi faluba való János lopásról vádlotta falubelijét, névszerint Atakurt. Biráskodék Tóbiás, zonuki curialis comes, pristáld vala illédfalvi Macobius. Atakur vashordozás által igazolódott.

74.

Folthfalusi Gábor fiának gyilkosaival a Bagyaikkal egyezsége lép.

Folth helységbe való Gábor keresetet indított a Bagya-falusiak, névszerint Pet, Terpe, János,

³ Tobia c. c. L. a 6. sz.

¹⁰ v. Elep = Eled = Illéd p. Ér-Girolt határában, tehát Szilagy megyében.

¹¹ v. Folt = Folt. Nobiles de Folch [1261. Fejér: IV. 3. 36] Folth poss. [1411. Dl. 9792] Szőke mellett. 1416-ban már „poss. deserta“ (Dl. 10498). 1470-ben már „Foltegháza“ néven pusztá [Kár. okl. II. 417]. Vesző. dr. Csánki I. 62.

¹² v. Bagya (Baga, Bogya). Ma ezen nevén ismeretlen s más okiratban sem fordul elő. Heves és Borsod összeszögellő részén a mai Valk táján keresendő. L. a 78. 79. szsz-kat.

¹³ Pet. Utóbbi (79.) értesítés szerint nemesek, vagy a szöveg szavaihoz képest: lovag-nembeliek, királyi fegyveresek valának Pet és Sycia, tehát minden valószínűség szerint másik két társuk is.

¹⁴ Sycia. Ügyesetünk hevesinek látszik, de a megfelelő számoknak (78. 79) összevetése borsodmegyeinek vitatja a megpörlötték tekintetéből.

occisione sui filii coram iudice Nicolao palatino comite quos discuciens per pristaldum suum nomine Ymarad de uilla Seureg¹ misit Uaradinum ad examen iudicialis ferri. Qui in loco taliter conuenerunt vt eorum tres scilicet Pet Terpe Johannes darent Gabrieli decem et septem marcas in die sancti Johannis Baptiste in loco Uaradini, qui si non persoluerent in eodem die duplo persoluere tenerentur et (i)idem satisfacere iudici, Gabriel uero pristaldo satisfaceret. Sycia tamen cum filio suo Paulo in loco Porozlou² iuramento suo se purgaret, terram autem quam prefati uillani a Bugard in commune emptam habebant cuius occasione homicidium perpetratum est ex aequo diuiderent ita quod equali particione uterque sibi partem contiguam acciperet. Participes autem eiusdem homicidii, qui castrenses sunt predicti quatuor homines expellere de cohabitatione sua tenerentur.

75.

A. curialis comes ecclesie Vacensis et Sunadus de villa Sunad inter se litigantes et convenientes.

Ambrosius curialis comes ecclesie Uacensis³ impeciit Sunadum de uilla Sunad⁴ pro duodecim bobus et quadraginta onibus uiolenter ablati a Benedicto seruo eiusdem ecclesie. iudice Gyula curiali comite,⁵ pristaldo Penthek de uilla Ratolt.⁶ Qui uenientes Uaradinum ad iudicium ferri (candentis) taliter conuenerunt, vt predictus Sunad daret vnam marcam Ambrosio et idem iudici satisfaceret, pristaldo uero Ambrosius satisfacere conuenit.

¹ Ymarad, a 133. sz-ban: Ymurad. Találkozunk vele a regestrumon kívül is: „Imarad, a Simonfia“ 1234-ben királyi pristáld. (Knausz: Eszterg. O. I. 306).

² loco Porozlou. V. ö. 9. sz.

³ eccl. Uacensis = a váci püspökség.

Szicia ellen fia meggyilkoltatásának okából Miklós nádorispánnak birói széke előtt. Kiket kihallgatván, a maga pristáldusa, sőregi Imárád nevezetűnek kíséretében Váradra küldött istenitéleti vaspróbára. Kik is a hely színén olyatén megegyezésre jöttek, hogy közülök három, vagyis Pet, Terpe, János adjanak Gábornak Váradon 13 márkát sz. Iván napján, mit ha azon napon meg nem adnának, két-annyit tartozzanak fizetni, és ők tegyenek eleget a birónak, a pristáldust pedig Gábor elégítse ki. Szicia ellenben Pál fiával Poroszlón hitletétellel tisztázza magát. Ami pedig a földet illeti, melyet az elsorolt (bagyai) lakosok Bogárdtól közösen vettek, melynek alkalmatosságával történt a gyilkosság: osztódjék el igazságosan úgy, hogy a megillető részt mindenik megkapja belőle, azon gyilkosságnak részeseit pedig, kik a várnépek sorából valók, a szóban levő négy férfiak kötelesek legyenek kitudni a faluból.

75.

Ambrus, a váci egyház udvarbirája csomádi Csomáddal egyességre lép.

Ambrus a váci egyház udvarbirája pörbefogta Csomád falusi Csomádot, hogy Benedektől azon egyház szolgálatttevőjétől erőnek erejével elvett 12 ökröt és 40 juhot. Biráskodék Gyula (királyi) udvarbiró, pristáldus vala Rátoth falusi Péntek. Kik Váradra jöven tüzes vastörvényre akként egyeztek ki, hogy a szóba vett Csomád adjon . . . egy márkát Ambrusnak, és tegyen eleget a birónak, és Ambrus magára vállalta, hogy a pristáldust fizeti.

⁴ v. Sunad = Csomád, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun megye váci felső járásában.

⁵ Gyula curiali comite (regie aule). L. alább (77. sz.)

⁶ v. Ratolt = Rátót, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun megye váci felső járásában.

76.

Pisco de villa Scecen est contra convillanos pro 5 marcis dimidia minus.

Pisco¹ de uilla Scecen² impeciit conuillanos suos scilicet Lodomer³ Boroeh⁴ Odus⁵ Johannem Furces⁶ Albeu⁷ Vruz pro quinque marcis dimidia minus. iudice Ambrosio curiali comite Ladislai magistri,⁸ pristaldo Damiano de uilla Orscy.⁹ Qui missi ad iudicium ferri candentis Uaradinum taliter conuenerunt vt impetiti iam dicti darent tres fertones supradicto Pisco et satisfacerent iudici, pristaldo eciam communiter satisfacerent.

77.

Michaël de uilla Sunad et homines ecclesie Vacien sis.

Michal de uilla Sunad¹⁰ impeciit homines ecclesie Uacien sis¹¹ scilicet Fiachiam¹² Bolosoyt de uilla Pispuki¹³ pro furto iudice Gyula curiali comite regie aule,¹⁴ pristaldo Pentek de uilla Rátolt.¹⁵ Qui fures Uaradini cum leuato ferro ad solutionem cogarentur¹⁷ supradictus Michal renunciauit iudicio ferri (candentis) dicens se predictos fures false impeciisse pro furto. Pro bono tamen pacis Ambrosius curialis comes ecclesie Uacien sis iudicii et pristaldo satisfaceret.

¹ Pisco, talán Fete, Petcu lett hibásan másolva.

² v. Scecen = Szécsény, Nógrád megyében.

³ Lodomer, egykori kelendőségét számos helynév bizonyítja.

⁴ Boroeh = Baracs, helynévben él.

⁵ Odus, lehet Odun = Adony is.

⁶ Furces, szerintünk: Forcos.

⁷ Albeu = Albeum.

⁸ Ladislai, a később (82. sz.) előjövő országbíró.

⁹ v. Orscy = Orosey, Nagy-Oroszi.

¹⁰ v. Sunad. L. a 75. számot.

¹¹ ecclesie Uacien sis, vagy „ecclesia beate Marie virginis“ [Knauz: Eszterg. O. I. 58], a váci püspökség.

76.

Néhány Szécsényi lakos ellen indított ötöd-fél márka kereset.

Szécsény faluba való Petkó megpörlötte lakostársait, nevezetesen Ladamírt, Baracsot, Adost, Jánost, Albeust, Oroszt ötödfél márkának miatta. Biró vala Ambrus, a László mester udvarbirája, pristáldus Oroszi faluból való Dömjén. Kik Váradra tüzes vas-törvényre küldődve, abban állapotak meg, hogy a már mondott vádlottak a szóban levő Petkónak adnak három fertőt és a birót kielégítik, a pristáldust pedig közösen fizetik.

77.

A váci püspökség jobbágysai a tolvajlás gyanujában.

Csomád-falusi Mihál lopásról vádlotta a váci egyháznak a jobbágysait, nevezetesen Farkast, Balássit Püspöki községből. Biráskodék Gyula, királyi udvarbiró, pristáldus vala Péntek Rátóth faluból. Mely vádlottak Váradon már-már kiállandók voltak a vas-próbát, midőn a szóbahozott Mihál visszalépett a tüzes vas törvénytől, mondván, hogy a megnevezett vádlottakat hibásan fogta a tolvajlás gyanujába. A békességnek okáért pedig Ambrus a váci egyház udvarbirája tegyen eleget a bírónak és pristáldusnak.

¹² Fiachiam, l. a 37. sz. ok.

¹³ v. Pispuki. Püspök-Hatvanra értelmezzük.

¹⁴ Gyula, curiali comite regie aule; a király udvarbirája 1219—1220-ban volt Jula frater Rátold:

Rátold. Roland. Gyula.

¹⁵ v. Rátolt. A Rátold nemzetségnek, miként látszik, ős birtoka.

¹⁶ ad solucioem cogereatur, midőn kezeik kioldozása végett elővezettetének, — magyarázható arra is, hogy az istenítélet már megtörtént s az ellenfél csupán az eredmény kihirdetését odázta el.

78.

Pousa de uilla Sceguen est de furto convictus.

Peth de uilla Bogya¹ impeciit Pousam de uilla Sceguen² pro furto.³ Iudicibus Paulo curiali comite et Pet⁴ et Bulsu bilotis de Heves⁵ pristaldo Scenka de vya Chazii.⁶ Predictus fur Uaradini portato ferro combustus est. Cui rei⁷ exitu ita consummato pristaldus idem dixit quod fratres furis combusti, qui fratris eorum partem tenuerant a vendicione tam ipsi quam omnis eorum possessio per sentenciam iudicis in ipso casu fratris sui iam excepisset.

79.

Civiles castri de Borsod quosdam contribules suos esse volunt.

Ciiviles castri Borsod⁸ scilicet Mauricius, Petur, Chyul⁹ de uilla Oym¹⁰ et Martinus hodnog¹¹ Sanctus centurio¹² Petrus vrbis prefectus¹³ et omnes alii impeciere Cykirk¹⁴ et fratres suos scilicet Nemelt Petrum Paulum et Alexium, quod essent eorum contribules, sed illi negauerunt et dixerunt se esse de genere equestri¹⁵ scilicet militum regis et

¹ uilla Bogya, Bél-nél Bagya. A következő számban jelentkezik utoljára.

² v. Scegen. Tudásunkra „a várispánságok történeté-nek“ érdekes írója vallá első ízben Vezekény-nek. A hiba fölismerésére és kiigazítására a pristáldusi lakóhely biztos kalauzúl szolgál.

Vezekény ma is lakott hely Hevesmegye hasonló nevű járásában, mely századokról századokra életjelt is adott magáról.

³ pro furto (equi). Hogy lócsiszárságról van szó, vádló lakóhelyének félreeséséből látszik többnek, mint valószínűnek.

⁴ Pet. Gyakori név-alak, mely talán a mai Peti-nek felelt meg.

⁵ de Heues. L. a 174. számot.

⁶ vya (villa) Chazii = Chazu = Csász. Pusztá a hevesi határban.

⁷ cui rei = cuius rei. Innét kezdve a szöveg kuszált és talán hiányos is.

78.

Vezekényi Pósnak tolvajságáról.

Bagya-falusi Peth lopásról vádolja vala Vezekény faluba való Pósat. Biráskodának Pál heves-(vármegyei) udvarbíró, Pet és Bócs bilotusok. Pristáldus vala Csász-falusi Sinka. Megnevezett vádlott hordozván a vasat Váradon, elmarasztalódott. A dolognak illetén kimenetelével ugyan az a pristáldus elmondotta, hogy az elmarasztalt tolvajnak atyjafiai, kik atyjafioknak pártját fogták volt ezen esetre mint maguk mint minden vagyonuk eladassanak, a már meghozott birói ítélet következtében.

79.

Borsod vára köznépei magukkal egyrangbelinek vitatnak némely lovagrendűeket.

Borsod várának köznépei, nevezetesen pedig Oym faluba való Mauricz, Pétör, Eköl, és Márton hadnagy, Zentös százados, Péter várnagy és több-mások pörbefogják vala Györköt és az ő atyjafait, tudniillik Nemelt, Pétert, Pált és Eleköt, hogy közéjük tartozandók. Ezek pedig tagadják és állítják vala: hogy lovagrendi származásuk, vagyis a király

⁸ c. Borsod. Az eddigi számok közül borsodi vonatkozásuk a 10. 21. 47. És a jelen okiraton kívül még szó lesz Borsodról a 168. és 248. számokban.

⁹ Chyul = Eehul = Eköl, Ekel. Kútfőnkben az y = h.

¹⁰ uilla Oym: Az ügyeset a megfelelő számok tájékoztatását követve, Borsod dny. szögletében mozog, ferde kinézésű helynevének alkalmasint Vole = Valk akar lenni.

¹¹ Márton a hadnagy Borsodban 1230-ban is. [Hazai O. VII. 15].

¹² Sanctus = Santus (21) = Szentös, Szentés.

¹³ Petrus vrbis prefectus. Azok ellenében, kik polgármester-félének tartották, várnagynak értelmezzük, vrbis helyett castri teendő. Utódja 1230 táján már Izsép volt. (H. O. VII. 18).

¹⁴ Cyrek = Gyurk = Györk.

¹⁵ de genere equestri. Ezeknek rangosztályáról fönnebb volt szó.

adduxerunt¹ quosdam de genere suo scilicet Pet et Siciam de uilla Baga.² Quibus idem constanter asserentibus Gyula comes frater Rátolt³ vicarius iudex regis⁴ iudicauit quod homo duorum adductorum ferrum portaret Uaradini, dato inter eos pistaldo Christophoro de uilla Damian.⁵ Cum (autem) Uaradinum uenissent predicti ciuiles et jobagiones castri refugerunt iudicium ferri candentis recognoscentes se reddiderunt culpabiles et coram Uaradiensi capitulo terram eis ad duo aratra in uilla Oym reddere conuenerunt cum metis undique circumpositis.

80.

De quibusdam agazonibus bellatoribusque ecclesiae de Paztuh.

Egidius abbas et curialis comes eius scilicet Nicolaus de Paztuh⁶ impecierunt Dezmer⁷ Viotes⁸ de uilla Vogoluptuan,⁹ quod essent selli-

¹ adduxerunt, az előbbi kiadásokban hibásan: et dixerunt.

² Pet et Siciam de uilla Baga. V. ö. 74. sz.

³ Gyula comes frater Ratold. V. ö. 77. sz.

⁴ uicarius iudex regis = országbíró.

⁵ v. Damian. Nagy kérdés, hogy ezen Kristófot nem hozta-e magával az országbíró? Valószínűbbnek látszik, hogy nem; tehát, hogy borsodi illetőségű. Ezen Kristóf másutt is előjő (21), igaz, hogy helynévi körülírás nélkül, de alsó-borsodi ügyesetben. Tehát itt lenne keresendő Damian is, mely körültekintésünk szerint nem más, mint Drugma = Dorogma.

⁶ abbas de Paztuh. Regestrumunk két Pásztót, két pásztói apátságot különböztet meg. Itt a minden valószínűség szerint régebbi bencze apátságról, a turpásztóiiról van szó, mely 1138-ban már úgy tűnik föl, mint a dömösi monostornak a Tiszánál birtok-társa: „In Vbadi (? Abád) est vivarium, quod est commune cum abbate Pastuhien si.“ [Knauz: Eszterg. Oklt. I. 94].

1138. tehát már a dömösi apátsággal közös haltenyésztője, vivariuma van, holott a cisterciták csak 1183 táján jönnek érintkezésbe a főnkelt lelkű III. Béla királylyal (Fejér: C. D. II. 202),

vitézlői közül valók, és azon rendből valók közül többekre hivatkoznak tanubizonyságként, mint Baga-falusi Pethre és Szicziára. Midőn állítása mellett mind a két fél csökönösen megmaradna, Gyula ispán, Rátold testvére, az ország birája azt ítélé, hogy a két tanuskodónak embere Váradon isten-ítéletet álljon, pristáldosúl Damian faluba való Kristófot adván melléjük. Midőn (pedig) Váraddá jöttek, a megnevezett várnépből-valók és várjobbágyok elodázák a tüzes vas-törvényt beismervén hibás voltukat és a váradi Capitulum előtt megegyeztek abban, hogy az Oym faluban a két ekényi földet, határjelekkel minden oldalról ellátva, nekik visszaadják.

80.

A pásztói monostor egynémely fegyveres jobbágyaitól.

Egyed pásztóhi apátur és az ő udvarbirója t. illik Miklós megpörlötték Dezmért és Viotestiget Nagy-Oluptiván faluból: hogy a pásztóhi egyháznak

az első monostort 1142. táján emelik, a pásztói a Mátrában pedig 1190. év körül népesedik meg először cisterciákkal. (Ipolyi: Bélháromkúti apátság 12. l.) Békefy maga sem igényli rendje részére e monostort ellentétben a mátrai Pásztóval.

A turpásztói apátság tehát nem egy a mátra-pásztóival s „egykor szélesen kiterjedő jószágai és praedialis nemesei“ nem a Mátrában fekvő pásztói monostornak voltak, miként a hielmes és hiteles helyek története írója tartotta (M. történelmi tár II. 108) s azóta is sokan hiszik; hanem a Túrvice mellett való pásztói régibb monostornak, és a másikkal ellentétnek adataink szerint.

⁷ Dezmért = Dezmér-t. Egy kolosmegyei helynév tanuskodik Dezmér régi volta mellett.

⁸ Viotestig. Magában áll, jeléül, hogy torzitás.

⁹ uilla Vogoluptiuan. A magyar nyelvkincesek lelkes írója „Völgy-Alap-Tiván“-nak olvassa és Alattyánra értelmezi. Hibásan; mert Tur-Pásztónak szomszédságához köt az ügyeset természe s csak a külső látszatnak tennénk szolgálatot, és nem a történeti igaznak, ha a hangzás után indulva, Jászberény körül keresekdénék. Jerney három alkatrészre bontá e nevet, mi ellenben kettőre:

feri agazones ecclesie de Paztuh, qui responderunt se esse jobagiones bellatores ¹ predictae ecclesie. Judicibus Banco comite ² et supradicto Egidio abbate, pristaldo Pernen de uilla Necar. ³ Dezmert pro se et pro aliis ⁴ Uaradini portato ferro iustificatus est.

Item idem abbas Egidius et curialis comes eius sub eodem iudice et pristaldo impecierunt Zub de uilla Tur ⁵ quod esset sellifer agazo ecclesie (de) Paztuh, qui Zub cum vellet se probare esse joubagionem bellatorem eiusdem ecclesie, portato ferro combustus est.

81.

Bechleem de occisione impetitus combustus est.

Eureus ⁶ jobagio Egidii comitis ⁷ de uilla Moiota ⁸ impeciit Paulum et fratrem eius Bechleem ⁹ de occisione fratris sui. Iudice eodem Egidio comite, pristaldo Buke ¹⁰ de uilla Moiota. Paulus Predictus portato ferro iustificatus est, Bechleem vero combustus est.

82.

Andreas de villa maioris Geken non est raptor mulieris.

Scegen ¹¹ de uilla Geken ¹² impeciit Andream

Vog (Nog)-oluptuan = Nagy-oluptuan; volt tehát Kis-oluptuan is. Ily kettős helynév Tur-Pásztó táján a középkor Pouhomorája (Póhamara). Hogy azonban csakugyan ez lappang-e alatta, vagy valami nyomaveszett Alabján-féle rejlik, ki tudná megmondani?

¹ bellatores ecclesie. Praedialis nemesekkel csak ősrégi alapítású monostorok bírnak, vagy egyenesen királyi alapításúak.

² Banco comite. Eddigélé a 36. 38. 40. 41. 48. 49. szsz. szerepeltetik.

³ Pernen de uilla Necar = Berman de uilla (Ol)nemet. L. a 88. számot.

⁴ et pro aliis. Ha e kifejezés pontos, a szöveg az elején hiányos.

⁵ uilla Tur = Mező-Tur város.

⁶ Eureus = Örös. Örös-nek egykori személynevése mellett

nyerges udvarnokai; kik ellenveték, hogy a szóban levő egyháznak fegyverviselő jobbágysai. Biráskodának Bánk ispán és a megnevezett Egyed apátur, pristáldus vala (al) németi Bärman. Dezmér a maga és a többiek nevében hordozván a vasat, igazolódott.

Hasonlóképen ugyanazon Egyed apátur és udvarbirája ugyancsak azon bíró és pristáldus előtt megpörlötte Túr-falusi Szob-ot, hogy lovasza (nyerges udvarnoka) a pásztói egyháznak, mely Szob, midőn igazolni akarná, hogy fegyverviselő jobbágysai, hordozván a vasat, elmarasztalódott.

81.

Betlenre embergyilkosság bizonyosodik.

Ereös, mojad-falusi Egyed ispánnak jobbágya arról vádlotta Pált és atyjafiát Betlent, hogy megölték volt az ő testvérét. Biráskodék azon Egyed ispán, pristáldus vala Küke Mojad helységéből. A megnevezett Pál hordozván a vasat igazolódott, Betlen ellenben elmarasztalódott.

82.

Nagy-gégényi András büntelen a nő-rablás vádjában.

Gégény faluba való Zegun megpörlötte nagy-

helynévi hagyományok is tanuskodnak. Lehetőséges, hogy itt Erős-sel (hereus, ereus, erous) van dolgunk.

⁷ Egidii comitis. Egyed ispán előkelőségét igazolja, hogy „uri széke“ is volt; Mojad urával másutt nem esik találkozásunk.

⁸ v. Moiota (Beélnél: Moioda) = Moiad. Mayad = a mai Mojad, Szilágy m. szilágy-somlyói járásában.

⁹ Bethleem = Bethlem, Betleem. Egykorú kelendőségét a Betlen-helynevek egész sora van hivatva igazolni.

¹⁰ Buke. A régi irásokban a B és K sokban hasonlatos, ennél fogva Kuke = Kükére igazítandónak ítéltük.

¹¹ Scegen = Szegény. Itt és másutt Scegin-, Zegen-, Zegun-, Zegyn-névalakokban elég sűrűn fordul elő.

¹² v. Geken. Ma már nem kettős helység Gégény, mely Bihar megye élesdi járásában keresendő. Jellemző, hogy Bunyitay nagy munkájában nem fordul elő.

de uilla maioris Geken quod filiam suam nepoti suo Michaëli uiolenter rapuisset, et hec idem filia illius astruxit. Andreas autem respondit quod non uiolenter sed legitime filiam illius nepoti suo in uxorem adduxisset, et similiter hoc perhibuit testimonium ei Lucas sacerdos de uilla maioris Geken. Ambrosius itaque curialis comes magistri Ladislai presente archidyacono Paulo discuciens misit vtramque partem per pristaldum nomine Nicolaum de uilla Reuel¹ Uaradinum, vbi prenomiatus Scegen portato ferro pro filia sua combustus est.

83.

Vz comes uduornicorum regis non fecit super eos indebitam exactionem.

Ministeriales regis² quorum officium est Bactinia portare³ conquesti sunt super comitem eorum scilicet Vz⁴ quod institutum debitum eorum excedens indebitam super eos fecisset exactionem scilicet ad estimationem centum marcarum, quos magister Dionisius⁵ (ex) precepto regis discuciens misit ad examen ferri candentis per pristaldum nomine Beke de provincia Puchia⁶ Uaradinum, vbi vnus pro omnibus Buctiniferis portato ferro combustus est.

¹ v. Reuel = Reuu = Rew. Nagy-Rév néven keresendő Bihar megye élesdi járásában.

² Ministeriales regis = királyi udvarnokok és tárnokok. illetőleg mindenféle szolgáló nép.

³ Bactinia (helyesebben: buctinia vel buttinia) portare, ma pohárnokok-nak mondandók.

⁴ Vz. Őz- és Ősz-nek egyiránt olvasható.

⁵ magister Dionisius = Dénes mester. Egynek tartjuk a másutt országbíró-, majd nádorispánként említett tomaj-nemzetségbeli Dénessel. Ezen ügyeset úgy látszik tárnokmester korában adta elő magát.

gégényi Andrást, hogy emez unokájának Mihálynak részére erőszakkal rablotta volt el az ő leányát és leánya ugyanazt állította. András pedig azt erősíté, hogy ő az unokájának nem erőszakoskodva, hanem annak rendjelmódja szerint hozta feleségül amannak leányát, és hasonlóképen tőn tanubizonyságot Lukács, a nagy-gégényi pap. Ambrus tehát, a László mester udvarbirája Pál öspörös jelenlétében kihallgatván őket, révfalusi Miklós nevezetű pristáldus kíséretében mind a két félt Váradra küldötte, hol is a szóban forgó Zegun hordozván a vasat leánya helyett, megégegett.

83.

Őz, a királyi udvarnokok ispánja a zsarolás vádja alul tisztázódik.

Azon királyi szolgálattelvők, kiknek tisztében a boros edények hordása áll, panaszkodának ispánjokra, tudni illik Őz-re, hogy megszabott tartozásukon felül igazságtalan sarcot rótt rájuk, úgy száz márka erejéig. Kiket Dénés mester a király parancsolatára kihallgatván, tüzes vaspróbára Váradra küldött Békés vármegyébe való Beke nevezetű pristáldus kíséretében. Ott az egyik udvarnok mindnyájok nevében hordozván a vasat, megégegett.

⁶ Бѣка = Bekes, Bekis, Bekues. A pristáldus illetőségének illetén kiemelése figyelmeztetés, hogy az ügyeset Békés megyén kívülinek tekintendő. Abból, hogy maga az ügyeset helynév vagy helynevek által körül nem iratik, ha jól vélekedem, következtethető, hogy a dolog váradvidéki (biharmegyei). A poroszló rendszerint azon vármegyei szokott lenni. Itt az eltérés van kiemelve. A pristáldusnak (poroszló) kísérő szerepénél fogva legalább vármegyére nézve szomszédosnak kellett lenni (a bíróval jött poroszlókat ide nem értve) a vádlottakkal. Ezért gondoltam Békésre. A Békés-név eltorzítása elképzelhető másolási vagy nyomtatási tévedés útján is.

84.

Conuillani de villa Rabay impetunt jobagionem Drug pro tribus equis.

Philippus, Predan¹ et mater eorum de uilla Rabay² impecierunt Eculium³ jobagionem Drug⁴ pro tribus equis, ualentibus duas marcas. arbitris⁵ Salomone, Elia et Tumpa, pristaldo Sicula,⁶ seruiente Helie de Rabay. Eculius pro uiolencia Uaradini portato ferro combustus est.

85.

Bedeg impetitus in causa latrocinii est combustus.

Adamus de uilla Nata⁷ impeciit Begedum⁸ et fratrem eius Scemedum⁹ joubagiones Benedicti de uilla Modin¹⁰ de occisione sui generi per latrocinium. iudice Gyula curiali comite regis pristaldo Girolth de uilla Libik.¹¹ Bedeg latro portato ferro combustus est.

86.

Fejér de uilla Borozlov est contra Arvam pro rebus furtim subreptis.

Fejer¹² de uilla Borozlou¹³ impeciit Arvam et

¹ Predan, Predan- és Paradannak egyiránt olvasható.

² v. Rabay = Rábé. Nagy-Rábé falu, Kis-Rábé puszta Bihar m. tordai járásában. Egykorúan s a középkorban nagyideig Szabolcs megyéhez fogott tartozni. Rábei László comes, talán az itt említett Illés ivadéka, 1271-ben egyike azon 25 előkelőnek, kik eskü alatt tőnek vallomást az egri püspökök ősi jogai mellett. [Fejér: V. 1. 156].

³ Eculium = Eköl-t. Ekel-alakban, a helynevekben most is él.

⁴ Drug = Dorog. Előkelőnek látszik s kérdés, nem őse-e a Dobi Dorogoknak? Dorog (Dr. Wertner: a m. nemzetségek I. 278).

Díószegi I. Péter. I. Miklós. Lőrincz, a Dobi család őse.

⁵ arbitris = esküdtszéki, választott bírák levén Salamon, Illés és Tompa, előkelő voltukat sejteti e szám a nélkül, hogy tudásvágyunkat kielégitené. Ezen Salamon egy-e azon Gutkeled-Salamonnal, kit oklevéltárunk 50. száma említ, ki tudná megmondani?

⁶ Sicula. Lehet, hogy csak a Sicul = Székőly névnek diákos alakja. Különben másutt is előfordúl.

⁷ Nata = Haca, Aka; lehet azonban Zaca-nak is olvasnunk

84.

Némely Rábé-ieknek a Dorog jobbágyán három ló miatt van keresetük.

Rábé-falusi Filep, Paradan és az édes anyjuk két márkára becsült három ló miatt bépörlék Ekölt, a Dorog jobbágyát. Birói széket ülének Salamon, Illés és Tompa, pristáldus vala Szekula, Rabei Illés-nek alárendeltje. Eköl Váradon hordozván a vasat, a hatalmaskodásban elmarasztalódott

85.

Bedeg rablónak bizonyosodik.

Nata faluba való Ádám Bedegét és atyjafiát Benedek modinfalusi jobbágyait arról vádolá, hogy vejét rablás közben meggyilkolták. Biráskodék Gyula a király udvarbirája, pristáldus vala Libik-faluból Girolt. A rablásról vádolt Bedeg hordozván a vasat, megégett.

86.

Császlai Fejér Csengeri Árván bizonyos eltolvajlott holmik miatt kereskedik.

Császló faluba való Fejér megpörlötte Csenger

és a fönlevő Zsáká-ra értelmeznünk. Aka Bunyitay szerint a Zoárd nemzetség ősi birtoka (III. 184) s az fogott lenni Záká is.

Itt különben elégségesnek látszik arra szorítkoznunk csupán, hogy ezen okirat Biharban a Berettyó balpartján mozog és e tekintetben, valamint nehezen érthetőségénél fogva is párja a 23. számúnak.

⁸ Begedum, és alább: Bedeg. Utóbbi mellett helynévi hagyományok is bizonyítanak.

⁹ Seemedum = Szemed-et. Helynevekben él.

¹⁰ v. Modin. Nata szomszédságában, föltevésünk szerint (?) Csató.

¹¹ Girolt de uilla Libik = Gyroltum de uilla Libesii (23. sz); ezen alakjában közelebb áll Ujlak-hoz, mint Kovácsi-hoz.

¹² Fejer. Úgy látszik, hogy az ősidőkbe visszamenőleg a Fejér-, Fekete személyszők állapotot s nem külső kinézetet jeleznek; Fejér jelent szabadot, Fekete alárendeltet stb. Így fejér-kunok, fekete-kunok-nevezet.

¹³ v. Borozlou = Chazlov = Császló. Lehetett az eredetiben Chavozlou-nak is írva. Sok félreértésre szolgált alkalmúl Császló-nak,

fratrem eius Lucam de uilla Senguer¹ pro rebus suis sex marcas ualentibus quas frater eorum nomine Neuer,² pro quo fide iusserant, furtim surripiens a supradicto Fejer fugerat. iudice Demento comite de Zothmar, pristaldo Fermenio de uilla Hodosio.³ Homo iam dicti Fejer Uaradini portato ferro iustificatus est.

87.

Hospitalares de Serrach et ioubagiones castri de Zemlun inter se conveniunt.

Arnoldus procurator hospitalarium⁴ de Serrach⁵ et Salomon frater impecierunt quosdam ioubagiones castri (de) Zemlun⁶ scilicet Petrum, Michaëlem, Dugus,⁷ Chepanum, Vetham,⁸ Tumpam, Mocodinum,⁹ Mozu et Hyscen et item castrenses, scilicet Villam, Chyan, Bezegu,¹⁰ Poiznan, Retztel, Homar, Zurnoh Torsa et Horkyan de destruccione predii hospitalaris secundum estimationem triginta marcarum duabus minus. Quos Gyula comes de Keve¹¹ iudex curie discuciens misit Uaradinum ad candentis ferri iudicium

mely Szathmár megye csengeri járásában keresendő, illetén kiforgatása. Pázmán ugyanis Poroszlóra igazítva, itt keresé a tiszavidéki poroszlai apátságot. — Ezen értelmezéshez a többi helynevek szolgáltatják az igazolás kulcsát.

¹ v. Senguer, Chenger helyett. Csenger mezőváros, melynek még egykorú történeti jelentőségétől is szívesen elvonatkozunk ez alkalommal.

² Neuer. Newer „serviens in cabatis“ (Wenzel: VII. 135.). Néver felsőrészi helynév.

³ v. Hodosio = Hodosd (295) = Hodos. Kettős hely Szathmár megye szathmári járásában.

⁴ hospitalarium talán „hospitalariorum“ helyett.

⁵ de Serrach = Zerempch, Zerench, Seerench = Szerencs. A kik Szirákra értelmezék, akár a borsodi, akár a nógrádi Szirákra,

falusi Árvát és atyjafiát Lukácsot hat márkát érő holmijának miatta, melyeket Néver nevezetű atyjokfia, a kiért jótállottanak, lopvást magához vévén, a mondott Fejértől megszökött. Biráskodék Demjén, szathmári ispán, pristáldus vala Hodos faluból Fuhrman. A már említett Fejérnek embere hordozván Váradon a vasat, igazolódott.

87.

A szerencsi ispotályosok és a zemplényi vár jobbágysai kiegyeznek egymással.

A szerencsi ispotályosok procurátora Arnold és fráter Salamon Zem pl én vá r á n a k egynémely jobbágysát megpörlötték, nevezet szerint pedig Pétert, Mihált, Degöst, Votát, Tompát, Makadót, Mazót és Hizét és szint azonképen a várnépeket, név szerint Villámot, Csányt, Reszegét, Ketelt, Hamart, Zsarnót . . . Tarsát és Harkányt a rend pusztájának huszonnyolcz márkára menő fölprédálása miatt. Kiket Gyula országbíró, kevei ispán kihallgatván, Ipoly nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá utasított tüzes vas törvényre, hol a

nehezen vállalkozhattak volna rá, hogy értelmezői legyenek a lovagrendnek a zemplén vármegyeiekkal való ezen viszáljának és talán Ezeranch-, Szevenis-torzításokban (Pray: dissert. de s. Ladislao 42) még kevésbbé ismernének Szerencsünkre. A régi szerencsi apátság egykorú birtokosai tehát a keresztes barátok voltak.

⁶ Zemlun. Zemplényt eddigelé a következő számok érinték: 2, 24, 25, 49; a következőkből még a 99, 371. számok mozognak e regényes szép megye területén.

⁷ Dugus = Degus (24. sz.) = Dögös.

⁸ Vetham = Vetát; valószínűbbnek a Votha = Vata-értelmezés látszik.

⁹ Mocodinum = Mocud-ut (24. sz.) = Makadot.

¹⁰ Bezegu. Jerney szerint: Biczegő, szerintünk Reszege.

¹¹ Gyula comes de Keve. Rátold nemzetségének látszik, ki 1219 és 1220-ban volt kevei ispán.

per pristaldum nomine Ypolitum, vbi prenominati jobagiones castri et castrenses de prefatis uillis¹ pepigerunt dare predictis hospitalaribus vndecim marcas in festo s. regis Ladislai coram capitulo Agriensi et idem satisfacere iudici, partem autem pristaldi hospitalares conuenerunt persolvere.

88.

Ilmerus de villa Vylok et Elusd de villa Oluptivan sunt bellatores jobagiones Ecclesie Paztuhensis.

Nicolaus curialis comes ecclesie² de uilla Paztuh³ cum agazonibus⁴ eiusdem ecclesie scilicet Ambrosio Mouchi⁵ et aliis de uilla Crisi⁶ impecierunt quosdam de joubagionibus eiusdem ecclesie, scilicet Ilmerum cum genere suo de uilla Vylok⁷ et Elust cum genere suo de uilla Oluptiuan,⁸ dicentes quod essent agazones prefate ecclesie. Ipsi autem dixerunt se bellatores joubagiones. iudicibus Banco comite et Egidio abbate eiusdem ecclesie, pristaldo Peruen de uilla Olnemet⁹ qui portato ferro iustificati sunt.

¹ de prefatis uillis. A szövegben falvakról nem lévén szó, azt esonkának kell tartanunk. Lehet, hogy a szöveg nem hiányos, csak a falukat jelző „de“ maradt ki a két utolsó névnél s hogy e szerint Torsa és Horkyan nem személy-, hanem helynevek lennének, és e szerint Horkyan a mai Harkály-ra vonatkoznék, és szomszédságára.

² ecclesie de . . . észrevehetőleg mindig münstert, monostoros egyházat jelent.

³ v. Paztuh = Tur-Pásztó, melyről a 36. 80. számokban volt szó. Ezen apátságnak, úgy látszik, hogy az egri és váradi püspökségek lettek birtok-örökösei.

⁴ cum agazonibus. A turpásztói apátság régi és előkelő voltát mi sem bizonyítja inkább, minthogy a szolgálattevő lovászokon és szekereseken kívül még hadra kötelezett jobbágysai, praedialis nemesei is voltak.

szóban levő jobbágyok és a megnevezett falvakból való várnépek (vagyis közemberek) kötelezték magukat, hogy a mondott ispotályosoknak szent-László napján az egri Capitulum előtt tizenegy márkát adnak, nem különben pedig hogy kielégítik a bírót, az ispotályos szerzetesek pedig ráállottak, hogy a pristáldus részét fizetik.

88.

Ujlaki Ilmér és oluptiváni Elesd a pásztói monostornak nemesei és nem lovásza.

Miklós, a pásztói egyháznak udvarbirája azon egyháznak lovászaival, nevezetesen Ambrus-, Mucs- és több más Crisi falviakkal egyetemben pörbefogának azon egyház jobbágyai közül néhányat, nevezet szerint Ilmért, nemzetségével egyetemben Vylok faluból és hadával együtt Elust Oluptiván faluból mondván a mondott egyháznak lovásza. Ezek pedig szabadkoznak, hogy fegyverviselő jobbágyok. Bánk ispán és Egyed, azon egyház apátura bíraskodának, pristáldus alnémeti Bärman vala, kik hordozván a vasat, igazolódtnak.

⁵ Mouchi a Mucsi, Mucsihát, Mucsöny helynevekben maradt fenn.

⁶⁻⁷ v. Crisi — v. Vylok. Még Oluptivant kell hozzávennünk, hogy belássuk, hogy a tatárdúlás és kun pusztítás milyen tabula rasa-t eszközölt Tur-Pásztó tájékán. De másrészt gondolkodóba kell, hogy ejtsen, hogy e vidék ma sincsen népes helyek és jelentőséges helynevek nélkül, s kérdés marad: nem a szövegnek eredeti mivoltából való kiforgatása az csupán, a mi tatárpusztításnak látszik. Mintha Crisi Kevé-nek (Cueve) és Vyloc Balá-nak is (Csuda-Balla) értelmezhető lenne.

⁸ v. Oluptivan. Lásd a 80. számot.

⁹ Peruen de v. Olnemet. Ezen pristáldussal már esett találkozásunk. Ezen helynév egy másik német helységet is föltételez, Fölnémet néven. Hihetőleg maga Pásztó volt e német telep s volt földarabolódva al- és föl-Német néven két részre. Ezt gyaníttatja a 36. sz. okl., mely „de teutonicis Paztuchi“ beszél.

89.

Martinus canonicus impeiit jobagiones Ugodini, quorum uno iustificato alter combustus est.

Martinus sacerdos et canonicus¹ Uaradiensis impeiit jobagiones Vgod² scilicet Senkam³ et Vodad. iudice Mica comite, pristaldo Petus.⁴ Senka fur portato ferro iustificatus est, Vodad autem combustus est.

90.

Fileka non est occisionis reus.

Gregorius, filius Salad⁵ impeiit Filekam seruum Cozme comitis de occisione sui seruientis, arbitris Jacob, Marcus, Herne et abbate Stephano de Pethur⁶ in prouincia Shung,⁷ pristaldo Feud de uilla Noen.⁸ Cum Fileka propter infirmitatem in locum uenire non posset, Simon frater eius pro illo portato ferro mundatus est.

91.

Matthias de villa Pauli de Nyir est pro furto iniuste impetitus.

Teleguen⁹ de uilla Tegyege¹⁰ et Laurencius

¹ Martinus. Bunyitay írja róla (II. 60): Márton áldozár kanonok, istenitéleti bíró; egy alkalommal mint vádló is szerepel. 1219.

² Vgud. A Csanád nemzetség körében gyakrabban találkozunk e névalakkal, melynek előkelőségére vall egy Dunántúli hely is.

³ Senkam. Név-változatai: Seymcha, Seenca, Sinka.

⁴ Petus = Petur. Ugy látszik, Bojt faluba való volt. V. ö. 101. sz.

⁵ Kalad

Gergel. Mintha ezen Gergel, s bírák közt említett Erney azonos személyek lennének azon Becse-Gregor-nemzetségbeliekkel, kik 1258-ban a Pétermonostori és Dénesmonostori kegyuri sa Taman nevű helységet illető perben a felek közt említetnek [Fejér: Cod. dipl. IV. 2. 461].

⁶⁻⁷ Abbate Stephano de Pethur in prouincia Shung. Ebből világos, hogy apátság volt s Bunyitaynál az „ismeret-

89.

Márton kanonok gyanakodása Ugod jobbágysaira. Egyik fölmentődik, másik elmarasztalódik.

Márton pap és váradi kanonok pörbe fogta Ugod jobbágysait Sinkát és Vadadot. Biráskodék Mica ispán, és pristáldus vala Petur. Sinka hordozván a vasat, a tolvajság vádja alul fölmentődött, Vadad ellenben elmarasztalódott.

90.

Fileka a gyilkosság vádját magától elhárítja.

Kaladfia Gergel pörbefogta Filekát, a Kozma ispán szolgáját, hogy ő a szolgálattevőjének a gyilkosa. Biráskodának Jákó, Markus, Ernei és István, a Pétöri apátur (Bekues vármegyében) pristáldus vala Anth falusi Föld. Midőn Fileka nyavalyás volta miatt a hely színére nem mehet, Simon, az atyjafia hordozván az ő nevében a vasat, igazolódott.

91.

Herpályi Jánosnak jobbágysa: Mátyás nem tolvaj.

Tegyegd-faluba való Telegvény és Lőrincz az

len rendű prépostságok“ közé sorolva, nem áll helyén. Tudásunk egyébként talán ungmegyének ítélte az esetet, hogy nem vette figyelembe. Pázmány után különben Somogyban szokás azt keresve meg nem találni. S végül Shung = Bekues körülírása tudatja, hogy egykorulag Békéshez számítotték a vidék, melyen feküdt.

⁸ Noen = Onth = Ant. Bihar megye szalontai járásában.

⁹ Telequen. Helynevek által nem igazolt névalak, melyet Jerney sok valószínűséggel értelmez „jólegény-nek“, mely ismét Bonifacius magyarítása lenne. Ennek ellene mondanak a 11. 321 és 325 szsz. melyekben következetesen Telegényt és nem Jólegény-t találunk.

¹⁰ Tegyeqd. Nehezen értelmezhető hely, melyet Bunyitay monographiájában hasztalan keresnénk. Telegdre nem lehet, mert nem szabad gondolnunk. Tegyeqd alatt, ha jól sejtjük Zegy = Szeghe rejtőzik. Scentpetur-Zegyén kívül ott s nem is valószínűtlen, hogy benne nyomra akadunk: Gathzegu = Gátszeg.

sacerdos de Vyloc¹ impecierunt Matthiam joubagionem Joannis uilla Pauli de Nyr² pro furto. iudice Culqed curiali comite Bichoriensi,³ pristaldo Andrea de Bichor. Matthias portato ferro iustificatus est.

92.

Quidam de villa Soht impetiti de furto habiti sunt pro iniustis.

Penquez et Laurencius de uilla Soht⁴ impecierunt quatuor homines Athile⁵ scilicet Georgium, Visam, Vysint et Milum et postea unum hominem Bes scilicet Petrum⁶ de predio Athile⁷ de furto. iudice Nicolao palatino comite,⁸ pristaldo Martino de uilla Vera.⁹ Predicti fures cum in die dominico portato ferro solui deberent, vnus eorum nomine Georgius combustus est, manus vero trium scilicet Visam, Vysint et Mil fracto sigillo capituli falso sigillo fuerant sigillate, qui pro iniustis habiti sunt. Petrus uero fur propter infirmitatem ferrum lenare non potuit.

93.

Quidam Petrus non est cognatus Marci de villa Marcu.

Quidam nomine Petrus coadiuuantibus suis scilicet Paulo et Henrico, dixit se esse cognatum Marci de uilla Marcu¹⁰ in prouincia Borona¹¹ coram Nicolao

¹ de Vyloc = Ujlak Berettyó-Szent-Márton közelében.

² v. Pauli de Nyr. Nem Nyir-Pályi helyi tájékozódásunk szerint, hanem Herpályi az, amelyről itt szó vagyon. Heltai megengedi, hogy a megcserélt N. H. betűket visszacseréljük.

³ Culqed. A 70. 72. számokból már ismerősünk. Kulked 1229-ben falu Somogyban.

⁴ Penquez de uilla Soht = (67. sz.) Keiguez de uilla Shol = Kenyész; Soht = Shol = Cholt = Koth = Csolt.

⁵ Athile valószínűleg „Andree” helyett áll.

⁶ Petrum. Nyilván az, aki fönnebb (67) Dudor néven fordult elő, s kit betegsége akkoron is megmentett a társakat érte balsorstól.

újfalusi pap lopásról vádlották Herpály-falusi Jánosnak Mátyás jobbágyát. Biráskodék Kölked bihari udvarbíró, pristáldus vala Bihari András. Mátyás hordozván a vasat, igazolódott.

92.

Némely kóthiak tolvajoknak bizonyosodnak.

Csótfaluba való Kenyész és Lőrincz pörbe fogták Atillának négy emberét, nevezetesen Györgyöt, Vizát, Harsánt és Milost és aztán Bes-nek egy emberét, névszerint Pétert Edeles pusztáról, lopás miatt. Biráskodék Miklós nádorispán, pristáldus vala vera-i Márton. Említett vádlottak, mintán vasárnapi napon a vashordás után föloldásra kerüle a dolog, egyikök a György nevezetű megégett, háromnak a keze pedig: Vizáé, Harsányé és Mioslé a káptalan pecsétének feltörésével hamis pecsétel lepecsételve találtatódott, mindnyájan az elmarasztalt bűnösök számába jöttek. A szintén gyanuba fogott Péter pedig testi nyavalyája miatt nem emelte föl a vasat.

93.

Péter nem rokona Mároki Márknak.

Egy bizonyos Péter nevezetű, övéinek nevezetesen Pálnak és Imrének bizonyágtétele mellett azt állította Miklós nádor ispán előtt: hogy ő atyjafia Márknak,

⁷ de predio Athile. Mintha itt nem személy-, hanem helynévként akarna szerepelni az Athilla-szó, mintha az Edeles helynév helyett állana.

⁸ Nicolao palatino comite. Kortani összevetésem szerint ez a Szák-nemzetiségbeli Barezfia Miklós volt, ellentétben a Csákuemzetiségbeli Miklóssal, a Kisfaludyak őseivel.

⁹ v. Vera = Keze (67) = Vesztő.

¹⁰⁻¹¹ de uilla Marcu — in prouincia Borona = Márok Beregmegye (akkor Borona = Borsua = Borsva) tiszaháti járásában. V. ö. 59.

comite palatino.¹ Qui predictus Marcus negabat esse suum cognatum. Quos iam dictus comes discuciens per pristaldum suum nomine Petrum misit ad candens ferrum Uaradinum, vbi supradictus Petrus portato ferro combustus est.

94.

Fabianus de villa Cumbuk fraterque eius impetitis cum adversariis conveniunt.

Fabianus de uilla Cumbuk² et frater eiusdem nomine Gala de (uilla) Beztoron³ impecierunt quinque homines de uilla Oron⁴ scilicet Scentukam Simonem, Sebrezum,⁵ Marcum et Bot pro damno decem marcarum uiolenter facto. iudice Maurouicio comite⁶ Nicolai palatini comitis, pristaldo Paulo de uilla Johannis,⁷ qui Uaradini taliter conuenerunt, vt predicti quinque homines darent supradictis duobus, duas marcas et fertonem et iidem satisfacerent iudici et pristaldo.

95.

Joannes de villa Voda est de furto convictus.

Metsa⁸ de uilla Fede⁹ impeciit hospitem castri de¹⁰ Zounuk de uilla Voda¹¹ nomine Johannem de furto. iudice Mauriano curiali comite de Zounuk et biloto Bulsu, pristaldo Atanzio de uilla Dumbul.¹² Prefatus Johannes Uaradini portato ferro combustus est.

¹ Nicolao comite palatino. Az Ugrin testvérenek nézem a Csák nemből, ki 1213-ban már nádor vala.

² v. Cumbuk = ? Cumlous Bereg megye felvidéki j. Komlós ? Homok.

³ v. Beztoron ? Remete ? Vég-ardó.

⁴ v. Oron ? Ordo = Ardó.

⁵ Sebrezum. Sebrech, Sebredus, Sebreth azonosaknak mutatkoznak.

⁶ Maurouicio comite = Mauro uicecomite 1221-ben is al-nádor [Wenzel I. 182]. Kérdés nem egy-e a későbbi (1233) étekfogóval a Pók nemzetségből ?

a ki Márokban Borsva vármegyében otthonos. A szóban forgó Márk tagadta, hogy atyjafia lenne, kiket a már megnevezett ispán kihallgatván, Péter nevezetű pristáldusa kíséretében Váraddá küldött tüzes vasra, holis a kérdéses Péter hordozván a vasat, megégett.

94.

Fábián, a Komlós falusi s atyjafia az alpörösökkel kiegyeznek.

Cumbuk faluba való Fábián és az ő Gala nevezetű atyjafia Beztoron faluból megpörlöttenek öt Oronfalusit, nevezetesen Szemtökét, Simont, Sebreöst, Márkot és Botot tiz márkányi erőszakos kártétel miatt. Biráskodék Maurus, Miklós nádor ispánnak a helyette valója, pristáldus vala János faluból való Pál. Kik Váradon abban állapodtak meg, hogy a szóban levő öt ember ad a megnevezett két fölpörösnek két márkát és egy fertót és ők elégitik ki a birót és a pristáldust is.

95.

János, szolnoki váralattvaló Vadáról tolvajnak bizonyosodik.

Fede-faluba való Merse lopásról vádlotta a szolnoki vár vadafalusi János nevezetű közrendű alárendeltjét. Biráskodának Maurián, szolnuki udvarbíró és Bulsibilotus, pristáldus vala Dumbul-falusi Athanáz. A megnevezett János Váradon hordozván a vasat, elmarasztalódott.

⁷ Uilla Johannis = János, Beregszásztól északra.

⁸ Metsa. Az r és t hibás megcserélése látszik megállapíthatónak.

⁹ v. Fede. Értelmezhetetlen. Mi Kegy szilágymegyei község nevét sejtjük alatta.

¹⁰ castride, Bélnél hibásan: cuiusdam.

¹¹ v. Vada Vadafalva van ugyan Szilágymegyében, de a szilágycsehi járásban. Értelmetlen marad, ha csak Csánnyal nem helyettesítjük (Chan.)

¹² Dumbul. Véleményezzük, de nem vitatjuk, hogy Magyar-Csaholnak (régiesen írva: Chohul) neveztetik a község, mely mint talány megfejtésre vár.

96.

Tres homines de villa Scerep qua fures per totam sunt impetiti provinciam de Quemei.

Minister(iales) regis¹ de uilla Tiuan² et de uilla Tót³ et tota provinczia de Quemei⁴ uociferati sunt⁵ coram Nicolao palatino comite contra fures, ex quibus tres homines Shak⁶ scilicet Voda⁷ Queren et Andreas de uilla Scerep⁸ fuerunt Uaradini cum pristaldo eorum nomine Toma. Quorum Voda combustus est, Queren mundatus est, Andreas uero infirmitate prepeditus ferrum portare illa vice non potuit, sed recepta sanitate ab eodem iudice per eundem pristaldum ad portandum candens ferrum destinatus Uaradinum non venit et aduersarii eius dato suffragio recesserunt.

97.

Quidam villani de Peleka iuste possident terram litigiosam et non sunt ad restitutionem adstringendi.

Uillani Kenesy⁹ scilicet Kereu, Vruz, Micus et omnes alii de prouincia Doboka¹⁰ litigauerunt coram Turdemetz curiali comite de canar¹¹ cum villanis Peleka¹² scilicet Turuzo,¹³ Jolequen,¹⁴

¹ Minister(iales) regis. Nem udvarnokok értetnek, miként alkalmilag még érinteni fogjuk.

² Tiuan. Eddigélé értelmetlen, mi Nagy-Iván-t (Hivan) sejtjük alatta Heves megye tiszafüredi járásában.

³ Tót. A Komádi tájékán levő Nagy- (és K.-) Tótit szokás alatta érteni, sőt a kedveért Kemej vármegyét is eddig szokás kikerekíteni, Nekünk úgy tetszik, hogy ez Koes (Coch) puszta Nagy-Iván mellett, a kemeji részek tözsomszédságában.

⁴ prouincia de Quemei, melyről még nyílik alkalmunk alább (120. 279) nyilatkozni.

⁵ uociferati sunt. Náderi gyűlésre, mely hol tartatott, nagyon kétséges, vall e kifejezés. A vádlottak békésmegyeiek.

⁶ Shak = Chak = Csák-ra látszik kiigazítandónak. Benne a Szoárd nemzetség egyik egykorú őst sejtjük.

96.

Három, Szerepfaluba való ember garázdálkodását panaszolják a Kemej-vidékiek.

A Tiván- és Tótfaluba való királyi tisztviselők, és az egész Kemej-vidék zajos panaszt emeltek Miklós nádorispán előtt a tolvajok ellen, kik közül Csák-nak három embere, nevezetesen Szerep-falusi Boda, Kerény és András Toma nevezetű pristáldusjokkal voltak Váradon. Kik közül Boda elmarasztalódott, Kerény igazolódott, András pedig testi baja miatt nem állhatott azon alkalommal a vashordozásra, hanem midőn magához jöve, ugyanazon bíró által ugyanazon pristáldus kíséretében utasítódván tüzes vas-hordozásra Váradra, nem mutatta magát, ellenfelei pedig a dolog mibenlétéről írást vevén, hazamentek.

97.

A megpörölt lekenczeiek a két ekényi földet jogosan birják és a haszonvételnek megtérítésére nem kötelesek.

A Kenes-falviak, nevezetesen Kerő, Orosz, Mikos és több mások Doboka területéről pörpatvarba egyveledtek Tördemicz, canari udvarbíró előtt a Peleka-falviakkal, név szerint Torozóval, Jólegénnyel,

⁷ Voda, Boda- és Vadának egyiránt tekinthető.

⁸ u. Szerep vagy középkori nevén: Szerep monostora Bihar megye tordai járásában.

⁹ Uillani Kenes = Kékesi Szolnok-Doboka m. hasonnevű j.

¹⁰ de provincia Doboka. A 304. 370. 377 számok képviselik e kútfőben e regényes megyét.

¹¹ de Canar = ? Doboka. Csak megyéknek vannak udvarbírái; a többi udvarbírák személyre szólnak; hogy kié, és nem hogy honnan valók.

¹² Pelenke = ? Lekencze Besztercze-Naszód m. bessenyői j.

¹³ Turuzó = torozó, lélekvtáltó.

¹⁴ Jólegen. V. ö. 90. Telegen alatt.

Gyork et aliis pro terra ad duo aratra et ducentis capeciis frugum, dicentes quod illam terram uiolenter occupantes coluissent; villani vero de Pelenka responderunt: quod terra castri et propria terra eorum esset. Quos predictus Turdemez¹ discuciens per pristaldum Och y de uilla Scenta² misit ad examen ferri Uaradium, vbi homo uillanorum Kenesi, nomine Petrus combustus est.

98.

Simon et Briccius conveniunt preposito Gutfredo propter damnum tres marcas dare.

Guttredus prepositus³ impeiit Simonem et Briccium pro damno quindecim marcarum uiolenter facto. Iudice Tobia curiali comite de Zounuk,⁴ pristaldo Matthia⁵ de uilla Dobur,⁶ qui ad ferum (candens) Uaradini directi taliter conuenerunt, vt Simon et Briccius darent preposito Guttredo tres marcas in die natiuitatis sancte Marie in loco Zaupto⁷ et (i)dem satisfacerent iudici, prepositus uero Guttredus pristaldo satisfacere conuenit.

99.

Duo villani de Bice caussam agunt cum villanis de Borsy pro expensa duarum marcarum.

Scyrni⁸ et Gira de uilla Bice⁹ impecierunt uillanos de tota uilla Borsy¹⁰ coram Forcasio co-

¹ Turdemez = Tördemiez. Olvasásunkat helynevek igazolják.

² Scenta = Czente Szolnok-Doboka megye kékesi j.

³ Guttredus prepositus = Gotfried. Vajjon az aradi Gótfrid prépostot kell-e itt is értenünk, vagy egy erdélyi hasonnevű prépostot föltételeznünk? Valószínűbbnek az első látszik, noha az aradi prépostságot Szolnok e részében nem tudjuk birtokosnak s feltűnő, hogy a kártérítés fizetési helyeül Szántó tűzetik ki.

⁴ Tobia. Eddigelé a 6. 44. 61. 71. 73 számokban találkoztunk vele. Legközelebb a 113 sz. fogja emlékét föleleveníteni.

⁵ Matthia, Beélnél hibásan: Matthiae.

Gyakkal és más egyebekkel két ekényi föld és 200 kereszt gabona miatt, azt állítván, hogy azon földet hatalmasúl elfoglalták; a pelenkaiak pedig felelék, hogy az a várnak földje és tulajdon földjük. Kiket a megnevezett Tördemicz kihallgatván Czente faluba való Acsi pristáldus kíséretében vaspróbára, hol a kenesi-ek Péter nevezetű embere elmarasztalódott.

98.

Gotfrid prépostnak három márka kártérítést adnak Simon és Bereczk.

G. prépost pörbefogta Simont és Bereczket, hogy neki készakarva 15 márka kárt tettek. Biráskodék Tóbiás zunuki udvarbíró, pristáldus doborfalusi Mátyás vala. A (tüzes) vasra utasítottak olyan egyességre léptek Váradon, hogy Simon és Bereczk három márkát adnak Gotfrid prépostnak Kisasszony-napkor Szántó-n és hogy hasonlóképen eleget tesznek a bírónak. Gotfrid prépost pedig ráállott, hogy a pristáldusnak tesz eleget.

99.

A Báriak két Márkát érő panasza a Borsiak ellen.

Szürnye és Gira Bice faluból pörbefogták az egész Borsi lakosságát Farkas pataki ispán

⁶ v. Dobur. A 143. is betűhíven fordulván elő, bajos gyanuba venni szabálytalan voltát, habár meg vagyunk is győződve róla. Tasnád-Szántó és Hatvan táján levő Szilvást palaeographiai indokokból tartatnók Dobur igaz alakjának.

⁷ Zantp to. Középkori nevén: Nagy-Szántó, most Tasnád-Szántó.

⁸ Seyrni és alabb Seyrin; tehát Szürnye- és Szirin-nek egyiránt hangoztatható. Szürnyeg akar lenni talán mind a kettő.

⁹ v. Bice = Rice = Riese. A szomszédság jogán olvasni nem, de tartani lehet Bári-nak is.

¹⁰ v. Borsy = Borsy.

mite de Potok¹ dicentes quod cum iuissent ad testificandum pro eis in causa eorum, duarum marcarum fecissent expensam; qui cum hoc negarent, a dicto iudice per pristaldum Vrbanum de Potok (Uaradinum destinati sunt) hi uenientes ad ferrum Uaradinum, vbi Scyrin pro se et socio suo Gira portato ferro iustificatus est.

100.

Udvoznici regis de villa Fonchol quosdam conseruos esse asserunt.

Uduornici regis de uilla Fonchol² impelierunt quosdam de predio Guerus filii Nane comitis,³ quorum nomina sunt hec: Nuhu,⁴ Vidu, Andrean, Fata,⁵ Mogdut⁶ dicentes, quod eorum essent conserui, illi autem dixerunt se esse liberos et hoc idem dominus eorum contestatus est. Nicolaus itaque comes palatinus⁷ dato pristaldo nomine Cyama⁸ misit vtramque partem Uaradinum, vbi predicti vduornici seipsos recognoscentes coram curiali comite ipsorum nomine Mekeyn et pristaldo iam dicto memoratum Nunhu subterfugerunt dicentes quod non esset de conseruitute eorum, sed falsa opinione ipsum impeciissent. Vid autem portato ferro iustificatus est; reliqui uero tres, scilicet Andreas, Fata et Mogd combusti sunt.

¹ Forcasio comite de Potok = Farkas, ki ugy látszik 1234-ben is viselte a pataki ispánság címét. A Bors-Miskolczok nemzetségéből való volt [Wenzel: XI. 263]. Különbön hibásan teszik írónk ezen ügyeset évét 1217-re. Patak megyével még a 371. szám foglalkozik.

² v. Fonchol = Fancsal. Miként Bunyitay biztosít bennünket (III. 249) a mai Mező-Keresztesnek régi nevezete Regestrumunk a kútfő abban is, hogy egykorúan királyi pintérek lakták (140 sz.)

³ Nana Comes

Guerus. Lehet, hogy oklevelünkben ezen „Geurus“ nem a Nána fiának a neve, hanem (az kimaradván) azon praediumé, mely itt

előtt mondván, hogy mikor az ő ügyökben tanuskodni jártanak volt, két márkányi költségbe verték magukat, a kik midőn ezt tagadák, a megnevezett birótól pataki Urbán pristáldus kíséretében Váraddá utasítottak isten-ítéletre, hol Szürnye magáért és társáért Giráért hordozván a vasat, igazolódott.

100.

A mező-keresztesiek néhány ember felől vitatják, hogy velök egyranguak.

A Fancsal faluba való királyi udvarnokok pörbefogtanak egynémelyeket Nána ispán fiának: Győrösnek birtokáról valókat, kiknek nevei ezek: Nuhu, Vid, András, Fata, Magd, hogy csak olyan szolgák, mint ők. Azok ellenben bizonykodának: hogy szabadok és ugyanezt állította a földes urok. Miklós nádor ispán tehát Csama nevezetű pristáldust rendelvén melléjük, mind a két félt Váraddá küldötte, hol az emlegetett udvarnokok magukba szállván az ő Mekeyn nevezetű udvarbírájok előtt és a már mondott pristáldus előtt a szóban forgó Nuhu vádlásától elállottak mondván, hogy nem közülök való s csupán félreértésből gyanúsították. Vid meg hordozván a vasat, igazolódott; a többi három pediglen nevezetesen: András, Fata és Magd elmarasztalódtanak.

birtokaként említetik: azon Gyéres-é, mely M. Keresztes szomszédságában ma is áll s mely a Czibakok egyik ágának praedicatumot adott.

⁴ Nuhu, alább: Nunhu, Nuhu-, és Nunchá-nak egyiránt olvasható.

⁵ Fata m = Fáthá-t. Rabszolga-névül fordul elő más kútfőkben.

⁶ Magd ut = Magod-ot.

⁷ Nicolaus c. palatinus. Melyik megyének volt ispánja, kellene tudnunk, hogy nemzetségét és ezen ügyesét korát meghatározhasuk. A következő számok Barezfia Miklós nádori kora mellett bizonyítanak.

⁸ Cyama = Chama = Csama. V. ö. 103. sz. Jerney Samu synonimjának tartja.

101.

Quidam ex provinciis de Bekes et de Bihar fures esse conuincuntur.

Comprovinciales de Bekes¹ uersus Sceguholm² uociferati sunt contra fures coram iudicibus a rege delegatis, uidelicet Mica Bihoriensi comite³ et Hylia comite de Bekes⁴ qui missis pristaldis eorum scilicet Petro de uilla Bokc⁵ et Hectore de uilla Hegy⁶ et citatis furibus facto iudicio Uradinum eos ad iudicium ferri candentis destinarunt. Vbi Bata de Kaba⁷ Chihury⁸ et Banus ac Georgius de uilla Zaar,⁹ Hiliachin quoque de uilla Turda,¹⁰ item Ynd et Mortun de uilla Uduori,¹¹ omnes inquam isti portato ferro iustificati sunt. Baghia uero de uilla Curbei¹² joubagio Germani combustus est et de ecclesia non exiuit adolucionem.

102.

Andreas comes non occupavit terram castrensiu castri Zathmar de villa Voda.

Castrenses Zathmar¹³ de uilla Voda¹⁴ impecierunt uxorem et filios Andree comitis filii

¹ Comprovinciales de Bekes. Békés vármegyével ezen túl még a következő számokban fogunk találkozni 126. 178. 258. 324. 346. 347.

² Sceguholm és Zigholm. Történet-adatai olvashatók Bunyitaynál (III. 498).

³ Mica Bihoriensi comite 1212—1221.

⁴ Hylia comite de Bekes. 1221 tájára tehető főispánságának kora. (361. 366. sz.)

⁵ v. Bokc, másutt Boet, Boetu = Boit = Bojt Bihar megye mező-keresztesi járásában.

⁶ v. Hegy. Haan szerint (I. 208) hajdan falu volt Körös-Ladány és Szeghalom közt valahol; valószínűbb, hogy ki van vetköztetve arczulatából és hogy ez a békési Megyer-eknek egyike s talán Ból-Megyer.

⁷ Kaba. Kettős hely Hajdu m. nádudvari járásában. Az ügyeset szellemében azonban Rábé-nak több joggal vehetnők.

101.

Némely békés- és bihar vármegyei tolvajokról.

Békés vármegyének Szeghalom-vidéki lakosai egyhangú panaszban törtek ki a tolvajok ellen a király által kiküldött birák, ugymint Mika bihari- és Illés békési ispán előtt. Kik kirendelvén pristáldusaikat, nevezet szerint Pétert Bojt faluból és Hectort Hegy-faluból és megidézvén a tolvajokat, miután törvényt láttanak volt fölöttök, Váradra küldötték őket tüzes vaspróbára. Ott kaba-i Bata, Zaar-falusi Csikov és Bán és György, Eliaczim pedig Torda helyséből, nem különben Ond és Márton Udvari-ből, ezek mindenike (mindenike mondjuk) hordozván a vasat, igazolódott. Baga ellenben Curbey faluból, Germánusnak a jobbágya megégett és az egyházi helyiségből nem ment ki a kézoldozásra.

102.

András ispánnak vadai 7 ekényi földje nem igaztalan foglalás.

A Szatlmár (várá-)hoz tartozó várparasztok pörbefogák Józsa fia András ispánnak özvegyét és

⁸ Chihuri-t Chikov-, illetőleg Csikó-ra véltük kiigazítandónak.

⁹ v. Zaar. Helyi tájékozódás után szerényen azt véleményezhetjük, hogy ez nem más, mint Sáp (Saap).

¹⁰ v. Turda = Torda, melylyel mint monostoros helylyel még esik találkozásunk.

¹¹ v. Uduori = Udvari Bihar m. tordai j.

¹² v. Curbei? — Körös-Ladány mellett van Környe. Lehetőséges talán az is, hogy a másik Rábé.

¹³ Castrenses Szatlmár. A szatlmár megyei ügyesetek az 58. számnál sorolvak el; még a 103. 181. 183. 255. 262. 273. 275. 295. 317. 370. 379 számok vonatkoznak e szép megyére, melynek hegy-svölgy váltakoznak ölében. A java-része tehát még hátra van.

¹⁴ v. Voda = Vada, Wada. Azt véljük, hogy a Fény határában levő Vada-erdő tartja föl emlékét ezen egykori falunak, melyet a szatlmári vár népei laktak. Különben a megyében volt több Vada is. Igy: Nagyvoda (Fejér: V. 3. 42).

Jose¹ scilicet Simonem et Michaëlem dicentes quod Andreas comes occupasset terram de porcione ipsorum ad septem aratra et adiunxisset terre, quam rex Andreas dedit illi ad quindecim aratra. Prefata autem domina et filii eius responderunt, quod illa porcio iure empcionis attineret ad eos, quia parentes Andree comitis dudum emissent a Cosma filio Gyune. Dethmar itaque curialis comes Simonis² quondam voiouode nomine comitis de Zathmar, ex precepto domini sui iudicis a rege delegati per pristaldum nomine Petrum de uilla Pete³ discussos misit Uaradinum ad candentis ferri iudicium, vbi prenominati castrenses, scilicet Chepanus, Thomas et Kusa presente Petro iobagione eius de castro, qui se ab omnibus iobagionibus suis, scilicet Andrea hodnogione⁴ Subret⁵ Paulo et omnibus aliis misum esse perhibuit, subterfugerunt iudicium ferri candentis dicentes, quod falsa opinione predictam dominam et filios eius de iam dicta terra impeciissent.

103.

Patha et Chumur sunt udvornici regales de villa Eruhud.

Vdvornici regales de uilla Eruhud⁶ impelierunt quosdam de predio Olodari filii Achillis comitis⁷ scilicet Potham⁸ et Chumur dicentes quod eorum essent conuduornici. Illi autem dixerunt

¹ Jósa
András

Simon. Mihál. Mi Vada puszta jelenlegi birtokosainak: a Károlyiaknak legrégebb őseit s e szerint Kaplony-nemzetségbelieket sejtünk bennök.

² Simonis, quondam uoiuode. Simonnak vajdasága 1214—1215 évekre tehető. Itt 1221 körüli esemény lehet szóban.

³ v. Pete (Beélnél: Peto), falu Csenger irányában Szathmártól é-ny-nak, mi azonban hajlandóbbak vagyunk azt Beré-re alkalmazni. Bere a nagy-károlyi járásnak, melyben az ügyeset mozog, faluja.

fiait, nevezet szerint Simont és Mihált, azt állítván, hogy András ispán az ő részökből hét ekényi földet foglalt el és ragasztott a maga földéhez, melyet András király adott neki, mi tizenöt ekére megy föl. A mondott nagyasszony pedig és fiai azt veték ellen, hogy azon darabföld vétel útján illeti őket, minthogy még az András ispán szülői vették volt azt Gunafia Kozmától. Ditmár aztán az ex-vajdának nevezett Simon szathmári ispánnak udvarbirája, urának, a király által ez ügyben megbízott ítélő bírónak nevében és rendeletére kihallgatván őket, Petefaluba való Péter nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte tüzes vas-törvényre, hol a szóbanlevő várparasztok, nevezetesen Csépán, Tamás és Kósa jelenlétében Péternek azon várjobbágyának, ki magát a többi összes jobbágyok, nevezetesen András hadnagy, Subret, Péter s több mások küldöttének állította, elállottak a tüzes vaspróbától mondván, hogy balitéletből nyugtalanították a megnevezett nagyasszonyt és fiait a kérdéses föld miatt.

103.

Pata és Csomor nem szabad emberek, hanem erdői királyi udvarnokok.

Eruhud helységből való királyi udvarnokok pörbe fogának egynémely Achilles ispánfia Aladár birtokáról valókat nevezetesen Patát és Csomort, hogy udvarnoktársaik. Azok ellenben szabadoknak vallák magukat és

⁴ Andrea, alább (183 sz.) Endre.

⁵ Subret ugyanott Sebre = Sebret.

⁶ v. Eruhud = Herdeud = Erdőd. Pesty Frigyes az „eltűnt vármegyék“ hangyaszorgalmú buvára nagy meglepetésünkre az „Erdőd-fejezetben“ (l. 137—138) nem hivatkozik kútfont ezen oklevelére.

⁷ de predio Olodari filii Achillis comitis. Achilles comes Aladár-nak sajnos sem birtokáról, sem származásáról nem szólnak okirataink.

⁸ Potham = Patát. Miként Pata- és Pataj-helyneveink bizonyítják, jobbra előkelők körében divott a használata.

se esse liberos et hec idem astruxit dominus eorum. Quos Nicolaus comes palatinus¹ discuciens per pristaldum nomine Chamam misit ad iudicium ferri candentis Uaradinum, vbi homo uduornicorum portato ferro pro uduornicis iustificatus est, Potham et Chumur de (uilla) Tohut² remanserunt.

104.

Scentus de villa Sedan fur est unius pedisequae.

Pousa³ de uilla Boroeh⁴ impeciit ioubagionem Ape⁵ de uilla Sedan⁶ nomine Scentum⁷ dicens quod pedisequam eius esset furatus. iudice Mouricio Nicolai comitis palatini uicario,⁸ pristaldo Peta de uilla Achad.⁹ Prefatus Sentus Uaradini portato ferro combustus est.

105.

Comprovinciales de Bichor contra fures.

Comprovinciales de Bichor uociferati sunt contra fures coram Mica comite Bichoriensi,¹⁰ iudice a rege Andrea delegato, qui misso pristaldo suo nomine Zacheo¹¹ de uilla Naduduor¹² et citatis

¹ Nicolaus comes palatinus. V. ö. a 100 számmal.

² (uilla) Tohut. Kővárhoz közel van ugyan egy Tóhát, Tót-falukban sem szegény e vidék; az ügyeset szelleme azonban oda utal, hogy azt Erdőd táján keressük s ehhez képest lehet, hogy Szakas (Zokoz)-nak torz-alakja.

³ Pousa = Pós, Posa, egyike regestrumunk leggyakoribb név-alakjainak. A Pál synonimjának szokás venni. Valószínűbb, hogy űs név-alak.

⁴ v. Boroeh. Baracs helynevet Csanádban hasztalan keresünk, ha csak az Ácsa melletti Báros-t számba nem vesszük.

⁵ Ape. Apa egykorú személynévi kelendőségét helynevek bizonyítják.

ugyanazt állította a földes urok. Miklós nádorispán kihallgatván őket, Csama nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá utasítá tüzes vastörvényre, hol az udvarnokok embere az udvarnokok nevében hordozván a vasat, igazolódott. Tolhut-i Patát és Csomort elmarasztalták.

104.

Sajtényi Szentösre rábizonyosodik egy szolgálónak eltolvajlása.

Boroch-falusi Pósa pörbefogá Apá-nak Szentös nevezetű sedán-i jobbágyát, mondván: hogy ellopta az ő szolgálóleányát. Biráskodék Móricz, a Miklós nádorispán képeviselője, pristáldus Ácsa-faluba való Peta vala. A mondott Szentös Váradon hordozván a vasat, elmarasztalódott.

105.

A tolvajok zaklatása Biharban.

A biharvármegyeiek a tolvajok ellen erősen kitörtek Mika bihari ispán, az András királtól megbízott ítélő bíró előtt, ki nádudvari Zacheus nevezetű pristáldusát kiküldvén és megidézvén a tolvajokat, mi-

⁶ v. Sedan egy a fönnnebbi (45) Sadan-nal, melynek véleményünk szerint Sajtény felel meg.

⁷ Seentum = Szentös-t. Igen gyakori és helynevekben ma is élő személynévezet.

⁸ Mouricio Nicolai comitis palatini uicario, vagy miként egy 1221. évi oklevélben (Wenzel I. 182) olvassuk: „in presencia comitis Mauricii N. palatini comitis uice iudicis.“

⁹ Achad = Achya = Ácsa.

¹⁰ Mica comes Bichoriens. 1212—1221.

¹¹ Zacheo. Négyzeri előfordúlta elegendő, hogy Zacheus személynévi használatát kétségtelennek vegyük.

¹² Nadudvar. Egyike a regestrum kifogástalan helyneveinek. Még három ízben fogunk vele találkozni [115. 118. 157 sz.].

furibus facto iudicio misit eos Uaradinum, vbi Tunou¹ de uilla Kolond² portato ferro iustificatus est. Oldruh de uilla Harsan³ combustus est, sed fugit ad ecclesiam. Mourich⁴ de uilla Vcan⁵ combustus est. Moglon⁶ de uilla Iratz⁷ iustificatus est. Hollus⁸ de uilla Pescera⁹ combustus est. Calondos de uilla Bosolt¹⁰ combustus est, sed de ecclesia non exiuit ad solucionem. Jacob de uilla Giontoy,¹¹ filius Forcos portato ferro latenter fugit.

106.

Unuca de uilla Kerequi est reus incendii.

Pousa de uilla Kerequi¹² impeciit quendam nomine Vnucam de combustione domus sue et damno sex marcarum iudice Kulqued curiali comite de Bichor,¹³ pristaldo Fulco.¹⁴ Prefatus Vnuca Uaradini combustus est.

107.

Hisce seruus impetitus de furto iustificatus est.

Hisce seruus Forcasii de genere Katha¹⁵ impetitus de furto Alodomerio¹⁶ et comprouin-

¹ Tunou = Funou.

² v. Kolond = ? Komad, a mai Komádi, egykorú írással: Kumad, Komady.

³ Harsan = Harsány. Egykorú adatai olvashatók Bunyitay-nál (III. 367).

⁴ Mourich, Beélnél és Endliehernél: Murich.

⁵ v. Vcan. Bunyitay (III. 375) Okány-ra értelmezi.

⁶ Muglon, Beélnél: Moglon.

⁷ v. Iratz. Bunyitay szerint is (III. 241) Irász.

⁸ Hollus. Kérdés: nem Kallós-e?

⁹ v. Pescera = Peszere, mely ma pusztá Ugra mellett. Többször nem fordul elő.

¹⁰ v. Bosolt = Bosold, ma Kis- és Nagy-Bosód puszták Berettyó-Ujfalutól dényugatra.

¹¹ v. Giontoy. Ma Kis- és Nagy-Gyánté puszták Okány köze-
lében. V. ö. 363. 368 számokat.

után törvényt látott volt fölöttök, Váradra küldötte őket. Ott kolond-falusi Fonó hordozván a vasat, igazolódott. Harsány faluba való Aldoro megégett, hanem az egyházba menekedett. Okány-falvi Móricz elmarasztalódott. Irász faluba való Magló igazolódott. Peszere-i Hollós elmarasztalódott. Bozsód faluba való Kalandos megégett, de az egyházból kézoldásra nem jött ki. Gyánté-falvi Jákó, a Farkas fia hordozván a vasat, lopvást odább állott.

106.

Kereki Unoka gyujtogatásban részes.

Kereki faluba való Pósa pörbe foga bizonyos Unoka nevűt házának fölgyújtása és hat márka kártétel miatt. Biráskodék Kölked a bihari udvarbíró, prístáldus vala Fulcus. A kérdésben levő Unoka Váradon elmarasztalódott.

107.

Hizéről bebizonyosodik, hogy nem tolvaj.

Hizét, a Kátha nemzetségből való Farkas szolgálját Ladamér és a szolnok-vármegyeiek tolvajságról gya-

¹² v. Kerequi. Már a középkorban két Kerekiről van emlékezet: Egyházas- (Kis-) és Nagy-Kerekiről. Melyikről van itt szó? az a Regestrum titka marad. Mintha azonban a mező-keresztesi járásban levőnek a székelyhídi és eszerint Nagy-Kerekinek Kis-Kiskereki fölött e részben előnye lenne, a nagyobb közelségnél fogva.

¹³ Kulqued = Kölked curiali comite de Bichor. Micának levén kortársa és alispánja, az ügyeset ideje 1212—1221 között ingadozik.

¹⁴ Fulco. A 27. szám Micával szerepelteti.

¹⁵ Farcasii de genere Katha = a Káta nemzetségbeli Farkas legrégebb ismert tagja a nemzetségnek, melyet okirataink nagy területen: Bereg, Bihar, Borsod, Kraszna, Sáros, Szabolcs, Szathmár, Szolnok és Ugocsa vármegyékben, szerepeltetnek. Itt nyilván Szolnok megye van érdekelve.

¹⁶ alodomerio = a Lodomero. Lehet, hogy azon „duba-i“ Lodomer, kinek feleségével a 13. szám szerint az odavaló papnak gyült meg a baja.

cialibus Zounuk,¹ iudice Paulo comite de Chenadu,² pristaldo Joanca, portato ferro iustificatus est.

108.

Zavida de villa Chroat inuiste impetit Gecham propter unum bovem furtim sublatum.

Zauida³ de uilla Chroath⁴ impeciit Gecham⁵ de predio Demetrii⁶ pro boue furtim sibi sublato. Giecha autem duxit quendam nomine Saden de uilla Boka⁷ dicens quod ab ipso bouem illum emisset, ille autem non contradixit, sed asseruit illum bouem esse filium vacce sue. Cui cum non crederetur, Vitalis curialis comès de Zounuk⁸ per pristaldum nomine Nunchiz⁹ ad examen ferri candentis misit Uaradinum, vbi cum prefatus Saden ferrum esset portare paratus, prenomínatus Zauida renunciavit cause sue dicens, quod falsa opinione ductus eundem bouem¹⁰ pro suo boue cepisse(t).

109.

Opuchus de villa Guezt iustificatus est non esse furem.

Vedus¹¹ de uilla Gyurhc¹² impeciit Opuchum¹³

¹ Zounuk. A következő szám is e megye területén mozog.

² Paulo comite de Chenadu. 1220-ban főispánkodott, megjegyezvén, hogy úgy 1218—1219: mint 1221-ik évekről ninesenek okleveleink.

³ Zauida; meglehet, hogy csupán a másolási vagy nyomtatási szabálytalanság avatta szláv szóvá, eredetileg Zayda = Zajta levén; valószínűbb, hogy Horváth lakosai akkor még horvátok voltak, tehát Závida az, aminek látszik: szláv szó.

⁴ v. Croath a mai oláh-horvát Szilágy megye szilágy-csehi járásában. Helynevek után indulván horvát telep volt Krasznában is. L. a 260. számot.

⁵ Gecha, alább: Giecha = Geesa vagy Geese. Megkülönböztetünk Gek á-t is. L. a 315. sz.

⁶ de predio Demetrii. Sem a birtokról, sem a tulajdonosáról nem ad további felvilágosítást kűtfőnk.

nusították. Biráskodék Pál csanádi ispán, pristáldus Ivánka vala. Hize hordozván a vasat, igazolódott.

108.

Horváthi Zavida igazságtalanul gyanusítja Geceát, hogy ő az ökrének elsikkasztója.

Horváth faluba való Závida a Dömötör birtokán lakó Geceát vádolta ökrének elsikkasztásáról. Gece pedig bizonyos Zsadány nevezetű embert állíta elő Boka faluból mondván, hogy tőle vette az ökröt; ő nem is tagadá, de azon ökröt a maga tehene fiának állitá. Mi midőn nem találta hitelre, Vitális a zounuki udvarbiró Nemcsiz nevezetű pristáldus kíséretében tüzes vaspróbára Váraddá küldötte, holis midőn a szóban forgó Zsadány kész lenne a vasat hordozni, a nevezett Zavida ellállott a keresetétől mondván, hogy balhiedelem által indittatva tartotta azon ökröt a magáénak.

109.

Geszti Apak a tolvajság gyanuját magától elhárítja.

Györk faluba való Vedős tolvajságról vádolá

⁷ v. B o k a = Boksa = Baksa. Hozzávetésünk szerint Magyar-Baksa Szilágy m. Zilahi járásában.

⁸ Vitalis cur. c. de Zounuk. A 13. számban már esett vele találkozásunk.

⁹ Nunchiz, a 13. sz. szerint „de uilla Chumburd.”

¹⁰ eundem bouem, Beél-nél: bouem illum.

¹¹ Vedus = Véd. Egykorú személynevűsége mellett helynevek állnak jót. Másutt (40. sz.) nem latinos végzettel fordul elő, épen azért kísért is a gyanu, hogy nem Véd akar lenni, hanem Vereus = Verös = Veres.

¹² v. Gyurhe, Beél-nél Gyurh = Györk, ma pusztá Bihar megyében Sarkad-Keresztur mellett, a várad-előhegyi prémontrei prépostság birtoka [Bunyitay: II. 400].

¹³ Opoehum = Apak-ot. Szokatlan nevezet s nem valószínűtlen, hogy eredetiségéből ki van forgatva. Opoeh-ágot a Vigman-nemzettség családfáján látunk [Wenzel: V. 271.]

de uilla Guezt¹ pro furto. iudicibus Quilqed curiali comite² et biloto Forcasio,³ pristaldo Zugna⁴ de uilla Uduory.⁵ Uaradini Opocho portato ferro iustificatus est.

110.

Terra Poyaspatak terra hereditaria est Vate filii Jule.

Anno dominice incarnationis M^oCC^oXIX^o ioubagiones castri Karaznay⁶ scilicet Ruben maior exercitus Echilleus varnog⁷ Euzud et Pinna centuriones et Paradan⁸ et ciues eiusdem castri scilicet Byuncy Vcyk⁹ Mikus etceteri traxere in causam Lulan filium Vace comitis¹⁰ pro parte terre sue, que uocatur Poyaspotok¹¹ dicentes quod uiolenter illam occupasset. Predictus uero Lula dixit eandem terram iure hereditario se possidere. Martinus igitur comes frater Seud¹² precepto regis eos discuciens posuit super iuramentum Lule, qui super sepulchrum s. regis Ladislai coram pristaldo regis nomine Toma, filio Tup de uilla Mata¹³ et coram capitulo Uaradiensi iurans iustificatus est.

111.

Joubagiones castri de Carazna in causam traxere Leonardum pro quadam terra.

Joubagiones castri (de) Carazna scilicet Ruben,

¹ v. Guezt = (265) Gest, mai kiirással: Geszt. Bunyitay III. k. 363. l.

² Quilqed = Kölked. V. ö. 70. sz. 1212—1221. táján.

³ biloto Farkas. A 72 sz.-ban már előfordult.

⁴ Zugna, talán Zungára igazítandó.

⁵ Uduory = Udvari, a középkorban kétlaki volt hová-tartozás tekintetében. 101. 211. 319. 355 számokban ad magáról életjelt.

⁶ castri Karaznay. Kraszna vármegyére még a következő számok vonatkoznak 111. 155. 260. 268. 300. 302. 307.

⁷ Echilleus. Egy az Ehelleus, Echeleus, Eherleus névalakkal.

⁸ Paradan. Minden valószínűség szerint Pradan, Predan (84). Prodan, Prudan név-alakok rokonok. Pradanmunustura [1247. Wenzel VII. 220] ma Pordány név alatt ismeretes.

Geszt helységből való Apokot. Biráskodának Kölked udvarbiró, és Farkas bilótus, pristáldus Zugna vala Udvari faluból. Váradon Apacs hordozván a vasat, igazolódott.

110.

Vatafia Julia igazolja, hogy Poyáspataka öröklött földe.

Urunk megtestesülésének ezerkétszáz-tizenkilencz [1219] esztendejében Krazna várának jobbágysai, nevezet szerint: Ruben hadnagy, Ehellős várnagy, Öszöd és Pinna századosok és Paradán és azon várnak köznépei, nevezetesen: Bönci, Vcik, Mikus és többmások pörbe fogák Vatha ispánfia Julát azon rész-birtokáért, melynek Poyaspataka a neve, mondván, hogy hatalmasul foglalta volt el. A kérdésben forgó Julia pedig azt állítja, hogy azt a földet örökségképen birtokolja. Márton ispán, a Sződ testvére annak okáért királyi meghagyásra kihallgatván őket, esküt ítelt Julának, ki a szent-László király sírja fölött Tamás nevezetű királyi pristáldusnak, a Matafaluból való Tup fiának és a váradi Capitulumnak előtte letévén az esküt, igazolódott.

111.

Leonárd a krasznai vár népei ellenében igazolja a birtokjogát.

Karazna vár jobbágysai, nevezet szerint: Ruben,

⁹ Vcyk. A 111 számban ismétlődik.

¹⁰ Iulian, filium Vace comitis = (241) Julia fil. Vace = (268) Gyulam . . . fil. Casta = (387) Julia fil. Vate; tehát Vatafia Gyuláról, Kraszna dinasztia-családjáról van szó.

¹¹ t. Poyaspotok, Folyáspataka-e; Egrespataka-e? bajos meghatározni.

¹² Martinus comes frater Seud nem ad magáról többé életjelt.

¹³ Tup de uilla Mata
Toma tekintetében megjegyezzük, hogy „terra Matha“ említették 1257-ben Szilágy-Somlyó mellett, Csehi felé [Hazai Okm. VI. 89].

Echileus, Euzud, Pinna et Paradan et ciues eiusdem castri, scilicet Bunczy, Vcyk, Micus et ceteri traxere in causam Altum Leonardum,¹ filium Poneczi² pro quadam parte terre, que uocatur Cesar³ dicentes quod uiolenter occupasset. Predictus uero Leonardus dixit eandem terram iure hereditario possidere. Martinus ergo comes, frater Seud precepto regis discuciens posuit super iuramentum Leonardi, qui super sepulchrum s. regis Ladislai coram pristaldo regis nomine Toma, filio Tup de uilla Mata et coram capitulo Uaradiensi iurans iustificatus est.

112.

Ereus et frater eius Beda de uilla Chytmeu conveniunt adversariis eum convillanis.

Eureus⁴ et frater eius Beda de uilla Chytmeu⁵ litigauerunt cum Toma et Mauog⁶ de eadem uilla coram Smaraco de Poson⁷ qui discuciens eos per pristaldum suum Chequeum de uilla Gormot,⁸ misit ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi predicti Tomas et Mauog conuenerunt dare aduersariis suis Euresdino et fratri eius Bede vnam marcam et idem pristaldo satisfacere, iudicis uero partem Eureus et Beda dare conuenerunt.

113.

Modoros et socii eius de villa Guolozka (in Zounuk) non sunt fures.

Ocy⁹ de uilla Solumus¹⁰ impeciit quatuor

¹ Altum Leonardum. Endlicher észrevette a kitétel pontatlanságát, de nézetünk szerint nem igazította ki, midőn Altum helyett „alium-ot“ esusztatott kiadásába. Magas Lénard-nak találjuk őt imitt-amott föltüntetve, pedig a szöveget félreértik azok, akik itt ragadvány-nevet megengednek. Mgrum = Magistrum fogott alkalmasint állani az Altum helyén Lénárd mivoltának jellemzésére.

² filium Poneci = (268) filium Ponota = Ponit = Panyit.

³ t. Cesar = Csizér Szilágy m. krasznai j.

⁴ Ereus, alább: Euresdino = Erős.

⁵ v. Chytmeu = Chyemeu = Csökmő, Bihar m. Berettyó-ujfalusi j. Bunyitay is idézi ez adatot [III. 493].

Ehellős, Öszöd, Pinna századosok és Paradán és azon várnak földnépei és pedig Bönczi, Ucyk, Mikus és több mások pörbe fogák Panyit-fia Leonárd mestert azon birtokrésze miatt, mely Csizér-nek neveztetik mondván, hogy erőhatalommal foglalta volt el. A kérdésben forgó Leonárd pedig azt állítá, hogy azon földet örökségképen birtokolja. Márton ispán, a Szöd testvére annak okáért királyi meghagyásra megvizsgálván az ügyet, esküt ítelt Leonárdnak, ki szent László király sírjára Toma nevezetű királyi pristáldusnak, a Tup fiának Mata faluból és a váradi Capitulumnak előtte letévén az esküt, igazolódott.

112.

Csökmői Erős és atyjafia Béda ellenfeleikkel megalkusznak.

Csökmő faluba való Erős és az ő atyjafia Béda pörpatvaroskodának ugyanazon helységbéli Tamással és Mávoggal Smaragd pozsonyi ispán előtt, ki őket kihallgatván Gyarmath faluba való Csekő pristáldusa kíséretében Váradra küldötte őket tüzes vaspróbára, hol a szóban forgó Tamás és Mávog abban állapodtak meg, hogy ellenfeleiknek Erősnek és atyjafiának Bédának egy márkát adnak, és a poroszlót szintén kielégítik, a bírónak illetékét megadni pedig Erős és Béda vállalták el.

113.

Goroszlói Madaras és társai tisztázzák magukat a tolvajlás vádjától.

Acs Solymos faluból tolvajságról vádolá Belus-

⁶ Mauog. A Mauog-, Mouogy-nevet jobbára alárendeltek viselik az oklevelek tanúsága szerint.

⁷ Smaraco de Poson. Smaragd 1214—1222 közt volt Pozsony vármegyének főispánja 1216—1218 évekből azonban nincsen bizonyosságunk.

⁸ Gormot. Galmad, Garmađ változatokban fordul elő leginkább a középkori kútfőkben. Hajdan Nagh- és Kys-gyarmath, ma Füzes-Gyarmat Békés megye szeghalmi jár.

⁹ Ocy = Oeh = Acs, elég gyakorta találkozunk e név-alakkal az oklevéltárakban is.

¹⁰ v. Solumos = Solymos. A régi Szolnok területén is sok Solymos van. Itt úgy véljük: Szilágy-Solymosról van szó.

iobagiones Bele¹ de uilla Guolozka² de furto, quorum nomina sunt hec: Modoros, Chebe³ Chymp⁴ et Bud. iudice Tobia curiali comite de Zounuk et altero (iudice) biloto Toma, pristaldo Gallus de uilla Dumlun.⁵ Uaradini tres ex illis furibus portato ferro sunt iustificati, scilicet Modoros, Chebe, Chymp, Bud uero in dato termino non comparuit.

114.

Unuca de villa Zamtou impeciit sed falsa opinione ductus convillanum de furto.

Vnuca⁶ de uilla Zamtou⁷ impeciit convillanum suum scilicet Paulum de furto. iudice Quilged⁸ curiali comite de Bichor, pristaldo Agard⁹ de eadem uilla Zamtou. Paulus portato ferro, dum die dominica „Da pacem“¹⁰ manum suam soluendam porrigeret, supradictus Vnuca renunciavit iudicio ferri candentis dicens se falsa opinione inductum supranominatum Pantum de furto impeciisse.

115.

Henricus reddidit Bartholomeo de villa Naduduor (in Bichor) servum eius.

Bartholomeus de uilla Naduduor impeciit Henricum filium Pous¹¹ de eadem uilla dicens quod servum suum nomine Fata¹² uiolenter ei abstulisset;

¹ Bele. A Béla-személynév ritkítja párját a Regestrumban.

² v. Guolozka. Mi Nagy-Goroszló-t Szilágy megye zsibói járásában sejtjük alatta.

³ Chebe. A Fráter-kiadásban Chebae fordulván elő, Csebzének is gyanítható.

⁴ Chymp. Egészen szokatlan személynévi alak.

⁵ v. Dumlun, ismeretlennek marad, ha csak Szilágy-Sámsónak nem vesszük.

⁶ Vnuca (Wnuca, Wnuca, ritkábban Hunuca). Jellemző, hogy viselőit többnyire szolgai állapotban találjuk.

⁷ v. Zamtou. Más kútfőkben Bunyitay szerint: Zamto, Zanto, Santo (III. 308). Nagy-Szántó Bihar m. mezőkeresztesi járásában keresendő.

nak goroszló-falusi négy jobbágyát, kiknek nevei ezek: Madaras, Csebe, Csimp és Búd. Biráskodék Tóbiás zunuki udvarbíró és Tamás bilotus, pristáldus vala Dumlun-i Gallus. Azon vádlottak közül Váradon hárman, és pedig: Madaras, Csebe, Csimp hordozván a vasat, igazolódtak, Búd pedig a megszabott időben nem mutatkozott.

114.

Szántai Unoka falubelijét lopásról vádolja, de a vádat visszavonja.

Unoka Szántó faluból lopásról vádolá Pál nevezetű falubelijét. Biráskodék Kölked, bihari udvarbíró, pristáldus vala azon Szántóra való Agard. Pál hordozván a vasat, midőn pünkösöd XVIII. hetében a kézbonthatásra jött a sor, megnevezett Unoka lemondott a tüzes vas-törvényről, mondván, hogy balhiedelemtől indítatva vette a lopás gyanujába a szóban forgó Pált.

115.

Imre nádudvari Bertalannak visszabocsátotta a rabszolgáját.

Nádudvar faluba való Bertalan megpörlötte a Pósfia Imrét ugyanazon faluból mondván, hogy Fátá nevezetű rabszolgáját erőnek erejével vette el tőle. Az

⁸ Quilged = Kölked. Alispánkodása Mika korába esik. Okleve-
lünk kora tehát 1212—1221 tájára tehető.

⁹ Agard. Használatában gyakoribb, értelmezésében nehezebb
személyneveink egyike, miután rokonául az aga-nevet vallja.

¹⁰ „Da pacem Domine“ vasárnap nem más, mint a pünkösöd
után való 18-ik.

¹¹ Pous

Pous Henrik = Imre vidéke előkelőjének tartani azon okból nem lehet,
mert a főispán ítelt fölötte.

¹² Fatam = Fátá-t. Fata, Fatha egykorú rabszolga-neveink
egyike, különben férfi- és nőnév.

at ille respondit quia non, sed cum pater eius nomine Saturninus teneretur ei in quinque marcis duabus solutis, pro tribus dedisset ei seruum prenomiatum et super hoc adduxisset testes. Sed Mica comes Bichoriensis¹ testibus productis non contentus misit vtramque partem Uaradinum ad examen ferri candentis per pristaldum nomine Johannem de uilla Apaty² vbi prenomiatus Henricus seipsum recognoscens reddidit seruum Bartholomeo.

116.

Villici Teutonicorum de X villis (in provincia Novi Castri) sunt oppressores populi.

Regine hospites³ de prouincia noui castri⁴ scilicet Teutonici de X. villis⁵ que dicuntur: Felnemet,⁶ Cuzepnemet,⁷ Olugnemet,⁸ Peruen,⁹ Guncy,¹⁰ Vruzca,¹¹ Visl¹² Ighazas-Visl,¹³ Cece,¹⁴ Dubucya¹⁵ impecierunt villicos suos¹⁶ scilicet Sibretum, et Michaëlem de falsa uilli-

¹ Mica comes Bichoriensis, főispánsága s így oklevéltárunk e száma 1212—1221-re tehető.

² Apaty = Körösszeg-Apáthi Bihar megye mezőkeresztesi járásában. Különben vitathatja a magáénak Biharban még két Apáti.

³ Regine hospites. A hernádvölgyi német telep tekintetében a Regestrum az első és legtekintélyesebb forrás. V. ö. az 5 és 175 számokat.

⁴ Noui castrum. Ujvár kútfőnkben még többet, nagyobb területet ölel át, mint a mai Abaúj megye.

⁵ teutonici de x. villis. Egyetlen forrás kútfőnk a német telep számát illetőleg.

⁶ Felnemet = Tornayos-Németi Abauj-Torna megye kassai j.

⁷ Cuzepnemet. A három Németiből ma csak kettő van. A középső valamelyikbe beleolvadt. Miglész alionomine Kis-Németi [Dr. Csánki: Magyarország történelmi földrajza I. k. 214.].

⁸ Olugnemet. Alug = Alsw; másutt: Ol = Alma Hidas-Németi Abauj-Torna megye kassai járásában. Azon felfogás ellen mintha ezen Al-német nem lenne más, mint a mai Hernádnémeti, 1295-iki okirattal védekezünk, melyben Felnepty,

pedig felelé, hogy nem erőszakképen, hanem mivel Bertalannak Saturninus nevezetű atyja őt márkával tartozik vala neki, kettőt lefizetvén, háromnak fejében adta volt neki a mondott örökös szolgát és erre tanukat is állított. Mika bihari ispán azonban nem lévén megelégedve az előállított tanukkal, mind a két félt Váraddá küldötte tüzes vaspróbára Apáti faluba való János nevezetű pristáldus kíséretében, hol a szóban levő Imre magába szállván, a szolgát visszaadta Bertalannak.

116.

A hernád-völgyi németek dékánjai kettejének üzelmeiről.

A királynénak új-vármegyei jövevényei, vagyis németjei a tiz faluknak, melyeknek nevei: Felnémet, Alsownémet, Perény, Göncz, Ó-Ruszka, Visoly, Egyházas-Visoly, Cécze, Dobocsa panaszt emeltek Sibrét és Mihál dékánjaik ellen csalfa eljárásuk miatt mondván, hogy népnyúzó és javaik-

Közepmempty és Olmempty határai is érintetnek (Wenzel. X. 182.).

⁹ Peruen = Perwen = Perény azon megye eserhái j.

¹⁰ Guncy = Gunch, másutt: Gwneh = Göncz.

¹¹ Vruzka = O-ruszká = Göncz-Ruszká.

¹² Visl = Visoly.

¹³ Igházás Visl. Egyházás Vysol, mely középpontja vala a telepítvénynek . . . Comitatus de Vysol.

¹⁴ Ceee = Cécze. A középkori iratok Alsow-cheche- és Felsew-cheché-ről beszélnek.

¹⁵ Dubucya = Dubucha = Dobsza.

NB. Seina, Seyna, Seynna, Szina 1251—1255 táján telepítvénynek mondatik: „hospites nostri” [Wenzel XI. 373. 410.]. Ha fölteszszük, hogy tatárjárás utáni telep, érintetlenül haladhatunk el mellette; Hernád-Vécse (Veitha) azonban megállít, miután 1234-ből olvassuk róla: „terra populorum regine“, terra Theotonicorum regine (Wenzel VI. 548 és 549.).

¹⁶ villicos suos, gazda (város gazdája) helyett használjuk a dékán-szót.

cacione dicentes quod oppressores essent populi et dilapidatores rerum ipsorum, quorum causam Ocyus banus¹ ex precepto et auctoritate regis discuciens computando centum et decem marcas argenti in damno et misit eos Uaradinum ad examen ferri candentis per pristaldum nomine Augustinum de uilla Pel.² Vbi predicti actores de X uillis remiserunt Sibreto et Michaëli partem suam de damno, quod requirebant ita tamen quod ipsi eiicerentur de cohabitatione X uillarum cum uxoribus et filiis sine spe reuertendi, et ipsi idem Sibretus et Michaël iudici satisfacerent et pristaldo. Executores autem huius cause fuerunt Nicolaus, Andreas et Jacou et Elcy de X uillis.

117.

Fuleus de villa Megyer (in Bichor) caussam agit pro 4 marcis fideiussione accomodatis.

Fulcus de uilla Megyer³ impeciit Vosodum, Stephanum Nicolaum, Pec⁴ et alios de uilla Questest⁵ pro quatuor marcis in eorum fideiussione cuidam eorum conuillano accomodatis. Iudice Forcasio⁶ curiali comite de Bichor, pristaldo Bencya de uilla Quenes.⁷ Homo predicti Fulcus portato ferro iustificatus est.

118.

Bansa et Ysou de villa Naduduor impetunt quendam propter verberationem, ast conveniunt.

Bansa et Ysou de uilla Naduduor⁸ impe-

¹ Ocyus (Ochuz) bánus 1214-ben is somogyi ispán. 1220—1222; 1232—1233. A Vázsony-nemzetsegből [Dr. Wertner Mór: a magyar nemzetsegek a XIV. száz. közepéig II. 384.].

² v. Pel = Pol = Pólyi Abauj-Torna megye kassai j.

³ uilla Megyer. Biharban nincsen hiány a Megyerek-ben. Helyrajzi tájékozódásunk szerint ez Pap-Megyer pusztája furtai határban.

⁴ Pec = Pet, Péth.

nak tékozlói. Ügyöket a királynak meghagyására és tekintélyével Ochuzbán megvizsgálván, 110 ezüst márkára lón a kár böcsülve és Váraddá küldötte őket tüzes vaspróbára Ágoston nevezetű Pólyi faluba való pristáldus kíséretében. Ott a mondott 10 falukból való fölpörösök elengedték Sibrétnek és Mihálnak a kártérítést, de azon kikötéssel, hogy feleségestül és gyerekestül örökre kirekesztessenek a tiz falu határából és hogy ugyancsak Sibrét és Mihál tegyenek eleget a birónak és pristáldusnak. Ezen ügynek végrehajtói voltak a 10 falu részéről Miklós és András és Jakab és Elch.

117.

Megyeri Folkus jótállás mellett kölcsönadott négy márkáját sűrgeti.

Megyer falusi Folkus pörbe fogta Vasadot, Istvánt, Miklóst, Peth-et és több másokat Questest helységből négy márka miatt, melyeket ezeknek jótállása mellett adott volt ő kölcsön bizonyos falubelijöknök. Biráskodék Farkas bihari udvarbíró, pristáldus vala kenész-falusi Bencza. A szóban forgó Folkusnak embere hordozván a vasat, igazolódott.

118.

Nádudvari Banzsa és Izsó testi sértés miatt pörölnek, de kiegyeznek.

Banza és Izsó Nádudvar faluból pörbe fogának

⁵ uilla Questest = Nognesta, mert volt Kis-Nyéstá is, amint hogy ma is kettős pusztá.

⁶ Foreasio curiali comite de Bichor. A 14. számból már ismerősünk.

⁷ uilla Quenes = Kenéz Bunyitay is a sárréti Kenéz-re magyarázza [III. 243.].

⁸ uilla Nadudvar. Még a 157. számban fogunk vele találkozni.

ciere quendam conuillanum suum nomine Visatan¹ de uerberacione duorum seruientium et damno octo marcarum uiolenter ablatarum. iudice Mica comite de Bichor. pristaldo Johanne de uilla Apathy.² Qui cum uenissent Uaradinum ad examen ferri candentis, pacificati sunt, iudici et pristaldo satisfacere conuenientes. Bansa uero et Isou pro bono pacis supradicta, que requirebant totaliter remittentes.

119.

Munkach de villa Buza et conuillani non sunt rei homicidii.

Pouca³ de uilla Buza⁴ impeciit conuillanum suum nomine Munkach et omnes alios conuillanos eiusdem uille de consciencia et conspiracione homicidii. Quos Mica comes de Bichor⁵ discuciens per pristaldum suum scilicet Colondum⁶ de uilla Noozul⁷ misit ad iudicium ferri candentis, vbi Munkach pro se et vnus pro uillanis portato ferro iustificati sunt.

120.

Comprovinciales de elus impeciere fures plurium villarum coram iudice Mica.

Comprovinciales de Dus⁸ et horum specialiter joubagio Pauli filii Mochu⁹ scilicet Martinus

¹ Visatan. Csak Vista alakjában lehetne számbavenni.

² uilla Apathy. Oklevelünk a 115 számmal látszik egy idejűnek.

³ Pouca = Poucha, Pouka, Povka = Póka vezetéknevben s a Póka, Pókafa, Pókafalva, Pókahegy stb. helynevekben ma is főnevelő névalak, melyről azonban nem hiszszük dr. Vajdával [a váradi Regestrum 40] hogy állat-név lenne.

⁴ v. Buza. Megközelíthetetlen elszigeteltségénél fogva, Buzás helynév több levén, ennek révén sem tájékozódhatunk.

⁵ Mica comes de Bichor. 1212—1221, mit a chronologiai adat miatt veszünk jegyzékbe.

bizonyos Visata nevezetű falubelijöket, hogy két cse-
lédjüket megvert és nyolcz márkát erőnek erejével elvitt
volt. Biráskodék Mika, bihari ispán, pristáldus vala
János Apáthi-ból. Kik midőn Váradra jöttek volt tüzes
vaspróbára, megbékéllettek, abban egyezvén meg, hogy
a bírót és pristáldust kielégítik, Bansa pediglen és Izsó
békesség okáért kérdésben forgó követelésöket egészen
elengedik.

119.

Munkács és a bucsafalusiak az emberölés vádja alul fölmentődnek.

Buza helységbe való Póka pörbe fogta Munkács
nevezetű falubelijét s azon falunak egész lakosságát,
hogy bizonyos emberölésben egyetértettek és bűnrészesek.
Mika bihari ispán megvizsgálván az ügyet, a maga
pristáldusa, t. il. Noozul-ba való Kalandos által Vá-
raddá küldötte őket tüzes vas-törvényre, hol Munkács
magáért és egy másik a falusiak képében hordozván a
vasat, igazolódtnak.

120.

A kolosmegyeiek több községbeli garázdálkodó szegénylegények ellen
panaszkodnak Mika előtt.

A Clus-vármegyeiek és köztök nevezetesen Makó-fia
Pálnak jobbágya t. il. Márton Benea faluból, és a

⁶ Colondum = Kalandost. Colondus azonban nem magyar
szó és értelmében is eltért mai jelentésétől.

⁷ v. Noozul. Szintén értelmezhetetlen. Ha szabad gyanakodni:
ugy a Darvas határában fekvő Bosold, ma N. és K. Bosod pusztákra
vetünk.

⁸ Comprovinciales de Dus = Clus = Kolos. Amiben
ugyanis kűtfűnk az egyetlen forrás: miként Szolnoknál a Tiszavidéke
Erdély egy részével egyes volt, ugy Kolosnak is volt a Tiszaháton
kiegészítő része.

⁹ Mochu
Pál. Mochu, Macsó egykorúlag szolganévként szerepel
csupán [Wenzel: VI. 393].

de uilla Benea¹ et abbas de Zam² et abbas de Uhod³ et Beque de uilla Suma,⁴ hi omnes impeciere fures uidelicet Lodut, de uilla Irund,⁵ Simonem et Botam de uilla Nozta,⁶ Eliam de uilla Uzlarj,⁷ Dionysium de uilla Vita,⁸ Stephanum et Rupoum de uilla Gymey,⁹ iudice Mica comite de Bichor, pristaldo Johanne de uilla Apathy.¹⁰ De nominatis furibus Stephanus et Elias combusti sunt, et Rupo fugit in ecclesiam et ad solutionem non exiuit. Alii mundati sunt.

121.

Vacy de villa Qezy impeciit quosdam de latrocinio.

Vacy¹¹ de uilla Qezy¹² impeciit Nucam,¹³ Petrum, Vrbanum et Vd¹⁴ de predio Demetrii uidelicet Fusa¹⁵ sed tamen castrenses Bichor de latrocinio, iudice Qulged¹⁶ curiali comite pristaldo Agard de uilla Megyes.¹⁷ Nues portato ferro fugit in ecclesiam et ad solutionem non exiuit; Vd iustificatus est; Petrus et Vrbanus Uaradinum non uenerunt.

¹ v. Benea = ? Füred, Tisza-Füred.

² abbas Zam = Zammunustura, Zaam, Debreczen határában Hajdu megyében.

³ abbas de Uhod = Hahothmunustura, Ohatl.

⁴ v. Suma. Suma helység e tájon volt, habár csupán későbbi adatokkal tudjuk is igazolni. 1311-iki dátummal olvassuk: „Suma prope ecclesiam Hegys. [Anj. O. I. 236]. Ezen Hegyesegyház, másképen: Kakath és Ders egyike azon sűrű falvakuak, melyek némelyikének már helyét is bajosan tudnók meghatározni. Így itt csupán annyit mondhatunk, hogy Soma Hegyesegyház mellett létezett, Hegyesegyház pedig Ders mellett volt, az oháti határból pedig szépen meglátszott a dersi egyház [in campo ecclesiam de Ders directe respicientem. . . Károlyi O. I. 145].

⁵ v. Irund = ? Ivánd = Nagy-Ivány.

⁶ v. Nozta? Hurth, Horth, Hortegyház; Hortu. H (h) és N (n) a régi írásokban olykor hasonlatosak, valamint a z és r is összetéveszthető. ? Kócs (Colch).

⁷ v. Uzlarj? Zomaj, Zomayn [Zichy. O. I. 88], a mai Zádor.

zám-i apátur és az ohat-i apátur és a Suma faluba való Beke egyenlő akarattal tolvajokúl vádoltanak egymelyeket, nevezetesen pedig: Lád-ot Irund-faluból, Simont és Batát Nozta-faluból, Illést Uzlarj-faluból, Dénest Vita-faluból, Istvánt és Rupót Gymey-faluból. Biráskodék Mika bichari ispán, pristáldus vala János Apáthi faluból. A nevezett vádlottak közül István és Illés elmarasztalódnak és Rupa az egyházba osont és a kézoldozásra nem jött elő. A többiek igazolódnak.

121.

Keszibe való Vacs néhány bihari várszolgát rablásról vádol.

Vacs Keszi faluból rablásról vádolá Nukát, Pétert, Orbánt és Ud-ot, akik jöllehet Dömötör-nek birodalmában, t. illik Fusé-n laktanak, hanem mégis bihari várparasztok voltak. Biráskodék Kölked bihari udvarbiró, pristáldus Agard vala Megyes faluból. Nuca hordozván a vasat, az egyházba osont és a kézoldozásra nem jött elő. Ud igazolódék. Péter és Orbán nem jövének el Váradra.

⁸ v. Vita? Mátá.

⁹ uilla Gymey = Kemej, melyet Tomaj synonymjának tartunk.

¹⁰ uilla Apáti. János keresztzeg-apáthi poroszlóval nem jövünk többé össze. V. ö. a 118 számmal.

¹¹ Vacy = Vach, egyikéül tekintjük a legrégibb névalakoknak, melynek egykori kelendőségét helynevek igazolják, mint Vacs, Vác, Vácsa.

¹² uilla Qezy. Nyilván a mai Répás-Keszi (Repaskezy) p. Szalonta mellett.

¹³ Nuca m, nyilván Lucam.

¹⁴ Ud. A személynévi példák után csupán Ude (Wde) alakban látszik ezen névalak törvényesíthetőnek; talán Vs = Űs akarna lenni.

¹⁵ Fusa (Beél-nél Pusac), helynévi tájékozódásunk szerint Pata, a régiek: Patafája.

¹⁶ Qulged = Kölked, hozzávetőleg 1212—1221 táján alispánkodott.

¹⁷ uilla Megyes Sarkad-Keresztur határában.

122.

Abbas de sancto Henrico et patronus ecclesie impecierunt filios Stephani pro 100 marcis violenter ablati.

Abbas de S. Henrico¹ et patronus ecclesie impecierunt filios Stephani, scilicet Michud Aladarum et Bazlou² pro centum marcis uiolenter ablati. iudice Benedicto bano,³ pristaldo Pouca de uilla Cocot.⁴ Qui cum Uaradinum uenerunt filii Stephani conueniunt dare abbati et patrono ecclesie triginta marcas et satisfacere pristaldo; abbas uero iudici satisfacere conuenit.

123.

Causa inter ioubagionem Laurentii et iobagionem Erdey pro damno trium fertonum.

Juna⁵ ioubagio Laurencii de uilla Irund⁶ impeciit Gyoma⁷ iobagionem Erdey⁸ de uilla Pauli⁹ pro damno trium fertonum iudice Erde, pristaldo Egidio de uilla Paul, qui cum uenisset Uaradinum Gyoma conuenit dare predicto June septem pondera argenti et satisfacere iudici, pristaldo uero Juna satisfacere conuenit.

^{1 2} Abbas de sancto Henrico. Henricus = Hemericus = Hemre = Imre; tehát a bihari Szent-Imréről van szó, melyet hogy Szent-Jób közelében a Berettyó mentén keressünk, majdnem magától értetődik.

Ezen szám és a hagyomány egyetlen emlékei az apátságoknak. A Szent-Imre község fölött emelkedő szép halmok egyikét, beszéli Bunyitay, ma is „monostor“-nak nevezi a nép. A helyre nézve a hagyomány tájékozván, az időre nézve ezen adat igazít el, mely szerint ez apátság már a nagy tatárjárás előtt virágozván, alapítása még azon korba tehető, mikor király és főnemesség versengett egymással az ország fenmaradásának szilárd alapjait tekintett monostorok létrehozásában. Melyik főnemesség egyszermind a vidék dinasztia családja kelt itt versenyre a Szent-Jóbon alkotó királyokkal, bajos megmondani, miután az itt meg-

nevezett Istvánfiakkal

István
Mikud. Aladár Bázlou

 sem tudunk kiké-
tők tekintetében beszámolni.

122.

A szentimrei apátur és a monostor törvényre adják az Istvániakat,
hogy elvittek erőszakkal száz márkát.

A szent-imrei apátur és az egyház patronusa törvényre adák István fiait, névszerint Mikudot, Aladárt és Lászlót amiatt, hogy száz márkát elvittek hatalmasúl. Biráskodék Benedek bán, pristáldus Póka vala Kakad faluból. Kik midőn Váraddá jövének, az István-fiak alkura lépének, hogy az apáturnak és az egyház patronusának harmincz márkát adnak és a pristáldusnak eleget tesznek; az apátur meg ráállt, hogy a birónak eleget tesz.

123.

Lőrincznek jobbágya az Erdeiön háromnegyed márka kártérítést követel.

Irund-falvára való Jóna, a Lőrincz jobbágya pörbe fogá Gyamát, Erdeinek jobbágyát Pályi faluból három fertóra menő kára miatt. Biráskodék Erdei, pristáldus Pályi községből Egyed vala, ki mikor Váraddá jöve, Gyama ráállta, hogy a mondott Jónának ad hét ezüst-pondust és eleget tesz a birónak, Jóna meg elválalá, hogy eleget tesz a pristáldusnak.

³ Benedictus banus. Korlátfia Benedek volt-e, a Tota férje s mikor volt bán? — nem mutatható ki.

⁴ v. Cocot, Cokot, Cokath = Kokad. V. ö. 66 sz.

⁵ Juna, Jwna a ritkábban előforduló névalakok egyike.

⁶ uilla Irund. Sem a hely-, sem a személynevek sorozatában ilyen alakra nem akadunk annak bizonyosságául, hogy hiba esett körülötte. A hiba kiigazításában a másik helynév a segítségünk. Sáránd [Sarang, Sarand] Debreczentől délre a derecskei járásban található föl Biharban. A 120 sz.-ban előforduló Irund-ot Ivánnak (Ivánd) értelmeztük; de a két Irund azonosságának megállapítását másokra bizzuk.

⁷ Gyomam = Gyamát. Gyama, Gyamaj gyéreibb használatúnak látszó személynevezeteink egyikének látszik.

⁸ Erdy = Erdev = Erdő, előkelőnek látszik [Bunyitay: III. 241.].

⁹ uilla Pauli. Akadémikus Bunyitay Hosszu-Pályira értelmezi [III. 241], mely szintén a derecskei járásban keresendő.

124.

Joubagiones castri Sasvar sunt destructores unius predii.

Uztras¹ frater Tubul² de uilla Hongon³ impeciit joubagiones castri Sasuar⁴ scilicet Zoboslou Vtesam,⁵ Bagdanum, Chekeleu, Polouk et castrenses de uilla Drancy⁶ scilicet Kraznet, Koetan, Visatan et alios de destruccione predii sui scilicet damno secundum estimacionem uiginti marcarum argenti. Judice Demetrio magistro uice regis iudice, pristaldo Adriano de genere Kalatha de uilla Scily, quibus Uaradinum destinatis ad examen ferri candentis homo predicti Vztras portato ferro iustificatus est.

125.

Causa in haecce agitur: an terra Camana ad Eecy comitem vel ad Michaëlem pertineat.

Cum Eecy comes, filius Eecy⁷ emisset terram, nomine Camana⁸ a Leua filio Cusyd⁹ elapso aliquanto tempore Michaël filius Michaëlis¹⁰ frater Edemen requisivit eandem terram pro sua terra et cum non posset ad probandum hoc aliquod argumentum inducere, Ladislaus comes Bachiensis et iudex

¹ Uztras. Még Jerney sem mert értelmezésébe bocsátkozni jeléül, hogy a Regestrum legeltorzultabb alakjainak egyike. Csak szükségből fordítottuk Uzuras-nak.

² Tubul, egykor használatos, ma talán már csak helynevekben él [Tubolyszeg]

³ v. Hongun. Balássy betűszerint értelmezve Hangony-ra magyarázza, mi végső következtetésében odamegy ki, hogy az cesedi Sárvár és Hangony, illetőleg Szathmár és Gömör megyék tőszomszédba esnek. Értelmezésünk szerint Uzégény Szathmárban [Századok 1884 évf. 628. l].

⁴ castri Sasuar (Posty Fr. szerint) = Sasvár (Balássy szerint) = Sásvár, szerintünk Sárvár. [Sárvári ispánság].

⁵ Utesam. Wt, Wta, Vtch, Utecha — rabszolga-nevek; ami nevünk alkalmasint Unoca akarna lenni.

124.

A sárvári várjobbágyok egy birtokban kárt tesznek.

Uzurás, Tobolnak atyjafia Hongun faluból pörbe fogá a sárvári várjobbágyokat, nevezetesen Szoboszlót, Vtesát, Bogdányt, Csekelőt, Palók-ot és a Darócz faluba való várszolgákat, nevezetesen Krasznát, Kétát, Visatát és több másokat, hogy ugyanis neki birtokának fölprédálásával becsű szerint husz ezüst márka kárt tettek volt. Biráskodék Dömötör mester, országbíró, pristáldus vala a Kalatha nemzetségből való Szil-falusi Adorján. Váraddá utasítódván tüzes vaspróbára, Uzurásnak embere hordozván a vasat, igazolódék.

125.

Pereskedés Ecsi ispán és Mihály között Camana föld hovátartozása tekintetében.

Mintán Écsi fia Écsi ispán a Camana nevezetű földet a Kücsid fia Lévától megvette volt, némienemű idő elteltével Mihály fia Mihál, az Edömén testvére keresni kezdé azon földet a maga sajátjául és midőn annak bebizonyítására nem birna semmi igazságot előmutatni, László, a bácsi ispán és országbíró azt

⁶ Draney = Drauch, a Darócz-ok középkori névalakja, itt Fülöpös-Darócz Fejér-Gyarmattól délnyugatra.

⁷ $\overbrace{\text{Ecey}}^{\text{Ecey comes}}$ Ech-, Echy-nek egyenlő joggal tartható.

⁸ terra Camana. Teljesen tájékozatlanságban hagy, mi akar lenni s hogy hol keressük. Olvasható Kamonyának, mely Zemplénybe utasít. Kis-Kamonya p. Butka mellett. Ellenben Kamond már a Dunán túl keresendő.

⁹⁻¹⁰ Cusid $\overbrace{\text{Lewa}}$ épen úgy ismeretlen családaink számát szaporítja:

Mihál
mint $\overbrace{\text{Mihál. Edemen.}}$

curie¹ posuit super iuramentum Eccy comitis; sed consilio amicorum vtriusque partis et licencia iudicis taliter conuenerunt: quod Eccy comes daret Michaëli 20 marcas vna minus et Michaël dimitteret predictam terram Eccy comiti pro iure empcionis ita, quod si quando a quocunque eadem terra ab Eccy comite uel posteris eius requireretur Michaël uel eius heredes Eccy comitem iustificare tenerentur. Et ut exitus huius cause indelebilis existat, nominatus Eccy comes cum pristaldo huius cause nomine Mycud filio Athe Uaradinum ueniens persoluit nominato Michaëli uiginti marcas vna minus capitulo et pristaldo presente.

126.

Causa propter unum seruum enata.

Chyg² et Jacob filii Buus³ euntes cum Vnuca, filio Forcos de Bekes⁴ pristaldo scilicet et seruo Ladislai comitis de Baach et iudicis curie⁵ ceperunt seruum suum nomine Cucus⁶ apud Budam filium Forcasi: quomodo⁷ dum Buda diceret liberum esse, illi probabant eundem seruum suum esse; sed consilio amicorum vtriusque partis et licencia iudicis memoratus Buda memoratum Cucus redemit a seruitute in absolutam libertatem ita, quod quando ipse Cucus et filius eius et omnis generacio ab eisdem successura, vbicunque uellent manendi fas haberent. Cucus autem reddidit Bude pecuniam, quam scilicet Buda pro ipso dederat, scilicet duas marcas et dimidiam.

¹ Ladislaus — — iudex curie. Azon Kán nemzetségbeli lehet, kit okirattáraink majd lovászmesternek, majd kincstartónak tüntetnek föl. András király utolsó éveiben volt országbíró és bácsi ispán. A Kán nemzetségből valónak Pórántal tudósunk vitatja. V. ö. Turul VII. 127.

² Chyg^z [Beél-nél: Cbygz], vagy Chegze (Csegze) akar lenni, vagy Chugh = Csúg, vagy fordításunk szerint Csige.

³ Buus = (42) Bus = [347] Buus, minek a Bős helynév látszik megfelelni.

ítélé, hogy Écsi ispán tegyen esküt. Azonban mindkét fél jóembereinek tanácsára és birói engedelem mellett olyaténképen egyezének ki, hogy: Écsi ispán adjon Mihálnak 19 márkát és Mihál bocsássa vissza Écsi ispánnak a mondott földet vétel czimén azon kikötés mellett, hogyha bárki bármikor háborgatná Écsi ispánt, avagy ivadékait azon föld birtokában, Mihál vagy örökösei tartoznak Écsi ispánt igazolni. Hogy pedig ezen ügy kimenetelének állandó nyoma maradjon, a szóban forgó Écsi ispán Váraddájövéen ezen esetnek Atha fia Mikud nevezetű pristáldusával, a mondott Mihálnak a Capitulum és a pristáldus szeme láttára lefizette a 19 márkát.

126.

Egy örökös szolga miatt támadt per.

A Buus-fiak: Csige és Jákó elindulván békés-i Farkas-fia Unokával, t. il. László bácsi ispán és udvarbiró pristáldusával és szolgálatbelijével, megfogák Farkas-fia Budánál az ő Lőkös nevezetű, örökös szolgálatra kötelezett emberöket, kit midőn Buda szabadnak monda, ők erősíték, hogy az örökös szolgájuk. Mindkét fél jóembereinek tanácsára és birói engedelem mellett azonban a megnevezett Buda mondott Lőköst megváltá a szolgaságtól és tökéletesen szabad lábra helyhezteté úgy, hogy Lőkös maga és a fia és minden tőlük származandó ivadék, ahol kedvök tartja, ott telephessenek meg. Lőkös pedig megtéríté Budának a pénzt, melyet t. il. Buda érette adott volt, vagyis a harmad fél márkát.

⁴ de Bekes. Békesmegyei esetek még a 189. 258. 324. 346. 347. 361. 382. szsz.

⁵ Ladislai comitis de Bach et iudicis curie. László, erdélyi főúr (az almási monostor patronusa); l. az előbbi számot.

⁶ Cucus. Mint rabszolga-név jő elő máshol is [Wenzel: I. 124]. Alább Lucus (Lőkös).

⁷ quomodo, quem quidem helyett.

127.

Populus ecclesie Bistriensis de villa Suptal et Tub sunt inter se litigantes.

Populus ecclesie Bistriensis ¹ de uilla Suptal ² impecierunt nomine Tub ³ de uilla Fies ⁴ pro uiolencia dicentes ipsum quatuor equos et sex boues ab eis uiolenter abstulisse. Preterea, quod tres uiros et vnam mulierem grauiter uelnerasset et vnum uirum quoque abductum occulte retineret. Que omnia cum memoratus Tub negasset, Ladislaus comes Bachiensis et iudex curie ⁵ per pristaldum nomine Gabrielem de uilla Oztanca ⁶ misit ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi vnus de predicto populo nomine Buhcud portato pro se et pro conuillanis suis ferro iustificatus est. In eadem tamen septimana Abbas Bistriensis, cum deberet iurare et soluere iudicium memorato aduersario populi sui, non fuit Uaradini, nec iurauit, nec iudicium quo tenebatur, persoluit. Porro nominatus Tub iudicium secundum sententiam predicti iudicis in quo tenebatur, condemnatus est erga populum Bistriensem, uidelicet 8 marcas et decem pensas totaliter persoluit nobis presentibus in manus Lyther et Pous procuratorum de Bistria, quos ipsi cognouimus ita quod in nullo tenerentur in hac causa.

¹ ecclesie Bistriensis. A bisztrei apátság a csanádi egyházmegye területén feküdt. Épen azon időtájban, melyből e szám való, a csanádi püspök a magácnak vitatá a monostor patronatuságát; a vitának az apát erőszakos halála vetett véget [Wenzel: II. 42; VII. 10.]. A monostor előkelő és virágzó volta ezen pör főnmaradt aktáiból is kivehető, de határozott adatokkal is rendelkezünk e tekintetben. Midőn András király 1211. táján a pannonhalmi monostort a sószállítás szabadalmában megerősíti, ismételve mondja, hogy az apátság hajói e részben: „per omnia eam libertatem habeant, qua Bistryensis et Orodienensis ecclesiarum naues utantur“ Wenzel: VI. 349. 520 és XI. 259.]

Minket azonban holléte érdekel mindenek fölött. Apátságunk neve nem él többé a Maros mentén, hol „hajói“ miatt, és Csanád vidékén, hol ros szomszédja, a „csanádi püspök“ kedveért keressük. Kérdés, nem egy-e a hollétére szintén vitás bizere-i apátsággal?

127.

A bisztrei apátság suptali alattvalóinak panasza ellenében.

A bisztrei monostornak Suptal falvában lakó népei Tub nevezetű Fives faluból hatalmaskodásról vádolák panaszkodván, hogy négy lovukat és hat ökrüket hatalmasul elvitt volt. Azonkívül, hogy három embert és egy asszonyi állatot módfolött megsebesített volt és egy másik embert elfogván csukva tart. Midőn mindezeket tagadta volna Tub, László bácsi ispán és országbíró Oztanca faluba való Gábor nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte tüzes vaspróbára, hol egy a mondott népből, valami Bukod nevezetű hordozván a vasat maga és lakostársai képében, igazolódott. Azon héten azonban a bisztrei apátur, midőn esküdnie kellene és népének említett ellenfelével törvényt állania, nem vala Váradon, sem nem esküvék, sem birságot nem fizetett. Tovább a szóban forgó Tub a birságot, melyben a mondott birónak ítélete szerint elmarasztaltaték a beszterczei nép ellenében, vagyis a 8 marca-, tiz pensát hiány nélkül lefizette Litér és Pós bisztrei ügyvivőnek, kiket ismerünk úgy, hogy e részben semmi tartozás sem maradt hátra.

² uilla Suptal. Suptal-hoz hasztalan fordulunk, hogy benünket a monostor keresett romjaihoz elvezessen, miután ez sínesen többé az élők között. Dr. Csánki említ Csanádban [Hunyadiak kora VI. 702] egy „Susztula háza“ falut; de helyét nem tudja, sajnos, ő sem meghatározni.

³ Tub. Tub névalakot nem ismer a magyar Onomastikon; ellenben Tab helynevekre támaszkodik.

⁴ uilla Fives. Sem hire, sem hamva jeleül, hogy alakjából ki van forgatva.

⁵ Ladislaus. . . . iudex curie. Korát tekintve l. a 125. sz-ot.

⁶ uilla Oztanca. Oszkola. Ozkolla praedium volt Csánki szerint Csanádban még a XV. században is.

128.

De redemptione unius servi.

Bagha,¹ filius hodnogionis Luce² cum haberet seruum nomine Stephanum permisit eum redimi pro sex marcis et fertone a quodam iobagione suo, socero uidelicet eiusdem serui nomine Crust³ cum uxore sua Moxa⁴ et filio Chegza.⁵ De quibus duobus habetur in precedentibus scriptis. In tantam autem libertatem sunt redempti, quod tam ipsi quam omnis generacio ab eisdem successura, vbicunque uellent manendi fas habeant.

129.

Recuperatio servorum adnexa debiti solutione.

Ladislaus comes de Baach et iudex curie per suas nobis literas intimauit quod Lucas, ministerialis ecclesie de Currud⁶ teneretur pro quodam Deguz⁷ nomine soluere Uaradini in festo s. Michaëlis Jacou et Johanni quatuordecim marcas et decem et septem pondera et acceptis tandem illis, idem Jacou et Joannes haberent ius requirendi seruos suos. Predictus itaque Lucas in predicto festo et loco persoluit predictis Jacou et Joanni summam predicte pecunie nobis presentibus et Sebastiano de uilla Baba⁸ pristaldo huius cause.

¹ Bagha. Egyszersmind nőnév is [Wenzel: XI. 237.].

² Hodnogionis Luce. Hadnagsága körülbelül 1217—1222 tájára tehető a 208. 241. 323. 366. 368. számok összevetése szerint, miből azonban nem következik, hogy 1235 táján is nem ő állott a bihari hadak élén.

³ Crust = ? Ereus.

⁴ Moxa = Maka- v. Moksával.

⁵ Chegza = Csegze; de Tegze is lehetett.

128.

Egy rabszolga szabadlábra helyeztetése.

Bagha, a Lukács hadnagy fia, lévén nekie valami István nevezetű örökös szolgálja, nem ellenzé, hogy ezt a szolgálját a tulajdon jobbágya, valami Erős nevezetű, azon örökös szolgának az ipa tudn. ill. kiváltsa tőle hat márkán és egy fertón feleségével Maksával és fiával Tegzával (mely kettőről az előbbeni írásokban van szó). Olyatén szabadságra lőnek pedig megváltva, hogy mint ők maguk, minden tőlük származandó ivadéknak, ahol kedvök tartja, ott telepedhessenek meg.

129.

Fizetéstől föltételezett rabszolga-visszanyerés.

László bácsi ispán és országbiró hozzánk intézett levele által tudomásunkra hozá: hogy Lukács, a currud-i monostor szolgálattelvője tartozik bizonyos Degős nevezetű emberért Váradon szent-Mihály napkor Jákónak és Jánosnak tizennégy márkát és tizenhét nehezéket fizetni és a fizetés megtörténvén, jogában áll szolgálát tőlük visszakövetelni. Megnevezett Lukács ehhez képest a kitűzött napon és helyen a kitett összeget előtünk Baba-falusi Sebestyén ezen ügy pristáldusa előtt lefizette szóban forgó Jákónak és Jánosnak.

⁶ ecclesie de Currud (= ? Cureus). Ugyanazon apátság, melyet eddigelé a 4. 50 számok érintének.

⁷ Deguz. Kaba mellett is, hol ügyesetünk mozog, van egy Dögös pusztá.

⁸ Sebastianus de uilla Baba. Borsodban van Bába; de az itt szóba sem jöhet, miután itt Kaba forog kérdésben. E szám irányadónak látszik a Curu-i (cureus-i) monostor kérdésében, s nem Pesthy Frigyesnek, sem Balássy Ferencznek, hanem Bunyitaynak látszik igazat adni.

130.

Gilianus terra cruciferis S. Joannis donata et ab illis redempta.

Domina Margaretha uxor quondam Torcunca comitis¹ habens terram hereditariam nomine Gilianus² ex donacione patris eius uidelicet Forcasii et Fratrum suorum scilicet Johannis et Pauli. Mortuo patre suo et marito inconsultis fratribus donauit eandem terram cruciferis S. Johannis Baptiste,³ fratres autem eius predicti duxerunt eam in causam ante regem Andream dicentes: non licere ei quoquo modo alienare terram illam aliis, cum ipsi sint commetanei et ipsa terra sit eis hereditaria. Rex itaque cum principibus suis idipsum senciens dato pristaldo nomine Fonchuca, fratre Heym⁴ precepit terram illam venundari predictis; predictae domine fratribus. Qui cum iam dicto pristaldo uenientes Uaradinum dederunt cruciferis prefatis pro sepe iam dicta terra precium secundum estimationem regni uiginti et duas marcas fertone minus et terram in eorum ius regis auctoritate reuolutam testimonio nostri capituli Uaradiensis sibi fecerunt adscribi.

131.

De terra Tomasci per ecclesiam S. Protomartyris possessa.

Cum ecclesia Sancti Protomartyris⁵ de territorio Uaradiensi⁶ quandam terram suam, nomine Thomasci⁷ contulisset vsu fructuario Raphaëli,

¹ Farkas

János. Pál Margit, férje Torkunka (? Hivánka) ispán.

² terra Gilian. Bunyitay, ki ezen oklevélnek helyet ada értékes monographiájában (II. 420), helyneveinkre: a pör tárgyára nézve egészen tájékozatlanságban hagy. Azon „Gilien földre“ szokás ezt értelmezni, mely Gellyénes (Gyllyenes, Gyllynus) néven puszta Szathmár mellett, csakhogy az egykorú 1233-iki levelet [Wenzel: VI. 544] bajos számunkkal időrendbe hozni.

³ cruciferis S. Johannis Baptiste. Bunyitay a szóban levő monostort Várad mellé helyezi. Szent-Jánosiba. [L. Keresztelő szent-János vitézeinek szent-jánosi monostora II. 418.]

130.

A szent-János-rendnek adományozott gellényesi birtok visszaváltása.

Margit nagyasszonynak, Iwánka ispán özvegyének vala bizonyos Gilián nevezetű örökölt földje az ő atyjának, t. il. Farkasnak és fivéreinek vagyis Jánosnak és Pálnak ajándékaként. Atyjának és férjének elhaltával, testvéreinek hire-tudta nélkül keresztelő sz. János vitézeinek adá ajándékba azon földet. Megnevezett fiverei pedig a dolgot András király elé vivék mondván: hogy nem szabad neki semmi szín alatt azon földet másoknak elidegeníteni, mivel ők a szomszédok és maga a föld örökségök. Ezenképen gondolkodván főjobbágyembereivel egyetemben a király is, pristáldust rendelvén, nevezet szerént Fancsukát, Heimó-nak testvérét, meghagyá, hogy azon föld adassék el az illető nagyasszony megnevezett testvéreinek. Kik a már említettük poroszlóval Váraddá jöven, a szóban forgó keresztes uraknak a már sokat emlegetett földért ország becsűje szerint egy fertó hijával 22 márkát adának és azon földről, mely királyi tekintélylyel birtokukba jött pecsétetes levelet vőnek ki tőlünk, váradi Capitulumtól.

131.

A Szent-István első vértanu prépostságának Tamási birtokáról.

A Szent-István első vértani várad-elő-hegyi monostora bizonyos Tamási nevezetű földjét haszonvételbe Tamás ispánfia Rafaëlnek adá; Rafaël

⁴
Fancsuka Heym.

⁵ *ecclesia sancti Protomartyris* = Szent (István) első vértanú monostora. Még két ízben találkozunk majd vele. L. a 244. 259. szsz-kat.

⁶ *de* (territorio e helyett áll =) *promontorio Uaradiensi* = várad előhegyi, mivel Bunyitay szerint (II. 389.) a monostor a város és a Sebes-Körös partja fölött emelkedő, magányos, de természeti szépségekben gazdag magaslaton emelkedett.

⁷ *Tomasei* = Tamasy. Thamasi, Harsány mellett Várad közepében; ma puszta a harsányi határban.

filio Thome comitis;¹ Raphaële autem in persona et in cunctis possessionibus suis pro quadam enormitate facinoris sui contra comitem Both² publice condempnato, prenominata terra inter ceteras nominati Raphaëlis terras in manus regis Andree deuenisset. Rex uero Ladislao comiti de Baach et iudici curie eandem terram contulisset, — Philippus prepositus ecclesie sancti Protomartyris cum priore Adriano et Cornelio custode nec non uniuerso eiusdem loci capitulo, requisauerunt supradictam terram dicentes et testimonio priuilegii ostendentes, quod prefata terra ecclesie sancti Protomartyris esset et prefato Raphaëli, utpote deuoto ecclesie filio vsu fructuario collata, inter facultates ipsius Raphaëlis, ab ecclesia non deberet alienari. Rex itaque cum suis principibus de iam dicta terra taliter definiuit. Quod supradicta sancti protomartyris ecclesia supradicto Ladislao comiti centum marcas persolueret et sic supradicta terra Thomasci ad ipsam sine omni contradiccione iure perpetuo rediret et factum est ita. Nam prepositus eiusdem loci nominatus cum nominatis fratribus suis centum marcas coram pristaldo regis videlicet Petro, filio Lud³ presentibus nobis persoluentes sepe iam dictam terram in ius sepedicte ecclesie redeemerunt. Nos conuentus Uaradiensis testes sumus.

132.

De dusinico ecclesie s. Georgii.

Cum Scemer filius Scemera⁴ in vltimo testa-

¹ Tamás ispán
 Ráfaél. A Káta-nemzetségből valónak két okból gyanítjuk: mert a) itt a Rafael-ág nemzedékeken keresztül váltakozik a Tamás-Rafaél nevezet: I. Ráfaél

I. Tamás Zichy-O. I. 11.

II. Rafaél 1261.

III. Tamás 1284. Zichy-O. I. 55.

Mert b) e nemzetségnek ugyancsak ezen tagjai birtokosak voltak. Tamási tőszomszédságában Ősin „in terra Ewsy iuxta Crisium“. Tehát a családfának I. Tamása II-nak veendő.

pedig valami nagyobb vétkes cselekedete miatt, melyet Both ispányon elkövetett volt, mind személyében, mint minden vagyonában törvényesen elmarasztalódott s a szóban forgó Rafaëlnek más egyéb birtokaival egyetemben András király kezére jutott. A királ pedig azt a földet László bácsi ispánnak és országbirónak adá, midőn Fülöp, a szent (István) első vértanu monostorának prépostja Adrián perjellel és Kornélius custossal, nem különben azon hely egész kapitulumjával egyetemben visszakövetelék a fönnevezett földet azt állítván és pecsétés levélökkel bizonyítván, hogy a kérdéses föld a szent (István) első vértanu egyházának birtoka és a mondott Rafaëlnek, mint az egyház hű fiának haszonvételeire adatván át, az egyháztól Rafaël többi birtokai közt el nem tulajdonítható. A király pedig főjobbágy-embereivel a már mondott föld felül illetéknépen ítél: az első vértanu szóban levő monostora a mondott László ispánnak fizessen száz márkát s aztán a kérdéses Tamási birtok ellenmondás nélkül szálljon rá vissza. És úgy lön, mivel azon hely mondott prépostja az említett fráterokkal a száz márkát a király pristáldusának vagyis Lud fia Péternek szeme láttára jelenlétünkben lefizetvén a már sokszor említett földet a szóban forgó monostornak visszaválták. Mi váradi Kapitulum tanui vagyunk.

132.

Sz. György egyházának dusnoka.

Midőn Szemere fia Szemere végső rendeletében

² comes Both. Várad vidékének egykori egyik előkelőjét gyanítjuk benne.

³ Lud

Péter Lud szokatlan, az eredetiben inkább Seud vagy Sud fogott állani.

⁴ Szemera

Szemere

Benedicta Róza. A Szemere-nemzetségre nem lehet gondolnunk; mert a Szemere-nevezet nem tételezi föl minden egyes esetben „Hubának, kitől böles Szemera származik vala“, ivadékait; mert a Szemere-

mento dedisset ecclesie s. Georgii¹ dusinicum² quendam de predio Jouse³ nomine Dera, vt in festo s. Michaëlis celebraret exequias cum vna oue competenti, triginta panibus, et quatuor idriis cereuisie. Ipso Scermer mortuo quidam cognatus eius, nomine Cosma detinebat eum apud se inuitum, nec permittebat eum explere seruicium suum. Filie itaque predicti Scemar, scilicet Benedicta et Rosa ad que omnia requisierunt coram Johanne, preposito Uaradiensi⁴ nominatum dusinicum dicentes quod memoratus earum cognatus dimissum a patre suo dusinicum apud se inuitum detineret et non sineret officium suum adimplere. Quod cum iam dicto preposito constitisset, dato pristaldo, scilicet sacerdote iam dicte ecclesie, nomine Paulo nominatum dusinicum restituit in officium, in quo ipsum dominus suus stabiliuerat mandans eidem dusinico, vt a predicto Cosma recedens mansionem sibi secundum arbitrium magistri capelle sancti Georgii eligeret, memoratus autem Cosmas daret ei iuuenicum vnum quatuor oues et octo capecias frumenti, vt habeat ex his seminaria rerum, ex quibus possit exequias celebrare.

133.

Joubagiones castri de Nougrad et dominus Peth agunt inter se causam pro terra ad 4 aratra sufficienti.

Ciues castri de Nougrad⁵ de uilla Sem-

nemzetséget Bars-, Komárom- és Nógrádban tudjuk birtokosnak, mig ez eset Várad szomszédságában játszódik le.

¹ ecclesia s. Georgii. Nem vehetni ki, mely falu egyházát kell itt értenünk. A székesegyházban volt oltára sz. Györgynek; de hogy ez kápolna lett volna, azt hallgatagon tagadja a váradi egyházmegye tudós monographusa.

² dusinicum = dusnei seu exequiales ad annuas praestationes ecclesiae obligati. Magyarúl Dusuok, mint több helynév tanúsítja, vagy, mint már említők, torló.

Szent-György egyházának Jouse birtokról bizonyos Dera nevezetű dusnokot adományozott volna, hogy Szent-Mihály napján halotti emlékezetét megtartsa egy meglett juhhal, 30 kenyérrel és négy kupa sörrel. Szemere elhaltával Kozma nevezetű egyik rokona akarata ellenére magához fogá s nem engedé meg, hogy szolgálatát teljesítse. A mondott Szemerének leányai azért Benedicta és Róza János váradi prépost előtt kényszerítették mindezekre az említett dusnokot, mondván, hogy mondott rokonuk az atyjuk által szabad lábra állított dusnokot akarata ellenére magánál tartja, és nem hagyja hogy szolgálatát teljesítse. Minek midőn a már említett prépost tudomására jutna, pristáldust rendelvén t. il. a kérdéses egyház Pál nevezetű papját, a szóban forgó dusnokot szolgálatába, amelybe őt ura helyezé, visszaállítá, meghagyván neki, hogy a mondott Kozmát hagyja ott és oda menjen lakni a hová a Szent-György kápolnájának igazgatója kívánni fogja, említett Kozma pedig adjon neki egy tinót, négy juhot, nyolcz kereszt-gabonát, hogy legyen miből tarthassa meg a halott évenkénti emlékezetét.

133.

Pethnek négy ekényi vitás birtoka nem neográdi várföld.

A neográdi vár sember-falusi várparasztjai, névszerént Csépán, Pintér, Rados, Pósa, Damald, István,

³ de predio Jouse. A szöveg észrevehetőleg Várad közelében mozog, ezért Ewsy = Ősi-nek, Egyház-as-Ősi-nek véleményezzük.

⁴ Johann. preposit. Uaradiens. Emlékét, miként Bunyitay mondja, a váradi regestrum őrizte meg. Két ízben szerepel benne, mint bíró, s mindkét alkalommal a középkor oly érdekes alakjai: a torozók fölött lát törvényt. 1222 után (II. 35.).

⁵ castrum de Nougrad. Nógrádot e kútfőben kevés, de érdekes szám képviseli.

bur¹ scilicet Chepanus, Penter,² Rodus, Pousa, Domald, Stephanus, Oucus, Zunga³ et Johannes coadiuvantibus eiusdem castri ioubagionibus scilicet Loudan principe exercitus. Nicolao Bohmel, Paulo, Both, Tiburcio et Michaële requisierunt terram cuiusdam liberi hominis de nomine Peth, que est ad 4 aratra dicentes terram esse castri et ab ipso uiolenter occupatam in eadem uilla coram Ladislao iudice curie et comite Bachiensis. Qui Peth cum terram suam iure empcionis se possedisset respondisset, nominatus iudex vtramque partem ad examen ferri candentis per pristaldum nomine Imurad de uilla Sceureg⁴ transmisit Uaradinum. Vbi cum sepius dominus (dictus) Peth⁵ ferrum leuasset et ad diem solucionis accessisset, nominati ioubagiones castri sese recognoscentes, memoratam terram nomine Peth⁶ pro terra sua resignauerunt, que terra habet metas ab oriente (terram uille) de Topka⁷ et a meridie habet terram sancte ecclesie Paztuh,⁸ inde graditur per uallem nomine Potok ad montem Grab,⁹ inde ad Sember et de Sember incidit ad (fluv.) Hogoua,¹⁰ ibi desinit esse ut nominatus pristaldus dixit nobis coram aduersa parte et idem asserentes.

134.

Probatur ancillam Pauli per quasdam mulieres abduci factam esse.

Paulus seruiens Tibe canonici Uaciensis¹¹

¹ uilla Sembur. Legtermészetesebb lenne Zsemlernek olvasni és Pesty Frigyes szépeplékű tudósunk kérde is (a várispánságok története 331): vajjon nem a honti Zsemlert kell-e érteni? lévén Hontban más nógrádi várfelek is. — A kérdésre, miután határjárással is körülírt földről van szó, könnyű felelnünk, hogy — nem. Az vagy Bárkány ferdített alakja, vagy annak elpusztult szomszédsága és ami fő: nem Hontban, hanem Neográdnak Hevessel összeszögellő keleti részén.

² Penter, talán inkább Pentec = Péntek.

³ Zunga, Zunka alakban is jelentkezik.

⁴ Imurad de uilla Sceureg = Immvrad fil. Simun de

Okus, Zunga és János azon vár jobbágyainak, és pedig Ludány hadnagynak, Miklós, Bomel, Pál, Both, Tiborc és Mihály (századosoknak) támogatása mellett keresetet indítanak bizonyos Peth nevezetű szabad embernek négy ekére menő földje miatt, állítván, hogy az a várnak földje és ő azon faluban hatalmasul foglalta volt el, László országbíró és bácsi ispán előtt. Miután Peth azt felelte volt, hogy földjét vétel-jogon bírja, megnevezett bíró mindkét félt Sőreg-falusi Imarád kíséretében Váraddá küldötte le tüzes vaspróbára. Hol midőn a sokszor megnevezett Peth a vasat fölemelte volt és a kötelékoldás napja megjött volna, a megnevezett várjobbágyok magukba szállván, a kérdéses Peth nevű földet a saját földeként átengedék. Mely földnek határai napkeletről Tepke [falu földje] és délről a pastuhai monostor földje, innét indul a Potok nevű völgyön a garábi hegynek, innét Sembernek és Sembertől megy a Zagyváig, a hol véget ér, miként a pristáldus mondotta nekünk az ellenfél füle hallatára, kik szint' azt állíták.

134.

Pál bizonyos asszonyokat szolgálójának elbujtatásával vádol.

Pál, Tiba váczí kanonok törvény elé állata némely

villa Seureg (Mon. Strig. I. 306.) = Imaradus fil. Simun de villa Seureg pristáldus regis (Wenzel: XI. 272.).

⁵ sepius dominus (= dictus) Peth.

⁶ terram nomine Peth. A balassa-gyarmat-járási Pető itt nem jöhet tekintetbe.

⁷ Topka = Tepke a hasonló nevű hegy keleti leereszkedésénél.

⁸ eccl. Pastuh = a pásztói apátság, mely e szerint a Zagyva jobb partján is birtokos volt.

⁹ Grab = Garáb.

¹⁰ Hogo va. Z helyett áll a H; tehát kijavítva Zogova, mai írással: Zagyva.

¹¹ Tiba canonicus Uaciensis. Máshonnan nem ismeretes.

impeciit quasdam mulieres scilicet Mizla¹ et Vtalou² dicens quod ancillam suam nomine Scereteu clam abduci fecissent, quod cum ille negassent, memoratus Paulus induxit quendam nomine Paridem,³ qui ei de facto illarum suggesserat. Quod cum ipse Paris constanter contra illas assereret, Briccius episcopus Uaciensis⁴ prenominatam Mizlam et Paridem misit Uaradinum ad examen ferri candentis vbi illa portato ferro pro se et pro domina Utalou combusta est.

135.

De manumissione unius servi.

Philippus filius Cosme manumisit quendam libertinum suum nomine Zup⁵ cum filiis suis Both et Bata talem eis conferens libertatem vt quam ipsi tam omnis generacio ab eisdem successura vbicunque uellent, manendi fas haberent.

136.

Testamentaria institutio Omocelis filii Joannis.

Anno verbi incarnati M^oCC^oXXXV^o regnante gloriosissimo rege Andrea venerabili Benedicto Uaradiensi episcopo, Dionysio comite palatino, Stephano Bichoriensi comite existente, Aniano lectore et notario Uaradiensi factum est. Quod Omoczel filius Johannis¹ cum esset sine herede, pro-

¹ Mizla. Inkább a helynevek után képezett Mizlai-alakban fordul elő.

² Vtalou. Jerney Utáló-nak olvassa, mi Vitáló-nak, mely Vitális-sal látszik egyértelműnek.

³ Paridem = Páris-t. Meglepően sokszor találkozunk e névvel középkori okleveleinkben.

⁴ Briccius episcopus Uaciensis 1222—1235.

⁵ Zup. Nemcsak mint személy-, hanem mint ragadványnévvel (dictus) is találkozunk vele a régi írásokban.

asszonyokat, név szerint Mizlát és Utalot azt állítván, hogy szolgáló leányát, a Scereteu nevűt lopvást elsikkasztották volt, mit midőn azok tagadtak volna, nevezett Pál bizonyos Páris nevezetűt hoza elő, mint aki azon asszonyok tettét neki besugta. Midőn azon Páris az ellenök emelt vádtól nem tágitana Bereczk váczii püspök a szóban forgó Mizlát Váraddá küldötte tüzes vaspróbára, hol az asszony magáért és Utalo asszony képében hordozván a vasat, elmarasztalódott.

135.

Egy örökös szolga fölszabadulása.

Kozma fia Fülöp szabadon bocsátá bizonyos Zup nevezetű szabadosát, fiaival Both-tal és Batával olyatén szabadságot adván nekik, hogy mind ők maguk, mint minden tőlük származandó ivadék, ahol kedvök tartja, ott telepedhessenek meg.

136.

Jánosfia Omoczelnek végrendelete.

Az ige megtestesülésének ezerkétszáz-harminczötödik (1235) esztendejében, midőn dicsőséges András király országola, nagytiszteletű Benedek vala a váradi püspök, Dénes a nádorispán, István a bihari ispán, Ányus a váradi lector és nótárius, történt. Hogy János fia Omoczel, mivel örökös nélkül vala, nekünk élő-

6	János
Omoczel filius Johannis	Omoczel (Marcel) Illés
	Péter. György. Mátyás.

Omoczelről semmit sem tud sem kútöknk, sem a magyar Onomasticon. Mi Marcel-nek nézzük. Adjuk családfáját, nem osztozunk azonban Bunyitay várakozásában, miut a ki benne Körmösd kegyurának ismeretlenségét sajuálja (III. 257), miután Körmösd tulajdonképen várbirtok volt (147 sz.).

testatus est nobis oretenus quod filios fratris sui Elie, Petrum scilicet et Georgium atque Matthiam et quendam eorum cognatum nomine Sedebur¹ filios sibi faciens adoptiuos porcionem suam, que est uersus ecclesiam sancti Petri de terra Cornust² dedisset prenomina- tis tribus fratribus, filiis scilicet Elie prenotati et Sedebur in commune ita, quod quamdiu ipse Omoczel uel uxor sua uiueret, predicta porcio, sicut antea iuris eorum esset, uel si eos heredem habere contingeret, in ius illius heredis hereditario iure cederet. Si tamen ambo sine herede decederent, ea lege in ius nominato- rum quatuor fratrum nominata porcio deuolueretur.

137.

Ibrahim A.-diaconus de Zoboslou manumisit servum.

Ibrahin³ archidiaconus de Zobuslou⁴ quendam adolescentulum nomine Paulum seruum suum, vt ipse dixit emptitium manumisit ita, vt quamdiu ipse uiueret, ei seruire teneretur. Post mortem autem ipsius ita liber foret, vt et ipse Paulus et omnis generacio ab eodem successura vbicunque uellet, manendi fas haberet.

138.

Controversia pro quadam ancilla.

Teco filius Thome⁵ de uilla Debrezun⁶ et sororius eius Hemericus filius Mauricii de uilla Zeb⁷ protestati sunt nobis quod cum esset con-

¹ Sedebur. Párja nélkül álló név, mely alatt talán Lodomér lappang.

² terra Cornust. Mint Bunyitay mondja: ma puszta Bösör- ménytől nyugatra, de hajdan népes község (III. 257.).

³ Ibrahin. Ibrachun, Ibrahim, Ibrahimus, Ibrahen alakban látjuk az oklevelestárakban váltakozni e nevet, mely talán az Ábrahám- személynév mellett izmaélitáink útján jött nagyobb forgalomba.

⁴ archidyaconus de Zobuslou. Vakmerő koezkáztatások- tól a regestrum érdekében óvakodunk. Nem írjuk alá a szoboszlai fő-esperességet; mert meglehet, itt csak a l-esperességről van szó.

A főesperességnek abban van némi jogosultsága, mert épen a

szóval vallomást tőn, hogy Illésnek, az ő testvérének gyermekeit, ugymint Pétert és Györgyöt, meg Mátyást és azoknak egy Szedebur nevezetű atyjokfiát örökbe fogadván, birtokrészét, mely Körmösdön a szent-Péter egyháza iránt van, adta volt a mondott három egytestvérnek, t. il. az említett Illés fiainak és Sedeburnak közös birtokul akként, hogy a meddig maga Omoczel vagy felesége él, a nevezett birtokrész miként eddig, az övék legyen, vagy ha gyermekek lenne, arra örökös joggal szálljon. Hogyha azonban mindketten elhalnának örökös nélkül, törvényesen a négy atyafira háruljon a megnevezett birtokrész.

137.

Ibrahim szoboszlai főesperes fölszabadítja Pál szolgálját.

Ibrahim, szoboszlai öspörös bizonyos Pál nevezetű fiatal korú szolgálját, kit, miként monda, pénzen vásárolt, fölszabadítja olykép, hogy meddig maga életben marad, köteles legyen neki szolgálni. Halála után pedig annyira szabaddá legyen, hogy maga Pál is és a tőle származandó ivadék, a hol kedve tartja, ott települhessen meg.

138.

Debreceni Tekó és a sógora között való versengés egy rabszolgáló miatt.

Debreczen-i Tamás fia Tecó és sógora Zeb-falusi Móricz fia Imre vallomást tőnek előttünk, hogy midőn pörpatvar vala köztök bizonyos Csin-

registrum egyetlen tanubizonysága szerint a mai Hajdu megye egy része az erdélyi Kolos megyének kiegészítő része volt; de erről az egri egyházmegye történelme mit sem tud.

Az alesperesség igazolása a terület jelentéktelen kiterjedésében nyer valószínűséget és az egyházi hagyományok szívóssága daczára a támogató indokok teljes hiányában.

Nem valószínűtlen tehát, hogy egy *v*-betűvel meg van csonkítva szövegünk: *v.* (= *vice*) archidiaconus.

⁵⁻⁷ Tamás de villa D. <div style="display: flex; justify-content: space-around; border-top: 1px solid black; margin-top: 5px;"> Teco N. (férje: =) </div>	Móricz de v. Zeb <div style="display: flex; justify-content: space-around; border-top: 1px solid black; margin-top: 5px;"> Imre. </div>
---	---

Kétségtelen, hogy a debreczeni Dósák elődje áll előttünk a Tamás

trouersia inter ipsos de quadam ancilla, nomine Chyncola et duabus eiusdem filiabus, scilicet Ancilla et Cecilia, ita quod predictus Hemericus diceret cum uxore sua conductas. Teco uero assereret easdem a predicto sororio suo titulo empcionis redemptas, — consilio arbitrorum videlicet Michaëlis, filii Matthie comitis et Petri fratris Buch¹ et aliorum conprouincialium taliter inter se conuenerunt, quod prenominatus Henricus prenominatas ancillas uendidit sororio suo predicto Teco, accipiens ab eo marcā et fertonem.

139.

Domina Rosa mortuo marito indulget omnia dotalicia.

Domina Rosa, filia Briccii archipresbyteri² mortuo marito suo et filiis suis oretenus nobis est protestata, quod indulsisset omnia dotalicia sua et cuncta, in quibuscunque maritus suus Lodomerus³ ei tenebatur et absoluit omnes cognatos mariti sui et omnes, quicunque fideiusserant pro marito suo, scilicet: Habraham et Isahak et Farkasium Paulum et Gregorium.

140.

Abbas de Kuru iuraturus est pro terra monasterii nomine Tumban contra Tunnarios regales.

Pascha⁴ pristaldus Dionysii palatini comi-

fia képében a nemzetségből, melyet Bunyitay Káta-inak inkább sejt, mint bizonyít (III. 217.).

Sokkal nehezebb „villa Zeb-ről“ beszélni, mely állítható Zeb(us) = Szepesnek, de gyanítható a Z és G egykorú írási hasonlatos volta miatt Gut- vagy Guth-nak is.

¹ Mátyás ispán

Mihály

Peter

Bucs (lehet Bot is).

Debreczennek akkor a Zeleméri és Halápi nemesek, az Ákos- és a Guthkeled nemzetségek esvén szomszédságába, kilétök tekintetében alig tájékozódhatunk.

² filia Briccii archipresbyteri. Nem valószínű, hogy itt az archipresbyter alatt archipreco = főhírnök lenne

cola nevezetű szolgáló leány és ennek két leánya, ugy-mint Ancilla és Czeczil miatt, úgy, hogy említett Imre azt állítá, hogy feleségével kapta őket; Teco pedig azt erősíté, hogy a sógorától vissza vannak vétel útján váltva, — békebiráknak és pedíglén Mátyás ispán fia Mihálynak, Péternek, a Bucs testvérének meg több más megyebélieknek a javaslatára egymás között abban állapotának meg, hogy említett Imre a kérdésben levő szolgáló leányokat eladja vala sógorának, a mondott Tecónak, kapván tőle egy márkát és egy fertót.

139.

Rózsa nagyaszonny lemond özvegyi járandóságáról.

Rózsa nagyaszonny, Bereczk nagy-papnak leánya, férjének és gyermekeinek halála után élő szóval vallomást tőn nekünk, hogy elengedett volt minden női hozományt és mindazokat, mikben férje Lodomér neki kötelezve vala és férjének minden atyafiságát fölmenté és mindazokat, kik férjeért jótállottak volt, ugymint Ábrahámot és Izsákot és Farkast, Pált meg Gergelyt.

140.

A körözi apátur esküre kész abban, hogy Tarján monostorának a birtoka.

Husvét, Dénes nádorispánnak pristáldusa

értendő; de annál nehezebb eldönteni: a keleti vagy a nyugati egyháznak volt-e híve Bereczk? A keleti egyház hívei a tatárjárás előtt nagyobb számúak voltak, mint annak utána. Az archiepiscopus czim is, a keleti egyházra látszik utalni. Hogyha pedig latin szerzetesének kívánjuk venni Bereczket bármely oknál, a többi között nevé-nél fogva: akkor Bereczk korának azon gyermekei közé tartozik, kik, letévén rangról, birtokról, gyermekeikről, lettek szerzetesekké, mint Buzád bán.

³ Lodomerus. A Regestrum négy Ladomér-ja közül kettő szolnoki (13. 107), egy nógrádi (76), ezt biharinak vóljuk.

⁴ Pascha, más kútfőkben Pasca, melylyel azonosítandónak látszik az egykorú „Husvét“ nevezet.

tis, quod ex literis eiusdem palatini percepimus, statuit ante nos Gregorium abbatem¹ de Kuru² ex una parte et tunnarios regales³ de uilla Tunnal⁴ ex alia scilicet Andream, Tupur,⁵ Chama,⁶ Thuch,⁷ Halad et Bogy dicens, quod prenominate abbas deberet iurare super sepulchrum sancti regis Ladislai pro terra monasterii (de) Kuru nomine Tumban,⁸ que est iuxta Crisium uersus meridiem prope monasterium sancti Johannis baptiste.⁹ Cumque prefatus abbas paratus esset iurare, placuit utrique parti, quod terra iam dicta prius metaretur. Quod cum factum esset, memorati tunnarii se recognoscentes, terram quam requirebant, dimiserunt monasterio Kuru pro iure suo et reuersi protestati sunt coram nominato pristaldo, se iam dictam terram cum molendino et ponte sepe iam dicte ecclesie remisisse.

¹ Gregorium abbatem. Ezen Gergely apát 1232—1235 táján járt el ez ügyben; elődje Vazul vala (50. sz.).

² de Kuru. Hogy ez sem nem kürü-i, sem nem kerek-i apátság, hanem körös-i, immár vitattuk. Ami ezen apátság adatait illeti, az egyik szám (4) szerint a monostort javaiban berettyó-melléki tolvajok háborgatják. A másik (50) már a Sebes-Körösnek mellékén, Körös felé látszik mozogni. Itt azonban az apátságnak csak pusztája volt. Nyilván az, melyen kárt tettek a fönnnebbi tolvajok is. Egy harmadik bejegyzés szerint az apátságot Váradon teljesítendő fizetési kötelezettség terheli (129), mi annál közelebb sejteti az apátságot magát, mennél egyszerűbb és bonyadalomnélkülibb a kötelezettség. A jelen szám szerint pedig fekvései vannak Várad közelében. Kevés indok szól tehát a mellett, hogy Bunyitayval Herpályi határában keressük a monostor romjait (II. 361); ellenben sok arra, hogy a monostort épen úgy „körös-inek“ tartjuk: mint ahogy a szent-jóbi egykorúlag „berettyó-inak“ nevezteték s hogy összefüggő birtokai után ítélve, azt „Körösszeg-Apáthi-n“ gyanítsuk. — Bunyitay újabban az egri egyházmegyében Kőtelek és Nagy-Kürü között a Monostordomb-on keresi romjait, a fönnnebb mondottakhoz képest — tévesen.

³ tunnarios regales. Királyi pintérekől levén szó,

(miként ugyanazon nádornak leveléből értettük) elibénk állatá Gergel körösi apáturat egy részről és más részről a Fancsal-faluba való királyi pintéreket, nevezetesen: Andrást, Tapost, Csamát, Csóthot, Haladot és Bagyot mondván, hogy a megnevezett apáturnak esküt kell letennie a Szent-László királ sírjára a körösi monostor Tarján (Tumban) nevezetű földje miatt, mely a Körös folyó mellett, a keresztelő Szent-János monostorának déli szomszédságában vagyon. Midőn pedig az érdeklett apátur készséges vala az eskütételre, az látszott jónak mindkét fél előtt, hogy a kérdéses föld előbb fölméressék. Midőn ez megtörtént, a megnevezett pintérek magukba szállván, átengedék a villongó földet a körösi monostornak a saját jogánál fogva és visszajövéen az említett prístáldus előtt kijelentik vala, hogy a sokszor emlegetett földet a szóban forgó egyháznak malmával és vámjával együtt visszaadták.

ezen adat fontosságára a szíves olvasót fölsőleges lenne figyelmeztetnünk.

⁴ uilla Tunnal; másutt (100 sz.): Fonchol = Fancsal, a mai Mező-Keresztes város egykorú neve, mely új névéhez akként jutott Bunyitay Vineze szerint (III. 249), hogy a váradi egyház „Szent-Kereszt” oltárának birtokába került.

⁵ Tupur. Az eredetiben Topus-nak véve, Taposnak olvassuk.

⁶ Chama, talán személyileg is egy a 100 sz. prístáldusával.

⁷ Thuch. Chuch — és Chuth-ra egyiránt értelmezhető.

⁸ terra Tumban = Tarian-, Taryan-, Tharyan-, Torian-, Torjan-névalakok valamelyikével, ma Körös-Tarján Bihar megye központi járásában. Azon fölmerülhető kérdésre, hogy miért? . . . mert ez a Körös vize mellett fekszik a monostoros szent-János-hoz közel és délre, és mert e név torzult alakjában is Tarján-ra vall palaeographiai elemeiben.

⁹ prope monasterium saneti Johannis baptiste. „Szent-János”, melyet egykorúlag a jános-lovagrendű szerzetesek várdaszerű monostora díszített.

141.

Hagya ciuis Culusiensis in seruitutem redigitur et idem libertatem requirit.

Stephanus clericus, filius Hus¹ protestatus est, quod cum quidam Hagya² ciuis Culusiensis³ impeccisset nomine Henguch⁴ de uilla Hem⁵ pro furto et Henguch iudicio ferri fuisset iustificatus. Pre-nominatus Hagya remansit in iudicio sex marcarum et eo non habente, vnde sex marcas persolueret, iudex huius cause nomine Nucden⁶ curialis comes per manum pristaldi sui nomine Luxa⁷ de uilla Lomb⁸ posuit eum et uxorem eius et unicum filium eiusdem nomine Albeus pro sex marcis apud auum suum, nomine Valderum⁹ hospitem de Bichor. Quo mortuo, remansit prefatus Hagya titulo uadimonii apud Hus, patrem suum scilicet filium predicti Valteri; patre autem suo defuncto idem Hagya remansit ei, ab eo autem sepe dictus Hagya redemit seipsum et uxorem suam et filium suum, reditis ei sex marcis, quas ab ano suo mutuauerat, et ita debito plenarie absoluto remansit et ipse et uxor sua et filius liber in perpetuum.

142.

Benedicta de genere Borsa est donatrix ecclesie de Vgra.

Ego benedicta uxor (condam) Herczeg,¹⁰ de

¹ Hus, Huus-sal és Heus-sal látszik egynek; minek olvassuk: (Ős-, Hős- vagy Hüs-nek)? — nem tartottuk eldönthetőnek.

² Hagya = Agya.

³ Culusiensis-t Bihoriensis-re javítani tévedés lenne, mely hibától a bíráló óvott meg.

⁴ Henguch egynek látszik az alábbi (388 sz.) Engues-sel, mindkét alakjában azonban hozzáférhetetlen marad.

⁵ villa Hem = Himus = Himös. Ma Balmaz-ujváros (Kandr Kabos: Adatok II. 558: Balmaz-Ujváros régi neve.)

⁶ Nucden = Nuetlen. Bihari alispán volt a 259. 386. 388 sz. okleveleink bizonyysága szerint.

⁷ Luxa = (388) Lucus. Mindkét névalak jogosult, mindkettő

141.

Ágya kolosmegyei illetőségű miként veszíti és nyeri vissza szabadságát.

Hus fia István papdiák azon vallomást tevő, hogy annak előtte bizonyos Ágya kolosi váralattvaló lopásról vádlott volt egy Engöcs nevezetű Hem faluból, és Engöcs az istenitéleti törvényen igazolódott. Megnevezett Ágya hat márka birságban elmarasztalódott és nem levén a hat márkát honnan kifizetnie, ezen esetnek bírāja Nevetlen udvarbíró Lombfaluba való Lukus nevezetű pristáldusa keze által zálogba veté őt feleségestül és fiastúl, ki Albeusnak nevezteték a hat márka fejében az ő Valther nevezetű nagatyjánál, ki bihari lakos volt. Nagatyjának halála után a szóban forgó Ágya zálogul Hus-nál maradt, az ő atyjánál vagyis a mondott Valternek fiánál. Amint az ő atyja is elhunyt, ugyanazon Ágya reá marada, ő tőle magától pedig a sokszor felhozott Ágya kiváltá önmagát és a feleségét meg a gyermekét visszafizetvén neki a hat márkát, a melyeket a nagy atyjától vett volt kölcsön és eszerint adósságát teljesen leróván, mind őmaga, mind a felesége mind a gyermeke egyszermindenkorra szabadok.

142.

Benedikta nagyasszony (a Borsa hadból), mint az ugrai monostor jóltevője.

Én, a Borsa nemzetségből való Benedikta,

vehető hitelesnek, gyakoribb használata azonban Lucus-nak (Lökös) ad elsőséget.

⁸ uilla Lomb. Lombfalu beleolvadt Kolosvár határába a város monografusa szerint [Jakab Elek: Kolosvár tört. I. 294]. Itt azonban a Debreczen vidékén volt Lombi-ról van alkalmasint szó, mely Szepes tőzsomszédságában és Macs mellett feküdvén (Fejér V. 3. 131, Wenzel: XII. 376), nem valószínűtlen, hogy szintén kolosi terület vala.

⁹ Valderum, hospitem de Bichor. A „hospes“ szó sejteti, hogy Bihar-nak, a város-nak lakosai akkoriban jövevények, és a Walternév, hogy németek voltak.

¹⁰ uxor (condam) Herezeg. Herehee, Herehek, mint egykorú névalak nem azonosítható vele s tekintvén, hogy a Herezeg név használata később kapott lábra, helyénállónak nem tekinthetjük.

genere Borsa¹ duabus filiabus meis iuxta natalium suarum dignitatem maritatis et rebus meis eisdem legitime traditis, emi a cognato meo Valeriano cantore cum consciencia et consensu cognatorum eius scilicet Vstaur,² fratris sui et magistri Aniani auunculi eius et aliorum ancillam, nomine Agnam,³ cum duobus filiis eius Hetam uidelicet et Furtun et proponens dies uiduitatis mee⁴ et filiorum pro ecclesia de Vgra⁵ consummare, appropinquante iam termino vite mee pre-nominatam ancillam dedi eidem ecclesie, vt singulis mensibus det ad altare beate Virginis candelam unius cubiti et hoc usque consummacionem vite sue. Alterum autem filiorum suorum, scilicet Hetam constitui dusinicum exequialem, vt singulis annis ad eandem ecclesiam in festo sancti Michaëlis celebret exequias bienni boue et panibus, quinque idriis cereuisie, alterum uero scilicet Furtun dedi eidem ecclesie in campanarium et ambos in constitutis officiis de generacione in generacionem permanere.

143.

De perdicione equi unius in provincia Zunuk.

Liter⁶ de uilla Hotuon⁷ impeiit Dosum⁸ de uilla Dobur⁹ de consciencia perdicionis equi sui ualentis marcam et dimidiam perdit in bello. iudice

¹ Borsa nemz. való Benedicta
férje Herezeg

² 2 élő leánya, fia elhaltak.

³ N

Anyos vár. kanonok. N. férje Borsa nemzetségbeli.

Valerián kanonok. Ustaur.

⁴ Agnam == ? Ágnes-t.

⁵ Ugy látszik, kimaradt egy sor: ad remedium animarum mariti mei . . .

Herczegnek hitves társa, minekutána két leányaimat rangjokhoz illő módon férjhez adtam és holmimat annak rendje-módja szerint közkhöz szolgáltatattam volt, megvettem én Valerián éneklő kanonoktól, az én atyámfától az ő rokonainak, nevezetesen Vstaur testvérének, Ányos mesternek: nagybátyjának és a többieknek tudtával és beleegyezésével egy Agna nevezetű szolgálóleányt az ő két fiacskájával, Hetával t. illik és Furtunnal, és eltökéllett szándékom lévén özvegységem napjait (lelki nyugodalmára uramnak) és fiamnak az ugrai egyháznak javára szentelni, midőn már a sír szélén állanék, adtam azon egyháznak a megnevezett szolgálóleányt, hogy hónaponként adjon a Szűz-Mária oltárára egy sing hosszú viaszgyertyát és ezt halála órájáig művelje. Fiainak egyikét pedig, vagyis Hetát lélek váltónak rendeltem, hogy évről évre Sz.-Mihály napján tartsa meg azon egyháznál emlékezetemet egy másod füves tulokkal és kenyerekkel s öt veder serrel. A másikat pedig vagyis Furtunt azon egyháznak harangozóul adtam és mind a kettő maradjon nemzedékről nemzedékre megszabott tisztében.

143.

Egy szolnokmegyei lókötőnek kézrekerülése.

Hatvan faluba való Litér törvény elé állatá Dasót Dobur-faluból, hogy tudós másfél márkát érő lovának elsikkadásában, mely a táborban sikkadt el.

⁵ ecclesia de Ugra = Monosthoroswgra, Bunyitay (II. 423) az ismeretlen rendű monostorok közé sorozza. Feküdt a Sebes-Körös balpartján, a mai Ugra (cezéffai járás) határában.

⁶ Litér; jelentkezik Litaralakban is. Litér-nek helynevekben ma is vannak örökösei.

⁷ v. Hotvon, a mai Ér-Hatvan Szilágy m. tasnádi j. A Hatvan-helyek bessenyő telepeknek látszanak.

⁸ Dosu m. Magában áll.

⁹ uilla Dobur = ? Zwdoro = Ér-Szodoró Szilágy m. tasnádi j. Egy bizonyos, hogy Ér-Hatvan közelében keresendő.

Coma comite de Zounuk¹ pristaldo Ilegnen² de uilla Vrsei.³ Liter⁴ itaque portato ferro Uaradini combustus est.

144.

Duo de villa Kiral inter se litigantes Varadini convenerunt.

Sunk de uilla Kiral⁵ impeciit Geruasium, conuillanum suum de duabus marcis et dimidia. iudice Servodei⁶ curiali comite de Zobolch, pristaldo Martino de uilla Lopecur.⁷ Sunk et Geruasius Uaradini taliter conuenerunt, quod Geruasius daret aduersario suo marcam et fertonem et idem pristaldo satisfaceret, partem autem iudicis Sunk teneretur persolvere.

145.

Bechi impetit castrenses de villa Zuat.

Bechi impeciit de uilla Zuat⁸ castrenses pro duabus marcis iudice Beken curiali comite de Clus,⁹ pristaldo Petro. Predictae autem partes Uaradini taliter conuenerunt, quod castrenses darent Bechi triginta et quatuor pondera et (i)idem pristaldo satisfacere(n)t, pro parte autem iudicis Bechi teneretur.

¹ Coma (curiali) comite de Zounuk. Ugy látszik, csak alispánja volt Szolnoknak.

² Ilegnen. Azt hisszük, hogy helyette: Joulegen, Jouleken, vagy Joulekun állana helyén.

³ uilla Vrsei = ? Orbov = Orbó, mely szintén Szilágy m. tasnádi járásában keresendő.

⁴ Liter. Kérdés, nem az alperes neve volna-e itt a helyén?

⁵ uilla Kiral. Kérdés, nem Kálló lappang-e a királ-név alatt? A pristaldus hallgatag amellett bizonyít, hogy az ügyeset kállai. Vannak azonban Szabolcsban király-helynevek is, ilyen a) Kyrálytelke; b) Bűd, a mennyiben 1421-ben így iratik körül: possessio Szentkirály, alio nomine Bűd (Kállay levéltár.).

Biráskodék Coma zonuki ispán, pristáldus vala Vrsei-falusi Jólegen. Dasó pedig hordozván Váradon a vasat, elmarasztalódék.

144.

Két szabolcsmegyei pörösködő Váradon békejobbot nyujt egymásnak.

Királ faluba való Sunk törvény elé állatá Gervázt, az ő falubelijét harmadfél márka miatt. Biráskodék Servusdei, pristáldus vala Napkor (Lopecur) községből való Márton. Sunk és Gerváz Váradon olyatén egyességre lépének, hogy Gerváz adjon ellenfelének egy márkát és egy fertót és hasonlóképen elégítse ki a pristáldust, a bíró részét pedig Sunk tartozzék fizetni.

145.

Becsi-nek két márka követelése van a szováthi várparasztságon.

Becsk pörbevoná Zovát helységből a várnépségbelieket két márka miatt. Biráskodék Bekény a kolosi udvarbíró, pristáldus vala Péter. Váradon pedig akként egyezének ki a mondott felek, hogy a várnépségbeliek adnak Becsknek harmincznégy pondust és a pristáldust szintén kielégítik, a bíró részével pedig Becsk tartozzék.

⁶ Servodei. Servusdei a ritkább használatú névalakok egyike. Ő Szabolcs legrégibb ismert alispánja.

⁷ uilla Lopecur = Napkor Szabolcs m. nagy-kállai j. A középkor kiírásában többnyire következetlen vala, innét: Nokpur, Nupkor, Nucupul féle torz-alakjai.

⁸ uilla Zuat. Bajos lenne eldönteni, hogy a kolosmegyei Szovátról van-e itt szó, vagy a hajdumegyeiről? mely egyidejűleg szintén kolosi terület volt. A pör tárgyának csekély volta a Váradhoz közelebb eső hajduságbeli Szovátot tolja előtérbe. Kül-Kolosról, vagyis Kolos megyének magyarországi álladékaról alább (329) lesz helyén megemlékeznünk.

⁹ Beken curiali comite de Clus. A 183. sz. okl. említi és hitelesíti alispáni mivoltát.

146.

Hegun de uilla Sorlud agit caussam contra omnes villanos de Tulvold.

Hegun¹ de uilla Sorloud² impeciit omnes uillanos de Tuluold³ dicens quosdam uiolentos, quos dum fugiens ad eos confugisset, ipsi omnes ostia sua claudentes, eum uiolentis spoliandum exclusissent et illis spoliato ipso recedentibus ualens tres marcas eis commisisset. indice Nueelen curiali comite de Zarand,⁴ pristaldo Benedicto. Hegun itaque cum portato Uaradini ferro solui deberet, canonici manum eius non inspexerunt, quia sigillum non sanum inuenerunt.

147.

Villani de Sos probarunt se esse liberos sancti regis.

Vniuersi castrenses de Curnust⁵ impecierunt uillanos de Soh⁶ pro conciuibus suis coram Mica, Bichoriensi comite. Illi autem dixerunt se iobagiones esse a generatione, qui scilicet liberi sancti regis⁷ dicuntur et semper hoc asseruerunt se alias eciam iustificatos esse contra uniuersos castrenses de centuriatu Sapuri⁸ ante Siculam⁹ curialem

¹ Hegun, másutt Hegen-alakban is gyakori. Helynévi tájékoztás szerint Hégen-nek olvasandó.

² uilla Sorloud = Scerhet, Zerheth = Szerhet, egykorúlag Zarándban, mely egész Békés-Gyuláig fölnyúlt. „Szerhet, ugymond Pesty Frigyes (Magyarország Helynevei 361), hajdan falu Zaránd-megyében és zarándi várföld, ma (Szerhet-háza) Szeregyház Gyula határában.“

Lehet, hogy Sorloud Sárllaka akar lenni, mely szintén e tájon, Zarándnak Békessel és Biharral összeszögelő részén keresendő.

³ uilla Tuluold. (? Feldhyd = Földhid, mely Csánky tudósunk szerint (I. 731) Gyarmat és Keszi között fordul elő az oklevélben. Varsánd monografusának is ajánljuk figyelmébe.

⁴ Nueelen curiali comite de Zarand. 165. 296. 309 sz.

146.

A zarándmegyei Hegön egy egész falunak pört akaszt a nyakába.

Sorluod-falusi Hegön törvény elé állatá a Tuluold-falubelieket egynémelyiköket erőszaktevőnek mondván, hogy midőn rablók elül szaladva hozzájuk menekedett volt, ők egytűlegyig bezárván előtte ajtaikat, a rablók prédájául kirekesztették volt őt és midőn azok az ő kifosztása után útjokra tértek, négy márkaérőt bizott rájuk. Biráskodék Nevetlen zarándi udvarbiró, pristáldus Benedek vala. Hegönnek azonban Váradon, midőn vashordozás után bontásra került a sor, a kanonokok meg sem tekintették a kezét, miután a pecsétet ép voltában nem találák.

147.

A mező sasiak igazolják, hogy nagyonis nem tartoznak a várparasztok osztályához.

A körmösdi várnépek mindnyája neki esik a Sas-falubelieknek Mike bihari ispán előtt, hogy sorsos társaik. Azok pedig erősíték, hogy született jobbágyok, akik t. il. a szent királ szabadjai-nak hivatnak, és szünetlenül azt hajtották, hogy egyszer már ebben a sapuri századosi járás egész várnépsége ellen kimutatták igazságukat Sikula Bihar udvarispánja előtt, ki

⁵ Cornust = Körmösd puszta Kőröszeg-Apáti határában. Bunyitay beszámol adataival (III. 257.).

⁶ Soh, alább: Sos = Sas. Mező-Sas a Mező-keresztesi járásban.

⁷ liberi sancti regis. Lásd e munka 69. lapját.

⁸ de centuriatu Sapuri kifejezésben miként Pauler Gyula tr. véli, a „Sapur“ alkalmasint személy és nem helynév, amint p. o. a szolgabírói járásokat is úgy szólván az utolsó időkig csak a szolgabírák nevével jelölék.

⁹ Sicula. Mint név a ritkábban előfordulók közé tartozik, mint bihari alispán magában áll. Úgy, hogy akár gyanakodunk is lehetne, hogy a Nevetlen-névnek álarcaza.

com tem de Bichor precepto item Mice comitis et auctoritate in eadem causa functum et habere pristaldum nomine Vodassam de uilla Nek,¹ qui cum iussi exhibere eundem pristaldum statuissent ciues de Cornust, non ausi sunt ei uicium falsitatis opponere, quibus supradictus iudex condempnatis ipsos et item uillanos de Sos per Gilianum filium Bocion² contubernarium suum Uaradinum transmisit, vbi prefatus Gilianus ex parte Mice comitis se transmissum esse dicens coram predictis partibus et pristaldo premissam causam eo ordine et tenore quo scriptum est enarrauit et presentibus literis fecit eternari.

148.

Felicianus et Tomas non sunt castrenses de Zounuc.

Bulsuh³ dux exercitus de castro Zounuc et ut ipse dixit alii iobagiones eiusdem castri, item Bucicud⁴ et vt ipse dixit alii castrenses impecierunt Felicianum et fratrem eius Thomam atque Georgium nepotem eorundem dicentes quod essent castrenses de Zounuk. Iudice Smaragdo comite eiusdem castri,⁵ a rege Andrea delegato, pristaldo Andrea de uilla Karil.⁶ Georgius itaque pro se et cognatis suis prenomiatis portato ferro Uaradini cum solui deberet, non est permissus absolui a Bulsu et Bucicud, quorum vterque nice et in persona aduersariorum suorum se stare dicentes resignauerunt predictos Felicianum, Thomam et Georgium esse omnino liberos vt illi de se asserebant.

¹ uilla Nek. Hajdan falu volt a mostani Boes táján Berettyó-Szent-Márton és Furta közt. Más Nyék is volt Biharban az Ér mellett „iuxta Eer“, melyet tudósaink Diószeg vidékén keresnek.

² Bocion

György Gilián. „A várispánságok történeté-nek“ tudós írója azon Orosz-i Gilián-(Kilian-)nal azonosítja, kiről fönnb. immár volt említés (23. sz.), és eszerint Orosz-i birtokos lett volna, melyben háborgattatott is (368. sz.).

szintén Mike ispán meghagyásából és képében járt volt el, és nyék-falusi Vadassa nevezetű pristáldus előtt. Kik midőn birói meghagyásra azon pristáldust előállíták volt, a körmösdi várnépek nem mertek ellenvetést tenni. Kiknek elítélése után a nevezett bíró őket magukat és a sas-falusiakat szintén bajtársa, Bocion-fia Kilián kíséretében Váradra küldötte át, hol is a mondott Kilián Mike ispán küldöttének mondván magát, a föntebbi ügyet a kérdéses feleknek és pristáldusnak jelenlételében azon sorban és tartalommal, amint írva vagyon elbeszélé és jelen levelünk által megörökítetté.

148.

Felicián- és Tamásnak semmi közük a szolnoki várparaszток hadához.

Bulsu, a zunuki vár hadnagya és a mint maga mondá, azon várnak többi jobbagyai, hasonlóképen Bocskod és a mint maga mondá, a többi várnépek pörbe fogák Feliciánt és testvérét Tamást és kis-öccsüket mondván, hogy a zunuki vár szolganépeihöz tartoznak. Biráskodék Smaragd, azon vár(megye) ispánja András királ meghagyásából, pristáldus vala Kusaly- [Karil]-falusi András. György pedig magáért és nevezett rokonainak képében hordozván a vasat Váradon, midőn oldozásra jöve a sor, Bulsu és Bocskod akik mindketten ügyfelek képviselői- és helyetteseinek adák ki magukat, nem engedék meg a kézoldozást és belenyugodtak, hogy Felicián, Tamás és György miként magukról állíták, egészen szabadok.

³ Bulsuh, máskor Bulsuu, Bulesu.

⁴ Bucicud. Magában áll.

⁵ Smaragdo comite 1205—1206. — — — Pesty Fri-gyes nem tekinti főispánnak, hanem csak várispánnak — hibásan (Az eltűnt régi vármegyék I. 108.). Állítólag a „Zsámbék“ nemzet-ségből.

⁶ uilla Karil = Kusaly Szilágy m. zilahi j.

149.

Leka et Isou de villa Paklusteluc non sunt rei latrocinii.

Buciur¹ de uilla Puklusteluc² impeciit conuilanos suos Lekam et Isoum de latrocinio, iudice Paulo curiali comite de Bichor³ et Ciboud⁴ biloto, pristaldo Vica.⁵ Leka itaque et Isou portato ferro Uaradini iustificati sunt.

150.

Masa de uilla Sorou conuictus de furto venditur.

Cum Masa de uilla Sorou⁶ iudicio candentis ferri conuictus esset Uaradini de furto et in Bichor vt pristaldus asseruit confugisset ad ecclesiam, aduersarii eius: Kaled et Beta⁷ et pristaldus ipsius Honos⁸ presente Cesare centurione uendiderunt prefatum Masam⁹ et uxorem eius Felicitatem et filios ipsius Thomam Tanals¹⁰ et Gyonon¹¹ et (filias) scilicet: Magnet¹² et Ilega pro decem marcis Absoloni, filio Hurt, qui persoluit illas decem marcas presentibus nobis canonicis Uaradiensibus, scilicet Valeriano cantore,¹³ Michaële custode, Gerardo decano, Petro, Sidrac¹⁴ et aliis et idem scientibus, Cesario centurione et aliis ioubagionibus castri Bichoriensis.

¹ Buciur Buchon- és Buchor-nak egyiránt tekinthető.

² uilla Puklusteluc. Bihar m. mieskei j. a Berettyó bal-partján maig élő község Poklostelek, melynek adataival beszámol Bunyitay (III. 289.).

³ Paulo curiali comite de B. Mikének volt alispánja (1212—1221.).

⁴ Ciboud. Másutt is előfordul (I. a 172. 318. számokat). A Beél-kiadásban hibásan iratik Cihoud-nak.

⁵ Vica. Ha egy a 322. sz. pristáldusával, akkor Duca helyét foglalja el.

⁶ Sorou = Sorcu = Szarkó Bihar megye szalárdi j.-ban.

⁷ Kaled et Beta. Lásd alább (265. sz.)

⁸ Honos. Hozzávetésünk szerint: Vasas, illetőleg egy azon „Vosos de uilla Jánust“-tal, kivel eddigelé még nem vagyunk ismerősök.

149.

A bihar-poklostelkiek (Leka és Izsó) rablás elkövetésében nem részesek.

Poklostelek faluba való Boesor rablásról vádolá falubelieit: Lekét és Izsót. Biráskodék Pál bihari udvarbiró és Cibud bilotus, pristaldus vala Vika. Leke és Izsó pedig Váradon hordozván a vasat, igazolódának.

150.

Szarkó-i Máza bűnös volta kiderülvén, eladatik.

Midőn szarkó-i (soron) Máza Váradon a tüzes vas törvényen elmarasztalódott és Biharon, miként a pristaldus állitá az egyházban keresett volt menedéket, ellenfelei: Kalad és Béta meg Vasas a pristaldusa Czézár századosnak jelenlétében eladák a mondott Mázát és feleségét Felicitást és fiait: Tamást, Banalkot, Gyanát és leányait vagyis Magnetet, Ilonát tiz márkáért Hort-fia Absolonnak, ki lefizette azon tiz márkát előtünk váradi kanonokok, névszerint: Valerián cántor, Mihál custos, Gellért dékán, Péter és Szidrák és több mások előtt, és nemkülönben Czézár századosnak és Bihar vára több más jobbágyainak tudtával.

⁹ Masá-t helynévi tájékozódás alapján olvassuk Mázá-nak. Masá-nak bűnesete, melynek előbb kellene állnia, az utóbbi számok egyikében (265) beszéltetik el.

¹⁰ Tanais. Csak Banale- és Banaleh-nevet találjuk vele alakjára hasonlatosnak az egykorú nevek között.

¹¹ Gyono. Nyilván Gono. Gonov = Gyana akar lenni.

¹² Magnet, Mágnesnek szokás értelmezni, szerintünk hibásan, talán Margret-, Margitra értelmezhetők.

¹³ Valeriano cantore. Bunyitay nagy tekintélyű egyházmegyei monographiájában Valerián kántor-kanonokságát, illetve regisztrum [150. 174. 350. okl.] működését 1212. év tájára teszi [Vár. püsp. tört. II. 59.]

¹⁵ Sidrac vagy mint Bunyitay Vince észrevette, Sibrik [U. ott.]

151.

Paul de uilla Urhod impeciit de ueneficio conuillanam suam.

Paul de uilla Urhod¹ impeciit conuillanam suam nomine Vyes² uxorem Forcos de ueneficio, iudice Pousa³ archidiacono de Bychor, pristaldo Valentino. Illa uenit Uaradinum cum pristaldo, Paul non comparuit in termino, quem pristaldus dixit se vtrique parti assignasse.

152.

Quidam uillani de Utholm sunt impetiti de latrocinio.

Martinus de uilla Vtholm⁴ impeciit conuillanos suos Tyuand, Georgium, Fulcum et Briccium, filios Urbani de latrocinio, iudice Lothardo comite de Zobolch,⁵ pristaldo Matthia de Tumsansuna.⁶ Tyuand, Fulcus et Georgius iustificati sunt; Briccius combustus est.

153.

Cunsudu servus Adriani de villa Scilu non est reus furti.

Ellu⁷ filius Johannis comitis impeciit Cunsudu,⁸ seruum Adriani de uilla Scilu⁹ (et) sororis eius

¹ uilla Urhod, Bunyitay Vineze szerint Orrod egykor falu volt Bihar m. berettyó-ujfalusi járásában, illetőleg a bihari főesperességben, csak azon állítása ellen van némi nehézségem, hogy ma már helyét Orosi pusztának nevezik, mintán Orosi Horznéven (4. sz.) is szerepel (L. Bunyitay: a váradi püspökség t. II. 426. és III. 496.)

² Vyes. Hozzáférhetetlen név-alak, mely első tekintetre ügyesnek látszik.

³ Pousa. Bihari főesperességét Bunyitay 1212-re teszi.

⁴ uilla Utholm. Ki ne keresné Uthalom-néven föllelhető nyomait? De Szabolcsban, amely pedig másutt alig föllelhető szivóssággal tartá fön régi falvainak emlékét, Uthalom-mal még a középkorban sem találkoztunk. Helynevünk kettős szó s ez szolgál értelmezéséhez is kulcsal. Benne az ut = ui, sajátlag új-jal; tehát Uthalmunk tulajdonképen Új-faluféle akar lenni. Ujfalu van is Szabolcsban

151.

Orrodi Pál rontás miatt háborgatja egyik asszony-falubelijét.

Urhod-falusi Pál Üges nevezetű falubelijét, a Farkas feleségét rontásról vádolá. Biráskodék Pósa, bihari öspörös, pristáldus vala Bálint. Az asszony eljőve Váradra a pristáldussal, Pál nem jöve meg a határidőre, melyet a pristáldus mondott, hogy mindkét félnek kitüzött volt.

152.

Az Uthalmiak közül többen rablásról vádoltatnak.

Uthalom-falvi Márton rablásról vádolá a falujabeli Urbánfiakat: Tivándot, Györgyöt, Folkust és Bereczket. Biráskodék Latárd a szabolcsi ispán, pristáldus Tur-Sámson faluba való Mátyás. Tivánd, Folkus és György igazolódának, Bereczk elmarasztalódott.

153.

Könsöd, a szilfalusi Adorján örökös szolgálja tisztázza magát a vád alól.

János ispán fia Ellu lopásról vádolá Szilfalui Adorjánnak és leánytestvérének, Vid feleségének

és a ráfordítás is könnyű lenne, de a szöveg nem engedi a messze kalandozást. Debreczennel és Sámsonnal határos volt 1347-ben még Újlak = Wyloc. Ezt nézzük a szöveg kiforgatott helynevének (Anj. V. 46.)

⁵ Lothardo comite de Zoboleh. Talán nem tévedünk, midőn e főispánt gutkeled-nemzettségbelinek tartjuk (V. ö. Dr. Werten: Magyar nemzetségek I. 277.)

⁶ Tumsansuna. Tur-Sámson, melynek ellentéte úgy látszik meg volt már kütfőnk korában is: Szalók-Sámson, Debreczen határában, a fönnemlített Újlak szomszédságában.

⁷ Ellu. Csak ritkán találkozunk e nevezet-alakkal a regestrumon kívül is (Wenzel: VI. 442.).

⁸ Cunsudu, hasonlóját a magyar Onomasticon kérdés fogja-e fölmutathatni?

⁹ uilla Seilu = Szill pusztá Nagy-Szalonta táján.

uxoris Vid de furto. iudice Paulo curiali comite de Bichor,¹ pristaldó Boncy. Cunsudu portato ferro cum solui deberet, Ellu supterfugit dicens se illum false imeciisse de furto.

154.

Testamentaria dispositio uxoris Vid.

Uxor Vid,² mortuo marito cum esset sine herede manumisit quandam ancillam suam, nomine Deraga, vt quamdiu ipsa uiueret, illa de ea non discederet, sed ei seruiret. Si autem domine sue superuiueret, vbicunque uellet manendi haberet libertatem, filiumque ipsius nomine Cunsudu³ cum fratre suo Adriano,⁴ in idem consenciente manumisit, ac tali libertate donauit, vt ubicunque uellet manendi fas haberet; si tamen in uilla Salu⁵ ei placeret habitare, nonnisi apud ipsam et fratrem suum Adrianum maneret, filiam quoque eiusdem mulieris nomine Kesam taliter liberauit, vt quam ipsa tam omnis generacio ab eadem successura, libera foret omnino. Omnium uero aliarum rerum quecunque habet eadem domina, uel habitura est supradictum fratrem suum Adrianum heredem constituit ita tamen quod ipsa dum uixerit eis utatur.

155.

Zoloc de uilla Rechel est iustificatus in causa 4 bouium sub titulo litis ab eo extortorum.

Zoloc⁶ de uilla Rechel⁷ imeciit Marcum, Juan et Marcellum de uilla Botocun⁸ dicens quod cum ipse nec conuictus sit in lite, nec eciam quisquam liti-

¹ Paulo curiali comite Bichor. 1212—1221. tájára tehető bihari alispánsága Mike főispán tekintetéből.

²⁻⁴

N. leány, férje Vid. Adorján.

³ Cunsudu. Az előbbeni szám hibásan tünteti föl az Adorján szolgájának, miután sajátlag a nővéreé volt.

⁴ Adriano. A 11. 124. 153. számok is érintik egy vagy más tekintetből.

szolgáját Könsödöt. Biráskodék Pál, a bihari udvarbíró, pristárdus vala Boncz. Könsöd hordozván a vasat, midőn a kötelék-oldásra jöve a sor, Ellu elodázá a dolgot mondván, hogy alaptalanul illette volt a lopás vádjával.

154.

Vid özvegyének végrendelete.

Vidnek a felesége, miután férje meghalt volt, mivel örökös nélkül vala, fölszabadítá bizonyos Deraga szolgáló leányát, de hogy a meddig maga élni marad, amaz oldalánál maradjon és szolgálatára álljon. Hogyha pedig nagyasszonyát túlélné, ahol kivánsága tartja, ott maradjasson, fiát Könsödöt is Adorján fitestvérével, ki beleegyezését adá, fölszabadítá és olyatén szabadsággal ajándékozá meg, hogy ahol kívánja, ott tartózkodhassék; ha azonban Szilfaluban kívánna tartózkodni, csak ömellelte vagy Adorján fitestvérénél maradjon. És azon asszonynak Késa nevezetű leányát olyképen szabadítá föl, hogy mint ő, valamint minden tőle származandó ivadék teljen szabad legyen. Minden egyéb, bárminémű szerzett avagy szerzendő javainak örökösévé pedig a mondott Adorján fitestvérét tevő úgy mindazonáltal, hogy a meddig maga életben marad, azoknak ő vegye hasznát.

155.

Keczelfalusi Zalóktól törvénylátás czímén négy ökröt hajtának el.

Kecz el (Rechel) faluba való Szalók törvény elé állatá Márkot, Ivánt és Márczelt Petenye (Botacun) faluból mondván, hogy ámbátor ő semmiféle ítéletben el

⁵ uilla Salu = Seilu. A Sályira való értelmezés hibás és meg nem állhat.

⁶ Zoloe. Úgy véltük, hogy Zolouch-, Zoluch-kal veendő egynek.

⁷ uilla Rechel = szerintünk Kechel v. Kecz el, mely ma is kettős helység. Magyar-Kecz el Szilágy m. Krasznajárásában keresendő. Nem lehetetlen azonban az sem, hogy Pecz el értetik alatta.

⁸ villa Botacun = Petenye ugyanazon megye ugyanazon járásában.

gauerit cum eo, ipsi cum pristaldo ignoto accepissent quatuor boues eius, quibus rem negantibus Tupa¹ curialis comes de Karasna per pristaldum nomine Golosa² de uilla Bani³ misit Uaradinum, vbi Zoloc portato ferro iustificatus est.

156.

Villani de Ip et de Coznis litigant pro octo marcis arbitro abbate de Libbini.

Perman⁴ de uilla Ip⁵ impeiit Stephanum et Egidium iobagiones Buncu de uilla Coznis⁶ dicens quod seruus suus nomine Rugas clanculo accepisset pecuniam suam ualentem octo marcas et hoc ipsum dicebat seruus ille, arbitris abbate de Libbinii⁷ et Ders filio Dersy⁸ et Pogu uillico et Dezuan et Buncu et Luzen de uilla Nog,⁹ Bolu et Joachim, uillico de Ipu et aliis multis, pristaldo Methel. Stephanus autem et Egidius portato ferro iustificati sunt.

157.

Bansa de Naduduor a iobagionibus de castro Clus extorris esse iniuste impetitur.

Beda uarnog,¹⁰ Igeben hodnog,¹¹ Isac cen-

¹ Tupa. Férfi- és nőnév. Az alispánnal még egyszer-kétszer (300. sz.) fogunk találkozni.

² Golosa. Talán hivatali buzgóságának köszönhető, hogy egy ízben házát is folyjuttatták (261. sz.).

³ uilla Bani. Alsó- és Felső-Bán Szilágy m. krasznai j.

⁴ Perman = Bärmann, vagy még inkább: Berg-mann; német telepítvényre vall.

⁵ uilla Ip = Ipp Szilágy m. szilágysomlyói j.

⁶ uilla Coznis = Coznich = Kaznács. A közép-korban is kettős helység volt. Szilágy m. szilágysomlyói járásában.

⁷ abbate de Libbini = Zoan, Zowan = Zovány, mely hajdan apátságáról vala nevezetes, ma fürdőjéről Szilágy megyében a

nem marasztalódott, sem senkinek törvényes keresete nem volt rajta: ők esméretlen pristáldussal négy ökrét vették el tőle. Mit midőn azok tagadának, Topa kaznai udvarbíró Galsa nevezetű Bán-faluba való pristáldus kíséretében Váraddá küldé őket, ahol Szalók hordozván a vasat, igazolódott.

156.

Az Ipp-iek és Kaznács-iak 8 márka miatt torzsonkodnak a zoványi apátur előtt.

Ipp-falvából való Bärman törvény elé állatá Istvánt és Egyedet, Bonkó-nak jobbágysait Kaznács (Coznis) faluból mondván, hogy Rugacs nevezetű szolgálók elvitte volt az ő nyolcz márkányi készpénzét lovást és azt mondá azon szolga is. Becsület-bírók bíraskodának: a zovány-i (Libbinii) apátur, és Dersfia Ders és Pagh, a községi hadnagy és Dézsán és Bonkó és (?) Löveő Nagyfaluból (villa Nog) Baló és Joákim községi hadnagy Ipp helységeből és mások sokan, pristáldus vala Meczel. István pedig és Egyed hordozván a vasat, fölmentődének.

157.

Nádudvari Banzát a kolosi vár jobbágysai jogbitorlásról vádolják, mely vádtól utóbb elállanak.

Béda Kolos várának várnagya, Igeben hadnagy,

többiekkel egy járásban. E helynév, ha magában áll, tévedésbe viszen menthetetlenül, mert Lébény-nek fogjuk olvasni és a Duna táján keresni.

⁸ Dersy

[Ders.] Kiléte és nemzetsége eddigelé meg nem állapítható.

⁹ uilla. Nog. = Nogfalu, Nagfalw, mely régóta meghazudtolá nevét, mert városnak esapott föl. A többiekkel egy csoportban s ekként ugyanazon megyében és járásban keresendő.

¹⁰ Beda, Varnog = Béda várnagy. Varnog nem személy-, hanem hivatal-név, és Bédára vonatkozik. Beélnél tehát hibás a „Beda, Varnog“-kitétel.

¹¹ Igeben hodnog. Másutt (254 sz.) Egeben-nek iratik.

turio¹ et Vodasa de castro Clus² coram iudice Christophoro comite,³ pristaldo Fabiano impecierunt Bansam de uilla Naduduor⁴ et fratres eius, scilicet Comam, Isoum et Elexium⁵ dicentes eos extorres. Qui cum missi iurare Uaradinum parati essent iurare, prenominati aduersarii confessi sunt, eos terram habere ad tria aratra, nec adiurauerunt eos.

158.

Jobagiones castri Orodienis litigant pro terra Beseneu cum genere de Chenad.

Joubadiones Ordinensis⁶ castri, scilicet Basu hodnogio Nuhu,⁷ Bayr,⁸ Belche, Kelemen centuriones et omnes alii ioubagiones cum castrensibus impecierunt Geruasium de genere Chenad⁹ pro terra castri nomine Beseneu¹⁰ iudice Nicolao palatino comite, pristaldo Gonga de genere Hudus,¹¹ vnus de castrensibus portato ferro pro terra iam dicta, iustificatus est.

159.

Villani de Bonia adiumentum prestiterunt cuidam invasori et spoliatori.

Bota¹² de uilla Pazturd¹³ iudicio candentis ferri

¹ Isaac = Izák; másutt is (254. 329) századosnak mondatik.

² Vodasa de castro Clus. Máshonnan tudjuk, hogy ezen Vadasa is kolosi százados volt.

³ Christophoro comite. A 254. okl. egykorú vele és idetartozó.

⁴ Bansam de uilla Naduduor. Nádudvari Bansá-t eddig-
elé (118 sz.) úgy ismerjük, mint tekintélyes és békülékeny férfit.

⁵ Elexium. Elexius-sal más kútfőkben is találkozunk.

⁶ Ordinensis = Orodienis = aradi.

⁷ Nuhu, mint szolgánév, más kútfőben is fölmerül.

⁸ Bayr = Cysar s nyilván egy azon „Cyzar-ral“, ki 1232-ben mint várjobbágy és Szor birtokosa említettik (Wenzel: VI. 504. Hazai okm. t. I. 13.).

⁹ Geruasium de genere Chenad. A dinasztia nemzetsége

Izsák százados és Vadasa Kristóf ispán birói széke előtt, pristáldus lévén Fábián megpörlék Nádudvar faluba való Bansát és testvéreit, névszerint: Kamát, Izsót és Eleket állítván, hogy jött-mentek. Kik Váradra küldetve midőn készségesek valának, hogy esküdjenek, szóban levő ellenfeleik beismerék, hogy van három ekére való földjük, meg sem esketék őket.

158.

Az aradi vár jobbágysai a Besenyő nevezetű várföld miatt a Csanád-nemzetséggel tusakodnak.

Az aradi vár jobbágysai: nevezetesen Basó hadnagy, Nuhu, Bayr, Belcse, Kelemen századosok és a többi jobbágysok a vár köznépeivel egyetemben pörbe fogák a Csanád nemzetségből való Gerváziust a várnak Bessenyő nevezetű földje miatt. Biráskodék Miklós nádorispán, pristáldus vala a Hodos-nemzetségbeli Gogán. A már megnevezett föld miatt a vár közrendjéből egyik hordozván a vasat, igazolódott.

159.

A Bonia-helységbeliek egy rablási betörésben bűnrészesek.

A Pázturd-faluba való Bata a tüzes vas törvé-

legelő okleveles tagja, kiről azonban kútfőnk sem mond ezen erőszakoskodásánál többet.

¹⁰ terra Beseneu. Találgatás tárgya, hol feküdt. Többen Ó-Bessenyőt értik alatta, érthető a Temesvár mellett való Bessenova is.

¹¹ Gonga de genere Hudus. Gogán akarna lenni pristáldusunk, a nemzetség pedig melyről íratik, merően ismeretlen.

¹² Bota. Bóta- és Batá-nak egyiránt olvasható.

¹³ uilla Pázturd. Vajda Gyula tr. (Várad Regestrum 47.) Páztord-nak olvasva, „ma már ismeretlen helynévnek“ tekinti. Bajos tehát a hozzászólás. Nekünk az szerény vélekedésünk magát a kereset anyagát tekintve és figyelembe véve a bejegyzés modorát és szabálytalan mivoltát is, hogy bihari, sőt épen Váradtól nem messze kell keresnünk az esemény színterét s e szerint Pázturd aligha más, mint Peterd (Pethurd, Peterd) mely a Sebes-Körös partján feküdt.

probauit, quod uillani de Bonia¹ scilicet Zotmaz, Chegun, Paul et omnes alii inuissent uiolentum quendam inuasorem et spoliatorem seruientis sui ad illos confugientis.

160.

Keva de villa Seusei non furatus est.

Joachin de Lazdi² impeciit Keuam³ de uilla Seusci,⁴ que est apud Kanar⁵ de furto, iudice Nicolao palatino,⁶ pristaldo Atmario de uilla Boc.⁷ Keua Uaradini iustificatus est portato ferro.

161.

Tompa de villa Kamaras impetitus de una marca est combustus.

Ereus⁸ de uilla Kamaras⁹ impeciit conuilanos suos, scilicet Tupam¹⁰ et Mauricium de vna marca et fertone, iudice Chepa nillico eorum, pristaldo Fican.¹¹ Mauricius portato pro se et pro Tump a ferro, cembustus est.

162.

Manumissio servi Figmoz et hujus inscribendi occasio.

Vutuk¹² de uilla Inka¹³ manumisit quendam

¹ de Bonia. Ez meg talán Mácsa (Macha. *M.* és *B.* a középkori irásokban nincsenek minden hasonlatosság nélkül). Mácsa ma pusztaság mellett.

² Joachin de Lazdi = (209) Joachin de Lazdu. Tehát Lazdi és Lazdu egy és nem más, mint Vámos-Láz Szent-Jóbtól északra a margitai járásban.

³ Keuam. Keue, Keueh, Kewa és Kewe a felkapottabb férfinévek egyike a régestrum korában.

⁴ uilla Seusci, jó hogy hozzá van téve: que est apud Canar, mert különben bajos lenne eltalálni, hogy ez tulajdonképpen Sanchi, a mai pusztaság Száncsi.

⁵ Kanar (Canar = Lázár), ma Szent-Lázár Biharm. margitai j.-ban.

⁶ Nicolao palatino. Úgy véljük, hogy Barezfia Miklós, ki két ízben váltát föl a Kán nemzetségből való Gyulát a nádorságban.

nyen megbizonyosította, hogy a Bonia-falubeli Szatymáz, Csegön, Pál, nem különben a többi falusiak mindnyájan segítséget nyújtottak hozzájuk menekülő szolgája megtámasztásában bizonyos fosztogatónak.

160.

Száncs-i Keva a lopás vádját magától elhárítja.

Láz (Lazdi)falusi Joákim lopásról vádolá Kevát Sáncsi (Seusci) faluból, mely Lázár (Kanar) mellett vagyon. Biráskodék Miklós nádorispán, pristáldus vala Bojt-faluba (Boc) való Otmár. Keva hordozván Váradon a vasat, igazolódott.

161.

Kamarás-i Tompa az egy márka-tartozás vádjában elmarasztalódik.

Kamarás faluba való Erős pörbe fogá falubelieit, névszerint Tompát és Móriczot egy egész és egy negyed márka miatt. Biráskodék Csépán falusi elüljárójok, pristáldus vala Ficán. Móricz maga és Tompa helyett hordozván a vasat, elmarasztalódik.

162.

Figmoz szabadosittatik, mi felesége tekintetéből a káptalani könyvben is örökitést nyer.

Vetuk Janka-faluból szabad lábra helyezte bizo-

⁷ uilla Boc = Boit = Bojt Bihar m. mezőkeresztesi járásában. V. ö. 172. 287. szsz.

⁸ Ereus. Előkelők is viselik e nevet.

⁹ uilla Kamarás. A mai Arad, Békés, Csanád és Kolosmegyék méltán vitathatják Kamarás czimén ezen ügyesetet a magokénak. A pör tárgyának csekély volta a legközelebbi Kamarás-nak adja az elsőséget. Lehet azonban az eset kolosmegyei is.

¹⁰ Tupa-m, alább Tumpa.

¹¹ Ficán. Nem lehetetlen, hogy Tiván helyett áll.

¹² Vutuk, alkalmasint Vetuk akar lenni.

¹³ uilla Janka, a régi Jankaháza, a mai Jankafalva Bihar m. székelyhídi j. Legrégibb birtokosai Bunyitay szerint (III. 242) a Gut-Keledek voltak.

seruum nomine Figmoz cum omni generacione sua, que ab illo esset successura, ita vt ubicunque uellet manendi fas haberet. Postmodum autem prefatus Figmoz duxit uxorem liberam, cuius pater, scilicet Juan et frater scilicet Leustach impecierunt iam dictum Vutuk de uiolento raptu puelle et dictum Figmoz de indigno connubio coram Petro comite¹ scilicet a rege delegato. Vutuk autem respondit se iam dictum Figmoz manumisisse prius et sic illum uxorem liberam legitime accepisse. Sed cum prenominati aduersarii non essent hac transitoria assercione contenti, supradictus iudex per pristaldum nomine Leuam² vtramque partem Capitulo Uaradiensi fecit exhiberi et prefatum Figmoz per attestacionem Vltuk domini sui titulo manumissionis liberum cum omni successione prolis sue assignari.

163.

Solomon et socii iniuste sunt impetiti de occiso Eecy.

Vetea³ impeciit Solomonem, Kekam, Petur⁴ et Isoum de occisione filii sui Eecy⁵ iudice Albeo vice archidyacono,⁶ pristaldo Hadriano. Solomon, Keka, Petur et Ison portato ferro iustificati sunt.

164.

Ereu de Janust impeciit Zotmaz de Vossian pro porcis furto sublati.

Cum Ereu⁷ uillicus de Janust⁸ impeciisset quen-

¹ Petro comite. Nincs okunk egynek venni azon Péter ispánnal, ki 1210 táján a királyné udvarbírájaként szerepel (333 sz.). Ezen Győrefia Péteren kívül előkelő még a „Marezel testvérének“ nevezett Péter is, a Tétény nemzetségből.

² Leua-m. Lewa elég gyakorta előforduló személynévezet.

³ Vetea. Egykorú példák után indulva Vete vagy Vetud torzításának tekinthető.

⁴ Petur, a Beél-kiadásban Potur.

nyos Figmoz nevezetű szolgáját minden tőle származandó ivadékaival egyetemben úgy hogy ott lakhassék, ahol kedve tartja. Annakutána pedig a mondott Figmoz szabad származású nőt vett feleségül, kinek atyja, t. il. Iván és fitestvére t. il. Lesták a már mondott Vetukot erőszakos leányrablásról és az említett Figmozt törvénytelen házasságról vádolák Péter ispán, t. il. a királytól megbízott bíró előtt. Vetuk pedig ellenveté, hogy ő Figmozt szabadlábra helyezte volt már előbb és így ő szabad személyt törvényesen vett el. Midőn azonban a fönnemlített vádlók ezen üres nyilatkozattal be nem elégedtek, az említett bíró Léva nevezetű pristáldus kíséretében mindkét félt a váradi Kapitulum előtt való megjelenésre utasítá és arra, hogy a kérdéses Figmoz urának Vetuknak nyilatkozata által a szabadon bocsátás czimén minden ivadékaival szabadnak irassék föl.

163.

Salamon- és társairól nem bizonyosodik be, hogy Écs-nek gyilkosai.

V e t e d, fiának E c c s-nek meggyilkolásáról vádolá Salamon Kékát, Pétört és Izsót. Biráskodék Albeus al-öspörös, pristáldus vala Adrián. Salamon, Kéka, Pétör és Izsó hordozván a vasat, igazolódának.

164.

Jánosdi Erő Varsány-i Szatymázt eltolvajlott sertések miatt pörli.

Midőn Erő, a Jánosdi-ak hadnagya pörbefogott

⁵ E e c y; talán E e h helyett áll.

⁶ Albeo uicearchidiacono. Azon körülménynél fogva, hogy helynévi jelzés nélkül áll, úgy Albeus esperest, mint magát az ügyesetet is váradi-vidékeinek véljük.

⁷ E r e u, Erő gyakori személynevezeti alakja okirati tapasztalunk szerint a regestrum korának.

⁸ de Janust, Jánosd, a mai Jánosda Bihar m. tenkei j.-ban.

dam de uilla Vosian¹ nomine Zotmoz² pro porcis furto sublati, tres marcas ualentibus et inuenisset carnes porcinas in domo Zotmoz in presencia conuillanorum Zotmoz; sed constitutus ante Paulum curialem comitem de Bichor et Forcos bilotum,³ negasset carnes inuentas fuisse in domo sua, conuillani autem eius contestarentur carnes illas inuentas fuisse, prenominati iudices per pristaldos scilicet Titan⁴ et Percustu miserunt dictum⁵ Zotmoz Uaradinum, vbi predictus Zotmoz combustus est.

165.

Tengurd de villa Pisuqui fur non est.

Paulus opilio vice comes⁶ in uilla Apa⁷ impeciit quendam Tengurd⁸ de uilla Pisuqui⁹ ioubagionem Jacincti de furto, iudice Nueclen¹⁰ curiali comite de Zarand, pristaldo Juan de uilla Gyorocz.¹¹ Predictus Tengurd¹² iustificatus est.

166.

Butha de Beruchion et Cochi de villa Degust sunt Varadini inter se convenientes.

Butha de Beruchyon¹³ impeciit dominum

¹ uil. Vosian, Vasánd Bihar m. tenkei j. „Erdők, hegyek közé rejtett kis falueska, mely kútfőnk korában bizonyára vadregényesebb, de egyszersmind virágzóbb is volt“.

² Zotmoz, Szatymáz-nak olvasandó helynévi tájékozódás szerint.

³ Paul. eur. c. de Bihar et Forcos b. 1212—1221. kör.

⁴ Titan. Csak Fita, Fitah név-alakra akadhatni.

⁵ dictum; Beélnél dominum áll.

⁶ Paulus opilio vice comes. Számunk egyike a gyűjtemény legmegviseltebb okleveleinek. Így mindjárt az elején az: Pál juhász alispán, holott a regestrum kora sem a vezetéket nevet nem használta, sem az alispánt e néven nem ismerte. Tehát csak a Pál-névnek vehetjük hasznát.

bizonyos Varsány-falusi Zatymáz nevezetű embert három márka-érő elhajtott sertések miatt és sertés-húsokat is talált volt a Szatymáz házában a falubeliek szeme láttára; Szatymáz odaállítva Pál bihari udvarbiró és Farkas bilotus elé, tagadta, hogy házában sertés-húsok találtattak volt, falubeliei pedig állhatatosan erősitenék, hogy találtattak, — megnevezett birák pristáldusok t. illik Titán és Percustu kíséretében a mondots Szatymázt Váraddá küldötték, hol a sokat emlegetett Szatymáz elmarasztalódék.

165.

Piski Tengörd magát a lopás vádja alól tisztázza.

Pál Apa-faluban lopásról vádola bizonyos Tengördöt Piski helységből, Jácztinak a jobbágyát. Biráskodék Nevetlen zarándi udvarbiró, pristáldus vala Gyoroch faluba való Iván. Említett Tengörd igazolódék.

166.

Berettyói Butha és degüst-i Kocsi Váradon a pernek véget vetnek.

Berettyói Búta pörbe fogá Degust-falusi

⁷ uilla Apa, ma Apatelek Boros-Jenőtől délre, illetőleg Arad-megyének boros-jenői j-ban.

⁸ Dominum Tengurd. Jobbágy volt, nem igen lehetett úr-nak bejegyezve, a szöveget tehát ilyképen véljük kiigazítandónak: quendam T.

⁹ uilla Pisuqui = Pisuki vagy Piski. Még Csánki tr. is csak annyit tud róla mondani, hogy Seprős táján keresendő.

¹⁰ Nuetlen. Zarándi alispánságának másutt is nyoma van. Így ő biráskodék már a 146. sz. ügyesetnél is.

¹¹ uilla Gyorocz = Gyoroch = Gyarak. Bunyitay tudósunk szerint (III. 455.) Boros-Jenő és Gurba között feküdt.

¹² dominus Tengurd úgy látszik e helyett áll: predictus T.

¹³ de Beruehyon, Berek-jó-i, Berettyó, Szent-Jób.

Cochi¹ de uilla Degust² pro decem marcis iudice Teku abbate de Beruchyon³ pristaldo Tarca. Qui Uaradini taliter conuenerunt, quod Cochi daret suo aduersario quinque marcas et idem teneretur pristaldo, Butha autem satisfaceret iudici.

167.

Opoy de uilla Gourou impeciit de furto Andream, ast Varadini non comparuit.

Opoy⁴ de uilla Gourou⁵ uiso quodam gladio apud Andream uenatorem bubali de uilla sancti Martini,⁶ impeciit eum de furto, iudice Paulo comite uenatorum bubalino-rum,⁷ pristaldo Stephano de uilla Vrisu.⁸ Andreas itaque uenit Uaradinum in octauis omnium sanctorum in termino scilicet, quem pristaldus dixit se utrique parti prefixisse, Opoy autem non comparuit.

168.

Discilu impetiit Glatillum cocum regis de equi zuhada Glatillo Varadini non comparente.

Discilou⁹ de uilla Borici¹⁰ impeciit Glatillum¹¹ cocum regis de villa Susa¹² de equizuha.¹³

¹ dominum (? nomine) Cochi.

² uilla Degust. Márkus-nak látszik.

³ Tecu abbate de Beruchyon. Tekó v. Teke apát már régi ismerősünk (L. a 68. sz.).

⁴ Opoy = Apaj. Előkelősége, gyakori előfordulta és azonos kiírásával vonja magára figyelmünket. Csak férfiak viselik; helynevekben ma is él.

⁵ uilla Gourou. Beél kiadásában Nagy-Győrnek értelmestetik. Szerintünk Szilágy m. Szilágy-somlyói j-ban fekvő Győrtelek, miután a bőlényeket nem Győr megyében, hanem Erdély hegysegeiben keresni utal a regestrum (330. sz.).

⁶ uil. Sancti Martini. Beél szerint Győr-Szent-Márton. Szerintünk ismeretlen, vagy éppen „Szent kereszt“ falva, Keres-telek Szilágy megye szilágy-somlyói j-ban.

Kocsi urat tiz márka miatt. Biráskodék Teko berettyói apátur, pristáldus vala Tarka. Kik Váradon olyaténképen egyeztek ki, hogy Kocsi ad ellenfelének öt márkát és tartozik fizetni a prisztáldust, Búta pedig a bírót elégitse ki.

167.

Gourou-i Apaj vádol, de az istenítélet határidejét elmulasztja.

Goron-falusi Apaj néminemű kardot vevén észre Szent-Márton faluba való bölényvadásznál, őt lopás miatt törvényre adá. Biráskodék Pál, a bölényvadászok ispánja, pristáldus vala Vrisu-i István. András ennek okáért Váradra jött minden-szentek nyolczadán, a határidőben tudn. il., mely a pristáldus mondásaként általa mind a két félnek kitűzetett. Apaj azonban nem jelent meg.

168.

Discilu Golatil királyi szakácsot a lóeladásban csalásról vádolja. Golatil Váradon nem mutatja magát.

Borici faluba való Discziló törvény elé állatá Golatilt, királyi szakácsot Susa helységből, hogy

⁷ Paulo comite venatorum bubalinorum. A 255. sz. Szathmárban, tehát szintén e tájakon szerepelteti.

⁸ uil. Vrisu. Beél szerint Örs Győr megyében. Szerintünk Vrisu = Viloe. Ujlak, minek azonban csak lehetőségét vetjük föl.

⁹ Discilou. Descilo, Descilou szláv eredetre vallanak.

¹⁰ uil. Borici. A B és H egykorú hasonlóságánál fogva véleményezhető, hogy Huroy = Wray = Uraj (Gömör és Kis-Hont m. ozdi j.) akarna lenni.

¹¹ Glatillum. Más oklevéltárban nem találkozunk ilyen névalakkal.

¹² cocom regis de Susa. Egyetlen adat a susa-i királyi szakácsokról. Swsa, vagy mai kiírással Susa Gömör és Kis-Hont megyék rimaszécsi járásában keresendő.

¹³ equizuha, Beél equizuhadát, Endlicher: equisui eladást csinált belőle. Az eredeti szöveg helyreállítása lehetetlenségnek látszik, miután a lócsizárság fogásait nem ismerjük.

Qui cum negaret se esse uenditorem illius equi, prefatus Discilou adduxit vt mos est fidei iussorem aduersarii sui, quo se fideiussorem perhibente, Glatillo uero constanter negante, Martinus bilotus de Borsod per pristaldum nomine Kelep^{c1} misit Uaradinum. Quo Discilou primarius actor et alius Discilou, scilicet fideiussor et pristaldus in octauis omnium sanctorum, quas pristaldus dixit se vtrique parti pro termino assignasse, uenerunt; Glatillus uero non comparuit.

169.

Feherse de villa Degust est convictus.

Fehersa de uilla Degust² conuictus est de vna marca et dimidia contra uillanos (de) Petur,³ (iudice) Gregorio de Scili⁴ et pristaldo Zousa.⁵

170.

Gyure de villa Hot in furto est convictus.

Petrus et Bahan de uilla Hot⁶ impecierunt Gyrcum⁷ consuillanum suum de furto, iudicibus Paulo, curiali comite de Bichor⁸ et Cybout⁹ biloto, pristaldo Hyuad de uilla Iraz.¹⁰ Predictus itaque Gyure combustus est.

171.

Cata de villa Nec est combustus.

Cata de uilla Nec¹¹ egit cum Tecu et Bartho-

¹ Kelep e. Úgy látszik, Keleb vagy Kelecse (Keleche) akar lenni.

² uilla Degust. Márkus-nak szokás értelmezni. Úgy látszik, Szent-Jób (166. sz.) és Malmos-Petri közt keresendő.

³ (de) Petur = Mónospetri Bihar m. margitai j-ban.

⁴ de Scili. Szili-nek lenne értelmezendő, de kérdés, nem Kyráli-e? Királyi Bihar m. margitai j-ban.

⁵ Zousa = Zusza. Nem lehetetlen az sem, hogy pristaldusunk azonos a 166. pristaldusával, Tareá-val.

zabált lovat adott volt el neki. Ki midőn tagadá, hogy őtőle vette a lovat, említett Diszciló az ellenfelének szokás szerénti jótállóját hozzá elő. Midőn ez magát jótállónak vallá, Golatil pedig kereken tagadá, Márton a borsodi bilotus Kelecse nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldé őket, hová Discziló a föl-pörös, a másik Discziló, tudn. il. a jótálló és pristáldus megjövénnek Minden Szentek hetében, mely a pristáldus mondásaként mindkét félnek határidőül volt kitűzve, Golatil azonban nem mutatá magát.

169.

Degusti Fehérese adósnak bizonyosodik.

Degust-falusi Tehera peturi lakosok javára másfél márkában elmarasztalódott. Biráskodék Szil-falusi Gergely, és pristáldus vala Szuza.

170.

Hat-falusi Györk nem tisztázódik a lopás vádjától.

Hat-falusi Péter és Báhony lopásról vádolák Györköt. Biráskodának: Pál, bihari udvarbíró és Csibót bilotus, pristáldus vala Irász-faluba való Ivád. Az említett Györk pedig elmarasztalódik vala.

171.

Nyéki Káta elmarasztalódása.

Nyék-falusi Káta pörösködék Tekóval és Bertalan-

⁶ uilla Hot = Hath pusztá Komádi mellett.

⁷ Gyreu-m = Gyurk és kisebbitéssel: Gyurka, Györke.

⁸ Paulo curiali comite de Bichor 1212 – 1221 táján.

⁹ Cybout. A regestrumon kívül csupán Cybit személynévvel találkozunk.

¹⁰ uilla Iráz. Iráz ma Komádi határában.

¹¹ uilla Nec. Dr. Csánki szerint (Hunyadiak kora VI. 618.) Biharban annakelőtte két Nyék is volt s ezeknek egyike Diószeg vidé-

Iomaeo et Butha, iudice Paulo curiali comite de Bichor, pristaldo Buda, Cata itaque combustus est.

172.

Duo uillani de Kereku false sunt pro furto impetiti.

Adam filius Pote¹ impeciit Jacum et Modam de uilla Kereku² pro furto, iudicibus Paulo curiali comite de Bichor³ et Cybout biloto,⁴ pristaldo Orochy de uilla Boct.⁵ Jacus et Modan iustificati sunt.

173.

Kereu de villa Ponoz est iustificatus.

Kereu⁶ de uilla Ponoz⁷ impetitus de furto, portato ferro iustificatus est. iudice Paulo⁸ curiali comite de Bichor, pristaldo Laurencio de Bichor.

174.

Rowa, Syca, Sumoz et Olodarus ceterique de villa Ieu non sunt castrenses exempti, sed iobagiones naturales.

Valerianus cantor, Michaël custos, Gerardus decanus Joachim et Moust archidiaconus Uaradienses⁹ et omnes

kén feküdt. S hogy itt épen ez van szóban, abból gyanítjuk, mert a pörlekedő felek többnyire szent-jobbiak.

A saját föltevésünk szerint a mai Kozmafalva fogott 1265 előtt Nyécknek neveztetni, miután ekkor adta azt V. István, mint elnéptelenedett várbirtokot a Guthkeled nemzetségből való Kozmá-nak (F-e-jér: VI. 2. 390).

¹ Pata

Ádám 385. sz. Jákó 374. sz. Petur (Kubinyi I. 13.)

Egyike Biharmegye legelőkelőbb családainak. 1236-ban egyike Patafia Ádám testvérével Peturral (Adam, Petur fily patha) egyike a várbirtokok visszaszerzésére kiküldött bíráknak Biharban; ismerjük családjá czimerét is (Kubinyi: Magyar tört. emlékek I. 13. 1.). Bunyitay azt hiszi (III. 192), hogy a biharmegyei „Ádám” tőle kapott nevet.

² uilla Kereku = Nagy-Kereki Bihar m. mező-keresztesi j-ban.

nal és Bútával. Biráskodék Pál bihari udvarbíró, pristáldus vala Buda. Káta pediglen megsérüle.

172.

Két kerek-i lakos igazolja, hogy lopásban nem részes.

Patafia Ádám lopásról vádolá Jakust és Madát Kereki faluból. Biráskodának Pál bihari udvarbíró és Csibót bilotus, pristáldus Bojt faluba való Oroszi vala. Jakus és Mada igazolódának.

173.

Ponoz-i Kerő nem tolvaj.

Ponoz-falusi Kerő lopásról vádoltatva, hordozván a vasat, igazolódék. Biráskodék Pál, bihari udvarbíró, pristáldus vala Bihar-i Lőrincz.

174.

Beő-i Rova-, Syka- és Aladár és társaikról bebizonyosodik, hogy nem kevesebbek, miut született jobbágyai a várnak.

Valerián cantor, Mihál custos, Gellért dékán, Joakim és Pousa váradi öspörös és a többiek

³ Paulo cur. c. de Bichor. Hozzávetőleg 1212—1221 táján alispánkodott.

⁴ Cihout Cibout helyett, Beél-nél: Cyhout; Endlicher-nél: Cybout.

⁵ uil. Boet = Boit = Bojt szintén a mezőkeresztesi járásban. A 160. sz.-ban már előfordult és még a 287-ben fogunk vele találkozni.

⁶ Kereu = Kerő, használatos mint férfinév; ma Gerő-t monduk helyette.

⁷ uilla Ponoz = Panaz = Panasz, mely hajdan kettő is volt. A pristáldus után a Sebes-Körös mellett való értetik. „Stephanus de Ponoz“ ezimeres férfi vala 1236-ban és kiküldött bíró (Kubinyi I. 13), talán a sartivánvecsei nemzetségből.

⁸ Paulo. L. az előbbeni számot.

⁹ Moustarchiac. Bunyitay szerint (II. 59) Pousa.

alii, vniuersis, quibus litere presentes exhibentur. Salutem in Domino. Venit ad nos in septimana „Exurge“¹ quidam pristaldus, vt ipse dixit de se nomine Bolosoy de uilla Bobona² cum quibusdam uillanis de Iku³ scilicet Roma,⁴ Syca, Sumoz et Olodaro et dixit, quod uniuersi uillani de Horz⁵ et de Erdeü⁶ et de Zethu⁷ et de Bala⁸ et de Quer⁹ et de Zaka¹⁰ et de Barca¹¹ coadiuuantibus noui Castri¹² ioubagionibus scilicet: Jordano prefecto castri et Poson archiprecone impeciissent prenomi-
natos quatuor uillanos de Iku et idem Laurencium, Cyubam, Forcos et Somotam, quod essent quidem ioubagiones, sed castrensibus exempti. Illi autem dixerunt naturales ioubagiones esse, qui [liberi sancti regis nuncupantur, coadiuuantibus eos, vt idem pristaldus dixit ioubagionibus castri¹³] scilicet Forcos principe exercitus, Soma, Vidard, Johanne, Zolos, Leustach, Jacobo archiprecone. Quos Michaël curialis comes de Heues¹⁴ ex precepto domini sui Alexandri comitis de nouo castro, vt pristaldus dixit discuciens misit Uaradinum, vbi predictus pristaldus

¹ „Exurge“ vagy hatvanad vasárnapja a misekezdet „exurge quare“ szavai után.

² uil. Bobona, nem Bábolna vagy Bábony Borsodban; hanem Bochonad. Boczonád Heves mellett ma is derék község.

³ de Iku scilicet Roma = (246) Roma de uilla Beu = Bő; az átányi határba olvadt Száraz-Bő. Beu egykorú írással írva [beu] könnyen olvasható Ie u-nak.

⁴ Roma = Rowa s helynévileg Roß.

⁵ de Horz = Hony = Hanyi; tehát sem nem az abanymegyei soha nem létezett Harez, sem nem a hevesmegyei Horth.

⁶ de Erdeü. Ma Erdőtelek, Hevestől északra.

⁷ de Zethu = Teluc, ma p. Telek.

⁸ de Bala = Bodu = Bod.

⁹ de Quer = Thenk = Tenk pusza.

¹⁰ de Zaka = Nana = Tisza-Nána.

¹¹ de Barca = Cumleu = Kömlő.

¹² noui Castri. Újvárnak hevesmegyei része a regestrumnak néhány száma által csodálatos világitásba helyeződik, ha nem hangzás,

mindnyájan jelen levelünk olvasóinak üdvöt az Urban. „Exurge“ hetében jöve hozzánk néminemű pristáldus, az ő magáról tett vallomásaként Balassi Boczonád (Babona) faluból egynémely falubeliekkel Beő-ről (Iku), nevezetesen Rowa-, Szika-, Somos- meg Aladárral és mondá, hogy az összes Hany-i (Horz) és Erdentelki (Erdeü) és Teluk-i (Zethu) és Bod-i (Bala) és Tenk-i (Quer) és Nána-i (Zaka) és Kömlő-i (Barca) lakosság pártjokat fogván az újvári várjobbágyok jelesen Jordán várnagy és Pozsony főhírdető, — pörbefogták volt a fönnemlített négy beő-falusit, nem különben Lőrinczet, Csobánt, Farkast és Szamotát, hogy várnépből lett jobbágyok. Ők ellenben azt állíták, hogy született jobbágyok, kik [a szent-király szabadjai-nak neveztetnek, pártjokat fogák a pristáldus bemondása szerint a várjobbágyok] névszerint: Farkas hadnagy, Sama, Vidárd, János, Zalas, Lesták, Jákó fő-kikiáltó. Kiket Mihál, a hevesi udvarbíró urának Sándor újvári ispánnak parancsolatából kihallgatván, a pristáldus állítása szerint Váraddá küldé, hol a mondott pristáldus ugyszintén Rowa, Szika, Somos és bizonyos György nevezetű vár-

hanem csoportosítás és palaeographicus úton igyekezzünk az egyes helyeket kritikailag megállapítani. E számú oklevelünk tekintetében könnyű is, meg nehéz is vala az eljárás. Könnyű, a mennyiben első tekintetre nyilvánvaló, és pedig a villani de . . sokszoros ismétlődéséből, és a hét, illetőség tekintetében megtámadottnak lakhelyi azonosságából, hogy itt nem csupán egy megyére, hanem annak még mellé egy tájékára vagyunk utalva és szomszédos községekkel van dolgunk. Hibás ennél fogva az ilyen értelmezés: „Babona most Bábólna vagy Bábony Borsodban;“ vagy: „Kér a Hernád balpartján, Zaka Nádasd néven ma is fennáll, Bácsa a Kassa közelében“. Különben exempla sunt odiosa.

Nehéz; mert a tévedésnek ninesen rendszere s ha észreveszszük is imitt-amott a félreértés és hibás olvasás okozóját, a középkori össze-
tevésezhető betűk reproductiója nélkül bajos a régi írásokban nem járatost megnyugtanni a felől, hogy helyesnek látszó név hamis lehessen.

¹³ A zárjel közötti sorok a második-harmadik kiadásban nincsenek meg.

¹⁴ Michaël curialis comes de Heves. Heves ezen első ismert alispánja 1213—1215 tájára tehető ezen számú működésében.

et idem Roma, Syca, Somoze et Olodar, et quidam ioubagio castri nomine Georgius missus, vt ipe dixit a Forcos principe exercitus et coadiutoribus suis, fuerunt in termino, scilicet hebdomada „Exurge“. Aduersarii uero eorum non comparuerunt et supradictus pristaldus dixit quod iudex prefatus scilicet Michaël pro uicta et condemnata parte haberi mandasset eam partem, que non ueniret, sed hoc nos nescimus.

175.

Mert de villa Vislu in causa furti est iustificatus.

Thomas de uilla Vislu¹ impeciit conuillanum suum nomine Mert² de furto, iudicibus Louchiad³ biloto et Menger et Mer prefectis uille, pristaldis Dirs et Sroub. Mert iustificatus est portato ferro.

176.

Villani de Rahas propter furtum inter se litigantes.

Paulus de uilla Rahas⁴ filius Petri impeciit Paulum filium Sceresun⁵ de alia Rahas⁶ pro furto. iudice Christophoro comite de Zounuch,⁷ pristaldo Voad de uilla Kers.⁸ Paulus filius Sceresun combustus est.

177.

Guda de villa Zudurou pro damno 8 marcarum.

Guda⁹ de uilla Zudurou¹⁰ impeciit Zot¹¹ et

¹ uil. Vislu = Wysol. Vizsoly a középkorban város, most község Abaúj m. göncei j-ban. V. ö. a 116. számot.

² Mert, Merth férfi névként másutt is előfordúl, hol is Mérknek értelmeztük.

³ Louchiad, Gotfrid-nek nézzük.

⁴⁻⁶ uil. Rahas = Kauas = Ér-Kávás akkor Szolnokban, most Szilágy m. tasnádi j-ban. Előbb (71) „Cayhas“-alakban jelentkezett volt. Innét tudjuk, hogy ekkor kettős helység volt.

⁵ Sceresun elég gyakori a maga Zerechen, Zerechin és Zerehun változataival,

jobbágy Farkas hadnagynak küldötte a saját állítása szerint, és párthiveinek, ott valának a kitűzött időben, tudn. il. Exurge-hetében. Ellenfeleik pedig nem jelenének meg, és az emlegetett pristáldus állításaként a mondott bíró tudn. illik Mihály meghagyta, hogy a meg nem jelenő fél pörvesztettnek és elítéltnek tekintessék; hanem erről nekünk nincsen tudomásunk.

175.

Visoly-i Mert nem bizonyosodik be tolvajnak.

Visoly-i Tamás tolvajságról vádolá Merth nevezetű falubelijét. Goudfrid bilotus, Menger és Mert közösségi elüljárók bíraskodának, pristáldusok valának Dirs és Sroub. Merth igazolódott a vashordozás által.

176.

A kávásiak lopási pöréről.

Kávási (Rahas) faluba való Péterfia Pál lopás miatt törvény elé állatá a másik Kávási való Szerecsönfia Pált. Bíraskodék Kristóf zúnuk-i ispán, pristáldus vala Kécs (Kers) faluba való Voda. Szerecsönfia Pál megsérült.

177.

Szalárd-i Guda nyolcz márkás pöre.

Zudurou-falusi Guda arról vádolá Zotot és

⁷ Christophor. e. de Zounuch. Többé, mint szolnoki főispán nem ad életjelt magáról.

⁸ Voad de vil. Kers. Kécs-nek olvassuk, melynek régi alakja: Kech vagy Keech. Akkor észrevehetőleg az erdélyi részekhez tartozott, most Bihar m. margitai j-ban fekszik.

⁹ Guda. Ritkább személynéveink egyike, a Göd-, Göde helyi nevekkkel látszik egyértelműnek.

¹⁰ uilla Zudurou, Zolardu helyett. Szalárd Bihar m. szalárdi j-ban.

¹¹ Zot vagy Zoth használatos férfi-név.

Benum de uilla Chaha,¹ pro damno octo marcarum uiolenter illato, iudice Paulo curiali comite de Bichor,² pristaldo Laurencio de eadem Bichor. Guda itaque combustus est.

178.

Filii Hilarii pro furto ad septem terminos non venientes proclamacione per fora comprouincialia citantur ad iudicium subeundum.

Johannes et Mischa, filii Buchiku³ et Tupa filius Pauli⁴ citauerunt filios Hylarii, scilicet Isoy et nepotem eius scilicet Isaac ante Simonem bilotum de Bikes⁵ pro furto, qui cum ad septem terminos non uenissent, predictus iudex nuncianit palatino comiti. Ille autem iussit eos proclamari per fora comprouincialia⁶ sub ea interminacione, quod si non uenirent uel ad iudicium biloti, uel ad iudicium ferri candentis Uaradinum, pro furibus publicis et conuictis haberentur. Illi itaque uenerunt ad bilotum, bilotus autem per pristaldum nomine Gabrielem misit ad candens ferrum Uaradinum, sed in termino, quem pristaldus dixit vtrique parti prefixisse, Uaradini non comparuerunt.

179.

Heimu iudex, a rege Andrea delegatus ob decem marcas et unum caput hominis uiolenter ablatas inquit.

Nicolaus, filius Angelus impeciit Juam, filium Johannis de decem marcis et vno capite hominis uiolenter ablati, quos Heimus comes,⁷ iudex a rege

¹ uilla Chaha = Choay, Chokal = Csohaj Bihar m. szalárdi j-ban.

² Paulo curiali comite de Bichor. Hozzávetőleg 1212—1221 táján alispánkodott.

^{3—4} Buchiku
János Miska

Pál
Tupa Békési előkelőknek sejt-

jük őket. A mi Buchiku-t illeti, ilyen személynév másutt hiányozván, elferdítése befejezett dolognak látszik.

A mi Tupát illeti, ez helynévi tájékozódásunk szerint Topának olvasandó. Topa-nevezet egykorúlag nőnév is egyszersmind.

Benust, kik Csaahaj-falusiak, hogy szándékosan nyolcz márka kárt tettek neki. Biráskodék Pál bihari udvarbíró, pristáldus Bihar-i Lőrincz vala. Guda pedig megsérüle.

178.

Békési Hilár fiai vásári közhirrététel által értesíttetnek hétszeri törvényes megidézés után, mi vár rájuk, ha a törvényen meg nem jelennek.

A Buczkó-fiak János és Miska, és Pál-fia Topa a békés-i bilotus elé idézék lopás miatt a Hilárius fiait, nevezet szerint Izsót és unokáját, vagyis Izsákot, kik miután hétszeri határidőre sem jelentek volt meg, a mondott bíró a nádor-ispánnak jelentette meg a dolgot. Ő aztán azt rendelte, hogy a megye vásáros helyein kiáltassanak ki azon hozzáadással, hogy ha nem jönnek akár a bilotus elé, akár Váradra a tüzes vastörvényre, hát nyilvános elítélt tolvajoknak fognak tekintetni. Ők ennek következtében eljöttek a bilotushoz, a bilotus pedig Gábor nevezetű pristáldus kíséretében Váradra tüzes vásra küldé őket, hanem a határidőre, melyet a pristáldus a két félnek saját állításaként kitűzött, nem jelenének meg Váradon.

179.

Hajmó királyi megbizatasra tíz márka és egy szolga jobbagy elidegenítése ügyében tart vizsgálatot.

Angelus-fia Miklós megpörlé János-fia Ivánt, hogy erőnek erejével elvett volt tőle tíz márkát és egy emberét. Hejmo ispán, mint András királytól megbizott

⁵ de Bikes = Békés.

⁶ perfora prouincialia, milyenekül ismeretes a középkori Bókes megyében: Békés, Gyula, Szent-András.

⁷ Heimucomes. A személynév Heym, Heymus és Haymo, Haymus alakban használatos; a szóban levő H. ispánról meg legföllebb annyi koezkáztatható, hogy azonos jegyzőkönyvünk borsovai főispánjával. Esetünk tehát régi nyelven szólva borsva-megyei, a pörlekedők pedig előkelők.

Andrea delegatus discuciens per pristaldum nomine Cheger¹ misit Uaradinum, vbi homo Nicolai portato ferro iustificatus est.

180.

Geus jobagio probatur se non esse furem.

Ceca² de uilla Curnad³ impeciit ioubagionem (sancti) Petri⁴ nomine Geus⁵ et seruum eiusdem nomine Thomam pro furto. iudice Ecce comite de Clus⁶ et biloto Cherceg et Petro, pristaldo Vizozlou. Geus et Thomas, portato ferro iustificati sunt.

181.

Mogus de uilla Pagit semet furem esse per absenciam approbat.

Salta⁷ de uilla Sadan⁸ impeciit Mogum de uilla Pagit⁹ pro furto. iudice Venceslao comite de Zothmar,¹⁰ pristaldo Pousa de uilla Ticud.¹¹ Mogus¹² in termino, quem pristaldus dixit vtrique parti prefixisse, Uaradini non comparuit.

¹ Cseger. E név Cseger alakjában használatosabbnak mutatkozik.

²⁻³ Ceca de villa Curnad = (32) Checha de uilla Ceunand bizonyoságául, hogy még az ismétlődő személy- és helynevek körül is nehéz a tájékozódás. Így a helyneveket illetőleg bajos lenne elhitetni magunkkal, hogy a kettő egy helynév s így is nehéz a választás, hogy Kasód pusztát tartasuk-e itt szóban levőnek vagy Kálmánd-ot? Kálmándra előnyös, hogy Kasod-nak nincsen középkori kimutatható szereplése, ő maga pedig sajátlag Kálmánd- (Kamand) néven volt ismertes. Kálmánd Szathmár m. nagykirályi j.-ban keresendő.

⁴ (sancti) Petri. Itt a sárvári monostorról van szó, melyről biztosan tudjuk, hogy Szent-Péter tiszteletére volt emelve, s kútfőnk is bizonyítója ennek (32 sz.).

⁵ Geus. Előbb Gense-nek iratik (32. sz.) de a régi irások Geus-t igazolják.

biró kihallgatván őket, Csegör nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldé, hol a Miklós embere, hordozván a vasat, igazolódik vala.

180.

Gős jobbágy nem bűnös a tolvajságban.

Curnad-falusi Cseke lopásról vádolá a (szent-Péter egyházának) Gős nevezetű jobbágyát és ennek Tamás nevezetű szolgáját. Biráskodék Ecsi kolosi ispán és Cherceg bilotus és pristáldus vala Vizizló. Gős és Tamás hordozván a vasat, igazolódának.

181.

Pátyod-i Mogus tolvajnak bizonyosodik.

Zsadány faluból való Walter lopásról vádolá Pátyod-falusi (de Pagit) Magos-t. Biráskodék Venczel, szathmári ispán, pristáldus vala Pósa Tyukod helységről. Magos a határidőben, melyet a pristáldus a saját mondása szerint mindkét félnek kitűzött, Váradon nem mutatá magát.

⁶ Eccc comite de Clus. A jog vagy a véletlenség tette-e a kolozsvármegyei főispánt ítélő bírónak, nem vitatjuk. Azt hiszszük beigazolható, hogy a sárvári ispánság egykorúlag csakugyan állandéka volt valamely erdélyi úgynevezett várispánságnak, vármegyes területnek.

⁷ Salta = Valter.

⁸ vil. Sadan. Zsadány, mely a középkorban is kettős helység volt, egyszersmind pedig a szöveg újmutatás szerint németek telepítvénye. Nagy-Zsadány Szathmár m. szathmári j-ban.

⁹ vil. Pagit = Pathwd (1325) = Pátyod Szathmár m. cseugeri j-ban [Bagos-ra a pristáldus miatt nem szabad gondolnunk].

¹⁰ Venceslao comite de Zothmar. L. a 183. számot.

¹¹ vil. Ticud = Thycud = Tyukod Szathmár megye cseugeri j-ban.

¹² Mogus = Magos. Egykori keletét helynevek igazolják.

182.

Villani de Kezuga et de Pereznek sunt contra iobagiones castri Zounuk justificati.

Ogyuz¹ et Tumulot,² iobagiones castri Zounuc impecierunt quosdam de uilla Kezuga:³ Joab, Mocz, Meduem et Forcos et de uilla Pereznek⁴ Tibam, et item iobagiones Petri, scilicet Kesam et Mikou de damno decem marcarum facto per uiolenciam. iudice Mica comite Bicoriensi,⁵ a rege delegato, pristaldo Jano de uilla Cheidreh.⁶ Homo Ogyuz et Tumolot nomine Cherpha portato ferro combustus est.

183.

Quidam villani de Guernezt non de castrensibus exempti, sed naturales iobagiones sunt.

Endre hodnogio,⁷ Petrus et Sebrec⁸ centuriones, item Vendeg⁹ et Zenast¹⁰ iobagiones castri de Zotmar impecierunt Voyzloom¹¹ et Joubot, Potonam,¹² Bodam Bartoleum, Latum¹³ de uilla Guernezt¹⁴ dicentes, quod iobagiones essent de castrensibus exempti. Ipsi uero dixerunt se esse

¹ Ogyuz. Egyike a középkor legváltozatosabb alakú neveinek, mert iratik: Ochuz-, Oeus-, Ogez-, Oghuz-, Ogyz-, Ogyoz-, Ogouch-, Oguz-, Ogyuz- és Otyoxnak is. Pauler Gyula tr. olvasása szerint: Agyasz.

² Tumolot talán Tumbold.

³ uilla Kezuga = Rezege = Reszege, mely úgy látszik ekkor Biharországhoz tartozott, most Szathmár megye nagykárolyi járása vallja magáénak.

⁴ uilla Pereznek, úgy véljük, hogy eredetileg Portheluk, a mai Portelek Szathmár megyének ugyanazon járásában.

⁵ Mica comite Bicoriensi (1212—1221). Birói szereplése nem ok, hogy magunkat ez esetben Bihar vármegyében higgyük, miután delegált bíró.

⁶ uilla Cheidreh = Hendred, másutt: Endred, Endrid = Ér-Endréd Szathmár megye nagykárolyi j-ban.

182.

A Reszege-iek és Portelek-iek nem hibásak a szolnoki várjobbágyok által fölhozott vádban.

Agyasz és Tumolot zunuki várjobbágyok pörbefogának Reszege [Kezuga] falvából némelyeket: Joábot, Macs-ot, Medvét és Pórtheluk (Pereznek) faluból Tibát és hasonlóképen Péter jobbágyait névszerint Kesát és Mikót tiz márka erőszakos kártétel miatt. Biráskodék Mike, bihari ispán a király megbízásából, pristáldus Cheidreh-falusi János. Agyasz- és Tumolotnak Cséfa nevezetű embere hordozván a vasat, megsérüle.

183.

Bizonyos fejér-gyarmathiak a szent-király jobbágyainak bizonyosodnak.

Endre hadnagy, Péter és Sebret századosok, nemkülönbén Vendég és Zenast a szathmári várjobbágyai pörbefogák Vaiszlót, Jóbot, Patonát, Bodát Bertalant, Latust Gyarmath (Guernezt) faluból mondván, hogy várnépből lett várjobbágyok. Azok pedig mondták, hogy született jobbágyok, akik t. il. a szent-

⁷ Endrehodnogio. A szövegben hibásan van két személynek föltüntetve: Endre, Hodnogio.

⁸ Sebrecc. Kútfontkben és másutt e név Sebreck, Sebredus, Sebridus és Sebreth alakban váltakozik.

⁹ Vendég. Vendeg, Vendegh, Vendegy, Vendek, Vendug stb. változatokban jelentkezik és soha sem nőnév.

¹⁰ Zenast. Magában áll.

¹¹ Voyzloum. Voislav, Woyzlau, Woylow változatban szláv fajú lakosok mellett bizonyít.

¹² ¹³ Potonam — — — Latum. Potuna, Latus másutt is előfordúlnak.

¹⁴ uilla Guernezt. Pesty Frigyes szerint (A várispánságok története 439): ma ismeretlen. E név bizonyára a regestrum korában sem vala ismeretes, miután az hozzátetésünkhöz képest nem más, mint Gyarmat, illetőleg Fejér-Gyarmath.

ioubagiones naturales, qui scilicet iobagiones sancti regis dici solent. Quos Vingiozlou comes de Zothmar¹ discuciens per pristaldum nomine Kazmer de uilla Petus² misit Uaradinum ad candentis ferri iudicium. Quo cum uenissent Vendeg ex parte coaduersariorum suorum se missum asserens, ex parte illorum et sua, subterfugit candentis ferri iudicium dicens aduersarios prenomatos naturales iobagiones esse, scilicet iobagiones sancti regis et se cum sociis suis iniuste illos impeciisse.

184.

Uxor Simonis de villa Apa non est particeps homicidii.

Bacina³ de uilla Mogos Mortu⁴ impeciit uxorem Simonis de uilla Apa⁵ dicens, quod quidam seruus Martini comitis⁶ nomine Vota⁷ filium suum occidisset ipsa presente et consenciente in mortem filii illius. Mica Bichoriensis comes⁸ discuciens per pristaldum nomine Prena misit Uaradinum, vbi prefata mulier portato ferro iustificata est.

185.

Hypolitus de villa Halap uxorque Vogis inter se litigant.

Hypolitus de uilla Halap⁹ impeciit vxorem Vogis¹⁰ de eadem de damno trium marcarum. iudice Kelem comite,¹¹ pristaldo Petro de eadem uilla. Mulier portato ferro iustificata est.

¹ Vingiozlou comes de Zathmar. A 295 és 317 sz. okl. szerepelteti még. Más oklevéltárak nem ismerik.

² uilla Petus = Pethe Pete Szathmár m. esengeri j-ban.

³ Bacina. Nyilván Batina vagy Batuna helyett áll, mely helynevekben fönmaradt.

⁴ uilla Mogos Mortu, Magasmart Szolnok-Doboka m. betleni j-ban.

⁵ uilla Apa. Apa — Nagyfalu Szolnok-Doboka m. betleni j-ban.

⁶ Martini comitis. Sajnos semmit sem tudunk róla.

király jobbágynak neveződnek szokás szerint. Kiket Venczel szathmári ispán kihallgatván, Pete (Petus) faluba való Kázmér nevezetű pristárdus kíséretében Váraddá küldte a tüzes vastörvényre. Hová midőn megérkeztek volt, Vendég érdektársai küldöttjének állítván magát, az ő részökről és a maga részéről lemondta a tüzes vastörvényről állítván, hogy az említett ellenfelek született jobbágys t. il. a szent-király jobbágysai és ő társaival jogtalanul bolygatta volt őket.

184.

Apafalusi Simon felesége tisztázódik a gyilkosságban való bűnrészség vádjától.

Batina Mogus Mortu-faluból törvény elé állatá Apafalvára való Simonnak a feleségét mondván, hogy Márton ispánnak egyik Vota nevezetű szolgája az ő jelenlétében és beleegyezésével ölte volt meg az ő fiát. Mika bihari ispán megvizsgálván a dolgot, Prená pristárdus kíséretében Váraddá utasítá őket, hol az említett asszony hordozván a vasat, igazolódik vala.

185.

Haláp-i Ipolynak keresete a Bagos feleségén.

Haláp falvára való Ipoly három márkányi kártételről vádolá azon helységbeli Bagosnak feleségét. Biráskodék Kelem ispán, pristárdus vala Péter azon faluból. Az asszony hordozván a vasat, igazolódik vala.

⁷ Vota. Vata, Vatha, Wata, Watha, melyet szolganévnek csak kivételesen találunk. Lehet, hogy nem is Vatha akar lenni.

⁸ Mica Bichoriensis comes. Nem lévén mondva, hogy királyi meghagyásra ítélkezett, merésznek alig látszik a föltevés, hogy a pörben némileg érdeklött Márton ispán ültette a maga birói székébe.

⁹ uilla Haláp. Haláp, pusztá Debreczen keleti határában.

¹⁰ Vogis. Bogos-nak véljük.

¹¹ Kelem comite. A gyérebbsz használatú nevek egyike. Ispán ezime előkelőnek sejteti.

186.

Tiburtius de villa Nádast est contra omnes villanos de Domulin.

Tiburcius ¹ de uilla Nadast ² impeciit omnes uillanos de uilla Domulin. ³ de quindecim bobus et vno equo uiolenter ablatis, iudice Gyula Bano, ⁴ pristaldo Sumboz ⁵ — — — iustificatus est.

187.

Forcos de villa Ziloc qua fur est in causam vocatus.

Cusyd ⁶ de uilla Ziloc ⁷ impeciit consuillanum suum scilicet Forcos de furto iudice Stephano, curiali comite de Ziloc, ⁸ pristaldo Gueztiua. ⁹ Forcos portato ferro iustificatus est.

188.

Viha de villa Macra sui occisorem fratris inquit.

Viha ¹⁰ de uilla Macra ¹¹ predio Lelez ¹² impeciit Ibam et Danum de occisione fratris sui per latrocinium, iudice Mica comite de Bichor, pristaldo Annania de uilla Buc. ¹³ Iba portato ferro pro se et fratre suo Dano, iustificatus est.

¹ Tiburcius. Tyburecius, Tyburehius alakokban váltakozik.

² uilla Nadast = Nadasd = Nádasd. Ezen Nádasd oláh-Nádasddal szemben Hada d-Náda s d-nak neveztetik. Hajdan Középszolnokban feküdt, ma Szilágy m. szilágy-cseli j.-ban.

³ uilla Domulin = ? Samson, Sampson = Sámson. A középkori irásokban a *D* és *S* hasonlósága sokszor szembeszökő. Szilágy-Sámson Szilágy m. zilahi j.-ban fekszik.

⁴ Gyula Bano. Nyilván azon „nagy“ Jula, a „Kán“ hadból, ki nádorisván is vala s akit az oklevelek 1228-tól kezdve neveznek bán-nak.

⁵ Sumboz. Azt hisszük, hogy Sumbot, Sumboth, Sumbud helyett áll.

⁶ Cusyd. Más okleveles tárban Cusit- és Cusud-alakban is jelentkezik.

186.

Nádasd-i Tiborez a Sámsoniak ellen.

Nádasd faluba való Tiborecz Domulin-helység
öszves lakosait tizenöt ökör és egy ló erőszakos elhaj-
tásáról vádolá. Biráskodék Gyula bán, pristáldus vala
Sumbot — — — — — igazolódik vala.

187.

Zilahi Farkas a lopás gyanújában.

Ziloca-falusi Kösöd pörbe fogá a maga falubelijét
vagyis Farkast lopás miatt. Biráskodék István, zilah-i
udvarbíró, pristáldus vala Guesteréd, Farkas hordoz-
ván a vasat, igazolódott.

188.

Makrafalusi Viza testvérenek gyilkosát puhatolja.

Vica Makra faluból, Lelesznek birtokáról, atyja-
fiának: rablásos meggyilkolásával vádolá Ibát és Dányt.
Biráskodék Mika, bihari ispán, pristáldus vala Bok(szeg)
faluba való Ananiás. Iba hordozván a vasat magáért és
testvéreért: Dányért, igazolódott.

⁷ uilla Ziloe. Zilah-ot Anonymus is (cap. 22.) Ziloe-nak írja.

⁸ Stephano curiali comite de Ziloc. Zilah város Szilágymegyében.

⁹ Gueztuua. Guesteréd-del, mely okiratos név, véljük vissza-
adhatónak.

¹⁰ Vihaa. Lehet: Vida, Vyda, Wida; Uch, Vcha; Vicha, Wichaa.

¹¹ uilla Makra, másként Apateleek, a régi Zaránd megyében.
Most Arad m. borosjenőj.

¹² Lelez. Személynévi használatának más eseteivel nem igen
találkozunk, s a Becse-Gregor nemzetségnek körében, mely innét fölfelé
a biharmegyei Sarkadig terjeszté ki uralmát (Bunyitay: 412) a
Lehel-t vagy Leel-t találjuk olyannak, melyre a Szöveg Leleze-
kiigazítható.

¹³ uilla Bue. Boksögre lehet értelmezni azon megye azon jár-
ásában.

189.

Vitalis de villa Cheuz in furto convictus una cum familia venditur.

Petrus de uilla Cheuz¹ et comprounciales eius impecierunt Uitalem de eadem uilla pro furto, quos Demetrius curialis comes² precepto regis discuciens per pristaldum nomine Vrman de uilla Gyurge³ misit Uaradinum, vbi predictus Uitalis portato ferro confugit ad ecclesiam dicens se esse combustum. Predictus itaque Vrman uendidit Uitalem cum uxore sua et filiabus suis et cum ancilla et filio ancille sue et cum omni possessione sua Laurencio, filio Martini.

190.

De misericordia sacerdotis de Barhan.

Notum sit omnibus christianis, quod cum Voca⁴ et Kereu⁵ de uilla Tura⁶ imminente necessitate sororem suam Martinam in uadio posuissent apud sacerdotem de Barhan⁷ nomine Moysen, pro marca vna. Non habentibus illis vnde sororem suam redimant, prenomínatus sacerdos pro remedio anime sue dimisit illam et debitum dimisit ei.

191.

Quidam de uilla Ghony de homicidio sunt convicti.

Nicolaus de uilla Ghony⁸ impeciit conuillanos

¹ uilla Cheuz = Cheus, Chewz = Csősztelek, mely dr. Csánky Dezső tájékoztatása szerint a mai Körösszeg és Komádi vidékén feketett. Ezt 1271-ből való határjárásában találjuk följegyezve, az mondatván benne, hogy a keresztszeg-kóti országot mellett van az első határa, hasonlóképen említettik a keresztszeg-komádi országot és a ma ismeretlen „Vasan“ (Varsány) és Csó-telek birtokok [Wenzel: VIII. 374.].

E szerint a komádi sárrét helyén.

² Demetrius curialis comes. 1232-ben tűnik föl először mint országbíró.

³ uilla Gyurge = Győr, mely ma pusztá Zsadány és Sarkad-Keresztur között.

189.

Cseősz-i Vitális lopás miatt családotúl szolgaságba taszittatik.

Cheuz-falusi Péter és a vidékebéliek azon helységbe való Vitalist lopásról vádolák. Dömtör udvarbíró, a király meghagyásából kihallgatván őket, Gyürge faluba való Ormány nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldé őket, hol a szóban forgó Vitalis hordozván a vasat, az egyházba menekedék, mondván, hogy megsérült. Erre az említett Ormán eladá Mártonfia Lőrincznek Vitálist feleségestül és leányaival és szolgáló leányával és szolgáló leányának fiával és minden vagyonával.

190.

A bárándi pap jószivűsége.

Legyen tudtára adva minden keresztyéneknek, hogy midőn Tura faluba való Vata és Kerő nagy szükség által reá kényszerítetvén Mártona nővéröket zálogban hagyták volt egy márkáért a bárhán-i Majsa nevezetű papnál, — nem lévén tehetségök, hogy leánytestvéröket kiváltsák, az említett pap a saját lelke üdvességeért elbocsátotta őt és az adósságot neki elengedte.

191.

Négy Gönyűire a gyilkosság rábizonyosodik.

Gönyűfalvi (de Ghony) Miklós lakostársait,

⁴ Voca = Vota, Wota, Wotha = Vata.

⁵ Kereu. 173. sz.

⁶ Tura. Tura helynevekben nem szükölködünk, hanem a szöveg nem engedi, hogy Biharból akár felső Szabolesba, akár Pest megyébe távozzunk. Gondolatunk szerint ez nem is Tura voltaképen, hanem Turda. Thordá-val esik még találkozásunk.

⁷ de Barhan. Tulós Bunyitay Báránd-nak régi névalakjaiból a következőket említi (III. 203): Sarand, Carand, Zarand, Barand. Kár, hogy figyelmét kikerülte Barhan. Báránd Bihar m. tordai j-ban megtalálható Püspök-Ladány mellett.

⁸ uilla Ghony, másutt Gewnew = Gönyő, Abauj-Torna m. kassai j-ban.

suos, scilicet Michaëlem Texen,¹ Burat² et Mecam³ de occisione filii sui, quos Martinus comes per pristaldum nomine Scaden misit Uaradinum, ad examen ferri candentis, vbi prenominati rei de homicidio sunt conuicti.

192.

Texa ismaëlita Uaradini cum adversariis convenit.

Texa izmaëlita de Nyr⁴ impeciit uillanos
..... (de) Cegam⁵ pro marcis duodecim Alexandro comite⁶ iudice a rege delegato, qui per pristaldum nomine Stephanum Uaradinum missi, taliter conuenerunt, quod predicti uillani darent aduersario suo quinque marcas fertone minus, iidem iudici satisfacerent; ius autem pristaldi Texa persolueret.

193.

Conventio facta inter Kusun de villa Zupur convillanamque eius.

Kusun⁷ de uilla Zupur⁸ cum conuillana sua matre scilicet Seden, quam de ueneficio impecierat, taliter conuenit, quod ipse nihil acciperet et iudici scilicet Thome vicearchidyacono⁹ terciam partem persolueret, pristaldo autem suo communiter cum illa satisfaceret, reliquas partes iudicis et pristaldi prefate mulieri reliquit persoluendas.

¹ Texen = Texa, Texe, Thexa, These egykorú személynevekkel.

² Burat. Személynévi jogosultsága mellett csupán a Bura-helynév vállal jótállást.

³ Mecam. Egyetlenegy Mekét tudunk csupán igazolására előállítani.

⁴ Texa izmaëlita de Nyr. V. ő. a 38. 41. sz.

⁵ (de) Cegam; Cegue helyett. Másutt Chege, Cheghe régenten Szabolesban, most Hajdu m. balmazújvárosi j-ban [Fejér: IV. 2. 19; Wenzel: V. 203.].

névszerint Mihált, T e k s é t, B u r á t és M e k é t fiának meggyilkolásáról vádolá. M á r t o n i s p á n kihallgatván őket S a d á n nevezetű pristáldus kíséretében tüzes vas próbára Váraddá küldé, hol a megnevezett vádlottak a gyilkosságban elmarasztalódának.

192.

Tekse izmaclita Váradon ellenfeleivel alkura lép.

T e k s e, nyír-i izmaclita megpörlé a Csege-falubelieket tizenkét márka miatt S á n d o r i s p á n, a királytól megbízott bíró előtt, kik István nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldetve abban állapodának meg, hogy a mondott lakosok egy fertóhián öt márkát adnak ellenfelöknek, ők fizetik a bírót; a pristáldus illetékét pedig Tekse fizesse.

193.

Szopor-i Kösöny eláll a pertől, melyet egyik azon falubeli asszony ellen kezdett.

K ö s ö n Szopor faluból megbékéle a maga községbelijével t. il. Sedény édes anyjával, kit rontásról vádolt volt oly módon, hogy ő maga semmit sem kap és a bírónak t. il. Tamás al-öspörösnek harmadrészt fizet, a pristáldusának pedig vele közösen tesznek eleget, a bírói és pristáldusi többi részt a szóban levő asszony fizeti.

⁶ Alexandro comite. V. ö. 64. sz.

⁷ Kusun. sem egykorú személyek, sem élő helynevek nem kelnek védelmére és igazolására, mert — nincsenek.

⁸ uilla Zupur = Szopor Közép-Szolnokban. Ma is kettős hely Szilágy m. tasnádi j-ban

⁹ Thome v. archidyacono. Az egykorú tasnádi plébánost tiszteljük benne, kiket később az erdélyi püspökök Meszesen innen való helytartójaként látunk működni.

194.

Joubagiones Bichorienses sunt cum castrensibus controversantes.

Vniuersi ioubagiones Bichorienses¹ impecierunt ante Micam comitem eorum² vniuersos castrenses de Bichor dicentes quod ipsi castrenses bis acceperunt ab eis debita iudicia,³ in quibus ipsi ioubagiones castrensibus tenebantur. Supradictus itaque iudex, dato pristaldo nomine Laurencio de uilla Qesereu⁴ ad iudicium ferri candentis misit Uaradinum, vbi taliter conuenerunt, quod predicti castrenses darent prefatis ioubagionibus quinquaginta et tres boues, iudici autem et pristaldo vtrique pars simul satisfaceret.

195.

Bandu in villa de Gyan in fractione dentis non est reus.

Bandu⁵ de uilla Gyan⁶ portato Varadini ferro pro fraccione dentis et damno quadraginta ponderum argenti iustificatus est contra Guta,⁷ Boyciud⁸ et dominum (?) Kekeu,⁹ iudice Ragnaldo preposito Uaradiensi¹⁰ et pristaldo nomine Georgio.

196.

Stephanus de villa Perlu Simonem in furto convincit.

Stephanus de uilla Perlu¹¹ impeciit Simonem,

¹ Bichorienses. Észrevehetőleg a vármegye egész területéről s nem egy helyről nagyon itt szó.

² ante Micam, „comitem eorum“. Téves nézet, mintha e Micát csak várispánnak és a főispánnál kevesebbnek kellene tartanunk, holott ezen Mike nem más, mint a sokat emlegetett megyés ispán 1212—1221-ből.

³ debita iudicia. Világos, hogy itt odaítélt kötelezettségről, kivételes és nem rendszerinti szolgálmányról van szó. Birság.

⁴ uilla Qesereu = Keserew, Ér-Keserű Bihar m. ér-mihályfalvi j-ban. 1236-ban, tehát egy évre regestrumunk bezárta után Keserű Gyapoly, Iván és Petur mint ezimer-pecsétes bihari előkelők tűnnek ki [Kubinyi Ferencz: Árpádkori oklevelek 13. l.]. Bunyitay ezen Keserűieket az Osl nemzetség tagjainak tartja (III. 250); de nem sok valószínűséggel.

194.

A bihari várjobbágyok az alsórendűekkel nincsenek megelégedve.

A bihari várjobbágyok összességesen pörbefogák az ispánjok, Mika előtt a bihari összes várnépbelieket mondván, hogy emezek a várnépbeliek két ízben vették volt meg rajtok a törvényes őket illető járandóságokat. A megnevezett bíró ennek következtében pristáldusul Lőrincz nevezetűt Keserű faluból adván melléjük, Váraddá a tüzes vastörvényre utasította őket, hol abban egyezének meg, hogy az említett várnépek a mondott várjobbágyoknak adjanak ötvenhárom ökröt, a bírót pedig és a pristáldust a két fél együttesen elégítse ki.

195.

Gyán-falusi Bánd az ellene emelt vádak alól kimentí magát.

Gyán-falubeli Bánd Váradon hordozván a vasat, Guta, Bajnok és Zekeő nevezetűvel szemben a fogkiütés- és a negyven ezüst pondus iránt igazolódék. Biráskodék Rajnáld váradi prépost, pristáldus vala György.

196.

Peér-i István a Simon tolvajvoltát kivilágosítja.

Perlu-falusi István lopással gyanusítá Teko-fia

⁵ B a n d u. Bánd gyakori férfinév, melynek egykorú előkelő voltát helynevekben is igazolva látjuk.

⁶ uilla Gy a n. Biharban akárhány Gyán van, miként látni fogjuk alább (L. a 241. 272. 323. sz. okl.). Itt ugy látszik, hogy a Váradhoz legközelebb eső V i z e s - G y á n értendő.

⁷ G u t a. Guta, Gutha személynévre számos helységünk emlékeztet.

⁸ B o y c i u d, talán Boynoch, Bajnok akarna lenni.

⁹ K e k e u. Szintén hibásnak nézván, Zekeu-re értelmeztük.

¹⁰ R a g n a l d o p r e p o s i t o U a r a d i e n s i. B u n y i t a y V i n e z e Rajnáld prépostságát 1222 tájára teszi.

¹¹ uilla Perlu = Peer. Másutt (57. sz.) Perl, Peér-re értelmezzük, de abban sincsen lehetetlenség, hogy mindkettő P e l e =

filium Tecu¹ pro furto iudice curiali comite de Zounuk, nomine Angelo,² pristaldo Moys. Predictus Simon portato Varadini ferro, combustus est.

197.

Choukad mulier fatetur se esse ancillam Fabiani.

Choukad,³ uxor Tekudini serui Fabiani conquesta est Simoni, Uaradiensi Episcopo⁴ dicens, quod cum ipsa sit libera, dominus suus Fabianus uelit eam redigere in seruitutem. At ille dixit eam suam esse ancillam, illa uero dixit tutorem sue libertatis nomine Gunuzt.⁵ Prenominatus itaque iudex, posuit eos ad iudicium ferri candentis, dans eis pristaldum nomine Farkasium. Sed interea predicta Choukad se ipsam recognoscens confessa est: se esse ancillam fabiani, vt ipse asserebat; Fabianus uero ipsam quidem retinuit sibi in ancillam, sed filias eius dimisit esse liberas cum omni generacione, que ab illis est successura, vt quam ipse, tam omnis earum progenies vtriusque (sexus), vbi uoluerunt manendi, habeant libertatem.

198.

Sabud et Kereu in casu occisionis conveniunt cum Tivandu ipse illis satisfaciendo.

Sabud⁶ et Kereu⁷ impecierunt Tiutam⁸ de occisione nurus sue, sorotis ipsorum, iudice Gabriele

Pele helységnek torzalakja. Peér is, Pele is egykorúlag középszolnoki helyek, ma Szilágy m. tasnádi járásában fekszenek.

¹ Tecu. Névalakjai: Teca, Techa, Tecus, Teku, Tecusa.

² Angelo, curiali comite de Zounuk. Alispánunk jelentkezik még a 276. 277. és 285. szsz-ban, melyek őt Mike bihari főispán kortársává avatják szereplése tekintetéből. 1212—1221.

³ Choukad = Choukas = Csókás és nem Csókadó, miként Jerney óta értelmeztetett. Értelmezhető Kukad-nak is.

⁴ Simoni Uaradiensi Episcopo. Bunyitay Vince (A váradi püspökség története I. 89.). 1202—1218-ra teszi püspök voltát. Püspökségének éveireh kötvék még a 34. 208. 323. 374. sz. okl.

Simont. Biráskodék a zunuki, Angelus nevezetű udvarbíró, pristáldus vala Maj's. A szóban forgó Simon Váradon a vasat hordozván, elmarasztalódék.

197.

Csukad asszony beismeri, hogy Fábiánnak szolgálója.

Kukad, Fábián szolgájának, Teködnék a felesége panaszát nyújtá Simon várad i püspöknek mondván, hogy holott ő szabad, a gazdája Fábián őt szolgálásra akarja vetni. Fábián pediglen őt szolgáló leányának mondotta. Amaz aztán szabadságának védelmezőjeül Gonoz-t mondá. A nevezett bíró pedig tüzes vas-törvényre adá őket Farkas nevezetű pristáldust rendelvén melléjük. Hanem időközben a szóban forgó Kukad magába szállván, vallomást tön, hogy ő Fábiánnak miként Fábián állítá szolgáló leánya. Fábián pedig az asszonyt visszatartá ugyan a szolgálat kötelékében, leányait azonban szabadokká tette minden tőlük származandó ivadéukkal egyetemben, hogy mind a lányok maguk, mind ezeknek két rendbeli ivadéka, ahol kedvök tartja, ott lakozhassanak.

198.

Babud és Kerő kiegyeznek a gyilkosságról vádolt Tiváddal.

Babud és Kerő vádolák Tivát, hogy megölte volt az anyósát, az ő nőtestvéröket. Biráskodék Gábor ös-

⁵ Gunuz-t. Helynévben is fönmaradt: Gonozd. Valószínű, hogy egykorú jelentősége a maitól eltérő vala.

⁶ Sabud. Betű szerint, miként Jerney vette: Szabód; de ennek nincsen az egykorú személy- és helynevekben semmi igazolása. Inkább tartható Szapud-nak vagy több igazítással Babot-nak, helynevek alapján.

⁷ Kereu. Sűrű használata daczára csak egy helynevet (Kérő) hagyott maga után bizonyosságúl annak, hogy leginkább a nép alsó rétegében volt fölkapott.

⁸ Tiu a m. Azonosak vele Tyuan, Tywan, Thivan. Tivam itt alkalmasint Tivand helyett áll. Ha ezen Tivand azonos a 152. számban előfordulttal, akkor számunk szabolcsi esemény.

archidyacono, Farkasio pristaldo. Qui cum Uaradinum aduenissent, taliter conuenerunt, quod Tiuandu daret aduersariis suis duas marcas, et idem pristaldo satisfaceret, pro parte autem iudicis aduersarii sui tenerentur.

199.

Zada caussam agit cum Teca.

Zada ¹ impeciit Tecam pro tribus bobus et quindecim cubitis pannorum pro tunica et pallio. iudice Gereone, ² pristaldo Vosos. ³ Predictus Zada portato ferro Uaradini combustus est.

200.

Gregorius interfecerat fratrem Hertvegis de uilla Hertveg, et conveniunt.

Hertueg ⁴ de uilla Hertueg ⁵ impeciit Gregorium de eadem uilla dicens, quod fratrem suum interfecisset, iudice Joachin biloto pristaldo Ibrachin. ⁶ Illi autem Uaradini taliter conuenerunt, quod tam ipsi, quam omnis posteritas eorum in hac causa pacem haberent. Gregorius autem daret aduersario suo, nomine Hertueg tres marcas fertone minus et idem pristaldo satisfaceret, iudici autem dominus Hertueg ⁷ teneretur.

201.

Petrus filius Nuhu de Qecii suspectus est de furto.

Comprovinciales noui castris et horum specialiter

¹ Zada, mely helynevekben is fönmaradt.

² Gereone, Simeone helyett állónak véljük. Sajnos, hogy kút-főnk sok Simonja közől alaposan egyikkel sem azonosíthatjuk.

³ Vosos, Wosos alakban gyakori férfinév. Esetünk a körülírások mellőzésénél fogva Várad-vidékinek látszik, s ha ezen Vasas véletlenül a Janosd-i Vasas lenne (256. sz.), akkor ügyesetünk szalonta-vidéki.

⁴ Hertueg. Herthueg, Herthuig, Hertuegh alakban fordul elő másutt is és előkelő névalaknak látszik. Német származású.

pörös, pristáldus vala Farkas. Kik midőn Váradra érkeztek, olyképen egyezének ki, hogy Tiva fizessen ellenfeleinek két márkát és ugyanő tegyen eleget a pristáldusnak, a bíró része pedig ellenfeleit kötelezze.

199.

Zada keresetét Teka ellenében elveszíti.

Száda pörbe fogá Tekét három ökör és tizenöt sing felöltőnek és köpenyegnek való posztó miatt. Biráskodék Simon, pristáldus vala Vasas. Említett Száda Váradon hordozván a vasat, megsérüle.

200.

Hertig falusi Hertig testvérének gyilkosával egységre lép.

Hertvég faluból való Hertveg pörbe fogá azon falubeli Gergelyt mondván, hogy megölte volt fitestvérét. Biráskodék Joakim bilotus, pristáldus vala Ibrahim. Ők azonban Váradon olyképen egyezének ki, hogy úgy maguk, mint semmi ivadékjok ne bolygassák ezt a dolgot, Gergely pedig Hertvég nevezetű ellenfelének egy fertó hiján három márkát ad és ugyanő elégitse ki a pristáldust, a bírónak pedig a mondott Hertveg tartozzék.

201.

Kéres-i Péter a tolvajság gyanuját magáról elhárítja.

Az ujjvármegyeiek és közülök nevezet szerint Csenke

⁵ uilla Hertueg. Herezignek értelmezi Bunyitay is (III. 307) és Pesty Frigyes is (Eltűnt vármegyék I. 97) 1393-ban már csak mint a szalacsi majorsághoz tartozó „Hertigh föld“ említetik (Századok 1871. évf. 608). Úgy látszik, egészen nyoma veszett.

⁶ Ibrahim Szokottabb névváltozatai: Ibrahun, Ibrahim, Ibrahimus, Ibrahun.

⁷ dominus (talán: predictus) Hertueg.

Cenka¹ de uilla Gienda² impeciit³ de furto Petrum filium Nuhu⁴ de Qecii,⁵ iudice Bank pristaldo Gregorio de uilla Peta.⁶ Prefatus Petrus portato ferro iustificatus est.

202.

Apud comprouinciales novi castri Matthias de villa Loch suspectus est, qua fur.

Comprouinciales noui castri et horum specialiter Buba⁷ de uilla Tumur⁸ impeciere Matthiam de uilla Loch⁹ predio Martini pro furto, iudice Bank comite, pristaldo Gregorio de uilla Peta. Matthias mundatus est.

203.

Guthfredus prepositus propter seruum occisum litigat.

Guthfredus¹⁰ prepositus Orodien-sis con-questus est Nicolao palatino¹¹ dicens quod in pre-dio ecclesie de Pauli¹² nomine Heyka¹³ occisus esset seruus ecclesie per seruientem Bodun¹⁴ filium Michaëlis de Kata nomine Bodou et dato termino prefato Bodun a palatino, vbi ipse cum (con)prouin-cialibus discuteret.¹⁵ Itaque retento pristaldo, pala-

¹ Cenka, egyértelműnek véljük a többi okirattárak Cenké-jével. Élő helynevek a Csenke- és Czenke-olvasást egyiránt támo-gatják.

² uilla Gienda. Gyenda, Genda, Gyanda. Ma puszta, mely Abauj-Torna megyében, Tomor határában keresendő.

³ impeciite helyett: impeciere.

⁴ Nuhu. Más okirat-tárakban is előfordúl, de ez nem gátol abban, hogy úgy ezt, mint a még szokatlanabb Nuuhu-t Nuuzo-nak ne nézzük és Nyuzó-nak ne olvassuk.

⁵ de Quecii = ? Kendi puszta Monaj határában, vagy Kéres p. Gyanda nyugati szomszédságában.

⁶ uilla Peta, Petri.

⁷ Buba, Boba-helynév is van.

⁸ uilla Tumur = Thomor. Tomor Abauj-Torna megye szik-szói j-ban.

Gyanda faluból lopásról vádolá kercs-i (Qecii) Nuhufia Pétert. Biráskodék Bánk, pristáldus vala Peturfalvi Gergely. A szóban levő Péter hordozván a vasat igazolódék.

202.

Az abaujiak lak-i Mátyást lopásról igaztalanul gyanúsítják.

Az újvármegyeiek és közülök nevezet szerint Boba Tomor faluból lopásról vádolá Lak faluba való Mátyást. Biráskodék Bánk ispán, pristáldus vala Peturfalvi Gergely. Mátyás igazolódék.

203.

Gotfrid prépost szolgájának gyilkosát nyomozza.

Gotfrid aradi prépost panaszolkodék Miklós nádor(ispánnak) mondván, hogy a Pauli egyház Heyka nevezetű birtokán azon egyháznak szolgáját a Katai Mihálfia Bodonnak Bodó nevezetű cselédje megölte volt, és a mondott Bodonnak a nádor határidőt adott, mikor a megyebeliekkal tanácskozzék saját maga. Végül a nádornak Zuma nevezetű pristáldusát meg-

⁹ uilla Loch. Lak-e vagy Léh? — Lak Borsod megye szendrői j-ban, Léh Abaúj-Torna m. szikszói j-ban. A tudósok Lak-nak fogják pártját, Léh mellett azonban belső indokok szólnak. Azon fordúl meg, hogy melyik volt birtoka Mártonnak, e tájékon a Belus nemzetség levén birtokos. V. ö. 231. sz.

¹⁰ Guthfreus Guthfredus helyett. Gotfrid alakban jelentkezik egykorúlag leginkább. Ami Gotfrid aradi prépostot illeti, ő már régi ismerősünk (46. 98) 1205—1223-ból.

¹¹ Nicolao palatino. L. a 46. sz.

¹² ¹³ ecclesia de Pauli, a pályi egyház- vagy monostorról ninesen tudomásunk s annak „Heyka“ nevű birtoka tekintetében is tájékoztatólagos vagyunk.

¹⁴ Michaël de Kata
Bodun. Ismeretlen.

¹⁵ cum (con)prouincialibus discuteret. Nádori gyűlésre vall.

tini nomine Zuma¹ discussos misit Uaradinum ad examen ferri candentis, vbi homo ecclesie de Pauli combustus est.

204.

Forcos de villa Kemesa probatur illum non esse furem.

Richya² de uilla Tehektou³ impeciit dominum Forcos⁴ de uilla Kemesa⁵ pro furto, iudice Bank comite,⁶ pristaldo Misca de uilla Hologd⁷ Forcos portato ferro iustificatus est.

205.

Echilleu de villa Bulsu impetit Mosud de furto.

Echilleu⁸ de uilla Bulsu⁹ cum prouincialibus suis impeciit conuillanum suum Mosud¹⁰ de furto, eodem iudice et pristaldo. Mosud iustificatus est.

206.

Quidam villani de Echek non sunt subiecti centurionatui, sed debitores liberorum denariorum.

Telceu¹¹ et Bota¹² de uilla Fegyernuc¹³

¹ Zuma. Vajjon nem Zumba akar-e lenni? Egyébiránt Zuma jelentkezik a 46. számban is, hol illetősége is említve van.

² Richya Riká-nak és Riesé-nek, mindkettő mellett helynevek szólnak, egyiránt olvasható.

³ uilla Tehektou = Fehertou, ma Ó-Fejértó Szabolcs megye nyir-bátori j-ban.

⁴ dominum (= nomine helyett) Forcos.

⁵ uilla Kemesa, Kemeesének (Kemeche) és Ramoesának (Ramocha) majdnem egyenlő ezímen vitatható.

⁶ Bank comite. 1212—1213-ra tehető, ha nádorispán korában tartá Szabolcsban a gyűlést, melynek eseteivel foglalkozik egy darabon keresztül kizárólag a váradi regestrum.

⁷ Misca de uilla Hologd. L. a 205. 212. 213. 214. 215. 216. 218. 219. 220. szsz.

Hologd = Zologud, Zolcod = Zalkod Szabolcs megye dadai felső j-ban.

tartva, a kihallgatottakat Váraddá küldé (a prépost) tüzes vas-próbára, hol a Pauli egyház (= monostor) embere megsérüle.

204.

Kemecsei Farkas igazolja, hogy ő nem tolvaj.

Fehértó (Tehectou) faluba való Ricse Kemecsefalusi (Kemesa) Farkas nevezetűt lopásról vádola. Biraskodék Bánk ispán, pristáldus vala Hologd-falusi Miska. Farkas hordozván a vasat, igazolódék.

205.

Balsa-i Ehellős Makodot tolvajnak tartja.

Bulsu faluba való Ehellő a megyebeliekkel egyetemben lopásról vádoló falubelijét Makodot. Bíró és pristáldus ugyanaz vala. Makód igazolódék.

206.

Bizonyos Erk-iek nem tartoznak a százados keze alá, hanem a szabad denárok fizetői.

Fegyernuc faluba való Féltén és Bata, Eurs

⁸ Echilleu. Másutt: Ehelleus, Echeleus, Echerlinus és (hibásan) Chelleus változatokban. A m. Onomasticonnak leszen tiszte kimutatni, hogy a keresztény Achillesnek ezen magyar kiadása egyszersmind nem ősmagyar nevezeteink egyike-e?

⁹ uilla Bulsu = Balsa vagy Bolsa. Balsa Szaboles m. dadai-felső j-ban.

¹⁰ Mosud = Mocud = Makod és Mukod. Helynevekben ma is él.

¹¹ Felceu, nyilván Felten helyét foglalja el.

¹² Bóta. Olvasható Bata- és Bótá-nak egyiránt.

¹³ uilla Fegyernuc. Ki ne értené a mai Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye Fegyvernek-jét, mikor Balássy Ferencz és Pesty Frigyes is ezt értették alatta? Pedig az nem ez a főnlévő Fegyvernek, sőt egyáltalában nem is Fegyvernek. Fegyvernek volt-e Heves táján (a várost értjük), biztosan nem mondható meg; de valószínűbb, hogy nem volt, mert ennek a határnevekben és régi írásokban semmi nyoma. Fölöslegesen látszhatik, de megjegyezzük, hogy a hevesi esetek s köztök ezen

Mogd Michodeus et Petrus de uilla Asu¹ item alius Michodeus, Paul, Zacheus, Georgius de uilla Schmula² impeiere quosdam de uilla Echek³ scilicet Buggy⁴ Vrdán,⁵ Potetam,⁶ Veus,⁷ Beat⁸ Vtam⁹ dicentes, quod essent eorum coofficiales et similiter centurionatui subiecti, illi autem dixerunt: non esse subiectos centurionatui, sed debitores liberorum denariorum.¹⁰ Et hoc idem dixerunt ioubagiones castri scilicet Forcos,¹¹ Poson,¹² Ipolt, Lucus, Vhusa, Jacob, Matthias. Quos Petrus comes uicarius Dionisii comitis¹³ misit Uaradinum per pristaldum nomine Moys de uilla Heten,¹⁴ vbi prenominati castrenses (de) Heues non comparuerunt preter vnum, qui dixit se nocari Forcos et vnum de aduersariis et missum esse ex parte sociorum suorum et subterfugit iudicium ferri candentis ex parte sociorum suorum et ex parte propria dicens se et socios suos false prenominos villanos de Echek de contribulatu peciisse.

oklevél-szám a mivoltukból helynévileg a legkiforgatottabbak egyike és itt másként nem boldogúlhatunk, mintha a jelentkező községeket a vádlottaknak lakó helye körül csoportosítjuk és a helyi tájékozódást is igénybe véve, igyekszünk a palaeographia segítségével korának világításába visszahelyezni. A kérdéses területen van ma is egy falu, melyet a középkor ingadozó orthographiája majd: Viznuc-, Wyznuk nak, majd: Viznek, Viznuck-nak irt, t. il. Visznek. Ezt tartjuk Fegyernuc-ból kiolvasandónak.

¹ uilla Asu. Asu helynév nincsen Heves vidékén, Árok sinesen Árokszálláson kívül a közelben; folytatásául azonban a Visznekről kiinduló félkörnek, ott van Tarna-Örs. Hogy Asu-t Örs-re értelmezzük, ez ellen nem indít támadást a régi írárok ortografiája, mely e nevet közönségesen Ursu-nak irta volt. Tehát Asu = Ursu = Örs.

² Schmula = Halatka = puszta Alatka. Önként értetik, hogy illetén értelmezése csak szomszédságának tájékoztató utmutatása következtében lehetséges.

³ uilla Echek. Volt Hevesnek a nagy régi időkben, a szolnoki részekben egy Ecseg-je, de ez annak idejében inkább a szolnoki vagy békési várat szolgálta, mint a hevesit. Ecseg itt szóba sem jöhet s a

(Asu) faluba való Magd, Michodeus és Péter valamint a másik Michodeus, Pál, Zacheus Schmula faluból pörbefogának némelyeket Erhek faluból Bugit t. il., Urbánt, Pocinát, Beus-t, Betát, Utát mondván, hogy nekik hivataltársaik s egyszersmind a századnak alárendeltjei. Ők pedig ellenveték, hogy nem alárendeltjei a századnak, hanem a szabad denárok fizetői. És ezen a nyomon beszélének a vár jobbágjai is t. il. Farkas, Pozsony, Ipolt, Lukus, Uhusa, Jakab, Mátyás. Kiket Péter, Dénes ispán udvarbírája Váraddá küldte Hátány-falusi Majs nevezetű pristáldus kíséretében, hol a hevesi megnevezett várnépséghez tartozók nem jelenének meg egynek kivételével, ki azt állította magáról, hogy Farkasnak hívják, egyike az ellenfeleknek és társai részéről van küldetve és elállta a tüzes vastörvénytől társai részéről és a saját részéről mondván, hogy ő és társai alaptalanul vitatták volt, hogy a kérdéses Erk-falusiak velök azonos rangbeliek.

„várispánságok története“ írója messze jár a történeti valótól, midőn ezen Echeket Esegnek értelmezi. Ehek = Erek, Ergk, Herek (és talán Erhek is) = Erk, mely maiglan virágzó község.

⁴ Bugy; Bugyi, mely család- és helynevekben egyiránt fennmaradt.

⁵ Vrdan, Vrbán-nak olvassuk.

⁶ Poteta-m. Pocinának nézzük.

⁷ Veus. Beös.

⁸ Beat. Bota- és Betának egyiránt tekinthető.

⁹ Vta. Léhet Vita vagy Wta.

¹⁰ *debitorum liberorum denariorum*. Minthogy más-ként *fumariusok*-nak is neveztetnek ezek fizetői, úgy látszik „fűst“ adó volt (Wenzel: I. 270).

^{11—12} Farkas = (174) hadnagy, Pozsony főhírdető. Lucus amott: Zolos.

¹³ *Petrus vicarius comes Dionisii comitis*. Dénes fő- és Petur alispánsága s e szerint ezen oklevél kelte 1216—1219 tájára tehető.

¹⁴ uilla Heten = Hatan, Atan = Átány Hetes város mellett.

207.

Joubagiones castri de Naugrad iuxta villanos de Sagu et de Halaz
sunt damnificatores.

Vniuersi uillani (de) Sagu¹ et vniuersi uillani (de) Halaz² de prouincia Naugrad³ impecierunt ioubagiones eiusdem castri, scilicet Gilianum,⁴ Michaëlem, Hyván, Paulum, Vlues⁵ Finthur⁶ Shubancam⁷ Heraicum,⁸ Paulum, Chepanum Feketem, Tiburcium, Zemerem de destructione rerum suarum, ad estimacionem sexaginta marcarum iudice Bolosoy comite de Naugrad permissione et auctoritate Nicolai palatini comitis⁹ iudicante, pristaldo Mikou de Belk¹⁰ Prenominati ioubagiones in termino, quem prefatus pristaldus vtrique parti se dixit prefixisse scilicet: in octaua Johannis baptiste, Uaradii non comparuerunt.

208.

Bichorienses de centurionatu Secculáz liberum hominem Deum
impetunt illum eorum esse conciuem.

Anno ab incarnatione domini M^oCC^oXVII^o regnante uictoriosissimo rege Andrea, Simone Uaradiensi episcopo existente, Gyula comite palatino, Nimcha comite Bichoriensi,¹¹ Anniano Lectore, et Notario Bichorienses de centurionatu Secculaz¹²

¹ (de) Sagu, más középkori írásokban ezírázva: Saag, Saagh, ma Karanes Ság néven említi a magyar földleírás, Nógrád m. szécsényi j-ban.

² (de) Halaz, mai országos nevén: Szécsény-Halászi.

³ de Naugrad (L. a 76 és 133 számokat).

⁴ Gilianum. Elég gyakori nevezeti alak, mely a Kilián-ban nyert magyarosítást.

⁵ Vlues, egykorú írásokban Wlues; helynévileg: Ölyves, Ölyvös.

⁶ Finthur, Beél hibásan, mert a régi emlékek csak Fintur-t ismernek, Timthur-nak mondja.

⁷ Shubancam = Chubanca-m. Csobánka pusztája van Neográdban is Terény mellett.

207.

A ságh-i és halász-i lakosok kártevésről vádolják a nógrádi vár jobbágyságait.

A s á g h-i öszves lakosok, meg a h a l á s z-i öszves lakosok Nógrád vármegyében pörbefogák azon várnak jobbágyságait, nevezetesen Kiliánt, Mihályt, Ivánt, Ö l v e s-t, C s o b á n k á-t, Henriket, Pált, Csépánt, Feketét, Tiborczot, Szemerét, hogy pusztítás által ingóságaikban hatvan márkára becsült kárt okoztak volt. Biráskodék Balassi nógrádi ispán, ki M i k l ó s n á d o r i s p á n n a k engedelmeiből és képviselőjeként tartá ítéletet, pristáldus vala B e l k-falusi M i k ó. A megnevezett várjobbágyságok a háttáridőben, t. il. keresztelő Szent-János hetében, melyet az említett pristáldus a saját állításaként mindkét félnek kitérőzött volt, Váradon nem jelenének meg.

208.

A székelv századosságv területén levő várnépek közéjük tartozónak vitatják Deést, ki szabadnak bizonyosodik.

Az Úr megtestesülésének 1217. esztendejében, A n d r á s királynak dicsőséges uralkodása alatt, midőn Simon vala a váradi püspök, Gyula a nádorispán, Micha a bihari ispán és Ányos a lector és notárius, — a sceculzáz-i századosságvba való

⁸ Henraicum = Henricum = Imre.

⁹ Nicolai palatini comitis. A szöveg „uniuersi“ kétszeres kezdete nádori gyűlést jelez, melyet 1219 tájára illetőleg Borzfa Miklós másodszeri nádorságába teszünk.

¹⁰ de Belk = Bolk. ma Ipoly-Bolyk Nógrád megye Losonezi j-ban.

¹¹ Nimcha comite Bichoriensi, Mika 1212—1221 évek bihari főispánja.

¹² de centurionatu Sceculzáz. Székelyszáz. A „száznagy“, „tiznagy“ a régi emlékek szerint tiszti nevezet volt. V. ö. Pauler Gyula Magyar nemz. tört. I. 654. l. „A Székelyszáz“ a „centurionatus siculo-rum“ magyar fordítása. Székelyhid-ra szokás érteni.

et horum precipue Tenken¹ de uilla Ebey² impe-
cierunt quendam liberum hominem, nomine Deum³ dicen-
tes, quod eorum esset conciuis. Deus autem dixit
se liberum esse omnino. Nimcha itaque comes Bichorien-
sium ex precepto regis eos discuciens, interrogauit res-
ponsa ioubagionum Bichoriensium scilicet Luce hodno-
gionis,⁴ Petri, Bibac,⁵ Tegegu et aliorum. Qui
cum prefatum Deum et ipsi castrensem esse dixissent,
posuit hoc super iuramentum eorum, quibus iurare non
audentibus castrenses condemnauit et predictum Deum
liberum esse denunciauit atque per Johancham comi-
tem pristaldum regis presentibus prenominatis castri
ioubagionibus libertatem eius nobis fecit contestari.

209.

Servitia quaedam monasterii Gabrielis 1212—1218.

Sol⁶ filius Salomonis litigauit cum abbate de
monasterio Gabrielis⁷ Johem⁸ de quinque capi-
tibus hominum, tribus viris et duabus mulieribus coram
Simone Uaradiensi episcopo⁹ et quibusdam cano-
nicis eius Martino¹⁰ et Vidone¹¹ et coram Nuncha
comite Bichoriensi¹² dicens illos quod sui iuris
essent, e contra prefatus abbas asseruit, quod soror

¹ Tenken, gyakori Tenke és Tenki változatban is.

² uilla Ebey. Bunyitay (III. 314) Albis-nak olvassa, Albis (Albes) Székelyhídtól északkeletre.

³ Deum. Deus többször előfordul emlékeinkben (Wenzel: I. 124. VI. 393. Fejér-re nem merünk hivatkozni); azonban a magyar Onomasticonra bizzuk annak eldöntését, hogy az „Isten“-szó volt-e használatos mint személy-nevezet, vagy minden esetben De-ó-s-sal adandó vissza a régi írások Deus-a. A helynevek között van: Istenmezeje, -kútja. Istenhegy. Istenkasja, -útja, Istenfiaútja, Istenjónap (szőlő-hegy). Istenfa-öldal (erdő); nem szolgáltalt anyagot azonban egyik sem arra, hogy az Isten-szó vallási körén kívül is használatos lett volna.

⁴ Luce hodnog. Lukács hadnagyot Bot hadnagy ha korban megelőzte, emennek 1217 előtt kellett állnia a bihari csapatok élén.

⁵ Bibac, másutt (323) Bibo százados.

váralattvalók és ezek közt kiválóan Tenkö Ebey faluból, pörbefogának bizonyos Deés nevezetű szabad embert mondván, hogy polgártársuk; Deés pedig állítá, hogy egészen szabad. Micha bihari ispán pedig a király meghagyásából kihallgatván őket, kikérdezte a bihari várjobbágyokat t. il. Lukács hadnagyot, Pétert, Bibát, Tegeket s a többieket, kik midőn a kérdéses Deést maguk is várnépbelinek mondták volt, ítélte, hogy esküdjenek meg rá. Kik nem mervén megesküdni, a várnépségbelieket elmarasztalá és a mondott Deést szabadnak nyilatkoztatá, de meg Ivánka ispán királyi pristáldus által az ő szabad mivoltát az említett várjobbágyok jelenlétében nekünk bejelenteté.

209.

A gaborjáni monostor néhány örökös szolgálai- és szolgálóiról.

Salamonfia Sal pört kezdé a Gábor monostora apáturával: Jánossal öt emberfő: három férfi és két asszonyember miatt Simon váradi püspöknek és néhány kanonokjának: Mártonnak és Vidának és Mika bihari ispánnak előtte mondván, hogy azok az ő jogos tulajdonai. A megnevezett apátur ellenben azt erősíté, hogy magának Salnak Sebe nevezetű asszony-

⁶ Salamon

Sol + Sebe. Nem valószínűtlen, hogy Káta-nemzetségbeliek.

⁷ de monasterio Gabrielis, vagyis: Szent-Mihály gaborjáni apátsága. Monographiája olvasható Bunyitaynál (II. 367—370 ll.). Gaborján Bihar megyének berettyó-újfalusi járásában keresendő.

⁸ Johem = Johanne, Gaborján első ismert apátja.

⁹ Simone Uradiensi episcopo 1202—1218 ült a főpapi széken.

¹⁰ Martino = Márton. Kétszer jöven elő a Fráter könyvében, emlékezetének fenmaradását tisztára kűtfőnknek köszönheti.

¹¹ Vidone. Bunyitay (II. 60) ezen Vida kanonoknak szereplését 1219-re teszi, mi a váradi püspök és Mike bihari főispán működési éveit összevetve, 1218-on túl nem terjeszthető.

¹² Nuncha comite Bichoriensi. Mika bihari főispán 1212—1221 között állott Biharország élén.

ipsius Sol, nomine Sebe¹ sub tali titulo ecclesie Gabrielis dimisisset, vt vnus illorum nomine Cholo²z serviret ecclesie sancti Michaëlis annuatim cum sexaginta panibus, vno boue trienni, tribus anseribus, quinque gallinis et sex cubulis cereuisie, atque denariis ad tres missas et due mulieres, scilicet: Scepa² et Vederey³ essent lotrices eiusdem ecclesie; duoque uiri scilicet Sekur⁴ et Lotomas liberi quidem essent, sed legatarii. Prenominatus itaque iudex, scilicet Neuca comes posuit hanc causam super iuramentum decani de supradicta ecclesia et fratris illius, quem aduersarius eligeret et de compriuncialibus testibus super iuramentum Johachin de (uilla) Lazdu,⁵ qui cum parati essent iurare super sepulchrum sancti Ladislai regis coram Paulo sacerdote, coram Tumpa⁶ et Sidrac⁷ archidiaconis et aliis, supradictus Sol adiurare eos recusauit presente pristaldo nomine Thoma filio Stephani de territorio Bichoriensi.

210.

Detusa de uilla Sáros impetit conuillanum de furto.

Detusa⁸ de uilla Sarus⁹ impeciit conuilla-

¹ Sebe. Sebe, Sebee, Sebeh egyike ősnévalakjainknak, mely természetesen csak úgy tarthatta fön jogosultságát, hogy keresztény néznek (talán Eusebiának) magyar alakjául vótetett.

² Scepa. Szép-nek szokás olvasni és magyarázni, miben bajos belenyugodni, miután a) e névalak viselői közt találunk férfiakat is péld. Pálfia Zepe 1230-ban (Wenzel: VII. 78); b) a Scepa „a“-végzetét latinos ragasztéknak bajos tekintenünk, miután másutt e-vel jelentkezik e névalak; c) tisztán Szép (Scep, Zeep) nevet okirataink tudomásunkra nem mutattak még föl.

³ Vederey = ? Vederev = Vederő. Helynevek után „Ved-rőd-re“ (Wedered) is szabad gyanakodnunk.

⁴ Sekur, talán Sekud; lehet azonban Sikur-nak is nézni.

⁵ Lazdu. Biharban csak egy Láz-t ismerünk a régiségekből, melyet már ismerünk is (160 sz.), a margitai járásban levő Vámos-Láz-t.

testvére hagyta volt Gábor monostorának oly kötelezettséggel, hogy a férfiak egyike, a Kalóz nevezetű szolgáljon a szent-Mihály egyházának évről évre hatvan kenyérrel, egy harmadfüves tinóval, három luddal, öt tyukkal, hat köből sörrel, valamint három misére való denárokkal. A két asszony meg névszerint: Szepa és Vederő legyenek azon monostor mosó-asszonyai. És a (másik) két férfi, nevezet szerint: Sekőd és Látomás szabadok legyenek ugyan, de a monostor jobbágysai. A megnevezett bíró pedig, vagyis Mikaispán esküt ítelt ez ügyben: hogy esküdjék meg az emlegetett monostornak dékán-ja és azon szerzetes, akit az ellenfél kiválaszt és a tájékbeli tanuk közül Láz-i Joákim, kik midőn a Szent-László király sirjára Pál áldozó pap előtt, Tompa és Sidrák esperesnek és másoknak jelenlétében esküdni akarnának, megnevezett Sal a bihar területéről való Istvánfia Tamás nevű pristald is jelenlevén, átallá őket megesketni.

210.

Heves-i Detusa falubelijét tolvajnak vitatja.

Sarus-falusi Detusa törvény elé állatá Detre neve-

⁶ Tum pa. Tompa főesperest Bunyitay 1217-re teszi 1212—1218 helyett (II. 59).

⁷ Sidrac = Sidrak vagy Sibrik már ismerősünk, L. a 150. számot.

⁸ Detusa. Szokatlan névalak, melynek helyén Dedusá-t és Uhusá-t egyiránt képzelhetünk.

⁹ uilla Sarus. Eddig Nagy-Sáros-ra (Sáros m.) volt szokás értelmezni, és a szöveg betűit tekintvén, nem is lehet másra. De nem lehet a pöresetnek nagyobb körületekintése mellett. Általánosságban szólva: sárosiakkal, minék a távolságon kívül más oka is lehetett, nem találkoznak Szent-László sirjánál s ez ügyben pedig oly jelentéktelen a pör tárgya, hogy a kivételes esetet bajos megengednünk. De továbbá már nagytudományú akadémikusunk Botka Tivadar is észrevette (Századok 1872. 770), hogy itt is Dénes főispánnak azon Péter alispánja szerepel, a ki az előbbi 206. sz. oklevél szerint Hevesen ült volt bírói

num suum nomine Detreh de combustione domus sue et de furto, quos Petur curialis comes¹ Dionysii regie maiestatis camerarii² ex precepto domini sui discuciens misit Uaradinum ad iudicium ferri candentis per pristaldum Sidizlou nomine. Detreh itaque portato ferro Uaradini, iustificatus est.

211.

Helg de territorio Bichoriensi est postulator trium libertinorum.

Helg³ de territorio Bichoriensi impeiit Petrum et Paulum filios Bot hodnogionis⁴ dicens, quod cum vrgente necessitate ad predium illorum cum tribus libertinorum capitibus confugisset et postea cessante aduersitate ad terram natalem redire disponderet, illi tres libertinos illos ab eo uiolenter abstulissent. Qui cum hoc se fecisse negassent, Nuncha comes Bichoriensis⁵ per pristaldum nomine Benedictum⁶ de uilla Ud-uori⁷ misit illos Uaradinum, vbi prenomatus Helg, portato ferro iustificatus est.

212.

In provincia de Zabolch fures persequuntur.

Ministri regis de prouincia (de) Zabolch⁸ scilicet: Ina,⁹ Elea,¹⁰ Nicolaus Forcos,¹¹ Tomas,

széket. Több tehát mint valószínű, hogy a két ügyeset azonos téren mozog. Pesty Frigyes gyanítá már (Az eltűnt régi vármegyék I. 187), hogy: Sarus könnyen fekketett Heves megyében is, a melyben különben is Sármonostra fekszik. — Annak megvitatásánál, hogy hevesi ügygyel-bajjal van dolgunk, nehezebb annak vitatása, hogy mit értsünk „Sarus“ alatt? . . vagy Saart érthetjük alatta, vagy a várispánság székhelyét: „Hewes-t“, első esetben hangzati hasonlóság-, második esetben palaeographiai tekintetből. A jövő szerintünk az utolsó.

¹⁻² Petur curialis comes Dionysii regie maiestatis camerarii 1216—1219 évek táján. V. ö. 206. sz.

³ Helg. Mi a Helch-név torzításának tartjuk.

⁴ Bot hodnogio

Péter Pál. Bot hadnagy, ugy látszik, megelőzte Lukács hadnagyot, kivel már találkoztunk (128. 208).

zetű falubelijét, házának folyujtása és lopás miatt. Kiket Pétör, Dénesnek a királyi felség kincstartójának udvarbirája, urának meghagyására kihallgatván Váraddá küldte a tüzes vas-törvényre Sidisló nevezetű pristáldus kíséretében. Detre pedig Váradon hordozván a vasat, igazolódik vala.

211.

Bihari Helg három szabados szolgája miatt pörösködik.

A bihari területről való Helcs pörbe fogá Pétert meg Pált, a Bot hadnagy fiait mondván, hogy a nagy szükség idejében három főnyi szabadosával a pusztájokra vette volt magát és aztán a baj megszűntével, midőn szülőföldre vissza akarna térni, ők a három szabadost erőnek erejével elvették volt tőle. Kik midőn tagadták volt, hogy ezt művelték, Micha bihari ispán Benedek nevezetű Udvari faluba való pristáldus kíséretében Váraddá küldötte őket, hol a megnevezett Helcs hordozván a vasat, igazolódik.

212.

A szabolcsmegyei tolvajok zaklatásáról.

A királynak szabolcsmegyei tisztviselői, nevezetesen: Ina, Eld, Miklós, Farkas, Tamás, Izsák, Bol,

⁵ Nuncha comes Bichoriensis. Miká-t az 1212—1221 évek bihari főispánját szokás alatta érteni.

⁶ Benedictum. Udvar-i Benedök-öt első és utolsó ízben látjuk.

⁷ uilla Udvari. (101. 109. 319. 355) Bihar m. fordai j-ban.

⁸ prouincia Zaboleh. A 212—220 oklevelek Szabolcs vármegyét illetik, mint egykorú nádori gyűlésének végzései.

⁹ Ina. Inak-, Ind- vagy Inó-val cserélhető föl, mint magára hagyatott, tehát gyanus név-alak. Azonban nem hallgatjuk el, hogy a R-ban még kétszer fordul elő (266. 337).

¹⁰ Elea. Ele, Elea másutt is előjő.

¹¹ Forcos. Farkas, mely a kereszténységben Wolfgang helyettesítője, nagy valószínűség szerint egyszersmind űs személynév-alak.

Ysaac, Bol,¹ Johannes, Absolon, Petur, Paul. Fe-
quete, Primus Egidius archidiaconus, Peth,
Pousa, Ferqued² Leustach, omnes isti cum cognatis
suis item populis Agriensis ecclesie,³ pre-
terea curialis comes de Zabolch (et omnes ioubagiones
et ciues castri Zoboles) impeciere de furto Dorcum⁴
de uilla Bala⁵ Benedictum et Paulum de uilla
Bulcan⁶ Degam de uilla Petri,⁷ Homdeum
de uilla Nanas⁸ et seruum eius nomine Marcellum.
Judicibus Banc et Benedicto comitibus,⁹
pristaldo Myska de Hologd.¹⁰ Predictus Homdoy
et seruus eius Marcellus portato ferro iustificati sunt;
alii nero non comparuere et iudices rescripserunt, eos
haberi pro condemnatis.

213.

Homodeus de villa Bolth reus non est latrocinii.

Comprovinciales de Zabolch et horum specialiter
Paulus et Petrus de uilla Ethel¹¹ impecierunt Ho-
modeum de uilla Both¹² de latrocinio, iudice Banc
omite, pristaldo Mysca prefato.¹³ Prefatus Homodeus
portato ferro iustificatus est.

¹ Bol. Másutt nem fordúl elő.

² Ferqued. Másutt: Fergadi. Ezen névalak képét látszik viselni
Ferged nevű pusztánk.

³ populis Agriensis ecclesie. Az egri egyház mit birt
egykorúlag Szabolcs megye területén, nincsen kimutatva. Az egri szent-
János egyházának másodalapító (1261) levele szerint is lettek volna bir-
tokai Szabolcsban Szent-István korától fogva. („Item Cheuzd cum
piscaturis et piscinis et cum sylua Danath uocata prope Tyciam, item
Kekus cum suis piscaturis, item Ozlar, item Thymar item
Bagzeg prope Hortobaguize cum suis piscaturis, item Feyerzent-
margita similiter cum suis piscaturis; item alia uilla Pogeghaz
uocata iuxta Hortobaguize cum piscaturis in comitatu de Zabouch existen-
tes etc.“ Fejér. Cod. dipl. IV. k. 3 f. 41. l.). Tehát eszlári,
timári és hortobágy-vidékiekről lehet szó e helyütt.

⁴ Dorcum = Doneum. Doneus, Donk, Donkus, honnét a
Dankó-vezetéknev is.

János, Absolon, Petur, Pál, Fekete, Primus, Egyed öspörös, Peth, Pósa, Ferked, Lesták, ezek mindnyájan rokonaikkal, valamint az egrí egyház népeivel egyetemben, azon kívül a szabolcsi udvarbíró (és a szabolcsi várnak minden jobbágysai és közrendű alattvalói) lopásról vádolák Bala-falvi Dankost, Balkán faluba való Benedöket és Pált, Petri faluba való Dekát, nánásfalusi Omodét és az ő Márcel nevezetű szolgáját. Biráskodának Bánk és Benedek ispányok, pristáldus vala Zalkod (Hologd) faluba való Miska. Említett Omode és szolgája Marcel hordozván a vasat, igazolódának, a többiek nem mutatták magukat és a bírák visszaírtak, hogy vesztesekül tekintendők.

213.

Bóth-i Amadé tisztázza magát a rablógyilkosság vádjától.

A Szabolcs vármegyeiek s ezek közt különösen Ethe faluba való Pál és Péter rablásról vádolák Bót-falusi Amadét. Biráskodék Bánk ispán, pristáldus vala az előbbi Miska. A mondott Amadé hordozván a vasat, igazolódik vala.

⁵ uilla Bala = Bolt. A pápai tizedek könyvében: Balth, Bolth, a mai bót-i pusztá.

⁶ uilla Bulcan = Balkan = Balkán Szabolcs megye nagykállói j-ban.

⁷ uilla Petri. Nyilván a mai Pócs Petri Szabolcs m. nyírbátori j-ban.

⁸ uilla Nánas, ma Hajdu-Nánás Hajdu megyében.

⁹ Banc et Benedicto comitibus. A 48. 49. 212. 213—216. 218—220 szsz. látszanak összetartozóknak.

¹⁰ de Hologd = Zolkud, Zolgod. Zalkod Szabolcs m. dadai felső j-ban. A H- és Z- cseréknek egyik esete.

¹¹ uilla Ethe. Etelaka (Ethelaka) középkori helységnek Csánky szerint Zelemér vidékén kell elmosódott nyomait keresnünk [I. 514].

¹² uilla Both. L. 212. okl.

¹³ pristaldo prefato, Zalkod faluból.

214.

Comprovinciales de Zaboles contra quosdam fures vociferant.

Comprovinciales de Zobolch et horum specialiter Tump de uilla Petur¹ impecierunt Nicolaum, Bensam,² Mantam,³ Johannem, Geysam, Botonam⁴ et Egidium de uilla Cyequen⁵ de furto. iudicibus Banco et Benedicto,⁶ pristaldis Myska et Shazlov.⁷ Ex illis Manta et Johannes, portato ferro ad solutionem non exierunt de ecclesia, preterea predicti Geysa Botona et Egidius combusti sunt. Prefati uero Nicolaus et Bensa in dato termino Uaradini non comparuerunt.

215.

Baka de villa Tam fur esse probatur.

Comprovinciales de Zobolch et horum specialiter Ela⁸ de uilla Tholna⁹ impecierunt Bacam¹⁰ de uilla Tam¹¹ de furto, iudicibus Banc et Benedicto comitibus, pristaldis Miska et Shazlou. Predictus Baka portato ferro combustus est.

216.

Fures in provincia de Zaboles.

Comprovinciales de Zobolch et horum spe-

¹ uilla Petur. Szaboles megye éjszaki részén jelenleg nincsen hasonló nevű helység vagy puszta, kivéven „Szent-Péter-t“ vagy Péterteleket Kótaj határában. Szent-Péter (Zenthpether) a középkorban sokáig község és parochia volt. Nyilván ez azon „villa Petri“, mely a századi apátság 1067-iki alapító levelében is előfordul [Wenzel: I. 25].

² Bensa-m. Bensa és Bense egyenjogú és azonos névalaknak látszik.

³ Manta-m. Mantha kútfőnkön kívül is jelentkezik.

⁴ Botona-m. Helynévi tájékozódások szerint Patonyának olvasandó.

⁵ uilla Cyequen, kivehető, hogy Chegen akar lenni, mely szintén előfordul az említett 1067. alapító levélben s neve után ítélve átkelő hely volt, tehát Tisza mellett való fogott lenni. Csege itt nem jöhet szóba.

214.

A szabolcsmegyeiek közgyűlésileg kikelnek a tolvajok ellen.

A szabolcsvármegyeiek és ezek közt különösen Peturfalusi Tomp lopásról vádolák Cyeguen faluba való Miklóst, Bensát, Mánthát, Jánost, Meisát, Patonát és Egyedöt. Biráskodának Bánk és Benedek, pristáldusok valának Miska és Császló. Közölük Mánta és János hordozván a vasat, oldásra nem menének ki az egyházból, azonkívül a szóban forgó Geisa, Patona és Egyed elmarasztalódnak, az említett Miklós és Bensa pedig a kitűzött határidőben nem mutatkoznak.

215.

Sima-i Báka tolvajnak bizonyosodik.

A szabolcsvármegyeiek s ezek között különösen Tholna-falusi Eld lopásról vádolák Sima-i (Tam) Bákát. Biráskodának Bánk és Benedek ispányok, pristáldusok valának Miska és Császló. Említett Baka hordozván a vasat, elmarasztalódek.

216.

Szegény legények Szabolcs megyében.

A szabolcsvármegyeiek és köztük különösen Utholm-

⁶ Banco et Benedicto. Benedek az előbbi számban ki-maradt.

⁷ Myska et Shazlo(u) . . . de Zolgod.

⁸ Ela. Van: Ele, Elch; lehetett: Eld, Elda, Eldu is.

⁹ uilla Tholna. Debreczennek tőzsomszédságában volt egy Torna; de ezt nem lehet itt szóba hoznunk. Valószínűleg a hajdunánási határban levő Tedej pusztának neve lappang alatta.

¹⁰ Baccam, melynek névrokonai: Bacha-, Bocha- és Baga-alakban csoportosíthatók. Szabolcsban vannak Báka-helynevek is.

¹¹ uilla Tam. Szabolcsban nem volt Tam-helynév, Zám nem tartozott regestrumunk korában még Szabolcs-hoz; tehát csak találgatás tárgya marad, hogy mi lehetett. Sima [mely a középkorban Sima-egyháza volt, ma pedig Nyiregyházának pusztája] rosszul írva olvasható és rosszul olvasva, írható Tam-nak.

cialiter Georgius¹ de uilla Vtholm² impeciere de furto Jacobum de uilla Onuz³ et Moccyodum⁴ de uilla Nanas,⁵ iudicibus Banc et Benedicto, pristaldis Miska et Shazlow. Predictus Jacob in dato termino non uenit in locum, Moccyud uero portato ferro, ante solutionem manus fugit.

217.

Muholtus de villa Shyuh non fuit de furto a quinque villis impetitus.

Cum quidam Coloman nomine de uilla Vlo-zighaz⁶ assereret coram Banco comite, quod Muholtum de uilla Shyuh⁷ quinque uille impe-ciissent de furto, quidam Petrus. de uilla Shazta⁸ negauit ex parte quinque uillarum eundem Muholtum impetitum esse de furto. Prefatus itaque iudex misit predictum Colomanum et petrum ad proudam,⁹ vbi Petrus stetit ad iudicium ferri candentis, Colomanus autem non comparuit et iudex mandauit per pristaldum suum, nomine Johannem de Bichor predictum Colomanum haberi pro condemnato.

218.

Fintur de uilla Sur iniuste de furto impetitur.

Cuta¹⁰ de uilla Sur¹¹ impeciit conuillanum

¹ Georgius. 152. okl. szerint maga is űlt a vádlottak padján, de kiállotta a tűzpróbát.

² uilla Vtholm. L. a 152 oklevelet.

³ uilla Onuz; a középkorban: Wrus in districtu Nyr, Vrs és „Orosváros“; ma Szaboles m. bogdányi j-ban keresendő Oros. Onuz tehát = Oruz, Oros.

⁴ Moccyodum = Mochodum, Mochoud, Mochwd.

⁵ uilla Nanas. Hajdu-Nánás ez uttal három ízben szerepel.

⁶ uilla Vlozyghaz. Szerenese, hogy nem volt Szabolesban Olaszegyház, különben most senki sem hinné el nekünk, hogy benne Nyiregyháza lép föl. Vloz-yghaz kettős szó, de első részében csak palaeographiai uton igazítandó ki s mintegy önként ajánlkozik, hogy a Vl = N, o = i. v. y és a z = r; tehát készen van Nyireghaza vagy Nyreghaza, Nyiregyházának középkori névalakja.

⁷ uilla Shyuh. Lehet Bogáth, lehet más is. *

falusi György lopásról vádolá Oros (Onuz) faluba való Jakabot & Macsod-ot Nánás faluból. Biráskodának Bánk és Benedek, pristáldusok valának Miska és Császló. Említett Jakab a kijelölt határidőben nem jöve meg a hely színére, Macsod pedig hordozván a vasat, a kötés megoldása előtt elfuta.

217.

— — falusi Mohalt vádolá-e öt falu tolvajságról vagy nem?

Midőn bizonyos Kálmán nevezetű Nyír-egyháza (Vloz-yghaz) helységéből állitaná Bánk ispán előtt, hogy Shyuh-faluba való Mohált-öt falu vádolá lopásról, bizonyos Shazta-falusi Péter tagadá az öt falu részéről, hogy azon Mohalt tolvajságról volt vádolva. Az említett bíró tehát a mondott Kálmánt és Pétert istenitéleti törvényre küldé, hol Péter állá a tüzes törvénynél, Kálmán pedig nem jelenék meg és a bíró meghagyá János nevezetű bihari (? bátori) pristáldusának, hogy a szóban forgó Kálmán vesztes félnek tekintessék.

218.

Csur-i Fyntur igazságtalanul vádoltatik tolvajságról.

Guta Sur faluból lopásról vádolá falubelijét t. il.

⁸ uilla Shazta = ? Harang? Hugyaj.

⁹ ad proudam, másutt praudam. A regestrum megfigyelői közül Vajda Gyula tr. vette észre, hogy az külön világitásba helyez két jegyző-kanonokot: a) egy magyart, ki erős nyomait hagyta annak, hogy született magyar ember volt. Ez sok helyütt magyarul ragoz, magyar neveket illet latin fogalmazványaiba, mi szerintünk egyszerűen annak a jele, hogy az egyház nyelvében derekasán nem vala járatos; b) nyoma van annak is, hogy a másik jegyző a szláv népnek gyermeke volt és az utóbbi vevé jegyzékbe okleveles számunkat.

Indokolva van részéről helyneveinknek eredeti mivoltukból való kiforgatása is, ha ugyan ez az ő és nem Heltai hibája. Különbösen nem több gyanításnál, hogy ügyesetünk Szabolesban mozog.

¹⁰ Cuta, Guta-, Guthával azonosítjuk.

¹¹ uilla Sur = Chwr, Csur Vencsellő határában Szaboles megyében.

sum, scilicet F i n t u r¹ de furto. Predictus F i n t h u r portato ferro iustificatus est. iudicibus B a n c et B e n e d i c t o, pristaldis M i s c a et S h a z l o u.

219.

Paulus de villa Nanas habetur pro condemnato.

F u r c u g² et V i l m a³ de uilla T a m⁴ impe-
ciit Paulum de furto de uilla Nanas,⁵ iudicibus
B a n c o et B e n e d i c t o,⁶ pristaldis M i s c a et S h a z -
l o u. Prefatus Paulus in dato termino Uaradini non
comparuit et iudex habuit pro condemnato.

220.

Fures de villa Zunuchy in provincia de Zobolch.

T e k a de uilla V o d⁷ (cum) comprouincialibus
de Zobolch impeciit Rebeket,⁸ et B o d o l t⁹ de
uilla Zunuchy¹⁰ de furto iudicibus B a n c et B e n e -
d i c t o, pristaldis M i s k a et S h a z l o u.¹¹ Predicti fures
Rebeket et B o d o l in dato termino Uaradini non
comparuerunt, et iudex habuit eos pro condemnatis.

221.

Nicolaus de villa Erdei et Ibad Varadini conveniunt.

Nicolaus de uilla Erdei¹² impeciit nomine

¹ F i n t u r, gyér használatú fogott lenni, miután a Regestrumban majdnem párja nélkül áll.

² F u r c u g. Bizonyára nem vállalná el birtokosa a maga nevének, de bajos lenne kisütni, hogy mi helyett áll. Lehet, hogy nem más, mint F o r c o s, mely hibásan-e, vagy nem helytelenül? — F o r c u g -nak is iratik.

³ V i l m a. Wylma más oklevéltárakban is fölmerülő férfi-név.

⁴ uilla T a m. 215. okl.

⁵ uilla N a n a s 216. okl.

⁶ B a n c o et B e n e d i c t o. Első ízben a 48—49 sz.-ban fordulnak elő.

⁷ uilla V o d. Azon regestrumi nevek egyike, melyeknek igazi mivoltára nem hangzás, hanem a szomszédság mellett a középkori írás-

Finthurt. Mely Finthur hordozván a vasat, igazolódék. Biráskodának B á n k és B e n e d e k, pristáldusok valának Misca és Császló.

219.

Nánás-i Pái vesztes félnek ítéltetik.

F u r c u g és Vilma Sima (Tám) faluból lopásról vádolák a Nánás falubeli Pált. Biráskodának B á n k és B e n e d e k, pristáldusok valának M i s c a és C s á s z l ó. Mondott Pál a kitűzött határidőben nem jelenék meg Váradon és a bíró vesztesnek vevé.

220.

Két szolnok-i embernek, Szabolesban lopási pöre.

V o d faluból való Teke a szabolcs-vármegyeiekkel egyetemben lopásról vádolák S z o l n o k faluba való R e b e k-et és B a d u l-t. Biráskodának B á n k és B e n e d e k, pristáldusok valának M i s k a és C s á s z l ó. Mondott Rebek és Badul tolvajok a kitűzött határidőben nem jelenének meg Váradon és a bíró veszteseknek vevé őket.

221.

Emőd-i Miklós és Ibád egyességre lépnek Váradon.

E m e u d (Erdei) faluba való Miklós törvény elé

vonások vezethetnek el csupán. Mi, de anélkül, hogy nézetünket másra erőszakolni kívánnók, úgy vélekedünk, hogy V o d annyi mint T o s ; tehát hogy „T a s” lappangana a Szabolesban nem otthonos név-alak alatt.

⁸ R e b e k-et, a két utolsó kiadásban „Kebek-et” áll.

⁹ B o d o l-t 1266-ban Zabolch várjobbágyságát „Bodoló” képviseli [W e n z e l: VIII. 146].

¹⁰ uilla Z u n u e h y, másutt: Zolnuk. Szolnok Bogdány határában keresendő, mint pusztá.

¹¹ M i s k a et S h a z l o u. A szabolcsi ügyesetek folyó számát berekesztik.

¹² uilla E r d e i. Helyen helynév jelenleg Borsodban ninesen és az oklevéltárak hallgatag bizonyossága szerint a középkorban sem volt.

Ibad¹ sernum monasterii de Taplucia — — — —
Miscocii² de damno duarum marcarum iudice Banc
pristaldo gregorio de uilla Petur,³ qui Uaradini taliter
conuenerunt: quod Ibad daret vnum bouem et tres
pensas Nicolao, et idem satisfaceret pristaldo, dando
marcam et dimidiam et pristaldus iudici satisfaceret.

222.

Schama de villa Erded fur non esse probatur.

Nicolaus de uilla Erded⁴ impeciit conuillanum
suum nomine Shamam⁵ de furto, coadiuuantibus com-
prouincialibus suis, iudice Banc,⁶ pristaldo Gregorio
predicto. Shama portato ferro iustificatus est.

223.

Michaël iobagio ecclesie Debruensis probat se furem non esse.

Suda⁷ de uilla Gegy⁸ coadiuuantibus compro-
uincialibus suis impeciit Michaëlem ioubagionem ecclesie
Debruensis⁹ de furto, iudice Banc pristaldo Gre-
gorio predicto.¹⁰ Michaël portato ferro iustificatus est.

Ugyanezen helynév a következő számban Erded-nek iratik, fekvésére
nézve még a 224. okl. is tájékoztatóul szolgálván, az nem lehet más,
mint a XV. század Emőd (Emed, Emewd) városa, mely ma község
Borsod m. esáti j-ban.

¹ d o m i n u m (= nomine) I b a d. Alább előjövő adatból (224 okl.)
értesülünk, hogy sajó-lá-d-i illetőségű volt.

² m o n a s t e r i i d e T a p l u c i a (— — — —) Miscocii.
Hogy itt hiányos a szöveg és kimaradt: **pertinentis ad genus**, a 41.
oklevélből láthatjuk.

³ uilla P e t u r, inkább Sajó-Szent-Péter (de Sancto Petro), mint
Sajó-Petri (Peturi), ha ugyan borsodmegyei hely értendő alatta.

⁴ uilla E r d e d. L. a 221. okl.

⁵ S h a m a-m Chama-m helyett áll. Chama- (és) Chammá-
nak személynévi használata elég gyakori, ha csak azonban Csomá-val
egynek nem vesszük, a helynevekben nem találunk nyomára.

⁶ iudice B a n c. L. a következő sz.

állatá a Miskolcz (nemzetség) tapolczai monostorának Ibád nevezetű szolgáját két marka kár miatt. Biráskodék Bánk, pristáldus vala Petur faluba való Gergely. Váradon olyaténképen egyeztek ki, hogy Ibád adjon Miklósnak egy ökröt és három penzát és ugyan ő tegyen eleget a pristáldusnak adván neki másfél márkát, a pristáldus meg a birót elégítse ki.

222.

Emőd-i Csamáról megbizonyosodik, hogy nem orv.

Miklós Emeud (Erded) falvából lopásról vádolá Csama nevezetű falubelijét a megyebeliek hozzájárulásával. Biráskodék Bánk, pristáldus vala az előbb említett Gergely. Csama hordozván a vasat, igazolódik.

223.

Mihál, a debrői monostor jobbágya igazolja, hogy nem tolvaj.

Gegy-falusi Suda, a vármegyéjebeliek hozzájárulásával lopásról vádolá Mihált, a Debru-i monostor jobbágyát. Biráskodék Bánk, pristáldus vala az előbbeni Gergel. Mihál hordozván a vasat, igazolódik vala.

⁷ Suda. Sudalakban is előjő. Sodik-helynév látszik rá emlékeztetni.

⁸ uilla Gegy. A Debrő völgyén, hová utalva vagyunk, de meg Heves vármegyének középkori egész geographiai szótárában sem akadunk hasonló kinézésű névre, biznyságául, hogy ferditéssel van dolgunk. Eligazodni annál bajosabb, mert más nevek sem tájékoztatnak. Palaeographiai eligazodás szerint még leginkább Tóth falura (uilla Toth), a mai Tófalura gyanakodhatunk.

⁹ ecclesie Debruensis. Azon monostor, melyről előbb (40. okl.) már volt szó.

¹⁰ iudice Bane, pristaldo Gregorio predicto. Nyilvánvaló, hogy ugyanazon egy nádori gyűlés végzéséről van szó. Ebből következtethető, hogy Borsod és Ujvármegye (Heves és Abauj) közönségének lett az hirdetve talán Kaza vagy Sajó-Szent-Péter tájékán tartva. Ez volt a nádori gyűlések helye az egész középkorban és ezt sejteti Gergely diáknak, mint peturi illetőségűnek állandó szerepeltetése is.

224.

Torsa de Nylos ad solutionem manus non exivit de ecclesia.

Ibad de uilla Lad¹ (cum) comprouincialibus suis impeciit Torsam² de (uilla) Nylos³ de furto, iudice Banc, pristaldo Gregorio predicto. Prefatus Torsa ad absolucionem manus non exiuit de ecclesia.

225.

Vrman de villa Erdei et quedam mulier Varadini conveniunt.

Vrman de uilla Erdei⁴ impeciit conuillanam suam scilicet uxorem Batur pro adulterio.⁵ Judice eorum Madian⁶ et archidiacono Petro, pristaldo Huldeg⁷ de eadem uilla, qui Varadini pro bono pacis taliter conuenerunt: quod uxor Batur iudicibus satisfaceret, Vrman nero pristaldo.

226.

Simon de uilla Gyad ab Andrea de Seuryegu 50 marcas postulat.

Simon de uilla Gyad⁸ Teca de uilla Tata⁹ impecierunt Andream de uilla Seuryegu¹⁰ pro quinquaginta marcis. Judice Nicolao palatino comite pristaldo Erded.¹¹ Predictorum homines, scilicet Simonis et Teke portato ferro combusti sunt.

¹ Ibad de uilla Lad. Egynek nézzük az előbbi (221. okl.) Ibad-dal. Lád nem más, mint a Borsod m. miskolci j-ban levő Sajó-Lád.

² Torsa-m = Toreha-m.

³ de Nylos. Nyilas puszta van ugyan felső Borsodban Abauj szélén, de itt az alig vehető számba az Alsó-Zsoleza határában levő puszta Nola-j-hoz (Noloy) képest.

⁴ uilla Erdei. 221. 222. A középkorban vásáros hely vala.

⁵ pro adulterio. Oly vád, mely csupán ez egy esetben merült föl.

224.

Nolaj-i Tarsa a lopás vétségében elmarasztalódott.

Lád-falusi Ibád a vármegye közönségével egyetemben lopásról vádolák Nolaj (Nylos) faluba való Tarcsát. Biráskodék Bánk, pristáldus vala az előbbeni Gergely. Említett Tarcsa hordozván a vasat, kézoldozásra nem jöve ki az egyházból.

225.

Erded-i Ormán és alperes asszony Váradon békejobbot nyujtanak egymásnak.

Emőd-faluba való Ormán házasságtörésről vádolá falubelijét, Bátornak a feleségét. Biráik valának: Madián és Péter al-öspörös, pristáldus vala Holdas ugyanazon faluból. Váradon a béke kedvéért olyképen egyezének ki, hogy Bátornak felesége a birákat elégitse ki, Ormán pedig a pristáldust.

226.

Pánd-i Simon Sőreg-i Andrásen ötv. márkát követel.

Pánd-i (de uilla Gyad) Simon, Káta-i (de uilla Tata) Teke törvény elé állaták Sőreg-falusi Andrást ötven márka miatt. Biráskodék Miklós nádorispán, pristáldus vala Erdős. A mondottaknak t. il. Simonnak és Tekének emberei hordozván a vasat, elmarasztalódának.

⁶ Madián. Társ nélkül állván, lehet, hogy egészen más (teszem azt: Makján) akar lenni. Borsodi főesperesnek látszik.

⁷ Huldég = ? Huldus, Holdus.

⁸ uilla Gyad. Szomszédsága tájékoztat, hogy a mai Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun m. kecskeméti felső j-ban levő Pánd értetik alatta.

⁹ uilla Tata. Nagy-Káta, régiesen írva: Cata, Kata, Katha.

¹⁰ uilla Seuregu. Sőreg, mely ma pusztá Tápió-Szent-Márton határában, két férfit is szerepelteti pristáldusként. Sőreg-i András is tekintélyes vala, s nekünk régi ismerősünk (42. okl.)

¹¹ Erded, e helyett Erdeu vagy Erdőd (Erdeud),

227.

Laurentius litigat cum Daniele de villa Dingonogu pro triginta marcis.

Laurencius de uilla Katay¹ litigauit cum Daniele, Petro et Laurencio de uilla Dingonogu² pro triginta marcis, iudice Nicolao palatino,³ pristaldo Pousa de uilla Libici.⁴ Homo predicti Laurencii de Kata(y) portato ferro iustificatus est.

228.

Sumuracus comes Poseniensis et homines de villa Shut sunt inter se litigantes.

Sumuracus⁵ Poseniensis comes coram iudice delegato a rege, scilicet Aguz comite⁶ litigauit cum decem et octo hominibus de uilla Shut⁷ pro quindecim marcis, quos Aguz comes iudicans per pristaldum Tolnam⁸ de uilla Sen-Niclaus⁹ misit Uaradinum ad candens ferrum, vbi homo predicti Sumuraci comitis nomine Zakeus portato ferro iustificatus est.

229.

De quibusdam dusiniciis, ad ecclesiam sancti Petri de villa Jovan pertinentibus.

Borokun, filius Gyule¹⁰ impeciit quosdam

¹ uilla Katay. Ismeretlen, hacsak nem Hoda j (ma puszta) Dengelegtől keletre.

² uilla Dingonogu Dengelegu helyett. Dengeleg nem bizonyos, hogy oklevelünk korában Szolnokhoz tartozott-e vagy nem. Most Szathmár m. nagykárolyi járásához van kötve sorsa. Ezen helynév tájékoztat a terep körül, melyen ügyesetünk mozog.

³ Nicolao palatino. Csak féligmeddig tájékoztató az ügyeset évére. Hozzávetésünk szerint első ízben való nádorsága idejéből (1219—1223).

⁴ uilla Libici. Nem birunk vele. Ha a szomszédságból való, nem lehet más, mint a szathmármegyei Iriny (Hirin, Iryn).

⁵ Sumuracus. Smaragdusnak pozsonyi főispánysága 1213—1223 évek közére tehető az oklevelek nyomán, szigorubb mértékkel mérve azonban ő csupán az 1215—1222 évek főispánja.

⁶ Aguz. Egész sereg a kiirási változatossága. L. a 182. okl. Életbevágóbb kérdés: minek hangzott az egykorúak ajkáról, miután

227.

Hodaj-i Lőrincznek 30 márkás pöre Dengeleg-i Dániellel.

Hodaj helységbe való (de uilla Katay) Lőrincz pörbe kapott Dengeleg-i (de uilla Dingonogu) Dániellel, Péterrel és Lőrinczczel. Biráskodék Miklós nádor, pristáldus vala Libici-falusi Pósa. Említett Hodaj-i Lőrincznek embere hordozván a vasat, igazolódék.

228.

Smaragd pozsonyi ispán és a csallóköziek. 1215—1218.

Smaragd pozsonyi ispán a király által megbízott bíró, t. il. Agyasz ispán előtt pörlekedék tizenhatsz Shut-falusi emberrel, kiket Aguz ispán kihallgatván, Szent-Miklós helységbe való Tolna kíséretében Váraddá küldött a tüzes vastörvényre, hol a mondott Smaragd ispánnak Zakeus nevezetű embere hordozván a vasat, igazolódik vala.

229.

Az iványi szent Péter egyháza néminemű dsnokairól.

Jula-fia Barakon törvény elé állata egynémely

Jerney-nek „Okos“ névalakja még a pártolók tekintélye mellett sem állhat meg. Azt hiszszük, e név már akkoron az Akocs és a lágyabb Agócs közt ingadozott. Aguz országbiróságának 1216—1218 évekről bírjuk okleveles bizonyosságát. Pauler Gyula tr. Agyasz-nak olvassa.

⁷ uilla Shut. Bartal szerint (Commentarii I. 55) a Csallóközbe helyezt ezen oklevél. Hihetőleg a mai Csöllefalú értendő alatta Pozsony m. felső-csallóközi j-ban.

⁸ Tolna-m. A gyérebbsz használatú nevek egyikének látszik.

⁹ uilla Sen-Niclaus. Majdnem félszáz Szent-Miklóst számolhatunk össze a középkori oklevelek nyomán; itt nyilván Miklósfalváról van szó, Moson m. rajkai j-ban.

¹⁰ Gyula

Barakony. Poroszlai Barakonyról már mint ismerősről (9. okl.) szólhatnánk; de nem bizonyos, hogy róla van-e szó? A legkevésbé sem bizonyos, hogy a sartiván-vecsei nemzetség egykorú képviselője áll előttünk.

duſinicos¹ de uilla Jouan² ad eccleſiam ſancti Petri in eadem uilla attinentes, ſcilicet: Obu-
ganum,³ Thecum, Chemam⁴ Chemzam,⁵ Michaëlem,
Petrum, Latamasum,⁶ Martinum, Chedam⁷ et Coz-
mam dicens, quod cum ſint duſinici a genere eius, ſcilicet
Johan manumissi, contra ipſum tamen ſuperbiant. Illi
autem reſponderunt: ſe duſinicos quidem eſſe a pre-
fato Johan cum terra ſua dimiſſos, ſed eundem Johan
nulla conſanguineitatis linea ad ipſum, uidelicet Boro-
cum pertinere et ita ſeipſos nullo penitus dominio, eidem
Borocun eſſe obnoxios. Banc igitur comes de Burg⁸
poſuit ſuper iuramentum Martini et Fonchuke
cognatorum Borokun et ſuper iuramentum duorum fini-
timorum, quod aduerſarii eligerent, et miſit vtramque
partem Uaradinum, per priſtaldum Stephanum de genere
Zachu⁹ de uilla Berenta,¹⁰ vt illis quatuor ibi
iurantibus, memoratum Johan eſſe genus Borokun,
conſtaret. Dato itaque eis termino in dominica: Fa-
ctus eſt, nominati duſinici cum priſtaldo ipſorum
Stephano prenomi-
natos teſtes adiuraturi, fuere Uaradini. Sed predicti teſtes non comparnerunt; prefatus tamen
aduerſarius, miſſo ſeruiente, dixit eos fuiſſe citatos ad
regem et ideo ad terminum non potuiſſe uenire. Dato

¹ duſinicoſ, ſajátlag duſnicus, kiket már az előzményekből is elegendőleg iſmerünk.

² uilla Jouan. Iván-nak olvassuk, de tájékozódás hiányában értelmezetlenül kell hagynunk. Pedig az ſem valóſzínűtlen, hogy az egyház e helyütt is monostort, a Szent-Péter egyháza szerzetesi rajt jelent. Annyit is kockáztathatunk, hogy Szent-Péter egyháza (a sárvári-
nak is ez volt a czime) vagy Biharban feküdt, vagy a ſzomszédos vár-
megyék valamelyikében.

³ Oboganum. Másutt ſ így a 365 okl. Obulganus.

⁴ Chema-m. Chema, Cheme, Chemeh, máſkor: Cem, Cema, Cemma, melyekkel hogy egy eredetűek-e Csém- és Csemfa-
helyneveink? — a magyar Onomasticon hivatott benne határozni.

⁵ Chemzam. Magában áll.

⁶ Latamasum. Másutt is: Latamás vagy Latomas.

⁷ Chedam. Cheda, Chede, Chedeh ſűrű használatnak örveud kútíróink korában.

Iván-falusi, azon helységbeli Szent-Péter egyházához tartozó dusnokokat, nevezet szerint Abolgánt, Teköst, Csemét, Csemzé-t, Mihált, Pétert, Láta-mást, Mártont, Csedé-t és Kozmát mondván, hogy noha nemzetségétől való dusnokok, t. il. János fölszabadítottjai, irányában mégis főnhéjazók. Ők pedig ellenveték, hogy ők az emlegetett Jánostól földjökkel együtt elbocsájtott dusnokok ugyan, hanem azon Jánost semmi rokonsági kötelék nem fűzé hozzá, t. il. Barakonhoz és eszerint ők azon Barakontól semmi tekintetben sem függenek. Bánk bodrogi ispán pedig rendelé, hogy Márton és Fáncsika, a Barakon rokonai esküdjének meg és esküdjék meg az ellenfél által választott kettő a szomszédok közül, és mindkét félt Váraddá küldé a Zács-nemzetségből való Berenta-falusi István kíséretében, hogy a négy ott az esküt letevén megállapittassék, hogy a mondott János Barakon-hadból való-e? A kitűzött időben: pünkösöd után második vasárnap a megnevezett dusnokok István pristáldusjokkal a mondott tanukat megesketendők, voltak Váradon, a szóban levő tanuk azonban nem jelentek meg; az említett fölpörös azonban szolgáját küldvén üzené, hogy a király elé idéztettek, azért nem jöhettek el a határidőre. A

⁸ Bane comes de Burg. Vajda Gyula tr. szerint is hiányos a szöveg, mely szerinte így egészítendő ki: de (Pres-) Burg. És Bánk volt is pozsonyi főispán 1213—1214-ben. Ezen nézet azonban alig állhat meg már csak azon oknál fogva is, hogy középkori latin oklevelekben Pozsony Pres Burg néven soha sem fordul elő, és valószínűbb hogy Burg „Budrug“ helyett áll s ez esetben oklevelünk kelete 1222-re teendő.

⁹ de genere Zachu = Saak, Zaah, Zak = Zách. A Zács nemzetség Nógrádon kívül otthonának vallható Gömör, Somogy és Tolna megyéket is sok tekintetben.

¹⁰ uilla Berenta. Valószínű, hogy alatta azon Berendefölde értetik Neográd területén, mely egészen 1335-ig a nemzetséget uralta (Fejér: VIII. 4. 45. Károlyi okl. I. 120. 342.) Berendei István pristáldus az országbírónak kíséretéhez tartozván, sajnos, hogy ügyesetünk területe tekintetében semmi föltevésre sem jogosít.

item secundo termino, uenit prenomiatus aduersarius et sicut prius per seruientem ita per se ipsum dixit, iam dictos testes citatos esse ad regem et ideo ad terminum non potuisse uenire. Sed cum hoc prefato iudici falsum esse constitit, prefatum Borokun condemnauit, et prenomiatus dusinicos cum terra eorum iustificandos esse, secundum prescriptam assercionem eorum et pristaldum suum, testimonio capituli Uaradiensis fecit commendari.¹

230.

Seruiens Egidii de villa Petur reus non est furti.

Comprouinciales noui castr² et horum specialiter Borz, Guza,³ Quere,⁴ de uilla Alexandri⁵ impecierunt seruientem Egidii de uilla Petur⁶ nomine Rochum de furto, iudice Banc, pristaldo Gregorio de uilla Petur.⁷ Rochus portato ferro, mundatus est.

231.

Martinus, de genere Beli bani convenit aduersariis suis dare septem marcas.

Tota uilla Tumur⁸ impeciit Martinum, filium Mochou⁹ de genere Beli bani de damno quindecim

¹ commendari helyett a későbbi kiadásokban hibásan „condemnari“ áll.

² Comprouinciales noui castr. Tehát folytatását, illetőleg befejezését adják e számok a Bánk alatt tartott Újvár- és Bor-sod területére szóló nádori gyűlés Váradra utalt végzéseinek.

³ Guza. Bár szokatlannak látszik, de egykorúlag a maga Guz, Guza, Guze, Guzey, Guzu alakjaival elég gyakori jelenség.

⁴ Quere. Quereh-, Quereu-vel egynek vehető.

⁵ uilla Alexandri. Abaujban, hová oklevelünk vezet, ninesen Sándor-falva, hacsak a kassai járásban levő Sándor-Bölzse nem értetik alatta.

⁶ uilla Petur, ma Hernád-Petri Abauj-Torna m. szikszói járásában.

második kitűzött határidőben pedig megjött a mondott fölpörös és mit előbb a szolgál által üzent, ugyanazt maga mondá, hogy a már mondott tanuk idézve vannak a királyhoz és azért van, hogy nem jöhettek meg a határidőre. Hanem midőn ez, az említettük bíró előtt hamisnak bizonyosodott, a szóban levő Barakont elítélte és a megnevezett dunszokokat előrebozsátott állításaik szerint földjeikkel egyetemben igazolódottaknak ítélte és pristáldusjok szerént a váradi Kapitulum bizonságával is megerősítetté.

230.

Petri Egyednek szolgálja nem orv.

Az úvjármegyeiek és közöttök különösen Borz, Guza, Kere, Sándor-falujából lopásról vádolák Petur-i Egyednek Rochus nevezetű szolgáját. Biráskodék Bánk, pristáldus vala Peturi Gergely. Rochus hordozván a vasat, igazolódék.

231.

A Beél-bán nemzetségéből való Márton rááll, hogy a tomoriaknak hét márkát fizet.

Az egész Tomor falu pörbe fogá a Belus bán nemzetségéből való Macsó-fia Mártont tizenöt

⁷ uilla Petur. A 221—224. számok poroszlójának lakóhelye: Sajó-Szent-Péter.

⁸ uilla Tumur Beélnél Tumor = Thomor, Tomor, mely egykorilag még személynévi használatnak is örvendett. Tomor Abauj-Torna megye szikszói j-ban keresendő. L. 202. okl.

⁹ Mochou de genere Beli bani

Márton Mochou, másutt: Mochov vagy Mochu, mi Macho- (Macsó-)nak olvasandó. Hogy itt az 1142—1165. években nagyobb szerepet vitt s nádorságot is viselt Belus bán ivadékaról van-e szó, vagy a borsodi Bél nemzetség azon Belusáról, kitől nevét kapta Bánfalu, Bán-Horvát s a Bányölgye? — nem lehet eldönteni, habár a valószínűség Borsod tőszomszédságánál fogva az utóbbi mellett áll (Ipolyi: Bélháromkúti apáts. 10. l.). Felvethető talán annak lehetősége is, hogy a kettő egy és ugyanazon nemzetségre vihető vissza.

marcarum et de occisione duorum hominum, iudice Banc, pristaldo Alberto de uilla Nohcodi,¹ qui in loco taliter conuenerunt, quod predictus Martinus persolueret septem marcas predictae uille Tumur: idem martinus satisfacere iudici, pristaldo uero uilla Tumur satisfacere tenebatur.

232.

De occisione quadam per violentiam in villa Gyon.

Petrus de uilla Gyon² impeciit conuillanum suum nomine³ Sceghun⁴ de occisione cognati sui per uiolenciam, iudicibus Barraba comite,⁵ magistro Fila,⁶ pristaldo Omodoi. Sceghun portato ferro Uaradini, iustificatus est.

233.

Mouric de villa Barca queritur de suo quinque marcarum damno.

Mouric⁷ de uilla Barca⁸ impeciit quendam nomine Becum⁹ de eadem uilla¹⁰ iudice Gyula comite palatino,¹¹ pristaldo Bertolom. Homo Mouricii portato ferro iustificatus est.

234.

Agya et Dionysius comites litigant eum ioubagionibus Privarti de villa Vodozt.

Agya et Dionysius comites impecierunt

¹ uilla Nohcodi. Kegyetlenül megviselt név, melylyel a találgatásnál többre nem vihetjük.

² uilla Gyon. Valószínűnek kell tartanunk, hogy helynevünk eredetijében „Gyou“ volt és ehhez képest oklevelünk illetőség tekintetében Erdélyi. L. a 253. oklevelet.

³ dominum, nyilván hibás olvasás következtében áll „nomine“ helyett, melyre a szöveget kiigazítandónak véltük.

⁴ Sceghun, másutt Seegen- és Seegun-alakban fordul elő. Mennyiben tért el értelem tekintetében „Szegény“-szavunktól, a magyar Onomasticon van hivatva megítélni.

⁵ Barraba comite. Magányos birtokosnak és előkelőnek látszik, ki talán egy, a (310. okl.) előkerülköző Zilach-vidéki birtokossal.

márka kártétel és két ember-élet miatt. Biráskodék Bánk, pristáldus vala Nohcodi faluba való Albert. A hely színén olyaténképen egyezének ki, hogy említett Márton fizet a mondott Tomor falunak hét márkát; ugyan-csak Márton fizeti a birót, a pristáldust pedig Tomor falu fizesse.

232.

A gyoui erőszakos emberölésről.

Gyón-falusi Péter törvény elé állatá Szegőn nevezetű falubelijét rokonának erőszakos meggyilkolása miatt. Biráskodának Barnabás ispán, és Fila mester, pristáldus vala Amadaj. Szegőn hordozván Váradon a vasat, igazolódék.

233.

Báreza-i Mórica öt márkára menő kárát adja törvényre.

Báreza-falusi Mórica pörbe foga ugyanazon faluból bizonyos Bekös-t. Biráskodék Gyula nádor-ispán, pristáldus vala Bertalan. Mórica embere hordozván a vasat, igazolódék.

234.

Ágya és Dénes ispánok Pelbártnak pelbárthidi jobbágyaival törvénykeznek.

Ágya és Dénes ispánok pörbefogák Pel-

⁶ Fila. Mint név Fil, Fyl, Fila, File, Fyle stb. alakokban változik, mint személyt jellemezni nem áll módunkban. Fülé-nek szokás olvasni.

⁷ Mouric = Mouriz, Beél- és Endlicher-nél: Moruic.

⁸ uilla Barca, az 1550-iki kiadásban Barco, a többi kiadásokban: Baro, más írásokban többnyire „Barcha“. Báreza, a virágzó Barczai család böleseje. Abauj-Torna m. kassai j-ban ma is élő helység.

⁹ Recu-m. Nem lehetetlen, hogy Betu-m helyett áll.

¹⁰ de eadem uilla. Az eredetiben ez fogott állani a Heltai nyomtató műhelyéből kikerült „sine manibus“ helyén.

¹¹ Gyula comite palatino. A Kán-nemzetségből, két ízben is nádor. Mintha e szám 1215—1218-ra vonatkoznék.

ioubagiones Priuarti,¹ qui sunt in uilla Vodozt,² scilicet Vs, Pascham,³ Leustachium, Petrum, Chekam, Scendu, Paulum, Bedur⁴ Scheeni,⁵ Rodum et Sthanum⁶ dicentes, quod furati essent pecuniam matris ipsorum, quibus rem negantibus, Smaragdus comes⁷ et precepto regis Andree discuciens per pristaldum nomine Andream de uilla Zumlung⁸ misit Uaradinum. Vbi predicti comites candentis ferri subterfugerunt iudicium dicentes, aduersarios suos iustos esse et quod ipsi ignoranter eos impeciissent de furto. Priuartus autem et ioubagiones eius pro bono pacis et intuitu cognacionis⁹ dimiserunt Agye et Dionysio comitibus debitum talionis,¹⁰ in quantum ad ipsos attinet.

235.

De Agye et Dionysii comitum debitoribus.

Michaël, Paulus et Zoulat¹¹ dixerunt se teneri Agye et Dionysio comitibus¹² in triginta marcis argenti et debere decem persolvere in die Ramispalmarum et alias decem in festo Ascensionis, tercio decem in festo Johannis baptiste.¹³

¹ Priuarti. Priuartus vagy Priuareus, máskor Pelbartus Bernard-al látszik azonosnak. Ami magát Vadász földes urát illeti, tudjuk róla, hogy a Guthkeled nemzetség ivadéka volt s neje után a Tomaj nemzetséggel állt rokonságban, hogy 1238-ban Ung megyének főispánja volt (Zichy Okm. I. 2; Wenzel XI. 304.) Ezen Prebárt emléket egy helynév őrzi Biharban. A Kisvárdaiak őseinek nézzük.

² uilla Vodozt = Vadasd; de már a középkorban: Peruarthyda, Privardhida és Pelbarthyda. Még 1280-ban is kettős nevet viselt (possessio Wodozt vocata alio nomine „preuarthyda“ Zichy-Okm. I. 45.) Pelbárthida virágzó község Bihar m. szalárdi j.-ban.

³ Pascha-m. Pascha. Pasca egyes voltát a Husvót névvel már vitattuk (140. okl.), vajjon egyes-e a Páska-névalakkal is? — valószínűnek látszik.

⁴ Bedur. Bodur-nak olvassuk, de Bedeu (Bedő) is lehetett.

⁵ Scheeni, mely névnek torzított képmása? hirtelenjében bajos lenne kitalálni.

bárt-nak jobbágyait, kik Vadas faluban vannak, nevezet szerint: Öst, Huswétet, Csekét, Szendet, Pált, Bodor-t, Schechnit, Rados-t és Itán-t mondván, hogy az anyjok pénzét eltolvajlották volt. Kik midőn tagadnák a dolgot, Smaragd ispán András király meghagyásából kihallgatván őket Zomlin-falusi (villa Zumlin) András nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldé őket. Ott a mondott ispánok elállának a tüzes vas-törvénytől mondván, hogy ellenfeleik nem hibásak s hogy ők maguk taláalomra gyanúsították volt őket a tolvajlásról. Pelbárt pedig a béke kedvéért és a rokonság tekintetéből elengedék Ágya és Dénes ispányoknak a megtorlás tartozását, a mennyiben rajtok áll a dolog.

235.

Ágya és Dénes ispányok adósairól.

Mihál, Pál és Szolát mondták, hogy Ágya és Dénes ispánoknak harmincz ezüst márkával tartoznak és tizet tartoznak virágvasárnap, a másik tizet áldozó csőtörtőkön és a harmadik tizet keresztelő Szent-János napján leróni.

⁶ Stanu-m. Stephanum rövidítésének véljük. Stan, Stanco szláv nevek.

⁷ Smaragdus comes. Megbizatásánál fogva többnek látszik bihari előkelőnél, habár azonosnak is vehető a 286. okl. Smaragd ispánjával.

⁸ uilla Zumlin. L. a 286. okl. jegyzetét.

⁹ intuitu cognacionis. Ágya és Dénes tehát atyjafiai voltak Pelbártnak, de nem bizonyos, hogy egyszersmind a Gutkeledek hadából valók lettek volna ők is.

¹⁰ debitum talionis. Az egykorú gyakorlat azon büntetést szabta a hamisan vádlóra, melylyel a vádlott lett volna sujtandó.

¹¹ Zoulat. A Szolád- és Szolát-helynevek egykorú használatát és kelendőségét eléggé bizonyítják.

¹² Agye et Dionysio comitibus. Azonosoknak látszik az előbb (234. okl.) említett Ágya és Dénes ispányokkal.

¹³ in festo Johannis baptiste = jun. 24-én.

236.

Cusid, uxor Dominici ostendit se non esse ueneficam.

Cusid¹ uxor Dominici de uilla sancte Crucis² portato ferro contra Ananiam conuillanum suum, ostendit se non esse ueneficam iudice Paldus nicearchidiacono de Zounuk, pristaldo Laurencio de uilla Detreh.³

237.

Boncia de uilla Firu impetit Semham de suffocatione sororis suae.

Boncia⁴ de uilla Firu⁵ impeciit generum suum Somham⁶ et matrem eiusdem, scilicet Rugam⁷ et fratrem Ruge⁸ scilicet Moncau⁹ de suffocatione sororis sue, uidelicet ipsius Boncie. Iudice Mica comite,¹⁰ pristaldo Bartholomeo de uilla Nyec,¹¹ qui Uaradini taliter conuenerunt, quod Somha habetur pro homicida et Ruga persolueret quinque marcas fertone minus vsque (ad) festum sancti Georgii et idem satisfaceret pristaldo, partem uero iudicis Boncia persolueret.

¹ Cusid, Cusit. Ős személynévi alaknak látszik, melyet azonban a magyar kereszténység is megtartott egykorú bizonyságok szerint.

² uilla sancte Crucis. A pápai tizedek Regestruma után készült Ortvay-térképen, mely épen a „krasznai főesperességet“ hagyta üresen, hasztalan keressük. Mi a középkori Körös-, a mai Kereszteleket tartjuk (Szilágy m. szilágy-somlyói j.) vele azonosnak. És pedig majd azon okból, hogy kopás folytán ment eredeti jelentése feledésbe; majd azon föltevés alapján, hogy a Keres- vagy Kereztelek jóhiszeműleg vétetett a jegyző által mint „uilla sancte crucis“ a szövegbe. A másik előforduló helynév nem tiltakozik e fölfogás ellen.

³ uilla Detreh nem fogott más lenni, mint a középkor Detreháza, a mai Detrehem Szilágy m. szilágy-somlyói j-ban.

⁴ Bonci-a, Bonch, Bonchi helyett. Az a latinos ragaszték, mely a hallgatag cuius generis kérdésre látszik feleletül szolgálni.

236.

Köcsed, a Domonkos felesége a rontás vádjában ártatlannak bizonyosodik.

Köcsed, a Szent-Kereszt falvára való Domokosnak a felesége Ananiás falubelijével szemben hordozván a vasat, kimutatá, hogy nem rontó személy. Biráskodik Baldus, a zunuki öspörös helyettese, pristáldus vala Detreh-falusi Lőrincz.

237.

Firu-i Bonez Samát nővérének megfojtásáról vádolja.

Boncz F i r u-faluból pörbe fogá S a m k á-t, a sógorát és ennek anyját t. il. R u g á-t és Rugának fitestvérét t. il. M a n k ó-t az ő (t. il. Boncz) nővérének megfojtása miatt. Biráskodék M i k a i s p á n, pristáldus vala Bertalan Nyék faluból. Váradon olyképen egyezének ki, hogy S a m k a gyilkosnak tekintetik és Ruga fizet Szent-György napjáig egy fertó hiján öt márkát és a pristáldot szintén ő fizeti, a bírónak illetékét pedig B o n c z fizesse.

B o n e z-hida, B o n e z-nyíres és B o n e z ó-d-földe nem csupán mikénti kiejtésének hű hagyományosai (mert betűszerint Banes-nak lenne olvasandó, hanem egykorú kelendőségének is biztos adatai.

⁵ uilla F i r u, talán F u r t a Bihar m. berettyó-ujfalusi j-ban, miként azt Nyék-nek, a poroszló lakóhelyének közel volta sejteti.

⁶ S o m h a-m, Sama és Samká-nak egyiránt olvasható.

⁷ R u g a-m. Ruga mint nőnév Regestrumunkon kívül is fölmerül.

8

—

Bonez Leány: férie

(anyja) Ruga Manko

Sama.

⁹ M o n c a u, Mancho vagy Moncou helyett.

¹⁰ Micaomite (1212-1221).

¹¹ nilla Ny e c. Bihar m. egykorú két Nyék faluja közül nyilván az értetik, mely mint puszta Sarkad határában keresendő.

238.

Moncu impetit quosdam de villa Beruei et de villa Margneta de participatione rei furtivae vel et de furto.

Muncu¹ de uilla Beruei² impeciit conuillanum suum scilicet Vidam de consensu, et participatione atque prodicione rei furtive iudice uillico ipsorum, scilicet Vulchi,³ pristaldo Lotomas⁴ de eadem uilla. Alium quoque de uilla Margneta⁵ nomine Vulchim impeciit idem Munc de furto pristaldo Herrico, iudice Tumpa curiali comite de Zounuc.⁶ Uaradini autem portato ferro et Vida et Munc iustificati sunt.

239.

Varou de villa Iraz non veniens ad iudices septies proclamatus, tamquam furti reus est condemnatus.

Simoun de uilla Semec⁷ vt ipse dixit de se, pristaldus Johannis curialis comitis de Bichor, vt item se dixit, contestatus est ex parte prefati comitis et Tupsa biloti Bichoriensis, quod Varou⁸ filius Korocho⁹ de uilla Iraz¹⁰ citatus a conuillano suo nomine Hyued¹¹ et item a Jacobo et Alberto, Teodoro, Forkost, Pentek, Guntu,¹² Kemedu, Vruz, Chicou, quidam de uilla Sari¹³ pro furto sepcies

¹ Muncu, Alább és másutt csupán Munc.

² uilla Beruei. Börvely Szathmár megyében a nyíri részen van ugyan, de ez Szolnok megye és Margita miatt számba nem vehető; más részről magától értetik, hogy ilyen helynév Szolnok megye nyugati részén s különösen Margita szomszédságában nem levén található, palaeographiai úton, tehát nem hangzási rokonságot keresve, lehetséges a kiigazítása. Előttünk több mint valószínű, hogy ez nem egyéb, mint a 200. okl. Herezigneek értelmezett „Hertueg“ L. a 200. sz. okl.

³ Vulchi = Vuleh, Vulehey, mely helynevek után indulva: Völes-, Völez- és Völsej-nek egyiránt olvasható.

⁴ Lotomás. Látomás alakjában már előfordult. L. a 229. sz.

⁵ uilla Margneta = Margareta, Margita Bihar m. észak-

238.

Munkó, a hertvigieket és margitaiakat orvgazdaság- és lopásról gyanúsítja.

Bervei faluba való Munk Vidát, a falubelijét t. il. arról vádolá, hogy tud is lopott dologról, osztózó is és továbbadásában részes. Biráskodék Völcsi t. il. a falusi elüljárójok, pristáldus vala Látamás ugyanazon faluból. Másikat Völcsi nevűt is vádola lopásról Margrét a helységből ugyanazon Munk. Pristáldus vala Herrik, biráskodék Tompa, zúnuki udvarbiró. Váradon pedig hordozván a vasat, Vida is, Munk is igazolódék.

239.

Írász-i Váró hétszeri megidézés után tolvajnak nyilvánítatik.

Semec-faluba való Simon, miként állítá: János bihari udvarbirónak a pristáldusa, a saját mondasaként: az említett udvarbiró és Topsa bihari bilotus nevében tevő a nyilatkozatot, hogy Írász-i Karacsfia Várót Hived nevezetű falubeli je és szint'azonképen Sasfaluból való Jákó és Albert, Tivadar, Farkasd, Péntek, Gyöntő, Kemed, Orosz, Wid lopás miatt hétszer idézván a mondott birák és János udvarbirónak

keleti sarkában, egykorúlag Szolnokban. V. ö. Pesty Fr. Eltűnt régi vármegyék I. 97 l.

⁶ Tumpa curiali comite de Zounue. Másutt nem akad élénk.

⁷ uilla Semec = ? Nyék (Nek 171; Nyec 237 okl. Nyeec).

⁸ Varou. Előző alább is. L. a 277 okl.

⁹ Korochoi. Karacs (Koroch, az „i“ genitivus-jelző akar lenni). Hely- és vezeté k-nevekben ma is él.

¹⁰ uilla Iraz pusztá Komádi határában. V. ö. 105. 170 okl.

¹¹ Hyved. Nincsen biztosítékunk, hogy helyén áll.

¹² Guntu, szintén bizonytalan.

¹³ uilla Sari, Sasi helyett, ma Mező-Sas Bihar m. mező-keresztési j-ban.

ante prefatos iudices et antepredecessores Johannis (curialis) comitis (proclamatus eciam perforas et prouinciam, vt ueniret ad iudicum) non uenisset. Johannes itaque curialis comes et Tupsa bilotus ipsum furti reum condempnassent.

240.

Andreas habens votum eundi Jerosolimam, disponit de uxore sua.

Andreas, filius Scerben¹ dicens se habere uotum eundi Jerosolimam et nunquam inde reuerti, absoluit uxorem suam dans ei nubendi licenciam alio marito, et dans ei duo capita hominum. Uxor autem sua contestata est per fratrem suum Stephanum² absoluisse maritum suum a coniugio suo et ab omni dote omnique debito, in quo maritus eius ei tenebatur, asserens se contentam esse duobus illis capitibus hominum quos maritus suus ei contulit.

241.

De lite castrensium Bichoriensium et dominorum Forkos et Kelemen in causa quorundam libertinorum.

Tunc³ et Legyn castrenses Bichorienses de uilla Gyan⁴ coadiuantibus Luca principe exercitus et Matthia centurione impecierunt libertinos Forkos et Kelemen,⁵ scilicet Iseput,⁶ Bulsuhut, Chimont,⁷ Sashat,⁸ Meduet, Ilobarut,⁹ hos omnes cum filiis suis. Item Belad,¹⁰ Egidut,

¹ Scerben. Azt hiszszük, hogy Scerda (Scereda, Serda, Sereda, Scherda) helyét foglalja el.

² András, neje: N. István

³ Tunc, ritkább használatú neveink egyike. Az utolsó két kiadásban hibásan: Tuno.

⁴ uilla Gyan. A három Gyán közül melyikről van itt szó, biztossan állítani nem lehet, miután mindenik mellett vannak látszó okok, melyek a maguk Gyánjának adnak a másik kettő fölött elsőséget. Ha S'maragd bíró békési főispán, akkor Kőte-Gyán-ról inkább lehet

eldődei (a vásárokon megveszerte is kikiáltatván, hogy álljon törvényt) nem jelent volt meg. János udvarbíró és Topsa bilotus ennek következtében őt elmarasztalták volt a tolvajság bűnében.

240.

Andrásnak fogadalma levén a Jeruzsálembé való zarándoklás, feleségéről intézkedik.

Szereda-fia András mondván, hogy fogadalma levén Jeruzsálembé zarándokolnia és onnét vissza se térnie, föloldozá feleségét szabadságot adván neki, hogy más férfiúhoz mehet nőül adván két emberfőt. A felesége pedig a maga István testvére által nyilatkozik, hogy férjét föloldotta házasságától és minden nászajándéktól és minden kötelezettségtől, melylyel neki tartozék, állítván, hogy ki vagyon elégítve azon két fej-emberrel, kiket a férje reá hagyott.

241.

A bihari vár köznépei és Farkas s Kelemen elegyednek pörbe bizonyos szabadosok miatt.

Tönk és Legény bihari várnépségbeliek Gyánfaluból, Lukács hadnagynak és Mátyás századosnak támogatása mellett közējök tartozóknak vitaták a törvény előtt Farkasnak és Kelemennek a szabadosait, t. il. Izsép-et, Buls-ot, Csimon-t, Bathá-t, Medvé-t, Illabár-t. Ezeket mindnyájokat fiaikkal

itt szó, mint akármelyikről Békés megyével való szomszédos voltánál fogva. Gyánra vonatkoznak kútfontkben a 195. 272 és 323 okl.

⁵ Forkos et Kelemen. Hová való birtokosok voltak, Gyán miatt lenne érdekes tudnunk.

⁶ Isep-ut. Isep, Iseph, Isip, Isyph, magyarosan ragozva.

⁷ Chimon-t. Talán Thimon akarna lenni.

⁸ Sasha-t = ? Bathá-t.

⁹ Ilobar-ut, e helyett Ilabár t.

¹⁰ Belad = Bélá-t, vagy talán = Belád-ot.

Tadeus ut¹ pro conciuibus suis. Kelemen autem et Forcos dixerunt eosdem suos esse libertinos, et accepto iudice a domino rege Andrea Smaragdo comite et pristaldo Julia, filio Vace² inter multos adduxerunt Micam comitem in testimonium, cuius testimonio cum prefatus iudex esset contentus, ex precepto regis posuit super iuramentum ipsius Mice comitis, vt scilicet ipso super sepulchrum sancti Ladislai regis iurante, prenominati libertini prenominati Kelemen et Forcos redderentur. Cumque Mica comes staret ad sanctum sepulchrum iuraturus, predicti castrenses reconciliati sunt cum Kelemen et Forcos, ita scilicet, quod ipsi reddiderunt prenominos libertinos prefatis Kelemen et Forcos scilicet in puritate promissa; compromiserunt enim Kelemen et Forkos, quod receptos libertinos suos in inferiorem condicionis ordinem non deprimerent, sed in eodem statu, scilicet libertinorum retinerent, generaliter de ipsis quoque castrensibus alia ablata non requirerent.

242.

Judicatur: Martinum de villa Zobolsu esse raptorem filiae Farkasii (filii Gyama) et Seegeu illius coadiutor exoculatur.

Vniuersus Uaradiensis ecclesie conuentus vniuersis presentes literas inspecturis, salutem in Domino. Anno Domini M^oCC^oXVI^o in septimana: Omnis terra,³ Farcasius filius Gyama⁴ ueniens cum Martino de uilla Guerdei,⁵ pristaldo Gyula comitis palatini⁶ ad iudicium ferri candentis contra Martinum de uilla Zobolsu,⁷ raptorem scilicet filie sue et contra coadiutores illius, stetit per totam

¹ Tadeus-ut. L. a 352 okl. is.

² Vata
┌
Julia L. a 387 okl.

³ Omnis terra = Vizkereszt után második vasárnap. Honnét gyanítható, hogy évkezdő ügyeset.

egyetemben. Hasonlóképen B é l á - t, E g ö d - ö t, T a d e u s - t. Kelemen és Farkas pedig állíták, hogy azok szabadosaik nekik és András király urtól bírónál Smaragd ispánt és pristáldosul Vata-fia Julát, a sok között elővezeték bizonyságul M i k a i s p á n t, kinek tanubizonyosságával, midőn a bíró meg lenne elégedve, a királynak meghagyásából magának Mikának ítélte az esküt, hogy t. il. ha ő a Szent-László király sírja fölött megesküszik, a megnevezett szabadosok adassanak vissza a szóban forgó Kelemennek és Farkasnak. Midőn pedig M i k a a sír mellett áll, hogy esküdjék, az említett várnépségbeliek megbékélének Kelemennel és Farkassal akként t. il. hogy ők visszaadják említett szabadosokat mondott Kelemennek és Farkasnak, hanem szóban levő mivoltukban, Kelemen és Farkas ugyanis ígéretet tőnek, hogy a visszakapott szabadosokat alacsonyabb helyzetbe nem taszítják, hanem azon, t. il. szabadosi állapotban meghagyják, egyáltalában tőlök, a várnépbeliectől semmi kárpótlást nem kívánnak.

242.

Bebizonyosodott: hogy szabolcsfalusi Márton elrablója a Gyama-fia Farkas leányának és Szegő, a czinkostársa megvakíttatik.

A váradi egyház egész Kapitulumja jelen levelünk olvasóinak üdvöt az Urban. Az Úr 1216 esztendejében, vizkereszt II. vasárnapjának hetében G y a m a - f i a Farkas jöven Örvénd-i (villa Guerdei) Mártonnal Jula nádor-ispán pristáldusával tüzes vastörvényre Szabolcsfalusi Márton t. il. a leányának elrablója és czinkos társai ellen, egész azon héten keresztül várt, azonban ellenfelei közül egy sem mutató magát

⁴ Gyama (? Chama)
Forcasius.

⁵ uilla Guerdei = Hervend, Erwend, a mai Örvénd Bihar m. élesdi j-ban. A középkorban dr. Csánky szerint (I. 599) vásáros hely vala.

⁶ Gyula comitis palatini V. ö. 233. sz.

⁷ uilla Zobolsu. Szabolcs Bihar m. központi j-ban,

septimanam illam, sed nullus de aduersariis suis comparuit, preter quendam nomine Scegium,¹ qui se nobis et postea iudici coadiutorem prefati Martini fuisse confessus, ex oculatus est. Memoratus itaque Forcasius ad prefatum iudicem reuersus, renunciauit cum pristaldo suo aduersarios suos ad iudicium ferri non uenisse. Iudex igitur condempnauit illos, nam per eundem pristaldum suum et Forcasium tales nobis remisit literas:

Gyula, Dei gracia comes Palatinus cuncto capitulo Uaradiensis ecclesie salutem et dileccionem. Notificamus uobis, quod aduersarii Forcos, quorum nomina hac sunt: Mortun (de uilla) Zobolchi (et N.)² cum seruientibus eorum: Moruc,³ Johannes, Niclous, Stephan et frater eius Joud⁴ et seruus eius Scimad,⁵ Gyomolth, Tyod, Petka, et vnus germanus eorum Bena,⁶ Gyurg, Magod Abel, Olbert et seruiens eius Chyma, Mattheus, Ceur,⁷ Scenter, Abram, Vece,⁸ Toluoy, Buc, Scumod in presenciam nostra remanserunt et eos ferrum lenare in locum Uaradinum misimus, quos termino prefixo pristaldus noster dixit: non uenisse; quod si uerum est et uos scitis, quod predicti homines ibi non fuerint, iam dicti Farcasii causam literis assignate et omnes prenominatas remansisse. Nos autem sicut prediximus, huius rei testes sumus, quod prenominati homines in predicta septimana: Omnis terra Uaradini non comparuerunt preter iam dictum Scegium.

243.

Flandrenses de villa Batar sunt occisores Benedicti.

Paul de uilla Beltuk⁹ impeciit omnes Flan-

¹ Scegium. Bizonytalan személyneveink egyike.

² Úgy látszik, egy vagy több név a másoló tollában maradt.

³ Moruc. Morout-ra igazítottuk, de lappanghat alatta Móricz is.

⁴ Joud, csupán helynevek (Jód és Juth, Juta) igazolják jogosultságát.

⁶ Scimad. Csak egy névrokonát ismerjük.

bizonyos Szegő nevezetűn kívül, ki azt vallván magáról nekünk s a bírónak, hogy társ volt, azután szeme világától megfosztatott. Említett Farkas pedig a mondott bíróhoz visszatérvén, hírül adá a pristáldusával együtt, hogy ellenfelei a tüzes vas-törvényre nem jöttek volt el. A bíró tehát elmarasztalá őket, mert ugyanazon pristáldusa és Farkas által ilyen levelet küldött nekünk:

Gyula, Isten kegyelmével nádor-ispán a váradi egyház egész Kapitulomának idvességet és kedvességet. Tudomásotokra hozzuk, hogy Márton (és N.) szabolcsfalusiak cselédekkel: Maróttal, Jánossal, Miklóssal, István és testvére Joud, szolgája Simád, Gyomoth, Fyad, Petke, Bena, Györk, Ábel, Albert és cselédje Csima. Máté, Cecur, Scenter, Ábrahám, Bece, Tolwaj, Bök, Scumod jelenlétünkben vád alatt állottak és őket vasat emelni Váraddá küldöttük, kik pristáldusunk mondása szerint a kitűzött időben nem jelentek meg; mi ha igaz és ti tudjátok, hogy az említett emberek nem voltak ott, a szóban forgó Farkasnak ügyét foglaljátok írásba és hogy a megnevezettek mindnyájan elmaradtak. Mi pedig, miként előrebocsátottuk: ezen dolognak szemtanúi vagyunk, hogy az említett férfiak az egész hetén vizkereszt II. vasárnapjának Váradon nem mutatták magukat, kivéven a már mondott Szegőt.

243.

A batár-i flandrok a Benedek gyilkosai.

Beltuk-faluba való Pál a batár-i összes fland-

⁶ Bena. Gyakoribb jelenség Bene-alakban. Benna szláv.

⁷ Cecur. Mint rabszolgánév más oklevéltárban is mutatkozik.

⁸ Vee Vee helyett, mi Becse-nek fordítottuk.

⁹ uilla Beltuk. Béltek itt nem áll helyén, miután az ügyeset szellemében nem szabad túllépniük Ugocsa határát, de még Batár szomszédságát sem. A milyen könnyű azonban a hibát észrevenni,

drenses de Batar¹ pro occisione fratris sui Benedicti.² Quod cum predicti Flandrenses non diffiterentur, sed dicerent se illum in latrocinio occidisse. Esau comes de Hugusa,³ ex precepto regis discuciens per pristaldum nomine Martinum misit Uaradinum ad candentis ferri iudicium, ubi Paul(us) portato ferro iustificatus est.

244.

Pertinentne quidam servi ad ecclesiam sancti Pro-martyris vel non.

Pousa⁴ requisivit duos seruos uxoris sue, filie Hudus comitis,⁵ scilicet Tutan⁶ et filium eius Lucam coram Neuca comite Bichoriensi a canonicis de sancto Protomartyre.⁷ Illi autem dixerunt eosdem seruos donatos esse ab uxore ipsius pro remedio anime prioris mariti sui scilicet Boc. Prefatus itaque iudex posuit super iuramentum vxoris Pouse, quod scilicet ipsa iuraret cum duobus filiis suis in ecclesia sancti Protomartyris et illos seruos positos in eadem ecclesia auderet educere de ecclesia. Assignato itaque termino, prefata mulier cum filiis suis non uenit, neque procuratorem sue cause misit. Prememoratus itaque iudex condemnauit eam et maritum eius Pousam et per pristaldum nomine Samam de uilla Bursa⁸ nobis contestari et presenti pagina fecit eternari.

oly nehéz azt kiigazitanunk, amit csak palaeographicus úton lehet megkísérlelnünk. És Csedreg az, mely szomszédos Batárral s okot szolgáltatott az ugoesai Beltuk ál-névre, tehát Beltuk anyyi lenne, mint Chedrek, vagy a mai Chedreg vagy Csedrek, mely Ugoesa m. tiszántuli j-nak községe.

¹ Flandrenses de Batár. Egyetlen adata a belgák ugoesai gyarmatának, mely Borchgrave külföldi író vélekedése szerint a prémontreiek befolyásának lenne tulajdonítható. (Les colonies Belges en Hongrie et en Transilvanie. Bruxelles 1871. 66.). Batár ma is virágzik Ugoesában.

²

—
Pál Benedek.

driaiakat gyanusítá édes testvérének, Benedeknek meggyilkolásával. Mit az említett flandriaiak nem tagadának ugyan, hanem mondák, hogy rablás közben ölték meg őt. Esau hugusa-i ispán a király meghagyására törvényt látván fölöttök, Márton nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá tüzes vas-próbára küldötte őket, hol Pál hordozván a vasat, igazolódék.

244.

Pósa a szent-István monostorától annak két szolgáját akarja elvitatni.

Pósa a feleségének, Hodos ispán leányának két szolgáját követelé vissza Tutát t. il. és ennek fiát Lukácsot az Első-vértanu kanonokjaitól Mika bihari ispán előtt. Ők pedig mondák, hogy azokat az ő felesége az előbbeni urának, t. il. Bak-nak lelke nyugodalmáért szolgálkúl ajándékozta volt. A mondott bíró pedig esküt ítelt a Pósa feleségének, hogy t. il. az asszony esküdjék meg a szent első vértanu egyházában, és az, ugyanazon egyházban fölállított szolgálkat kísértse meg abból kivezetni. A megszabott időben pedig nem jelenék meg az említett asszony a fiaival, sem helyettesítőt nem küld. Megnevezett bíró tehát elmarasztalá őt és férjét Pósat és Bors faluba való Sama nevezetű pristáldus által tudomásunkra hozatá és e bejegyzésben megörökítetté.

³ Esau comes de Hugosa = (31. okl.) Iso v comes de Vgosa.

⁴ Pousa. Pous-, Pousa-, Pouus alakban váltakozva, egyike leggyakrabban jelentkező személyneveinknek.

⁵ Hudus comitis. Hoda, Hodos, Hodus férfi-névalak, melynek egykorú kelendősége mellett számos Hodos-helyeink hiteles bizonyítást tesznek.

⁶ Tuta-n, másutt is gyéren mutatkozik.

⁷ a canonicis de sancto Protomartyre, vagyis a váradi prémontrei-ektől. Lásd a 131. oklevelet.

⁸ uilla Bursa (Burs, Bors), Bors Bihar megye mező-keresztési j-ban.

245.

Vitalis de genere Aba est in lite cum Michaële filio Deda.

Michaël filius Deda¹ impeciit Vitalem de genere Aba² dicens quod per filium ipsius passus esset damnum ad estimacionem duarum marcarum et dimidie coram arbitris, uidelicet Duda,³ Petro et Tugza⁴ de uilla Vnga.⁵ Qui discucientes eos miserunt per pristaldum nomine Zekeu ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi homo predicti Vitalis, portato ferro, iustificatus est.

246.

Paulus de villa Numchuny est solvendus unam et dimidiam marcam pro damno.

Roma⁶ de uilla Beu⁷ impeciit Paulum de uilla Numchuny⁸ de damno vnius marce et dimidie, quos Laurencius iudex curie et comes Nitriensis⁹ discuciens, misit per pristaldum nomine Petrum de uilla Kér¹⁰ ad examen ferri candentis Uaradinum, ubi homo Rome portato ferro, munitus est.

247.

De dotaliciis cujusdam dominae, nempe viduae sine herede mortui Zabariae.

Zabaria¹¹ filio Johannis de uilla Jarun.¹²

¹ Deda. Egykorúlag Ded, Deda, Dede alakjában egyiránt használatos, kiejtésében Déd- és Déda-helyneveink eléggé tájékoztatnak.

² Vitalem de genere Aba. Az egyetlen Aba-hadbeli, kivel a regestrum beszámol. Új vármegye abauji részéből valónak látszik.

³ Duda. Lehetséges, hogy Budá-t akar mondani; de ez alakban is igazolható.

⁴ Tugza, Tegze-alakban tapasztaljuk használatosabbnak.

⁵ uilla Vnga (Hunga, Ungha, Unga). Onga ma Abauj-Torna megye szikszói j-ban keresendő.

⁶⁻⁷ Roma de uilla Beu = (174. okl.) Roma de uilla Ieu. Száraz-Beő a hevesi Átány határába olvadt be.

245.

Az Aba-hadból való Vitálisnak pöre Deda-fia Mihálylyal.

Deda-fia Mihál pörbefogá az Aba nemzetségből való Vitálist mondván, hogy fia által harmadfél márkára böcsült kárt szenvedett volt választott bírák t. il. Duda, Péter és Tugza Ongafalusiak előtt. Törvényt látván fölöttök, Zekeő nevezetű pristáldus kíséretében tüzes vaspróbára Váraddá küldék őket, hol a mondott Vitális embere hordozván a vasat, igazolódék.

246.

Vezekényi Pál a másfél márkára mondott kártételben elmarasztalódik.

Beőfaluba való Rowa törvény elé állatá Vezekényi (de uilla Numchuny) Pált másfél marka miatt, kiket Lőrincz országbíró és nyitrai ispán kihallgatván, Kér-falusi Péter nevezetű pristáldus kíséretében tüzes vaspróbára Váraddá küldé, hol a Rowa embere hordozván a vasat, igazolódék.

247.

Az örökös nélkül elhunyt Zakariás volt-felesége nevében a rokonok nászajándéki pert indítanak.

Járun-falusi János-fia Zakariás minden örökös

⁸ uilla Numchuny, palaeographiai elemeit tekintve Wezekynnek látszik. Vezekény Heves m. hevesi j-ban található.

⁹ Laurencius (kiigazítva: Ladislaus) iudex curie et comes Nitriensis 1224—1225 tájára teszik az oklevelek országbírságát és nyitrai főispánságát.

¹⁰ uilla Kér = (174) Quer.

¹¹ Gyaráni János

Zakariás Jeromos pap

neje:

N

Pál.

Tanui után ítélve, előkelőnek látszik.

¹² uilla Jarum = (33 ok.) Jarun Gyaran helyett. Gyaran a XV. század közepén túl is főnvolt Gyires és Vizes-Gyán közt Biharban.

sine omni herede mortuo, uxor eius nupsit Mico, filio Nicolai, qui Mico et Paulus, frater uxoris eius traxerunt in causam nominatum Johannem et fratrem ipsius Jeromum sacerdotem pro dotaliciis prefate mulieris ante Alexandrum Uaradiensem episcopum.¹ Ipse autem eandem causam delegavit Stephano archidiacono et oeconomus suo, debito fine decidendam. Illi uero coram illo constituti responderunt: se dotes illas totaliter persoluisse coram idoneis testibus, de prouincia ipsorum. Quod cum iam dicti actores negarent, Johannes et Jeromus iussi sunt testes suos exhibere. Quibus exhibitis prefatus iudex delegatus posuit super iuramentum ipsius Johannis et Jeromi et preterea decem testium, scilicet: Lodi abbatis de Cholt,² Hesce de uilla Carol,³ Ape, Mice, Johannis, Domini et Balad de genere Borsa,⁴ Leonardi de genere de Zourd,⁵ Beliamin sacerdotis de uilla Zigholm⁶ et Pauli comitis de genere Smaragdi.⁷ Qui omnes cum ad sepulchrum sancti Ladislai regis iuraturi accessissent, sepe iam dicti actores non ausi sunt eos adiurare, scilicet aduersarios suos. Pro (in)iustis dimittendis pacem eorum interuentu amicorum impetrarunt, presente pristaldo ipsius cause Benjamin⁸ uicearchidiacono de Nadan.⁹

¹ Alexandrum Uaradiensem episcopum (1219–1230). Bunyitay Vinceze Várad püspökének ezen bírói működését s így ezen oklevél idejét 1225-ik évre teszi (Id. m. II. 61.).

² Lodi abbatis de Cholt, vagyis: Lodus (Ladislaus rövidítve) a csoltmonostori apátság apátura. Csolt (Cholth és Colch) most Vésztőnek határrésze Békés m. szeghalmi j-ban.

³ Hesce de uilla Carol, a mai Kis-Károly pusztá, mely a XV. században még fen volt Szeghalom mellett. — Hesce másutt Hysce, Hisei.

⁴ de genere Borsa. Genealogiai tekintetben kétségkívül ezen oklevél-szám a legfontosabb és legkiváltképen a Borsák hádjára nézve,

nélkül elhalálozván, felesége nőül ment Miklós-fia Mikó-hoz, mely Mikó és Pál az asszonynak testvére pörbe fogák a mondott Jánost meg ennek testvérét Jeromos papot a szóban levő asszonynak nászajándékai miatt Sándor váradi püspök előtt. Ez pedig ezen ügyet kellő megoldás czéljából István öspörösre és oeconomusára bizá. Azok pedig előtte megjelenvén válaszolák, hogy ők azon nászajándékokat hiteles vidékökbeli tanuk előtt egészen kifizették. Mit midőn tagadának a már említett fölpörösök, János és Jeromos utasítottak, hogy tanuikat előállítsák. A kik előállittatván az említett megbizott bíró magának Jánosnak és Jeromosnak és ezenkívül a tanuk közül tiznek esküvését rendelé el, tudni illik: Lodus csolti apáturnak, Károl-falusi Hiscének, Apának, Mikének, Jánosnak, Domokosnak és Beled-nek a Borsa nemzetségből, Lénártnak a Szoárd nemzetségből, Benjamin szeghalom-falusi papnak és Pál ispánnak a Smaragd nemzetségből. A kik midőn a Szent-László sírjánál állottak volt, hogy esküdjenek, a már sokat emlegetett fölpörösök nem merék őket, t. il. ellenfeleiket megesküdtetni. A méltatlanság elengedéseire barátjaik közbejöttével békességökért könyörögtek Benjamin nadáni al-öspörösnek, ezen ügy pristáldusának jelenlétében.

melyhez az első adatokat kútfőnk szolgáltatja. Az itt megnevezetteket a Nadányiak őseinek tartjuk.

⁵ de genere Zuord. A Szoárd nemzetségbeli ezen Lénárt is első férfi, akit az állítólagos családalkotó Lélvézér után ismerünk.

⁶ uilla Zigholm = (101 okl.) Seeguholm, melyet a középkorban részben Békés, részben Bihar mondhatott a magáénak.

⁷ de genere Smaragdi. Ezen nemzetségnek másutt és többé semmi nyoma.

⁸ Benjamin. L. 382 okl.

⁹ de Nadan „Középkori neve a mai Körös-Ladánynak s névadó ős birtoka a ma is virágzó Nadányi nemzetségnek.“

248.

Multitudo castrensiū de Borsod sunt contra Demetrium comitem eorum.

Multitudo castrensiū de Borsod¹ et quidam ioubagiones eiusdem castrī, scilicet Petrus² et Colman uociferati sunt contra Demetrium comitem ipsorum regi Andree dicentes, quod iniustis iudiciis et indebitis exaccionibus eos aggrauasset. Prefatus autem comes negauit hoc, quinimo adiecit, quod illi multa ei damna et iniurias intulissent et hoc ipsum omnes alii ioubagiones tam exempti, quam liberi sancti regis et quadraginta homines de castrensibus astruxerunt. Memoratus itaque rex delegauit causam eorum Thome Agriensi episcopo³ et Salomoni Bano⁴ decidendam. Qui uerbis vtriusque partis diligenter inquisitis, posuerunt super iuramentum comitis Demetrii, vt prestito sacramento probaret se in nullo populum suum aggrauasse, immo per contrarium sibi eundem populum iniuriam et damnum intulisse. Cum itaque comes et Demetrius paratus esset iurare, memorati aduersarii se ipsos recognoscentes, non ausi sunt ipsum adiurare et coram pristaldo huius cause nomine Bas de uilla Harca⁵ reddiderunt se culpabiles et damnum comitis restaurare compromiserunt. Comes uero eorum ad preces nostras indulsit eis, vt tantum duas marcas et dimidiam de toto damno suo ei persoluerent. Nominati quoque duo ioubagiones carcerem intrare tenerentur, ibi quoadusque vellet comes, moraturi.

¹ de Borsod. Regestrumunkban még a 367 oklevélben fogunk akadni borsodi esetre.

² Petrus. Egy korábbi oklevelünk [79] várnagynak, vrbis prefectus-nak mutatja be; de itt bajosan ő forog kérdésben.

³ Thome Agriensi episcopo. Tamás alkanczellár veszprémi és szebeni prépost, majd székesfejérvári prépost és főkanczellár levén, lőn 1217-ben egri püspökké s maradt 1223-ig, midőn Egert Esztergommal cserélé föl. Knauz püspök ezen oklevelet 1217 tájára véli teendőnek [Monum. eccl. Strigon. I. 243].

248.

A borsodi vár parasztjainak sokasága keresetet indít főispánja, Dömötör ellen.

A borsodi közrendű váralattvalók sok volta és egykét jobbágya azon várnak, nevezet szerint Péter és Kálmán a királynak Andrásnak zúgolódva panaszkodának Dömötör az ispánjok ellen mondván, hogy igazságtalan ítéletekkel és kelletén túlmenő követelésekkel sarczolta volt őket. Az említett ispán pedig tagadá ezt, sőt hozzáadá, hogy azok okoztak volt neki sok kárt és törvénytelséget és ugyanezt vallák mindnyájan a többi, úgy exemptus jobbágys: mint a szent király szabadjai és a közrendű váralattvalókból negyvenen. A megnevezett király pedig ügyöknek birájává Tamás egri püspököt és Salamonbánt rendelé. Kik mind a két fél szavait szorgalmasan meghányván, Dömötörnek esküt ítélének, hogy hit letevessel bizonyítsa, hogy népét semmiben sem sarczolta, sőt megfordítva ez okozott volt neki törvénytelséget és kárt. Midőn pedig Dömötör ispán kész vala megesküdni, a mondott ellenfelek magukba szállván, nem merészelték őt megesketni és ezen ügynek Bárcza-faluba való (uilla Harca) Bács nevezetű pristáldusa előtt beismerték bűnös voltukat és ígérték, hogy az ispán kárját megtérítik. Ispánjok pedig a mi rimánkodásunkra megbocsátott nekik, hogy az egész kárjáért csupán harmadfél márkát fizeszenek: A két jobbágys tartozik börtönt-ülni ott maradan-dók, a meddig az ispánnak tetszik.

⁴ Salomoni Bano. Ez egyszer ad jelt magáról oklevéltárunkban, másutt 1223—1224. évi okiratokban említettik tényleges bánnak, mihez képest módosúlnia kell azon föltevésnek is, mintha ez oklevél közel állana 1217-hez. Dunántúli (veszprém-zalai) illetőségű levén, borsodi működése országos kiküldetésre vall.

⁵ uilla Harea = Borch, Barcha. A régi irások B- és H-betűje nincsen minden hasonlatosság nélkül. Nagy-Bárcza Borsod megye sajó-szentpéteri j-ban fekszik.

249.

Castrenses de Orod eorum esse adstruunt terram nomine Bursorog.

Castrenses de Orod¹ scilicet Matthias et Sorloundam² impecierunt coram Desiderio episcopo,³ iudice a rege Andrea delegato Nicolaum archidiaconum et canonicum Chanadiensem, dicentes, quod terram eorum nomine Bursorog⁴ uiolenter occupasset. Ille autem respondit: eandem terram titulo empionis possedissee, dicens, quod quidam liber homo nomine Kelemen, filius Vgni⁵ eam sibi uendidisset. Qui, cum adductus ante iudicem eandem terram eidem Nicolao Archidiacono se uendidissee non negaret, sed eam hereditariam sibi astrueret constanter, iussus est a prefato iudice ferrum candens, contra memoratos castrenses Uaradini portare; quo portato iustificatus est.

250.

Stephanus de uilla Thepa inuenit seruum fugitivum apud Bensam de villa Tura.

Stephanus de uilla Thepa⁶ cepit seruum fugituum nomine Morodeku⁷ apud Bensam de uilla Tura.⁸ Qui Bensa respondit eundem seruum fuisse sororis sue: nouerce ipsius Stephani, coram arbitris, scilicet: Dominico comite, et Belus⁹ Sed cum neutra pars sufficiens testimonium posset adducere, nominati

¹ de Orod. Arad megyére a következő számok vonatkoznak: 46. 158. 203. 315.

² Sorloundam. Másutt (Wenzel: I. 113) esupán: Sorlound (Helynevekben: Sarló és Salló alakjában maradt fenn), szláv származású neveink egyike.

³ coram Desiderio episcopo. Dezső esanádi püspökségét 1202—1228 évekre teszik életadatai.

⁴ terra Bursorog. Basarag és Posorogh. Másik adat róla 1232-ből [Wenzel: VI. 504]. Ma Basarága kikebelezetve Aradból Csanád m-hez tartozik, Batonya határában keresendő.

249.

Az aradi vár köznépei a magukénak vitatják Bassaraga földét.

Aradnak közrendű váralattvalói, névszerént Mátyás és Sarló pörbe fogák Dezső püspök, a királytól megbízott bíró előtt Miklós öspöröst és csanádi kanonokot mondván, hogy Basarag (Bursorog) nevezetű földjüket hatalmasul elfoglalta volt. Ő pedig válaszolá, hogy azon földet vétel czimén birja, állítván, hogy azt neki néminemű Ugrafia Kelemen nevezetű szabad ember adta volt el. Ki, midőn a bíró elé állítatván nem tagadá, hogy azon földet ő adta volt el Miklós öspöröstnek, hanem azt folytonosan örökségének mondaná, a megnevezett bíró által utasítódott, hogy Váradon a mondott közrendű váralattvalók ellenében a tüzes vasat hordozza; azt hordozván, igazolódott.

250.

Thépe-i István szökött szolgáját Benzánál (?) Tordán találja meg.

Tépe faluba való István ráakada Maradék nevezetű megszökött szolgájára Tura faluban Benzánál. Ki, már mint Benza felelé, hogy azon szolga a nővéreé, ki Istvánnak magának mostohája, volt. Választott birákül működének Domonkos ispán és Belus. Hanem midőn egyik fél sem tudott elegendő bizonyossággal előállani,

⁵ Vgni, nyilván Ugra helyett.

⁶ uilla Thepa, Thepe, mai kiejtéssel Tépe. Bunyitay Vincze is erre értelmezi. (III. 327). Bihar m. dereeskei j-ban.

⁷ Morodeku. Más kútfőkben: Maradek, Maradee, Moradek, Maradik és Morodech, Morodehe, Morodig, Morodyk, többnyire szolgák viselék, szláv eredetűnek látszik.

⁸ uilla Tura. Turd(a) vagy Zuat, illetőleg Torda vagy Szová; szerintünk utóbbi mellett kevesebb a látszat, de több a valószínűség.

⁹ Dominico comite et Belus = (247) Dominicus et Balad; tehát tulajdonképen Beled, vagy Balad a Borsa nemzettségből, kiknek e szerint Tépe és Szeghalom közt kell otthonát keresnünk.

iudices per pristaldum, nomine Albertum ad examen ferri candentis miserunt Uaradinum, vbi talis inter eos facta est convencio: quod prefatus Stephanus prefato Bensa daret uiginti et duo pondera, Bensa uero et seruum fugitiuum redderet et nihil de cognacione serui illius a Stephano requireret.

251.

Inter Marcham de Seyli et Dudum de villa Thepa agitur pro servis.

Marcha¹ de (uilla) Seyli² impeciit Dedum de uilla Thepa³ pro clandestina traduccionem duorum seruorum ipsius, ualencium sex marcas coram Stephano comite de Zobolch.⁴ qui discuciens eos misit ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi prenominaus Dedus, portato ferro, mundatus est. Pristaldo Pous de uilla Paul⁵ existente.

252.

Domina Paulia requirit a fratre suo unam ancillam.

Domina Paulia,⁶ uxor Perrus⁷ cum requisiiisset a fratre suo Custodia sacerdote⁸ ancillam suam Marguetam et ille non redderet eam, dicens illam esse suam, Joachin⁹ iudex ex precepto Simonis Uaradiensis episcopi¹⁰ posuit eos ad iudicium ferri candentis, qui presente Saph¹¹ pristaldo eorum taliter

¹ Marcha = Barch, Baresa. A d ű l t B (m) M-nek könnyen tekinthető.

² de Seyli, középkori írásokban: Zyl-egház, Syl-egház, melynek jeltelen nyomai Zelemér táján keresendők. Valószínűbb, hogy Seyli alatt „Pályi“ (Hosszu-) lappang.

³ uilla Thepa. L. az előbbi oklevelet.

⁴ Stephano comite de Zobolch. Többé nem ad magáról életjelt, hacsak nem egy azon Istvánnal, kit 1233—1235 oklevelek bihari főispánnak tüntetnek föl.

⁵ uilla Paul, a mai Hosszú- vagy Monostor-Pályi.

megnevezett bírák Albert nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte őket, hol ilyen megegyezésre jövének, hogy a szóban levő István a mondott Benzának ad huszonkét pondust, Benza pedig visszaadja a szökött szolgát és azon szolga rokonsága Istvánnak semmi követeléssel sem áll eléje.

251.

Szil-i Barcsa és tépe-i Dedös szolgák miatt pörösködnek.

Seyl-i Barcsa törvény elé állatá Tépe faluba való Dédöst két szolgájának, kik érnek hat márkát, alattomos átjátszása miatt István szabolcsi ispán előtt. Ki megvizsgálván őket, tüzes vaspróbára Váraddá utalá, hol Dédös vádlott hordozván a vasat igazolódék. Pristáldus vala Pályi faluba való Pó s.

252.

Paulina nagyasszony törvény útján szerez vissza egy szolgáló leányt.

Paulina nagyasszony, Pettus hitves társa viszsza követelte volt atyjafiától, Custodia paptól az ő Margvita szolgáját és ő nem adá vissza mondván, hogy az az ő szolgáló leánya. Joákim, ki Simon váradi püspök meghagyására bíráskodék, a tüzes vas-törvényre utasítá őket, kik Sáp pristáldus jelenlétében

⁶ Domina Paulia. Kétségtelenül Paula vagy Paulina helyett áll.

⁷ Perrus. Pettus-nak olvassuk, melynek szokottabb alakja azonban mégis inkább: Petu és Pettu.

⁸ Custodia sacerdote. Aligha ez volt igazi neve.

⁹ Joachin. Váradi kanonokságát Bunyitay Vincze (II. 59), miként már láttuk is a 174. sz. oklevélnél, 1213 év tájára teszi.

¹⁰ Simon. Urad. episc. Bunyitay Vincze szerint (I. 89) 1202–1218 években volt Váradnak főpapja.

¹¹ Saph. Nem nézzük többnek Sáp-nál.

conuenerunt, quod domina Paulia daret fratri suo Custodie sacerdoti marcam vnam. Ille autem daret ei ancillam nomine Huldhol¹ pro Margueta, quia Margue-tam dederat marito et non potuit eam separare de iure a uiro suo et dare sorori sue.

253.

Joubagiones castri Zounuc impeciunt Angelum de villa Gyou se eorum contribulem esse.

Gyobou,² Gabrian, Buda, Tencus,³ Niclo ioubagiones castri (de) Zounuc, impecierunt quen-dam nomine Angelum de uilla Gyou⁴ filium Dursi, fratrem Martini et Mice dicentes, quod eorum esset contribulis et castri (de) Zounuc ioubagio. Ille autem contendebat se filium latini hospitis⁵ esse et absolute liberum et defendebat eum Petrus conuillanus eius. Tunc Poul⁶ curialis comes de Zounuc ex precepto domini sui Smaragdi comitis eos discuciens, ad praudam⁷ per pristaldum nomine Georgium de uilla Babud⁸ misit Uaradinum. Vbi cum esset predictus Angelus, portare ferrum paratus, quidam nomine Lengeu⁹ vt ipse dixit, de uilla Zumtou¹⁰ ex parte prenominatorum ioubagi-onum se ad hoc missum asserens, iudicio ferri candentis renunciauit dicens prefatos ioubagiones per ipsum man-dasse,¹¹ quod supradictum Angelum de coniobagionatu iniuste impeciissent.

¹ Huldhol. Hibásan kiírt szláv szónak látszik. ? Hodola (Odola).

² Gyobou. Gyanus név-alak; nem lehetetlen, hogy az eredeti-ben Gyolou (Gyalu) állt.

³ Tencus. Tencus, Thencus, Tenkus külön-külön is jótállanak Tenkös igaz volta mellett.

⁴ uilla Gyou, Gyó-nak olvasható; de ilyen helynévről Szolnok-ban és különösen annak Dersida tájára eső részén mit sem tudnak a régiségek, ha csak Gíró (kút)nak nem vesszük a mai Szilágym. tasnádi j-ban.

olyképen egyezének ki, hogy Paulina nagyasszony atyja-fiának Custodia papnak egy márkát ad, ő pedig adja neki Huldhol nevezetű szolgáló leányát Margit helyett, ki mivel Margitot férjhez adta volt és jogosan nem választhatta el őt urától, hogy leánytestvérének visszaadja.

253.

A szolnoki vár jobbágysai sorsos társuknak vallják gyó-i Angelust.

Gyabó, Gabrián, Buda, Tenkös, Nikla, a szolnoki vár jobbágysai Gyó-falubeli néminemű Angelus nevezetűt, a Dersi fiát, Mártonnak és Mikének testvérét törvény elé állaták mondván, hogy nekik sorsos társuk és Szolnok várának jobbágysa. Ő pedig erősíté, hogy olasz jövevénynek a fia s teljesen szabad és védelmezi vala őt Péter falubelije. Akkor Pál szolnoki udvarbiró, urának Smaragd ispánnak meghagyásából kihallgatván őket György nevezetű Babud faluba való pristáldus kíséretében istenitéleti törvényre Váraddá küldötte. Hol, midőn a mondott Angelus készülőd-nék a vasat hordozni, valami Lengő a saját mondásaként Szántó községből a megnevezett jobbágysok részéről e czélból küldöttek állitván magát, a tüzes vas törvénytől elállá mondván, hogy a megnevezett jobbágysok általa nyilvánvalóvá tették, hogy a szóban forgó Angelust alaptalanul háborgatták volt a felől, hogy jobbágytárs volna.

⁵ latini hospitis. Valamely Olaszországból jött mesterember lehetett, vagy egyáltalán külföldi.

⁶ Poul. Szokatlan névalak, mely talán nem is áll helyén.

⁷ ad prauda-m. L. a 217. okl. Szláv kölesönzés.

⁸ uilla Babud (L. a 284. okl.) ma Bábeza.

⁹ Lengeu, másutt, Lengu-nek iratik.

¹⁰ uilla Zumtoui, más kútfőkben: Zantho, Nagzantho oppidum, ma Tasnád-Szántó község Szilágy. tasnádi j-ban.

¹¹ mandasse bizonyosan e helyett áll: „manifestasse.“

254.

Castrenses de Clus iniuste tractant quosdam ioubagiones suos concives esse.

Castrenses de Clus¹ de centurionatu Agad,² scilicet Sunad, Vardou, Apa et alii, coadiuvantibus eos ioubagionibus eiusdem castris, scilicet Egeben principe exercitus,³ Jaac centurione, Beda varnog⁴ Bela et Vadasa impetierunt quosdam ioubagiones Nicus filium Nidus scilicet Vedam et fratrem eius Hyscem, dicentes eos suos esse concives. Illi autem dixerunt se esse liberos omnino et adduxerunt defensorem libertatis eorum, videlicet Stephanum de uilla Natztha.⁵ Christophorus itaque comes de Clus⁶ per pristaldum nomine Ela de uilla Zupur⁷ misit eos ad candens ferrum Uaradinum, quo Nicus et ioubagiones eius, cum defensore libertatis eorum, et pristaldo uenerunt stare iudicio; aduersarii autem eorum non comparuerunt, nec per aliquem excusacionem miserunt. Nicus itaque ad iudicem reuersus, iusticiam sibi de aduersariis fieri postulauit, quos iniustam impeticionem suam confitentes, iudex prefatus per iam dictum pristaldum, mittens Uaradinum iniusticiam suam conuentui fecit protestari, uenientes enim Bela, Vadasa et Vardou pro semetipsis et pro coadiutoribus suis, ut ipsi dixerunt confessi sunt, prenomatos ioubagiones: Nicus — — — — non esse suos concives, sed iniuste illos esse impetitos.

¹ de Clus. Kolos megyével eddig nem sokat foglalkozott püspök-kűtfőnk; de annál érdekesebb vonásokban jellemzi e vármegyét, mely Debreczen táján is nagy darab földnek vala ura. Ez eseménynek színtere azonban a tulajdonképi Kolos megye.

² de centurionatu Agad, Báld-ot, mely a moesi járásban fekszik, vélőnk helyébe teendőnek, miután szerintünk Ágad nem áll helyén. Pauler Gyula tr. Agad-ot személynévnek tartja és e centurionatus személynév után nevezettnek véli.

³ Egeben principe exercitus = (157) Igeben hadnagy.

254.

Kolosnak várnépsége igaztalanul vitatja néhány jobbágyról, hogy velők egy rangban állanak.

A kolozsi Agad-századosságából való közrendü váralattvalók, nevezet szerint: Sunád, Várdó, Apa azon vár jobbágysai, nevezetesen pedig Egeben hadnagy, Izsak százados, Bédavárnagy, Béla és Vadasa hozzájárulásával pörbefogák a Nilus-fia Nikus jobbágysait t. ill. Wedét és fiútestvérét Hizét mondván, hogy sorsos társaik. Ők pedig állíták, hogy teljesen szabadok és szabadságuk védőjét előállíták, nevezet szerint Natztthafaluba való Istvánt. Kiket aztán Kristófa kolozsi ispán Szopor falvára való Ele nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldött tüzes vasra, hol Nikus és jobbágysai szabadságuk védőjével itéletet állani megjöttek; ellenfeleik azonban nem jelentek meg és más által sem küldöttek kimentést. Nikus tehát a bíróhoz visszatérven kívánta, hogy igazság szolgáltatassék neki az ellenfelekkel szemben, kiket midőn igazságtalan támadásukat beismernék, az említett bíró a már mondott pristáldus kíséretében Váraddá küldvén, igazságtalanságukat a Kapitulumnak elmondatta, eljövén ugyanis Béla, Vadasa és Várdó a maguk és támogatóik képében, miként maguk állíták, vallo mást tőnek, hogy — — Nikusnak szóban levő jobbágysai nekik nem sorsosaik, hanem jogtalanul háborgatták volt őket.

⁴ Bédavarnog. A Regestrum második és harmadik kiadásában hibásan: hadnog.

⁵ uilla Natzttha. Keservesen ki van forgatva eredeti alakjából, mely hozzátetésünk szerint Tóthháza volt.

⁶ Christophorus comes de Clus. 157. f. és a 380. oklevélben alispánnak vagyon feltüntetve. Különb a kettőnek személyazonossága korántsem bizonyos.

⁷ uilla Zupur. Mező-Szopor Kolos megyének ugyancsak a moesi j-ban.

255.

Nicolaus de Zatmar vicearchidiaconus discontit in causa veneficii.

Paul comes uenatorum¹ impeciit Feheram² de uilla Solumus³ pro ueneficio, iudice Nicolao uicearchidyacono de Zatmar,⁴ pristaldo Johanne. Fehera itaque portato ferro Uaradini iustificata est.

256.

Neca de villa Genta coram curiali comite de Bichor impetitus pro furto, iustificatur.

Buchud⁵ de uilla Janust⁶ impeciit Mecam⁷ de uilla Genta⁸ pro furto, Paulo curiali comite de Bichor⁹ et Teca biloto iudicibus, pristaldo nomine Vosos de uilla Janust Meca itaque portato ferro Uaradini iustificata est.

257.

Mathel revocat dominam Genuruch venificam esse.

Mathel impeciit dominam Genuruch¹⁰ de ueneficio, iudice Nicolao (curiali) comite Transilvani

¹ Paul comes uenatorum. A 165 okl. után már ismerősünk.

² Fehera férfi- és nőnév s nyilván nem „fehér“-értelemben, miután ez rendszerint feyrnek iratik. Előfordúl a 169. oklevélben is. Gyaníthatólag szláv-szó.

³ uilla Solumus. Két okból nehéz egykorú hollételeét meghatározni, mert régenten Szathmár területén több Soly mos is volt (Fejér: XI. 466) és mert egy sincsen ma. Ilyen lehetett azonban a) Madaras, mely a középkorban nem ad magáról életjelt annak bizonyosságául, hogy eredetileg nem ez volt a neve. András király négy telket adományozván a királyi solymár-oknak, kiknek tisztében a kékesi erdőőrzés és szénakaszálás állott, ez Herep (Cherep) mellett levőnek mondatik [Wenzel: XI. 231. l. 1231. évből]. Hirip Madarastól csakugyan nincsen nagy távolságra. b) Egyik Soly mos tekintetében Király Daróczt foghatjuk gyanúba. 1262-ben V. István Solumus földjét Szathmár megyében az Eurs-nemzetségbeli Aladár ispánnak adja, azt mondván róla: hogy az néptelen, de azelőtt a királyi solymároké volt: „terra

255.

A szatmári al-öspörös biráskodása rontási perben.

Pál, a vadászok ispánja Fehera aszszonyt Solymos faluból rontásról vádolá. Biráskodék Miklós szatmári al-öspöröst, pristáldus vala János. Fehera pedig hordozván Váradon a vasat, igazolódék.

256.

Gyánta-i Beka törvény előtt áll, de a tolvajság vádját magáról elhárítja.

Jánosd faluba való Bokod lopásról vádolá Mekét Gyánta faluból. Biráskodának Pál bihari udvarbíró és Teke bilotus, pristáldus Vasas nevezetű vala Jánosd faluból. Meke pedig hordozván Váradon a vasat, igazolódék.

257.

Mathel visszavonja vádját, hogy Generosa nagyasszony rontó személy.

Mathel rontásról vádolá Generosa nagyasszonyt. Biráskodék Miklós az erdélyi püspöknek

draucariorum regionum.“ Drauch, tótul Dravecz, magyarosan Daróc, annyi, mint sólyom-madár. [Szirmay: Szathmár esm. II. 145—6 ll.].

⁴ nicearchidyacono de Zatmar. Mintha ezen Solymos közelébb esett volna Szathmárhoz, mint Erdődhöz, mely szintén esperesi hely volt, — e biráskodásból gyaníthatni.

⁵ Buchud. Csupán a Bokod-helynevekben látjuk igazolva.

⁶ uilla Janust = Janosd = Jánosda Bihar m. tenkei j-ban.

⁷ Meca-m. Egy értékű lehet Mekével, mely okiratilag másutt is előfordúl. Lehet olvasni Bekének is.

⁸ uilla Genta = Gyanta, Gyánta. Kettős hely magyar és oláh előnévvel.

⁹ Paulo curiali comite de Bichor. V. ö. 263. sz.

¹⁰ Genuruch, a „Magyar Nyelvkincsek“ lelkes írójával Gyönyörűnek szokás olvasni és értelmezni, de a régiségben ennek semmi alapja sincsen.

episcopi ex precepto domini sui, pristaldo Mada.¹
Mathel uero renunciavit Uaradini iudicio candentis ferri.

258.

Bosur archipreco et Johannes preco in Bekes sunt inter se litigantes.

Bosur² archipreco Bekesiensis³ de uilla Ica⁴ dum poneret rationem ex consuetudine sui officii de bobus regiis,⁵ dixit se a Johanne preconе de uilla Sceueu⁶ quatuor boues nondum accepisse. Ille autem dixit se ei scilicet Bosur dedisse, iudice Damiano curiali comite de Bekes. Bosur itaque iudicio ferri candentis conuictus est.

259.

Curialis comes sancti Protomartyris est impetitor ioubagionum Laurentii.

Bothsa⁷ curialis comes sancti Protomartyris⁸ impeciit duos ioubagiones Laurencii,⁹ scilicet Paulum et Kemam de bobus furtim ablati et ostensa presumptione scilicet carnibus in domibus illorum copiose inuentis. Nuetlen, curialis comes de Bichor,¹⁰ sine talione,¹¹ ut pristaldus dixit, nomine Lucas, misit Uaradinum, vbi Paulus instificatus est, Kema uero confugit ad ecclesiam.

¹ Mada. A helynevek közt vagyon Mada, de gyakoribb a Mada.

² Bosur. Gyanus, hogy párját nem találjuk. Bosud-nak föltételezve, a Bosód-helynevekben él.

³ archipreco Bekesiensis. A főhirdetők számadói tiszteről csupán csak a regestrum szolgáltat e számban figyelemre érdemes adatot.

⁴ uilla Ica = Ege. Ma Gyomának határába beleolvadt pusztá V. ö. 324 sz. okl.

⁵ de bobus regiis. Úgy látszik, hogy a vármegyék (ispánságok) mindenikében megvolt a királyi háztartásnak is a maga emporiuma, melyek a mennyiben külön vezetés alatt álló tárnoki és udvarnoki közégeket nem alkottak, szintén a vármegyei hatóságnak voltak alávetve.

⁶ uilla Sceueu = ? Zaruas. Békés m. szarvasi j.-ban.

(udvari) ispánja urának meghagyásából, pristáldus vala Máda. Mathel pedig Váradon elállta a tüzes vas törvénytől.

258.

Baszur békési főhírdetőnek János ellenében nincsen igazsága.

Basur békési hírdetőnagy Ege faluból midőn hivatalának szokása szerint számon venné a király ökreit, azzal állott elő, hogy Sceueu-falusi János hírnök négy ökörrrel még nem számolt volt be. Ő ellenben állitá, hogy ő nekie, Basurnak t. il. átadta. Biráskodék Dömjén, a békési udvarbíró. Basur pedig hordozván a vasat, elmarasztalódék.

259.

A Szent-István vértanu monostora udvarbírájának keresete Lőrincz jobbágynak.

Botosa, a szent-István vértanu monostorának udvarbírája Lőrincznek két jobbágját úgymint Pált és Kemét lopvást elhajtott ökrök miatt vádolá és büntelt is mutata föl t. il. a házoknál nagy mennyiségben talált husokat. Nevetlen, a bihari udvarbíró, miként Lukács nevezetű pristáldus állitá, a megtórlás kizárásával küldötte őket Váradra, hol Pál igazolódék, Keme pedig az egyházba menekedik vala.

⁷ Bothsa. Magában állván, kérdés: egy-e Botosá-val, vagy más névnek (Baksa, Bothca) álarczos alakja?

⁸ Sancti Protomartyris. Szent-István várad-elsőfoki prépostságáról (131 sz.) van szó, melynek előkelő és virágzó voltára oklevélünk az udvarbíró-tartásban vet világot.

⁹ Laurencii. Kilétére oklevéltárunk teljes bizonytalanságban hagy.

¹⁰ Nuetlen curialis comes de Bichor. Még leszen vele találkozásunk. [L. a 386. 388 okl.]. 1212—1213-ra tehető alispánsága, illetőleg biráskodása. Onomasticoni tapasztalatok szerint Nuetlen-től (Nevetlen) egészen különböző a szintén használatos Neutlen (Nőtlen).

¹¹ sine talione. A vádlónak alaptalan gyanuja esetében ezuttal szabadsága és vagyona elvesztésével kellett volna lakolnia.

260.

Rahina iniuste Zamam impetiit pro furtivo dolabro.

Rahina¹ impeciit conuillanum suum Zamam² de uilla Huruat³ pro furtiuo dolabro, iudicibus Gabriele biloto et Sebe curiali comite de Carazna,⁴ pristaldo Cuca.⁵ Uaradini Rahina subterfugit iudicium ferri candentis dicens se iniuste Zamam impeciisse.

261.

Sedun de villa Ban impetitus de combustione domus iustificatur.

Golsa⁶ de uilla Ban⁷ impeciit conuillanum suum, Sedun⁸ de combustione domus et damno sex marcarum, iudice Agya comite de Carasna,⁹ pristaldo Luca¹⁰ de uilla Kouachi.¹¹ Sedun itaque portato ferro Uaradini, iustificatus est.

262.

Georgius de villa Buht et Micou de villa Katar de raptu mulieris litigantes Varadini conveniunt.

Georgius de uilla Buht¹² coadiuuante cum Simone sacerdote de uilla sancti Martini¹³ impeciit Micoum de uilla Katar¹⁴ de uiolento

¹ Rahina. A hibás, avagy a szokatlanabb nevek egyike-e? nem birjuk eldönteni. Talán szláv származású.

² Zama-m. Sam- és Samá-val látszik azonosnak.

³ uilla Horuat = Horwath, Kraszna-Horvát. Egykorúlag Krasznában, ma Szilágy m. krasznai j-ban.

⁴ Sebe curiali comite de Carazna. Seba, Sebe regestrumunk más helye szerint (209 sz. okl.) nő-névül is használtatott.

⁵ Cuca = (261) Luca, Lukács.

⁶ Golsa. A Galsá-helynevek egykori kelendő volta mellett elég bizonyosságot tesznek. A 155. sz. okl. Golosá-nak írja. Golosa szláv név.

⁷ uilla Ban. Már a középkorban „Alsóban“ és „Felsewbán.“ Főnebb (155 sz. okl.) már volt szó ezen községről, mely ma Szilágy m. krasznai j-ban keresendő.

260.

Rahinának nincsen igaza, midőn szerszámját Zámán keresi.

Rahina a falujabeli Zámát Horvát helységből arról vádolá, hogy bárdját eltulajdonította volt. Biráskodának Gábor bilotus és Sebe krasznai udvarbíró, pristáldus vala Lukács. Rahina Váradon elállá a tüzes vas-törvénytől mondván, hogy igazságtalanul vette volt Zámát gyanúba.

261.

Bán-i Zsedény nem gyujtogató.

Bán faluba való Galsa a falujabeli Zsedényt az ő házának fölgyujtásával és hat márka kártétellel vádolá. Biráskodék Ágya krasznai ispán, pristáldus Horváthi faluból Lukács vala. Zsedény pedig Váradon hordozván a vasat, igazolódék.

262.

Batizi György és Lázári faluba való Mikó a nőrablási pörnek Váradon kibéküléssel vetnek véget.

Buht faluba való György kezét fogva Simonnal, a szentmártoni pappal, leányának, Margitnak erőszakos elrablásáról vádolá Lázári

⁸ Sedun, Sedöny-, vagy Sedénynek olvasandó, ha hihetünk kiírásának.

⁹ Ágya comite de Carasna. Ágya-nevet helyneveink körében találunk. Ágya főispánnal még fog esni találkozásunk. V. ö. 268. sz.

^{10—11} Luca de uilla Kouachi. Hogy Luca egy az előbbeni számban említett Cucá-val, már mondtuk. — Az itt érintett Kouachi villát Horvát- vagy Horváti-val azonosnak tartjuk. Kovácsi nem volt az eltűnt Kraszna vármegye területén.

¹² uilla Buht = ? Botez, Botiz, Batiz Szathmár mellett.

¹³ uilla sancti Martini, Zenthmarton, ma Kak-Szent-Márton.

¹⁴ uilla Katar = Lazar, a másoló által olvasva Catar- és írva Katar-nak, a mai Lázári, mely szintén a szathmári j-ban található.

raptu filie sue, Margarethe et hoc ipsum illa astruxit. Micou nero dixit illam uxorem suam legitime ductam esse, et habere nuncium mediatorem nomine Desc.¹ Qui cum fateretur se fuisse mediatorem et adduxisset super hoc et ipse quosdam testes, Oltuman² archidiaconus de Zathmar,³ per pristaldum nomine Echireh⁴ misit Uaradinum, vt Dese portaret ferrum, vbi taliter conuenerunt, quod predicta mulier redderetur a patre suo domino⁵ Micou in uxorem, Dese satisfaceret iudici, Gregorius pristaldo.

263.

Vrbanus de villa Gyonta de furto impetitus et non est iustificatus.

Dema⁶ de uilla Solumus⁷ impeciit Vrbanum de uilla Gyon⁸ de furto, iudicibus Paulo, curiali comite de Bichor⁹ et Teca biloto, pristaldo Honos.¹⁰ Vrbanus itaque Uaradini combustus est.

264.

Quidam castrenses non tenentur Clementi comiti duabus marcis.

Clemens comes, filius Haben¹¹ impeciit quosdam castrenses scilicet Odun,¹² Thomam, Tho-

¹ Desc = Desa, Dese. Desze-helynevet is birunk fölmutatni. Deszk-nek olvasható.

² Oltuman, Oltman, Olthoman, Oltoman német jövevényekre valló gyakori nevezet; mondják Oltomány sem lenne egyéb Altumán-nál.

³ archidiaconus de Zathmar. Hogy kiterjedt-e a szathmári esperesség a középkori Szathmár egész területére a regestrum korában, vagy pedig Erdőd is főesperesi terület volt? — később (273 okl.) ajánlkozik megvitatásra.

⁴ Echireh. Jogosultsága méltán kétségbevonható.

⁵ domino aligha nem: predicto akar lenni.

⁶ Dema, Deme egyiránt használatos. 53. sz.

(Katar) faluba való Mikót, és a leány ugyanazt állítá. Mikó pedig mondá, hogy őt törvényes úton vette volt hitves társúl és Desze nevezetű násznagya még élő ember. Ki midőn vallaná, hogy ő volt volna a násznagy és erre nézve más tanukat is állított, Oltumán szathmári öspörös Echirek nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldé őket, hogy Desze vasat hordozzon, hol olyatén egyességre léptek, hogy a szóban forgó asszonyszemélyt adja oda az atyja feleségül említett Mikónak, Desze fizesse a bírót, György pedig a pristáldust.

263.

Gyánté-i Orbán tolvajnak bizonyosodik.

Solymos faluba való Deme lopásról vádolá Gyánta-falusi Orbánt. Biráskodának Pál, bihari udvarbíró és Teke bilotus, pristáldus vala Vasas. Orbán pedig Váradon elmarasztalódék.

264.

Kelemen ispán két márka keresete nem alapos.

Aba-fia Kelemen ispán törvény elé állata néhány közrendű váralattvalót (. faluból,) neve-

⁷ uilla Solumus. Bihar megyének három Solymos-a is volt. Úgy látszik, hogy itt a Geszt mellett való p. Solymosról van szó.

⁸ uilla Gyonta. Gyán-ja is három van Biharnak, miként már az eddigiekben [195. 241] is láttuk. Ezúttal Mező-Gyánra esik választásunk, mely a cséffai j-ba esik.

⁹ Paulo curiali comite de Bichor 1212—1221 táján.

¹⁰ Honos = Vasas. L. a 150. okl.

¹¹ Haba

Kelemen isp.

¹² Odun = Adony. A regestrum egyik ismertetője „Ódon-nak“ olvassa, minek azonban az Odon-, Odun-alakban jelentkező helynevek ellene mondanak.

mum,¹ et Ecust² pro duabus marcis. Judice Codaba³ centurione illorum, pristaldo Comad. Prenominati itaque castrenses Uaradini iustificati sunt.

265.

Masa de villa Sorou reus est furti erga Kalad de uilla Gest.

Kalad⁴ de uilla Gest⁵ cepit aliquot oues suas apud Betum⁶ de uilla Scecul⁷ dicens, triginta et vnam oues se amisisse per furtum; Beta autem dixit se emisse a Masa⁸ de uilla Sorou.⁹ Quos Mica comes Bicoriensis et Teca bilotus discuciens per pristaldum nomine Hoies¹⁰ miserunt Uaradinum, vbi Masa portato ferro combustus est.

266.

De quibusdam furibus, protectoribusque furum in Kraszna.

Simon, filius Zela¹¹, frater Sebastiani comitis impeciit libertinos Ina¹² et Jouanc, filiorum Johannis, scilicet Budam Checham,¹³ Checlen,¹⁴ Pou-sam, Dan et Dubam de furto et ipsos dominos eorum fautores et protectores esse furum. Banc

¹ Thomum, talán Toneu-m helyett áll. Tone, Toneus másutt is jelentkező név-alak.

² Ecus-t. Ekus oly gyéren mutatkozik, hogy az Ekeuch-ben keressük a valóságos névalakját és nem Ekös-re, hanem Eköcs-re (Ekecs helynév) értelmezendők vitatjuk.

³ Codaba. Magában áll, haesak a Cothob-névalakot nem azonosítjuk vele.

⁴ Kalad = (90) Salad- és (150) Kaled-jával.

⁵ uilla Gest. A középkorban kettős hely volt. Biharmegye cséffai járásában.

⁶ Betum = Betus. csak kivételesen mutatkozik, azért azt véljük, hogy a szóban forgó személynek Betus- és Beta-néven való említése (150 sz. okl.) közl. a Bet és Beta a másikonál jobban megfelel a valószínűnek Bunyitay Vince is (III. 363) Bet-nek olvassa.

zet szerént Adonyt, Tamást, Tomust és Eköcsöt két márka miatt. Biráskodék Kadaba a százasosuk, pristáldus vala Komád. A megnevezett váralattvalók pedig igazolódának Váradon.

265.

Geszt-i Kalad keresete szarkó-i Mázán. 1212—1221.

Geszt faluba való Kalad néhány darab juhára rátalála székelly-falu-si Betánál [miért is pörbefogá őt] mondván, hogy harminczegy juhot loptak volt el tőle; Beta pedig azzal állt elő, hogy ő Szarkó faluba való Mázától vette volt. Kiket Mike bihari ispán és Teke bilotus kihallgatván, Vasas nevezetű pristáldus kíséretében Váradra küldöttek, hol Máza hordozván a vasat, elmarasztalódék.

266.

A krasznai orvosokról és orgazdákról.

Szele-fia Simon, Sebestyén ispánnak testvére pörbe fogá Jánosfia Inának és Ivánkának szabadosait, nevezetesen Budát, Csécsét, Cseklőt, Pósat, Dányt és Dobát lopás miatt és uraikat orgazdaság miatt. Bánk nádorispán tehát Váradra

⁷ uilla Seccul, ma Székelytelek Bihar m. tenkei j-ban.

⁸ Masa = Maza.

⁹ uilla Sorou. L. a 150. sz. okl.

¹⁰ Hoils = (150) Honos, melyet Vasas-nak értelmeztünk volt.

¹¹ Zela

Simon Sebestyén isp. Zela, Scela (313) = Szela, Szél. Magát a családöt illetőleg még lakóhelye tekintetében is homályban hagynak a kútfők.

¹² Ina. Ritkább neveink egyike. L. 212. okl.

¹³ Checha-m. Cheche-, illetőleg Csécső-nek véljük; de Csékának is tartható. Az előbbi mellett helynevek is bizonyítanak.

¹⁴ Cheklen. Magában áll s lehet, hogy Chekleu = Cseklő, Csekelő akar lenni.

itaque palatinus¹ comes misit eos Uaradinum, vt pro Ina et Johanc quatuor de genere ipsorum, quos Simon eligeret, iurarent ibi, quod ipsi nescirent: Iuan et Johanc consocios furum et defensores esse. Ipsi autem ad locum non uenerunt, sed excusatorem mittentes dixerunt, se esse in exercitu et ideo Uaradinum non potuisse uenire; predicti uero libertini nec ipsi comparuerunt nec excusatorem absencie miserunt. Quod cum prefatus iudex rescuisset, missis literis suis per pristaldum suum nomine Laurencium de uilla Libeci² mandauit illos libertinos pro condempnatis describi et factum est ita.

267.

Lis de decem marcis.

..... Zounuc³ impeciit Gallum et Ualentinum de decem marcis, iudice Simiragdo comite, pristaldo Chikou. Gallus itaque combustus est, Ualentinus autem iustificatus.

268.

Dirsig de villa Dirsig in causam trahit quosdam de violentia.

Dirsig⁴ de uilla Dirsig⁵ impeciit Georgium, filium Ponotha,⁶ item Gyulam et Forcos filios Caste⁷ di uiolencia. Iudice Agya comite de

¹ Bane comes palatinus. 1212—1213.

² uilla Libeci. Egy-e a 227 okl. Libici villájával? — kérdés marad.

³ Zounuc. Zonuc, Zonuch stb. férfi név. Lehet azonban, hogy a személy kimaradván, ez az ifjúságot jelzi. Itt alkalmilag megjegyezzük, mint figyelembe veendő tény, hogy megye-neveink még tudásunkra is majdnem kivétel nélkül mind személy- s egyszersmind nemzetség-nevek. Szólnoknak tételezve ügyesetünk illetőségét, Smaragd ispánságakorába esik.

⁴ Dirsig = Dörsök, ha ugyan nem Dersy.

⁵ uilla Dirsig = Dersek, Deurseuk = Dörsök, hajdan falu Krasznában, most pedig puszta Biharban, Bályog határában.

küldötte őket, hogy Ina és Ivánka helyett nemzetségök-
ből négyen, a kiket Simon kiválaszt, esküdjenek meg ott,
hogy ők semmit sem tudnak arról, hogy Ina és Ivánka
tolvajakkal lennének egyetértésben és ezeknek védelmezői
volnának. Magok azonban (Ina és Ivánka) a kitűzött
helyre nem jöttek el, hanem kimentőt küldvén üzenték,
hogy táborban vagynak és ezért nem jöhetnek el
Váradra; a mondott szabadosok pedig sem maguk nem
jöttek meg, sem távollételök mentségére nem küldöttek
senkit. Mit midőn az említett bíró megtudott volt, levelet
küldvén Libeci faluba való Lőrincz nevezetű pristáldusa
által rendelé, hogy ama szabadosok az elítéltek sorába
irassanak, és megtörtént.

267.

Tiz márkás pör.

Zounuk(-i) . . . megpörlé Gallust és Bálintot tiz
márka miatt. Biráskodék Smaragd ispán, pristáldus
vala Chikó. Gallus aztán elmarasztalódék, Bálint pedig
igazolódék.

268.

Döresök-i Döresök hatalmaskodásról vádolja a Vatha-fiakat.

Dörsök-falusi Dörsög hatalmaskodásról vádolá
Panyitfia Györgyöt, hasonlóképen Vatha-fia
Gyulát és Farkast. Biráskodék Ágya karasznai

⁶ Ponotha

Georgium Ponet, Poneta, Poneth, a Panyit-nak egyik kiírási
alakja. Nemzetségét illetőleg tájékozatlanok vagyunk; de az bizonyos,
hogy Bályognak első ismert birtokosául a Beese Gregor nemzetség tűnik
fel [Féjér VI. 2. 152 l. 1298].

⁷ Casta = Waca Vata 110 = Vata

Gyula Forcos. Valószínű, hogy itt azon
Vatha-had egyik tagjául és Kraszna előkelő nemzetségéről van szó,
mely után Szilágy-Somlyó Vatha-Somlyónak neveződött, mely Csolt-
nemzetségnek tartatik. Máskülönben előkelők lévén, a megyés ispán csak
királyi meghagyással ítélkezhetett volna.

Carasna, pristaldo Lepe.¹ homo itaque Dirsig portato ferro Uaradini, iustificatus est.

269.

Andreas de villa Vitan et Ipolytus de Hlap controversantes Varadini conveniunt.

Andreas de uilla Vitan² impeciit Georgium ioubagionem Ypoliti³ de uilla Hlap⁴ dicens, quod cum Georgius prius ioubagio ipsius fuerat, duodecim marcas pro causa eius, scilicet Georgii expenderit, quos Paul. curialis comes de Bichor ad iudicium ferri candentis per pristaldum nomine Gyugea⁵ misit Uaradinum, vbi taliter conuenerunt: quod Ypolitus daret Andree pro iobagione suo tres fertones et capitulo quatuor pondera et dimidium, et idem Ypolitus pro eodem Georgio iudici satisfaceret, pristaldo autem Andreas teneretur.

270.

Andreas de Villa Vansud et Tumen de villa Guizar impetiti de combustione domorum non sunt mandati.

Johannes de uilla Vansud⁶ impeciit Andream conuillanum suum et Tumen⁷ de uilla Guizar⁸ et Georgium de uilla Uiloc,⁹ seruum Sampsonis de combustione domorum suarum et matris sue cum sex capitibus hominum, iudice Mica comite Bichoriensi, pristaldo nomine Don de uilla Gurba.¹⁰ Georgius itaque portato

¹ Lepe (= 261.) Luka, Lukács Horváth faluból.

² uilla Vitan = ? abran = Szent-György-Ábrány, hajdan Biharban, jelenleg Szabolcs m. nagykállai j-ban.

³ Ypoliti. Másutt: Ipolitus, Ipolth, Ipolto, Ipoult. Magáról Haláp falu uráról mi sem mondhaté, daczára annak, hogy immár regestrumi ismerősünk. 185. sz.

⁴ uilla Hlap = Halap = Haláp Debreczen városnak határában. 185. sz. okl.

⁵ Gyugea = Gyuga, Gyuge. 311-ben ugyanő már Gyugenek iratik. A Gyügy-, Gyügye-helynevekkel e nevezet viszonyban van-e? — itt nem vitatjuk.

ispán, pristáldus vala Lukács. Dörsög embere pedig hordozván a vasat, igazolódék.

269.

Vitan-i András és Haláp-i Ipoly Váradon kiegyeznek.

András Vitan faluból törvény elé állatá Györgyöt, a Haláp-falusi Ipolit jobbágyát mondván: hogy György annakelőtte az ő jobbágya volt vala, hogy az ő, már mint a György ügyében tizenkét márkát költekezett. Kiket Pál, a bihari udvarbíró kihallgatván, Gyüge nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá utasította, hol abban egyezének meg, hogy Ipolit ad Andrásnak három fertót és a Kapitulomnak ötödfél pondust, és ugyancsak Ipolit fizet azon György jobbágyért a bírónak, a pristáldusnak pedig András tartozzék.

270.

Váncsodi András és Guszár-i Tömő nem tisztázódnak a gyujtogatás vádja alul. 1212—1221.

Váncsod faluba való János a falujabeli Andrást és Tumeu-t Guzsár faluból és újlak-falusi Györgyöt, a Sámson szolgáját hatod magával vádolá, hogy az ő, meg az anyja házát fölgyujtották volt. Biráskodék Mike, bihari ispán, pristáldus vala Furta-falusi Dán nevezetű. György pedig hordozván Váradon a vasat, igazolódék,

⁶ uilla Vansud = Wanchud = Váncsod. Bunyitay művében (III. 336) méltó figyelemben részesíti ez ügyesetet. Váncsod Bihar m. berettyó-újfalusi j-ban található.

⁷ Tumen. Valószínű, hogy Tumeu = Tömő helyett áll.

⁸ uilla Guizar = Gwzar = Guszár vagy Guzsár. Váncsod mellett pusztá.

⁹ uilla Uiloe = Wylak = Ujlak. Itt a számos bihari Ujlakok közül arról van szó, mely Berettyó-Ujfalú mellett pusztaképében áll.

¹⁰ uilla Gurba = Furta Bunyitay értelmezése szerint [III. 455.]. Bihar m. berettyó-újfalusi j-ban,

ferro Varadini iustificatus est; Andreas uero et Tumen sicientes se combustos esse, confugerunt ad ecclesiam.

271.

Petrus de villa Dyuna accusatus de furto iustificatur.

Mortun,¹ de uilla Dyuna² accusauit conuillanum suum Petrum de furto, iudice Heym comite de Borsoha,³ pristaldo Milosth,⁴ filio Albei. Petrus itaque Uaradini portato ferro, iustificatus est.

272.

Tompa de villa Gyan fur non esse iustificatur.

Quidol⁵ de uilla Gyan⁶ impeciit Tumpam⁷ conuillanum suum de furto. Iudicibus Mica comite de Bichor⁸ et Teca biloto pristaldo⁹ Halalus¹⁰ de uilla Sceuleus.¹¹ Tumpa itaque Uaradini iustificatus est.

273.

Deduha, filia et filius villani de Terepes non sunt malefici.

Stephanus de uilla Terepes¹² impeciit conuillanum suam nomine Deduham¹³ et filiam suam scilicet

¹ Mortun. Alakváltozatai: Morthou, Morthun, Mortonus. Helynévileg is igazolva van, hogy régiségeink Marton- és Márton-név között különbséget tettek.

² uilla Dyuna. Miután az ungmegyei Vinna itt számba nem jöhet, csak Ugornyára (Ugorna) gondolhatunk, mely Bereg m. tiszaháti járásában fekszik.

³ Heym comite de Borsoha 298. okl.

⁴ Albeus

Milosth. Milost, Milozta, Milozt ritkább szereplésű középkori nevek egyike. Szláv eredetű.

⁵ Quidol = Widol, helynévi tájékoztatás szerint Vidaly.

⁶ uilla Gyan; Vizes-Gyán, Bihar megye cséffai járásában. L. a 195. sz.

ellenben András és Tumeu érezvén, hogy megsérültek volt, az egyház belsejébe menekedének.

271.

Ugorna-i Péter igazolódik, hogy nem orv.

Dyuna faluba való Marton lopásról vádolá a falujabéli Pétert. Biráskodék Hajmó borsovai ispán, pristáldus vala Albeus-fia Milost. Péter pedig hordozván Váradon a vasat, igazolódék.

272.

Gyán-i Tompa a tolvajlás vádjától fölmentődik.

(Vizes-) Gyán községbe való Vidály lopásról vádolá Tompát, a falubelijét. Biráskodának Mike bihari ispán és Teke bilotus, pristáldus vala szőlős-i Halálus. Tompa pedig igazolódék.

273.

Terebes-i Deduha, a leánya meg a fia nem bűnösök a kuruzsolásban.

[Theke-] Therebes faluból való István rontásról vádolá Dedusa nevezetű asszony lakostársát és

⁷ T u m p a - m. Tump, Tumpa egyenértékű-e Tompá-val? — az Onomasticon döntse el.

⁸ Mica comite de Bichor (1212–1221).

⁹ Teca biloto. Hétféle változatban is előfordúl. Ami pedig bilotusunkat illeti, a 256. 263. 265. számok is fölhívják rá tájékoztatlan figyelmünket.

¹⁰ Halalus. Ugy látszik, a kijavítandó nevek egyike. Különben mintha illetékes mivoltában már találkoztunk volna is vele.

¹¹ uilla Seeuleus. Szőlős középkori adataival beszámol Bunyitay Vincez (III. 427.), ma mint Pecze-Szőlős viráگزik Bihar m. központi j-ban.

¹² uilla Teropes = Therebes, Theketherebes = Tőke-Terebes. Az erdői birtokispánságban, ma Szathmár m. erdői j-ban.

¹³ Deduham = Dedosa, Dedusa. L. 210. sz. okl. (szláv.)

Penam¹ et filium suum Pousam de maleficio.² Judicibus Abel, archidiacono de Herdeud,³ et Job comite assessore, pristaldo Toma de Herdeud. Deduha cum Pena et Pousa, portato ferro, iustificata est.

274.

Egiud de villa Yzthari inventus est fur esse.

Paulo filio Hecy⁴ furtim bos est sublatu8, quem dum inuestigasset, inuenit in domo Vnice⁵ de uilla Dusunic⁶ predio monasterii Sancti Johannis Baptiste.⁷ Qui Vnica citatus ad iudicem cum conuillanis suis, absoluit conuillanos suos et statuit quendam nomine Egiud de uilla Yzthari,⁸ predio Michaëlis⁹ dicens, quod ille cognatus suus esset et ipse declinans in domum suam, ex consuetudine consanguinitatis adduxisset illuc bovem illum. Quod cum ille negaret, Demetrius curialis comes de Bichor¹⁰ et Tupsa bilotus per pristaldum nomine Cozmam miserunt ad ferrum iudiciale¹¹ Uaradinum, vbi Egyud portato ferro combustus est.

275.

Boynuc de villa Vosvari probat Tecam esse occisorem uxoris.

Boynuc¹² de uilla Vosuary¹³ impeciit generum

¹ Penam = Pynna-m. Előkelők körében is használatos, mint péld. a Bököny-nemzetség körében 1254. oklevél szerint.

² de maleficio. A veneficiu-m-tól elütő rontás, melyet a Mythologia hivatott adatúl fölhasználni.

³ de Herdeud = Erdewd = Erdőd, mely mint időleges és később keletkezésű birtok-ispánság levén, külön főesperességét nem engedhetjük meg már azon kezdetleges viszonyoknál fogva sem, melyek az ilyen erdő-ispánságokat, miként magától értetik, jellemzik.

⁴ Hecy

Paulus. Hecse-, Écs- és Ecsi-nek egyiránt olvasható.

⁵ Vnice. Unica és Unicus vegyesen használt férfi-nevek. Ettől különválasztandó „Unoka“, mely használatosabb is.

⁶⁻⁷ uilla Dusunic = Dusnok falu, melynek egészen nyoma veszett, ha csak nem ennek emlékét őrzi, miként Bunyitay véli

leányát Pinnát és fiát Pósát. Biráskodának Ábel erdődi (al-) öspörös és Jób ispány bírótárs, pristáldus vala erdődi Tamás. Dedusa és Pinna és Pósa hordozván a vasat, igazolódának.

274.

Esztár-i Egyöd a tolvajságban elmarasztalódik.

Écsfia Páltól egy ökör lopvást elvitetődven, melyet midőn nyomozott volt, megtalálta Unoka házában, a keresztelő-János monostorának Dusnok-falusi birtokán. Ez az Unoka a bíró elé állíttatván falubelieivel, falubelieit föloldozá és bizonyos Egyödöt állatott elé Esztár faluból, Mihálynak birtokáról mondván, hogy nekie ő rokona és maga a rokonság szokása szerint betérven házához, hozta volt oda azt az ökröt. Mit midőn amaz tagadna, Demeter bihari udvarbíró és Topsa bilotus Kozma nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldött tüzes vas törvényre, hol Egyöd hordozván a vasat, elmarasztalódik.

275.

Tekusról bebizonyosodik, hogy vasvár-i Bajnok feleségének a gyilkosa.

Vasvári faluba való Bajnok arról vádolá

[II. 420.] Nagy-Kereki határában a ma is úgynevezett „Dusnak-ere“. Azon monostorról van itt szó, melyről fönnebb (140. sz.) „Keresztelő sz. János vitézeinek szent-jános monostora“ név alatt említettünk.

⁸ uilla Yzthari = Eztar = Esztár Bihar m. berettyó-ujfalusi járásában.

⁹ predio Michaëlis. Ezen Mihály ur-ban Bunyitay Vincez (III. 232) a Czibak nemzetség egyik őst sejdíti.

¹⁰ Demetrius c. c. de Bichor. Csak ez egyszer mutatja magát.

¹¹ iudiciale Beél- és Endlicher-nél: iudicabile.

¹² Boynuc. Boynoch alakban is jelentkezik.

¹³ uilla Vosuary = Vosuar, Wasvary. Batiz-Vasvári Szathmár megye szathmári j-ban.

suum nomine Tecus de uilla Catar¹ pro occisione uxoris sue, sororis scilicet eius. Iudicibus Hisce curiali comite de Zathmar,² et Gabriele vice-archidiacono, pristaldo Forcos de uilla Gylan.³ Tecus portato ferro combustus est.

276.

Pousa de villa Zolos non est concivis castrensiū Zounukiensium.

Sama⁴ castrensis de Zounuc de uilla Sugu⁵ impeciit Pousam filium Pauli de uilla Zolos⁶ dicens illud, quod suus esset concivis, et vt ipse Sama et pristaldus suus Absolon dixerunt, iuerunt ipsum Samam in hoc ioubagiones castri Zounuc; sed solus Sama fuit in execucionem huius cause Uaradini. Ille autem dixit se esse liberum et teutonicum genere, quos Angelus curialis comes de Zounuc⁷ per predictum pristaldum misit Uaradinum. Vbi prefatus Sama subterfugit candentis ferri iudicium dicens, quod falso impeciisset Pousam pro suo concivie.

277.

Varou de villa Petri venit, adversarii autem non venerunt.

Varou⁸ de uilla, Petri⁹ dum quidam merca-

¹ uilla Catar = Lazar, ma Lázári Szathmár megye szatmári-j-ban. Az *L* és *C* a középkori irásokban nem mutatkozik minden hasonlóság nélkül valónak.

² Hisce curiali comite de Zathmar. Bajos meghatározni, mivel a helynevek e részben nem támogatnak, hogy az egykorú szathmáriak alispánjok nevét Hiszé-nek ejtették-e ki, vagy a hehezetet elhagyták? E név sok alakban jelentkezik, de mindig H-betűvel kezdődve.

³ uilla Gylan. Ezen középkori Gellyénessel, mely Csánky Dezső szerint Szathmár mellett keresendő, nem bír beszámolni a megyének jelenkori térképe.

⁴ Sama. Helynevek kiejtése tekintetében nem tájékoztatnak.

Tekős nevezetű sógorát Lazári (Catar) faluból, hogy az önnön feleségének vagyis az ő leánytestvérének gyilkosa. Biráskodának Hisze szathmári udvarbiró és Gábor alöspörös, pristáldus vala Farkas Gellyénes községből. Tekős hordozván a vasat, ehmarasztalódék.

276.

Zolos-i Pósa nem tartozik a szolnoki vár parasztjai közé.

Száma zounuk-i közönséges váralattvaló Csög (Sugu) faluból törvény elé állatá Zölczé- (Zolos) falusi Pálfia Pósat azt állítván, hogy neki sorsos társa, és magának Számának és pristáldusának, Absolonnak mondásaként ebben a Száma pártján állottak a zounuk-i vár jobbágyai; hanem Száma Váradon egymaga volt ezen ügy lebonyolítására. Amaz pedig mondotta, hogy szabad ember és német származású, kiket Angelus zounuk-i udvarbiró kihallgatván, említett pristáldus kíséretében Váradra utasított. Itt a szóban forgó Száma elállott a tüzes vastörvénytől mondván, hogy hibásan fogta volt rá Pósára, hogy nekie sorsossa.

277.

Petri-be való Váro ellenfeleinek kimaradása.

Petri községbe való Várónál, midőn a zonuc-vár-

⁵ uilla Sugu = Chwgh = Csög, akkor Szolnokban, ma Szilágy m. tasnádi j-ban.

⁶ uilla Zolos = Zeuleze = Zölze, mely jelenleg Magyar-Csaholyhoz tartozó pusztá.

⁷ Angelus curialis comes de Zounuc. A következő számban is ő üli a birói széket.

⁸ Varou. Egykorú névalakjai: Varo, Waro, Warou, Warov (és hibásan: Varous =) Varow.

⁹ uilla Petri. Mezőpetrinek, középkoriasan szólva: Mewzew-zenthpetery-nek nézzük, mely állítással együtt jár azon föltevés, hogy Szathmárnak e része akkoron szolnoki terület volt. A biró tekintetből kell pedig ezen föltevést kockáztatnunk.

tores salis de prouincia Zala¹ cepissent bouem apud eum pro furtiuo et tributarii regine² causam mercatorum illorum tenendam suscepissent — — — — —. Judice Angelo, curiali comite de Zounuc,³ pristaldo Rogero.⁴ Varou missus a prefato iudice Uaradinum, venit cum suo pristaldo. Aduersarii eius non uenerunt.

278.

Saul de villa Fegyerunc impetitus pro furto combustus est.

Uitalis⁵ de uilla Vedu⁶ impeciit Saulem de uilla Fegyerunc⁷ pro furto. Judice Mica comite,⁸ pristaldo Zouislou⁹ de uilla Tulka.¹⁰ Saul combustus est.

279.

Suka de villa Tavarunc iniuste pro furto accusatur.

Forcos de uilla Tauarnuc¹¹ impeciit conuillanum suum Suka pro furto, iudice Iseph, tauarnicorum curiali comite, pristaldo Petus de uilla Chemey.¹² Suka portato ferro iustificatus est.

¹ Zala. Sok tekintet kívánja, hogy Zonue-ra értsük.

² tributarii regine. Hogy Szatmár városa német telep, azt mindenki tudja s bizonyítja maiglan a fele-városnak Némethi nevezete, hogy azonban a vármegyének a királyi udvartartást illető része, bizonyosan az Erdődi ispánság kivételével, már ekkor a királynénak adózott, ennek talán ez a legrégibb bizonyosága ezen oklevélben nyilatkozó királynéi vámszedők.

³ Angelo curiali comite de Zounuc. Négyszer fordult elő; a 285. oklevélben utolszor szerepel.

⁴ Rogero. Gyakori név oklevéltárainkban, de csak mikor idegenekről van szó, úgy hogy méltán gyanuba vehetjük. A 196. oklevélben Angelusnak Moysa pristáldusa.

⁵ Uitalis. A Vital-, Witalus-, Wytalus-változatok is igazolják, hogy e feledésbe ment névalak a középkorban nagy keletnek örvendett.

⁶ uilla Vedu. Másutt: Ved, Wed; élő kiejtés szerint Véd, mely

megyei só-kereskedők ökröt találtak volna lopottúl és a királyné vámszedői azon kereskedőknek az ügyét a magukévá tették volna, biráskodék Angelus zounuki udvarbíró, pristáldus vala Rogér. Várót a megnevezett bíró Váraddá küldötte és megjöve a pristáldusával. Ellenfelei nem jövének meg.

278.

Fegyverneki Saul bűnös volta.

Vitális Véd faluból lopásról vádolá Fegyvernek faluba való Sault. Biráskodék Mike (bihari) ispán, pristáldus vala Szaniszló Tulka községből. Saul elmarasztalódik vala.

279.

Tárnok-i Suka fölmentődése.

Tárnok faluba való Farkas lopásról vádolá a falujabeli Sukát. Biráskodék Izsep, a tárnokok udvarbírája, pristáldus vala Petur Kemej faluból. Suka hordozván a vasat, igazolódék.

pusztává sülyedve, Bihar megyének Albis községének határában található föl.

⁷ uilla Fegyverunc (Feguernuk). Bihar m. szalárdi j-ban.

⁸ Mica comite (1212—1221).

⁹ Zouislou. Bunyitay Vincze Szaniszló-nak olvassa (III. 393), melynek különben Stanislaus és Ztanizlaus szokott középkori hivatalos felszerelése lenni.

¹⁰ uilla Tulka. Bihar m. szalontai j-ban.

¹¹ uilla Tauarnuc. 1194-ben a Borsod várához tartozott Pólynak birtokába „tawarnuc-i Barrabás“ iktatja be Domonkos bánt [Wenzel XI. 56]. Mi ezt borsodi férfiúnak tartjuk, azon „Tauornuk“ faluba valónak, melyről kútfőnkben is szó van [21. okl.], s ezt Mező-Kövesd régibb nevének hiszszük.

¹² uilla Chemey. Ninesen rá gyaunk, hogy hibás; tehát Kemej-jel van dolgunk. De volt-e Borsodban Kemej? Volt és Alkemej ezimen egész monographiára való adattal bír daczára annak, hogy ma már pusztá, mely Sajó-Ládot uralja.

280.

Lis de debito duarum marcarum et unius fertonis.

Tomas, Buga,¹ Sumug² impecierunt Syguert, Scemus et Votam de duabus marcis et vno fertone, iudice Martino, filio Tumpe comitis, pristaldo Bratus.³ Scemus, et Vota portato ferro pro se et Sigvert, iustificati sunt.

281.

Vilmos et Temes de villa Burs postulant quatuor marcas.

Vilmos⁴ et Temes⁵ de uilla Burs⁶ impecierunt conuillanos suos Scicum et Fitam⁷ pro quatuor marcis. Iudice curiali comite episcopi Uaradiensis, pristaldo Dekeu.⁸ Scicus et Fita iustificati sunt.

282.

Judicium ferri candentis jobagionum quorundam differtur.

Joubagiones Petri, filii Pou,⁹ scilicet Bulsu, Echi, Scemera, Loctu, Cheka, Suluc, Michaël cum missi essent pro latrocinio Aheym¹⁰ iudice eorum, Uaradinum ad iudicium ferri candentis per pristaldum nomine Catonem¹¹ dato termino in septimana: Dominus fortitudo, non uenerunt, sed Petrus, dominus illorum tulit literas ex parte Aheym iudicis eorum, in quibus iubebatur pristaldo, quod differret causam illam ad festum Sancti regis ad regem.

¹ Buga. Bug, Buga szláv névnek látszik.

² Sumug, másutt Somogy.

³ Bratus(l.) Bratoslaus vagy Bratislav helyett.

⁴ Vilmos. Wilmos, Wylmos más oklevéltárakban.

⁵ Temes. Személynévi használatának más példájára alig tudnánk hivatkozni.

⁶ uilla Burs (Bursa, Bors). Bors Bihar m. mezőkeresztesi járásában ma is népes község.

280.

Két márka s egy fertős pör kimenetele.

Tamás, Buga, Somogy pörbe fogák Sigbertet, Szemöst és Vatát két márka és egy forint miatt. Biráskodék Tumpa ispán fia Márton, pristáldus vala Bratus. Szemős és Vata hordozván a vasat magukért és Szigbertért, igazolódának.

281.

Bors-i Vilmos és Temes négy márka követelése.

Bors faluba való Vilmos és Temes keresetet indítanak Szikös és Fita ellen négy márka erejéig. Biráskodék a váradi püspök, pristáldus vala Deke. Szikös és Fita igazolódának.

282.

Néhány jobbágy istenitéletének birói elhalasztása.

Pófia Péternek, névszerént Böls, Ecsj, Szemere, Loctu, Cséke, Sulyok, Mihál, midőn rablás miatt a birájok Aheym Váraddá küldötte volt őket tüzes vastörvényre Kátó nevezetű pristáldus kíséretében, a kitűzött időben: pünkösdi ünnepének hatodik hetében, nem jöttek meg, hanem Péter az urok levelet hozott Aheym birájok részéről, melyben az hagyatik meg a pristáldusnak, hogy azon ügyet halaszssa a szent-istván-napi királyi törvényre.

⁷ Tita-m. Fita, Fiteh másutt is mutatkozik.

⁸ Dekeu. Deke személynév, lehetett az Dekő is.

⁹ Pou

Péter.

¹⁰ Aheym; véljük, hogy itt hiba van, mely így igazítandó ki: a Heym, minek a szövegbeli ismétlődés csak látszólagosan mond ellene.

¹¹ per Catonem. Szokatlan, gyanus név-alak.

283.

Demetrius de Nazalas convenit cum adversariis.

Demetrius de uilla Nazalas¹ impeciit Johan-
cam de uilla Simonis² et Vrbanum de uilla Ebes³
dicens, quod cum gloten suam, mortuo marito suo rece-
pissent, eciam pecuniam suam triginta marcas ualentem ei
abstulissent. Quos Simeon uoiauada⁴ per pristaldum
nomine Andream de uilla Chengua⁵ ad iudicium ferri
candentis misit Uaradinum, vbi taliter conuenerunt, quod
Johanca et Vrbanus de tribus, quas acceperat, redderet
Demetrio vnam pedisequam nomine Johacecu, et
seruum nomine Muncam; gloti autem sue traderent
pedisequam, nomine Ticuram et idem pristaldo satis-
faceret. Judici autem Demetrius teneretur, pro dotaliciis
vero glotis Demetrii nullus a modo, cum Demetrio agere
posset, sed esset omnino absolutus, et si aliquis require-
ret, Johanca, frater glotis sue et Vrbanus maritus eius,
tenerentur Demetrium expedire. Preterea Demetrius de-
derat gloti sue equaciam, que furto sublata est illi,
quam si Vrbanus (non) inuenerit, Demetrius tenetur ex
condicto eum iuvare in requirendo, si Vrbanus requi-
siuerit.

284.

Antonius de villa Zupur adversariis eius venientibus, non venit.

Nouerint vniversi, quod Antonius de uilla
Zupur,⁶ cum esset (a Heme et Gyoma) citatus Uaradi-

¹ uilla Nazalas. Egyik oly száma ez a Regestrumnak, mely-
nek megjéjével is bajos beszámolni, nem a helyneveivel.

Nazalas, Csenger után tájékozódva, Szathmár megyének Szamos-
táji részén fogott lenni; de hogy Námény képét viseli-e, vagy mit?
— merészség lenne még fölvetni is.

² uilla Simonis. Varsánynak tartjuk a Regestrum 298.
oklevele következtében, melyben Simon birtokának mondatik.

³ uilla Ebes. Rupp szerint [Magyarország helyrajzi története
III. 176]. Szathmárban még 1282 körül is volt Ebes falu.

283.

Nazalas-i Dömötör ellenfeleivel kiegyezik.

Nazalas-falusi Dömötör törvény elé állatá Ivánkát Simon falujából és Urbánt Ebes faluból, mondván, hogy midőn férjének halála után az ő ángyát visszafogadták volt, elvették tőle harmincz márkányi pénzét is. Kiket Simon vajda Chengua faluba való András nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldött tüzes vas-törvényre, hol olyaténképen egyezének ki, hogy Ivánka és Urbán a háromból, a mennyit kaptak egy szolgáló leányt a Johacecu nevezetűt Dömötörnek visszaadják és a Munka nevezetű szolgát; az ángyának pedig adják a Ticura nevezetű szolgáló leányt és ő fizessen a pristáldusnak, a bírónak pedig Dömötör tartozzék fizetni. A Dömötör ángyának hitbéreért pedig Dömötört mostantól senki se pörölhesse, hanem legyen egészen fölmentett és ha valaki követeléssel állana elő, Ivánka amaz ángyának fiútestvére és Urbán a hitvestársa tartozzanak Dömötört ótalmazni. Dömötör annakelőtte adott volt az ángyának egy kanczát, mely lopás következtében odalett, melyet ha Urbán meg nem találna, Dömötör tartozik, ha Urbán őt fölszólitaná, a megkerítésében az egyességhez képest neki segítségére lenni.

284.

Zopor-falusi Antal a váradi káptalan előtt annak idejében nem jelenik meg.

Legyen tudtával mindenkinek, hogy Szopor faluba való Antal, midőn (Hem és Gyama ellenében)

⁴ Simeon uoia uoda. Hogy Simon vajda volt szathmári főispán, erre bizonyosság kútfőnk is [102. okl.] 1214—1215. évre szokás tenni főispánságát.

⁵ uilla Chengua, Chenger helyett. Csenger már a középkorban is város volt.

⁶ uilla Zupur. Annyi Szopor merül föl csak kútfőnkben is, hogy bajos eligazodni, melyikről van itt szó. Így a) Pusztaszopor Vésztő határában Békésben, b) Alsó-Szopor Szilágy megyében, c) Felső-Szopor Szilágyban és Sopronban d) Mező-Szopor Kolozsban. A körülírásnak

num ad candentis ferri iudicium, dato termino in septimana: Dominus fortitudo, Salomone comite de Nitra,¹ iudice a rege delegato, pristaldo Nicolao. Antonius non uenit, Heme uero et Gyoma aduersarii eius et pristaldus uenerunt.

285.

Somu de villa Gyou reiecit pristaldum ad iudicium ferri candentis apparentem.

Georgius de uilla Babud² veniens cum pristaldo suo nomine Kubuchi,³ dixit se litigasse coram Angelo, curiali comite de Zounuc⁴ pro uiolenta ablacione serui sui cum Somu de uilla Gyou.⁵ Qui Somu ueniens in sexta feria eiusdem septimane⁶ dixit non stare se iudicio prefati iudicis in causa ista, eo quod alius esset iudex et pristaldus eorum.

286.

Laurentius de villa Latinorum Varadiensium non est homicidii reus.

Egiud et Smaragdus comites⁷ miserunt contubernarium suum Andream de Zomlun⁸ impeccerunt Laurencium de uilla Latinorum Uaradi-

pongyolasága, a legközelebbi mellett szól, ha nem véletlen az, hanem öntudatos.

¹ Salomone comite de Nitra. Salomon nevű nyitrai főispánra nem akadunk, pedig elég szereplésben találjuk e megye főispánjait. Ha a névben hibát keresünk, úgy azt Ladislao-ra módosíthatjuk. László országbíró 1224-ben békési ispán korában lett országbíró; de már a következő évben nyitrai főispánnak írja magát.

² uilla Babud. Mentől több adat bizonyít a középkori „Bábod” mellett: annál kellemetlenebb, hogy azt nevében elpusztultnak kell nyilatkoztatnunk. Különben „Babod-theleke” néven is előjövén (Csánky tr. I. 551) lehető, sőt valószínű, hogy inkább csak birtokrész volt, mely később ismét beleolvadt falujának határába. Dershida mellett (ma Szilágy m. tasnádi j.) keresendő több oknál fogva; mert N.-Dershida a nép nyelvén „Babucá”-nak, K.-Dershida pedig „Babotá”-nak neveztetik, a patak, mely rajta végig fut, szintén Babota; mert „Babuch-theleke” 1486-ban együtt említetik Dershidával; mert Girókuta mellett most is van Bábeza helység.

Váradra idéződnék tüzes vastörvényre, a kitüzött időben, pünkösdi ünnepének hatodik hetében, bírájok lévén királyi meghagyásból Salamon nyitrai ispán, pristáldus Miklós. Antal nem jött meg. Hem pedig és Gyama, az ellenfelei meg a pristáldus eljöttek.

285.

Gyou-falusi Samu kifogásolja az öt istenitéletre idéző pristáldust.

Jöven György Bábod faluból Kubacsi nevezetű pristáldusával mondá, hogy Angelus zounuki udvarbíró előtt pörösködött volt Gyou-falusi Samuval szolgájának erőszakképen való elvitele miatt. Ki, Samu t. il. azon hét péntekjén megjövén mondá, hogy ez ügyben nem áll a mondott bíró törvényszéke előtt, miután nem ez a bírájok és pristáldusok.

286.

Várad-olaszi Lőrincz nem gyilkos.

Egyöd és Smaragdus ispányok kiküldvén czimborájokat Zomlin-i Andrást törvény elé állaták szolgájoknak megölése miatt Lőrinczet Várad-Olaszi

³ Kubuchi. Az egykorú nevek közt csak Kubech-re akadunk, és ez is ragadvány-névnek jeleztetik. Kubaes helynév.

⁴ Angelo curiali comite de Zounue. V. ö. 276. 277. sz.

⁵ uilla Gyou. V. ö. 253. okl.

⁶ eiusdem septimane. Nyilván a mult szám egyházilag körülírt hetére vonatkozik.

⁷ Egiudet Smaragdus comites. Berettyó-vidéki előkelőknek látszanak. Birtokosok Várad és Pelbárhida közt fogtak lenni. Smaragd ispán egy azzal, kit a 234. sz. okl. királybírónak tüntet föl. (L. a 241. számú okl. is). Egedet észrevételünk szerint eddigelé nem szerepeltette a regestrum.

⁸ de Zomlun; iratik Zamlen-nek, sőt Zumlun-nak is. Az egykorúak Zamlén- vagy Zomlin-néven ismerték-e? biztosan meghatározni alig lehet. Most Nagy- és Kis-Zomlin néven ismeretes, mint a biharmegyei Bors pusztája.

ensium¹ pro occisione seruorum eorum, iudice Joachin oeconom o, pristaldo Fulco clerico.² Sed cum Laurencius paratus esset portare candens ferrum, Andreas renunciauit iudicio ferri candentis dicens illum esse innocentem.

287.

Lis inter Egidium de Lazd et pelliparium ecclesiae de Igyed.

Egidius de uilla Lazd³ impeciit pelliparium ecclesie de Igyed⁴ nomine Kana⁵ de uilla Sashad⁶ pro furto, iudice Paulo, curiali comite de Bichor, pristaldo Orochi de uilla Boctu.⁷ Kana portato ferro iustificatus est.

288.

Villani de Gyagya et de Orobagy inter se litigantes.

Somzou, Sama, Chegur, de uilla Gyagya⁸ impecierunt quosdam de uilla Orobag,⁹ scilicet

¹ uilla Latinorum Uaradiensium. Várad-Olaszi, melynek a város egyik része neveztetett a Kőrös jobb partján.

² Bunyitay Vincze írja róla (II. 59): Folkus vagy Fulko klerikus és segédbíró, régi magyarosan: poroszló (pristáldus) volt Joákim dékán, mint isten-ítéleti bíró mellett 1215.

³ uilla Lazd (160, 209.) Lazdu, másutt: Laaz, ma Vámos-Láz Bihar m. margitai j-ban. Ugy lehet, hogy közelebb is fogott egy másik (tehát nem Vámos) Láz lenni.

⁴ pelliparium ecclesie de Igyed. Szűcsökkel igen gyakran találkozunk a monostorokat illető oklevelekben, miként itt is; sőt a váraknak is voltak alattvalói, kik kötelességszerűleg úzék e mesteriséget [Wenzel: XI. 461].

Az „ecclesia“ hogy itt is egyenértékű a „monasterium“-mal alig kell mondanunk. A minden szentek „eggedi apátságáról“ más adatok is szólnak. Az eggedi apátság történetét Bunyitay Vincze 1880-ban külön füzetben már kiadhatta.

Egyed [Egegh, Igged] ma Diószeg pusztája, monostorának helyét Bunyitay Vincze társaságában magunknak is volt alkalmunk megtekinthetni.

⁵ Kana. Kánya a Regestrum gyanútlanabb személyneveinek egyike.

⁶ uilla Sashad, Bunyitay tekintélyére is támaszkodhatunk, midőn azt Sarfew-re igazítjuk, illetőleg Sárffőnek olvassuk. [Az

községből. Biráskodék Joákim dékán, pristáldus
vala Fulko papdiák. Hanem midőn Lőrincz készülé
a tüzes vasat hordozni, András elállott a tüzes vastör-
vénytől mondván, hogy amaz nem bűnös.

287.

Pör Lázd-i Egyed és az egyedi monostor szüese között.

Lázd faluba való Egyed törvény elé állatá az
eggedi monostornak Kánya nevezetű Sárfeő-
(Sashad) falvi szücsét orzás miatt. Biráskodék Pál bihari
udvarbiró, pristáldus vala Bojt faluból Otmár.
Kánya hordozván a vasat, igazolódék.

288.

A bágy-falviak és az orobágyiak vitájáról.

Somró, Száma, Csegör Bágya [Gyagya]
faluból pörbe foga néhány Orobág-falusit t. ill.

egyedi apátság története Nagy-Várad 1880 25. l.] Sárfő pusztá Diószeg
határában.

⁷ Orochi de uilla Boetu, Boyth, Bojt helyett Orochi poroszlót
a 560. okl. A tmár-jával vettük egyenlőnek. Bojt-tal, mely jelenleg a
mező-keresztesi járás faluja, a Fráter könyvében nem esik többé talál-
kozásunk. V. ö. 101. 160. 172. sz. okl.

⁸ uilla Gyagya. A délibábos Hortobágyon vagyunk, mely kút-
főnknek, mint a legrégibb földrajzi kútfőnek tájékoztatása szerint monos-
torokkal és egyházas falvakkal volt elborítva a nagy tatárjárás előtt, de
sőt majdnem az egész középkoron keresztül is. Elsöpört helységeinek
egyike Bágy vagy Bágya, melynek ma már alig van több nyoma a
„Bágyi tó“ nevénél. Nyilván ezen Bágy azon „Bogeghaz iuxta Hortu-
bagwyze“, melyet a hagyomány emlékezete szerint Szent-István adomá-
nyából birt volt az egri egyház [CD. IV. 3. 41].

⁹ uilla Orobagy. Hortobágy-ra szokás értelmezni, csak-
hogy a hasonnevű faluról nem tesznek biztosakká történeti emlékeink s
az is különös jelenség, hogy *H* nélkül jelentkezik, holott máskülönben
oly nagy a használata, hogy hangzón kezdődő tulajdonnévi szavainkat
kelletén is túl hehezettel (*H*-val) találjuk ortografizálva.

Előttünk a valószínűnél többnek látszik, hogy Orobag = Scilag,
illetőleg azon Szilágy pusztá, mely Csege határában ma is
főn van.

Cogy, Sceman, Balum, Vros, Votam et de uilla Tuca¹ Vsam pro damno decem marcarum, arbitris: Georgio, Jano, Ambrosio, Guthmar, Johachin,² pristaldo autem Bata in septimana: Ecce Deus. Cogy, Scema Balu, Vtros, Vota et Vsa non uenerunt; sed dominus eorum misit excusatorem pro eis dicens, quod ipse in predicto termino debuit esse apud palatinum et ideo ioubagiones sui prenominati sine ipso uenire Uaradinum non potuissent.

289.

Beche de villa Tarian litigat contra Balum et Seeman.

Beche de uilla Tarian³ impeciit predictos Balum et Scemam de damno vnus et dimidie marce coram eisdem arbitris et eodem existente pristaldo et eodem termino, sed vt predictum est, Balu et Scema non uenerunt.

290.

Volura et Petrus diu controversantes Varadini conveniunt.

Uolura⁴ litigauit cum Petro dicens, quod Petrus debebat ei marcam vnam argenti et cum repeteret illam, Petrus negasset se in aliquo ei teneri, insuper et vituperasset eum, et gladium super ipsum euaginasset.⁵ Quos Joachin, uicarius iudex Ladislai comitis

¹ uilla Tuca, ma Szilágy-Tuka, tehát az előbbivel egy határban. A következő szám Tisza-Tarján közelébe esőnek gyaníttatja Tukát, illetőleg a vele területileg majdnem azonos Orobág-ot (Szilágy) jelölül, hogy Hortobágy falura nem szabad gondolnunk.

² Georgio, Jano (Juan), Ambrosio, Gutmar, Johachin. Kik voltak? nem tudjuk; de bizonyos, hogy őket a vidék legtekintélyesebb férfiainak tekinthetjük.

³ uilla Tarian, ma Tisza-Tarján Borsod m. mező-esáthi j-ban. Ugy látszik, hogy az itt említett Bece se közönséges személy, hanem egy a távolabbi szomszédságban, Dadán birtokos Makján-fia

K a g y - o t , S z e m - é t , G á l u s - t , V e r ö s - t , V a t á - t é s T u k a f a l u b ó l : Ó s á - t t i z m á r k a k á r m i a t t . B i r á s - k o d á n a k , m i n t v á l a s z t o t t b i r á k : G y ö r g y , I v á n , A m b r u s , G u t h m é r , J o á k i m , p r i s t á l d u s v a l a B a t a . P ü n k ö s d I X - i k v a s á r n a p j á n a k h e t é b e n K a g y , S z e m e , G á l o s , V e r ö s , V a t a é s Ó s a n e m j ö v é - n e k e l , h a n e m a z u r o k m e n t s é g e t k ü l d e h e l y e t t ö k a z t ü z e n v é n , h o g y n e k i a m o n d o t t i d ő b e n a n á d o r n á l k e l l e t t l e n n i é s a z é r t n e m m e h e t t e k v o l t e m l i t e t t j o b b á g y a i ő n é l k ü l e V á r a d r a .

289.

Tarján-i Becse keresete Gálon és Szemén.

T a r j á n f a l u b a v a l ó B e c s e m e g p ö r l é m á s f é l m á r k a m i a t t a z e l ő b b e n i G á l o s - t é s S z e m é - t u g y a n - a z o n v á l a s z t o t t b i r á k e l ő t t , é s u g y a n a z l e v é n a p r i s t á l d u s é s k i t ü z ö t t i d ő , h a n e m , m i k é n t m o n d a t o t t i m é n t , G á l o s é s S z e m e k i m a r a d t a k .

290.

Volter és Péter Váradon egymásnak békejobbot nyújtanak.

V o l t e r p ö r b e k a p v a l a P é t e r r e l v á d ú l h o z v á n f ö l , h o g y P é t e r n e k i e g y e z ü s t m á r k á v a l a d ó s a é s m i k o r k é r é , P é t e r t a g a d t a , h o g y v a l a m i v e l t a r t o z n é k é s s z i d t a v o l t ő t m e g k a r d o t r á n t o t t r e á . K i k e t k i h a l l g a t v á n J o á k i m , L á s z l ó n a k a b ö l é n y v a d á s z o k i s p á n j á n a k a

B e e s é - v e l [T u r u l : 1892. 184]. E z a z é r t l á t s z i k v a l ó s z i n ű n e k , m i v e l T a r j á n n a k é s D a d á n a k h o s s z ú i d ő n á t k é s ő b b e n i s a z o n o s n e m z e t s é g a b i r t o k o s a . T e h á t a z A b a - n e m z e t s é g h e g y a l j a i á g a z a t á n a k , m e l y a s z á z d i a p á t s á g o t 1067 - b e n a l a p í t á [W . I . 24] s k é t s é g k i v ű l b i r t o k l á , e g y i k t a g - j á t i s m e r h e t j ű k f ö l b e n n e .

⁴ Uolura = ? Wolter, Walter, Walterus (?).

⁵ gladium super ipsum euaginasset. Már a Szentkirály tilalmazta: „Si quis autem gladio euaginato alium quemlibet debilitauerit uel in oculo, uel in pede, uel in manu, consimile damnum sui corporis paciatur“ [Wenzel: I. 14].

uenatorum bubalinorum¹ discuciens, per pristaldum nomine Stephanum² misit Uaradinum, vbi taliter pacificati sunt; quod Volura dimisit Petro totum quidquid requirebat et idem ipse dabit Petro vnum fertonem. Petrus autem satisfaceret iudici et pristaldo et ambo semper essent in pace.

291.

De usu arundineti, insularum, paludumque etc. circa villas de Rabay et Boiano existentium.

Misca, Johannes, Buctu et Abraham, filii Bucanis³ de Boiano⁴ impecierunt Johannem, filium O p o y⁵ de Rabay⁶ et Bichorienses de alio Boiano,⁷ scilicet Chemem et Temem et omnes castrenses de eadem uilla dicentes, quod nullum haberent consortium cum eis de arundineto, et insulis, et paludibus et locis piscacionis, illi econtra dixerunt se in omnibus predictis vsibus ex aequo esse consortes. Gyula igitur palatinus comes⁸ discuciens eos per pristaldum nomine Gyurc filium Moysa de uilla Heldus⁹ misit ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi taliter conuenerunt, quod Johannes et Bichorienses de Boiano equalem haberent proprietatem et consortium generale de arundineto in arundinibus et locis piscacionum cum filiis Buctonis¹⁰ de alio Boiano. Sed de insulis tantum

¹ L. comitis uenatorum bubalinorum. Hogy külön tisztség volt a vadász-ispánság, arra csupán itt találunk adatokat. László ispán azonosnak látszik a korábbi [167. okl.] Paulo, comite venatorum bubalinorum-mal állásra, vagy talán személyre nézve is. Hogy az eset szintere az erdélyi Réz-hegység vidéke, itt bővebben nem vitatjuk. [V. ő. 255. 330. okl.]

² Stephano = ? [167. okl.] Stephano de uilla Vrisu.

³ Bucanis. Bucan nyilván Bulkán akarna lenni.

⁴ de Boiano (Bayon, Boyn) három megye határ-vonalán, mely azonban ügyesetünk tanúsága szerint eredetileg is Bihar területén feküdt. Ma Nagy-Bajom község, Kis-Bajom puszta Biharm. sárréti j-ban.

⁵ O p o y = Apaj, melynek egykorú előkelő volta mellett az okiratokon kívül helynevek is tanuskodnak.

helyettese István nevezetű pristáldus kíséretében Váradra küldötte, hol megbékéllének olyképen, hogy Volter elengedé Péternek minden követelését és maga fog Péternek adni egynegyed márkát, Péter pedig kielégíti a bíró és pristáldust és szent lesz közöttök ennekutána a békesség.

291.

Azon ingóványok nádasainak haszonvételéről, melyek Bajom és Rábé körül vannak.

A bajom-i Bukán-flak: Miska, János, Bucu és Ábrahám pörbe fogák Rábé-i Apaj-fia Jánost és a másik bajom-i Bihar várához tartozókat, úgymint Csemét és Temét és azon falubeli minden közrendű váralattvalókat mondván, hogy semmiképen sem részesek velök a nádasban, és szigetekben, és tavakban, és halászó helyekben. Amazok egészen ellenkezőleg azt állíták, hogy ők minden említett haszonvételre jogosan részes társak. Gyula nádor-iszán pedig kihallgatván őket, Györk nevezetű pristáldusnak, a Földes faluba (Heldus) való Majsa fiának kíséretében tüzes vaspróbára Váradra küldötte őket, hogy egyességre lépnek vala oly módon, hogy Jánosnak és a bajomi bihariaknak egyenlő tulajdonjoguk és birtok-részők a nádasokban és halászó helyeken a másik Bajom-i Bukán fiaival. Hanem a szigetek

⁶ de Rabay [Rabe]. Szintén kettős telep vala egykorúlag. Ma Nagy-Rábé Bihar m. tordai j-nak községe; Kis-Rábé pusztá faluja. V. ö. 84. sz. okl.

⁷ de alio Boiano. L. fönebb.

⁸ Gyula palatinus comes. Első ízben való nádorsága idejére tehetjük ezen esetet. Bővebben róla még a 363. sz.-ban.

⁹ uilla Heldus. Ha magában állana, mi is azon hitben lennénk, hogy nyomtalanul maradt helynévvel van dolgunk, de így módunkban áll, hogy a középkori Feldus-t és Fewldes-t ismervén föl benne, Hajdu m. nádudvari járása Földes-ének régiségét üdvözljük benne.

¹⁰ Bucan

Misca, János, Bucán, Ábrahám, oly nevek, melyekkel Regestrumunk gazdagítja csupán korának névtárát.

due, scilicet insula Miske et Fecel que uidelicet in interiori parte sunt arundineti predicti Johannis esset et Bichoriensium; alie uero insule, que in exteriori parte arundineti sunt, filiis Buctonis attinerent, in premittendis autem extraneis ad percipiendum aliquem vsum de arundineto sic commune ius et equale haberent, vt neutra predictarum uillarum plures de aliis uillis, sine consensu relique ad sumendum aliquid de arundineto permittendi fas haberet. De uilla¹ autem talis facta est compositio, quod quecunque uia arundinetum² esset filiorum Buctonis, eadem Johanni quoque et conuillanis eius Bichoriensis sine contradiccione teneretur.

292.

Varou de villa Bud et conuillanus suos Varadini conveniunt.

Uarou de uilla Bud³ imeciit conuillanum suum Emericum pro vna marca et dimidia. Iudice Leustachio domino eorum, pristaldo Michaële. Uaradini taliter conuenerunt, quod Varou satisfaceret iudici, Emericus uero teneretur pristaldo, et daret aduersario suo quindecim pondera.

293.

Barnabas et ioubagio Agye comitis Varadini litem deponunt.

Barnabas imeciit ioubagionem Agya comitis,⁴ nomine Thomam, dicens, quod filium suum nomine Sub, qui fuit apud Barnabam in seruitute pro pecunia, ipse Thomas furtim fugere ab eo fecisset. Quod cum Thomas negaret, prefatus Agya discuciens per pristaldum nomine Cosmam misit Uaradinum ad candentis ferri

¹ de uilla bizonyosan „via“ helyett áll.

² arundinetum nyilván arundinetorum helyett.

³ uilla Bud. Búd-nek olvasván, csak az abaúji Hernád-Búd és a szabolcsmegyei Tisza-Búd között választhatunk, melyek közül több tekintet az utóbbinak adja az elsőséget. Mi bihari esetnek véljük a bejegyzést s a Bud-nevet kicseréltnek, hanem bajosnak látszik a

közöl csak kettő, t. il. Miska és Fecel szigetei, melyek az említett János nádasával szomszédosak, legyen a bihariaké is; a többi szigetek pedig, melyek a nádason kívül esnek a Bukán-fiakhoz tartozzanak. Az idegenek beengedésében a nádat használni pedig közösek és egyenlő joguk legyenek olyképen, hogy a mondott falvak egyikének se legyen szabad a másoknak beleegyezése nélkül más falusiaknak nagyobb mértékben nádvágást engedni. Az útra nézve meg abban állapotának meg, hogy a mely uton hordják a nádat a Bukán-fiak, az minden ellenmondás nélkül Jánosnak és a bihariaknak is szabados legyen.

292.

Budfalusi Váró falubelijével Váradon kibékül.

Bud faluba való Váró törvény elé állatá Imrét, a falubelijét másfél márka miatt. Biráskodék Lesták, az urok, pristáldus vala Mihál. Váradon olyképen egyezének meg, hogy Váró fizessen a bírónak, Imre pedig a pristáldusnak tartozzék és adjon ellenfelének tizenöt pondust.

293.

Barnabás és Ágya ispán jobbágya Váradon kiegyeznek.

Barnabás pörbe fogá Ágya ispánnak Tamás nevezetű jobbágyát mondván, hogy Sub nevezetű fiát, ki Barnabásnál adósság miatt szolgált, azon Tamás tőle lopvást megszöktette volt, mit midőn Tamás tagada, említett Ágya kihallgatván, Kozma nevezetű pristáldus kíséretében Váradra küldötte őket tüzes vastörvényre,

kiigazítás; legnagyobb a gyanunk Váradhoz való nem nagy távolságánál s némi írásbeli hasonlatosságánál fogva a Székelyhid mellett szerénykedő Véd-re (ma puszta) esik.

Ágya. Könnyen lehet Ágya ispán, kit Pelbárthida és Zamlén táján látánk előbb (234. okl.) föltűnni; ha pedig helynév után indulva kutatjuk kilételét, Kis-Jenő felé kell fordúlunk.

iudicium, vbi iam dictus Barnabas accepit vnam marcam et fertorem a Thoma et absoluit Thomam a causa sua et filium eius a seruitute.

294.

Quidam nomine Luc venit Varadinum portaturus ferrum, ast adversarius eius non comparuit.

Quidam nomine Luc¹ cum pristaldo suo nomine Santo ueniens in septimana: Dicit Dominus. Dixit se esse missum a iudice eorum, scilicet Bodum filio Bodum² ad portandum ferrum pro tribus marcis contra quendam nomine Christianum, sed Christianus in predicta septimana Uaradini non comparuit.

295.

Furman Hodosdiensis accusatus de furto, non venit Varadinum.

Furman³ accusatus de furto, non uenit Uaradinum, de quo tales literas misit iudex suus. Ego Venceslaus, Dei gracia sum comes Zothmariensis;⁴ Tobol filius Peta litigauit in presencia mea cum Furman filio Ber, biloti Hodosdiensis,⁵ asserendo ipsum esse furem. Iudicio inter eos constituto, misit eos ad locum Uaradiensem per pristaldum Petrum, filium Marc. Tobol cum pristaldo suo iuit et fuit in termino Uaradini prefixo, sed Furman contrarius suus non iuit illuc. Istis literis nos istud addicimus, quod prenominate Furman in septimana: Exaudi Domine non comparuit Uaradini, sed Tobol et pristaldus fuerunt.

¹ Luc. A Lök-helynevek emlékeztetnek egykori kelendő voltára.

² Bodun

Bodon Nem lehetetlen, hogy a Szoárd nemzetség egyik ágával, a bihari Izsákaiak őseivel van dolgunk. [Bunyitay III. 342. Wertner Mór tr. II. 344].

³ Fuhrman. A szathmári német telepek mellett s különö-

hol a már említett Barnabás egy márkát és egy fertót kap vala Tamástól és föloldá Tamást a kereset és fiát a szolgaság alul.

294.

Bizonyos Lök nevű jön Váradra istenitéletre, hanem ellenfele
kimaradt.

Néminemű Lök nevezetű férfi érkezék meg Szántó nevezetű pristáldusával a pünkösöd után való 23-ik vasárnap hetében. Mondá, hogy bírójok. t. illik Bodunfia Bodun küldötte volt, hogy vasat hordozzon három márka miatt néminemű Kristián nevezetű ellenében, hanem Kristián azon héten nem mutatá magát Váradon.

295.

Hodos-i Fuhrman nem megy el Váradra, hogy magát a tolvajság
vádjától tisztázza.

Fuhrman tolvajságról vádoltatva, nem jött Váradra, mely dologban ítélő bírása ilyen tartalmú levelet küldött: Én Vingiszló, ki Isten kegyelméből szathmári ispán vagyok. Peta-fia Tobol pörlekedék előttem Bär, hodos-i bilotusnak fiával Fuhrman-nal azt állítván róla, hogy tolvaj. Birót rendelvén közējök, az Váradra küldötte őket Márkfia Péter pristáldus kíséretében. Tobol a maga pristáldusával elment és ott volt Váradon a kitűzött időben, hanem az ellenfele, Fuhrman nem ment el oda. Ezen levélhez azt ragasztjuk hozzá, hogy a mondott Fuhrman a pünkösöd után való ötödik vasárnap hetében nem mutatá magát Váradon, Tobol ellenben és a pristáldus jelen valának.

sen, hogy az Németi határán messze túl terjedt, vehető érdekes adatul.

⁴ Venceslaus, comes Zothmariensis. A 181. 183. okl. már említették. Hogy Wenczlav szláv szó, mondani sem kell.

⁵ Bär biloti
Fuhrman. Hododiensis. A középkorban is Nagy- és Kis-Hodos a megye szathmári j-ban.

296.

Forcos centurio et Pousa de villa Soluhan litigantes Varadinique convenientes.

Forcos centurio impeciit Pousam filium Matthie de uilla Soluhan¹ de tribus marcis, dimidia minus uiolenter ablati, iudice Nuetlen curiali comite de Zarand,² pristaldo Jacob, filio Forcos. Qui Uaradini taliter conuenerunt, quod Pousa daret prefato actori vnam marcam et dimidiam, idemque iudici satisfaceret ac pristaldo.

297.

Nenecy de villa Som est contra convillanum et de furto illum accusantem.

Nenecy de uilla Sum³ impeciit conuillanum suum, scilicet Volotcu de furto, iudicibus Mocud et Johanca, pristaldo Horogus, filio Suda. Nenecy itaque et Horogus fuerunt Uaradini per totam septimanam: Exaudi, Volotcu uero uenit in die Veneris, in eadem septimana dicens quod in sequenti septimana esset terminus ipsius.

298.

Kelian de villa Beseneud impetit quosdam de villa Vosian et de villa Numen, qui Varadini inter se conveniunt.

Kelian de uilla Beseneud⁴ impeciit Budam, Petrum, Vendec, Borozlou, Poucam et Buntam de uilla Vosian⁵ predio Simonis,⁶ item Pou-

¹ uilla Soluhan. Úgy véljük, hogy e helyett áll: Simánd, mely már a középkorban is város vala.

² Nuetlen curiali comite de Zarand, a 146. 165. számban Nueclen. Alispánságának korából való még a 309. oklevélünk is.

³ uilla Sum. Miután még a megye iránt sem tájékozódunk, annál kevésbbé lehet nyilatkozni: mely község iktassa krónikájába e rövidke eseményt. A ma is élő Somfalvakat tekintve, esetünk bereg-, sáros- és somogymegyei egyenlő joggal lehet ugyan; de természetesen Bereg (akkor: Borsva) a valószínűség elsősege. A beregi Som Kászonynyal majdnem szomszédságos.

296.

Farkas százados és simánd-i Pósa Váradon békés útra térnek.

Farkas százados a törvény elé állatá Soluhan faluba való $\overbrace{\text{Mátyás-fia}}^{\text{Pósát}}$ harmadfél, hatalmasúl elvitt márkák miatt. Biráskodék Nuetlen zaránd-i udvarbiró, pristáldus vala $\overbrace{\text{Farkas-fia}}^{\text{Jákó.}}$ Váradon olykép egyezének ki, hogy Pósa az említett fölpörösnek ad másfél márkát és ugyanő fizeti a birót és pristáldot.

297.

Somfalusi Henees falubelijét tolvajságról vádolja.

Som faluba való Henech lopásról vádolá falubelijét, t. illik Valatkó-t. Biráskodának Makod és Ivánka, pristáldus vala $\overbrace{\text{Suda-fia}}^{\text{Haragos.}}$ Henecs pedig és Haragos a pünkösöd után való 6-ik vasárnap egész héten át Váradon valának, Valatkó pedig azon hét péntekén érkezék mondván, hogy a jövő héten van az ő kiszabott ideje.

298.

Besseneőd-i Kiliánnak a varsányiak és náményiak ellen indított keresete Váradon békés kiegyenlítést nyer.

Besenyőd faluba való Kilián pörbe fogá Budát, Pétert, Vendéget, Boroszlót, Pókát és Buntát Varsány helységből, mely Simonnak a faluja,

Csánky tr. szerint volt Som helység Biharban is [I. 622]. Ugyan ő e helységet Less és Pósa tájékán véli nyomozandónak. Ezen bihari elpusztúlt Somnak sokban elsősege van a többi Som-ok fölött.

⁴ ulla Beseneud, a mai Besenyőd Szaboles m. nyirbátori j-ban.

⁵ ulla Vosian, másutt: Wossian. Már a középkor két Varsányt ismert, melyek majd Szaboles-, majd Szathmártól függték. [L. 1. okl.]; ma Szaboles m. tiszai járásába vannak beosztva.

⁶ predio Simonis. Ki volt ezen Simon, Varsánnak a birtokosa? Alig fogott más lenni, mint Varsányon kívül Bátyu, Bótrágya a két Lónya, Szalóka, Szolyva, Szolyva-Szent-Miklós ura, Borsva [= Bereg]

sam de uilla Numen,¹ predio Sebus² de pecunia uiolenter ablata. Iudicibus Heymu³ comite a rege dato et Alexandro⁴ pristaldis Minos et Dazlou. Uaradini autem talis inter eos facta est conuencio, quod Keliano darent aduersarii sui quinque marcas et iudici (i)idem satisfacerent, pristaldo autem Heim comiti(s) Kelian teneretur.

299.

Pousa libertinus de villa Cups de combustione domus accusatur.

Forcos, ioubagio Laurenciide uilla Cups⁵ impeciit conuillanum suum Pousam, libertinum eiusdem Laurencii de combustione domus, et damno trium marcarum, iudice prefato Laurencio, pristaldo Gregorio de predicta uilla. Pousa portato ferro iustificatus est.

300.

Castrenses de Carazna impetunt quosdam de uilla Ban se esse eorum concives.

Castrenses de Carasna⁶ de uilla Ban, scilicet Damang, Dub, Nusata et omnes alii de eadem uilla, coadiuuante eos Tumpa centurione, vt pristaldus astruxit, impecierunt quosdam, scilicet Jecur, filium Redea,⁷ Sol et Boudun, filios Sacicu,⁸ Sytecy filium Babuci⁹ dicentes, quod concives essent eorum. Illi autem dixerunt se esse liberos et genere Ruthe-

előkelője, Bánk nádor veje, a királynénak egyik gyilkosa. [Wenzel: VIII. 261].

¹ uilla Numen [Nomen, Nomy] akkor Borsvában, most Beregben.

² predio Sebus. Ezen Sebus a hantpázmánok nemzetségéből valónak ítéljük, kik hogy e tájékon s különösen Ugoesában, sőt Szathmárban is birtokosok voltak, ismeretes dolog. Tamás 1208—9 nyitrai főisp.

Sebus 1216. főpohárnok. Sándor.

³ Heymu 271. okl.

⁴ Alexandro, nyilván a szabolesi főispán a Vaja-hadból. 64. okl.

⁵ uilla Cups. Alig tekinthetjük egyébként, mint: Cupá-nak (Kwpa). A Kupá-helynevek közül pedig az ügyeset szellemében a Várad-

meg Pó s á t N á m é n y helységeből, Sebősnek a falu-
j á b ó l erőszakos pénzfelvitel miatt. Biráskodának Hejmo
ispán királyi meghagyással és Sándor,
pristáldusok valának Miska és Császló. Váradon
pedig abban állapodának meg, hogy ellenfelei adnak Kilián-
nak öt márkát és ugyanők eleget tesznek a bírónak,
Hejmo ispán pristáldusának pedig Kilián fizet.

299.

Cupa faluba való Pósa libertinus a gyűjtogatás gyanujába esik.

Farkas, Lőrincznek jobbágya C u p s f a l u b ó l
pörbe fogá falubelijét ugyanazon L ő r i n c z n e k fölszaba-
dult szolgáját házgyűjtás és három marka kár miatt. Birás-
kodék az említett Lőrincz és pristáldus vala Gergely
ugyanazon helységeből. Pósa hordozván a vasat, iga-
zolódék.

300.

A karasznai várparasztkok több bán-falusiakat sorsos társaiknak vitatnak.

A bán-falusi közrendű krasznaai váralattvalók neve-
zetesen D a m a n a, D o b, Nyustya és azon faluból a
többiek mindnyájan, támogatván őket a pristáldus állítása
szerint T o m p a s z á z a d o s, törvény elé állatának néme-
lyeket, nevezet szerint

Rede-fia
Jecurt,

Sacicu fia
Soltés Bodont

Babuci fia
Sitecy-t

mondván, hogy közrendű váralattvaló társaik. Azok pedig
szabadkozának, hogy szabadok és r u t h é n s z á r m a z á -

hoz legközelebb esőre levén utalva, véljük: hogy itt a Csanádmegyében
levő és a kun-ágotai pusztával egygyes K u p a, mely szintén puszta,
értetik. A középkori ezen Kupa falu hovátartozás tekintetében, úgy lát-
szik, Zaránd és Aradmegyek közt ingadozott.

Nem lehetetlenség, hogy Bihar, illetőleg Várad vidékének is meg-
volt a maga K u p á - j a. V. ö. 348. okl.

⁶ de C a r a s n a. Kraszna egykorú vármegyét eddigelé a 110. 111.
156. 260. 261. 268. sz. okleveleink érintették.

⁷⁻⁹

Redea
Jecur.

Sacicu
Sal Bodon.

Babuci
Siteci

 jobbágnép

levén, sem előkelő családokhoz nem nyit ajtót, sem mint név-szók szláv
eredetöknél fogva kevésbé szolgálnak a magyar Onomasticonnak adataiúl.

nos, et adduxerunt defensorem libertatis sue, nomine Chedur, genere Ruthenum ioubagionem Barnabe, qui dicens illos cognatos suos esse, tenuit libertatem eorum. Judice Tupa curiali comite de Carasna, pristaldo Donca de uilla Bogus.¹ Chedur itaque portato ferro iustificatus est, probauit illos liberos esse.

301.

Vreund tenetur Rode una marca et dimidia.

Roda de predio Beken² impeciit conuillanum suum Vreund de vna marca et dimidia. Judice domina Eufemia,³ pristaldo Toca.⁴ Vreund portato ferro combustus est.

302.

Micicu de villa Bogus non est maleficus.

Micicu de uilla Bogus,⁵ cum diceret (se) fideiussorem Rufdonis⁶ in uendicione equi, qui furto sublati esse dicebatur, (?) domini Rufdonis, Dursa dixit esse maleficum. Judice Compolto⁷ archidiacono de Carazna, pristaldo Buda de uilla Bogus. Micicu portato ferro, iustificatus est.

303.

Vlven de villa Mon non est debitor 25 marcarum.

Petrus et Bosu de Alba,⁸ vt pristaldus dixit impecierunt quendam de uilla Mon⁹ nomine Vlven

¹ uilla Bogus. L. 302. okl.

² predio Beken, Beghes. Ma Begés vagy Begés Geszt há-
tárában.

³ domina Eufemia. Eufemia nagyasszony özvegy fogott lenni oklevelünk keletkezésekor, Pál ispán-fián túl (34. okl.) mit sem tudunk családjáról. Előkelőségének bizonyosságával még fogunk találkozni. [V. ö. 323. okl.]

⁴ Toca. Alább [305.] Tica-nak iratik.

⁵ uilla Bogus, olykor Bugus. Szilágy-Bagos, a régi Kraszna

súak, és szabad voltuk védelmezőjeül Chedur nevezetű ruthén származását, Barnabásnak jobbágyát állíták elő, ki mondván, hogy azok rokonai, az ő szabad voltuk mellett kitette magát. Biráskodék Tupa, karasnai udvarbíró, pristáldus vala Dankabagos faluból. Chedur pedig hordozván a vasat, igazolódék és igazsága lön, hogy azok szabadok.

301.

Urkony Radának tartozik másfél márkával.

Begés-i Rada törvény elé állatá Urkony falubelijét másfél marka miatt. Biráskodék Eufemia nagyaszony, pristáldus vala Toka. Urkony hordozván a vasat, elmarasztalódék.

302.

Bagos-falusi Micieu nem varázsló.

Bagos faluba való Micieu-t, midőn Rufdon áldomásozójának állitá (magát) oly ló eladásánál, mely említett Rufdó eltolvajlottnak mondaték, Dursi ördögösnek állitá. Biráskodék Kompoltus karasznaiozpörös, pristáldus vala Buda Bagos faluból. Micieu hordozván a vasat, igazolódék.

303.

Món-falusi Ölyvény nem tartozik 25 márkával.

Alszeg-i Péter és Basó, miként a pristáldus mondá, bizonyos Ölvén nevezetűt Món faluból pörbe foga

területén, ma Szilágy m. szilágy-somlyói j-ban. Egyetlen hely, melyet az e részben csunka pápai regestrumok Krasznában kiemelnek.

⁶ Rufdonis. Endlicher Rustonis-ra igazította. Rafaél, vagy ki más akar lenni.

⁷ Compolto, Beél-nél elferdítve: Complotto.

⁸ uilla Alba = ? Alzeg. Alszeg, a régi Krasznában, ma Szilágy m. zilahi j-ban.

⁹ uilla Mon. Nagymon-t kell alatta értenünk, különben volt Nyirmon (Nyrmon) is.

uiginti et quinque marcis uiolenter ablati et plaga gladii. Judice Pris, curiali comite de Zounuc, pristaldo Forcos de uilla Tuka.¹ Pancracii seruens Petrus et Bosu combusti sunt.

304.

Hereust Dobokaensis unus est ex ordine ioubagionum s. regis.

Cum Voionoda² comes de Doboka peruideret exercitum suum³ quidam ex ioubagionibus eiusdem castri, nomine Hereust stetit in ordine ioubagionum naturalium, qui scilicet ioubagiones sancti regis nuncupari solent. Tunc accesserunt quidam de ioubagionibus sancti regis, uidelicet Vanoy et Bocya et reiecerunt illum de ordine suo dicentes, quod ipse non esset de ordine et gradu ioubagionum sancti regis, et hoc idem dixerunt Keuerug hodnogio et Kereu ioubagiones. Prenominatus itaque comes discuciens eos per pristaldum nomine Bocya de uilla Boscu⁴ misit Uaradinum ad examen ferri candentis, ubi prefati Vanoy et Bocya se recognoscentes coram pristaldo et Theodoro, qui dixit se vice Keuerug hodnogionis et Kereu ioubagionis uenisse, coram capitulo Uaradiensi confessi sunt iam dictum Hereust iniuste de ordine ioubagionum sancti regis expulisse.

305.

Vrcund (vide 301-um numerum) combustus est.

Vrcund⁵ portato ferro contra dominum⁶ Rodam

¹ uilla Tuka. Dobá-nak nézzük, mely a középkorban szintén kettős helység volt.

² Voionoda. Némelyek hivatal-, illetőleg méltóságnévnek nézik, mások személynevezetnek és mi is úgy tartjuk, hogy nem a vajda volt dobokai főispán, hanem csupán nevében volt Vajda főispánunk.

³ peruideret exercitum suum. Érdekes adata az ősi vármegyei hadi gyakorlatoknak és összejöveteleknek, melyeket más kútforrásban hiába keresnénk. Bizonyos tehát, hogy a megye főispánja időnként

25 márkának erőszakkal való elvitele s karddal való megsebesítés miatt. Biráskodék Pris, zounuk-i udvarbíró, pristáldus vala tuka-falusi Farkas. Pongrácznak a szolgálattevője Péter, meg Basó elmarasztalódának.

304.

Dobokai Ereösd egyike a szent-király jobbágyainak.

Midőn Vajda dobokai ispán szemlét tartá csapata fölött, azon vár jobbágyainak egyike, Ereusd a született [természetes] jobbágyoknak, kiket t. illik a szent-király jobbágyainak szokás nevezni, sorában foglalt állást. Akkor a szent-király jobbágyai közül néhányan nevezetesen Ványai és Bacsá eléjük állottak és elutasíták őt a sorjukból mondván, hogy nem rendjükből és rangjukból való, és ugyana monlók valának Kevereg hadnagy, — — — — — és Kérő jobbágyok. A megnevezett ispán pedig kihallgatván őket, Boscu faluba való Bacsí nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte őket tüzes vaspróbára, hol az említett Ványai és Bacsá magukba szállván a pristáldus és Tivadar előtt, ki mondá, hogy Kevereg hadnagy és Kérő jobbágy helyett jött, a váradi Kapitulum előtt bevallották, hogy a kérdésben levő Erösdöt igazságtalan módon tudták ki a szent-király jobbágyainak sorából.

305.

Urkonynak pöré kimenetele.

Urkony hordozván a vasat, a mondott Rada ellen

szemlét szokott tartani a vármegyei haderő fölött, mikor is úgy az általános fegyver létszám, mint az egyesek osztálybeli minősége is rovásba vétetett.

⁴ uilla Boscu. Alkalmasint Maró akar lenni, mely Szolnok-Doboka megyének szamos-ujvári j-ban található föl. Az *M* és *B* betük cserejében gazdag a Regestrum.

⁵ Vreund. Lásd a 301. számot, melynek csupán záradékául veendő ezen szám.

⁶ dominum, e helyett: „dictum“ v. predictum.

combustus est, iudice domina Eufemia et pristaldo Tica.

306.

Miros de villa Dereg a curiali comite de Clus missus iustificatur.

Miros¹ de uilla Dereg² impeciit conuillanos suos, scilicet Elam, Poznanum et Enderem. Item de uilla Vndou³ Martinum et de uilla Fodot⁴ Sumb et Scegam. Impeciit autem de duabus marcis et dimidia. Iudice Basu, curiali comite de Clus,⁵ pristaldo Lka.⁶ Miros portato ferro iustificatus est.

307.

Pomel de villa Pechey de latrocinio accusat convillanos et alios.

Pomel de uilla Pechey⁷ impeciit, vt pristaldus dixit conuillanos suos, scilicet Domum⁸ et Tumpam, et idem de uilla Saicu⁹ Basam pro latrocinio. Iudicibus Tu(m)pa curiali comite¹⁰ et Ruben biloto de Crazna, pristaldo Andrea. Basa et Domus iustificati sunt ferro portato. Tumpa uero non uenit in septimana, qua ferum portare debuit; sed uenit postea in dominica die: Respice dicens, iustificatum ante iudices se et ideo non uenisse.

308.

Pousa de villa Nadal et convillanus eius litigantes conveniunt.

Pousa de uilla Nadal¹¹ impeciit conuillanum

¹ Miros. Idegen név. Igy oláh 1222—1228. (Wenzel: I. 369).

² uilla Dereg. Csupán helyi történetírók által látszik megközelíthetőnek. A három helynév különben csak esoportosítva kombinálható. Dereg vajjon nem Darócz-e?

³ uilla Vndou. Az előbbi Darócz-nak nézve, ez Ynuc, ma Inoktelke.

⁴ uilla Fodot. A másik kettőt alapúl véve, Bogár akar lenni, a mai Bogártelke. E három község oly közeli szomszéd, hogy érthető lesz, hogy harmadfél márka miatt három falu ellen indul meg a kereset.

⁵ Basu curiali comite de Clus. Básó- és Bazsó-nak egyiránt olvasható, Alispánunk többé nem ad magáról életjelt.

elmarasztalódék. Biráskodék Eufemia nagyasszony,
pristáldus vala Toka.

306.

Dereg-i Miros, kit a kolozsi alispán utasított istenítéletre, igazolódik.

Dereg faluba való Miros harmadfél márka miatt törvény elé állatá a falujabelieket és nevezetesen Elét, Pozmánt és Enderét. Hasonlóképen Vndo faluból Mártont és Fodot faluból Sumbot és Scegét. Biráskodék Basó, kolozsi udvarbíró, pristáldus vala Ela. Miros hordozván a vasat, igazolódék.

307.

Pecseli Pomel rablásról vádol némelyeket a falujából és a vidékről.

Pecseli faluba való Pomel a pristáldus mondásaként rablásról vádolá falujabelieit, nevezetesen Damost és Tumpát és ugyancsak Saicu faluba való Bást. Biráskodának Tu(m)pa karaznai udvarbíró és Ruben bilotus, pristáldus vala András. Bást és Damos hordozván a vasat, igazolódának. Tumpa pedig nem jött meg azon a héten, a melyiken a vasat hordoznia kellett; hanem azután jöve meg pünkösöd után 3-ik (Respice) vasárnap mondván, hogy a birák előtt tisztázta volt magát, azért esett a kimaradása.

308.

Nadab-i Pósa megbékél ellenfelével.

Nadab faluba való Pósa törvény elé állatá falu-

⁶ pristaldo Lka = (254) Ela de uilla Zupur.

⁷ uilla Pechey = Pechel, Pechely = Pecsely hajdan Krasznában, illetőleg a mai Szilágymegye krasznai j-ban.

⁸ Domum. Domus másutt is előjövő névalak.

⁹ uilla Saicu = Volco, Valeu (Volko, Wolcou) = Magyar-Valkó Szilágymegye krasznai j-ban. 1249-ben Wolko-t Pál o. b. nyeri adományba. (Wenzel: II. 208).

¹⁰ Tupa curialicomite. Topa krasznai alispán a 300. okl. nyomán már ismerősünk.

¹¹ uilla Nadal = Nadab (Nodob, Nadob) egykorúlag Zarándban, a mai beosztás szerint pedig Arad m. kisjenői j-ban fekszik. De ez

suum, scilicet dominum¹ Forcos pro damno quinque marcarum. Judice Boc comite² domino eorum, pristaldo Matu.³ Inter quos talis facta est conuencio, quod Forcos daret dimidiam marcā Pouse et in tertia parte satisfaceret iudici et pristaldo.

309.

Uxor Laurentii de villa Dolman accusat quosdam de furto.

Uxor Laurencii de uilla Dolman⁴ impeciit quosdam de uilla Colosa,⁵ scilicet Naluc, Cecam, et Vid de furto. Judice Nuetlen curiali comite de Zarand,⁶ pristaldo Teca de uilla Seigueti⁷ Vid portato ferro iustificatus est. Naluc et Ceca manus non sunt inspecte, quia sigilla eorum fracta sunt inuenta.

310.

Bosz de villa Ziloch de furto iustificatur.

Virhar⁸ de uilla Fansol⁹ ioubagio Barnabe impeciit dominum¹⁰ Bosz de uilla Ziloch¹¹ pro furto. Judice Pers curiali comite de Zounuc,¹² pristaldo Scereka.¹³ Bozc portato ferro, iustificatus est.

nem teljes bizonyosságú, miután más helynévre nem támaszkodhatunk ezen állításban.

¹ dominum, „nomine“ vagy más körülíró szó helyett.

² Boc comite. Boc használatos név alak, Bak ispánról azonban mit sem tudnak más fons-aink.

³ Matu-, Matou-nak helye van a magyar Onomasticonban.

⁴ uilla Dolman (Dalum), mely mint puszta ma Bihar megyében Fekete-Tót község határában keresendő. Dalom.

⁵ uilla Colosa = Kalácsa Bihar m. beéli j-ban főnevű hely.

⁶ Nuetlen curiali comite de Zarand. 146. okl. említi első ízben.

⁷ uilla Seigueti = Szigeti. Elpusztult község, melynek

belijét t. il. a Farkas-nevezetűt öt márkányi kár miatt. Biráskodék Bak ispán, a földes urok, pristáldus vala Matu. Köztök olyatén megállapodás történt, hogy Farkas ad Pósának félmarkát és harmad részben fizeti a bírót és pristáldust.

309.

Dalmi Lőrincz feleségének lopási vádjáról.

Lőrincznek felesége Dalom faluból lopásról vádola bizonyos Kalácsa- (Colosa) falubelieket, névszerint Nalkát, Czékát és Videt. Biráskodék Nevetlen zarándi udvarbíró, pristáldus vala Sziget-faluba való Teke. Vid hordozván a vasat, igazolódék, Nalca és Céka keze nem vevődék vizsgálat alá, mivel pecségeik sérülteknek találtattak.

310.

Szalacsi Borz a lopás gyanuját magáról elhárítja.

Fancsal faluba való Werhart, Barnabásnak jobbagya Szalacs faluba (Ziloch) való Borz nevezetűt lopásról vádolá. Biráskodék Perszounuki udvarbíró, pristáldus vala Scereka. Borz hordozván a vasat, igazolódék.

belyét tudósunk, Bunyitay Vincze (III. 472) Bélfenyér keleti oldalán állapítja meg.

⁸ Virhal. Nem-e német név? . . . Werhart?

⁹ uilla Fancsol, ma Fancsali pusztá Kécz-nek határában, Bihar m. keleti részében.

¹⁰ dominum, „nomine“ helyett.

¹¹ Bosz (alább Boze) de uilla Ziloch. Szükségből értelmezzük Borz-nak. Villa Ziloch = Zoloch (Salach, Zalach) = Szalacs város, mely, miként oklevelünkéből kivehető, egyik részével közép-Szolnokban feküdt.

¹² Perscuriali comite de Zounuc. V. ö. a 303. sz. okl.

¹³ Scereka? Szereda (Seereda 1199. Scyruda 1238. év).

311.

Johannes de Quer incombustam habet manum, ast sigillum fractum.

Deus,¹ filius Sancti² de uilla inferioris Quer³ impeciit conuillanum suum Johannem, ioubagionem Hus⁴ pro furto. Judice Paulo curiali comite de Bichor,⁵ pristaldo Gyuge.⁶ Johannes portato ferro incombustam habuit manum, sed sigillum fractum.

312.

Gyuna de villa Euse, qua fur combustus est.

Michaël de uilla Musou⁷ impeciit Gyunam de uilla Euse⁸ pro furto. Judice Mica comite de Bichor,⁹ pristaldo Micusa de uilla Gyoroc.¹⁰ Dominus¹¹ Gyuna combustus est.

313.

In praedio Her habet ecclesia de Clus ioubagiones, quorum unus est combustus.

Johannes filius Turdis comitis¹² impeciit ioubagiones ecclesie de Clus,¹³ scilicet Scelam¹⁴ et Pousam et seruum scilicet Posu de predio Her¹⁵ pro latrocinio. Judice Mica curiali comite de Bichor, pristaldo Johanne. Sela itaque et Posu iustificati sunt, Pousa combustus est.

¹⁻² Szentös
Deés L. a 208. okl. Deus, mint személynév 1400-ban is előfordúl. Hazai oklevélt. (Dessewffy 331.)

³ uilla inferioris Quer (Ker, Keer, Fel-keer). Ma Nagy- (és Kis-)Kér Bihar m. központi j-ban.

⁴ Hus (Huus 141. okl.) valószínűleg az egykoriak Ős-nek tisztelék.

⁵ Paulo curiali comite de Bichor. Tizennégyyszer ítélezett. A 327. sz. látjuk utoljára.

⁶ Gyuge = (269. okl.) Gyugea.

⁷ uilla Musou. Alig lehet más, mint a mai puszta Mustó Zsákától délre Furta mellett, mely Csánky tr. szerint (I. 617) egyebütt Mochtho- és Mustha-alakban nyilatkozik. Lehet azonban az is, hogy Sarkad vidékén Ant-hoz tartozó puszta Nagymező.

311.

Kérfalusi Jánosnak keze sérületlen, hanem a kötés pecsétje feltörve találtatott.

Deésfia Szentös Alsó-Kér faluból törvény elé állatá lopás miatt falubelijét Jánost, Hus-nak a jobbágyát. Biráskodék Pál, bihari udvarbiró, pristáldus vala Gyüge. János hordozván a vasat, a kezén nem látszott sérülés, hanem a pecsét nem vala feltöretlen.

312.

Öss-i Gyuna tolvajnak bizonyosodik.

Musou-falusi Mihál lopásról vádolá Eőssi faluba való Gyunát. Biráskodék Mike bihari ispán, pristáldus vala Gyarak-falusi Micusa. A mondott Gyuna elmarasztalódék.

313.

Kolos monostorának Her pusztán jobbágysai vannak, kiknek egyike elmarasztalódik.

Turdos ispán-fia János rablásról vádolá a kolos-monostrai egyház jobbágysait t. il. Szelét és Pósat és (ennek) szolgáját t. il. Basót. Biráskodék Mike bihari udvarbiró, pristáldus vala János. Szele és Basó pedig igazolódának, Pósa elmarasztalódék.

⁸ uilla Euse. Ősi pusztá Komáditól északra; vagy Lél-Ősi szintén Sarkad mellett.

⁹ Mica comite de Bichor 1212—1221.

¹⁰ uilla Gyoroc. Egyik esetben Mező-, a másikban Ér-Gyarak.

¹¹ Dominus, „dictus“ helyett.

¹² Johannes f. Turdis comitis erre látszik kiigazítandónak: Turdos c.

János.

¹³ eccl. de Clus = monasterium de Clus = Kolozs-Monostor, Kolozs m. kolozsvári j-ban.

¹⁴ Scela-m, másutt Scele (Zelev), honnét a Szele-vezetéknev.

¹⁵ predio Her. Hogy Ér-e, vagy Kér? a további kutatásnak marad fentartva; a bíró után ítélve azonban bizonyosnak látszik, hogy Biharban keresendő.

314.

Vadu et Vulcanus sunt a Mescu comite de Beregu missi.

Vadu¹ de custodibus silve Beregu² impeciit conuillanum suum Vulcanum³ pro occisione filie sue per pocionem. Iudice Mescu⁴ comite de Beregu, pristaldo Andrea. Vulcanus iustificatus est.

315.

Martinus et villani de Joubag, de Zor, de Segu sunt pro occisione litigantes et Varadini convenientes.

Martinus archidiaconus⁵ impeciit Beluen⁶ et Matthiam de uilla Joubag⁷ item Gekam de uilla Zor⁸ et Kelemen de uilla Segu⁹ pro occisione filii sui, quos Nicolaus comes palatinus¹⁰ per pristaldum nomine Gougar¹¹ misit Uaradinum ad candentis ferri iudicium, vbi Kelemen portato ferro iustificatus est. Belue uero et Matthias taliter conuenerunt, quod darent aduersario suo viginti et quinque marcas et iidem iudici satisfacerent et pristaldo et si conpartes¹² sui existerent, ieiunarent pro homicidio. Item Geka conuenit dare aduersario suo quatuor marculas et satisfacere iudici et pristaldo.

¹ Vadu, a Vaád-helynevekben ma is él.

² silve Beregu. Birtokispánság, mely egykorúlag Borsva területén kívül álló ispán alatt állott.

³ Vulcanum, jelentkezik Wuolean-alakban is.

⁴ Mescu. Pesty Frigyes tudósunk (Az eltűnt régi vármegyék I. 197) Meskó ispánnak, kit ő az erdők főfelügyelőjének tart, e működését 1216. évre teszi.

⁵ Martinus archidiaconus. Azelőtt előkelő világi fogott lenni.

⁶ Beluen. Nyomtalan, ha csak a Belény-helyneveket egyértékűeknek nem tartjuk vele.

⁷ uilla Joubag. A régi Arad-vármegye területén, hol azonban ma Jobbágyfalvát hiába való lenne keresnünk, sőt a középkorban sincsen ennél több nyoma, minek okát abban keressük, hogy egyháza védszente szorította ki a régi nevezetet. Hozzávetésünk szerint Aradtól északnyugotnak feküdt, Szent-Tamás tájékán.

314.

Vaad és Bulkán Meskó beregi ispán előtt.

Vád beregi erdőcsősz a leányának megmérge-
zése miatt gyilkosságról vádolá a falujabeli Balkánt.
Biráskodék Meskó beregi ispán, pristáldus vala
András. Balkán igazolódék.

315.

Márton a Joubág-iakkal, Zor-iakkal és Seég-iekkel gyilkosság miatt
pörösködik; de Váradon megbékéllenek.

Márton öspörös fiának megölésével gyanusítá
Belvényt és Mátyást Joubag-i faluból, hasonlóképen
Gekát Zor faluból és Kelement Seég faluból. Kiket
Miklós nádorispán Gogán nevezetű pristáldus kísé-
retében Váraddá küldte tüzes vastörvényre, hol Kelemen
hordozván a vasat, igazolódék, Belvény pedig és Mátyás
abban állapotának meg, hogy ellenfelöknek huszonöt már-
kát adnak és fizetik a bírót és pristáldust és ha büntár-
sak lennének, bőjtöljenek a gyilkosság miatt. Geka szin-
tén ráállá, hogy négy kis márkát ad ellenfelének és fizeti
a bírót és pristáldust.

⁸ uilla Zor. Ha egy azon „Szor“-ral, melyet fönnebb (249. okl.)
érinténk, akkor Sziondával vala szomszédos, miután ennek határában
emlittetik. „Item prima terre Anaseehund (Sionda) a castro Oro-
diensi excepte; tenet metam cum iobagionibus castri, que eciam Anaze-
hund (Sionda) uocatur, inde tenet metam cum terra Petri, cuius nomen
Bobos, inde uadit iuxta terram Bobos ad occidentem; et inde decli-
nat ad aquilonem et uadit usque terram Posorogh; et inde separa-
tur et redit ad orientem, ubi tenet metam cum terra Ochyz, que uocatur
Szor et uadit ad terram iobagionis castri, qui vocatur Cyzar, cuius terre
nomen „Szor.“ [Wenzel. VI. 504. 1232. évből].

⁹ uilla Segu (Seegh) Ség. Csánky tr. szerint (I. 778) Arad
mellett éjsz. nyugatra feküdt.

¹⁰ Nicolaus comes palatinus. 1222 előtt, tehát első
ízben nádorispánsága korából valónak látszik a bejegyzés.

¹¹ Gougar = (158. okl.) Gongga de genere Hudus.

¹² conpotes „conpartes“-re véltük kiigazítandónak.

316.

De occisoribus Zudae de villa Bulkan.

Bolosi¹ de villa Bulkan² coadiuvante patruo suo, scilicet Kyna³ et aliis cognatis suis, uidelicet: Elur,⁴ Bot, Benedicto et Georgio impecierunt quosdam de alia Bulkan, scilicet Poth, Vilman, Detreh, Laurencium, Mazam et Thomam de occisione patris sui, scilicet Zude Judice Michaële, curiali comite de Zabols,⁵ pristaldo Mattheo de uilla Bozt.⁶ Both combustus est, reliqui iustificati.

317.

Duo boves inventi sunt apud Vosos de villa Torsa; et Vosos — — combustus est.

Gyuna⁷ de villa Dabra⁸ cepit duos boves suos apud Vosos de uilla Torsa⁹ predio Angyalos, dicens illos furto sibi sublatos. Ille respondit se emisse a quodam conuillano suo, nomine Sogyon.¹⁰ Qui cum negaret, Vosos impeciit alium conuillanum suum, Sumptam nomine de fideiussione, qui cum et ipse negaret, Vingizlou comes de Zathmar,¹¹ per pristaldum, nomine Chentu¹² misit Uaradinum, vbi Vosos portato ferro combustus est.

¹ Bolosi. Másutt, miként már láttuk is: Bolose-, Bolosey-, Bolosoy-alakban adják okirataink.

² uilla Bulkan (Balkan), egykorúlag kettős helynév. Bal-kány Szabolcs megye nagykállói járásában fönvan ma is.

³ Kyna. Magában áll, mi elegendő, hogy gyanuba fogjuk.

⁴ Elur, Elus-re látszik igazítandónak.

⁵ Michaële curiali comite de Zobols. Többször nem fordul elő.

⁶ uilla Bozt, Bolt helyett.

⁷ Gyuna. Ezen névalaknak kevés példájával más oklevéltárakban is találkozunk.

316.

A balkány-i Zuda gyilkosainak nyomozásáról.

Balkány faluba való Balassi atyáról való nagybátyjának névszerint Kyná-nak hozzájárulása mellett, meg a többi rokonai, nevezetesen Elős, Bot, Benedek és György a másik Balkányból néme-lyeket, nevezetesen Poth-ot, Vilmányt, Detrét, Lörin-czet, Mázá-t és Tamást pörbe fogák atyjának, t. ill. Zudá-nak meggyilkolása miatt. Biráskodék Mihál, szabolcsi udvarbíró, pristáldus vala bolt-falusi (de Bozt) Máté. Both megsérüle, a többiek igazolódának.

317.

Torsa-falusi Vasasnál elveszett ökrök találatnak és elmarasztalódik.

Dobra faluból való Gyuna megfogta két ökrét az Angyalos birtokán Torsa-falusi Vasasnál, melyeket állítása szerint eltolvajlottak volt tőle. Ó azzal védekezék, hogy bizonyos Sogyon nevezetű falubelijétől vette volt. Ki midőn tagadná a dolgot, Vasas egy másik falubelijét, Sump-ta nevezetűt vette elő, hogy a vételnek bizony-sága. Midőn ez is tagadásban vala, Vingisló szath-mári ispán Csente nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte, hol Vasas hordozván a vasat, elmarasz-talódik vala.

⁸ uilla Dabra, ítéletünk szerint Dobra vagy Dobra. Dobra Szathmár m. erdődi j-ban ma is élő község.

⁹ uilla Torsa. Az ügyeset szellemében sem lehet megengednünk, hogy itt Ér-Tarcsáról legyen szó. Szerintünk Torsa, de amit csak középkori írás hasonmása tenne némileg kézzelfoghatóvá, annyi mint: Nanda, vagy Nand, mely ma „Nántú“ név alatt (Szathmár m. erdődi j.) folytatja szerény munkásságát.

¹⁰ Sogyon. Kiigazíthatatlannak mutatkozik. Nem Togyon-e? ki tudná megmondani.

¹¹ Vingizlou comes de Zathmar. A 183. számban Venczel-nek vallottuk, — nem egészen szabatosan.

¹² Chentu. Másutt Chent, Chente s egyszersmind férfi- és nőnév.

318.

Duo villani de Cheusei videntur falso impeciisse multos de Humorog pro latrocinio.

Achus¹ et Butha de uilla Cheusci² impecierunt Gabum,³ Nicolaum, Tekum, Petrum et alium Petrum de Humuroc⁴ pro latrocinio. Iudice Paulo curiali comite de Bichor,⁵ et biloto Cibout,⁶ pristaldo Martino de Kurmusd.⁷ Uaradini autem predicti impetitores subterfugerunt iudicium ferri candentis dicentes se falso (im)peciisse illos de latrocinio.

319.

Johannes de villa Vdvor, cum solvi deberet confugit ad ecclesiam.

Mogus et Scegu de uilla Vduori⁸ coadiuantibus conuillanis eorum impecierunt Janum conuillanum suum de furto. Iudice Martino comite, pristaldo Vois.⁹ Janus cum solvi deberet confugit ad ecclesiam dicens se combustum.

320.

Accusatio Scemam veneficam esse revocatur.

Paulus de uilla Zuna¹⁰ impecit conuillanum suam nomine Scemam¹¹ de veneficio. Iudice Farcasio archidyacono de Zounuc, pristaldo Stephano. Uaradini Paulus absoluit illam spondens se satisfacere iudici. Illa uero satisfaceret pristaldo et Capitulo.

¹ Achus (Acus, Akus), az Ákos-helynevek által előkelőnek hirdetett ősrégi név-alak.

² uilla Cheusei. Másutt „Csösztelek“-nek (Cheustelek, Cheuzthelek). Csak annyit tudunk róla, hogy Komádi táján keresendő. L. a 189. okl., hol a „Komádi Sárret“ táján kerestük, míg ez Komádi napkeleti oldalának adja az elsőséget.

³ Gabum. Gab, Gaba, Gabus jobbra szolgál-nevek.

⁴ de Humuroc (Homrok) = Magyar-Homorog Bihar m. keresztesi j-ban.

⁵ Paulo curiali comite de Bichor. V. ö. 322. sz.

⁶ Cibout. L. 293. l.

318.

A Csősz-falusiak a Homorogdiak ellen támasztott rablási panaszt visszahúzzák.

Csősztelek-i Ákos és Búta rablásról vádolák Homorogfaluba való Gabost, Miklóst, Tekőst egyik meg a másik Pétert. Biráskodának Pálbihari udvarbíró és Csibut bilotus, pristáldus vala Kőrmösd-i Márton. Váradon pedig a megnevezett vádlók elállottak a tüzes vastörvénytől mondván, hogy alaptalanul vádlották volt őket rablásról.

319.

Udvar-i János a kézvizsgálat elül az egyházba menekszik.

Udvari faluba való Magos és Szegő lakostársaik hozzájárulása mellett lopásról vádolák falubelijöket Jánost. Biráskodék Márton ispán, pristáldus vala Vois. János, midőn a vizsgálatra kerülne a sor, az egyházba futamodék mondván, hogy megsérült.

320.

Szema rontásról vádoltatik, de ellenfele a vádtól eláll.

Szunya-falusi Pál rontásról vádolá Szema nevezetű asszony falubelijét. Biráskodék Farkas zounuki öspörös, pristáldus vala István. Váradon Pál fölmenté az asszonyt igérvén, hogy a birónak eleget teszen, a pristáldusnak és a Kapitulomnak pedig az asszony fizessen.

⁷ de Kurmusd, regestrumunk más számában (136. okl.) Curnust. Kőrmösdma puszta Kőrösszeg-Apáti határában.

⁸ uilla Vduori, másutt is: Uduori vagy Odvary; azon Udvari (Bihar m. tordai j.), melyről legutóbb a 211. sz. oklevélben volt szó.

⁹ Vois. Bors-ra látszik igazíthatónak (nem merjük mondani, hogy igazítandónak).

¹⁰ uilla Zuna. Másutt is: Zuna és Zuhna. Most Szunya puszta Ér-Kőrös határában (Szilágy m. tasnádi j.).

¹¹ Seema-m. Seem, Seema, Seeme férfi- és nő-névül egyiránt használtatott.

321.

Sal et Bodun, neenon ioubagiones Beli iustificati sunt; Albeus uero et Scenezeu sunt combusti.

Uxor Teleguen¹ et filius eius Cumpert impe-
cierunt duos seruos Olodarii uidelicet Sal et Bodun
et duos ioubagiones Johannis, scilicet Sudan² et Volcu
et totidem seruientes Beli scilicet Johannem et Petrum
pro latrocinio. Iudice Nicolao comite palatino,³
pristaldo Philippo, et illi quidem sex, Uaradini portato
ferro, iustificati sunt. Sed preter illos prenominati accu-
satores impecierunt Albeum, ioubagionem Johannis et
dominum Scenezeu, ioubagionem abbatis de
Heuiuz.⁴ Quorum Albeus, senciens se esse combustum,
confugit ad ecclesiam, Scenezeu uero combustus est.

322.

Paulus et Adam convillani de Jeneu Uaradini conveniunt.

Adam, filius Bolosy⁵ de uilla Jeneu⁶ impeciit
conuillanum suum nomine Paulum dicens, quod unum
seruum suum nomine Votam, et alteram ancillam suam,

¹ Teleguen et filius eius Cumpert = (11. okl.) Cun-
purdinus. filius Teleguen, Moesi-n birtokosok.

² Sudan férfi- és egyszersmind nemzetségnév.

³ Nicolao comite palatino. V. ö. 4. sz. okl.

⁴ abbas de Heuiuz. Pázmány Pétertől Bunyitay
Vince akadémikusunkig mindenki Hévviz-nek olvasta s utóbbi tudó-
sunk szerint bizonyos, hogy a pestmegyei vagy erdélyi Hévviz-en
kellett állnia (III. 415). Nem egyéb ez az okl. szellemében, mint a
zoványi (de Zoan, Zowan, Zouan) apátság az egykorú Kraszna megyé-
ben, illetőleg a mai Szilágymegye szilágy-somlyói j-ban. Mert a) a 11.
és 300. oklevelek szereplő személyeink közül négynek illetőségével be-
számolván, azokat nem csupán krasznaiaknak vallja, hanem (mint szilágy-
cselieket és szilágy-bagosiakat) egyszersmind az apátságos
Zovány közeli vagy távolabbi szomszédainak is; b) hogy itt a pestmegyei
vagy mondjuk, az erdélyi [Nagy-Küküllő m. kőhalmi j.) Hévviz-ről
vagy akármely Hévvizről van szó, csak úgy engedhetők meg, ha
másutt is volna nyoma. Hogy a műrégész alap mellett egy kis

321.

Sal és Bodon, valamint Belusnak jobbágysai kimentődnek, Albeus pedig és Szenező elmarasztalódnak.

Telegénynek felesége és fia Gumbert rablásról vádolák Aladárnak két szolgáját Salt és Bodont és Jánosnak két jobbágysát t. illik Zsadánt és Valkót és Belusnak ugyanannyi szolgáját, tudni illik Jánost és Pétert. Biráskodék Miklós nádorispán, pristáldus vala Fülöp. És azok mind a hatan hordozván Váradon a vasat, igazolódának. Azokon kívül azonban a mondott keresetindítók vádolák Albeust, a János jobbágysát és Scemeteu-t, a zováni (heuiuz) apátur jobbágysát, kik közül Albeus érezvén hogy megsérült, az egyházba menekedék, Scemeteu pedig elmarasztalódek.

322.

Pál és Ádám jenői lakosok Váradon kiegyeznek.

Balassi-fia Ádám Jenő faluból pörbe fogá Pál nevezetű falubelijét mondván, hogy néminemű Vata nevű szolgáját meg egy másikat, t. ill. szolgálóját

töredék nyomán az egész mű-alkotmányt kiépítheti, az megengedhető; de neki is kevés magában egy semmitmondó részlet. És a történetírásnál ily kevés a száraz név, főleg regestrumunkból véve; e) a dolgot oklevéltanulmányi oldalról tekintve, bizonyos, hogy a Regestrumban igen gyakran áll *H* (h) a *Z* (z) helyett: Houmik Zounuk (30. okl.) és Hogoua Zogova (Zagyva) helyett. L. a 133. sz. oklevelet. Így itt is.

Ha Pauler Gyula tudorral e helyet a borsodmegyei Tapolezára értelmezzük, elesik a föltevés, hogy ügyesetünk a 11. számú oklevéllel azonos vidékű.

⁵ Balasa

Ádám, vidéke előkelőjének mutatkozik.

⁶ uilla Jeneu, másutt: Jenev; ma Kis-Jenő Bihar m. központi járásában. Regestrumunk korában történt, hogy Mike ispántól elvevén a király, Écsi-fia Pál ispánnak, az utolsó Árpádok alatt villongó Geregen-ek atyjának adományozta. 1236-ban az adományozás Béla király részéről is, aki pedig atyjával e részben kivételesen ért egyet, jóváhagyást nyer. [Kubinyi: Árpádkori oklevelek I. 13. l.].

scilicet Scencam sororem eiusdem vi ab eo abstulisset. Paulus respondit, se emisse ab eo, non vi abstulisse illos et adduci testes. Quos Paulus curialis comes de Bichor,¹ discuciens per pristaldum nomine Ducam, misit Uaradinum ad iudicium ferri candentis. Interea conuenerunt cum licencia iudicis, a quo eciam Uaradinum transmissi, contestati sunt coram Capitulo et pristaldo, se ita conuenisse, quod Adam satisfaceret iudici, Paulus uero pristaldo, et idem Paulus daret Ade vnam marcā et dimidiam.

323.

Clericus nomine Magnus de villa Gyan probat se non esse extorrem et habere ius fundi et agri.

Filii ioubagionum sancti regis de uilla Gyan,² scilicet: Ychu, Vnicus et Matthias et filii ioubagionum descensum comiti persoluencium de alia Gyan,³ scilicet Dionis, Forcos, Joachin, Vruz, Endus, Fuc, Sipeu, Ysou et alii, et item de tertia Gyan⁴ castrenses, scilicet Sama, Mec-kad, Obud, Medue, Ficed, Cibrian, Kidol et alii coadiuantibus castri Bichoriensis ioubagionibus, scilicet Luca principe exercitus,⁵ Forcasio, filio Symoud,⁶ Vros, filio Sicon, Bibo, filio Pasche⁷

¹ Paulus curialis comes de Bichor. 1212—1221 táján volt Bihar alispánja.

² uilla Gyan. = Mező-Gyán. Mi ez oklevél által a három Gyán közül a középsőt, vagyis Mező-Gyánt látjuk érdekelve főleg azon oknálfogva, mert mintegy tűzpontját ez alkotja a mellékszereplő többi helységeknek.

³⁻⁴ alia Gyán. Pesty Frigyes jelesünk a mai Gyán-ok másodikára gondolt a várispánságok történetének írásánál (186) s tehette, mert ezen felfogás mellett a harmadik Gyán is szerepeltethető. Mi e részben más nézetben vagyunk. Miután tudjuk azt, hogy a várfalvakban vegyületesen laktak az egyes néposztályok, Biharra, vagy éppen Gyánra ezt a teljes különválást bajos értenünk. A pörtárgy (három ekényi föld) kevés arra, hogy Vizes-Gyántól Kőte-Gyánig fölkelésre indítsaon egész vidéket, de elég arra, hogy a határbeli szomszédokat irigységre

Czinkét, amannak leánytestvérét erőnek erejével vette volt el tőle. Pál ellenveté, hogy pénzén szerezte és nem erőszakkal tette magáévá őket, mire vagyon tanubizony-sága is. Kiket Pál bihari udvarbíró kihallgatván, Duka nevezetű pristáldus kíséretében Váradra küldött tüzes vastörvényre. Időközben a bírónak, ki őket Váradra utasította, hozzájárulásával egyességre léptek, a Kapitulom és pristáldus előtt élőszóval kijelenték, hogy abban állapodtak meg, hogy Ádám fizet a bírónak, Pál pedig a pristáldusnak és ugyancsak Pál ad Ádámnak másfél márkát.

323.

Gyánfalusi Magnus papi osztálybeli igazolja, hogy nem jöttment és telkét és földjét nem jogtalanul birtokolja.

A Gyán-faluba való szentkirályfiak nevezetesen: Icsu, Unikus és Mátyás és a másik gyáni szállásadó jobbágyfiak, névszerint Diénes, Farkas, Joákim, Orosz, Endös, Foka, Sipes, Izsó meg mások és hasonlóképen a harmadik Gyánbeli közrendű váralattvalók, tudni illik Sama, Mekad, Abod, Medve, Ficed, Ciprián Kidal (Vidal) és mások, hozzájárulásával Bihar vára jobbágyainak, nevezetesen Lukács hadnagynak, Simond-fia Farkas, Sikó-fia Uros, Pascha-fia Biba és Tegek századosok-

ingerelje. Mező-Gyánt véleményezzük a hármask falunak tehát és nem a második alatt Vizes-Gyánt, a harmadik alatt Köte-Gyánt tartjuk értendőnek. És ezen föltevésünket igazolja a szöveg is, mely a három Gyánt maga is összeveszi, midőn folytatólag „de eadem villa-“, ugyanazon falubeli-ről beszél, és „homines de uilla Gyan“ vagyis egyetlen Gyán faluba valóknak regisztrálja az elítélt felpereseket.

És e föltevés nem káros a másik két Gyánra nézve, melyeket a név azonosságánál fogva ugyancsak a bihari vár kötelékében levőknek kell tartanunk.

⁵ Luca princepe exercitus = [208] Lukács hadnagy 1217-ben.

⁶ Simoud. Pesty Frigyes (Várisp. tört. 113) betűhíven Simód-nak olvassa.

⁷ Bibo, filio Pasche, Biba (208) Bibac.

et Tegek¹ centurionibus, Petro quoque maiore preconio impecierunt clericum nomine Magnum de eadem uilla filium Galdu, dicentes: ipsum extorrem, nec habere aliquod ius fundi nec agri. Ille autem respondit se habere separatum ius fundi et ius agri ad tria aratra, et super hoc se iustificatum esse etiam alias, iudice Moch comite palatino et Bichoriensi² et pristaldo nomine Tupa, filio Pauli de uilla Gurbey,³ quod cum aduersarii negarent, Paulus curialis comes de Bichor⁴ ex precepto domini sui Mice comitis,⁵ huius cause iudex constitutus, iussit Magno prenomiatum pristaldum huius cause adducere, qui dato termino adductus et inquisitus, perhibuit testimonium iuxta omnia, que Magnus asserebat. Tunc aduersarii obiecerunt ei vicium falsitatis dicentes: ipsum falsum esse pristaldum. Paulus itaque iudex eorum precepit assessores iudicis, cuius se pristaldum asserebat, adducere. Dato itaque termino, adduxit Joancam comitem, filium Johannis comitis,⁶ Clementem cum fratre suo Saul, de genere episcopi Budlu.⁷ Item alium Clementem, de genere Borsa,⁸ Germen de uilla Sisol⁹ de parochia Sumugiensi, Salomonem de ponte Cepan¹⁰ et Fira curiales comites domine Eufemie,¹¹ Nicolaum

¹ Tegek, másutt ugyanő: Tegegu.

² Moch comite palatino et Bichoriensi. Neve korának ingadozó írásánál fogva Mog, Mogh, Moch, Moth, Mogh alakokban váltakozik. Bihari főispánnak 1206. 1207-ki oklevelek vallják. [Márki: Bihari főispánok Századok 1874. 335].

³ uilla Gurbey, Bunyitay Vineze tekintélyes történetírónk szerint [III. 364] Gurbed, vagyis Görbed Bihar m. tenkei-j-ban.

⁴ Paulus curialis comes de Bichor. Alispánságának meghatározásánál ezen oklevelet veszszük irányadónak.

⁵ Mice comitis 1212—1221.

⁶ Joann. comes

Joanca comes. Úgy látszik, ez az a Joanca, kinck János fia báni méltóságot viselt. [Knauz: Eszt. okl. II. 583].

⁷ de genere Budlu

Clemens Saue. Wertner Mór tr. [a m. nemzetsége a

nak és Petur hirnöknagynak is törvény elé állatának bizonyos, ugyanazon falubeli Magnus nevezetű papdiákot, a Baldó fiát, mondván, hogy jöttment, hogy nincsen sem telek-, sem földjoga. Ő pedig viszont állítá, hogy önálló telekjoga van és három ekényi földre szóló birtokjoga és hogy máskor is e dologban övé lett az igazság, mikor Macs nádor ispán és bihari ispán biráskodott és Görbed faluba való Topa nevezetű, Pálnak a fia volt a pristáldus. Mit midőn az ellenfelek el nem ismernének, Pál, bihari udvarbíró, urának, Mike ispánnak rendeletéből meghagyá a mondott Magnusnak, hogy az említett pristáldust, ki ez ügyben eljár, keritse elő. Ki a meghatározott időben megjelen és kihallgatódván, mindenkben Magnusnak állítása mellett tön tanubizonytságot. Akkor az ellenfelek csalást vetének szemére mondván, hogy hamisan adja ki magát pristáldusnak, Pál tehát, a bírójok, elé rendeltette a bírónak, kinek pristáldusául állítá magát bírótársait. Megjövén pedig a meghatározott idő, elővezette Ivánka ispánt, János ispánnak a fiát, Kelement Saulal, az ő atyjafiával Budlu püspök nemzetségéből. Nemkülönb Kelement a másikat a Borsa-hadból, Gyarmánt Zunug-megye Kusaly községéből, Istvánhidi (cséffai) Salamont és Fitát, Eufemia

XIV. század közepéig II. 161] a Lád-nemzetséggel, mely Abaúj-, Bács-, Borsod- és Zalamegyében vala szerinte birtokos, azonosítja.

⁸ Clementem de genere Borsa. Ugyanaz, kit említ a 247. oklevél is.

⁹ Germen de uilla Sisol. Írói tekintélyre hivatkozhatnánk, ki e kitélt így értelmezi: Sisol = Sisal = Csiesal Somogyban. De ugyan hát hogy juthatott ahhoz a somogyi ember, hogy hiteles tanu lehessen bihari ügyben? Valószínűbb, hogy a „de provincia Sumugiensi“ sajátlag Biharral szomszédos, nem lévén egyéb, mint: provincia Zunugiensis, vagyis Szolnok, Sisol pedig nem más, mint: „Kusaly“ a mai Szilágy m. zilahi j-ban.

^{10—11} de ponte Capan. Bunytay Vincze szerint [III. 362]. Cséfa, mely középkori tekintélyes mivoltából maig sem engedett. Egykorúlag miként gyanítanunk lehet, Eufemia nagyszony birtoka.

filium Ugra, Pos de uilla Vndoch,¹ et alios. Ex his itaque omnibus electi sunt secundum opinionem aduersancium: Joanca filius Johannis comitis et Salomon, vt ipsi cum prenominateo pristaldo in monasterio Vgra² iurantes, pristaldum veracem esse comprobarent, ad predictam ecclesiam venientes, pristaldo et testibus iurare volentibus, aduersarii eorum noluerunt eos adiurare. Supradictus ergo iudex, serie tocius cause domino suo Mice comiti recitata, et auctoritate ipsius firmiorum³ accepta, sepe iam memoratos homines de uilla Gyan iudiciali sententia condemnauit et prefatum Magnum in possessione terre sue confirmauit, dato pristaldo nomine Dionysio, filio Ompud de prouincia Zarand de uilla Vosian.⁴ Ipse quoque prefatus iudex cum eisdem aduersariis Uaradinum deueniens coram ipsis Simone episcopo,⁵ totique capitulo totam executio-nem huius cause exaratam superius oretenus fuit contestatus.

324.

Boguir de villa Yka accusatus qua homicida est iustificatus.

Galaldu et Titoc de uilla Tuluoy⁶ item Ega [de uilla Guar⁷ et Mogus de uilla Panad⁸

¹ uilla Vndoch = Andach = Andacs, mely napjainkban Szalontához tartozó puszta.

² in monasterio Vgra. Hármass helység volt Ugra a középkorban, melyeknek egyike Monosthoros-wgrának nevezeték. Ugra ma nagy község Biharnak eséffai j-ban.

³ firmiorum, „firmitatem“ helyett.

⁴ Ompud de v. Vosian

⁵ Dionysius. Ma varsányi Ombod-fia Dénesnek mondanók, de a zarándmegyei három Varsány közül melyikbe volt illetékes? nem tudjuk. Nagyon valószínű azonban, hogy a Biharhoz legközelebbinek emlékeztetést örökíti ez adat.

⁶ Simone episcopo. 1202—1218.

⁷ uilla Tuluoy. Csakis megyéjének és szomszédságának révén lehetséges a régi irástudás utmutatása mellett tájékozódunk kiléte felül,

nagyasszony udvarbiráit, Ugra-fia Miklóst, Póst Andacs helységéből és másokat. A fölpörösök kivánságához képest pedig ezek mindnyája közül Ivánka, János ispánnak a fia és Salamon választódtak ki, hogy az emlegetett pristáldussal az wgrai monostorban esküt tévén le, a pristáldust igazmondónak bizonyítsák. A szóban levő egyházhoz érkezvén, midőn a pristáldus és tanuk esküdni akarának, ellenfeleik nem akarák, hogy esküdjenek. A megnevezett bíró ennél fogva, az egész ügynek sorát urának, Mike ispánnak eléadván és az ő tekintélye által annak erős voltát megszerezvén, a sokat emlegetett gyán-falusi lakosokat bírói végzéssel elmarasztalta és a szóban forgó Magnust földjének birtokában megerősítette. Ompud-fia Dénes nevezetű pristáldust rendelvén ki Zaránd vármegye Varsány falujából. A mondott bíró maga is a fölpörösökkel Váradra lejövén, magának Simon püspöknek és az egész kapitulomnak előtte mondotta el élő szóval ezen pernek itt följegyzett teljes lefolyását.

324.

Eghe-i Bagomér az emberölés vádját magáról elhárítja.

Tuluo y faluba való Halald és Fytak, valamint Ega Gyur faluból és Magos Panad faluból

különben soha sem lehetne rájőnnünk, hogy ez nem más, mint a mai puszta Halász(telek) Szarvas határában, mely, miként Csánky tudósunk mondja [I. 651]: régebben Halász. Tuluo y tehát nem lenne sem több, sem kevesebb, mint „Halász”. Miként a fordításból kitünik, ezen nézetemet nem árulom megismert igazságként; valamint az is bizonyos, hogy a helynevek csoportosítása nélkül lehetetlen volna e vélemény fölvetése.

⁷ uilla Guar. Egy sor és benne helynevünk is hiányzik Beél-nél és Endlicher-nél, tehát kétszeresen „terra incognita” középkori földrajzunk barátai előtt is. Ez meg, ha igazunk lenne, nem más, mint a Békés városához tartozó p. Gyur, vagy képletben kifejezve: Guar = Gyur, Gwr. Utólag veszem észre, hogy Bunyitay Vincze ugyanezt mondja [III. 487].

⁸ uilla Panad. Nyilván Gyoma, mely a középkorban Gamának is iratott.

et Hozuga] de uilla Yka¹ et Teka de uilla sancti Georgii,² vt pristaldus dixit (nam solus Teka de illis fuit Uaradini in execucione huius cause) impecierunt dominum Bogoi de uilla Yku pro homicidio. Iudice Paulo comite de Bekes et pristaldo Pochiu de uilla Zucur³ Boguir itaque portato ferro iustificatus est.

325.

Pud et Banalc non sunt occisionis rei.

Telegyn,⁴ Trebus, et Vosos cum occisus esset quidam cognatus eorum, scilicet Somoc,⁵ impeciit quosdam, scilicet Man⁶ et Budam de occisione illius; sed et Pudu⁷ et Banalc suspectui habiti sunt, quod et ipsi conscii occisionis extiterint. Rachael igitur comes de Kuckellew⁸ per pristaldum nomine Moncu misit Uaradinum, vbi Pudu et Banalc portato ferro iustificati sunt.

326.

Alexander, filius Theodori de Tomoi postulat sexaginta marcas.

Alexander, filius Theodori de Tomaj⁹ impeciit Paulum fratrem Heim¹⁰ de destruccione trium prediorum, id est damno sexaginta marcarum, iudice

¹ uilla Yka, Ege. Egykorúlag még ig-háznak mondatott az egyház. Ege, mint puszta, jelenleg Gyomához tartozik.

² uilla sancti Georgii, Csánky tr. szerint [I. 655] más-ként Thekedegyháza talán épen az itt szereplő Teke után.

³ uilla Zucur. Békés hajdanának tiszteletre méltó írója [I. 299] ennek alapján komolyan vitatta Zacharia falu egykori létezését; mi az orosházi j-ban levő Szénást, illetőleg megviselt középkori „Zenas“ alakját sejtjük benne.

⁴ Telegyn. Joleguén-re is szokás értelmezni, mely a XIV. században is előadja még magát. [Anj. Okmt. I. 31.].

⁵ Somoc. Mig egy részről több, mint valószínű, hogy ferditéssel

és H a z u g a E g h e faluból és T e k a S z e n t - G y ö r g y a pristárdus bemondása szerint, miután közölök csak az egy T e k a v a l a jelen Váradon ez ügy eldöntésénél, — emberölésről vádolák E g e faluba való B a g o m é r urat. Biráskodék P á l b é k é s - i i s p á n és pristárdus P a c s o n v a l a Z u c u r faluból. B a g o m é r pedig hordozván a vasat, igazolódék.

325.

Pud és Banalk nem gyilkosok.

T e l e g é n y , T e r e b ö s és V a s a s , mikoron bizonyos Somogy nevezetű atyjokfia megöletett volt, annak meggyilkolásával vádolának egynémelyeket, névszerint M á n t és B u d á t ; de meg P u d és B a n a l k is gyanuba estek, hogy ők is tudnak a gyilkosságról. R a f a ë l , k ü k ü l l e i i s p á n annak okáért M o n k ó nevezetű pristárdus kíséretében Váradra küldé őket, hol P u d és B a n a l k hordozván a vasat, igazolódának.

326.

Tomaj-i Tivadar fia Sándor 60 márka követelése.

T o m a j - i T i v a d a r - f i a S á n d o r törvény elé állatá P á l t , Heimnek atyjafiát három birtokának tönkretétele, vagyis hatvan márka kár miatt. Biráskodék a

van dolgunk, más részről meg bajos, sőt lehetetlennek látszik a hibának kihüvelyezése.

⁶ M a n . A M á n y - és M á n y a - helynevek kiejtése és kelendősége körül egyiránt tájékoztatnak.

⁷ P u d u . Ezen Pód a helynevekben föntartott P ó d a - és P o d á r - r a l látszik egy törzsökről szakadtnak.

⁸ R a c h a ë l c o m e s d e K u c h e l l e w . Ezen Rafaël az első okleveles főispán.

⁹⁻¹⁰ Theodor de Tomaj

Alexander

Paul Heim.

Az első a Tomaj nemzetséghez szolgálat adatot; a megpörlöttek ellenben mely hadból valók, nem látszik meghatározhatónak.

Salomone comite de Bachu¹ precepto regis Andree, pristaldo Timodeu de Zala.² Homo itaque Alexandri portato ferro, iustificatus est.

327.

Cheka, ioubagio Andree abscondit fugitivam ancillam.

Jacou, filius Pata³ impeciit Chekam, ioubagionem Andree⁴ de absconsione cuiusdam fugitiue ancille sue cum quinque marcis et pro Cheka fecit⁵ dominus suus Andreas. Dampno itaque VIII marcis appreciato, Paulus curialis comes de Bichor, misit Uaradinum dato pristaldo nomine Amando, vbi homo Jacou portato ferro iustificatus est.

328.

Paul de villa Scigetii probavit se duos equos in vadio acceptos tradidisse.

Paulus de uilla Scigetii⁶ portato ferro iustificatus, probauit se duos equos in uadio acceptos seruo Mice comitis scilicet Scemel⁷ cum consciencia Ereu procuratoris tradidisse. Iudice Mica comite, pristaldo Kene.⁸

329.

Cotloba et Chepus de violenta occupacione terrae castri iniuste accusantur.

Joubagiones de Zoboslo⁹ scilicet Igeben¹⁰ dux exercitus Beda,¹¹ Bela, Vodosa,¹² Isaac¹³ centuriones, item Chicoulou¹⁴ varnogio et Peter

¹ Salomone comite de Bachu [1212—1213].

² Zala = Bala, ma Balla p. Heves m. Török Szent-Miklós határában. Nines ok, hogy e számot a Balaton vidékére vigyük.

³ Pata

Jacou. V. ö. 172. okl.

⁴ Andree. Ha a fölpörös Kereki tájára való, ezen András azon Zamlén-i Andrással lehet egy, mivel esett már találkozásunk (286. okl.)

⁵ fecit áll a 2. és 3-ik kiadásban, a Martinuzzi-kiadásban helyesen: stetit.

király meghagyásából Salamon, bácsi ispán, pristáldus vala Balla-i Timoteus. Sándornak embere pedig hordozván a vasat, igazolódék.

327.

Cseke, András jobbágya elrejt egy szökőnez-szolgálot. 1212—1221.

Pata-fia Jákó törvény elé állatá Csekét az András jobbágyát öt márkával megszökött bizonyos szolgáló leányának rejtegetése miatt és Cséka helyett az ura András állá helyt. A kár pedig VIII márkára becsültetvén, Pál bihari udvarbíró Váraddá küldötte őket Amandus nevezetűt adván pristáldusúl, hol Jákó embere hordozván a vasat, igazolódék.

328.

Szigetfalusi Pál igazolódik, hogy a két zálogos lovat visszaadta.

Zigeth faluba való Pál hordozván a vasat, igazolódék, igazolá magát, hogy a zálogúl átvett két lovat Mika ispán szolgáljának, t. il. Szemelnek, Erő procurátornak tudtával visszaadta volt. Biráskodék Mike ispán, pristáldus vala Keve.

329.

Gotlib és Csepus oktanul vétetnek gyanuba, hogy hatalmasúl várhoz tartozó földet foglaltanak el.

A szoboszlai jobbágyok, nevezetesen Igeben hadnagy, Béla, Vadasa, Izsák századosok, Csikoló várnagy és Péter hirnöknagy a várföldnek

⁶ uilla Seigetii (Ziget, Zigeti). Biharban más Szigeti is levén [309. okl.], itt a Pap-Tamási határában levő p. „Szigethi“-ről van szó.

⁷ Seemel. Magában áll.

⁸ Keue, Keueh, Kewa, Kewe változataival előkelőbb neveink egyike.

⁹ ¹⁴ Joubagiones de Zoboslo. Az bizonyos, hogy ezek egygyek a kolosmegyei tisztviselőkkel. Különben a vitás kérdés itt nem, kevesebb annál, hogy vajjon Debreczen vidékén csupán várföldjei voltak-e az erdélyi Kolosnak, vagy egész terület volt az, mely az őszintézmények

archipreco impecierunt Cotlobam et Capanum de uiolenta occupacione terre castri. Cotloba autem respondit se terram eandem pro aliquo „forefacto“ prius amisisse et adepta uenia, cum rex reddi sua per Capanum palatinum comitem¹ precepisset, nullus ei in eam terram reintranti contradixisset. Nicolaus itaque palatinus comes,² iudex eorum precepit ei adducere pristaldum restitutionis et ille adduxit Azariam de uilla Nechemer,³ cui, testimonium de restitutione perhibenti supradicti aduersarii contradicere non audentes, condemnati sunt. Iudex itaque terram, de qua scilicet agebatur, predictis Cotlobe et Capano fecit confirmare, dato pristaldo nomine Farcasio de uilla Loc.⁴ Qui, terra illa confirmata legitime cum centurione Isaac nomine, qui se a sociis suis centurionibus transmissum esse perhibuit, rem gestam Uaradiensi capitulo contestatus presentibus literis fecit eternari.

330.

Quidam venatores bubalorum de villa Ypu postulant terram nomine Deudas.

Uenatores bubalorum de uilla Ypu⁵ citauerunt filios Gunter, scilicet Ananiam, Aza-

virágzó korában Erdélynek e részétől függött? Az a kérdés, hogy Szolnoknak példájára egy „Kül-Kolos“-t vitassunk-e, vagy Pesty Frigyes-sel véletlen birtoklásnál többnek ne vegyük, ne vehessük?

Nem tagadható, hogy a kérdéses részekben Kolos gyakorol jurisdictió-t, melyet szükség esetében Bihar helyettesít; azonban az ekként Kolozsvárról igazgatott területnek oly nagy a kiterjedése, hogy róla, mint „egyik várföldről“ nem szólhatunk. Nádudvar, Szoboszló, Szóvát lehetnek várbirtokok, de Ohát alig volt az bármikor, és mégis még ennek vidéke is Kolos. Ohát-Zámtól oly jelentékeny a kiterjedés Szóvátig, hogy be illik egy másik Kolozs megyének. És tart gyűlést is és önállósággal intézkedik az élet- és vagyonbiztonságról. „Comprovinciales de Clus“ [120. okl.] Igaz, hogy a bihari ispán elnököl és bíraskodik; de az is bizonyos, hogy az autonomia látszata is kisugárzik a népes gyűlésből. Azt véljük, hogy ha a történetírás kitörli Kemejt a létezett megyék

erőszakkal való kézrekerítéséről vádolák K o t l o b á t és C s é p á n t. Kotloba pedig azon ellenvetéssel állá elő, hogy ő azon földet néminemű főbenjáró per következtében elvesztette volt és bocsánatot nyervén, midőn a király C s é p á n n á d o r i s p á n által a sajátját visszaadatni rendelte volt, azon földnek másodizben való birtokba vétele ellen egy lélek sem tiltakozott. M i k l ó s n á d o r i s p á n , a bírások pedig meghagyá neki, hogy kerítse elé a pristáldust, aki visszahelyezte és ő előhozá N e c h e m e r f a l u b a való A z a r i á s t, kinek, midőn a visszahelyezésről bizonytságot tenne, nem mervén ellene mondani a főnnemlített fölpörösök, elítélődtének. A bíró pedig a villongó földet a szóban levő K o t l o b a és C s é p á n birtokában a L o c f a l u b a való Farkas nevezetű kirendelt pristáldus által megerősítetté, ki azon földnek törvényszerű átadása után I z s á k nevezetű századossal, ki magát százados társai küldöttének állította, az ügy lefolyását a váradi Kapitulumban elmondá s a jelen írással megörökítetté.

330.

Bizonyos ipp-falusi bölény-vadászok pörlik a Dédács nevezetű földet.

Az ipp-falusi bölény-vadászok a G ü n t h e r -fiakat, ugym. A n a n i á s t, A z a r i á s t és M i h á l y t a király

sorából, területét a fejlődésében sokszorosan megakasztott Kül-Kolosnak fogja odaitélni.

¹ C e p a n u m p a l a t i n u m 1207—1209 táján.

² N i c o l a u s p a l a t i n u s c o m e s. A következő szám Miklóst országbíró és pozsonyi ispánként szerepelteti (1211—1212).

³ uilla N e c h e m e r. Zelemér, p. Hajdú-Böszörmény határában.

⁴ uilla L o c = Lak. Alig meghatározható, melyik Lak-ot értsük alatta.

⁵ uilla I p u. Ipp község Szilágy m. szilágy-somlyói j-ban. V. ö. 156. okl. Eddig U p p o n y -ra volt szokás értelmezni Borsodban [Balássy Ferencz, Ipolyi Arnold]; de Borsod e részében a Bél-nemzetség mellett kizártnak tekinthető a királyi birtoklás s így a királyi vadászok telepe is. Ipp a középkorban már a nemesek hadát is szaporitá a maga czime-res birtokosaival.

riam et Michaëlem ante regem Andream dicentes, quod terra nomine Deudas¹ iuris eorum esset et illi uiolenter occupassent; rex autem commisit causam eorum Nicolao comiti, scilicet curiali et Posoniensi² discuciendam. Ante quem predicti uenatores se recognoscentes, confessi sunt, se prefatos fratres de terra illa iniuste impeciisse. Iudex itaque dato pristaldo nomine Topazio de uilla Satar³ predictam terram metari fecit et iam dictis fratribus confirmari. De terra autem eadem habet Jacob, filius Opsa ius unius funiculi ad dimidium aratrum. Vt autem executio huius cause sciatur a posteris, idem iudex eodem pristaldo misso et literis coram Mert decurione illorum uenatorum capitulo Uaradiensi fecit seriem huius cause predicto ordine contestari.

331.

Simon de uilla Siptul et homines de villa Botcu inter se litigantes.

Simon de uilla Siptul⁴ impeciit Meduem, Farcasium et Ludugerum de uilla Botcu⁵ dicens, quod duas pedisequas eius scilicet Mariam et Daragam et octo boues aratores et triginta oues et vnum equum uiolenter ei abstulissent. Tumpaica curialis comes preconum regis, ablata decem marcis apprecians, misit illos per pristaldum nomine Duncia de uilla Chegen⁶ ad iudicium ferri candentis Uaradinum, vbi taliter conuenerunt, quod Medue, Farcasius et

¹ terra Deudas. Balássy szerint [Schematismus . . . Agriensis. 1863. LXIII. l.] a borsodmegyei Dédes vár-as; szerintünk ez is krasznamegyei és pedig nem más, mint a nyoma-veszett Dédás (Dedach), mely Csásky tr. szerint [I. 582] a bihari határ felé fekketett.

² Nicolao comiti curiali et Posoniensi. Ország-bíróságának 1208—1210-ből van emléke, pozsonyi főispánnak 1211—1212. években tudjuk; tehát oklevelünk szintén 1211. év első felének lehet a terméke.

elé idézék, mondván, hogy a Dédács nevezetű föld tulajdonuk és azokat hatalmasúl elfoglalták volt; a király pedig Miklós kir. udvarbíró és pozsonyi ispánra bízta eldöntés végett ügyöket. A ki előtt a mondott vadászok magukba szállván beismerték, hogy az említett testvéreket azon föld miatt igazságtalanul bolygatták volt. A bíró ennek következtében a Satar faluba való Topazius nevezetű kirendelt pristáldussal a szóban levő földet fölmérette és a szóban levő testvéreket abban megerősítette. Az említett földből pedig Apsa-fia Jákó-nak van egy lánczalja, mi félekére való. Hogy pediglen ezen ügynek lefolyása tudva legyen az utódok előtt is, ugyanazon bíró azon pristáldot és levelet küldvén, Mert, azon vadászok tizedese előtt a váradi Kapitulumnak ezen ügy sorát említett módon tudomására hozta.

331.

Septely-i Simon pörpatvara a bojtiakkal.

Septely faluba való Simon a törvény elé állatá Medvét, Farkast és Lodgért Bojt (Botcu) faluból mondván, hogy az ő két szolgáló leányát, Máriát t. illik és Dárágát és nyolcz szántó ökrét meg harmincz juhát és egy lovát erőnek erejével elvitték volt tőle. Tumpaica, a királyi hirdető k udvarbírája a kárt tiz márkára becsülvén, őket chegen-falusi Duncia nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte tüzes vastörvényre, hol olyképen egyezének ki, hogy

³ uilla Satar. Ismeretlen, ha csak nem Somály (Somal) a mai Szilágy m. szélén.

⁴ uilla Siptul = Septely. Bunyitay Vineze szerint M.-Keresztes határában Septely nevű domb őrzi utolsó nyomait [III. 296].

⁵ uilla Botcu = Bojt. V. ö. a 101. 160. 172. 287. sz. oklevelet. Különben Septely nyomán tájékozódunk holléte iránt. A szöveg lakosainak egy részét királyi börtön-öknök sejteti. (Comes preconum).

⁶ uilla Chegen. Ha nem Régény pusztá Pap-Tamási határában, akkor értelmetlenül kell hagynunk. Az igazság érdekében különben megjegyezzük, hogy Régény-nek más kútfőkben semmi nyoma.

Ludugerus darent Simoni marcam et fertonem et (i)idem iudici satisfacerent, partem autem pristaldi Simon persolueret.

332.

Cupes de villa Neueg contra consuillanum.

Cupes¹ de uilla Neueg² impeciit consuillanum suum nomine Buhus de tribus fertonibus Judice Apa comite, pristaldo Peta de predicta uilla. Buhus autem cum ferrum portare deberet, posuit corpus domini de ore in manum et reus ob hoc³ iudicatus.

333.

Homo iobbagionis de novo castro portato ferro combustus est.

Antoneu iobagio de nouo castro⁴ impeciit Laurencium et Stephanum de Pon⁵ pro uiolencia et damno septem marcarum. Judice Petro⁶ curiali comite regine, pristaldo Acy de uilla Vsa.⁷ Homo itaque Antoneu portato ferro combustus est.

334.

Lis pro centum porcis violenter ablatis.

Martinus, filius Grege impeciit ioubagiones Ethe, filii Achillis comitis scilicet Cheym, Tumpam, Olbruh, Olferih, Pacam, Tusam pro centum porcis uiolenter ablatis. Judice Mica comite de Bichor,⁸ pristaldo Jancu, filio Siluestri. Martinus itaque et pristaldus eius in prima septimana:

¹ Cupes. Cupán-e; Cunes-e? eldöntés nélkül marad.

² uilla Neueg, „Nywegh iuxta fluuium Berekyo.“ Nyüved ma is község Bihar megye szalárdi j-ban. V. ö. 389. okl.

³ ob hoc. Beél-nél hinc áll helyette.

⁴ de nouo castro. Új vármegyében s ennek különösen abauji részében mozog ezen oklevél a bíró és a helynevek nyújtotta tájékozódás szerint. E számmal az abauji vonatkozások hosszú sora [5. 37. 40. 48. 55. 60. 65. 116. 175. 191. 201. 202. 223. 230. 231. 233. 245] bezáródik.

Medve, Farkas és Lodogér adnak Simonnak egy márkát és egy fertót és ugyanők fizetik a bírót, a pristáldus járulékát pedig Simon teszi le.

332.

Nyüvedi Cupes keresete falubelijén.

Nyüved faluba való Cupes megpörlé Bohus nevezetű falubelijét három fertó miatt. Biráskodék Apa ispán, pristáldus a mondott faluba való Peta. Bohus pedig midőn a vasat fölvennie kellett, az ur testét a szájából a kezébe tévé és emiatt elmarasztalódék.

333.

Az újvári jobbágy istenitélete balúl ütött ki.

Antoleus újvári jobbágy törvény elé állatá hatalmaskodás és hét marka miatt „Pó-i“ Lőrinczet és Istvánt. Biráskodék Péter, a királné udvara birája, pristáldus vala Osva-falusi Ács. Antoleus embere pedig hordozván a vasat, elmarasztalódék.

334.

A Grege-fia Márton száz disznajáról.

$\overbrace{\text{Grege-fia}}^{\text{Márton}}$ pörbe fogá $\overbrace{\text{Achilles ispán}}^{\text{Ethe}}$ fiának jobbágysait, t. il. Cseh-et, Tompát, Olbert-et, Olbricht-et, Pákát, Tusát száz darab erőszakkal elhajtott disznó miatt. Biráskodék Mike bihari ispán, pristáldus $\overbrace{\text{Silvester-fia}}^{\text{Jankó}}$ vala. Márton pedig, meg a pristáldusa a pünkösöd után való első vasárnap hetében voltanak Vára-

⁵ de Pon, az 1550-iki kiadásban így áll: Pó. Mindkettő hiányos akár Pány-t, akár Póly-it kelljen alatta értenünk.

⁶ Petro curiali comite regine. 1229. 1230-ban Péter a Marcel testvére volt a Tétény nemzetségből a királyné országbirája s újvári ispán; de itt úgy látszik, hogy a királyné gyilkosa értetik 1207—1210-ből.

⁷ uilla Vsa, Olsva, vagy Ósva. V. ö. az 55. 60. 65. sz. okl.

⁸ Mica comite de Bichor. 1212—1221.

Domine in tua fuerunt Uaradini, prenominati autem ioubagiones non fuerunt. Sed quidam sacerdos ueniens dixit: quod dominus illorum esset in curia et sine domino eorum ipsi non essent iussi uenire. Martinus itaque et pristaldus eius, vt ipsi dixerunt, ad iudicem prefatum redierunt et a iudice ad nos reuersi dixerunt, quod iudex condempnauit illos et eciam a capitulo pro condempnatis haberi mandauit.

335.

Filius Cochid et Nuna de villa Vosvari Varadini conveniunt.

Martinus, filius Cochid impeciit Nunam de uilla Vosuary¹ pro quatuor marcis iudice Dumenocomite de Bodolou,² pristaldo Gusu de uilla Solumus,³ qui Uaradini taliter conuenerunt, quod Nuna daret Martino vnam marcam et dimidiam et idem iudici satisfaceret, partem autem pristaldi Martinus daret.

336.

Voda et Hegun, cum starent ad iudicium ferri candentis, sunt reconciliati.

Voda, filius Farcasii impeciit ioubagionem Lamperti,⁴ scilicet Hegun de occisione patris sui, qui cum iudicati ab Eraclio Yconomio Uaradiensis⁵ cum pristaldo ipsorum Micone starent ad iudicium ferri

¹ uilla Vosuary. Batiz-Vasvári (ellentétben Nyir-Vasvárival), ugyanaz, melyről a 275. oklevélben volt már szó.

² iudice Dumenocomite de Bodolou. Bodoló várispánsága, meunyi tinta folyt el már érted! Badaló élő hely a beregi Tisza partján, ez volt, mondják, egy várispánság központja. „Budolog várispánság . . . vajjon ezen várispánságra vonatkozik-e a Várad Reg. 335. sz-ában bíraskodó comes de Bodolu?” töpreng a nagytekintélyű Botka (Századok. 1872. 31. l.). „Már Bunyitay Vincze, vélekedik Pesty Frigyes, úgy találta egy akadémiai felolvasásban, hogy a bodolói várispánság ingatag alapon áll, a nélkül, hogy ezt közelebből indokolta volna. Nem tudjuk ugyan, hogy az idézett számban nevezett Vasvári és Solymos falu micsoda megyében keresendő, de hogy

don, a mondott jobbágyok pedig nem voltak, hanem valami pap jöven, mondá: hogy urok a királyi udvarban vagyon és urok nélkül ők nem tartoznak jönni. Márton tehát, meg a pristáldus, miként maguk állitják vala, visszamenének a mondott bíróhoz és megjövén hozzánk, hírül hozák: hogy a bíró elmarasztalta azokat és meghagyta, hogy a kapitulomtól is elítéltekül tekintődjenek.

335.

Cochid-fia és vassvári Nuna Váradon kiegyeznek.

^{Koesid-fia}
Márton törvény elé állatá Nunát Vassvári faluból négy márka miatt. Biráskodék Dumenus Badalo ispánja, pristáldus vala Gusu Solymos faluból, kik Váradon olyatén egyességre léptek, hogy Nuna másfél márkát ad Mártonnak és ugyanő fizeti a bírót, a pristáldusnak járó illetéket pedig Márton adja.

336.

Vada és Hegen az istenitéleti próba helyett békejobbot nyujtanak egymásnak.

^{Farkas fia}
Vada atyjának meggyilkolásáról vádolá Lambertnek jobbágyát, t. ill. Hegyent, kik fölött Heráklus váradi dékán látván törvényt, midőn Mikó pristáldusokkal a tüzes vastörvény előtt állának,

Bodoló a Váradi Reg. 335. §-ában nem jelent várispánságot, az bizonyos.“ (A várispánságok tört. 47. 188. ll.).

Bodolou akár másolati hibából, akár nyomtatási tökéletlenségből Zothmár-nak (Szathmár) torzalakja; mert a) a többi helynevek szathmármegyeiek; b) mert a felül idézett: iudice Dumenocomite de Bodolou az utolsó betűig összevágónak látszik a 86. okl. e kitételével: „Iudice Dumenocomite de Zothmar.“ Tehát nem Badalón, hanem Szathmárban lennünk!

³ uilla Solymus. Nem egy a 255. okl.-ben említett Solymossal, hanem másik. Ott Király-Darócéről, emitt Pusztá-Darócéről van szó.

⁴ Lamperti. Várad-vidéki birtokosnak gyanítható.

⁵ Eraclio Yconomou Uaradiensis. L. a 350. sz. okl.

candentis, reconciliati sunt ita, quod nominatus actor dimisit nominatum aduersarium suum pro innocente, iudici autem conuenerunt simul satisfacere.

337.

De quibusdam libertinis.

Forcos, filius Ina comitis requisiiuit ante Ladislaum comitem de Bach et iudicem curie¹ quosdam scilicet Albeum, Petrum, Endum et Abarcum filios Cepani, dicens ipsos suos esse libertinos. Illi autem responderunt: se omnino esse liberos et adduxerunt assertorem libertatis ipsorum et defensorem, nomine Stephanum, filium Johannis cuiusdam hospitis. Qui cum et ipse liberos constanter assereret, nominatus index dato pristaldo nomine Michaël de Vrbay,² misit vtramque partem ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi cum iam dictus Stephanus ferrum portare accessisset, talis inter eos facta est conuencio, quod ipse Stephanus predicto Farcasio daret duas marcas, Farcasius autem illos quatuor, quos requirebat pro libertinis, reliquit pro liberis omnino, iudici autem et pristaldo communiter satisfacere conuenerunt.

338.

De terra Busu sacerdotis et fratrum eiusdem de villa Keneseu.

Petrus filius Moraz³ de uilla Kad⁴ impeciit Busu sacerdotem et fratres eius, scilicet Jacob, Tibam et Clianum de uilla Kenesy,⁵ dicens quod dimidietas terre, quam ipsi iure hereditario insidebant, here-

¹ ante Ladislaum comitem de Bach et iudicem curie. 1228—1232. V. ö. 338.

² de Vrbay. Nem Vndoch-e [Andacs]? -- csak kérdezni vagyunk följosítva; de tovább nem mehetünk.

³ Moraz. Otthonos más kútfőkben, Marásza- és Maráza-helyneveink emlékeztetnek ma is rá.

oly módon békellének meg, hogy megnevezett fölpörös szóban levő ellenfelét büntelennek tekinti, a bírónak pedig megállapodás szerint együttesen tesznek eleget.

337.

Fölszabadított szolgákról.

$\frac{\text{Ina ispán-fia}}{\text{Farkas}}$ pörbe foga László bácsi ispán és udvarbíró előtt bizonyos embereket, nevezetesen Albeust, Petört, Endöst és Abarkot, Csé pánnak a fiait mondván, hogy ők neki szabadosai. Ennek ellenében ők válaszolák, hogy teljesen szabadok és bizonyos János polgárnak István nevezetű fiát állíták elő szabadságuk szószólójául és védelmezőjeül. Ki is maga midőn körömszakadtig szabadoknak vitatá őket, említett bíró Ubaji Mihál nevezetű pristáldust rendelvén melléjük, mind a két félt Váraddá utasította tüzes vaspróbára, hol midőn vas-hordozni a már mondott István előállt volt, békességre léptek illetéken: hogy István maga ad a szóban forgó Farkasnak két márkát, Farkas pedig mind a négyöket, kiket amaz szabadosokul pöröl, egészen szabadoknak hagy. Megállapodtak abban is, hogy a bírót és pristáldust együttesen fizetik.

338.

Keneseu-i Busu papnak és atyjafainak földéről.

Kád faluba való $\frac{\text{Maráz-fia}}{\text{Péter}}$ pörbe fogá Keneseu helységből Busu papot és atyjafiait tudni illik Jákót, Tibát és Kiliánt mondván, hogy fele föld, melyet ősi joron amazok bírnak, örökösödés utján ötet

⁴⁻⁵ uilla Kad — uilla Kenesy. Az elsőre még társáról is bajos ráismerni, a második: Kenéz Biharban és pedig Kenéz pusztá [és nem Erkenéz, a falu]. V. ö. 117. okl.

Villa Kad-ot nem bírja azonban Kenéz egész biztosan meghatározni, miután egyenlő joggal lehet azt Sas-nak és Hat-nak olvasnunk, a szomszédságnál fogva Sas maradván a valószínűbb.

ditaria eius porcio esset; quod cum illi negarent, Ladislaus comes Bachiensis et iudex curie¹ discuciens, per pristaldum nomine Vosos, filium Boch de uilla Pun² misit eos ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi pacificati sunt. Iudicia, in quibus mutuo sibi tenebantur, inuicem sibi omnino indulgentes, et talem de terra fecerunt conuencionem, quod terram, quam nominatus Petrus requirebat, remisit predicto sacerdoti et cognatis eius memoratis; sacerdos autem et cognati eius dederunt ei vnam marcam. Iudici autem et pristaldo conuenerunt simul satisfacere.

339.

Bodun comes pro ioubagionibus suis litigans, iustificatur.

Bodun comes quendam nomine Chebam traxit in causam coram arbitris parochitanis:³ scilicet Adam Farcasium decanum et Zounuc dicens, quod vnum ioubagionem suum occidisset et alium crudeliter flagellasset. Qui Cheba, cum peccatis illorum exigentibus hoc eis se fecisse affirmasset, predicti arbitri miserunt vtramque partem ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi homo Bodun comitis, portato ferro iustificatus est.

340.

De compossessoratu in terra Kereký.

Vsi procurator uille Scaldubag⁴ statuit ante nos Petenad et Mih ex vna parte; Andream, Michaëlem, Butham, Scukam, Herceg, Gabrielem, Boton, Tekam, Scekam et Benam ex alia, dicens: quod prenominati Petenad et Mih dixissent coram domino suo Ladislao comite,⁵ iudice uidelicet huius

¹ Ladislaus comes Bachiensis et iudex curie. Összevetve a 125. 126. 127. 129. 131. 133. és a 337. 338. 345. 346. 347. 351. 355. 356. 357. oklevelekét, nyilvánvaló lesz, hogy igazságszolgáltató körútjában 1228—1232 alatt sátorát a Kőrösök partján is fölütötte.

² Vosos fil. Boch de uilla Pun. Ismeretlennek hagyjuk, miután nem valószínűtlen, hogy általa más vidék van képviselve.

illeti. Mit midőn ezek tagadának, László bácsi ispán és udvarbíró kihallgatván, P u n f a l v i ^{B a c s - f a}_{Vasas} nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte őket tüzes vaspróbára, hol megbékéllének. A törvényes keresetekről, melyeket egymás ellen támasztának, egyik is másik is lemond teljesen és a föld felül abban állapotának meg, hogy a földet, melyet követelt, a megnevezett Péter átengedi az említett papnak, és elsorolt atyjafiainak; a pap pedig és atyjafiai adának neki egy márkát. Megállapodásuk volt még az is, hogy a bírót és pristáldust együttesen fizetik.

339.

Bodon ispán jobbágysai sérelmét torolja meg.

Bodon ispán pörbe foga egy Csebe nevezetűt vármegyei választott bírák; nevezetesen Ádám, Farkas dékán és Zounuk előtt mondván, hogy egyik jobbágysát agyonverte, a másikat meg irgalmatlanul megverte volt. Ki, már mint Csebe midőn azt erősítette volt, hogy hibáik miatt lakoltatta őket, szóban levő bírák mind a két félt Váraddá küldötték tüzes vaspróbára, hol Bodon ispánnak az embere hordozván a vasat, igazolódék.

340.

A kereki közbirtokosságról.

Össi, Száldobág falu hadnagya elibénk állította egy részről Pettendet és Mike-t, más részről Andrást, Mihált, Bútát, Szűkét, Herceget, Gábort, Bótót, Tekét, Szekét és Benét, mondván: hogy nevezett Pettened és Mik azt állították volt urok, László ispán, mint ezen ügynek bírása

³ arbitris parochitanis (parochianis). Mintha Bihar felső része lenne itt érdekelve.

⁴ uilla Sealdubág. Nem egy Száldobágygyal dicsékszik Bihar, melyek közül itt Hegyköz-Száldobágy jöhet csupán tekintetbe Biharmegye központi járásában.

⁵ Ladislao comite. V. ö. 338. okl.

cause seipsos contrerraneos, cum prenominatis eorum aduersariis in terra Kerek y.¹ Aduersarii autem predicti dixissent eos esse extorres, qui tandem seipsos recognoscentes, habita iudicis licencia, receperunt eos in consortium terre predictae, excepto virgulto, de quo Petenad et Mih partem non habent.

341.

De Vrug dusinico exequiali.

Tecus, filius Dionysii artificis,² qui aperuit in eleuacione sepulchrum sancti Ladislai regis et a gloriosissimo rege Bela dato pro eo artificio perpetua libertate donatus est, cum omni generatione ab eo successura, senciens dissolucionem sui corporis imminere, quendam seruum suum nomine Vrug constituit dusinicum exequialem quam ipsum, tam omnem eius hereditatem uirilem ita, ut singulis annis apud ecclesiam de Beseneu³ celebrarent exequias cum duabus missis, vna oue, triginta panibus, vno ansere et vna gallina et duabus chybrionibus cereuisie, et decimas iuxta condicionem seruilem, det sacerdoti, scilicet: duos cubulos frugum suarum et vnam gallinam.

342.

De pretio servorum.

Vs, filius Tump de ulla Hoth,⁴ ioubagio castri Bichor uendit seruum suum, nomine Zumbot et uxorem eius Gerquenam et filium eiusdem Boxam, Theodoro filio Dionysii pro sex marcis et vna

¹ in terra Kerek y. Bihar két Kerekije közül csak egyikre, Nagy-Kerekire szabad gondolnunk.

² Dénes mester

Tekős.

1192. jun. 27-ikén történt László szentté avatása. [L. Pauler Gyula: A magyar nemzet története az árpád-házi királyok alatt. Budapest 1893. I. 468. l.]

előtt, hogy elsorolt ellenfeleikkel Kerek y-ben birtokos társak. Említett ellenfeleik pedig jött-menteknek mondták volt őket, kik végre is magukba szállván, birói belcegyezéssel őket az említésbe jött földnek közösségébe befogadták volt, kivévén az irtoványt, melyben Pettened és Mik nem osztályosak.

341.

Ürög lélek váltó kötelezettsége.

Tékös, fia Dénes mesternek, ki szent László király sírját szentté való avatásakor fölnyitotta és akit dicsőséges Béla király remek alkotmányáért örökös szabadsággal ajándékozott volt meg, minden ő ivadéka rá kiterjedőleg, — testének fölосzlását közeledni érezvén, néminemű Ürög nevezetű szolgáját lélek váltónak szabta úgy magát mint minden férfi ivadékát oly módon, hogy évenként a beseneu-i egyháznál tartsák emlékezetben két misével, egy juhval, harmincz kenyérrel, egy-egy libával és tyukkal és két csőbör serrel és tizedet a szolgálai állapot szerint, adjon tudn. illik a papnak szemes életéből két köblöt, és egy tyukot.

342.

Rabszolgák ára.

$\overbrace{\text{Tum fia}}^{\text{Ös}}$ Hat faluból Bihar várának jobbágya eladá Szombat nevezetű szolgáját és ennek feleségét Gerkenyét meg ennek fiát Bakst $\overbrace{\text{Dénes-fia}}^{\text{Tivadarnak}}$ hat márkáért és egy fejős tehenért, jelenlétén és az eladást nem

³ de Beseneu = Bessenyő. A régi bihari Besenyők közül csak egy élte túl a századok viharait, a többieknek minden nyoma elveszvéen. Épen az, mely itt szóban vagyon, habár ez is pusztá, mely Kőrös-Tarját uralja, őrizi a bihari besenyő nép emlékét. És hogy erről van itt szó, Várad közel voltánál fogva gyanítjuk.

⁴ uilla Hoth = Hath Komádi mellett nyugatra.

vacca presente Jacob cognato suo, filio Hurt et non contradicente; et Theodorus persoluit sex marcas illas et vaccam nobis presentibus ad manus predicti Jacob.

343.

Martinus et Petrus mundati sunt contra Vsū, filium Pousae de Sucoroi.

Vsū, filius Pouse de Sucoroi¹ impeciit Martinum et Petrum fratrem eius dicens, quod (qua) hospes eorum habuisset damnum ad estimacionem octo marcarum, quod cum illi negarent, cognati vtriusque partis, scilicet: Nicolaus, Aba, Ambrosius, vna cum Bodun comite,² utramque partem in ipsos arbitros consensientem, discucientes miserunt per pristaldum Petrum, filium Morodec de uilla Bodun³ ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi portato ferro homo predictorum Martini et Petri, mundatus est.

344.

Mattheus de Surcud coram Desiderio episcopo Chanadiensi.

Mattheus de (uilla) Surcud⁴ impeciit cognatos Pueri sacerdotis, scilicet Matthiam et Texam pro libertinis uxoris sue coram Desiderio episcopo Chanadiensi,⁵ qui tradidit eos iudicandos Scumcho comiti,⁶ procuratori prediorum suorum. Deinde prefatus Mattheus se ipsum recognoscens resignavit illos, quos requirebat, pro liberis cum omni generatione ab eisdem successura.

¹ uilla de Sucoroi, Socolov helyett. Sokló a mai Sikló Arad m. eleki j-ban.

² Bodun comite, Nicolaus, Aba, Ambrosius. Előkelőknek látszanak, de hogy kimagaslottak volna, annak semmi nyoma.

³ uilla Bodun. Bodon Csányi tr. szerint [I. 727] a Fejér-Kőrösnek Seprős körüli vidékén fekketett. Azonban mert van eset, hogy Békés megyében levőnek mondatik, alig kereshetjük másutt, mint Zarándnak békési oldalán.

kifogásolván rokona ^{Hurt-fla}_{Jákó} és Tivadar azon hat márkát és fejős tehenet jelenlétünkben adá az említett Jákó kezébe.

343.

S. eor o i Pósafla Ősz nyolcz márkás perét elveszíti.

^{Pósa-fla}_{Ősz} S o k o l ó - faluból megpörlé Mártont és Pétert, a testvérét mondván, hogy (mint) vendégök nyolcz márka-érő kárt szenvedett volt, mit midőn tagadának, mind a két félnek rokonai, úgym. Miklós, Aba, Ambrus, Bodon ispánnal egyetemben, mind a két rész beleegyezvén bíráskodásukba, kik kihallgatván őket ^{Maradék-fla}_{Péter,} b o d o n f a l u s i illetőségű pristáldus kíséretében tüzes vaspróbára Váraddá küldötték őket, hol az említett M á r t o n n a k és Péternek embere hordozván a vasat, igazolódék.

344.

Surcud-i Máté Dezső csanádi püspöknek ítélő széke előtt.

Surcud-i Máté pörbe fogá Puer áldozó papnak rokonait, t. il. Mátyást és Tek sé -t, mint feleségének szabadosait Dezső csanádi püspök előtt, ki ítélethozatal végett átadá őket Simka udvarbirónak, birtokai sáfárának. Említett Máté annak utána magába szállván, azokat, kik miatt keresetet indított, minden születendő ivadékukkal egyetemben szabadokul nyilvánítá.

⁴ de Surcud ? Tarnuk. A Maros mellett fekvő Tá r n o k hely szereplő a középkorban. Ortvay tr. Makó és Apátfalva közé teszi. Sarkad történetírója Sarkadnak olvassa. Egy bizonyosnak látszik a bíró után: az, hogy ügyesetünk a csanádi püspökség egykorú birtokán mozog.

⁵ Desiderio episcopo Chanadiensis 1202—1228.

⁶ Scumeho (curiali) comiti. L. a 16. okl.

345.

Litterae Ladislai comitis de concambio praediorum Letha et Jobogi.

Anno dominice incarnationis M^oCC^oXXIX^o tales a Ladislao comite Bachiensis¹ et iudice curie litere nobis sunt destinate. Vniuersitati uestre significamus, quod inter Gyopol ex vna parte et filios Absolonis ex altera, scilicet: Johannem, Martinum, Paulum, et Absolonem² talis facta est conuencio: quod predium nomine Letha iuxta Beruccio³ dederunt fratri suo Gyopol comiti,⁴ ipsi autem in concambium illius predii acceperunt predium campestre, nomine Jobogi⁵ cum sexaginta marcis, quas memoratus Gyopol comes, nobis presentibus et coram pristaldo huius cause, nomine Tuba persoluit in die natalis domini totaliter nominatis filiis Absolonis et ita absolutus ab omni cambio, appropriauit sibi soli predium, quod Letha vocatur. His ita gestis vtraque pars prestito sacramento super sepulchrum et reliquias sancti regis Ladislai, inuicem sibi iurauerunt, quod de cetero sint pacifici, nullum penitus malum vnquam illaturi.

346.

De causa Simonis et fratris eius Vodasi, filiorum Chenke in parochia Bichoriensi cum filiis Natus.

Vniuersus Uaradiensis ecclesie conuentus, vniuersis ecclesie sancte filiis, salutem in salutis auctore. Innotescat omnibus presens scriptum inspecturis, Ladislau comitem de Bach iudicem aule regie⁶ talia nobis per literas suas auctoritate iudiciali precepisse,

¹ a Ladislao comite Bachiensis. (1228—1232).

² filii Absolonis. L. még a 354. 385. okl.

³ predium Letha iuxta Beruccio, másként Nagh-letha nem annyira a Berettyó mentén fekszik, mint inkább a vidékén. Bihar m. székelyhidi j-a vallja magáénak.

345.

Országbirói bizonyosságlevél Léta és Jobogi birtokoknak cseréjéről. 1229.

Az Ur megtestesülésének 1229. esztendejében László bácsi ispán- és udvarbírótól ilyen tartalmú levél érkezék hozzánk. Tudtára adjuk mindnyájotoknak, hogy egyik részről Gyapoly ispán és másik az Absolon-fiak, t. il. János, Márton, Pál és Absolon között ilyen megállapodás lépett életbe: hogy ők atyjokfiának, Gyapoly ispánnak adák a Berettyó mellett való Létha nevezetű birtokukat, kapták pedig azon birtokért cserébe a Jobogi nevezetű tanya-birtokot hatvan márka toldással, melyeket említett Gyapoly ispán jelen voltunkban és ezen ügynek Tuba nevezetű pristáldusa előtt Karácson napján az utolsó kispénzig lefizetett a mondott Absolon-fiaknak és e szerint a cserének teljes megejtésével egészen magához váltotta a birtokot, mely Létha-nak neveztetik. Ezeknek illetén végrehajtása után mind a két fél hitet tévén a Szent-László sírja és ereklyéi fölött esküvéssel fogadák egymásnak, hogy ennek utána békében élnek és soha semmiféle kellemetlenséget nem szereznek egymásnak.

346.

A bibarmegyei Csenke-fiaknak [Simonnak és Vadasi-nak] viszálya a Natus-fiakkal.

A váradí egyháznak egész gyülekezete a szent anyaszentegyház minden fiainak idvességet az idvesség alkotójában. Tudva legyen mindenki előtt, kik jelen levelünket olvasni fogják, hogy László bácsi ispán, a királyi kuriának bírāja levele által birói

⁴ Gyopole comiti. Lehet, hogy ispánunktól kölcsönzi nevét a közelben levő Gyapoly egykori falu is.

⁵ Jobogi. Reszegének [Rezege, Wamosrezeke] sejtjük.

⁶ Ladislaum comitem de Bach iudicem aule regie. V. ö. 338. sz.

quod ea, que de exitu cause Simonis et fratris Vodasi, filiorum Chenke in parochia Bichoriensi ex una parte et filiorum Natus scilicet Egidii et Stephani in parochia Bekes ex altera. Michaël clericus eius uiua uoce ediceret nobis, nos in registro nostro pro rato scriberemus. Michaël autem in presencia vtriusque partis asseruit prenominatos filios Chenka a prenominationis filiis Natus nouem capita hominum requisiuisse, uidelicet: Lench cum duabus filiabus suis, scilicet: Beda et Nuz et item Jacam cum duabus (filiabus) scilicet Choma et Michaële, Tumpam quoque cum filia sua, scilicet Mika, et Penteca et cum causa eorum ad examen ferri candentis a prenominatione iudice per pristaldum nomine Micou de uilla Cunduros in parochia Beekes¹ fuissent Agriam destinata,² — filii Natus seipsos recognoscentes, Simoni et fratri eius Vadasi se culpabiles reddidissent. Illi autem consilio et petitione proborum hominum inducti et inclinati, vnam ancillam de nouem capitibus, scilicet Pentekam prefatis eorum aduersariis dimisissent, reliquis in ius eorum deuolutis.

347.

Kechen non est terra castri de Békés.

Cesar princeps exercitus de Bekes, Petrus, Beda Vse, Tiburcius, Laurencius, Paulus Geysa centuriones litigauerunt pro quadam terra nomine Kechen³ cum Martino filio Misca⁴ coram Ladislao comite Bachiensis et iudice curie⁵ dicentes

¹ uilla Cunduros in parochia Beekes. Kettős puszta Szarvas és Békés között.

² Agriam destinata. Az egri istenítéletek egykorú törvényszékéről is ime kútfőnk ad kezünkbe tájékoztató adatot.

³ terra Kechen. Megközelíthetlen s nem értelmezhető, ha csak Décsér- vagy Dether-nek nem olvassuk [Decher, Dether], mely utóbbi mai hangzásában Diter. Mindkettő Békés városa szomszédságában.

tekintélylyel meghagyta volt, hogy a miket Mihály neki papdiákja egy részről a bihar vármegyei ^{Csenke-fia} Simon- és testvérének Vadasinak, más részről meg békés-vármegyei ^{Natus-fia} Etyed-nek és István-nak dolga kimeneteléről nekünk előszóval elmond, mi való igazságként jegyző-könyvünkbe iktassuk, Mihál pediglen mindkét félnek a jelenléteében állította, hogy Csenke fiai az említett Natus-fiaktól kilencz főnyi embert követeltek volt, ugymint: Lencz-et két leányaival, t. il. Bédá-val és Nuzá-val, és szintén Já-k-át két leányaival, t. il. Csamá-val és Mihálkával, és Tumpát is leányával t. il. Mikával és Pentekát és midőn ügyöket az említett bíró tüzes vaspróbára Egerbe utasítá Békés vármegyébe való Kondoros-falusi Mikó nevezetű pristáldus közvetítésével, — a Natus-fiak magukba szállván, hibás voltukat Simonnak és testvérének Vadasinak beismerték. Azok pedig tekintélyes embereknek tanácsára és kérésére hajolva, a kilencz főből egy szolgáló leányt t. il. Pentekát emlegetett ellenfeleiknek átengedtek volt, a többiek jogos tulajdonuk maradván.

347.

Kecsen nem békés-i várföld.

Czézár békés-i hadnagy, Péter, Béda, Öse, Tiburcius, Lőrincz, Pál, Géza századosok pörpatvarba keveredének némünemű Kecsen nevezetű föld miatt ^{Miska-fia} Mártonnal László bácsi ispán és udvarbíró előtt ammondók levén: hogy Kecsen földé

⁴ Miska
Mártino. Neki és atyjának előkelő biráit tekintvén, alig vonhatjuk kétségbe, hogy bennök nemzetségbeli családot rejteget Regestrumunk, és pedig, ha a pörös föld körül helyes a tapogatózásunk, ez nem más mint a Csólt-nemzetség.

⁵ Ladislao comite Bachiensi etc. 1228—1232. L. 338. sz.

terram Kechen esse terram castri de Bekes. Martinus autem respondit: eam esse terram suam hereditariam, affirmans quod eandem terram antecessores ipsorum: Chab, Sicund, Isungut, Buus et reliqui cum ciuibus eiusdem castri a patre suo Myska et cognatis eius coram Gyula comite palatino¹ pro terra castri requisuissent et iudicio ferri candentis Orodini² fuissent condempnati, mediante pristaldo nomine Eusy filio Elie de uilla Dran³ et hoc ostendit testimoniis literis Orodienensis Capituli. Quibus cum prenominati aduersarii eiusdem Martini contradicere non auderent, prefatus iudex ipsos condempnauit et ut huius cause exitus indelebilis existat, vtramque partem ad nos per pristaldum nomine Menget filium Cochude genere Tét⁴ Uaradinum destinauit et execucionem cause secundum omnem descripcionem testimonio nostro fecit eternari.

348.

Lis de thesauro invento.

Pangracius, filius Pete de uilla Cupa⁵ traxit in causam quosdam conuillanos suos, scilicet: Aruad et filios eius, scilicet Chicham et Monost coram Alexandro Uaradiensi episcopo,⁶ discretissimo et uero iudice, dicens, quod fures essent regis, eo quod thesaurum inuentum cum deberent, regi non indicassent. Quorum causam predictus episcopus discutiens, misit per pristaldum et seruientem suum nomine

¹ Gyula comite palatino. Kán nemzetségbeli Gyulának 1218 előtti nádorságára látszik vonatkoztatónak e hivatkozás.

² Orodini = Aradon. Az aradi istenítéletekre is kútönk a tanubizonyság ezen adat szerint.

³ uilla Dran. A mai Dánfok pusztája Békés mellett tartjuk keresendőnek.

⁴ de genere Tét. Más kútönk sem igazolják, hogy a Tét-hadur lett volna Békésben; azért vagy azt vallanunk, hogy az országbíró kíséretéhez tartozott, vagy azt, hogy találó volta daczára is ferdített név.

békés-i várföld. Márton pedig ellenveté: hogy a föld ősi öröke, erősítvén, hogy azon földet már eldődeik: Chab, Sziron, Sungud, Boős és a többiek azon várnak alattvalóival kezét fogva várbirtok gyanánt követelték volt Gyula nádorispán előtt az ő atyjától Miskától és atyjafiaitól és Aradon tüzes vastörvényen marasztalódtanak el Dranfaluba való $\frac{\text{Illés-fia}}{\text{Eusi}}$ nevezetű pristáldus közreműködése mellett és ezt az aradi Kapitulum bizonyság levelével igazolá. Miknek midőn azon Márton kérdéses ellenfelei nem merének ellene mondani, említett bíró elmarasztalá őket és hogy ezen ügynek kimenetele feledésbe ne menjen, mind a két félt hozzánk Váradra utasította a Tét nemzetségből való $\frac{\text{Cochu-fia}}{\text{Menget}}$ nevezetű pristáldus kíséretében és ezen ügynek kimenetelét a leírás szerint bizonyságunkkal megörökítteté.

348.

A talált kincsről való per.

$\frac{\text{Peta-fia}}{\text{Pongrácz}}$ Cupa helységből törvényre adá néhány falubelijét, névszerént: Árvádot és fiait t. il. Csikát és Mónost Sándor váradi püspök, „a részrehajlatlan és igaz bíró“ előtt, mondván, hogy meglopták a királyt, a mennyiben a talált kincset, noha kötelességökben állá, a királynak nem jelentették volt meg. Kiknek ügyét a mondott püspök megvizsgálván, Tiburcius nevezetű pristáldusa és szolgálattevője

⁵ uilla Cupa. Majdnem magától érthető, hogy e helyet vagy Várad szomszédságában, vagy távolabbi tekintettel a püspöknek magán vagy egyházi birtokán kell keresnünk. Az egyházi birtokok közt Kuba Zarándban az, melyre gyanakodhatnánk, ha nem tudjuk, hogy csak 1338-ban ment át a püspökség tulajdonába [Bunyitay: A váradi káptalan legrégibb statútumai 37. l.; a v. püspökség tört. III. 469. l.]. Kupa nem fordul elő sem Várad vidékén, sem Biharnak egész területén s a legközelebbi, azon Kupa szintén Zarándban, melyről a 299. okl. emlékezik.

⁶ Alexandro Uaradiensi episcopo 1219—1230,

Tiburcium ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi prefatos Monos, filius memorati Aruad, portato ferro, mundatus est.

349.

Dispositio testamentaria Mauricii sacerdotis.

Cum ignoraret homo finem dierum suorum, Mauricius sacerdos¹ se et omnia sua Uaradiensis ecclesie proteccioni, dum adhuc uiueret, commisit, et facultates suas taliter ordinauit, vt seruum suum nomine Aruam, constituit, vt post mortem suam sit pulsator ecclesie Uaradiensis. Mulierem autem quandam empticiam, nomine Scepa² m dedit ecclesie, vt post mortem ipsius det ecclesie massam cere, ponderantem duas marcas. Filius uero eiusdem mulieris et due filie, quinimo si quos ipsa eadem pareret, liberi forent omnino.

350.

De dusiniceis exequialibus ecclesiae sancti Andree et Zobodian.

Dionysius, Ysou et Puk,³ patroni ecclesie sancti Andree de Zobodian⁴ traxerunt in causam dusinicos eorum exequiales, scilicet Mour, Paulum, Laurencium, Ereust, Petam et alios coram Eraclio yconomo et custode Uaradiensis,⁵ dicentes, quod predicti dusinici cum minoribus expensis, qua deberent, seruicium eorum celebrarent. Denique coram capitulo Uaradiensis, scilicet: Johanne preposito,⁶ Michaële cantore⁷ et aliis et pre-

¹ Mauricius sacerdos. Ezen Móricz áldozó papról kétségtelennek látszik, hogy a váradi Szent-László egyházát szolgálta. Bunyitay ezen káptalani bejegyzést 1225. évre teszi. [II. 60. l.].

² Scepa-m. A 209. számból már ismeretes e névalak, melyet nagyasszonyok, úgy látszik nem viseltek.

³ Dionysius, Ysou et Puk, egyházi kegyurak, tehát birtokosok, máskülönben kik és mely nemzetségből? még más oklevéltárak segítségével sem bírnók tisztába hozni.

⁴ de Zobodian. Ezen monostoros hely alatt, mert a váradi

kisérétében Váraddá küldé tüzes vaspróbára, hol említett Mónos, a szóban levő Árvádnak a fia, hordozván a vasat, igazolódék.

349.

Móricz-pap végső rendelkezés.

Mivel az ember nem tudja napjainak végét, Móricz áldozó pap magát és mindenét még életében a váradi egyház ótalmára bízta és vagyonáról akként intézkedék, hogy Árvanevezetű szolgáját rendelé, hogy halála után a váradi egyháznak harangozója legyen. Némimű Szepe nevezetű pénzen vett szolgáló leányát pedig az egyháznak adá, hogy holta után adjon az két márka-érő viasz-t. Ezen asszonyembernek fia és két leánya pedig, sőt a még születendők is, legyenek teljesen szabadok.

350.

A debrezun-i Szent-András egyháza lélekváltóiról.

Dénes, Izsó és Puk, a zobodián-i Szent-András egyházának patronusai pörbefogák az ő lélekváltó torosaikat névszerint Mórt, Pált, Lőrinczet, Erőst, Petét és egyebeket Heraklius váradi dékán és custos előtt mondván, hogy a megnevezett dusnokok kevesebb költséggel, mint a hogy kötelességökben áll, teljesítik szolgálatjokat. Végre a váradi Kapitulum vagyis János prépost, Mihál kántor és a többiek előtt és Mikó pristaldusnak s a

registrumban az ecclesia gyakran a monasterium-nak névpótlója, Bunyitay Vineze szerint, lehetséges, hogy Debreczen lappang. [I. m. II. 431].

⁵ Eraclio yconomio et custode Uaradiens. Ezen Heraklius dékánnal, örkanonokkal, János prépost kortársával nem igen esik többé találkozásunk. Bunyitay 1220. évre teszi oklevelünk keletkezését [i. m. II. 60].

⁶ Johanne preposito. L. a 132. sz. okl.

⁷ Michaële cantore. Lehet, hogy a későbbi prépost.

sente Mico u pristaldo et uicario nominati iudicis controuersia predictarum parcium sic est sopita, quod sepe dicti dusinici manere circa predictam ecclesiam deberent et annuatim in festo sancti Michaëlis seruirent insimul, quotquot essent, cum trienni boue, centum panibus, XII idris cereuisie, et singule mansiones singulas missas celebrari facere tenerentur.

351.

Litterae Ladislai comitis de libertate Beniamini, filii Cusoy.

Nos conuentus Uaradiensis contestamur omnibus Ladislaum comitem de Bach¹ talia nobis auctoritate iudiciali mandasse, quod causam Benjamin secundum tenorem literarum, quas sub duplici sigillo nobis transmisit, in registro scriberemus. — Est itaque tenor literarum talis: Ladislaus comes Bachiensis et iudex curie omnibus, ad quoscunque presentes peruenerint. Salutem in Domino. Vniuersitati omnium notum esse uolumus, quod cum Jeremias, Bocou, Tocus et Gegus citarent Chomam pro quodam homine Benjamin, filio Cusoy in presencia nostra, dixerunt eundem Benjamin seruum esse eorum et filium ancille sue; supradictus Choma respondit suum esse cognatum et de genere suo. Adiudicauimus itaque quod dictus Choma ueritatem sui sermonis attestacionibus suorum cognatorum ostenderet, quod et honestissime probaret. Intelleximus igitur, ut sacramentum duorum cognatorum eius, dictum Benjamin defenderet. Jurarunt inquam Choma et Azarias super altare s. Ladislai Uaradini et Benjamin libertatus est. Vnde dedimus super hoc nostrum sigillum cum literis presentibus pristaldo existente Marco de Cheph.²

¹ Ladislaum comitem de Bach. 1228—1232. A poroszló után tájékozódva, a pöreset szintere Bihar vagy Békés megye vala.

mondott bíró helyettesének jelenlétében a megnevezett felek perpatvara oly módon nyert megoldást, hogy a szóban levő lélekváltóknak az említett egyháznál kell maradniok és évenként Szent-Mihály napján akárhányan vannak, együtt szolgáljanak egy harmad füves tinóval, száz kenyérrel, tizenkét vödör serrel és minden telek egy-egy misét tartozik szolgáltatni.

351.

Kusaj-fia Benedeknek szabadságlevele László országbirótól.

Mi váradi convent adjuk tudtára mindeneknek, hogy László bácsi ispán bírói tekintélylyel meghagyta volt nekünk, hogy Benjaminsnak ügyét a levélnek tartalma szerint, melyet kettős pecsét alatt küldött hozzáunk, írjuk bele jegyzőkönyvünkbe. Ez pedig a levél tartalma: László bácsi ispán és udvarbíró, mindeneknek, akik ezen levelünket olvassák, idvességet az Urban. Mindnyájatoknak egyetemesen tudtára kívánjuk adni, hogy midőn Jeremiás, Bakó, Takos és Gegős színünk elé idézék Csamát valami Kosaj-fia Benjámin helyett, állították: hogy azon Benjámin szolgálók és szolgálóleányuknak gyermeke; a szóban levő Csama ellenveté, hogy neki rokona és hadából való származású. Azt ítéltük ennek következtében, hogy említett Csama állításának igaz voltát rokonainak nyilatkozataival igazolja, vagyis annak rendje szerint kimutassa. Megértettük pedig, hogy két rokonának esküje védelmezi a mondott Benjámin t. Megesküvének ugyanis Váradon a Szent-László oltára előtt Csama és Azariás és Benjamin szabad lett. Miért erről pecsétünket adtuk jelen levelünkkel, pristáldus lévén Chephi Márkus.

² de (uilla) Cheph. V. ö. 323. okl. Vagy talán még valószínűbb, hogy nem Cséffa, hanem Cséf. Ma Csiff-pusztá néven Békés m.-ben Füzes-Gyarmat mellett keresendő.

352.

Dispositio Clementis Irugensis de suo libertino.

Clemens de uilla Irug¹ oretenus nobis est contestatus, quod cum ipse cum pristaldo Ladislai comitis quendam libertinum suum fugituum nomine Tadeum uxoratum inuenisset et nominatus index eundem libertinum cum uxore ei appropriasset, ipse scilicet Clemens pro salute anime sue taliter de uxore prefati libertini ordinasset, vt ipsa libera fieret et quicquid femini sexus de ipsa nasceretur, libere condicionis essent et quicquid masculini sexus, condicionem patris sequeretur.

353.

Paulus libertinus redimit uxorem et filiam.

Augustino, filio Schemcha sine omni herede mortuo, seruus ipsius nomine Paulus, quem ipse Augustinus dusinicum exequialem monasterio sancti Johannis baptiste² reliquerat, vt singulis annis daret ecclesie vnam ouem competentem, triginta panes, quinque idrias cereuisie et in nullo penitus alio uel ecclesie uel cuiquam alii seruire teneretur ... ille inquam Paulus uxorem suam, nomine Bud et filiam nomine Huga, que in porcionem duarum sororum iam dicti Augustini, scilicet Anne et Marie cesserant et illis mortuis ad terciam sororem prefati Augustini, nomine Magdalenam deuenerant³ consensu Cumpurdini et Gocholini cognatorum domini sui redemit a prefata Magdalena [domina earum pro marca et fertone] non tam pro precio tanto, quam pro anima sororum suarum. [Quas ipsa Magdalena] dimisit redimendas, quia sorores eius predictas ancillas liberas reliquerant.

¹ uilla Irug (d), Irögd. Ma Nagy- és Kis-Ürögd.

² monasterio sancti Johannis baptiste. A keresztelő-

352.

Ürögdi Kelemen szabadosának családjáról intézkedik.

Ürögdi-faluba való Kelemen élő szóval azt vallá nekünk, hogy mikoron László ispánnak pristáldusával ráakadt volt az ő Tádéus nevezetű megszökött nős szabadosára és a mondott bíró azon szabadost neki kézhez adta volt, maga t. il. Kelemen a saját lelke idveségeért a szóban levő szabados feleségéről akként rendelkezett, hogy maga az asszony szabad legyen és leánygyermekai is szabad állapotúak legyenek és a fiú gyermek atyja sorsának legyen részese.

353.

Pál szabados kiváltja a feleségét és leányát.

Szemka-fia Ágostonnak magtalan elhalálozásával az ő Pál nevezetű szolgája, kit Ágoston maga hagyott volt Keresztelő-szent-János monostorának, toradónak, hogy évről-évre adjon, az egyháznak egy jó húspan levő juhot, harmincz kenyeret, öt csöbör sert, és más szolgálattal teljességgel ne legyen köteles sem az egyháznak, sem senkimásnak . . . azon Pál, hogy egyik szavunkat a másikba ne öltjük, Bud nevezetű feleségét és Uga nevezetű leányát, kik a már fölhozott Ágostonnak két leánytestvéréhez Anna- és Máriához jutottak hagyatékul és azok elhaltával a mondott Ágostonnak Magdolna nevezetű harmadik leánytestvéréhez kerültek volt . . . ura rokonainak: Cumpurdinnak és Gacsalinak beleegyezésével kiváltotta a mondott Magdolnától [az ő asszonyuktól egy márka egy fertő] nem annyira becsáron mint inkább nőtestvérei lelkeért, [kiket maga Magdolna] azért bocsátott áruba, mivel nővérei azon szolgálókat szabadokul hagyták volt.

szent-jános vitézeinek azon „szent-jánosi monostoráról“ van itt szó, melyet a 140. 274. oklevél már emlegetett.

³ Mintha a szöveg itt hiányos lenne.

354.

Precium unius libertini.

Johannes filius Absolonis¹ contestatus est oretenus, quod uendidisset quendam fugitium libertinum suum nomine Sanam, filium Beg, fratri suo Paulo pro marca, uncia minus.

355.

Vsian de villa Polgar litigat cum Antonio de Bola pro clandestina traductione servi etc. Varadini conueniunt.

Vsian de uilla Pulgar² litigauit coram Ladislao comite Bachiensis et iudice curie cum Anthonio de uilla Bola³ pro clandestina traduccione serui sui, nomine Michaëlis et duorum equorum. Quod cum ille negasset, nominatus iudex misit eos per pristaldum nomine Gabrielem de uilla Gab⁴ Uaradinum ad examen ferri candentis, vbi talis facta est inter eos conuencio: quod memoratus Anthonius daret aduersario suo nominato in festo sancte Marie Magdalene in uilla Uduori⁵ duas marcas fertone minus, iudici autem et pristaldo simul tamen satisfacerent. Si tamen supradictus Vsian seruum suum fugitium illum alibi inuenire posset, pecuniam, quam acceperat, Anthonio reddere teneretur.

¹ Absolon. V. ö. 345. okl.

János, Márton, Pál, Absolon. Bihar felső részét illető bejegyzés.

²⁻⁵ uilla Pulgar. Ahány helynév mutatkozik ezen oklevélben, majdnem ugyanannyi a vármegye, mely itt szóba jöhet. Polgár után indulva ezen ügyeset Szaboles területén mozog, Udvari Bihar északi részébe vezet, a többiek meg ismét máshová. Nekünk úgy tetszik, hogy csupán Polgár áll a maga helyén, a többiek pedig kiforgatott nevek. Más szavakkal: hogy Polgár vidékén kell ezen eset tekintetében megállapodnunk a nélkül, hogy majd ide, majd oda kapkodnánk. Csak hogy majdnem teljesen lehetetlen ezen elvet csak részben is keresztül vinnünk, és megvilágítanunk Polgár szomszédságát ezen adat segítségével.

Polgár (Pulgár), mai nevén Tisza-Polgár népes község Szaboles megye dadai alsó j-ban.

354.

Egy szabados vásári értéke.

Absolon-fia János élőszóval kinyilatkoztatá, hogy szabadosai egyikét, a Bég-fia Szana nevezetű szökevényt egy uncia hián egy márkáért édes testvérének, Pálnak eladta volt.

355.

Egy szolga miatt pörösködvén, Bola-i Antal és Pulgár-i Varsán Váradon kiegyeznek.

Varsán Pulgár faluból pörlekedék László bácsi ispán és udvarbíró előtt Bola-faluba való Antallal Mihál nevezetű szolgájának és két lovának alattomos elsikkasztása miatt. Mit midőn ő el nem ismert volt, a mondott bíró őket Gab faluba való Gábor nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldé tüzes vaspróbára, hol közöttök ilyen megállapodás jött létre: hogy szóban forgó Antal Mária-Magdolna napján Udvari helységben egy fertő hián két márkát ad megnevezett ellenfelének, a bírót és pristáldust pedig együttesen elégitik ki. Hogy ha pedig a felülnevezett Varsány azon szökevény szolgáját valahol megtalálná, a kapott pénzt kötelességében áll Antalnak visszaadni.

uilla Bola. Balla [Csuda-Balla] van Békésben, de erről itt szó sem lehet. Bót [Bolt], mely Bükönnyel tőszomszéd, sem érthető a nagyobb távolság miatt, hanem talán a Tisza másik oldalán a borsodi Hejő-Bába [Baba], illetőleg a szomszédságában létezett „Bala falu.”

uilla Gab. A régi Zaránd helynevei közt akadunk hasonló neveztetre; de első sorban is vádló és a vádlottnak megyéjében vagyunk kötelesek körültekinteni. És ha némi befücserét megengedünk, az csak ugyan értelmezhető Bágy-ra. Tehát Bágy (Bag) lett volna Gab-nak nem olvasva, hanem a mi kevesebb: másolva, vagy csak betűkben kiszedve.

uilla Udvari. A bihari Udvari a Regestrum népszerűbb helyneveinek egyike; de azért egy perczig sem élünk azon hitben, hogy ez forog kérdésben. A dolog természete szerint alpörös és földpörös lakó helye közt egyenlő távolban kell azt keresnünk. És itt van Oszlár. Sajátlag tehát Uzlar, Vzlar lett Udvari-ra ferdítve.

356.

Villani de Pauli negant damnum fecisse Stephano de villa Chueytora iustificanturque.

Stephanus de uilla Chueytora impeciit Paulum de uilla Paul et Petrum fratrem eius coram Betlem et Stephano uicariis Ladislai comitis de Bach et iudicis curie de damno ad estimacionem duarum marcarum. Quod cum illi negarent, memorati iudices per pristaldum nomine Marcum miserunt Uaradinum ad examen ferri candentis, vbi pre nominatus Petrus, portato ferro pro se et fratre suo iustificatus est.

357.

De iure possessionario ad terram Borozlou, etc. respiciente.

Cum hereditaria procio Nicolai, filii Endus de terra Borozlou in ius Petri, filii Petri ordinacione iudiciali cessisset, idem Petrus astruxit, quod pre nominatus Nicolaus in terra eadem partem empticiam haberet preter hereditariam. Quod cum coheredes eiusdem Nicolai, uidelicet Cepanus comes, Petrus, Johannes, et Paulus negarent, Ladislaus comes posuit super iuramentum eorundem conditoris et dato pristaldo nomine Becha, filio Petri misit eos Uaradinum, vbi cum iurare fuissent parati, procurator Petri, nomine Hubec iusticiam aduersariorum domini sui recognoscens, non adiurauit eos, dimittens eis terram, quam dominus eius Petrus pro empticia parte requisierat. Conuenit eciam ille Hubec iudici satisfacere in toto, pristaldo uero in parte.

Preterea supradictus Petrus requisiiuit duas uillas: Gurbuc et Fekethe pro terra Nicolai ex donacione regis patri suo Endo collata. Cui cum pre nominati quatuor homines contradicerent, asserentes eas ipsi Nicolaus, cum ipsis esse hereditarias et hoc testimonio multorum bonorum hominum comprobassent, predictus Iudex per

356.

A pályiak tagadják, hogy kárt tettek Chuejtorai Istvánnak és igazolódnak.

István Chuejtorafaluból törvényt láttata Pályi faluba való Pállal és ennek atyafiával László bácsi ispánnak és udvarbíró helyettesei: Betlen és István előtt két márka kár miatt, mit midőn azok tagadának, említett bírák Márkus nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldé őket tüzes vaspróbára, hol említett Péter hordozván a vasat magáért és atyafiáért, igazolódék.

357.

Boroszlónak régi és újabb birtokosairól.

Midőn $\frac{\text{Endős-fia}}{\text{Miklós}}$ boroszlai birtokrésze $\frac{\text{Péter-fia}}{\text{Péter}}$ kezére szállott volt bírói végzés útján, azon Péter erősen állította, hogy a boroszlai földön az ősi részen kívül volt említett Miklósnak szerzeményes része is. Mit midőn azon Miklós-osztályos társai, nevezetesen Cepán ispán, Péter, János és Pál tagadának, László ispán azon osztályos örökösöknek ítéle az esküt és pristáldust adván $\frac{\text{Péter-fia}}{\text{Becse}}$ nevezetűt, Váraddá küldé őket, hol midőn eskükészen állottak volt, Péternek, Hubec nevezetű megbízottja belátván ura ellenfeleinek igazságát, nem esküdteté meg őket, átengedvén nekik a földet, melyet az ura, Péter szerzett részként követelt volt. Azon Hubec abba is beleegyezék, hogy a bírót egészen ő fizeti, a pristáldust pedig részben.

Ezenkívül a szóban forgó Péter még két falut: Gurbucot és Fekethét is Miklós birtoka gyanánt pörölte, mint a melyek királyi adományképen jöttek atyjának, Endősnak kezére, minek mikoron az említett négy férfiú ellene állt azt bizonyítván, hogy azokban Miklóssal ők is örökösök és ezt sok tekintélyes emberek

iam dictum pristaldum misit eos Uaradinum ad examen ferri candentis, vbi homo ipsorum, portato ferro iustificatus est.

358.

De villa Poca pars ad duo aratra pertinet ad castrum de Clus.

Mog de uilla Poca¹ cum aliis ioubagionibus castri Clus,² scilicet Erdeu principe exercitus, Chicou, Tenqueu, Pouca archiprecone, Cheycimam et Bulchu uidentes de predicta terra castri partem ad duo aratra a quibusdam alienis, uidelicet: Gotfredo, Farcasio, Wilc, Olberto, Petro, Andrea, et Fila iniuste occupari, citauerunt illos ante Sebastianum comitem de Clus,³ iudicem a Bela rege⁴ delegatum, qui auditis responsis vtriusque partis, per pristaldum nomine Forcos, filium Choka de uilla Seldeu⁵ misit ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi prenominati actores fecerunt portari ferrum; sed aduersarii eorum se ipsos recognoscentes, subterfugerunt predictam terram castri prenominationibus actoribus . . . et (i)idem actores conuenerunt satisfacere iudici et pristaldo. Et ut exitus huius cause indelebilis existat, predictae partes terram quesitam metis circumpositis fecerunt separari, quarum metarum vna est in monte, nomine Bursors, inde per vallem Kusol uadit ad Agosholm et inde per uallem nomine Er uadit ad metam Visata.⁶ Sed preterea extra metas illas uersus septemtrionalem plagam supra dictus Mog habet ius sessionis ad spacium viginti iugerum.

¹ uilla Poca. Pata van ugyan Kolozs megye területén, de azzal helyneveinket nem azonosíthatjuk, miután az Kolozsváron túl fekszik, ezen regestrumi szám pedig annak innenső részéhez van kötve, és helyi tájékozódásunk szerint Bács vagy még inkább „Méra“ a vármegye nádas-menti j-ban.

² castri Clus. V. ö. 380. okl.

bizonyosságával megerősítették volt, a mondott bíró említett pristáldus kíséretében Váraddá küldé őket tüzes vaspróbára, hol emberök hordozván a vasat, igazolódék.

358.

A Pata határában levő vitás várföld Kolosban és határjárása.

Pata faluba való Maga kolosi vár többi jobbagyaival, nevezetesen Erdő hadnagygyal, Csikoló, Tenkö, Póka hirdetőnagygyal, (?) Csicsmán és Bulcsu [századosokkal] látván, hogy az említett várföldből két ekére menő darabot elfoglalnak egy-némely idegenek, mint Gotfrid, Farkas, Wilk, Albert, Péter, András és Fila jogtalanul, Sebestyén kolosi ispán Béla király által kiküldött bíró elé idézék őket, aki mind a két félt kihallgatván, Seldeu-falusi ^{Csoka-fia}_{Farkas} nevezetű pristáldus kíséretében Váraddá küldötte őket tüzes vaspróbára, hol az alperesek voltak hordozandók a vasat, hanem ellenfeleik magukba szállván, elállottak (a tüzes vaspróbától és átengedék) a mondott a főnemlített alpörösöknek, és azt is ők vevék magukra, hogy kielégítik a bírót és pristáldust. És hogy az ügy kimenetelének nyoma maradjon, a mondott felek a kérdéses földet környöskörül határjelekkel látták el, mely határoknak egyike a Borsoros hegyen van, innét a Kusal-völgyön keresztül Ágashalomnak megy és onnét az Ér-nevezetű völgyön keresztül megy Visata határáig. Ezen felül azonban azon határokon túl éjszaki világtájék irányában husz iga területére telek-joga vagyon a főnemlített Magnak.

³ Sebastianum comitem de Clus. Kiléte és főispánkodásának kora egyiránt ismeretlen.

⁴ a Belarege. 1221. óta volt Béla atyjának, a vizáلكodásokat leszámítva, uralkodó társa. Pauler Gyula tr. azt véli, hogy Béla erdélyi uralkodása idejére teendő ez eset (1228 körül.).

⁵ uilla Seldeu. Mi Gorbó-ra [Magyar-Gorbó] értelmezzük.

⁶ Visata, ma: Vista, melyet a pápai tized-regesták is említenek.

359.

Septem capita hominum venduntur.

Absolon, filius Hurtu¹ oretenus est nobis, scilicet: capitulo Uaradiensi contestatus, quod uendidisset domine Justine, uxori uidelicet Mice comitis² septem capita hominum, quorum nomina sunt hec: Mathka,³ uxor eiusdem Felicitas, et filii eorum: Thomas, Tanalchu, (Gyonou), et filie eorundem: Maged et Ilegu.

360.

De quibusdam in villa Leginer filiis ioubagionum sancti regis.

Cives castri Bolondus⁴ de uilla Leginer⁵ Motku, Vnuka, Hertugug, Luchy, Vgud, Baldu, Bila et alii impecierunt quosdam de eadem uilla filios ioubagionum sancti regis, scilicet Serkenteu, Marcel, Acel, Mogya et Vs dicentes, quod eorum essent conciuēs, simili officio, id est debito castrensiū subiacentes. Illi autem dixerunt se esse filios ioubagionum sancti regis, et hoc idem dixerunt, vt pristaldus eorum perhibuit ioubagiones eiusdem castri, uidelicet: Matha princeps exercitus, Chichur, Sceret, Mogy, Peremus, Thomas, Ind, Albeus, Gyurca, Poula, Budius, HENCHU⁶ centuriones et alii, quorum testimonio Martinus comes eorum non contentus per pristaldum Nuetlen de uilla Olsuc⁷ misit ad exa-

¹ Hurt 150. okl.

Absolon.

Berettyó vidéki urnak mutatkozik.

² Justine, uxori Mice comitis. Bizonyosan a bihari főispánnak fogott felesége lenni Justina nagyasszonyunk, aki Szigeti körül volt földesur (328. okl.) s aki, miként már jegyzékbe vetjük (322. okl.), birtokos vala Kis-Jenő táján is.

³ Mathka. A szerencsétlen két ízben másként neveztetik. V. ö. 150. 265. okl.

⁴ castri Bolondus. Bolondóc, a másik nevén Beczkó. Mig maga a vár Trencsény megyében fekszik, birtokai jobbjára azon

359.

Rabszolga-vásárlás hitelesítése.

^{Hurtu-, (Hort) fia.}
^{Absolon} előttünk, vagyis a váradi Kapitulum előtt élőszóval kinyilatkoztatá, hogy eladott volt Justina nagya szónynak, t. il. Mike ispán hitves társának hét ember-fő t, kiknek nevei: M á z a, ennek a felesége: F e l i c z i t á s, és fiaik T a m á s, B á n o l c z, [G y o n o u: kimaradt] és leányaik: M a r g i t és I l o n a.

360.

A l e g i n e r-falusi szent-király-fajta jobbágyok gyanúsítása.

A b o l o n d ó c z i v á r l e g i n e r-falusi köznépei: M a t k ó, U n o k a, H e r t w i g, L u c z-i, U g o d, B á l d, B i l e és mások megpörlének azon faluból néhány szent-király-j o b b á g y f i a k a t, nevezetesen S e r k e n t ő t, M a r c z e l t, A c z é l t, M a g y á-t és Ő s t állítván: hogy nekik sorsos társaik, hasonló állapotnak, vagyis a vár köznépei szolgálatának vetvék alája. Azok pedig szabadkozának, hogy a szent-király jobbágyainak fiai és ugyanazt állíták a pristáldus mondása szerint azon vár jobbágyai, t. ill. M a t h a h a d n a g y, C s i c s o r, Z e r e t, M a g y, P e r j á m o s, T a m á s, I n d, A l b e u s, G y u r k a, P u l a, B ö d e s, H e n c s századosok és mások, kiknek bizonyosságával Márton, az ispánjok nem elégedvén meg, O l s u c faluba való N u e t l e n pristáldus kíséretében tüzes vaspróbára Váradra küldötte,

kivül esnek és elszórvák Hont, Nógrád, Gömör és Nyitra megyékben. Tőle függenek a bihar-létai tárnokok. Ügyesetünk észrevehetőleg a honti részeken mozog.

⁵ uilla L e g i n e r. A várispánságok történetének érdemes írója értelmetlen hagyja, ha azonban O l s u c-t, O l s u c-, illetőleg A l s o k-nak olvassa, ez alig lehet más, mint a Hont m. korponai j-ban fekvő L e d é n y.

⁶ Azon alig lehetne megnyugodnunk, hogy Bolondócznak tizenegy századosa volt; de a szöveg e részben hozzáférhetetlen.

⁷ uilla O l s u c, Pesty Frigyes szerint: O l s u c = A l s o k.

men ferri candentis Uaradinum, vbi prenominati actores seipsos recognoscentes candentis subterfugerunt iudicium, dicentes predictos aduersarios ipsorum esse filios ioubagionum sancti regis et asserentes se falso de ciuili seruicio illos impeciisse.

361.

Solt non occupavit terram castri de Beekes. 1221.

Humilis conuentus ecclesie Uaradiensis¹ omnibus presentes literas inspecturis, salutem in domino. Vniuersitati uestre notum facimus, quod anno dominice incarnationis M^oCC^oXXI^o, cum esset edictum a rege Andrea: quod terre castrensiu[m] requirerentur, ciues Bekesienses² de uilla Mehes scilicet Otmar, Juan, Berta, Toma et alii coadiuuantibus eiusdem castri ioubagionibus, scilicet: Sungud, Hysce, Jordan, Petro filio Simonis et aliis impecierunt Solt, filium Solt³ dicentes, quod terram castri, nomine Scilos⁴ cum prato et virgulto cum medietate paludis, nomine Fas uiolenter occupasset. Hanc causam Tiburcius, Gyula, Alexander et Helias comites⁵ vice regia (auctoritate) discucient(es), per pristaldum nomine Paulum de uilla Terecha⁶ fili(um) Calanda direxerunt ad examen ferri candentis Uaradinum, vbi prenominatus Juan portato ferro pro se et conciuibus suis, combustus est.

¹ Humilis conuentus ecclesie Uaradiensis. A „Prémontréiek“ ezimű munka a váradi-előhegyi prépostság conventjének tulajdonítja [292. l.]. kűtfűnk 361. 362. 364. és 131. 242. 346. sz. okleveleit. Hibásan, miután ezek is a váradi káptalan kiadványai, mit Bunyitay is bizonyít.

² ciues Bekesienses. Békés megyével még a 382-ik oklevélben találkozunk.

³ Solt

⁴ Solt. Wertner tr., a „Magyar nemzetségek“ írója [I. 210] Csolt-nak olvassa s a Csolt-nemzetség ősvé avatja. A szomszéd-

hol a föl-pörösök magukba szállván elállottak a tüzes vaspróbától, beismervén, hogy ellenfeleik „a szent-király jobbágynak fiai“ és hogy alaptalanul gyanúsították őket, hogy közrendű váralattvalók.

361.

Soltnak védekezése, hogy nem foglalt el békési várbirtokot.

A váradi egyház alázatos conventusa mindazoknak, kik a jelen írást látni fogják, idvet az urban. Tudtára adjuk mindnyájotoknak, hogy az ur megtestesülésének 1221-ik esztendejében, mikoron András királynak kiadatott a rendelete: hogy a várföldek visszavevődjenek, — a méhes-falusi közrendű váralattvalók, névszerint Otmar, Iván, Berta, Tamás és mások támogatásával azon vár jobbágynak, nevezetesen Sunku-d-nak, Hizé-nek, Jordán-nak, ^{Simon-fia} Péter-nek, sa többieknek bepörlék ^{Solt-fia} ^{Solt-ot} azt állítván, hogy a várnak Szilas nevezetű földét a réttel és írtvánnyal a Fás nevezetű tó felerészével hatalmasul elfoglalta volt. Ezen ügyet Tiborc, Gyula, Sándor és Illés ispánok mint királyi biztosok megvizsgálván, Pál nevezetű pristáldus, a terecsa-falusi Kalanda fia kíséretében Váradra küldötték tüzes vaspróbára, hol a felülmondott Iván hordozván magáért és társaiért, elmarasztalódnak.

dos Csolt (alias Magor) monostoros hely nem kis valószínűséget kölesőnőz ez állításnak. Fás-iakkal a XIV. század okleveleiben elég sűrűn találkozunk.

⁴ terra Scilos. Szilas más oklevelekben nem jelentkezik s kérdés marad, ha nem Vadasnak olvasandó-e?

⁵ Gyula . . . Helias comites. Gyulát bihari, Illést békési főispánnak vallja Pauler Gyula akadémikusunk. [A m. nemzet története az árpádházi királyok alatt II. 95.].

⁶ uilla Terecha Tarcha helyett. Kőrös-Tarcsa a békési j-ban ma is főnlevő község.

362.

De damno quadraginta duarum marcarum, facto per violenciam.

Conuentus ecclesie Uaradiensis, omnibus presentes literas inspecturis, eternam salutem in Domino. Vniuersitati uestre notum facimus, quod cum Becea de (uilla) Fokeheuu¹ impeciisset quendam nomine Heyma de damno quadraginta et duarum marcarum facto per uiolenciam. Bocha, uicarius Pauli vajwode² discuciens eos per pristaldum nomine Ceku misit ad examen ferri candentis Uaradinum, quo cum uenisset nominatus Becea, cum pristaldo suo, quidam asserens se esse Heymonem illum, de quo res agitur, ferri candentis subterfugit iudicium dicens: quod Bocha non esset index suus. Bocha itaque remandauit nobis per literas, quod ipse et iudex huius cause et prenominatum Heymon, sicut decet, reum condemnasset. Huius rei testes sumus.

363.

Tauornici regine de uilla Monunya, qui pro civibus ad castrum Sumtey postulantur.

Joubagiones castri Sumptey,³ scilicet Nicolaus, Valentinus, Chug, Forcos, Ozore et Chunad cum comite eorum Zobozlou impecierunt ioubagiones tauar-nicos regine, qui sunt in uilla Monunya⁴ scilicet Wot Euzud, Vermet, Chunoz, Ilia, Teka, Cosma, Hata, Petrum, Micou, Vrbanum et Tolomer dicentes: ipsos ciues castri Sumptey (esse). Illi autem et preterea ioubagiones tauornicorum,

¹ uilla Fokeheuu. Nem lehet vele birni. A ki Fakóbükknek olvasná, annak be kellene bizonyítani, hogy Ugoesa egykorúlag az erdélyi vajda főnhatósága alatt állott.

² Pauli vajwode. Péter-fia
Pál vajdát az oklevelek 1221—1223-ra teszik.

³ castri Sumptey. Másutt: Stumptey, Sumtey, Simtei, Semptey, Scemte, Scempthe. Sempte a vármegyéknek minden külső jelével bír. Van főispánja, vannak várjobbágysai; de ninesen megyéje. Maga is más

362.

Negyvenkét márkás hatalmaskodási kártétel.

A váradi egyház conventusa a jelen írás minden olvasóinak örök idvet az urban. Mindnyájotoknak tudtára adjuk, hogy midőn Fokehevu-i Becea valami Hajma nevezetűt megperlett volt hatalmaskodással okozott negyvenkét márká kár miatt, B a c s a P á l v a j d á n a k helyettese kihallgatván, C e k e u nevezetű pristáldus által Váraddá küldötte őket, hová mikoron B e c e a a pristáldusával megjött, néminemű ember, ki magát azon Hajmának állítá, akiről itt szó van, elutasítá a tüzes vastörvényt mondván: hogy B a c s a nem bírja neki. Bacsa aztán levélben adta tudtunkra, hogy bírja is ezen ügynek, el is ítélte volt, a mint a dolog természete hozta magával H a j m á-t. Ezen esetnek tanui vagyunk.

363.

A királynénak Monunya faluba való tárnokai várparasztokul pöröltetnek.

A S e m p t e-i vár jobbágysai, ugym. Miklós, Bálint, Csög, Farkas, Ozorc és Csonad ispánjokkal S z o b o s z l ó v a l törvény elé állaták a királyné tárnok-j o b b á g y a i t, kik M o n u n y a k ö z s é g b e n vannak, ugym. B o t -ot, E ő z e d -et, V e u r e s -t, C s u m o z -t, Illés-t, T e k e -t, Kozmá-t, A t h á -t, Pétert, Mikót, Orbánt és T a l a m é r t azt állítván, hogy S e m p t e v á r alattvalói. Ők ellenben és rajtok kívül a t á r n o -

megyében fekszik, birtokai is szétszórva és egykori területi összefüggése sem meg nem engedhető, sem el nem képzelhető. Sempte tehát egészen azon téren mozog, melyen Bolondócz. És helyneveinek meghatározása is hasonló nehézséggel jár.

⁴ uilla Monunya. Mocsonok-nak (Muchunuc) olvassuk annál inkább, mert állítólagos várszolgák visszaszerzése ügyében indulván meg a pör, a vár szorosabb területén kell maradnunk, más részről az Udvarnok és Tárnok egykori helységek már előre sejtetik, hogy fölpörösök alig ha el nem veszítik keresetöket.

scilicet J a r d u s et C a z a dixerunt eosdem esse ioubagiones tauornicos regine, quos Gyula curialis comes regine¹ discuciens per pristaldum seruus-Dei de uilla Tesa² ad examen ferri candentis direxit Uaradinum, vbi prenominati ioubagiones se ipsos recognoscentes, iudicium ferri candentis subterfugerunt dicentes se prenomatos ioubagiones tauornicos falso de ciuili condicione impeciise.

364.

Cives Ferrei castri de uilla Thozar impetunt quosdam de villa Caku pro iniusta occupatione terrae castri.

Humilis conuentus ecclesie Uaradiensis omnibus presentes literas inspecturis, eternam salutem in domino. Vniuersitati uestre contestamur, quod ueniens ad nos quidam nomine Z o b a (vt ipse dixit) se uocari, statuit coram nobis duos ciues Ferrei castri³ scilicet Miculam et Crachium,⁴ vt idem Z o b a dixit de illis, asserens illos et omnes eorum conuillanos, de uilla Thozar⁵ impeciisse quosdam ministros regis, scilicet

¹ Gyula curialis comes regine, tehát Sempthe is, miként a Szolga-győrök általában, a király és királyné szolgálatában osztak meg. A mi magát Gyulát illeti, ez nem Rátold-Gyula, hanem „nagy“ Gyula a Kán-nemzetségből, „kinek főfészke Baranyában volt a Dráva mindkét partján, de Erdélyben, a Kükölli völgyében ép úgy birt, mint Borsodban, s a Bikk erdeiben még évek multán is — halála után — mutatták a fát, a melyen ráakasztott paizsa nyomokat hagyott.“ [Pauler: A magyar nemzet története II. 75]. Már azelőtt volt orsz. b. [1212], tárnok [1214] és nádor [1215], majd ismét nádor [1222], bán [1228] és főispán. Erdélyi vajda kezdetben (1201) volt. Nem adatott meg neki, hogy fényes pályáját méltóan bezárja. Egyed uralkodása kezdetén [1335] IV. Béla börtönbe veté Kán Gyula bán s ott végzé rövid időn szomorú életét. A királyné udvar bírāja 1221. 1223. 1224. években volt.

Siklósi Simon

I. Gyula bán † 1235

II. Gyula 1222—1223

1222—1228 főtlauok

1231—1233 Kálmán herezeg tárnoka.

² uilla Tesa. Pesty Frigyes megjegyzi, hogy Tésa falut ma Hontban találunk az Ipoly folyó mellett; de alig érthető, miért lett volna

k o k j o b b á g y a i t. il. J á r d u s és K a z a azt erő-
sítették, hogy a királyné tárnok-jobbágyai, k i k e t G y u l a
a k i r á l y n é u d v a r b i r á j a kihallgatván, T e s a -
falusi S e r v u s d e i pristáldussal Váraddá igazított tüzes
vaspróbára, hol a megnevezett jobbágyok magukba száll-
ván, elállottak a tüzes vastörvénytől mondván, hogy a
szóban levő tárnok-jobbágyokat a közrendű állapot felől
nem igazában bolygatták.

364.

A vas megyei közrendű váralattvalók Tazár faluból vár földek igaztalan
elfoglalása miatt bolygatják a Kaku-iakat.

A váradi egyház alázatos conventje mindazoknak, kik
a jelen írást látni fogják, örök idvet az Urban. Tudtára adjuk
mindnyájatoknak, hogy jövén hozzánk valami S z a b a
nevezetű, miként magát nevezé, állata elibénk két v a s -
v á r i közrendű váralattvalót, M i k u l á - t és K a r á -
c s o n - t, miként ugyanazon Szaba mondá felőlők, előadván,
hogy ők és T a s z á r f a l u b a való lakos társaik pörbe
fogtak volt vagy két király-i tisztviselőt, nevezetesen

a harmadik vármegyébe való a poroszló. Az nem lehet messze a felek
falujától, milyen péld. Mocsonokra nézve „Vecse.”

³ F e r r e i c a s t r i. Vas-vár! Majd nem hihetetlennek tetszik,
hogy itt az ország nyugati határmegyéjéről van szó; de ehhez nem fér
semmi kétség. Itt csakugyan folytatólágosan két számban V a s r ó l, azon
derék megyéről van szó, mely annyi nyelvi őskincsét, történelmi emléket
mentett meg, mint az idegen fajokkal érintkező vármegyék egyike sem.
Vasnak mulasztást nem vethetni a szemére.

⁴ C r a c h i u - m. Azonosnak vettük C r a c h i n - (Crachinus, Crachon-
nus, Crachun) névalakkal.

⁵ u i l l a T h o z á r. Taszár-Teszér ma nem található Vasmegyének
területén, de a középkori történelmi régiségekben majd T a z a r -, T a s z a r -
majd T h o z a a r -néven ninesen emlékezet nélkül. Tudjuk pedig Teszár-
ról, hogy eredetileg vár-föld volt; hogy IV. Béla és V. István alatt a
Ják-nemzetség már a magáénak vallotta, hogy ezt a földet a váralatt-

Jaak-fia

valók 1278. táján, mikor IV. László azt ^{Jaak-nak} adományozta volt
[Wenzel: IX. 198.]. P e s t y F r i g y e s tudósunk csodálkozik, hogy,
„miután a király csak most adományozza el Teszár földét, feltűnő:
miért nem követelték azt vissza a vár földek visszaszerzésére kiküldött

Czunam et Gregorium de uilla Caku,¹ pro iniusta occupacione terre castri. Cuius n(omen) est². . . . Ipsos autem ministros regis respondisse, eandem terram esse hereditariam. Nicolaum uero comitem palatinum misisse vtramque partem ad examen ferri candentis per pristaldum nomine Symeonem, filium Vidde uilla Sag,³ cuius ipse Zoba est seruicus Uaradinum, vbi taliter conuenerunt: quod prenominati ministri satisfacerent iudici et pristaldo, aduersariis autem eorum darent quartem partem terre predictae, tres uero partes in quinque porciones ita diuiderunt, quod tres de quinque acciperet Georgius cum condiuisoribus suis superius duas uero inferius Czuna cum consortibus suis.

365.

Actores iidem, in causam attractus Obulganus de villa Saden.

Micula, Crachun et alii de uilla Thazar⁴ traxerunt in causam Obulganum⁵ de uilla Saden⁶ pro fenili coram iudice Nicolao palatino, qui discuciens vtramque partem misit per pristaldum, nomine Symeonem de uilla Sag⁷ ad candens ferrum Uaradinum, ut homo Obulgani ferrum portaret. In die autem leuacionis ferri predicti Micula et Crachun subterfugerunt iudicium ferri dicentes: quod non obsisterent absque ioubagionibus castri absistentibus, cum quibus causam leuauerant.

birák?“ [Várispánságok tört. 542. l.]. Erre feleletül oklevelünk szolgál, mely másolatban bizonyosan meg volt a nemzetség leveles ládájában még akkor.

Az adománylevélből tudjuk azt is, hogy Taszár Ják mellett feküdt [„terram castrensium Castri Ferrei Thezaar vocatam, terre Jaak vocate contiguam et vicinam.“]

¹ Czuna-m et Gregorium de uilla Caku. Pesty Frigyes kérdőleg odaveti: Caku = Czák Kőszeg alatt? Nem az, sőt a mondottak után nem is mesterség kitalálni, hogy ez Jaac akar lenni, mely iratik Jaco-, Jacow-, Jacu-, Jakou-nak is. Ma Ják-fa Vas m. sárvári j-ban. Tehát bizonyos, hogy alperesek jáki-ak, illetőleg a Ják-nemzetségnek Venczelin lovag után első ismert ősei, és pedig Csuna a felső-szelestei Szelesteiek családjának, a másik a Gergely-ágnak törzsatyja.

C a k u-falvi C z u n á-t és G e r g e l y-t a várföldnek, melynek neve N — — — igazságtalan elfoglalása miatt. A királynak azon tisztviselői pedig ellenveték, hogy az nekik öröklött földjök s hogy aztán M i k l ó s n á d o r-i s p á n mind a két félt tüzes vaspróbára Váraddá küldötte S á g faluba való ^{Vid-fia}_{Simon} nevezetű pristáldusnak kíséretében, kinek S z a b a szolgálatában áll, hol olyatén egyességre léptek, hogy az említett királyi tisztviselők fizeték a bírót és pristáldust és a szóban levő földnek pedig negyed részét ellenfeleiknek adják, a három részt pedig olyképen darabolták ötfelé, hogy három-ötödöt fölüli részes társaival Gergel kapja, az alsó kettőt pedig C z u n a az ő sorsosaival.

365.

Ugyanazon fölpörösök saden-i Obulgán ellen.

M i k u l a és K a r á c s o n y és más T h a z á r-iak pörbefogák O b u l g á n-t S a d e n faluból való a kaszáló miatt M i k l ó s n á d o r bíró előtt, aki őket kihallgatván, mind a két félt elküldé S á g faluba való Simon nevezetű pristáldus kíséretében tüzes vasra Váraddá, hogy ott az O b u l g á n embere vasat hordozzon. A próba napján a szóban levő M i k u l a és K a r á c s o n elállottak a tüzes vastörvénytől mondván, hogy nem állják a keresetet, miután a várjobbágyok, kikkel a pert kezdtették, nincsenek jelen.

² Mely neve volt a villongó várföldnek, az a másoló tollában maradt; mi azt hiszszük alsó- vagy felső-előnévvel T a s z á r, miután a Regestrum korában még virágzó korát élte ugyanazon birtoknak birtokosával járó földaraboltatása s önállóságot hazudó külön nevezete.

³ uilla S á g, a mai vasmegyei S á g a kis-czelli j-ban.

⁴ uilla T h a z a r. L. az előbbi (364) okl.

⁵ O b u l g a n u m. Obulganus. Egyike azon kevés regestrubeli személyeknek, kik másutt is szerepelnek [W e n z e l: X. 450]. Különbösen szláv eredetűnek látszik.

⁶ uilla S a d e n, bizonyára „Seeden“ helyett. Z s e d é n y Vas megyének sárvári j-ban.

⁷ uilla S á g. Ugyanaz, melyet az előbbi [364. okl.] említ.

Quidam inseparabiles ioubagiones ecclesie Tordensis pro civibus Bichoriensibus postulantur.

Cum esset edictum a rege Andrea, quod castrenses dispersos castri recolligerent. Bichorienses cum ioubagionibus eorum scilicet Luca, Paulo Tita¹ et aliis impecierunt quosdam inseparabiles ioubagiones ecclesie — — — Tedam,² scilicet Bellum, Fib, et Boguan de uilla Apathi³ dicentes, quod ciues essent Bichorienses. Abbas autem de supradicta ecclesia et Vile⁴ patronus ecclesie eiusdem cum Petro cognato Vile dixerunt, quod ioubagiones essent monasterii Tordensis⁵ inseparabiles, quos Tiburcius, Gyula et Helias comites⁶ auctoritate regis huiusmodi causas iudicantes posuere super iuramentum memorati abbatis et predicti patroni cum predicto cognato suo. Qui uenientes coram pristaldo eorum Dominico de genere Rusd⁷ iurarunt super sepulchrum sancti Ladislai regis et sic probauerunt, quod essent ioubagiones prenominati de iure ecclesie predictae.

¹ Fita. A bihari várjobbágyok közt másutt nem találjuk; nem valószínűtlen azonban, hogy megállható kinézése daczára is eserélt név.

² Tedam. Némely egyházi íróink úgy vélekednek, hogy itt kétségbeyvonhatatlan a tollhiba és Tedam e helyett állana Torda; hanem hát tisztára hogyan lehetséges azt a szövegből kiokoskodni? Tedam ragozott név, tehát a kihagyásnak (mert a szöveg alábbi „fönnemlített“ kitétele, ha a kihagyást meg nem engedjük, a névferdítést meg kell engednünk) nagyobb a valószínűsége. Különben a „Tedam-ból“ még egy „d e“ elüljárónak is ki kell kerülni p. de Curru.

³ uilla Apathi. Biharnak a középkorban 5 darab Apathi helyneve is volt. Sok tekintetből másra nem gondolhatunk, mint Kőrös-Apathira, ma: Kőrösszeg-Apathi.

⁴ Vile, a Váradí egyház monographusa szerint: Vole, illetőleg Valk. Nem veszünk ki belőle semmit rangja vagy származása tekintetében.

⁵ monasterii Tordensis. „Tordai Apátság“; pedig még mindig kérdés szerintünk, hogy volt-e; és ha volt, hol volt? Hogy hol

366.

A tordai monostornak néhány örök jobbágyát a bihariak, mint hozzájuk tartozókat pörlik.

Mikoron András király kiadta volt a rendeletet, hogy a várnak szétszóródott köznépét össze kell gyűjteni, a bihariak jobbágyaikkal, tudniillik Lukács-, Pál-, Fita- és másokkal egyetemben perbe fogának néhány egyházi örökös jobbágyot, Tedát t. il. Bellust, Tibet és Boguánt Apáthi faluból mondván, hogy a bihari várnak közrendű alattvalói. A fönnemlített egyháznak apátura pedig és Walk azon egyháznak patronusa Péterrel, Walknak a rokonával azt állították, hogy azok a tordai monostor elválaszthatatlan jobbágysai. Tiborc, Gyula és Illés ispányok, kik a király képében bírái valának az ilyes ügyeknek, a szóban forgó apátumnak, a mondott patronusnak és megnevezett rokonának ítelték az esküt. Kik megjelenvén pristáldusok, a Rusd-nemzetségből való Domokos előtt, megesküdtek Szent-László sírja fölött és ekként beigazolák, hogy a pörös jobbágyokat jogosan tartja a mondott egyház a magáénak.

volt, azt a váradi egyházmegye monographusánál Rábé mellett, Szerepmonostorától keletre csak a térképen találjuk. Miért volt itt és nem a békésmegyei Tordán? Nekünk úgy tetszik, hogy Tordai Apátság Bihar területén, illetőleg a váradi egyházmegyében soha sem létezett; mert annak ezen oklevélen kívül más adata nincsen, ezt pedig, miként láttuk, vagy a hiányosság vagy ferdtés hibájában kell elmarasztalnunk; b) a berettyó melléki Torda soha sem nevezetik Tordamonostorának; c) hol van e tájon azon Apáthi, hol az apátságnak elszakíthatatlan, tehát egyzersmind bizonyosan a közelében is lakó jobbágyok laktak? Vajjon nem azon Curru-i, kőrösi apátságról van-e itt szó, melyet az 50. 51. 129. és 140. számok érintenek?

⁶ Tiburcius (a királyné ex-országbirája), Gyula (bihari főispán, Gyula ex-nádor fia a Kán nemzetségből) et Helias comites (a békési főispán).

⁷ Dominico de genere Rusd. A rusd-i vagy rosti nemzetség, mely zemplényinek látszik s bihari birtoklására nincsen adat és nem is lehetetlen, hogy más értendő alatta.

367.

A civibus de Bursod impetiti liberi iustificantur.

Koeta de uilla Chokoha¹ et Churna de uilla Vmany² ciues de Bursod³ coadiuantibus eiusdem castri ioubagionibus scilicet Zador, Petro, Dedo⁴ et aliis impelierunt quosdam de uilla Pelg⁵ Cikam [de uilla Mochulas⁶ scilicet, Chiz, Petrum, Dumasam]⁷ et item de uilla Tornua⁸ Nonam et Belcheam, hos inquam omnes impelierunt pro concuiibus suis. Illi autem dixerunt se esse liberos et filios hospitis Boëmorum, quorum libertatem cum teneret Ruska⁹ de uilla Simon¹⁰ et Nuha de predicta uilla Mochulas prenominati castrenses dixerunt ipsos quoque suos esse concuius, quorum causam iudices a rege Andrea delegati, scilicet Tomas episcopus,¹¹ Pousa,¹² Panus,¹³ Symeon comes¹⁴ per pristaldum Gutman ad examen ferri candentis miserunt Uaradinum, vt prefati libertatum defensores iudiciale ferrum pro se et pro illis, quos liberos esse decertabant, portarent. Quo cum uenissent, peracto triduoano ieiunio predicti actores candentis ferri

¹ uilla Chokoha [Beél-nél: Chokoba; másutt: Chakva, Chokva]. Csokva ma is fönlevő helység Borsod megye ózdi járásában.

² uilla Vmany = Omány ugyanazon megye ugyanazon járásában.

³ Borsod. A helyett, hogy a Borsodban mozgó eseteket elszámálnók, azon merésznek látszó nézettel zárjuk le ezek utolsóját, hogy Bihar után a Borsok e kies megyéje az, melyet Regestrumunk földrajzilag leginkább megvilágít. És e helynevek keresésével vevé kezdetét jelen tanulmányunk is.

⁴ Ded-o, Dédös (Dedus) előfordúl másutt is. [Házai Okmt. VII. 18. 1230-ból].

⁵ uilla Pelg. Bulg, Bolg = Bolk helyett, ma Bolyok. A Bolyki nemesek nagy szerepűek Borsod vármegye történelmében.

Kisebb körre, ami helyesebbnek is látszik Pelg = Orluval, (egykorúlag: nagy- és kis-Arló) látszik egyértelműnek.

⁶ uilla Mochulas, másutt: Mocholyas alio nomine Jardanhaza.

367.

A borsodi várparasztok sikertelen kísérlete a cseh vendég-fiakkal.
1217—1223.

Csokva faluba való Kete és Omány helységbe való Csorna, borsodi közrendűek, segítkezett adván nekik azon várnak jobbágysai, jelesen Szadur, Pétör, Dédöss a többiek, pörbefogának néhányakat, Bolyok (Pelg) faluból Czikát, [Mocsolyás faluból pedig Csyz-t, Pétert, Domasát] és Tornua faluból szint'azonképen Nanát és Belcsét, ezek mindnyáját, ismételjük, pörbefogák, hogy sorsos társaik. Amazok pedig ellenveték, hogy szabadok és cseh-jövevényfiak, kiknek szabadságát midőn Ruska Simon faluból és Nuhua már mondott Mocsolyás faluból védelmezé, említett közrendű váralattvalók őket is maguk fajtája-félének mondták. Kiknek ügyét az András király által megbízott bírák: Tamás püspök, Pósa, Panyit Simon ispán [megvizsgálván], Gutman pristáldus kíséretében Váradra tüzes vaspróbára utasíták, hogy a szóban forgó szabadság-védők az igazságtevő vasat magukért és azokért, kiket szabadoknak vitatának, hordozzák. Hová, midőn megjöttek volt, a három napi bőjt eltelt-

Járdánháza értendő tehát alatta, melynek egy része ma is Mocsolyásnak neveztetik.

⁷ A [] által kiemelt sor csak az 1550-iki Martinuzzi-féle kiadásban van meg.

⁸ uilla Tornua Várkony-nyal (Varcun) látszik egyenlőnek, ha pedig Omány és Csokva tőzsomszédságából, mi helyesebb is, nem akarunk kibontakozni: Hurussó vagy Horszó, mely ma Csermely határában levő puszta.

⁹ Ruska, Beöl Mátyásnál és Endlichernél: Puska.

¹⁰ uilla Simon, Szent-Simon; de már Gömörben, vagy állhat Somsal képében is. Somsály p. Ózd és Járdánháza közt.

¹¹ Tomas episcopus. 1217—1223 közt ült az egri püspöki széken, miért is érthetetlen, hogyan teheti Pesty Frigyes ezen oklevelet (A várispánságok tört. 193. l.) „1229 tájára.“

^{12—14} Pousa. — Panus (Panyt). — Simeon comes. Csak egy ismerőssel dicselkedhetünk köztök a Miskolcz-nemzetségből való Panyit személyében.

subterfugere iudicium dicentes, quod omnes prenomina-
tos aduersarios eorum iniuste pro conciuibus suis impe-
ciissent.

368.

Villani de Vroz et de Kolond et de Gontoy causam agunt pro
terra castri.

Humilis conuentus ecclesie Uaradiensis omnibus
sancte ecclesie filiis eternam salutem in domino. Vniuersi-
tati vestre notum facimus, quod anno dominice incarna-
cionis M^oCC^oXXI^o, cum esset edictum a rege Andrea,
quod terre castrorum a quocunque uiolen-
ter occupate castris restituerentur, Tibur-
cio,¹ Gyula² et Helia comitibus³ a prefato
rege in parochia Bichoriensi delegatis, uillani
de Vruz⁴ et de Kolond⁵ et de Gontoy⁶ coad-
iuuantibus eiusdem castri ioubagionibus, scilicet Luca
principe exercitus, Tegegu Paulo et aliis
impecierunt filios Bocion, scilicet Georgium, Gylia-
num⁷ et alios omnes dicentes: quod terram castri ad
ipsos pertinentem iniuste occupassent. Illi autem respon-
derunt eandem terram esse sibi hereditariam et hoc testi-
monio comprouincialium probauerunt. Prenominati itaque
iudices vtramque partem per pristaldum nomine An-
dream de Pulos⁸ direxerunt ad examen ferri canden-
tis Uaradinum, vbi per triduanum ieiunium, cum deberet
ferrum portari, supradicti actores conuenerunt cum aduer-
sariis ipsorum, dare eis terram metatam.

¹⁻³ Tiburecius (Tiborcio helyett) l. 366. okl.

Gyula. l. 366. okl.

Helia comitibus. Miként látszik, mind a három
főispán volt.

⁴ uillani de Vruz. Ugyanazon hely, mely már két ízben is emlí-
tésbe jött [23: Gilianum de uilla Vruz; 147: Gilianum filium Bocion.]
Ma Pusztá-Orosi.

⁵ de Kolond. A 105. számban betűhíven már előjött. Bunyitay

té vel a fönnemlitett fölpörösök elállának a tüzes vas-türvénytől, mondván, hogy szóban levő ellenfeleik mindnyájokat alaptalanúl vették volt gyanuba a részben, hogy nekik sorsos társaik.

368.

Az Orosi-, és Kaland- meg a Gyánté-falviak vár-föld miatt pörölnek.

A váradi egyháznak alázatos gyülekezete az anyaszentegyház minden fiának örök idvességet az urban. Mindnyájotoknak tudtára adjuk, hogy az Ur megtestesülésének 1221. esztendejében, midőn András királytól rendelet jött volt ki: hogy a várak földei, akár ki foglalta volna is el hatalmasúl azokat, a váraknak visszaadassanak, Tuborcza, Gyula és Illés ispányok, mint a mondott király által Bihar területére kiküldött bírák előtt az Uroziak, Kolondiak és Gyántéi-ak, segítő kezet adván nekik azon várnak jobbágysai, jelesen: Lukács hadnagy, Tegek, Pál és mások pörbe fogák a Boczionfiakat: Györgyöt, Kiliánt meg a többit az utolsóig állítván, hogy a várnak őket illető földét jogtalanul elfoglalták volt. Azok pedig azt válaszolák nekik, hogy azon föld nekik öröklött földjük, és ezt azon megyeiek bizonyosságával is megerősíték. A szóbanforgó bírák ennél fogva Pulusi András nevezetű pristáldus kíséretében mind a két félt tüzes vaspróbára Váradra utasították, hol a három napi bójtnak utána, midőn a vas-fogáson lenne a sor, megnevezett fölpörösök ellenfeleikkel abban állapodtak meg, hogy meghatározva átadják nekik a földet.

és Csánky tr. nem tudnak róla semmit, a mai p. Romogy helyén fogott állani, ha nem Komádi.

⁶ de Gontoy. Ugyanaz, melynek értelmezését a 105. sz. oklevélnél kíséreltük meg, vagyis a mai Nagy- és Kis-Gyánté.

⁷ Bocion

György Kilián. V. ö. 147. számmal.

⁸ de Pulos. Talán a mai Lapos puszta a megye nyugati határ szélén. Középkori adatai olvashatók Csánky-nál [I. 619].

369.

Dominicus de genere Sentemacus et servi eius fugitivi.

Dominicus de genere Sentemacus¹ impeiit quendam iuris militarem, nomine Latibar² dicens: quod sex capita seruorum, qui ab ipso fugerunt, apud ipsum inuenisset et ipse eos occultasset; quod cum ille negaret, Mauricius uice-palatinus³ per pristaldum, nomine Martinum de uilla Scilos⁴ ad examen ferri candentis misit Uaradinum. Vbi homo Dominici portato ferro pro domino suo, mundatus est.

370.

Stephanus serviens coram curiali comite de Zathmar pro furto accusatur.

Ilabar⁵ et Andreas ioubagiones Laurencii, filii Pot impecierunt Stephanum seruientem Joance de furto. Iudice Zakaria curiali comite de Zathmar,⁶ pristaldo Buchiha de uilla Euru.⁷ Predictus itaque Stephanus portato ferro Uaradini mundatus est.

371.

Mulier quaedam de villa Potoc est venetica.

Johannes de uilla Isepu⁸ impeiit quendam mulierem de uilla Potoc,⁹ pro ueneficio iudice Zuga

¹ de genere Sentemacus. A Szent-Mágócs hadra vonatkozólag oklevél-códexeink mai állásában alig van két adat, amely ezen bejegyzésnél öregebb lenne, békési szereplésüket illetőleg pedig magában áll daezára annak, hogy talán Szenté-ben és Mágócs-ban kell e nemzetiség ő-zi fészket tekintenünk.

² Latibar. Ma is van Latobar hely- és Latabar családnev.

³ Mauricius uice-palatinus. 1219—1223 táján [Wenzel: I. 182]. Nyilván azon Móricz ez a Pók nemzetségből, kit András király uralkodásának utolsó éveiben tálnok-mesternek és Mosony főispánjának tudunk.

⁴ uilla Scilas. V. ö. 261. sz. okl. Szilasról nem tud mit sem Békésnek sem középkori sem jelenlegi topographiája. Van azonban Ugra mellett Biharban egy Szilas, melyet a számos Szilas-helynevek

369.

Domokos a Szente-Mágócs hadból és szökevény szolgálai. 1219—1222.

Domokos a Szente-Mágócs nemzetségből pörbe fog vala néminemű *L a t a b á r* nevezetű törvénytudót mondván, hogy hat főre menő szolgálait, akik tőle megszöktek, nála találta meg és ő rejtegette volt őket; mit midőn ez tagada, *M ó r i c z, v i c e n á d o r - i s p á n* Márton nevezetű *S z i l a s* faluba való pristáldus kíséretében tüzes vaspróbara Váraddá küldötte őket, hol Domokos embere, ura helyett hordozván a vasat, igazolódék.

370.

A szolgál-sorsú Istvánt a szathmári alispán előtt tolvajnak mondják.

Illabár és András, a $\frac{\text{Pat-fia}}{\text{Lőrincz}}$ jobbágysai törvény elé állatak lopás czimén Istvánt, *I v á n k á n a k* a cselédjét. Biráskodék *Z a k a r i á s*, a szathmári udvarbiró, pristáldus vala e ő r-falusi *B u k i h a*. A szóban levő István hordozván pedig a vasat Váradon, igazolódék.

371.

A patak-i asszony rontásban elmarasztaltatik.

I z s é p faluba való *J á n o s P a t a k*-ról néminemű asszonyembert rontásról vádola. Biráskodék *Z u g a* patak-i

közzött még leginkább gyanuba vehetünk. Az eset azonban békés-inék látszik.

⁵ *I l a b a r*. Illava- és Illoba-helynevek látszanak rá emlékeztetni. (?)

⁶ *Z a k a r i a c u r i a l i c o m i t e d e Z a t h m a r*. E név minden tekintetben unicuma kútfontknek.

⁷ *u i l l a E u r u*, másutt: *E w r*. Miként kivehető, ekkor Szathmárhoz tartozott, holott Szabolesban fekvőnek is mondatik a középkori írásokban.

⁸ *u i l l a I s e p u*. *I z s é p*, mely a régiségekben *I s e p*- és *I s y p*-változatokban fordul elő közönségesen. Magyar-Izsépet Zemplén m. gál-szécsi járása vallja a magáénak.

⁹ *u i l l a P o t o c*. *P e s t y F r i g y e s* szerint „eltűnt régi vármegye“, szerintünk egy királyi birtok városa. Itt született a hagyomány

curiali comite de Potoc, pristaldo Petro. Predicta itaque mulier portato ferro Uaradini combusta est.

372.

Laurencius de uilla Bolu pro furto impetitus iustificatur.

Andreas de uilla Volcaz¹ impeciit Laurencium de uilla Bolu² pro furto coram Mauricio uice-palatino,³ pristaldo Stephano de uilla Kopri.⁴ Prefatus itaque Laurencius portato ferro Uaradini iustificatus est.

373.

Thomas episcopus, Simon, Pousa atque Mauritius comites sunt vice regis iudices.

Scorcomer, filius Urbani comitis⁵ impeciit Micum filium Alexandri⁶ et preterea quosdam de genere Miska, scilicet Michaëlem, Chepanum, Vrbundinum⁷ et alios de predicto genere, dicens: quod currus ipsius inuadentes duos de seruientibus suis occidissent et res ipsius ad estimacionem triginta marcarum abstulissent, illos autem se innocentes esse fatentibus, Thomas Agriensis Episcopus,⁸ Simon quoque et Pousa atque Mauricius comites⁹ uice regis iudices constituti miserunt vtramque

szerint Szent-Erzsébet 1207. táján. Hogy a királyság első századában Patak és Zemplén külön megyét alkotva, Patak alkotta volna az anyamegyét, kuriosumképen helyén van érinteni. Hogy I. és II. András király tarták itt udvarukat, már helytörténetileg alaposabb. Azelőtt főispánjai, 1297 óta már csak várnagyai adnak magukról életjelt. [Századok 1871. 670. l.].

¹ uilla Volcaz. Balkány-Szabolcsban 212. 316. okl.

² uilla Bolu „Boltu“ helyett. 212. 213. 316. okl. Bót p. Bököny mellett.

³ Mauricio uice-palatino. V. ö. 369. okl.

⁴ uilla Kopri = Napkor. 144. okl. Napkor azon helynevek.

udvarbiró, pristáldus vala Péter. A mondott asszony pedig hordozván Váradon a vasat, elmarasztalódék.

372.

Boltfalusi Lőrincz a tolvajság gyanuját magáról elhárítja.

Balkány [Volcaz] faluba való András lopásról vádolá Bolt-falusi Lőrinczet Móricz, a vicze palatinus előtt. Pristáldus Napkor [Kopri] faluba való István volt. Említett Lőrincz pedig hordozván Váradon a vasat, igazolódék.

373.

Tamás püspök, Simon, Pousa és Móricz ispánok királybirósága.

Szorkomér, Urbán ispánnak a fia pörbefogá Sándor-fia Mikust s azonkívül némelyeket a Miska nemzetségből, mint Mihályt, Csepánt, Urbundot és másokat a mondott nemzetségből mondván, hogy szekerait megtámadván, cselédjeiből kettőt megöltek és harmincz márkát érő ingóságait elvitték volt. Ők azonban ártatlanoknak mondák a dologban magukat. Tamás egrí püspök, valamint Simon és Pósa meg Móricz ispánok a király képében való Galya faluból származó Pál nevezetű pristáldus kíséretében tüzes vaspróbára

közé tartozik, melyek a középkori íródeákok tollából mindig hibásan kerültek elő.

⁵ ⁷ Urbán ispán ————— Scoreomer	Sándor ————— Mikus	egyiránt ismeretlenek.
--	--------------------------	------------------------

Miska nemzetségről esupán csak kűtfőnk tud, mely kérdés: nem Miskoez akar-e lenni?

⁸ Thomas Agriensis episcopus. 1217—1223. V. ö. 367. sz.

⁹ Simon, főispánnak föltételezve, szabolesinak véljük; Pousa, az, kiről a 367. számban van szó: Mauricius, az, ki a 369. sz.-ban fordúlt elő.

partem per pristaldum nomine Paulum de uilla Galya¹ ad examen ferri candentis Uaradinum vbi homo predicti Scorcomer portato ferro pro domino suo, combustus est.

374.

Bodun comes vendit partem terre Solomun.

Anno incarnationis dominice M^oCC^oXIV^o regnante gloriosissimo rege Andrea, Simone Uaradiensi episcopo² existente. Jacou filius Pata³ emit a Bodun comite filio Eustachii terciam partem terre Solumun,⁴ porcionem scilicet ipsius Bodun comitis loco sessionis et parte nemoris, ad eandem porcionem pertinente distinctis, agro autem ab vna, tertia quidem parte data, sed indistincta a parte Petus, filii Chuley,⁵ ad quem uidelicet pertinent due partes eiusdem terre. Idem eciam ab eodem emit super eandem terram duos libertinos, scilicet Crachinum et fratrem eius Bucham. Prenominatus autem Bodun comes testatus est se uendisse illa et accepisse precium eorum totaliter, uidelicet uiginti et septem marcas.

375.

Cheka et Modu de villa Kaba sunt coram Smaragdo.

Abram de uilla Kaba⁶ impeciit conuillanos suos scilicet Chekam et Modu de furto, iudice Smaragdo comite de Zounuc,⁷ pristaldo Som. Sed Cheka et Modu portato ferro iustificati sunt.

¹ uilla Galya. A szereplő személyek körül tájékozódva lehet gondolatunk szerint csak eligazodni e helynév körül, ha a megye iránt [minden esetre az egri egyházmegye körében] tájékozódásra juthatnánk.

² Simone Varadiensi episcopo [1202—1218]. Következő számokban volt róla emlékezet: 34. 197. 208. 209. 252.

³ Pata

J
k
Jákó V. ő. 327. okl.

⁴ terra Solumun. A Hortobágy környékén a középkorban volt ugyan Salamon hely; azonban az sem lehetetlen, hogy kérdéses helynevünk Solumus = Solymos akar lenni, és ez esetben azon Solymost érintené ez eset, melyről [263] már volt is szó,

mind a két félt Váraddá küldötték, hol a mondott Szorkomérnek embere, hordozván ura helyett a vasat, elmarasztalódék.

374.

Bodony ispán eladja Solumus-i földjének egy részét.

Az Ur megtestesületinek 1214. esztendejében, mikoron dicsőséges András király uralkodék és váradi püspök Simon vala, — $\frac{\text{Pata-fia}}{\text{Jákó}}$ megvevé Lesták-fia Bodony ispántól a Solumus-i földnek harmad részét, vagyis amely magáé Bodony ispáné volt, hozzátartozó elkerített házhelylyel és berek-részlettel, a földből pedig egy darabban a harmada adatott, hanem kihasítás nélkül $\frac{\text{Csölej-fia}}{\text{Petös}}$ mellett, ki ura azon föld két harmadának. Ugyanő vőn tőle még azon földre két szabadost, t. il. Karácsont és Bucsát, annak atyjafiát. A szóban levő Bodony ispán pedig vallomást tőn róla, hogy azokat eladta és árjokat, t. i. a 27 márkát hiány nélkül megkapta.

375.

Kaba-i Cseke és Mad nem tolvajok.

Kaba faluba való Ábrahám lopásról vádolá falubelieit t. il. Csekét és Mad-ot. Biráskodék Smaragd zunuk-i ispán, pristáldus Sam vala, Cseke és Mad azonban hordozván a vasat, igazolódának.

⁵ $\frac{\text{Chuley}}{\text{Petus.}}$ Bessenyő származású birtokosnak látszik neve hangzása után, ki hallgatagon inkább Solymos, mint Salamon mellett tanuskodik. Solymos azon saját rendeltetésű nevek egyike lévén, melyek lakói közt a szláv népelem mellett jelentékeny volt a bessenyő is.

⁶ uilla Kaba. A 71. sz.-ban előforduló Cayhas-sal (a 176. okl.-ben: Kahas) azonosítva, Ér-Kávás-nak olvassuk, tehát Kauas-ra lenne igazítandó és lövitendő. Ér-Kávás tudvalevőleg a mai Szilágy megye tasnádi járásában keresendő.

⁷ Smaragdo comite de Zounue. Smaragdról mondja Pauler Gyula, az Árpádok korszakának éles elméjű történetírója

376.

Gyndus et Suncud fures esse accusantur. Mater eorum non est venefica.

Echy de uilla Moyzun¹ impeciit consuillanos suos scilicet Gyndus et Suncud de furto coram Zakeo, curiali comite de Doboka² et idem matrem eorundem de ueneficio coram Johanne archidyacono, qui missi Uaradinum per pristaldum vnum nomine Adam, portato ferro iustificati sunt. Matrem uero eorum prefatus Echy subterfugit dicens se falso illam impeciisse de ueneficio.

377.

Causa Errici de villa Moyzun.

Erricus de uilla Moyzun³ impeciit (?) dominum Sumhug de furto, iudice Zakeo predicto, pristaldo Christophoro. Samhug mundatus est.

378.

Vs hodnogy convenit Varadini cum adversariis. 1214—1216. kör.

Vs hodnogy⁴ impeciit Maraz Stephanum, Albertum, Petrum et Vz de uiolencia dicens: se per eos septem plagis uulneratum et quinquaginta marcas valens sibi esse ablatum. Quos Katapanus Agriensis episcopus⁵ ex mandato regis Andree discuciens ad candentis ferri iudicium per pristaldum nomine Leus

[II. 77], hogy András királynak régi és kedves embere volt. Wertner Mór tr. szerint a Zsámok nemzetség zsambéki ágzatának ivadéka [II. 417]. Mint országbíróval nem foglalkozik vele Regestrumunk, mivel 1205—1206-iki oklevelei elkallódtak. Szolnoki főispán országbíró korában volt, de az fogott lenni mint ex-országbíró is egészen 1214-ig. Ezen időszakra vonatkoztatjuk 148. 253. és jelen 375. sz. okleveleink; pozsonyi tiz éves főispánságának [1213—1223] kútfőnk 112. 228. s hozzávetőleg a 241. számokban vagyon nyoma.

¹ uilla Moyzun. Maeskás-e, vagy Máró, vagy más akar-e lenni? ki tudná megmondani?

376.

Gindes és Sungud a tolvajságnak, és anyjok a rontásnak gyanujába estek.

Macskás [Moyzun] faluba való Écsi pörbe fogá falubelieit, nevezetesen Gindöst és Sungudot lopás miatt Zakeus, a dobokai udvarbíró előtt, és rontásról vádolá azoknak anyját ugyancsak ő János öspöröst előtt, kik Váraddá utasítódva Ádám nevezetű pristáldus kíséretében, hordozván a vasat, igazolódának. Anyjoknak próbára vetésétől pedig mondott Écsi elállott azt vallván, hogy alaptalanúl gyanusította őt rontásról.

377.

Moyzun-i Emre ügyéről.

Emre Macskás [Moyzun] faluból lopásról vádolá Sumhog (?) urat. Biráskodék az elébbeni Zakeus, pristáldus vala Kristóf. Sumhug igazolódék.

378.

Eős hadnagy Váradon elleneseivel alkura lép

Ös hadnagy pörbe fogá Maráz-t, Istvánt, Albertet, Pétert és Öszt erőszakoskodás miatt azt állítván, hogy hét sebet kapott volt tőlük és öt máskaértéket vettek el tőle. Katapán egri püspök András király meghagyására kihallgatván őket, Scenues faluba való Leus nevezetű pristáldus kíséretében tüzes vas-törvényre

² Zakeo, curiali comite de Doboka. Mint dobokai alispán e név magában áll.

³ uilla Moyzun. L. az előbbi számot.

A Dobokát illető eseteknek e számmal a végére értünk. E számok: 11. (?), 97. 304. 376. 377.

⁴ Vs hadnagy. Az egykorú hadnagyok közt hasonnevűre sem itt, sem más oklevéltárakban nem akadunk, pedig nélküle nem igen állapítható meg az eset megyéje sem.

⁵ Katapanus Agriensis episcopus [1198—1216]. Csak annyit következtethetünk, hogy az egri egyházmegye területén adta magát elő az oklevélben foglalt bűneset.

de uilla Scenues¹ misit Uaradinum, vbi taliter conuenerunt: quod prenominati aduersarii darent Vs hodnogy coram capitulo Uaradiensi in dominica: Reminiscere decem et septem marcas, et idem iudici et pristaldo satisfacerent, et si hec non facerent, portarent regale iudicium.

379.

Crachinus de uilla Malca impetitur pro furto.

Buhus, ioubagio castri Zathmar impeciit ioubagionem de genere Cupolon² scilicet Crachinum de uilla Malca³ pro furto. Quos Banc comes palatinus et Pösoniensis⁴ discuciens ad praudam per pristaldum Luger misit Uaradinum, vbi Crachinus portato ferro iustificatus est.

380.

Litigantes de Clus.

Philippus de uilla Vulchoi⁵ impeciit ioubagionem Stephani, filii Moruc, scilicet nomine Tochi de tribus marcis. Quos Christophorus curialis comes de Clus⁶ discuciens ad praudam, per pristaldum nomine Chepanum misit Uaradinum, vbi homo Philippi nomine Geus portato ferro pro domino suo, iustificatus est.

381.

Zobolchienses.

Mox, ioubagio Cosume impeciit hominem Bar-

¹ uilla Scenues. Szenyes-re, mely régen Szathmárban feküdt, ma puszta Szabolcsban, szokás értelmezni. Ez azonban nem volt egri egyházmegyei terület. Még leghamarább Békésben vagy Zarándban kereskedhetünk utána, hol a püspökségnek birtoka és főesperessége volt (a sumbuni; utóbbi nevén: pankotai).

² de genere Cupolon. A Kaplon-nemzetség, a Sztáray és a Károlyi grófok családjának legrégibb, egész a honfoglalásig felnyúló ősfája, mely a hét vezérek egyikéből ágazik ki. [L. Kandra Kabos: Az ezer éves Károlyiak].

Váraddá küldötte őket, hol olyatén egyességre léptek, hogy megnevezett alpörösök adjanak Ős hadnagynak a váradi Kapitulom színe előtt nagybójt második vasárnapján 17 márkát és ugyancsak ők fizessék a bírót és pristáldust s ha ezt nem teszik, viseljék a királyi ítéletet.

379.

Szalka-i Karacsun ártatlan voltát igazolja.

Bohus, a szathmári vár jobbágya a Kapony nemzetségből való [a név tollban maradt] jobbágyát, t. il. Szalka [Malca] faluba való Karacsun-t lopásról vádlotta, Bánk nádor és pozsonyi ispán kihallgatván, Leger nevezetű pristáldus kíséretében Istenítéletre Váraddá küldötte őket, hol Kracsinus hordozván a vasat, igazolódék.

380.

Kolozsi perlekedők.

Vulchoi faluba való Filep pörbe fogá ^{Marok-fia} Istvánnak jobbagyát, t. il. a Tochi nevezetűt három márka miatt. Kristóf kolosi udvarbíró Csépán nevezetű pristáldusnak kíséretében Istenítéletre Váraddá küldötte őket, hol Fülöpnek Geős nevezetű embere, hordozván ura helyett a vasat, igazolódék.

381.

Szabolesiak.

Maksa, Kozmának a jobbágya pörbe fogá a Ber-

³ uilla Malea = Zalka, ma Máté-Szalka. A középkorban Kül- és Bel-előnévvel kettős helység.

⁴ Bane comes palatinus et Posoniensis. Hogy Bánk a királyné-gyilkolás előtt volt nádor és pozsonyi főispán, még látni fogjuk [389. okl.].

⁵ uilla Vulchoi, Valkó-nak [Magyar-Valkó] látszik Kolozs megye Bánfi-hunyadi j-ban.

⁶ Christophorus curialis comes de Clus. Alispánúl nem fordúl elő másutt.

tholomei, scilicet nomine Sorlout¹ pro vno equo, duas marcas valentē, vt pristaldus dixit, quos Bosou uice curialis comes de Zobolch² discuciens ad praudam per pristaldum nomine Micu misit Uaradinum. Ubi predictus Mox³ combustus est. Amen.⁴

382.

Villani de Perceu missi a vice-archidiacono de Nadan.

Sicude uilla Perceu⁵ impeciit conuillanum suam nomine Benedictam uxorem Vendég pro ueneficio, iudice Beniamin⁶ uice-archidyacono, pristaldo Perta. Benedicta combusta est.

383.

Chanadienses.

Solomunde uilla Achya⁷ impeciit conuillanum suum nomine Vendég de duabus marcis argenti et dimidia. Iudice Beken curiali comite, pristaldo Elja. Solomun portato ferro iustificatus est.

384.

De ioubagionibus Jordani.

Chekez, curialis comes Misca comitis⁸ impeciit ioubagiones Jordani, filii Ilarii⁹ scilicet Tecum, Demerum et Sumpou de duodecim marcis: singulos de quatuor. Quos Jordanus discuciens ad praudam per pristaldum nomine Fiod misit

¹ Sorlout. V. ö. 249. okl.

² Bosu uice curialis comes de Zobolch. Neve csupán ez egy esetben merül föl.

³ predictus [vagy dictus helyett a szövegben hibásan ez áll: „dominus“] Mox.

⁴ Amen. Évzáró jelzésnek látszik.

⁵ uilla Perceu, Vezteu helyett. Vésztfő Békésben. Ezt azonban csak egyéni véleményként hangoztatjuk azon okból, mert a bíró lakóhelye után bizonyos, hogy az ügyeset kőrösladány-vidéki; s mert

talán emberét, t. il. a S a r l ó d nevezetűt, miként a p r i s t á l d u s mondá egy ló miatt, mely két márkát ér. Kiket B a s ó, szabolcsi udvarbíró kihallgatván, Mihály nevezetű p r i s t á l d u s kíséretében Istenitéletre Váraddá küldött, hol a mondott M a k s a elmarasztalódék. A m e n.

382.

Vésztőiek a ladányi vic'-esperest előtt.

Perceu- [Vésztő-] S i k ó rontásról vádolá B e n e d i k t a nevezetű falubelijét, V e n d é g n e k a feleségét. Biráskodék B e n j a m i n, a vice-öspöröst, p r i s t á l d u s vala P e r t a. B e n e d i k t a elmarasztalódék.

383.

Csanádmegyeiek.

A c s a faluba való S a l a m o n pörbe fogá V e n d é g nevezetű falubelijét harmad-fél ezüst-márka miatt. Biráskodék B e k é n y udvarbíró, p r i s t á l d u s vala E l a. S a l a m o n hordozván a vasat, igazolódék.

384.

Jordánnak jobbágyairól.

C s e k e z, M i s k a i s p á n n a k a z u d v a r b i r á j a pörbe fogá a $\frac{\text{Hilár-fia}}{\text{Jordán}}$ jobbágyait, t. ill. T e k ö s - t, D e d e m é r - t és S u m p ó - t 12 márka, egyenkint négy márka miatt. Kiket J o r d á n kihallgatván, F i a d p r i s t á l d u s kíséretében Istenitéletre Váraddá küldötte. Tekős itt

e tájon Vésztő (Vezteu) leginkább vág össze oklevél írási tekintetben Perceu-vel.

⁶ B e n j a m i n, u i c e - a r c h i d y a c o n u s, tehát papi ember, a 247. sz. „de Nadan“, mi a mai Kőrös-Ladánynak felel meg.

⁷ uilla A c h y a. L. a 45. számot.

⁸ M i s c a c o m i t i s. Kiséte iránt sajnos, a szöveg nem nyújt semmi utbaigazítást, miután egyetlen helynév sem fordul elő.

⁹ Hilár

Jordán, szintén páratlan, ha csak azon Hilárral nem azonosítjuk, kit a 178. sz. békési birtokosnak tüntet föl.

Uaradinum. Vbi Tecus conuenit dare aduersario suo
marcam vnam et idem iudici satisfacere, ita quod partem
pristaldi Chekez persolueret. Dedemer autem munda-
tus est, nomine uero Soumpou combustus est.

385.

De uxore iobagionis Kaluz.

[Kaluz]¹ iobagio Johannis, filii Absalonis²
impeciit Zamam vitricum Absalonis, dicens: quod
vxorem suam et ancillam suam et vestes uxoris sue vi
abstulisset. Iudice Banco comite palatino,³
pristaldo Leger.⁴ Cum autem uentum esset Uaradinum,
talis facta est inter illos conuencio, quod Zama in festo
s. Georgii redderet aduersario suo vxorem suam in fide
Ade, filii Pata⁵ quod nihil mali inferretur mulieri
illi, redderet et ancillam suam et tres vestes et insuper
et vnam marcam, idem etiam satisfaceret pristaldo, iudici
uero Kaluz.

386.

Petrus de villa Hot non est reus furti.

Honod impeciit seruum Karolly nomine Petrum
de uilla Hot⁶ pro furto. Iudice Nuetlen curiali
comite de Bichor⁷ et Marco biloto,⁸ pristaldo uero
Stephano. Honod renunciavit accioni, cum uentum esset
Uaradinum dicens, quod falsa opinione ductus illum impe-
cierat.

¹ Kaluz Beél Mátyásnál és következétesen Endlichernél is
hiányzik.

² Absolon

János. Az Absolon-fiakkal, tehát Jánoson kívül még Márton-,
Pál- és Absolonnal előbb [345] a biharmegyei Léta táján esett találkozá-
sunk. Jánossal foglalkozik még a 354. sz. is.

³ Banco comite palatino. 1212—1213. V. ö. 389. okl.

⁴ Leger. Variánsa a 379. sz.-ban: Luger.

ráállt, hogy ellenfelének ad egy márkát és fizeti a bírót is, de a pristáldus illetékét C s e k e z fizesse. Dede-
mér pedig igazolódék, a mondott Sumpó pedig elmarasz-
talódék.

385.

Kalóz jobbágy feleségéről.

[Kalóz], ^{Absolon-fla}_{János-nak} a jobbágya pörbefogá Zámát-t, Ab-
solonnak a mostoháját mondván, hogy az ő feleségét és
szolgálóját és feleségének ruháit erőnek erejével vitte
volt el. Biráskodék B á n k n á d o r i s p á n, pristáldus
vala L ö g é r. Mikoron pedig Váradra jöttek, olyan meg-
állapodás lett köztök, hogy Z á m a György-napkor visz-
szaadja ellenfelének a feleségét a ^{Pata-fla}_{Ádám} jótállása mel-
lett, hogy (addig) azon asszonynak semmi bántódása nem
lesz, valamint szolgáló leányát, és három ruháját és
ezenfelül egy márkát; a pristáldust is ő fizeti, a bírót
pedig K a l ó z.

386.

Hat-falusi Péter igazolódik, hogy nem orv.

Honos lopásról vádolá Károl-nak Péter nevezetű
szolgáját Hat faluból. Biráskodék Nuetlen bihari
udvarbíró és Márk bilotus, pristáldus pedig István
vala. Mikoron Váradra jöttek, Honos lemonda a kere-
setről kijelentvén, hogy alaptalan föltevés vitte volt rá,
hogy háborgassa.

⁵ Pata

Ádám. Róla, mint „Kereki“ vélt földes uráról a 172. sz. ok-
levélben, már megemlékeztünk.

⁶ uilla Hot. V. ö. 34. sz. okl.

⁷ Nuetlen curiali comite de Bichor. Bihari
alispán B á n k nádorispán kortársának látszik (1212—1213). V. ö. 141.
259. 388. sz. okl.

⁸ Marco biloto. Csupán ez egyszer fordul elő.

387.

Jula filius Vatae dominus villae Kourongy.

Seraphin de uilla Kourongy¹ impeciit Far-siu, filium Petu² conuillani sui de quatuor ouibus, iudice Jula, filio Vate³ domino eorum, pristaldo Dica taliter conuenerunt, quod iudici, pristaldo, et loco simul satisfacerent, et domino ouium illarum eciam simul satisfacerent.

388.

Engues de Kalatha iustificatur.

Agya iobagio Cesari(s) filii Legi impeciit nomine Engues de Kalatha⁴ pro furto. Quos Nuethlen curialis comes de Bichor⁵ discuciens ad praudam, per pristaldum nomine Lucum de uilla Lomb⁶ misit Uaradinum, vbi Engues iustificatus est.

389.

Quid et Herbotus fratres quaedam praedia inter se dividunt. 1213. év.

Quid, filius Olibrii comitis⁷ duxit in causam fratrem suum Herbotum⁸ dicens: quod non deberet ipse Herbotus esse particeps cuiusdam predii nomine Neuegy,⁹ cum illud predium pecunia matris sue, scilicet

¹ uilla Kourongy, bizonyosan: Kourongy, illetőleg Kourough helyett áll. Kórógy ma Berettyó-Ujfaluhoz tartozó puszta, a középkorban népes község és a bihari Korogiak fészke.

² Far(ca)s iu(m) filium Petu.

³ Jula, filio Vate = (241) Jula filio Vace. Nem az ős magyar vallás mellett buzgolkodó Vata és Korogi utódja, miként némelyek hiszik; ha azonban Gyulánk egy a Krasznában is birtokos Vatikkkal [Hazai O. VI. 90.]: akkor méltán gyanakodhatunk, hogy benne is Csolt-nemzettségűvel van dolgunk.

⁴ de Kalatha. A régi irások Kolothája Élesdtől délre ésik, Bihar keleti részén. Ezt kell-e bejegyeznünk a Regestrum térképébe, bajos lenne itt eldöntenünk. Mintha ez Bolmoz (Balmaz) akarna lenni. (V. ö. a 141. szám.)

387.

Vata-fia Gyula korogyi birtokos.

Szerafin Korougy faluból Far(ka)st, a falujabeli Pető fiát négy juh miatt vádolá. Biráskodék az urok: ^{Vata-fia}
^{Gyula,} pristáldus vala Dyka. Abban állapotnak meg, hogy a birónak, pristáldusnak és (istenitéleti) helynek együttesen fizetnek és azon juhok birtokosának is együttesen adnak kártérítést.

388.

Kalatha-i Engues igazságáról.

Ágya, ^{Legi-fia}
^{Czezar-nak} a jobbágya lopásról vádola bizonyos Engues-t Kalatháról. Kiket Nuethlen bihari udvarbíró kihallgatván, Lukács nevezetű Lomb-faluba való pristáldus kíséretében istenitéletre Váradra küldött, hol Engues igazolódék.

389.

Kügy és Herbort mostoha testvérek osztozkodásáról.

Kügy, az Olivér ispán fia pörbefogá az ő testvérét Herboldot mondván, hogy igazság szerint ennek a Herbordnak semmi jussa bizonyos Nyüved nevezetű birtokhoz, miután az az ő édes anyja, t. il. a

⁵ Nuetlen curialis comes de Bichor. V. ö. 385. sz. oklevelünk idevágó jegyzetét.

⁶ per Lucum de uilla Lomb. Megállapítása, hiányozván a támpont, bajos.

A 141. számban: Luxa de uilla Lomb. Ugyanott a helynévi méltatás is.

⁷⁻⁸ Quid. Bunyitay Vincze Kügy-nek olvassa (III. 276) s úgy vélekedik, hogy tőle vagy hasonnevű ősétől vette nevét a Nyüved melletti Kügy egykori község.

Oliver isp. Bas isp.

$\underbrace{\hspace{10em}}$
Kügy Herbort.

⁹ Pred. Neuegy [V. ö. 332. Nywegh iuxta fluv. Berekyo]. Bihar m. szalárdi j-ban.

nouerce Herborti sit emptum et ab eadem in morte sua coram patre suo Olibrio et fratribus patris sui, nec non aliis cognatis eius sibi soli, vtpote vnico matris sue fuerit relictum et adduxit in testimonium Bos comitem,¹ fratrem uidelicet patris sui, aliosque cognatos et notos et Micam comitem Bichoriensem. Quibus testimonium vnanimiter perhibentibus Banco comes palatinus² posuit super iuramentum Bos comitis dato pristaldo nomine Gyopol, filio Nicus. Qui Bos cum Uaradini paratus esset iurare, prenomiatus Quid cum fratre suo Herborto taliter conuenit, quod ipse porcionem suam in predio Fegyuernuch, que hereditario iure ipsum contingit fratri suo Herborto relinqueret et ita predium Fegyuernuch³ a modo ipsius Herborti foret sine partecipe; ita tamen, quod siquis de iam dicto predio quicquam requireret, ipse Quid datam a se partem tueri non teneretur. Preterea idem Quid dimidium sue porcionis in terra Baluc,⁴ uersus Nezmer,⁵ retento sibi iure molendini, dedit eciam Herborto,⁶ et ita pro his omnibus sepe iam dictus Quid recepit solus consensu et pace fratris sui predium Neuég totaliter. Amen.⁷

¹ Bos comitem. Bas-halom helynév Szabolesban.

² Banco comes palatinus. Bánknak nádorispánsága, miként már láttuk, 1212—1213-ra tehető. Annak előtte volt: újvári főispán (1199. 1206), bán (1208. 1209) bihari főispán (1209. 1210. 1211.), a királyné országbírája (1211).

Ügyesetünk 1213-ból való, midőn mint nádor majd kevei és pozsonyi, majd csupán pozsonyi főispán volt. Valami 30 esetben találkoztunk vele.

³ pred. Fegyuernuch. Fegyvernek a szalárdi j-ban. Abból, hogy itt Herbort leendő birtokának mondatik, különben pedig tudjuk, hogy mindig Adorján várához tartozott, következtethetőnek látszik, hogy



Herbord mostohája pénzén vevődött és azt az anyja halálos ágyán atyjoknak Olivérnek, meg az atyai részről való nagybátyjainak, valamint a többi rokonoknak előtte egyedül neki egymagának, mint egyetlen fiának hagyta volt, és bizonyságul Bas ispánt, atyjáról nagybátyját, meg a többi atyafiakat és ismerősöket állította elő és Mike bihari ispánt. Akiknek tanuskodása egyértelmű levén, Bánk, a nádorispán Bas ispánnak ítélte az esküt, Miklós-fia Gyapol nevezetű pristáldust adván melléje. Ki, már mint Bas, midőn Váradon az eskütől nem huzakodék, a pörbefogott Kügy a testvérével Herborttal úgy egyezkedének ki, hogy a Fegyvernek-birtokon levő saját részét, mely az örökösödés jogán őt illeti, Herbortnak, a testvérének engedi át és ekként a fegyverneki birtok mostantól fogva Herborté leszen osztatlanul; olyképen azonban, hogy ha valaki a már említett birtokból valamit eltulajdonítana, Kügynek magának ne álljon kötelességében a tőle kapott résznek megóvtalmazása. Azonkívül ugyanazon Kügy a Bályok-i (Baluc) földön levő részének Kémer (Nezmer) felé eső felét is Herbortnak adta, a malom-jogot visszatartván magának, és tehát mindezek fejében testvérének beleegyezésével a sokat említett Kügy egymaga lett az egész Nyüved-nek (Neueg) birtokosa. Amen.

Herbord ivadéakai és Adorján nyugtalan árpádkori birtokosai azonosak fogtak lenni. V. ö. 274. okl. „Écsfia Pál-t“ illető jegyzetünket.

⁴ terra Baluc = Bályok (Bályog) Bihar m. margitai járásában. 1298. táján a Becse-Gregor nemzetség kezén [Fejér: VI. 2. 152].

⁵ uersus Nezmer = Kémer Szolnokban, ma Szilágy m. szilágy-somlyói járásában.

⁶ Herborto. Mint névvel az Osl-nemzetség családfáján találkozunk vele leggyakrabban.

⁷ Amen. Évzáró befejezés, melynek része lehet benne, hogy oklevelünk a legfiatalabbnak helyére került.

